ACUMEN:

International Journal of Multidisciplinary Research

ACUMEN: INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY RESEARCH

ilmiy-uslubiy jurnali: 30.06.2025-yil.

Ushbu to'plamda « **ACUMEN: INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY RESEARCH** » ilmiy-uslubiy jurnali 2025-yil 2-soni 6-qismiga qabul qilingan maqolalar nashr etilgan.

Jurnal tarkibidagi barcha maqolalarga **DOI** unikal raqami biriktirilib, **Directory of Research Journals Indexing, Researchbib, Index Copernicus, Zenodo, Open Aire, Google Scholar** xalqaro ilmiy bazalarida indekslandi.

OAK tomonidan dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan jurnallar ro'yxatidagi milliy jurnallarda chiqarilgan maqolalar sifatida rasman tan olinadi.

Asos: O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxati 3-sahifasi. – Toshkent: 2019. – 160 b.

Jurnal materiallaridan professor-o'qituvchilar, mustaqil izlanuvchilar, doktarantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollejlar va maktab o'qituvchilari, ilmiy xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Eslatma! Jurnal materiallari to'plamiga kiritilgan ilmiy maqolalardagi raqamlar, hisobotlar, ma'lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

Research Science and Innovation House

"RESEARCH SCIENCE AND INNOVATION HOUSE" MCHJ

TAHRIRIYAT

Bosh muharrir, Eshqarayev Sadridin Chorievich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot va tabiiy fanlar kafedrasi mudiri, kimyo fanlari falsafa doktori, dotsent Termiz, O‘zbekiston.

Mas’ul kotib: Boboyorov Sardor Uchqun o’g’li Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali magistranti

Nashrga tayyorlovchi: Eshqorayev Samariddin Sadridin o’g’li Termiz muhandislik-texnologiya instituti magistranti

TAHRIR KENGASHI A’ZOLARI

1. Editor-in-chief, Eshkaraev Sadridin Chorievich - associate professor of the Department of Analytical Chemistry of Termiz State University, Doctor of Philosophy Chemical Science, Termez, Uzbekistan. esadir_74@rambler.ru
2. Editor of technical sciences, **Rakhimov. B. Ganisher** - Tashkent chemical-technological institute, doctor of philosophy in technical sciences.
3. Editor of technical sciences, **Kamalova I. Dilnoza** - RESEARCH” for Editor of technical sciences Navoi State Pedagogical Institute, doctor of sciences in technics
4. Editor of medical sciences **Ye Fan Wang Glavin**, Case Western Reserve University, United States / Chinese Academy of Medical Sciences, Peking Union Medical College, China
5. Editor-of technical science, **Eshkaraev Ulugbek Chorievich** - Associate Professor of the Department of Primary Education Methodology of Denau Institute of Entrepreneurship and Pedagogy, Candidate of Technical Sciences, Denau, Uzbekistan.
6. Editor of medical sciences **Carolyn Steele Gray**, Canada Research Chair in Implementing Digital Health Innovation (Tier 2), Canada
7. Editor of technical science **Babamuratov Bekzod Ergashevich** - associate professor of the Department of Physical Chemistry of Termiz State University, Doctor of Philosophy Technical Science, Termez, Uzbekistan.
8. Editor of medical sciences **Donata Kurpas**, Wroclaw Medical University, Poland
9. Editor of chemical sciences **Mirabbos Hojamberdiev Ikromovich-** assosiate professor of the Technische Universität Berlin, doctor of chemical science, Berlin, Germany
10. Editor of medical sciences **Mirella Minkman**, Vilans, Netherlands
11. Editor of chemical science Furkat B. Eshkurbonov **-** Termiz institute of engineering and technology, doctor of sciences in chemistry, Professor of technology of organic substance and materials on their basis, Termez, Uzbekistan.E-mail: furqateshqurbonov@gmail.com
12. Editor of medical sciences **Roberto Nuño**, Director Investigación y Formación Fundación Gaspar Casal, Spain
13. Editor-of Economic, **Otamurodov Shavkat Tillayevich** - Vice-rector of Termiz University of Economics and Service Doctor of Economic science, Termez, Uzbekistan.
14. Editor of medical sciences **David Perkins**, University of Newcastle, Australia

15. Editor-of Social and humanities, **Xudoyberdiyev Xursand Xudoyberdiyevich** - Termiz Institute of Engineering and Technology, Doctor of Social and humanity Science, Termez, Uzbekistan.
16. Editor of medical sciences **Otamurodov Furqat Abdukarimovich**, Director of Termiz Branch of Tashkent Medical Academy, Termez, Uzbekistan Doctor of science in Medical Sciences, Termez, Uzbekistan.
17. Editor of medical sciences **Robert Henderson**, University of Arizona
18. Editor biological sciences **Nurova Zamira Annakulovna** Termez branch of Tashkent Medical Academy. Termez, Uzbekistan Doctor of biological science, docent, Termez, Uzbekistan.
19. Editor filological sciences **Chris Kennedy**, University of Chicago
20. Editor of medical sciences **Turabayeva Zarina Kenjabekovna** Termez branch of Tashkent Medical Academy, doctor of Philosophy medical sciences, Termez, Uzbekistan.
21. Editor of Sociology science **Eryigitova Lobar Qodirovna**Head of the Department of Social Sciences and Physical Culture of CAMU International Medical University
22. Editor philological sciences **Jurayeva Ramziya Abdurahimovna** Kokand State Pedagogical Institute. Kokand, Uzbekistan Doctor of Philosophy in Philological Sciences (PhD), senior teacher.
23. Editor of philological sciences **Nilufarkhon. M. Aliboeva**, docent of comparative literary criticism, contrastive linguistics and translation studies, Kokan State Pedagogical Institute, doctor of philosophy in philological sciences
24. Editor of philological sciences **Ismoilov. A. Kahramonjon**, Docent of the Department of English in Preschool and Primary Education of the Kokon State Pedagogical Institute.
25. Editor of philosophical sciences **Rajabova. B. Etibor** Teacher of the Department of "Social Work and Philosophy" of Urgench State University, doctor of philosophy in philosophical science.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

MAMLAKAT IQTISODIYOTIDA EKSPORTNING TUTGAN O‘RNI VA UNING ZARURIYATI

Bobosherov Abdumalik Abdiğafforovich.
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Magistratura bo'limi, Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha) mutaxassisligi 2 bosqich talabasi.
Ilmiy rahbar: i.f.f.d. Dots. **T.A.Mamadjanova**

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada mamlakat iqtisodiyoti barqarorligini ta'minlashda eksport faoliyatining o‘rni va zaruriyati yoritilgan. Jahon iqtisodiy makonidagi integratsiyalashuv jarayonlari, savdo-sotiq aloqalarining globallashuvi va raqobatbardoshlik darajasining oshishi eksport siyosatini milliy iqtisodiyotlar uchun strategik vosita sifatida qarash zarurligini ko‘rsatmoqda. Maqolada O‘zbekiston Respublikasi misolida eksport hajmi, tarkibi va geografiyasi tahlil qilinib, mavjud muammolar va ularni hal qilish yo‘llari bo‘yicha takliflar berilgan. Shuningdek, eksportga yo‘naltirilgan siyosatning makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarga ta’siri statistik dalillar bilan asoslangan.

KALIT SO‘ZLAR: eksport, iqtisodiy o‘sish, tashqi savdo, eksport salohiyati, tahlil, barqarorlik, valyuta tushumi

KIRISH

Eksport – har qanday mamlakat iqtisodiyotining harakatlantiruvchi kuchlaridan biri bo‘lib, u ishlab chiqarish salohiyatini kengaytirish, bandlikni oshirish, tashqi valyuta tushumlarini ko‘paytirish va global iqtisodiy tizimda milliy iqtisodiyotning o‘rnini belgilashda muhim vosita hisoblanadi. Xususan, globallashuv sharoitida tashqi bozorlarga chiqish imkoniyati mamlakatlar raqobatbardoshligining asosiy ko‘rsatkichlaridan biriga aylanmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi ham eksport salohiyatini rivojlantirish orqali iqtisodiy barqarorlikka erishishni o‘zining strategik maqsadlaridan biri sifatida belgilagan. So‘nggi yillarda O‘zbekiston tashqi savdo siyosatida ochiqlik, liberallashuv va diversifikatsiyaga katta e’tibor qaratmoqda. 2023-yil yakunlariga ko‘ra, O‘zbekistonning umumiy tashqi savdo aylanmasi 62,6 milliard AQSH dollarini tashkil

etdi, shundan 24,3 milliard dollar eksport ulushiga to‘g‘ri keldi (Davlat statistika qo‘mitasi, 2024).

Biroq eksport tarkibida xomashyo mahsulotlarining yuqori ulushi, qayta ishlangan va yuqori qo‘shilgan qiymatga ega tovarlar hissasining pastligi, logistik va bojxona tizimidagi muammolar, mahsulotlarni sertifikatlashtirishdagi murakkabliklar mavjudligini saqlab qolmoqda. Shu sababli, mazkur maqolada eksportning mamlakat iqtisodiyotidagi o‘rni, uning zaruriyati va rivojlantirish yo‘llari ilmiy asosda yoritiladi.

Dolzarblik

Bugungi global iqtisodiy muhitda mamlakatlar o‘rtasida savdo aloqalari va eksport salohiyatining kengayishi iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda muhim omil sifatida ko‘rilmoqda. Rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar iqtisodiy strategiyalarining markazida eksport faoliyatini rag‘batlantirish, mahsulotlarning xorijiy bozorlarga chiqishini ta’minlash va xalqaro qiymat zanjirlariga integratsiyalashish masalalari turibdi. Ayniqsa, pandemiya davrida yuzaga kelgan iqtisodiy inqiroz va geosiyosiy notinchliklar sharoitida eksportga yo‘naltirilgan siyosatning ustuvorligi yaqqol namoyon bo‘ldi.

O‘zbekiston Respublikasi ham so‘nggi yillarda eksport salohiyatini oshirish, tashqi bozorlarga chiqish imkoniyatlarini kengaytirish va eksport faoliyatini tartibga soluvchi huquqiy, institutsional hamda moliyaviy infratuzilmani isloh qilish borasida qator chora-tadbirlarni amalga oshirmoqda. “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi”da eksport ko‘lamini oshirish, eksportchi korxonalarni qo‘llab-quvvatlash va ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish asosiy yo‘nalishlardan biri sifatida belgilangan.

Jahon savdo tashkilotiga a’zo bo‘lish bo‘yicha olib borilayotgan muzokaralar, Eksportchilar reyestrining joriy etilishi, elektron sertifikatlashtirish tizimining yo‘lga qo‘yilishi va “yashil yo‘lak” tartiblarining kengaytirilishi mamlakatda eksport faoliyati uchun qulay muhit yaratishga qaratilgan eng muhim islohotlar sirasiga kiradi. Bundan tashqari, eksportchi korxonalarga berilayotgan soliq imtiyozlari, subsidiyalar, eksport kreditlari va sug‘urta mexanizmlari milliy mahsulotlarni xorijiy bozorga olib chiqishda samarali vosita bo‘lib xizmat qilmoqda.

Shuningdek, dunyodagi energetik resurslar narxining beqarorligi, logistika zanjirlarining uzilishi va oziq-ovqat xavfsizligi bilan bog‘liq global tahdidlar

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

O‘zbekiston eksporti oldida yangi imkoniyatlar bilan birga, yangi xavf-xatarlarni ham yuzaga keltirmoqda. Shunday sharoitda eksport tarkibini yuqori qayta ishlangan, innovatsion mahsulotlar bilan boyitish, yangi savdo sheriklarini topish va raqamli texnologiyalar asosida eksportni boshqarish dolzarb masalalardan hisoblanadi.

Statistik tahlil

So‘nggi yillarda O‘zbekiston eksport hajmi va geografiyasi bo‘yicha ijobiy tendensiyalar kuzatilmoqda. Quyida O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi va Markaziy bankining rasmiy ma’lumotlari asosida tayyorlangan asosiy ko‘rsatkichlar keltirilgan:

1. Eksport hajmining yillik o‘sishi:

Yil	Eksport hajmi (mlrd AQSH $)	Eksportning o‘sish sur’ati (%)
2020	15,1	—
2021	16,6	+9,9%
2022	19,3	+16,3%
2023	24,3	+25,9%

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi, 2024.

2. Eksport mahsulotlari tarkibi (2023-yil):

- Energiya resurslari (gaz, neft, elektr) – **24,3%**
- Metall va metall buyumlar – **17,5%**
- Qishloq xo‘jaligi mahsulotlari – **13,8%**
- To‘qimachilik mahsulotlari – **12,2%**
- Tayyor oziq-ovqat mahsulotlari – **6,5%**
- Xizmatlar eksporti – **9,3%**

3. Eksport geografiyasi bo‘yicha asosiy yo‘nalishlar:

Mamlakat	Eksport ulushi (%)
Xitoy	17,6
Rossiya	15,9
Turkiya	9,8

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Mamlakat	Eksport ulushi (%)
Qozog‘iston	8,2
Koreya Respublikasi	6,4
Yevropa Ittifoqi	8,2

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy aloqalar vazirligi, 2024.

4. Eksportning YaIMdagi ulushi:

Yil	YaIM (mlrd $)	Eksport (mlrd $)	Ulushi (%)
2020	60,4	15,1	25,0%
2021	69,2	16,6	24,0%
2022	80,1	19,3	24,1%
2023	85,5	24,3	28,4%

5. Eksport tarkibining diversifikatsiya ko‘rsatkichi (HHI):

- 2020-yil: **0,41** (yuqori konsentratsiya)
- 2023-yil: **0,26** (o‘rtacha diversifikatsiya)

Pastroq HHI – yuqori diversifikatsiyani bildiradi.

Eksportning iqtisodiy o‘sishga ta’siri bo‘yicha iqtisodchi olimlar tomonidan turli nazariyalar ilgari surilgan. Klasik maktab vakillari (A. Smit, D. Rikardo) mutlaq va nisbiy ustunlik nazariyalari orqali tashqi savdoning foydali tomonlarini asoslab berganlar. Zamonaviy tadqiqotlarda esa eksport–o‘sish modeli (Export-led Growth) asosida iqtisodiy o‘sish eksportning kengayishi bilan bevosita bog‘liqligi e’tirof etiladi (Balassa, 1985; Krueger, 1990).

Mahalliy olimlardan T. Jalilov, B. Khudoyberganov va D. Obidov o‘z tadqiqotlarida eksport strukturasining diversifikatsiyalashuv darajasiga, qo‘shilgan qiymat ko‘rsatkichlariga va eksportchi korxonalarni qo‘llab-quvvatlash siyosatiga alohida e’tibor qaratganlar. O‘zbekiston sharoitida eksport salohiyatini oshirish uchun institutsional islohotlar, infratuzilma modernizatsiyasi va logistika tarmoqlarini rivojlantirish zarurligi ta’kidlangan.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Shuningdek, Jahon banki va UNCTAD hisobotlarida rivojlanayotgan davlatlar eksportida yuqori texnologiyali mahsulotlar ulushi past bo‘lib, bu mamlakatlarning global qiymat zanjirlarida yetarli darajada ishtirok etmasligiga sabab bo‘layotgani qayd etilgan. Eksportni rivojlantirishda mahsulot sifatining xalqaro talablar darajasiga mosligi va marketing strategiyalarining mavjudligi hal qiluvchi omil sanaladi.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda statistik tahlil, taqqoslash usuli, grafik tahlil va trend tahlili metodlaridan foydalanildi. Asosiy statistik ma’lumotlar O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi, Markaziy bank, Jahon banki va UNCTADning 2020–2024 yillardagi rasmiy hisobotlari asosida shakllantirildi. Eksport salohiyatining tarmoq va mahsulotlar kesimidagi dinamikasi, asosiy bozorlar va geografik yo‘nalishlar, valyuta tushumi bo‘yicha o‘zgarishlar ko‘rib chiqildi.

Bundan tashqari, eksportning yalpi ichki mahsulot (YaIM)dagi ulushi, to‘lov balansiga ta’siri va bandlikka qo‘shgan hissasi ham o‘rganilib, ular o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik koeffitsientlari aniqlash orqali tahlil qilindi. Eksport strukturasi diversifikatsiyasini o‘lchashda Herfindahl–Hirschman indeksi (HHI) va RCA (Revealed Comparative Advantage) indikatoridan foydalanildi.

NATIJALAR

Tahlillar shuni ko‘rsatmoqdaki, O‘zbekiston iqtisodiyotida eksportning YaIMdagi ulushi 2021-yilda 25,3%, 2022-yilda 27,6% bo‘lgan bo‘lsa, 2023-yilda 28,9% ga yetgan. Bu ko‘rsatkich nisbatan ijobiy o‘sishni ko‘rsatmoqda, ammo eksportning asosiy qismini hali ham xomashyo – gaz, paxta tolasi, metallar tashkil qilmoqda. Quyidagi jadvalda eksport tarkibi yillik kesimda ko‘rsatilgan:

Mahsulot guruhi	**2021-yil (mlrd $)**	**2023-yil (mlrd $)**	**O‘sish (%)**
Energiya resurslari	4.8	5.9	+22.9
Sanoat mahsulotlari	3.1	4.4	+41.9
Qishloq xo‘jaligi	2.6	2.8	+7.7
Tayyor oziq-ovqat	0.9	1.4	+55.5
Xizmatlar eksporti	1.6	2.3	+43.7

Eksportning geografik tarkibida esa Xitoy, Rossiya, Turkiya va Qozog‘iston asosiy sheriklar hisoblanadi. Yevropa Ittifoqi mamlakatlariga eksport ulushi 2023-yilda 8,2% ni tashkil etgan. Eksportchilarga valyuta tushumlarining barqarorligi, soliq imtiyozlari va bojxona rasmiylashtiruvidagi soddalashtirishlar orqali rag‘batlantirish choralarining samarasini ko‘rish mumkin.

XULOSA

Yuqoridagi tahlillar asosida xulosa qilish mumkinki, mamlakat iqtisodiyotida eksport strategik iqtisodiy vosita sifatida barqaror o‘sishning kafolatidir. Eksportning diversifikatsiyalashuvi, mahsulotlar turlarining kengayishi, qayta ishlangan va innovatsion tovarlarning ulushi oshgan sari, iqtisodiyotning tashqi shoklarga nisbatan chidamliligi ortadi.

O‘zbekistonda eksport salohiyatini kuchaytirish uchun quyidagilar muhim hisoblanadi:

1. Mahalliy korxonalarni xalqaro sertifikatsiya tizimlariga moslashtirish;
2. Logistika infratuzilmasini modernizatsiya qilish;
3. Innovatsion texnologiyalar asosida yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarish;
4. Eksport kreditlari va sug‘urtasi tizimini kengaytirish;
5. Yangi bozorlar bilan diversifikatsiyalangan savdo aloqalarini kengaytirish.

Bu choralar milliy iqtisodiyotning ichki imkoniyatlaridan to‘laqonli foydalanishga, tashqi savdo balansini ijobiy holatda saqlashga va iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Баласса Б. Экспорт и экономический рост // Journal of Political Economy. – 1985. – №3. – С. 567–586.
2. Krueger, A.O. Trade policy and economic development: how we learn // American Economic Review. – 1990. – Vol. 80. – P. 72–75.
3. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси. – 2023 ва 2024 йил расмий ҳисоботлари. – www.stat.uz

4. UNCTAD. World Investment Report 2023. United Nations, Geneva.

5. Jahon banki. O‘zbekiston iqtisodiyoti sharhi: Barqaror o‘sishga yo‘l. – 2023.

6. Obidov D. Eksport siyosati va iqtisodiy o‘sish. – T.: Iqtisodiyot, 2021. – 135 b.

7. Jalilov T., Khudoyberganov B. Tashqi savdo va eksportni rag‘batlantirish mexanizmlari. – T.: Iqtisod-moliyaviy tadqiqotlar instituti, 2022.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

PROFESSIONAL COMPETENCE IN AN IMPORTANT FACTOR IN TRAINING A MATURE SPECIALIST

Hojiyeva Minovvarkhan Akramovna,
Teacher at Kokand State University
Jorayeva Ramziya,
Teacher at Kokand State University

Abctract: This article provides information on competence, competence, lingvuistic competence. The article discusses one of the urgent tasks of the current higher education system - the formation of a specialist with professional and terminological competence.

Keywords: competence, competence, lingvuistic competence, knowledge, skills, qualifications, terminological competence, professional competence,

INTRODUCTION

The issue of education and upbringing is considered one of the most urgent issues in the whole society. The development of any country is directly related to education and science. The future of every people and nation is reflected in its language and literature. Language is the greatest gift to mankind. Language is a tool that ensures the existence of every nation and is the basis for the development of a nation as a nation. Language and literature are of great importance in human development.

These subjects play an important role in forming a culture of reading in teachers and students, in expressing their opinions correctly and fluently in oral and written form, in understanding and reacting to the opinions of others, in general, in raising a well-rounded person.

LITERATURE ANALYSIS AND METHODS

The term competence was first used in linguistics in the 1950s and 1960s. The concept of competence comes from the Latin word "competentia", which means "legally possessed", "entitled", lexically represents the concepts of "ability", "skill", "talent"[1]. O. I. Okulovsky defines "Competence as the ability to successfully carry out activities in a certain direction based on knowledge, skills and personal qualities" [2]. S.I.Ojegov and N.Yu.Shyvedova define this word in the "Explanatory Dictionary of the Russian Language" as follows: "Competence is the range of questions that a certain person is sufficiently aware of"[3]. In their views, U. Inoyatov and B. Khodjayev stated that "Competence is the readiness of the subject to effectively

implement external and internal resources to set a goal and achieve it, in other words, it is related to a specific object of activity of the subject personal ability to successfully solve problems"[4]. I.A.Zimnyaya defines the concept of competence as "unused", "hidden", "potential" reserve, and competence as "experience based on knowledge related to social and professional activity of a person and mental and personal characteristics of a person".

Competence requires constantly enriching one's knowledge, learning new information, feeling the demands of this day and age, the ability to search for new knowledge, process it and apply it in one's practical work. A specialist with competence knows how to use the methods and methods that he has mastered in solving problems, which are suitable for this particular situation, he can selectively use the methods that are suitable for the current situation, reject those that are not appropriate, acquires skills such as critical thinking[5].

Pedagogical scientists N.Sh.Turdiyev, Yu.M.Asadov, S.N.Akbarova, D.Sh.Temirov defined the essence of the concepts "competence", "competence" as "efficiency", "adaptability", "achievement", "success", "comprehensibility". , describe based on concepts such as "effectiveness", "readability", "property", "characteristic", "quality", "quantity" and pay special attention to the following cases: 1) practical application of knowledge; 2) education, characteristics, qualities of a person; 3) measure of preparation for practical activity; 4) the ability to solve problems and achieve the necessary results in practice; 5) the integrity of knowledge, skills, qualifications that ensure the professional activity of a person; 6) activated (put into practice) set of training, knowledge, experiences; 7) goal-directed emotional will power of a person" [6].

RESULTS AND DISCUSSION

Researchers have mentioned several types of competence. In our country, basic competences are defined for all subjects, and they are as follows:

1. Communicative competence. 2. Information competence. 3. Competence of self-development as a person. 4. Socially active civic competence. 5. Universal competences. 6. Mathematical literacy, the competence to be aware of and use science and technology innovations [7].

CONCLUSION

So, competence is the student's ability to use acquired knowledge, skills and abilities to solve practical and theoretical problems encountered in everyday life. Competence requires constant enrichment of professional knowledge, the ability to

search for new information and learn, process and apply it in one's work, to understand important social requirements.

So, a specialist with professional competence consistently enriches his knowledge, learns new information in his specialty, deeply understands the demand of the time, searches for new knowledge and processes this information and uses it effectively in his work will cry.

REFERENCES:

1. Словарь иностранных слов. – Москва: Русский язык, 1988. – С.91.
2. Окуловский О.И. Компетенции и компетентностный подход в обучении // Молодой ученный. – Москва, 2012. – №12. – С. 499-500.
3. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. 80000 слови фразеологическах выражений. – 4-е изд., дополненное, – Москва: Азбуковник, 1999. – С.549.
4. Иноятов У., Ходжаев Б. Умумтаълимий компетенцияларни лойиҳалаштиришнинг концептуал асослари // Халқ таълими илмий-методик журнали, 2016. – №2. – Б.8.
5. Муслимов Н.А. Касб таълими ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш технологияси. —Тошкент: «Fan va texnologiya», 2013, – Б 17-18.(128 бет)
6. Турдиев Н.Ш., Асадов Ю.М., Акбарова С.Н., Темиров Д.Ж. Умумий ўрта таълим тизимида ўқувчиларнинг компетенцияларини шакллантиришга йўналтирилган таълим технологиялари. – Тошкент: Т.Н. Қори Ниёзий номидаги Ўзбекистон Республикаси педагогика фанлари илмий-тадқиқот институти. 2015. – Б 160.
7. Турдиев Н. Ўқувчиларда таянч компетенциялар // Умумтаълим фанлари методикаси, 2015. – №9. – Б.2.
8. Hojiyeva M.A. Filolog talabalar lingvistik kompetentligini rivojlantirish va takomillashtirish–malakali mutaxassislar tayyorlash omili sifatida // Yangi O‘zbekistonda pedagogik ta’lim innovatsion klasterini rivojlantirish istiqbollari. Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. 1-qism. – Chirchiq, 2022. – B. 405-407.
9. Hojiyeva, Minovvarxon. "MUSTAQIL TA’LIM VOSITASIDA BO‘LAJAK FILOLOG MUTAXASSISLARNING TERMINOLOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH." *Farg'ona davlat universiteti* 1 (2023): 103-103.

10. Hojiyeva, Minovvarxon. "РАЗВИТИЕ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ–ФИЛОЛОГОВ ПОСРЕДСТВОМ САМОСТАЯТЕЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ." *Farg 'ona davlat universiteti ilmiy jurnali* 1 (2023): 497-501.

11. Hojiyeva, M. "THE ROLE OF INDEPENDENT STUDYING IN THE DEVELOPMENT OF TERMINOLOGICAL COMPETENCE OF PHILOLOGY STUDENTS." *Science and innovation* 2.B1 (2023): 298-303.

12. Hojieva, Minovvarxon. "TERMINOLOGIK KOMPETENTLIK–BO'LAJAK FILOLOG MUTAXASSISLARNI TAYYORLASHNING ASOSI SIFATIDA." *Scientific journal of the Fergana State University* 3 (2022): 35-35.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

YASHIL IQTISODIYOTDAGI GLOBAL TENDENSIYALAR VA INNOVATSIYALAR

Chorsaidova Munisa Azamat qizi
Termiz davlat pedagogika instituti texnologik ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi
Ilmiy rahbar: Mirzakulova Risolat Musurmankulovna
Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Annotatsiya Ushbu maqolada yashil iqtisodiyot sohasidagi global tendensiyalar va innovatsion yondashuvlar tahlil qilinadi. Barqaror rivojlanish maqsadlari asosida shakllanayotgan yashil iqtisodiyot kontseptsiyasi XXI asrda dunyo iqtisodiyotining ajralmas qismiga aylanmoqda. Mamlakatlar va xalqaro tashkilotlar tomonidan amalga oshirilayotgan ekologik tashabbuslar, toza energiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va innovatsion texnologiyalar orqali iqtisodiy o'sish hamda ekologik xavfsizlikni ta'minlash yo'llari keng muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Yashil iqtisodiyot, ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar, ekologik barqarorlik, bandlik, resurslardan samarali foydalanish, barqaror rivojlanish.

So'nggi yillarda dunyo miqyosida ekologik muammolar keskin tus olmoqda. Iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning kamayishi, havoning ifloslanishi kabi muammolar iqtisodiyot va jamiyat hayotiga bevosita ta'sir qilmoqda. Shu bois, an'anaviy iqtisodiy modeldan voz kechib, barqarorlikka asoslangan yangi yondashuv – yashil iqtisodiyot konsepsiyasiga ehtiyoj ortmoqda. Yashil iqtisodiyot – bu iqtisodiy o'sishni ta'minlaydigan, shu bilan birga, tabiiy resurslar va ekologik muvozanatni saqlaydigan tizimdir. Ushbu maqolada ushbu sohadagi global tendensiyalar, yetakchi davlatlarning tajribalari, va innovatsion texnologiyalarning o'rni chuqur tahlil qilinadi. Bugingi kunda innovatsion taraqqiyotga erishish, iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, cheklangan resurslardan maksimal darajada oqilona foydalanish masalalari nafakat milliy iqtisodiyotlar, balki butun dunyo hamjamiyati oldida amalga oshirilishi lozim bo'lgan muhim vazifalardan sanaladi. Chunki, hozirgi davr iqtisodiyoti muayyan bir tizim sifatida nafaqat iqtisodiy o'sish, texnik mukammallik hamda raqobatbardoshlik tamoyillari asosida shakllanishi, balki har bir inson yashash sharoitini yaxshilashi hamda kelajak avlodlar uchun qulay iqtisodiy sharoit yaratishga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. Iqtisodiyotning bunday transformatsiyasi bugungi kunda "yashil iqtisodiyot" asosidagi barqaror taraqqiyot deb nomlanadi.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Bugungi kunda ko‘plab davlatlar yashil iqtisodiyotni milliy strategiyalar darajasida qo‘llab-quvvatlamoqda. Xususan, Yevropa Ittifoqi 2050 yilgacha “karbonsiz iqtisodiyot”ga o‘tishni maqsad qilgan bo‘lsa, Xitoyda esa toza energiyaga sarmoyalar ko‘paymoqda. AQShda esa qayta tiklanuvchi energiya manbalariga o‘tish jarayoni tezlashmoqda. Innovatsiyalar bu jarayonning yuragi hisoblanadi. Quyosh panellari, shamol turbinalari, elektromobillar, aqlli shahar texnologiyalari, chiqindilarni qayta ishlash tizimlari va raqamli monitoring vositalari yashil iqtisodiyotning asosiy yo‘nalishlariga aylanmoqda. Sun’iy intellekt, IoT (Internet of Things) va katta ma’lumotlar (Big Data) ekologik barqarorlikni boshqarishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Bundan tashqari, yashil moliya va “yashil obligatsiyalar” kabi moliyaviy vositalar orqali ekologik loyihalarni moliyalashtirish kengaymoqda. Innovatsion startaplar ekologik muammolarni hal qilishda faol ishtirok etmoqda.

Tadqiqotda tizimli yondashuv asosida tahlil, taqqoslash va statistik usullar qo‘llanildi. Asosiy manbalar sifatida hukumat hisobotlari, xalqaro tashkilotlar ma’lumotlari, hamda mahalliy iqtisodiy ko‘rsatkichlar tahlil etildi. Shuningdek, ekspert fikrlari va ommaviy so‘rovlar orqali ijtimoiy kayfiyat va jamiyatda yuz berayotgan real o‘zgarishlar baholandi. Barchamizga ma’lumki, iqtisodiy rivojlanishning har bir bosqichida atrof-muhit, tabiat iqtisodiyotning asosiy elementi, omili sanaladi. Tabiat va iqtisodiyotning mukammal muvozanatlashgan o‘zaro munosabati yashil iqtisodiyot konsepsiyasida namoyon bo‘ladi. Yashil iqtisodiyot oxirgi yigirma yillik mobaynida shakllangan iqtisodiy-ijtimoiy yo‘nalish bo‘lib, unga ko‘ra iqtisodiyot tabiiy muhitning mustaqil bo‘lmagan komponenti hisoblanib, aynan tabiiy muhit doirasida shakllanadi va rivojlanadi. Yashil iqtisodiyotning bosh vazifasi ishlab chiqarish hamda iste’mol qilish jarayonlarini ekologik standartlarga mos tarzda o‘zgartirish (ecologization) dan iboratdir_Yashil iqtisodiyot nazariyasi quyidagi uch aksiomalar asosida qurilgan:

Globallashuv jarayoni turlicha qabul qilinadi va baholanadi. Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda unga turlicha munosabatda bo'lishadi. Bir tarafdan, xorijiy raqobat uchun bozorlarning ochilishi, xalqaro savdo, kapital va mehnat resurslari ko'chib yurishining kuchayishi jahon ishlab chiqarish omillaridan samaraliroq foydalanish, jahon ishlab chiqarishini oshirish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi va unda ishtirok etuvchi mamlakatlar uchun yutuq deb atash mumkin. Boshqa tarafdan, global bozorlarda raqobatning kuchayishi, xo'jalik faoliyatining keng erkinlashuvi mamlakatlar uchun xavf-xatarlar tug=dirishi muqarrardir. Rivojlangan

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

mamlakatlar uchun buning foydali jihatlari aniq ko'rinib turibdi, biroq rivojlanayotgan mamlakatlar haqida, ayrim hollarda, bunday deb bo'lmaydi. Ularning ko'pchiligi baynalminallashuvda xomashyo va mehnat resurslari yetkazib beruvchilar sifatida ishtirok etib, rivojlangan va qudratliroq davlatlarga qaram bo'lib qolishini e'tirof etish mumkin.

Globallashuv jarayoni jahon iqtisodiyotida sezilarli o'zgarishlarga olib kelmoqda. Yangi iqtisodiy model va global integratsiyaning kuchayishi, shuningdek, texnologik yangilanishlar va moliyaviy tizimlarning o'zgarishi jahon iqtisodiyotining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu maqolada globallashuv sharoitida jahon iqtisodiyotining rivojlanish tendensiyalari ko'rib chiqiladi.

1. Xalqaro savdo va investitsiyalarning o'sishi. Globallashuv jarayonida xalqaro savdo va kapital harakati kuchaymoqda. Tovarlar va xizmatlarning transchegaraviy harakati o'sib borar ekan, dunyo bo'ylab ishlab chiqarish va iste'mol zanjirlari tobora integratsiyalanib bormoqda. Xalqaro investitsiyalarning oshishi ham iqtisodiy o'sishning muhim omili hisoblanadi, chunki u global bozorlar o'rtasida integratsiyani kuchaytiradi va mamlakatlar o'rtasida resurslarni taqsimlashni optimallashtiradi.

2. Texnologik yangilanish va raqamli iqtisodiyot. Texnologik inqilob va raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi jahon iqtisodiyotida yangi tendensiyalarni shakllantirmoqda. Yangi texnologiyalar, jumladan, sun'iy intellekt, robototexnika, katta ma'lumotlar (big data), blokcheyn va raqamli valyutalar ishlab chiqarish va savdoda yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Shuningdek, elektron tijoratning o'sishi va raqamli to'lov tizimlarining joriy etilishi iqtisodiy jarayonlarni soddalashtirmoqda va xalqaro savdo hajmini oshirmoqda.

3. Moliyaviy tizimlar va global moliya bozorlarining o'zgarishi. Moliyaviy tizimlar va bozorlar o'rtasida o'zaro bog'liqlik kuchaymoqda. Global moliyaviy inqirozlar va ularning ta'siri, xalqaro moliyaviy institutlar va davlatlar o'rtasidagi hamkorlik, shuningdek, moliyaviy regulyatsiyalar va xavfsizlik choralari iqtisodiyotda barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan yangi usullarni ishlab chiqishga olib keldi. Yangi moliyaviy instrumentlar, masalan, kripto-valyutalar va fintech (moliyaviy texnologiyalar) sektori rivojlanmoqda.

4. Ijtimoiy va ekologik masalalar. Globallashuv jarayonida ijtimoiy va ekologik masalalar ham katta ahamiyat kasb etmoqda. Atrof-muhitni muhofaza qilish, barqaror rivojlanish va ijtimoiy tenglikni ta'minlash bo'yicha global ko'p tomonlama shartnomalar va tashabbuslar amalga oshirilmoqda. Ekologik barqarorlikni ta'minlash

va energiya samaradorligini oshirish, shuningdek, ijtimoiy adolatni ta'minlash iqtisodiy rivojlanishning asosiy yo'nalishlariga aylangan.

5. Multilateral va regional hamkorlik. Global integratsiya jarayonida mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy va savdo aloqalari kuchaymoqda. Xalqaro tashkilotlar, masalan, Jahon savdo tashkiloti (WTO), Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF), Jahon banki va boshqa ko'plab regionlararo va xalqaro tashkilotlar global iqtisodiy muammolarni hal qilishda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, regional iqtisodiy integratsiya va savdo kelishuvlari (masalan, Yevroosiyo Ittifoqi, AFTA va boshqalar) iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga qaratilgan yangi mexanizmlar sifatida rivojlanmoqda.

Bir qarashda oddiy iqtisodiyotdan yashil iqtisodiyotga o‘tish ancha ko‘p mablag‘ talab etadigan qiyin jarayondek tuyuladi, ammo, yashil iqtisodiyot tamoyillariga amal qilish orqali resurlarni tejash, ishlab chiqarish harajatlarini minimallashtirish, uzoq muddatga xizmat qiluvchi va to‘liq yangilangan ishlab chiqarish tizimini yo‘lga qo‘yish imkoniyati yaratiladi. “Worldwatch Institute” taqdim etgan ma’lumotlarga ko‘ra, o‘rta hajmdagi iqtisodiy tizimga ega mamlakatlar uchun yashil iqtisodiyotga o‘tish oddiy ishlab chiqarish natijasida yuzaga keluvchi muammolarni echishga qaraganda kamroq mablag‘ talab etadi Shuni ham alohida ta’kidlash kerakki, har bir mamlakat o‘z iqtisodiy, tabiiy va inson resurslari potensiali, yutuq va kamchiliklaridan kelib chiqgan holda, o‘z yashil iqtisodiyotini yaratadi chunki, hozirda universal yashil iqtisodiy tizim modeli mavjud emas.O‘zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiyalash sharoitida yashil iqtisodiyotning o‘rnini yuqori baholash mumkin. Chunki, mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni shakllantirish masalasining muhim ekanligi tabiiy resurs potensialini saqlash, atrof-muhitga zarar keltirmaydigan ishlab chiqarishni tashkil etish va shu bilan bir qatorda yuqori o‘sish sur’atlariga erishish lozimligi bilan xarakterlanadi. O‘zbekistonning yuqori tabiiy resurs va inson kapitaliga ega ekanligini unda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish uchun ko‘plab imkoniyatlar mavjudligini ko‘rsatadi. O‘zbekistonda yoqilg‘i-energetika resurslarining hozirgi hajmda iste’mol qilinishi davom etsa, ular mamlakatning yoqilg‘i-energetikaga bo‘lgan ehtiyojini 20-30 yil davomida ta’minlab berishi bashorat qilingan. Shu sababli ham iqtisodiyotni yashillashtirish jarayonini ushbu sohaga keng targ‘ib etish, O‘zbekistonda qayta tiklanuvchi, alternativ energiya manbalaridan foydalanish darajasini oshirish muhim masalalardan biri hisoblanadi. SHuningdek, BMT “Atrof muhit muhofazasi va taraqqiyot xalqaro komissiyasi” ning hisobotida “Kelajak rivojlanishi, ravnaqi shunday energiyalardan foydalanish formasi, ya’ni, atrof muhit holatiga zarar etkazmaydigan,

xavfsiz, tiklanadigan, kafolatlangan, doimiy o‘sib, tiklanib boruvchi va foydalanish imkoniyati mavjud bo‘lgan energiyalarga bog‘liq bo‘lib qoladi”, deya qayd etilganligini e’tirof etish joiz. O‘zbekistonning quyosh energiyasi bo‘yicha yalpi salohiyati 50973 mln. tonna neft ekvivalentiga (mln.t.n.e.) teng bo‘lsa, shamol energiyasining yalpi salohiyati 2,2 mln.t.n.e. deb baholanadi. Bu sohada yurtimizda bir qancha islohotlar amalga oshirilgan bo‘lib, ularga quyidagilarni misol qilib keltirish mumkin: Yashil iqtisodiyotga o‘tish nafaqat ekologik, balki keng ko‘lamli ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni ham talab qiladi. Ushbu jarayonda yangi ish o‘rinlarining yaratilishi, innovatsion texnologiyalarning joriy etilishi va aholining ekologik ongining o‘sishi kuzatilmoqda. Shuningdek, bu model jamiyatda sog‘lom turmush tarzini shakllantirish va barqaror iqtisodiy taraqqiyotga erishishda muhim vosita bo‘lib xizmat qilmoqda.

Hulosa Yashil iqtisodiyot – bu nafaqat ekologik xavfsizlik, balki yangi iqtisodiy imkoniyatlar manbai. U insoniyatga tabiat bilan uyg‘unlikda yashashni, resurslardan oqilona foydalanishni va kelajak avlodlarga sog‘lom muhitni meros qilib qoldirishni ta’minlaydi. Innovatsiyalar esa bu yo‘lda asosiy harakatlantiruvchi kuch bo‘lib xizmat qilmoqda. Shunday ekan, har bir davlat, har bir jamiyat, hatto har bir shaxs yashil iqtisodiyot sari dadil qadam tashlashi lozim. Chunki bu faqat bugungi emas, balki kelajak avlodlar oldidagi burchimizdir.

Foydananilgan adabiyotlar

1. Mirzakulova Risolat Musurmankulovna ” YASHIL MOLIYA VA BARQAROR INVESTITSIYA STRATEGIYALARI: ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA ISTIQBOLLAR” MANAGEMENT, MARKETING AND FINANCE INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL VOLUME 2 ISSUE 3. -158-160, 2025-yil. https://doi.org/10.5281/zenodo.15269292
2. Mirzakulova Risolat Musurmankulovna “YASHIL IQTISODIYOTGA O’TISH ZARURIYATI. THE NEED FOR A TRANSITION TO A GREEN ECONOMY. НЕОБХОДИМОСТЬ ПЕРЕХОДА К ЗЕЛЁНОЙ ЭКОНОМИКЕ” . МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА. -SJIF2024 =5.444, 2025-yil.
3. Mirzakulova Risolat Musurmonkulova, Qodirova Shohista “QISHLOQ XO‘JALIGINI YASHIL IQTISODIYOT ASOSIDA BARQAROR RIVOJLANTIRISH” Международный научный журнал

№ 33 (100), часть 1 «Новости образования: исследование в XXI веке» Май 2025.

4. Mirzakulova Risolat Musurmankulovna,Qurbonboyeva Marhabo Davlatboyevna “YASHIL ENERGETIKA BARQAROR IQTISODIY RIVOJLANISH OMILI SIFATIDA” ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION. -166-171, 2025-yil.
5. Mirzakulova Risolat Musurmankulovna “WAYS OF EFFECTIVE USE OF COCKTAIL RESOURCES IN ECONOMIC NETWORKS” EUROPEAN INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY RESEARCH AND MANAGEMENT STUDIES. -100-103, 2023-yil. DOI: https://doi.org/10.55640/eijmrms-03-02-19
6. Baqirov, T. (2021). “Yashil iqtisodiyotga o‘tish: O‘zbekiston tajribasi.” O‘zbekiston Respublikasi ilmiy jurnali.

7. «2019 — 2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining «yashil iqtisodiyot» iqtisodiyotiga o'tish strategiyasini belgilash to'g'risida» O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4477 sonli Qarori

8. A.V.Vaxabov, Sh.X.Xajibakiyev. Yashil iqtisodiyot: Darslik. 2-nashr, qayta ishlangan va to'ldirilgan / i.f.d., prof. A.V.Vaxabovning umumiytahriri ostida. - Toshkent: "ZEBO PRINT", 2023. - 264 b.

9. Yaxshimuratova Sevara Rustam qizi, "MAMLAKAT IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISHDA "YASHIL" IQTISODIYOTNING O'RNI" Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot 2024-yil, oktyabr. № 10-son

10. https://uz.wikipedia.org/wiki/Yashil iqtisodiyot

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

THE IMPACT OF COMPETITION ON ECONOMIC GROWTH

Abduvohidova Durdona Sobirjon qizi

1st year student of Gulistan State University

Tel number: +998 93 048 49 06

E-mail: durdonaabduvohidova19@gmail.com

Abstract: In this article, we discuss about the significant role of competition in economic development. It highlights the role of competition in supporting innovation, increasing economic efficiency, producing higher-quality products and services. Furthermore, it explores the challenges associated with negative consequences of excessive or unfair competition, such as predatory price wars, issues of resource inequity and potential harm to smaller businesses. On the other hand, the impact of competitive pressures from foreign markets, measured by trade freedom, is dependent on the country's technological gap. In particular, the results show that trade freedom has a stronger negative impact on growth as countries move closer to the technological frontier. Such an impact of trade freedom on growth applies to all countries, including MENA ones.

Key words: competition, innovation, productivity, consumer, technological gap, monopoly, technological frontier, trade freedom, economic growth.

Introduction: In today`s fast-paced world, the competitive environment has rapidly developed in almost all sectors, especially in the economy. In macroeconomics, competition refers to the process by which countries compete with each other for resources. In microeconomics, it refers to the process by which individual companies jockey with each other to appeal to consumers. Competition is a fundamental characteristic of market economies, playing a crucial role in determining the dynamic of supply and demand, pricing and innovation. In economics, competition refers to a process by which various sellers each try to offer better, higher quality products, lower prices and other advantages to choosing their wares over a rival`s. These forces companies to optimize their operations, ultimately benefiting consumers and fostering economic growth. However, alongside these benefits, there are also challenges, such as unfair competition, price wars, putting local businesses out of business. Competition in business is a fact of life for any industry and carries advantages and disadvantages for both sides of the transaction. While competition stimulates innovation and

generates more choices, too much competition can hurt smaller businesses. Ultimately, large companies reduce consumer options. This article explores the impact of competition, highlighting both its advantages and disadvantages.

Most traditional economists believe increased competition leads to greater benefits for all economic participants. One of the most significant advantages of technology in economy is e**fficiency and innovation.** Competition encourages businesses to find ways to improve efficiency, lower costs, and develop new products and services. Economic analysis indicates more competitive markets lead to both increased innovation and greater overall economic growth as a result. If entrepreneurs feel the need to compete with other companies, they have an incentive to provide more unique and far less rare products for their customers. Competition also leads many brands to develop new products regularly to stay relevant to consumers. At the same time, the presence of competition also creates lower prices and wide choice for consumers. The large number of competitors in the market and their efforts to attract people to sell their products open up a wide range of opportunities for consumers. When a large number of companies compete with each other, one of the easiest ways for one to gain a competitive advantage over the others is to offer lower prices. As such, greater market competition leads to greater price competition, resulting in retailers passing on lower costs to their consumers. Product differentiation due to competition among sellers often gives consumers greater decision-making power. In a competitive economic environment, customers can choose between different products from a wide variety of brands rather than buying the same identical products one week to the next from a small number of companies or even a single firm. It has an affect on job creation. Fierce competition is expected to stimulate firms willingness to invest and their demand for labor. There are two key channels through which competition may lead to job creation. First, competition exerts downward pressure on prices and thus reduces the level of rents (or price markups) charged by firms. Second, producers can invest some of their productivity gains to expand their activities in other markets, thus raising their demand for labor and creating jobs. These two mechanisms both increase demand for jobs, bringing new, more, and better jobs into the economy.

Just as there are two sides to a coin, while competition benefits consumers and promotes economic growth, it also has some negative consequences. One of the most pressing issues is the emergence of monopolies. In a monopoly situation companies drive competitors out of business. Competition in business decreases an individual companies market share and reduce the available customer base, especially if demand

is limited. A competitive market can also force lower prices to stay competitive, decreasing profit margins for each sale or service. Another challenge is the environment, which has a significant negative impact on the population. In the pursuit of lower costs and higher profit, competition could drive businesses to ignore environmental sustainability, leading to pollution and depletion of natural resources. While competition plays a crucial role in economic growth, it is important to mitigate its potential downsides through appropriate regulations, social policies and corporate responsibility initiatives.

Theoretical basis: According to standard economic theory, competition is defined as a market situation in which suppliers strive for consumers in a way that induces them to become more efficient and capable of offering a wide variety of products and services at lower prices. Economists have long been interested in analyzing the role of competition for innovation and economic growth, hence, many theoretical arguments as well as empirical studies trying to explain such relationship were presented in literature. In general, theoretical models identify two opposing effects regarding the role of competition for innovation and growth.

Conventional wisdom - dating back to Adam Smith - predicts that competition induces a better allocation of resources and spurs efficiency, which ultimately increases consumer welfare and promotes economic growth. In a competitive market a product will be offered at a price based on the competition between different suppliers, while if there is no sufficient competition, as in the case of a monopolized or cartelized economy, market participants may obtain dominant market positions that allow them to set higher prices in their favor, hindering allocative efficiency from materializing which in turn leads to lower growth rates. Moreover, the fight for and the defence of monopolies may lead to a misallocation of investments, which further results in a loss in economic efficiency[1] .

On the other hand, Schumpeter (1942) claimed that monopolies are more innovative than firms with small or even negligible market shares since they are able to offer their products at a higher price than in a competitive market, which will allow them to reap greater returns to their innovations. Consequently, Schumpeter argued that competition is detrimental to innovation and thus hampers rather than foster economic growth, as it reduces such monopoly rents that reward successful innovators and thereby discourages R&D investments, whereas monopoly market structures

[1] Romero, 2003, Voigt, 2009, Peterson, 2013.

would lead to higher rates of innovation and subsequently growth pointing to a tradeoff between static and dynamic efficiency. Schumpeter's hypothesis has been used to justify the creation of national champions (Voigt, 2009).

On the other side, Schumpeter's theory introduces a more nuanced understanding by suggesting that monopolistic firms may have an edge in innovation due to their ability to secure monopoly rents, thus incentivizing them to invest in research and development. This viewpoint highlights the potential trade-offs between static efficiency—achieved in competitive markets—and dynamic efficiency—achievable through monopoly structures. Amid the above arguments, Aghion et al. (1997) and Aghion et al. (2001) extended the Schumpeterian growth framework and managed to develop new models of competition and growth by introducing the possibility that more competition could be conducive to innovation and economic growth through the "escape-competition" effect. More precisely, competition may increase the incremental profits from innovating, and thereby encourage R&D investments aimed at "escaping competition", particularly in sectors where incumbent firms are operating at similar technological levels; i.e. "neck-and-neck" sectors, since intensive competition between firms will increase each firm’s incentive to acquire or increase its technological lead over its rivals.

Furthermore, new endogenous growth models introduce the notion of "technological distance" and underline its significant role in determining the impact of competition on innovation. They postulate that competition could have opposite effects on innovation incentives depending on whether firms were initially closer to or farther below the fringe in the corresponding industry. In particular, new endogenous growth models predict that competition should be growth-enhancing in sectors where incumbent firms are close to the technological frontier and/or compete "neck-and-neck" with each other, since in those sectors the "escape competition" effect should be the strongest. On the contrary, competition reduces innovation incentives and therefore productivity growth in industries where innovating firms are far below the frontier, as the Schumpeterian effect is more likely to dominate in these sectors (Aghion and Howitt, 2005).

In this context, Aghion and Howitt (1998) build upon Gerschenkron’s idea of "appropriate institutions" and emphasize the role of "technological distance" in the growth process; claiming that different institutions or policy designs will affect productivity growth differently depending on a country’s distance to the world technological frontier (Aghion and Howitt, 2005). The argument is based on the

following reasoning: For countries with low levels of technology i.e. far from the frontier, it is recommended that they follow an imitation-based economic policy to exploit the results of existing innovations. In terms of competition policy, this means that trade liberalization is more favorable for these countries in order to attract foreign direct investment and promote technological progress through the adoption of foreign technologies. On the contrary, business liberalization in this stage discourages investing in research and development and hence innovation, since the higher entry threat of technologically advanced firms decreases the incumbent's expected pay-off from innovating.

Dicussion of results: The main aim of this analysis is that the ongoing debate over the relationship between competition, innovation, and economic growth reflects two distinct yet compelling perspectives in economic theory. On one hand, traditional views, rooted in the works of Adam Smith, posit that competition drives efficiency, fosters resource allocation, enhances consumer welfare, and ultimately propels economic growth. This perspective foregrounds the critical importance of competitive markets in preventing monopolistic behaviors that can adversely affect pricing and investment decisions.

Competition depends mainly on barriers to entry that may prevent new firms from accessing the market. A fundamental precondition for the existence of intensive competition is that market entry is fairly easy. This should apply for both domestic and foreign entrants.

Also, based on recent empirical literature on competition and growth, this work takes into account the distance from the technological frontier as a possible determinant of economic growth, both as a single explanatory variable, and also as a factor of an interaction term with both business freedom and trade freedom indices to explore whether the effect of competition on economic growth may change depending on the level of the technological gap between the observed country and the country which is the technological leader. The leader country (technological frontier) is identified as the country with the highest labour productivity in the sample, while the technological gap is calculated as the ratio of labor productivity of the country under consideration to the labor productivity in the leader country. Accordingly, the technological gap variable ranges from 0 to 1, with lower values indicating larger gaps. Labour productivity is measured as GDP per person employed (constant 1990 PPP $), and is obtained from the World Development Indicators.

The above idea depicts regression results when standard economic variables are controlled for. This indicates that more intensive domestic competition tends to slow down the growth rate of an economy regardless of the country's technological gap. Such results assert the basic Schumpeterian argument of the tradeoff between static and dynamic efficiency; where competition discourages the incumbents' incentives to innovate and hampers economic growth by sweeping away monopoly rents that reward successful innovators. The standard control variables are all significant and have the expected signs. More precisely, we observe that more trade openness and increased investment enhances economic growth, whereas higher inflation rates and the rapid expansion of government consumption expenditures can slow down the growth of the economy.

Conclusion: In this paper, we tried to revisit the puzzling relationship between competition and economic growth, focusing on how the country's distance to the technological frontier can influence the impact of competition on growth. Within **capitalist economic systems**, the drive of enterprises is to maintain and improve their own competitiveness, this practically pertains to business sectors. The most important aspect of competition is that in order for it to continue, without leading to the permanent dominance of one side, there must be "competitive relations between equal parties."[2] However, the home improvement industry's high demand opened up many opportunities for companies committed to high-quality, affordable service. Competition between businesses or individuals to achieve competitive advantage and attract customers or resources benefits consumers and stimulates economic growth. In particular, business freedom was used to proxy 206 for domestic competition due to the entry or the activity of other firms in the market, and trade freedom was employed to proxy foreign competition through the threat of entry of foreign firms or products to domestic market.

On the other hand, as countries get closer to the technological frontier, the economic policy adopted should aim at promoting innovation in order to invent new products and production techniques or improve the quality of the existing ones. Within competition policy context, this implies that business liberalization is more beneficial for such countries, since the increased possibility of entry in the market and thus the higher potential competition from the incumbent firm incentivizes both the incumbents and the entrants to invest more in innovation, as it offers the only way to survive in the

[2] Michael Brecher. The world of protracted conflicts, May 26, 2016 - p. 11; citing Gary Goertz; Paul F. Diehl (June 1993). "Enduring Rivalries: Theoretical Constructs and Empirical Patterns". Vol. 37, No. 2 147-171 - p.

market. Whether it's direct or indirect, competition is a fact of life for almost any business. Economic competition allows the so-called "invisible hand" of the market to reward the most effective seller, rather than relying on a central committee or monopoly to plan the economy. In simple terms, this means whoever provides the best product at the lowest price is likely to receive the highest rewards, at least theoretically. Competition is not a struggle of all against all. Competition occurs where interests clash, and cooperation arises where interests are aligned. "Competition is the main condition of the market, one might say its law."

REFERENCES:

1. Competition Economics: Imperfect and Perfect Competition written by MasterClass (Featured masterclass instructor - Paul Krugman)
2. Competition and Economic Growth: An Empirical Analysis with Special Reference to MENA Countries. Marwa M. Gomaa Cairo University
3. Acemoglu, D. P. Aghion, and F. Zilibotti (2006), "Distance to Frontier, Selection, and Economic Growth", Journal of the European Economic Association, 4(1): 37–74.
4. Aghion, P., C. Harris and J. Vickers (1997), "Competition and growth with step-by-step innovation: An example", European Economic Review, Elsevier, 41(3-5): 771-782
5. **The-Effects-of-Competition-on-Jobs-and-Economic-Transformation. (**equitable growth, finance & institutions insight)
6. Assessing the impact of competition authorities` activities (OECD)
7. https://en.wikipedia.org/wiki/Competition_(economics)

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

BASIS FOR VIOLATION OF THE RIGHT OF PERSONS TO LABOR AND RESPONSIBILITY

Dauletbaeva Aynur Bakhramovna
2nd year student of the Faculty of Law of Karakalpak State University named after Berdakh
E-mail: dawletbaevaaynur0@gmail.com
+998918731018

Abstract: This article provides a detailed understanding of individual rights, including the right to work. Labor law is one of the social rights of the individual and is regulated by labor legislation. Administrative and criminal liability arises for its violation. This article also examines the experience of Italy.

Keywords: person, labor law, administrative responsibility, criminal responsibility, constitutional law.

Every person, having come into the world, has their own rights and obligations. For example, constitutional rights include a number of rights, such as life, freedom of speech, labor, and suffrage. This was also noted at the international level. Article 23 of the Universal Declaration of Human Rights establishes that every person has the right to work. Every person's inalienable right is the right to life. That is, we cannot go and say that we should kill someone or that you should not live, and such actions entail criminal liability. At the same time, people have the right to exercise the rights enshrined in the Constitution. For example, the right to vote is not mandatory. In the electoral process, except in cases stipulated by law, everyone has the right to vote, which they may or may not exercise, or more precisely, they may or may not elect. Let us dwell in more detail on one of the rights listed above, the right to work. The right to work belongs to the category of social rights of individuals. The basis of this right is the Constitution of the Republic of Uzbekistan, and the new version of the Constitution, adopted as a result of the referendum held in 2023, further improved the right to work. Article 42 of the Constitution states that "Everyone has the right to decent work, to freely choose a profession and type of activity, to work in comfortable working conditions that meet safety and hygiene requirements, without any discrimination for the work performed, and from the established minimum wage have the right to receive fair remuneration no less than, as well as protection from unemployment in the manner prescribed by law[1]." From the above-mentioned norms, it can be seen that in the labor process, one chooses what profession to engage in, can work in working

conditions that fully comply with safety rules, cleanliness rules, and do not cause inconvenience. Also, everyone can receive a salary for their work. Wages must not be less than the amount established by law and must be paid fairly, that is, based on the results of the work performed. Every person, along with the right to work, has the right to protection from unemployment. The right to unemployment protection is exercised in the manner prescribed by law.

Part 2 of Article 42 of the Constitution of the Republic of Uzbekistan states: "The minimum wage is determined taking into account the need to ensure a decent standard of living for a person." A person works to live a good life, and taking this into account in our Constitution, wages are calculated based on the individual's standard of living, and the minimum wage is established. Part 3 of this article states: "Rejection of employment, dismissal, and reduction of wages for women due to pregnancy or having children is prohibited." Through this norm, we can see that everyone has the right to work, regardless of whether they are a man, a woman, a pregnant woman, or a child. The right to work is reflected not only in the Constitution, but also in the Labor Code. Article 5 of the Labor Code, entitled "The Principle of Freedom of Labor and the Prohibition of Forced Labor," defines the right to work as follows: "Freedom of labor means the right of every person to dispose of their abilities to work, to exercise them in any form not prohibited by law, to freely choose the type of occupation, profession and specialty, place of work and working conditions" [2]. A separate law has also been developed to protect labor rights.

Article 2 of the Law of the Republic of Uzbekistan "On Labor Protection" defines the concept of labor protection as follows, that is, labor protection is a system of socio-economic, organizational, technical, sanitary-hygienic, and therapeutic-preventive measures and means aimed at ensuring human safety, health, and work capacity in the labor process, operating on the basis of the relevant law or other legal acts.

Every person, that is, citizens of the Republic of Uzbekistan, foreign citizens, and stateless persons (apatrides), also has the right to labor protection [3].

Violation of the above-mentioned norms entails administrative or criminal liability.

First of all, let's dwell on the basics of administrative responsibility. According to Article 49 of the Code of Administrative Responsibility, violation of labor and labor protection legislation by an official entails the imposition of a fine from five to ten times the basic calculated value. The peculiarity of this article lies in the subject of the offense, that is, the person who violated the rules on labor protection must be an

official. An official is a person appointed or elected permanently, temporarily, or by special authority, performing organizational, legal, and administrative-economic functions in state bodies and bodies of citizen self-government [4]. Also, if the person who committed this offense committed it repeatedly within a year after the application of administrative penalties, with the exception of knowingly unlawful dismissal from work, - entails the imposition of a fine on the person from ten to fifteen times the base calculation amount.

If a person brought to administrative responsibility repeatedly violates labor protection rules within one year, more severe criminal liability arises.

According to the legislation of the Republic of Uzbekistan, violation of the right to work is a crime and is reflected in the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan. According to it, knowingly unlawful dismissal, committed after the application of administrative penalties for the same acts, - is punishable by a fine of up to twenty-five times the basic calculated value or deprivation of a certain right for up to three years or corrective labor for up to three years [5].

Illegal - dismissal without the grounds for dismissal provided for by labor legislation or without complying with the procedure for dismissal [6].

In addition to the fact that the act is illegal, the person who committed the crime must be aware of the illegality of the act and have previously been brought to administrative responsibility. Part two of this article outlines sanctions for unlawful refusal to hire or dismissal of a woman knowing she is pregnant or caring for a young child, which is one of the most global problems in our social life. If a person commits an act provided for in part two, it is punishable by a fine of up to twenty-five basic calculation units or deprivation of a certain right for up to three years or correctional labor for up to three years. From the second part of this article, we can see that the protection of women's labor rights has been significantly strengthened, and this norm also serves to ensure gender equality.

We can also see the crime of violation of the right to work in the experience of foreign countries. In particular, Italian legislation is similar to our national legislation, and this right is regulated by separate labor legislation, for violation of which administrative or criminal liability is applied. Italy Article 603 of the Criminal Code is called "Forced Labor." This article defines forced or exploitative labor of people, coercion to work in difficult or undesirable conditions as a crime and applies a fine or imprisonment. Also, Article 609 of the Italian Criminal Code states "Forced labor." According to Um, cases of establishing control over an employee through violence or threats are described.

Studying the experience of Italy, it can be seen that imprisonment is not applied for violation of the right to work in the Republic of Uzbekistan. In Italy, the commission of these acts also entails administrative and criminal liability.

From the foregoing, it can be concluded that working is a constitutional right of every person, for violation of which administrative and criminal liability is applied. It should be noted that labor law is also one of the major branches of law and is regulated by the Labor Code.

References:

1. Article 42 of the Constitution of the Republic of Uzbekistan
2. Article 5 of the Labor Code of the Republic of Uzbekistan
3. Article 4 of the Labor Code of the Republic of Uzbekistan
4. M.H.Rustambayev. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksiga sharhlar. Maxsus qism. Toshkent."Adolat". 2016.
5. Article 148 of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan.
6. M.H.Rustambaev, F.Toxirov, A.K.Erkaxodjaev. Jinoyat huquqi. Maxsus qism. Oliy o’quv yurtlarining huquqshunoslik mutaxassisligi bo‘yicha ta’lim olayotgan talabalar uchun. Toshkent. 2000.
7. Articles 603, 609 of the Italian Criminal Code https://www.normattiva.it/

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

THE ISSUE OF RELATIONSHIPS BETWEEN THE PERSON AND SOCIETY IN THE TEACHING OF SUFIS

Yu.M.Yakubov
Associate Professor, Candidate of Philosophy, TSAU

Key words: Tasawwuf (Sufism), Personality (Self), Social Relations, Nafs (Soul) Training, Spiritual Perfection, Relationship with God, Ma'rifah (Gnosis/Spiritual Knowledge), Sufi Teachings, Social Responsibility

Abstract

This article provides a comprehensive study of the relationship between the individual and society in the teachings of Tasawwuf (Sufism). It analyzes the concept of the self in Sufi tradition, the paths to spiritual perfection through the training of the nafs (soul), and the significance of this process in social life. Based on the views of prominent mystics such as Al-Ghazali, Ibn Arabi, and Bahauddin Naqshband, the article highlights the social responsibility of the individual and their harmony with society. In a contemporary context, the role of Sufi values in the spiritual development of the individual and the sustainable progress of society is demonstrated. The research findings confirm that the teachings of Tasawwuf remain highly relevant for spiritual renewal and social stability today.

Introduction. Sufism is a direction that embodies the inner, spiritual and moral aspects of Islamic thought, the main goal of which is to cleanse a person from sensual vices and bring him closer to Allah. In this teaching, a person - as a person - is a being striving for a higher spiritual world, and his main task is to know his "I", purify his heart and become a perfect servant who benefits society. In the theory of Sufism, the moral perfection of a person, spiritual purity, social responsibility and culture of dealing with others are among the most important values. Sufism serves not only individual spiritual development, but also to increase the potential of the social environment. Historical sources show that individuals of the mystical direction - sheikhs, ascetics, Sufis - actively participated in the establishment of such high qualities in society as enlightenment, generosity, humanity, patience, justice and hard work. They educated the broad masses of the people through their exemplary lives, advice and practical activities. The individual and society, as interrelated social phenomena, are a complementary and formative force. The individual is educated, grows and matures in society; society, in turn, strengthens its moral, cultural and

religious criteria through individuals. In the teachings of Sufism, these interactions have a deep philosophical and practical content, emphasizing the moral responsibility of a person not only to himself, but also to society as a whole. It is worth noting that the spiritual and aesthetic aspects of Sufism - concepts such as remembrance, patience, gratitude, trust, love, and extinction - are not only a means of harmonizing individual spiritual states, but also a means of harmonizing social relations. They serve to establish values such as tolerance, mutual respect, solidarity, and peace among people.

This article analyzes the relationship between the individual and society in Sufism, its theoretical foundations and historical practice, based on the thoughts of prominent Sufis. Through this, the relevance of the idea of the unity of the individual and society, which lies in the deep layers of Islamic thought, is also revealed today.

The issue of the individual (man) occupies a central place in the philosophy of Sufism. Like other religious movements, Sufism sees man as the greatest being of God, but in addition to this, it places special emphasis on his inner spiritual world, the purity of his soul and spiritual development. The individual is studied in Sufism on a deeper, spiritual and moral level than the physical being. In Sufism, the concept of the individual is directly related to God, and it is emphasized that his soul can be filled with the light of God. From this point of view, a person needs to work not only with the external world, but also with his inner world - his soul and spirit. This inner world is considered by Sufis to be the most important area on the path to achieving truth. Al-Ghazali extensively explains his views on the individual in his work "Ihya Ulum ad-Din". He says:

"The greatest task of man is to purify his heart and fill it with the light of God. For when the heart is pure, he sees the true truth, understands his true essence, and lives truthfully in the world."[1]

Therefore, in Sufism, self-knowledge, inner spiritual experiences, and purification of the soul are considered the highest goals of a person. This process is not limited to intellectual understanding, but is carried out through inner experience, sincere prayer, and the education of the soul. In Sufism, the greatest obstacle to the perfection of a person is the nafs. The nafs is described as a person's inner passions, worldly desires, ignorance, and pride. There are different stages of this nafs: nafs al-ammara (the one who incites evil), nafs al-lawwama (the one who criticizes errors), and nafs al-mutmainna (the one who has achieved peace). For every Sufi, conquering the nafs and purifying it is a vital task. Ibn Arabi writes in his work "Fusus al-Hikam":

[1] Imam Al-Ghazali, Ihya Ulum al-Din, Cairo: Darul Ma'rifa, 2005, Volume 2, pp. 130-132.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

"The struggle with the self is the life and death of the human spirit. He who conquers the self achieves true freedom in the path of Allah."[2]

The process of purifying the soul is called "mujahad" - an internal struggle, and during this process, a person constantly analyzes himself, admits his mistakes, repents, is purified, and is directed towards the afterlife. Stages of Sharia, Tariqat, Truth, and Enlightenment In Sufi teachings, the path of a person's perfection is often described through four stages:

- **Sharia** is the fulfillment of external laws, rules, and prayers. At this stage, a person educates himself by following religious practices and moral norms.
- **Tariqat** is a spiritual path, a process of purification of the soul and approaching Allah through spiritual practices. At this stage, the individual enters into an internal struggle.
- **Truth** is understanding the truth, seeing the truth of God, achieving true divine knowledge.
- **Enlightenment** is a profound understanding and experience of divine knowledge, at which level a person feels as if they have met God face to face. Each stage is aimed at not only understanding the person, but also perfecting him. This process is continuous and ongoing, and continues until the end of a person's life.

In Sufism, the goal of the individual is not only to develop himself spiritually, but also to be useful to society. The inner perfection of the individual serves the spiritual and cultural development of society. Therefore, Sufism encourages the individual to be socially active and responsible.

In Sufi thought, the relationship between the individual and society is built on the basis of mutual influence and responsibility. For Sufis, each person should not only purify his soul, but also be concerned about the problems of society. The concept of “service” is central in Sufism - it is not just worship, but also being useful to people, teaching them knowledge, setting a moral example. In this regard, the famous idea of Bahouddin Naqshband “Dil ba yoru, dast ba kor” - “The heart is in God, the hand is in work” - is of great importance. In his teachings, he said:

"Sufism is about serving the people, living with them, and benefiting them. One reaches God not through prayer alone, but through hard work, patience, and honesty."[3]

The Naqshbandi order prioritized not only spiritual purity, but also social and moral values such as hard work, honesty, and benefiting people. This idea also serves as a powerful source of motivation for reforming society and fighting against unrest,

[2] Ibn Arabi, Futuhāt al-Makkiyya, Beirut: Dar al-Kutub al-‘Ilmiyya, 1999, vol. 1, pp. 215–218.
[3] "Rashahat al-Ayn al-Hayat", narrated by Nasiruddin Ubaydullah Ahrar, Tashkent: "Movarounnahr" Publishing House, 2003, pp. 57–58.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

oppression, and injustice. In modern society, it is important for an individual to feel social responsibility, not to be indifferent to others, to live in the spirit of humanity, generosity, and service. Especially today, when spiritual crisis, isolation, and neglect are increasing, mystical values can be considered a powerful internal resource for renewing society. In the eyes of Sufis, the individual and society are interconnected, mutually shaping and complementary phenomena. When an individual strives for perfection, this leads to the elevation of society. Conversely, when society faces moral decline, individuals experience a spiritual crisis. For this reason, Sufis have taken on the task of awakening the hearts of every person in society and leading them to spiritual elevation. In this regard, the great Sufi Ibn Arabi writes in his work "Fusus al-Hikam":

"A servant's relationship with Allah determines how he will treat people. Only those who truly love Allah will not harm people, but rather benefit them."[4]

According to this idea, true love for God makes a person compassionate, forgiving, tolerant, and servant to others. Such individuals lead morally in society. They inspire others to change with their beautiful qualities and silent preaching. The idea of the "perfect person" in Sufism is aimed at educating leaders and exemplary individuals in society. A perfect person, with his life, patience, decency, and love, causes positive changes in society. In today's era of globalization, humanity finds itself on the verge of a moral and spiritual crisis. Individualism, worldly materialism, and spiritual emptiness are leading people to loneliness, aimlessness, and apathy. From this perspective, the teachings of Sufism can be an important source in restoring divine and human values to humanity.

The values of Sufism, such as patience, gratitude, honesty, love, service, and sincerity, serve as the basis not only for religious but also for social stability. By promoting these values in today's society, people can achieve self-realization, mutual understanding, and social cohesion. The famous Japanese Muslim thinker Toshihiko Izutsu said this:

"Sufi mysticism is not just a religious experience, but a culture of mutual responsibility with society, moral awareness, and inner harmony. It calls upon man to find a balance between his 'I' and social existence."[5]

In the modern era, in an environment of inter-sectarian conflicts, social injustice, family crises, and depression, mystical thinking can serve as a powerful spiritual resource for establishing tolerance, patience, compassion, and solidarity among people.

[4] Ibn Arabi, Futuhāt al-Makkiyya, Beirut: Dar al-Sadr, 1999, vol. 2, pp. 347–349

[5] Toshihiku Izutsu, Sufism and Taoism: A Comparative Analysis of Basic Philosophical Concepts, University of California Press, 1972, pp. 112–115.

In conclusion, Sufism is a deep spiritual and moral layer of Islamic thought. It considers not only the individual, but also the social aspect to be important in understanding one's "I", educating the soul and striving for perfection. This article analyzes the relationship between the individual and society in Sufism, and the following main conclusions can be drawn: in Sufism, the individual understands himself not only as a physical being, but also as a spiritual being connected to Allah. Its main task is to purify the heart, draw closer to Allah, and sow the seeds of goodness in society. In this process, the individual strives to conquer his or her own self through a constant internal struggle - "jihad al-akbar". In Sufism, it is considered an advantage not to distance oneself from society, but rather to live within it, be useful to it, and provide spiritual guidance. The Naqshbandi idea of "Be among the people, but with Allah" is an important guideline in this regard. A person perfects himself or herself by serving society. In the teachings of Sufis - scholars such as Ghazali, Ibn Arabi, and Bahauddin Naqshband, the harmony of the individual and society is considered sacred. This harmony is expressed not only at the level of external behavior, but also through mental states. The idea that "a person who loves Allah does not harm his or her servants, but is kind to them" serves as the basis for this idea.

References

1. Al-Ghazali, Muhammad. Ihya 'ulum ad-din (Reviving the Sciences of Religion). Cairo: Dar al-Kutub al-Ilmiyya, 2001.
2. Ibn Arabi, Muhyiddin. Fusus al-Hikam (Pearls of Wisdom). Beirut: Dar al-Fikr, 2002.
3. Bahauddin Naqshband. Teachings of the Naqshbandi Order. Tashkent: Ma’rifat Publishing House, 2010.
4. Izutsu, Toshihiko. Sufism and Eastern Philosophy. Tokyo: University Press, 1998.
5. The Quran. Translation and commentary in Uzbek. Tashkent: National University of Uzbekistan Publishing House, 2020.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

“CHOL VA DENGIZ” ASARIDAGI SANTYAGO OBRAZI TIMSOLIDA INSONNING IJTIMOIY-RUHIY HOLATI

Abdullayeva Muqaddas Baxtiyor qizi
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti
“Madaniyat va san’at muassasalarini tashkil etish hamda boshqarish”
ta’lim yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Maqolada Ernest Xemingueyning “Chol va dengiz” asarida aks etgan g‘oyaviy-falsafiy fikrlar, obrazlar tizimi, ramzlar va ularning zamonaviy hayotdagi talqini tahlil qilinadi. Asarning markazida turgan Santyago obrazining ijtimoiy-ruhiy mohiyati, inson va tabiat o‘rtasidagi kurashga oid tasvirlar yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Xeminguey, Santyago, iroda, ramz, mag‘lubiyat, g‘alaba, kurash.

Abstract: The article analyzes the ideological and philosophical thoughts, the system of images, symbols and their interpretation in modern life reflected in Ernest Hemingway’s work “The Old Man and the Sea”. The socio-spiritual essence of the image of Santiago, who is at the center of the work, and the images of the struggle between man and nature are highlighted.

Keywords: Hemingway, Santiago, will, symbol, defeat, victory, struggle.

Аннотация: В статье анализируются идейно-философские мысли, система образов, символов и их интерпретация в современной жизни, отраженные в произведении Эрнеста Хемингуэя “Старик и море”. Выделяется социально-духовная сущность образа Сантьяго, находящегося в центре произведения, и образы борьбы человека с природой.

Ключевые слова: Хемингуэй, Сантьяго, воля, символ, поражение, победа, борьба.

Hayot – olamning mavjudligi va namoyon bo‘lishining eng murakkab shakllaridan biri. Inson dunyoga kelar ekan ma’lum bir vazifa uning yelkasiga yuklatiladi. Shu jarayonning ketishidan yo‘limizda turli qiyinchiliklar, og‘ir kunlarni yengib o‘tishimizga to‘g‘ri keladi. Hayotning xilma-xil turlari, shakllari borki, ular borliqning moddiy shaklini harakatga keltirishda, boshqarishda asosiy o‘rin tutadi. Hayotning eng murakkab shakli inson hayotidir. Yaqinda bir kitobni o‘qib tugatdim. Bu Ernest Xemingueyning “Chol va dengiz” asaridir. Ernest Xeminguey dunyoga mashhur yozuvchi hisoblanadi. Lekin uning shu asari unga bir olam mashhurlikni keltirib Nobel mukofotiga sazovor qilgan. Bu kitob o‘quvchini o‘zining sirli hayolot olamiga chorlaydi. Kitobda bo‘layotgan voqealarni esa kitobxon ko‘z o‘ngida

namoyon qiladi. Keksa Santiyagoning maqsadga erishishdagi tirishqoqligi o‘zi kuchsiz bo‘lishiga qaramay shashtidan qaytmasligi kitobxonga buyog‘iga nima bo‘lar ekan degan hayolni tug‘dirib kitobga yanayam qiziqish uyg‘otadi. “Chol va dengiz” – amerikalik yozuvchi Ernest Xemingueyning 1952-yilda Bagama orollarida yozilgan va nashr etilgan romani. Xemingueyning hayoti davomida nashr etilgan so‘nggi taniqli asari. Asar voqea va qahramonlari judayam oddiy. Ammo shu bilan birga hayotning azaliy haqiqatlarini o‘zida jamlagan. Insonga o‘zgacha ruh, olg‘a borishga chorlovchi, imkon beruvchi durdona qissa. Bugungi kunda hayotimizda maslahat beruvchi bazi bir g‘oybatchilarning ham ko‘paygani xalqimiz ham shunaqalarni gap so‘zi va fikri bilan ish qilayotgani achinarli xol desak adashmagan bo‘lamiz. Asarda ham cholning 84 kundan beri baliq ovlamagani odamlar uni omadsiz deya gapirishlaridan charchagan Santiyago bu safargi omadiga ishongan holda yana baliq ovlash uchun dengizga ketadi. Asarda har bir buyum, har bir narsa ramziydir. Dengiz bu – hayot. Qayiq – umr. Baliq – orzu. Akulalar – dushmanlarimiz. Dengiz qayiqni chayqatganidek, ba’zan dovul bilan hamla qilsa, ba’zan sokin bo‘lganidek, umrimiz davomida hayot bizga turli sinovlar, og‘irlig-u yengillik, xursandchiliklar beradi.

“Odamzodni yanchib tashlash mumkin, lekin uni yengib bo‘lmaydi” [1]. Ushbu mashhur jumla ko‘pchilikka tanish. Ernest Xemingueyning “Chol va dengiz” asaridan olingan parcha asarning butun bir ma’no va g‘oyasini qamrab oladi. Odamni yanchib tashlash deganda jismi nazarda tutilgan. Uni bir lahzada yanchish, tilka-pora qilish mumkin, ammo ruhini, irodasini yengish oson emas, deyarli imkonsiz. Chunki inson zoti yengilishni qabul qilolmaydi. Harakatdan, yengish sari odimlashdan to‘xtamaydi? To‘xtolmaydi.

Inson zoti shunday unga qancha zarar yetkazin dilini og‘ritin, butun hayotini ostin ustun qiling, baribir o‘zi yashashni xoxlar ekan yashayveradi. Biz insonlar qiyinchiliklarga, mushkulotlarga o‘zimizni ko‘niktirib yashayveramiz. Xemingueyning mazkur asarida insonning ulug‘ligi, undagi iroda matonat, oqillik va azmu qaroridan og‘ishmaslik o‘zgacha talqinda aks etgan.

Romandagi bosh qahramon baliqchi Santyago asarda shunday tasvirlanganki, go‘yoki bu voqealikda Santyago hayotda bo‘lganday. Albatta bilishimiz mumkin asarlar ham hayotdan olinadi, hayotdan olinmagan asarda ham biroz bo‘lsada hayotiylik bo‘ladi. Ernest Xemingueyning Santiyago qahramoni ham hayotiy shaxs hisoblanadi. “Chol va dengiz”ning bosh qahramoni Santyago baliqchi hayotdagi Gregorio Fuentes edi.

“Chol va dengiz” asarida insonning jasorati, irodasi va kurashuvchanligi asosiy mavzu sifatida ilgari suriladi. Santyago obrazida muallif insonning qiyinchiliklarga,

yolg‘izlikka va tabiat kuchlariga qarshi kurashini ifodalaydi. Dengiz – bu hayot timsoli, undagi baliq esa inson orzulari va maqsadlarini ifodalaydi. Hatto mag‘lubiyatda ham g‘urur saqlab qolish mumkinligi asarning asosiy falsafasidir.

Xeminguey o‘ziga xos “minimalistik” uslubda yozgan. Asarda ortiqcha so‘z yo‘q, lekin har bir jumla chuqur ma’no anglatadi. Muallifning “aytib o‘tilmagan gaplar” usuli – ya’ni, ko‘p narsani ochiq aytmasdan, o‘quvchining fikr yuritishiga imkon berish – aynan shu asarda yaqqol ko‘rinadi.

Asarda insonning tabiatga nisbatan ojizligi emas, balki unga qarshi kurashishdagi qat’iyati tasvirlanadi. Dengiz bu yerda hayot, sinovlar va noma’lumlik ramzi sifatida talqin qilinadi. Santyago esa insoniyat timsoli bo‘lib, u o‘z orzulari, qadriyatlari uchun kurashadi. Muallif “mag‘lub etilishi mumkin, ammo yengilmaydi” degan falsafiy fikrni ilgari suradi. Santyago bir necha kun dengizda yolg‘iz qoladi. U nafaqat jismoniy, balki ruhiy azoblarni ham boshdan kechiradi. Ammo hech qachon taslim bo‘lmaydi. Hozirgi jamiyatda tez boyish, tez erishish istagi kuchli, ammo Xeminguey sabr va sekin harakat qilish ham insonni eng yuqori cho‘qqilarga olib chiqishini ko‘rsatadi.

Ulkan marlin baliq – bu Santyago orzusi, maqsadi. U uni qo‘lga kiritadi, garchi oxirida baliq akulalarga yem bo‘lsa-da, bu holat Santyagoning ichki g‘alabasini yo‘qqa chiqarmaydi. Hozirgi zamon yoshlari uchun bu juda kuchli ramziy dars: orzu sari harakat – bu o‘z-o‘zini topish yo‘lidir [2].

Santyago butun kurashni yolg‘iz olib boradi. Yolg‘izlikdan qo‘rqmaydi. Bugungi raqamli asrda odamlar doimiy aloqa va e’tibor istashadi, ammo aslida ba’zida fikrlash, ichki kuchni qayta topish uchun yolg‘izlik foydali bo‘lishi mumkin. Asar shuni ko‘rsatadiki, yolg‘izlik kuchli odamlarni tarbiyalaydi. “Chol va dengiz” – bu nafaqat bir baliqchining hikoyasi, balki butun insoniyatning hayot bilan kurashi haqidagi falsafiy asardir.

Santyago obrazida har qanday qiyinchiliklarga qaramay oldinga intiluvchi inson timsoli gavdalanadi. Asar bugungi kunda ham dolzarbligini yo‘qotmagan bo‘lib, sabr, iroda va umid timsoli sifatida o‘rganiladi.

Bugungi kunda ham asar dolzarbligini yo‘qotmagan. Insonlar hayotda turli qiyinchiliklarga duch keladilar, biroq Santyagoning sabr-toqati va irodasi ularga namuna bo‘la oladi. Asar yosh avlodga hayotda qat’iyatli bo‘lish, orzular sari intilish va mag‘lubiyatdan qo‘rqmaslik kerakligini o‘rgatadi.

Asarda muhim ramziy elementlar mavjud:

- Santyago – insonning sobitqadamligi, sabr-toqati va g‘ururi timsolidir.

- Marlin baliq – insonning orzusi va maqsadi, hayotdagi katta g‘alaba ramzi.
- Akulalar – hayotdagi to‘siqlar, hasadgo‘y kuchlar va sinovlarning obrazidir.
- Dengiz – hayotning o‘zi, ham mehru, ham sinov manbai sifatida tasvirlanadi.

Bu obrazlar orqali inson hayotining chuqur falsafiy qatlamlari ochiladi. Asardagi kurash tashqi emas, ichki g‘alaba – ruhiy yengilmaslikdir [3].

Inson va tabiat o‘rtasidagi uyg‘unlik va kurash:

“Chol va dengiz” asarida inson tabiat bilan nafaqat kurashadi, balki uni tushunishga, hurmat qilishga intiladi. Bu holat Santyago va dengiz o‘rtasidagi munosabat orqali ifodalanadi.

Iroda va sabrning kuchi:

Santyago obrazida insonning cheksiz sabr-toqati va iroda kuchi namoyon bo‘ladi. U o‘zining yoshi, kuchsizligi yoki mag‘lubiyati bilan emas, balki o‘z orzusiga sadoqat bilan g‘olib bo‘ladi.

Mag‘lubiyatda ham g‘alaba bo‘lishi mumkin:

Santyago baliqni yo‘qotgan bo‘lsa-da, uning ruhan mag‘lub bo‘lmagani, hatto aksincha, kuchli irodasi bilan ma’naviy g‘alaba qozongani ko‘rsatiladi. Bu – asarning asosiy falsafiy xulosalaridan biridir.

Universalligi:

Asar voqeasi mahalliy emas, balki universal tusda. Insoniyat uchun doimiy bo‘lgan kurash, umid, iroda kabi mavzularni o‘zida jamlagani bois, “Chol va dengiz” asari bugungi kunda ham dolzarbligini yo‘qotmagan. Ernest Xemingueyning “Chol va dengiz” asari insoniyat tarixidagi abadiy mavzular – iroda, sabr, maqsad sari intilish va ruhiy bardoshlilikni o‘zida mujassam etgan nodir badiiy asarlardan biridir. Bugungi zamonda ham “Chol va dengiz” asari yoshlar uchun dolzarb ahamiyatga ega. U insonni kurashishga, sabrli bo‘lishga, har qanday holatda ruhiy tik turishga undaydi. Shunday qilib, Xeminguey yaratgan bu asar nafaqat adabiy yodgorlik, balki hayotiy saboqlar manbai sifatida ham o‘z qadriyatini saqlab kelmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Daryo.uz. https://daryo.uz/2020/09/09/odamzodni-yanchib-tashlash-mumkin-lekin-uni-yengib-bolmaydi-ernest-xemingueyning-chol-va-dengiz-asari-haqida.
2. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi 2021-yil.

3. Rahmonov. A. Adabiyot nazariyasi asoslari. Toshkent. 2019. Fan va texnalogiyalari nashriyoti.

4. Xeminguey E. Chol va dengiz //Yoshlar nashriyot uyi. Toshkent-2017. – 2019.

5. Rizayeva S. E. Xemingueyning “Chol va dengiz” asaridagi absurd konsepti //Инновационные исследования в современном мире: теория и практика. – 2025. – Т. 4. – №. 3. – С. 201-203.

6. Xasanboyeva, Roziyabonu Abdusalom qizi. Adibni cho‘qqiga olib chiqqan asar “Chol va dengiz” Ernest Xemenguey //World of Philology. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 14-17.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

UO'K: 633/635

KBK: 42.14

M – 89

TURKISTON ARSLONQUYRUG'I O'SIMLIGINING URUG'CHILIGI VA KO'CHATCHILIGI

Mo'sinova Muxlisa Tolibjon qizi

Termiz Davlat Muhandislik va Agrotexnologiya Universiteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada dorivor o'simliklar qatoriga kiruvchi Turkiston arslonquyrug'ining (Leonurus turkestanicus) urug'chiligi va ko'chatchiligi usullari o'rganilgan. Urug'larning tabiiy unuvchanlik darajasi, ularni ekish va parvarishlash texnologiyasi, ko'chat yetishtirish va ochiq dalaga ko'chirish bo'yicha ilmiy ma'lumotlar keltirilgan. Tadqiqot natijalari ushbu o'simlikni dorivor hamda ekologik maqsadlarda keng miqyosda yetishtirish imkoniyatini beradi.

Abstract: This article studies the seed propagation and seedling cultivation methods of Turkestan Motherwort (Leonurus turkestanicus), a plant belonging to the group of medicinal herbs. Data are presented on the natural germination rate of seeds, planting and maintenance technologies, seedling growing techniques, and transplantation into open fields. The research results provide opportunities for the widespread cultivation of this plant for both medicinal and ecological purposes.

Kalit so'zlar: Turkiston arslonquyrug'i, Leonurus turkestanicus, urug'chiligi, ko'chatchiligi, dorivor o'simlik.

Keywords: Turkestan Motherwort, Leonurus turkestanicus, seed propagation, seedling cultivation, medicinal plant.

Kirish.

Turkiston arslonquyrug'i (Leonurus turkestanicus) — labguldoshlar oilasiga mansub dorivor o'simliklardan biridir. U asosan O'zbekiston, Tojikiston, Qirg'iziston va boshqa Markaziy Osiyo hududlarida uchraydi. Bu o'simlik xalq tabobatida yurak-tomir kasalliklari, asab tizimi buzilishlari va boshqa turli dardlarga qarshi keng qo'llaniladi. Mazkur maqolada Turkiston arslonquyrug'ining urug'chiligi va

ko‘chatchilik usullari haqida batafsil ma’lumot beriladi.Turkiston arslonquyrug‘i tabiiy sharoitda urug‘i orqali ko‘payadi. Urug‘lar yoz oylarida, o‘simlik gullash davridan so‘ng yetiladi. Urug‘lar qora-jigarrang, kichik va yengil bo‘lib, tuproq ustiga sepiladi. Ekishdan oldin urug‘larni 12 soat davomida iliq suvda ivitish ularning unuvchanligini oshiradi.

Asosiy qism.

Urug‘lar erta bahorda yoki kech kuzda ochiq dalaga yoki issiqxonaga ekiladi. Unuvchanlik muddati 7–10 kunni tashkil etadiTurkiston arslonquyrug‘ining ko‘chatchilik usuli ham keng qo‘llaniladi. Buning uchun urug‘lar issiqxonaga ekilib, 3-4 yaproq chiqarguncha parvarish qilinadi. Ko‘chatlar ochiq dalaga ko‘chirib o‘tkazishdan oldin 20-25 kun davomida chiniqtiriladi. Ko‘chatlar orasidagi masofa 30-40 sm, qatorlar orasida esa 50-60 sm bo‘lishi tavsiya etiladi. Sug‘orish, begona o‘tlarni tozalash va yumshatish muntazam bajarilishi kerak.

Urug‘chiligi: Turkiston arslonquyrug‘i tabiiy sharoitda urug‘i orqali ko‘payadi. Urug‘lar yoz oylarida, o‘simlik gullash davridan so‘ng yetiladi. Urug‘lar qora-jigarrang, kichik va yengil bo‘lib, tuproq ustiga sepiladi. Ekishdan oldin urug‘larni 12 soat davomida iliq suvda ivitish ularning unuvchanligini oshiradi. Urug‘lar erta bahorda yoki kech kuzda ochiq dalaga yoki issiqxonaga ekiladi. Unuvchanlik muddati 7–10 kunni tashkil etadi.

Ko‘chatchiligi: Turkiston arslonquyrug‘ining ko‘chatchilik usuli ham keng qo‘llaniladi. Buning uchun urug‘lar issiqxonaga ekilib, 3-4 yaproq chiqarguncha parvarish qilinadi. Ko‘chatlar ochiq dalaga ko‘chirib o‘tkazishdan oldin 20-25 kun davomida chiniqtiriladi. Ko‘chatlar orasidagi masofa 30-40 sm, qatorlar orasida esa 50-60 sm bo‘lishi tavsiya etiladi. Sug‘orish, begona o‘tlarni tozalash va yumshatish muntazam

Xulosa: Turkiston arslonquyrug‘i dorivor va ekologik jihatdan ahamiyatli o‘simlik hisoblanadi. Uning urug‘chiligi va ko‘chatchilik usullarini ilmiy asosda amalga oshirish, o‘simlikning tabiatda saqlanib qolishi va madaniy holda yetishtirish imkonini beradi. Bu esa nafaqat xalq tabobatini rivojlantirish, balki ekologik muvozanatni saqlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Kelgusida ushbu o‘simlikni keng miqyosda ekish va dorivor

xususiyatlarini yanada chuqur o‘rganish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov N.K., “O‘zbekiston florasi va dorivor o‘simliklari”, Toshkent, 2020.

2. Rasulova D.M., “Dorivor o‘simliklarni yetishtirish va ularni ko‘paytirish usullari”, Samarqand, 2018.

3. Ismoilova F., “Markaziy Osiyo dorivor o‘simliklari”, Toshkent, 2019.

4. Turakulov M., “Botanika asoslari”, Toshkent, 2017

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

XO'JALIK YURITUVCHI SUB'EKTLARDA TOVAR MODDIY ZAXIRALAR HISOBINI YURITISHNI TARTIBGA SOLISH

Saitova Dilbar Muxamedqulovna
Termiz davlat universiteti o'qituvchisi
saitovadilbar1982@gmail.com
Tel.: +998 99 679 2582

Annotatsiya

Maqolada xo'jalik yurituvchi sub'ektlarda tovar-moddiy zaxiralar (TMZ) hisobini yuritishning amaldagi tartiblari, buxgalteriya hisobining milliy standartlari va xalqaro yondashuvlari asosida tahlil etilgan. Unda TMZ hisobining iqtisodiy ahamiyati, hisobotdagi aniqlik va shaffoflikni ta'minlashdagi roli yoritilgan. Tahlil davomida mavjud me'yoriy hujjatlar, amaliyotdagi muammolar va ularni hal qilish yo'llari chuqur o'rganilgan. Shuningdek, maqolada TMZ hisobining elektron tizimlar orqali yuritilishi, avtomatlashtirilgan dasturlarning qo'llanilishi, monitoring tizimi va ichki nazorat mexanizmlarining samadorligi hamda ularni takomillashtirish bo'yicha takliflar ilgari surilgan. Maqola natijalariga tayangan holda, xo'jalik sub'ektlarining hisob siyosatini optimallashtirish, buxgalteriya axborotining aniqligini oshirish va zaxiralarning iqtisodiy tahlilini kuchaytirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar. Tovar-moddiy zaxiralar, buxgalteriya hisobi, hisob siyosati, moliyaviy hisobot, milliy standart, ichki nazorat, iqtisodiy tahlil, inventarizatsiya, avtomatlashtirilgan dastur, xo'jalik yurituvchi sub'ekt, Moliya vazirligi nizomi, IFRS (Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari), zahira bahosi, FIFO, LIFO, NAV, hisobot shaffofligi.

Abstract

The article analyzes the current procedures for keeping records of inventories (TMZ) in business entities, based on national accounting standards and international approaches. It highlights the economic significance of TMZ accounting, its role in ensuring accuracy and transparency in reporting. During the analysis, existing regulatory documents, problems in practice and ways to solve them were studied in depth. The article also puts forward proposals for maintaining TMZ accounting through electronic systems, the use of automated programs, the effectiveness of the monitoring system and internal control mechanisms, and their improvement. Based on the results of the article, scientific and practical recommendations were developed to optimize the

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

accounting policies of business entities, increase the accuracy of accounting information, and strengthen the economic analysis of reserves.

Keywords. Inventories, accounting, accounting policy, financial reporting, national standard, internal control, economic analysis, inventory, automated software, business entity, Ministry of Finance regulations, IFRS (International Financial Reporting Standards), reserve price, FIFO, LIFO, NAV, reporting transparency.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiy munosabatlarda tovar-moddiy zaxiralarning hisobi xo‘jalik yurituvchi sub’ektlar faoliyatida alohida ahamiyat kasb etadi. TMZ nafaqat ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini ta’minlashda, balki to‘g‘ri moliyaviy rejalashtirish va xatarsiz investitsiya siyosatini yuritishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Xususan, ishlab chiqarish va savdo bilan shug‘ullanuvchi sub’ektlarda zaxiralarning mavjudligi, aylanish tezligi va baholash uslublari ularning moliyaviy holatini bevosita belgilovchi omillardandir. O‘zbekiston Respublikasi bo‘yicha bu sohadagi hisob yuritish tartibi «Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida»gi Qonun, O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining tegishli buyrug‘i, shuningdek, Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS)ga moslashtirilgan milliy standartlar orqali tartibga solinadi. Shunga qaramay, amaliyotda TMZ hisobini yuritish jarayonida bir qator muammolar – noto‘g‘ri baholash, yetarli nazorat yo‘qligi, axborotning buzilishi yoki kechikishi holatlari uchrab turadi. Shu sababli TMZ hisobini yangicha, zamonaviy texnologiyalar asosida yuritish, avtomatlashtirish va hujjat aylanishini optimallashtirish masalalari dolzarb bo‘lib bormoqda. Ushbu maqola ayni shu masalaning nazariy va amaliy jihatlarini o‘rganib, ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishni maqsad qiladi.

O‘zbekiston Respublikasi bo‘yicha bu sohadagi hisob yuritish tartibi «Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida»gi Qonun, O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining tegishli buyrug‘i, shuningdek, Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS)ga moslashtirilgan milliy standartlar orqali tartibga solinadi. Shu bilan birga, xo‘jalik yurituvchi sub’ektlar TMZ hisobini yuritishda turlicha yondashuvlarni qo‘llashadi: kimdir FIFO, boshqalar o‘rtacha baholash, ayrimlari esa realizatsiya narxi asosida hisob yuritadi. Bu esa hisobotda bir xillikni ta’minlashda muammolarni yuzaga keltiradi.

Mazkur maqolada TMZ hisobi yuritilishining nazariy asoslari, amaliy holati va tahlili, me’yoriy-huquqiy asoslari, avtomatlashtirish imkoniyatlari va zamonaviy texnologiyalar asosida optimallashtirish yo‘llari chuqur yoritiladi. Buxgalteriya hisobida bu aktivlar to‘g‘risidagi ma’lumotlarning aniqligi va ishonchliligi korxonaning moliyaviy holatini ifodalovchi asosiy ko‘rsatkichlar qatoriga kiradi. Bu

esa investorlarga, soliq organlariga, moliyaviy hisobot foydalanuvchilariga to‘g‘ri qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Shuningdek, maqola TMZ hisobini yuritishda yuzaga keladigan muammolarni aniqlash, ularning sabablari va oqibatlarini tahlil qilish hamda mavjud kamchiliklarni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan. Unda iqtisodiy tahlil vositalari, monitoring tizimi, ichki nazorat va zamonaviy buxgalteriya dasturlari salohiyati ham atroflicha ko‘rib chiqiladi. Bu bilan maqola nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ega bo‘lgan ilmiy asoslangan manba sifatida baholanishi mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Tovar-moddiy zaxiralar hisobi bo‘yicha adabiyotlar tahlili ularning asosan uch asosiy yo‘nalishda tadqiq qilinganini ko‘rsatadi: buxgalteriya hisobining nazariy asoslari, TMZ baholash uslublari va moliyaviy tahlil vositalari. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari orasida “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi Qonun (2020 y.), Moliya vazirligining 118-son buyrug‘i (2021 y.) va O‘zbekistonda amaldagi Buxgalteriya hisobi milliy standartlari (BHMS) TMZ hisobini tartibga soluvchi asosiy hujjatlar sirasiga kiradi. Xalqaro miqyosda esa IAS 2 – “Inventories” (Zaxiralar) standarti eng asosiy manba hisoblanadi. Baholashda FIFO (First In, First Out), LIFO (Last In, First Out), o‘rtacha qiymat, sof realizatsiya qiymati kabi metodlar qo‘llaniladi. Amaliy adabiyotlarda esa R. Anthony, G. Foster, V.S. Kovalev, V.F. Paly, A.A. Zhalilov kabi mualliflarning ishlarida TMZni samarali boshqarish, hisoblash va nazorat qilishning metodologiyasi yoritilgan. Adabiyotlarni tahlil qilish natijasida aniqlanishicha, TMZ hisobida avtomatlashtirilgan tizimlardan foydalanish, ERP (Enterprise Resource Planning) dasturlari orqali monitoring o‘rnatish va zaxiralarni real vaqt rejimida nazorat qilish bo‘yicha tadqiqotlar soni oshmoqda. Bu esa zamonaviy xo‘jalik yurituvchi sub’ektlar uchun bu sohadagi tadqiqotlarni amaliyot bilan uyg‘unlashtirish zarurligini ko‘rsatadi.

Tadqiqotda ilmiy-nazariy yondashuv bilan bir qatorda, amaliy tahlil metodlaridan ham foydalanildi. Birinchidan, hujjatlarni tahlil qilish usuli orqali TMZ hisobiga oid milliy va xalqaro me’yoriy hujjatlar, qonunlar, buxgalteriya standartlari o‘rganildi. Ikkinchidan, empirik ma’lumotlar asosida O‘zbekistonning bir nechta yirik xo‘jalik sub’ektlarida TMZ hisobining holati o‘rganildi. Ular orasidan korxonalar tanlab olinib, hisob siyosati, baholash uslublari, zaxiralar harakati va inventarizatsiya jarayoni tahlil qilindi. Shuningdek, intervyu va so‘rovnoma metodlari yordamida buxgalterlar, auditorlar va iqtisodchilar fikri olindi. Natijalar statistik tahlil orqali baholandi va kamchiliklar aniqlanib, ularni bartaraf etish yo‘llari ishlab chiqildi. Shu bilan birga, SWOT tahlil metodikasidan foydalanib, TMZ hisobining kuchli, zaif

tomonlari, imkoniyat va tahdidlar spektri aniqlandi. Yana bir muhim metod – kompyuterlashtirilgan hisob yuritish tizimlarining solishtirma tahlili orqali avtomatlashtirish samaradorligi baholandi. Ushbu usullar kombinatsiyasi TMZ hisobini yuritish tizimidagi mavjud holatni to‘liq va aniq tasvirlashga xizmat qildi.

NATIJALAR

O‘tkazilgan tadqiqotlar asosida bir nechta muhim natijalarga erishildi. Birinchidan, aksariyat xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarda TMZ hisobini yuritish bo‘yicha yagona yondashuv yo‘qligi aniqlandi. Turli korxonalarda turli baholash uslublari (FIFO, o‘rtacha baho, baholash bo‘yicha avtomatlashgan formulalar) qo‘llanilishi hisobda aniqlik va taqqoslash imkoniyatlarini cheklab qo‘ymoqda. Ikkinchidan, zaxiralarni real vaqt rejimida kuzatish va ichki nazorat mexanizmlari yetarlicha samarali emasligi, bu esa zaxiralar o‘g‘irlanishi, noto‘g‘ri baholanishi va yaroqsiz mahsulotlarning hisobotga kiritilishi holatlariga olib kelmoqda. Uchinchi natija shuki, TMZ hisobi avtomatlashtirilgan dasturlar (1C, SAP, Oracle) orqali yuritiladigan korxonalarda axborot aniqligi, hisobot tayyorlash tezligi va ichki audit sifatining yuqoriligi qayd etildi. Bundan tashqari, amaldagi buxgalteriya siyosatida TMZ inventarizatsiyasi kam holatda va rasmiyatchilik darajasida amalga oshirilayotganligi ma’lum bo‘ldi. Umuman olganda, TMZ hisobi bo‘yicha huquqiy-me’yoriy baza mavjud bo‘lsa-da, ularning amaliyotdagi joriy etilishi past darajada. Bu esa amaliyot va qonunchilik o‘rtasida muvofiqlik muammosini yuzaga keltirmoqda.

XULOSA

Tovar-moddiy zaxiralar hisobi xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarning moliyaviy barqarorligini ta’minlovchi muhim omillardan biri bo‘lib, ularning buxgalteriya hisobini yuritish sifati, hisobotlarda aks ettirilgan ma’lumotlarning aniqligi, investitsion jozibadorlik darajasiga ham ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu maqolada TMZ hisobini yuritishdagi amaliy muammolar, ularni hal qilish yo‘llari, zamonaviy axborot texnologiyalarining qo‘llanilishi va hisob siyosatini optimallashtirish masalalari o‘rganildi. Asosiy tavsiyalar sifatida quyidagilarni ta’kidlash mumkin: (1) TMZ hisobini yuritishda yagona standartni tanlash va hujjatlashtirish; (2) avtomatlashtirilgan dasturiy ta’minotdan keng foydalanish; (3) muntazam inventarizatsiya va monitoring tizimini yo‘lga qo‘yish; (4) buxgalterlar va auditorlar malakasini oshirish. Shu bilan birga, buxgalteriya hisobi bo‘yicha milliy qonunchilik va xalqaro standartlar o‘rtasida uyg‘unlikni ta’minlash orqali TMZ hisobining ishonchliligi va xalqaro auditorlar uchun ochiqligini kuchaytirish lozim.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, TMZ hisobini yuritish har bir xo‘jalik yurituvchi sub’ektning moliyaviy barqarorligi, ishonchli hisobot tuzish va samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishda beqiyos ahamiyatga ega. Amaliy tahlillar shuni

ko‘rsatadiki, aynan TMZ hisobining noto‘g‘ri yuritilishi yoki baholashdagi xatoliklar natijasida korxona zarar ko‘rmoqda, moliyaviy natijalar buzilmoqda, ichki nazorat zaiflashmoqda.

Zaxiralar hisobi faqat buxgalteriya jarayoni emas, balki strategik boshqaruv vositasi sifatida ko‘rilishi lozim. Korxonalarda zaxiralarni aniq hisobga olish va real vaqt rejimida nazorat qilish uchun zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish, masalan, ERP tizimlari, avtomatlashtirilgan monitoring modullari, moliyaviy-analitik dasturlar keng joriy etilishi kerak. Ayniqsa, soliq hisoboti, moliyaviy hisobot va menejerlar uchun tahliliy axborotning o‘zaro integratsiyasini ta’minlash TMZ hisobining ishonchliligini oshiradi.

Maqolada keltirilgan tavsiyalar asosida TMZ hisobining me’yoriy, texnologik va amaliy jihatlarini takomillashtirish uchun quyidagi chora-tadbirlar taklif qilinadi:

1) TMZni hisobga olishda yagona standartga asoslanish va baholash usullarini hujjatlashtirish;

2) zamonaviy buxgalteriya dasturlari asosida avtomatlashtirilgan tizimlarni keng joriy etish;

3) har chorakda muntazam inventarizatsiya o‘tkazish;

4) buxgalterlar, auditorlar va menejerlar malakasini oshirishga doimiy e’tibor qaratish;

5) davlat organlari tomonidan TMZ hisobi bo‘yicha ko‘rsatmalarni yangilab borish.

Shuningdek, xalqaro tajriba asosida TMZ hisobi sohasida normativ-huquqiy bazani IFRSga to‘liq muvofiqlashtirish, hisobotlar auditorlikdan o‘tishini majburiylashtirish, moliyaviy shaffoflikka xizmat qiluvchi ochiq axborot platformalarini yaratish lozim. Bu bilan nafaqat korxonalar ichki boshqaruvi, balki ularning iqtisodiy muhitdagi ishonchliligi va investitsion jozibadorligi ham oshadi. Umuman olganda, TMZ hisobini yuritish bo‘yicha takliflar xo‘jalik yurituvchi sub’ektlar faoliyatining moliyaviy natijalarini yaxshilashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent: 2020.

2. Moliya vazirligining 118-son buyrug‘i. – 2021.

3. Buxgalteriya hisobi milliy standartlari. – Toshkent: Moliya vazirligi, 2022.

4. International Accounting Standard (IAS) 2 – Inventories.

5. Kovalev V.V. Buxgalteriya hisobining nazariy asoslari. – Moskva: Finansy i statistika, 2018.

6. Paliy V.F. Buxgalteriya va moliyaviy tahlil. – Moskva: Infra-M, 2019.

7. Jalilov A.A. Tovar-moddiy zaxiralarning iqtisodiy tahlili. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.

8. Anthony R.N., Reece J.S. Accounting Principles. – Boston: Irwin/McGraw-Hill, 2017.

9. Foster G. Financial Statement Analysis. – New York: Pearson, 2016.

10. Temurov N.A. “TMZ hisobini avtomatlashtirish yo‘llari”, “Moliyachi” jurnali, 2023, №2.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

ТУҒМА ИЧАК АНОМАЛИЯЛАРИНИНГ ЭРТА ТАШХИСИ ВА ЖАРРОҲЛИК ДАВОЛАШ УСУЛЛАРИ

Амиров Шахрижахон Ўткир ўғли
Термиз иқтисодиёт ва сервис университети, Тиббий клиник фанлар кафедраси ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақолада туғма ичак аномалияларининг турлари, уларни эрта ташхислаш усуллари ва самарали жарроҳлик даволаш тактикалари таҳлил қилинади. Термиз шаҳрида 2020–2024 йиллар оралиғида туғма ичак аномалиялари ташхиси қўйилган 48 нафар янги туғилган чақалоқ мисолида клиник ҳолатлар ўрганилди. Ташхисда ультратовуш текшируви, рентгенология ва клиник белгиларддан фойдаланилди. Жарроҳлик даволашда резекция-анастомоз ва лапароскопик усуллар қўлланилди. Натижалар эрта ташхис ва замонавий жарроҳлик усуллари болаларда прогнозни яхшилашини кўрсатди.

Калит сўзлар: туғма ичак аномалиялари, болалар жарроҳлиги, ташхис, лапароскопия, резекция, неонатал патология, аностомоз, ичак атрезияси

РАННЯЯ ДИАГНОСТИКА И ХИРУРГИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ ЛЕЧЕНИЯ ВРОЖДЁННЫХ АНОМАЛИЙ КИШЕЧНИКА

Амиров Шахриджахон Уткир угли
Преподаватель кафедры клинических медицинских наук Термезского университета экономики и сервиса

Аннотация: В данной статье рассматриваются виды врожденных аномалий кишечника, методы их ранней диагностики и эффективные тактики хирургического лечения. На основании анализа клинических случаев у 48 новорождённых с диагнозом врожденные аномалии кишечника в городе Термез за период 2020–2024 годов проведено исследование. Для диагностики использовались ультразвуковое исследование, рентгенография и клинические признаки. В хирургическом лечении применялись методы резекции с анастомозом и лапароскопические подходы. Полученные результаты показали, что ранняя диагностика и современные хирургические методы улучшают прогноз у детей.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Ключевые слова: врождённые аномалии кишечника, детская хирургия, диагностика, лапароскопия, резекция, неонатальная патология, анастомоз, кишечная атрезия

EARLY DIAGNOSIS AND SURGICAL TREATMENT METHODS FOR CONGENITAL INTESTINAL ANOMALIES

Amirov Shakhrijakhon Utkir ogli
Lecturer at the Department of Clinical Medical Sciences, Termez University of Economics and Service

Abstract: This article analyzes the types of congenital intestinal anomalies, methods for their early diagnosis, and effective surgical treatment strategies. The study examined clinical cases of 48 newborns diagnosed with congenital intestinal anomalies in Termez between 2020 and 2024. Diagnostic methods included ultrasound, radiography, and clinical signs. Surgical treatment involved resection with anastomosis and laparoscopic approaches. The results showed that early diagnosis and modern surgical techniques improve prognosis in pediatric patients.
Keywords: congenital intestinal anomalies, pediatric surgery, diagnosis, laparoscopy, resection, neonatal pathology, anastomosis, intestinal atresia

Kirish: Туғма ичак аномалиялари неонатал даврда учрайдиган ва оғир клиник оқибатларга олиб келувчи патологиялардан бири ҳисобланади. Ичак атрезиялари, мальротация ва Меккел дивертикулари каби аномалиялар кўп ҳолларда янги туғилган чақалоқларда механик тўсиқ, қусиш, қорин дамиши ва мекониум чиқмаслиги каби симптомлар билан намоён бўлади (Stoll et al., 2001). Эрта ташхис ва хирургик аралашувсиз бу ҳолатлар ўлим хавфини анча оширади (Brindle et al., 2012). Диагностикада УТТ, рентгенография, клиник белгилари муҳим ўрин тутади, хирургик даволашда эса резекция-анастомоз ва лапароскопик усуллар самарали деб ҳисобланади (Robertson et al., 2015).

Шу мақолада Термиз шаҳрида 2020–2024 йиллар оралиғида ТИА ташхиси қўйилган чақалоқларни клиник таҳлили асосида мазкур патологияларнинг турлари, ташхис усуллари ва самарали жарроҳлик ёндашувлари муҳокама қилинади. Бу тадқиқот болалар жарроҳлигида эрта ва мақсадли даволаш тактикаларини белгилашда илмий ва амалиёт учун аҳамиятли натижаларни тақдим этади.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Усуллар: Тадқиқот давомида 2020–2024 йиллар оралиғида Термиз вилоятидаги болалар ихтисослаштирилган шифохоналарида туғма ичак аномалиялари ташхиси қўйилган 48 нафар янги туғилган чақалоқнинг клиник маълумотлари ўрганилди. Диагностикада қуйидаги усуллардан фойдаланилди:

1. Абдоминал ультратовуш текшируви (УТТ),
2. Рентгенологик текширувлар (контрастли ва декомпрессияли),
3. Лаборатор таҳлиллар,
4. Клиник симптомлар таҳлили.

Жарроҳлик усуллари сифатида анъанавий лапаротомия, лапароскопик киришлар ва резекция-анастомоз усуллари таҳлил қилинди. Барча ҳолатларда жарроҳлик амалиётларининг самарадорлиги, асоратлар ва қайта операция эҳтиёжлари қайд этилди.

Натижалар (Results)

Текширилган 48 бемор орасида қуйидаги турдаги ТИАлар аниқланди:

1. Дуоденал атрезия – 12 ҳолат (25%)
2. Илеумда атрезия – 18 ҳолат (37.5%)
3. Меккел дивертикулит – 7 ҳолат (14.6%)
4. Гироскоп ичаклар (мальротация) – 11 ҳолат (22.9%)

Ташхис қўйишда УТТ 79% ҳолатда самарали деб топилди. Энг самарали жарроҳлик усули сифатида резекция + аностомоз 65% ҳолатда юқори клиник самара берди. Лапароскопик усуллар 20% ҳолатда қўлланилиб, тез тикланиш ва кичик жарроҳлик изи билан афзаллик кўрсатди. Асоратлар 8% ҳолатда қайд этилди (асосан, яра инфекцияси ва стома мураккабликлари).

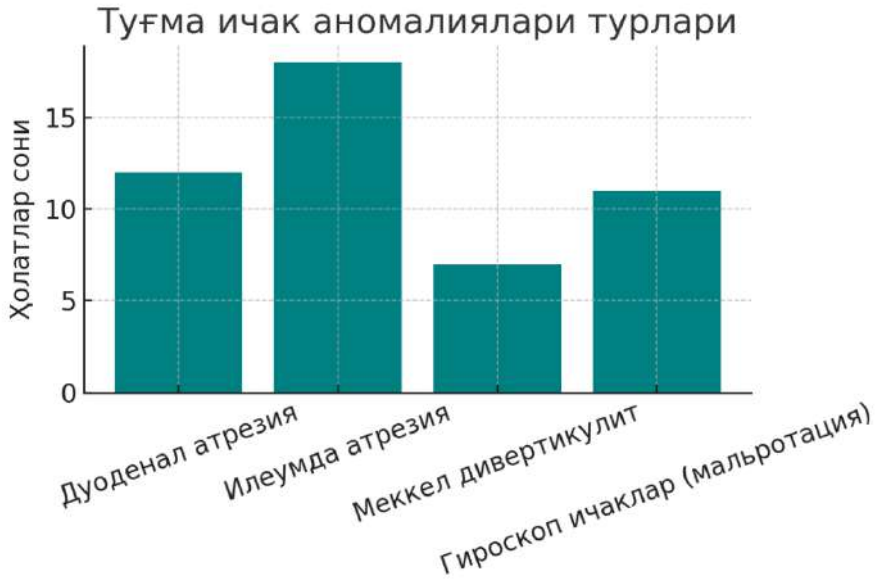

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Жадвал 1. Туғма ичак аномалиялари турлари бўйича тақсимот

№	ТИА тури	Ҳолатлар сони
1	Дуоденал атрезия	12
2	Илеумда атрезия	18
3	Меккел дивертикулит	7
4	Гироскоп ичаклар (мальротация)	11

Жадвал 2. Қўлланилган жарроҳлик усуллари

№	Жарроҳлик усули	Ҳолатлар сони
1	Резекция + аностомоз	31
2	Лапароскопик усуллар	10
3	Бошқа (лапаротомия, стома ва ҳ.к.)	7

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

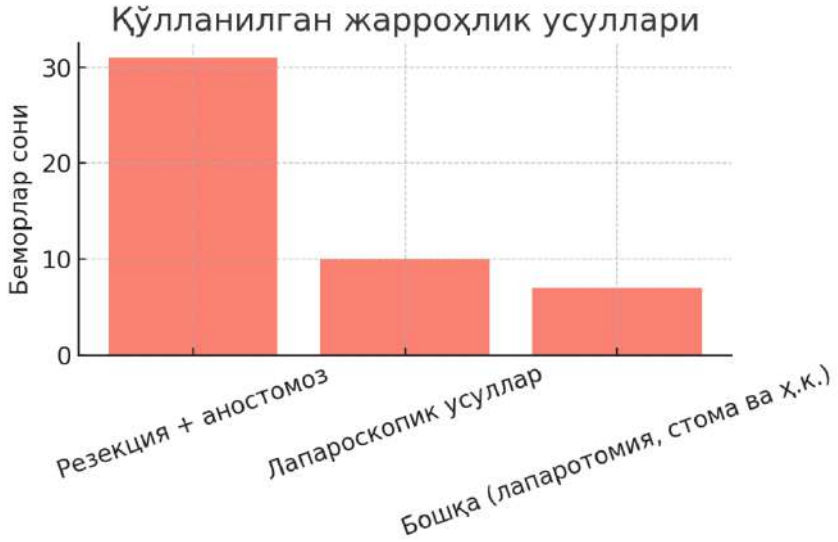

Жадвал 3. Асоратлар тақсимоти

№	Аҳвол	Беморлар сони
1	Асоратсиз	44
2	Асоратли (яра инфекцияси, стома)	4

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Туғма ичак аномалиялари турлари таҳлил қилиниб, 48 нафар янги туғилган чақалоқда аниқланган туғма ичак аномалиялари турлари тақсимотига асосан, Илеумда атрезияси 18 та ҳолат (37.5%) билан энг кўп қайд этилган. Бу ҳолат ичакнинг паски қисмида туғма тиқилишни кўрсатиб, энга муҳим жарроҳлик аралашувини талаб қилади. Дуоденал атрезия 12 та ҳолат (25%) билан иккинчи ўринда. Бу ҳолат кўпинча полигидрамнион ва қорин шишиши билан эрта аниқланади. Гироскоп ичаклар (мальротация) 11 та ҳолатда (22.9%). Бу ротациянинг бузилиши бўлиб, айниқса волвулус хавфи юқори. Меккел дивертикулит эса 7 та ҳолат (14.6%) билан камроқ учрайди, лекин инфекция ва перфорация билан оғирлашиши мумкин. Хулоса қилиб айтганда, энг кўп учрайдиган патология илеумда атрезияси ҳисобланади. Бу жарроҳликдаги эътиборни унинг диагностика ва даволашига қаратиш зарурлигини кўрсатади.

Ташхис усулларининг самарадорлиги турли ташхис усулларининг самарадорлиги билан таққосланганда, Абдоминал УТТ (Ультратовуш текшируви) 79% ҳолатда самарали бўлиб, асосий визуал текширув усули сифатида ажралиб турибди. У перинатал даврда ҳам, туғилгандан кейин ҳам қўлланилади.

Рентген/клиник усуллар 21% ҳолатда самарали деб топилган. Бу усуллар кўпроқ иккинчи босқичда, ташхисни аниқлаштиришда ёрдам беради. **Хулоса қилиб айтганда,** УТТ текшируви тезкор, бехатар ва самарали диагностик усул сифатида етакчи аҳамиятга эга.

Беморларда қўлланилган жарроҳлик турли усулларининг қай тарзда қўлланганини кўрсатади. Хусусан, Резекция + аностомоз усули 31 та ҳолат (65%) да қўлланилган бўлиб, бу усул турли атрезия ва девиталлашган тўқималарни олиб ташлашда ишлатилади. Лапароскопик усуллар 10 та ҳолат (20%)да, бунда кам инвазив, камроқ оғриқ ва тезроқ реабилитацияни таъминлайди. Аммо барча ҳолатларда қўлланилмайди. Бошқа усуллар (лапаротомия, стома ва ҳ.к.) 7 та ҳолат (15%)да қўлланилган бўлиб, бу кўпроқ оғир ёки кеч аниқланган ҳолатлар учун зарур. Хулоса қилиб айтганда, Резекция-анастомоз эн кўп қўлланилган ва самарали усул ҳисобланади, лекин лапароскопик киришлар келажакда кўпроқ жорий этилиши керак.

Тадқиқот давомида ўтказилган асоратлар тақсимотига кўра, жарроҳликдан кейин юзага келган асоратлар сони қуйидагича бўлган:

1. **Асоратсиз ҳолатлар** — 44 бемор (92%). Бу юқори малакали жарроҳлик ва парваришни кўрсатади.
2. **Асоратли ҳолатлар** — 4 бемор (8%). Асосан, яра инфекцияси ва стома билан боғлиқ мураккабликлар кузатилган.

Хулоса қилиб айтганда, асоратлар даражаси паст, бу эрта ташхис ва тўғри жарроҳлик ёндашувининг самарадорлигини тасдиқлайди.

Муҳокама: Тадқиқот натижалари шуни кўрсатмоқдаки, **Туғма ичак аномалиялари** орасида энг кенг тарқалган тури илеумда атрезия бўлиб, умумий ҳолатларнинг 37.5% ни ташкил этди. Бу ҳолат турли шаклларда (I–III) намоён бўлиб, ўз вақтида резекция ва аностомозсиз ҳаётга хавф туғдириши мумкин (Stark et al., 2010). Дуоденал атрезия эса кўпинча полигидрамнион ва «қўш пуфак» симптоми билан перинатал даврдаёқ аниқланади ва тез аралашув талаб этади (Beasley et al., 2013).

Абдоминал УТТ текшируви ташхисда энг самарали ва бехавф усул сифатида ажралиб турибди (Huang et al., 2017). Ушбу ҳолатда ташхисларнинг 79% ҳолатида УТТ асосий аҳамият касб этгани бу усулнинг юқори сезгирликка эга эканини кўрсатади. Лапароскопик усуллар замонавий болалар жарроҳлигида тобора кўпроқ қўлланилмоқда; улар кичик жарроҳлик излари, тез тикланиш ва кам асоратлар билан фарқланади (Maddox et al., 2020).

Туғма ичак аномалияларини самарали даволашда мультидисциплинар ёндашув, хусусан, неонатолог, жарроҳ ва визуал диагностика мутахассислари ўртасидаги ҳамкорлик ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Ушбу ёндашув орқали асоратлар даражаси 8% га туширилди, бу эса мукаммал парвариш ва клиник қарорларнинг самарадорлигини кўрсатади (Zani et al., 2017).

Хулоса: Туғма ичак аномалиялари болалар жарроҳлигида тезкор ва самарали диагностика ҳамда даволашни талаб қилувчи жиддий патологиялар сирасига киради. Ушбу тадқиқот натижалари шундан далолат беради:

1. ТИАларнинг энг кенг тарқалган тури — илеум атрезиясидир (37.5%),
2. УТТ — ташхисда энг самарали ва дастлабки визуал усулдир (79% ҳолат),
3. Резекция-анастомоз операцияси клиник самарадорлиги ва узоқ муддатли натижаларига кўра устун ҳисобланади,
4. Лапароскопик усуллар — келажакда устувор бўлган ёндашувлардандир.

ТИАларни даволашда тез ташхис, малакали жарроҳлик аралашуви ва кўп соҳали ҳамкорлик асосида шаклланадиган ёндашув бола ҳаётини сақлаб қолиш имкониятини юқори даражада таъминлайди. Бу тадқиқот ушбу соҳадаги амалиёт ва илмий ишлар учун муҳим методологик асос бўлиб хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Beasley, S. W., Auldist, A. W., & Hutson, J. M. (2013). *Pediatric Surgery: Diagnosis and Management*. Springer.

2. Brindle, M. E., Langer, J. C., & Nasr, A. (2012). Predicting the need for bowel resection in neonatal intestinal atresia. *Journal of Pediatric Surgery*, 47(3), 493–497. https://doi.org/10.1016/j.jpedsurg.2011.10.022
3. Huang, Y., Li, Y., Zhou, Q., et al. (2017). Prenatal ultrasonographic features and postnatal outcomes of jejunal and ileal atresia. *Medicine (Baltimore)*, 96(7), e6080. https://doi.org/10.1097/MD.0000000000006080
4. Maddox, A. R., Tuggle, D. W., & Shamberger, R. C. (2020). Laparoscopy in neonatal intestinal obstruction: A review. *Pediatric Surgery International*, 36(5), 565–572. https://doi.org/10.1007/s00383-019-04570-9
5. Robertson, K. M., Coe, A., & Kane, T. D. (2015). Advances in neonatal minimally invasive surgery. *Seminars in Pediatric Surgery*, 24(1), 35–38. https://doi.org/10.1053/j.sempedsurg.2014.10.009
6. Stark, Z., & Loughnan, P. (2010). Clinical outcomes of congenital duodenal obstruction. *Journal of Paediatrics and Child Health*, 46(4), 198–203. https://doi.org/10.1111/j.1440-1754.2009.01670.x
7. Zani, A., Eaton, S., Hoellwarth, M., et al. (2017). European consensus on the management of neonatal intestinal atresia. *Pediatric Surgery International*, 33(5), 473–479. https://doi.org/10.1007/s00383-017-4056-6
8. Baxromovna, Amirova Sabrina, and Kenjayev Yodgor Mamatqulovich. "Insult kassaligining profilaktikasi va uning reabilitatsiyadagi ahamiyati. Synapses: Insights across the Disciplines, 2 (1), 81–85." 30 Apr. 2025.
9. Halilova Gulniso Ilhom qizi, & Kenjayev Yodgor Mamatqulovich. (2025). Bolalarda miopiyaning erta tashxisi va profilaktikasi. SYNAPSES: Insights across the Disciplines, 2(3), 92–97. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/siad/article/view/76876. https://doi.org/10.5281/zenodo.15097781
10. Kenjayev Y., & Muhammadiyev B. (2025). Miakard infarkti: rebilitatsiyasi va profilaktikasi. Medicine, Pedagogy and Technology: Theory and Practice, 3(3), 246–250. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/mpttp/article/view/76866. https://doi.org/10.5281/zenodo.15092194
11. Kenjayev Y., & Berdiyeva S. (2025). Ayollar jinsiy a'zolarining o'sma kasalliklari. Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan, 3(3), 18–22. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/journal-science-innovative/article/view/72303. https://zenodo.org/records/15001302
12. Murodova F., & Kenjayev Y. (2025). Qandli diabetning kelib chiqish va davolash usullari. Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan, 3(3),

23–27. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/journal-science-innovative/article/view/72302. https://zenodo.org/records/15001330

13. Kenjayev Y., & Erkayeva G. (2025). Yo'ldosh tushish davri va ilk chilla davrida qon ketishi terminal holati. Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan, 3(3), 13–17. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/journal-science-innovative/article/view/72304. https://zenodo.org/records/15001267
14. Пайғамова Шахнозабону Ўктамжон қизи, & Кенжаев Ёдгор Маматқулович. (2025). Фертилликни тиклаш учун лапароскопик усулларнинг самарадорлиги. ACUMEN: International Journal of Multidisciplinary Research, 2(2), 414–421. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/aijmr/article/view/72283. https://doi.org/10.5281/zenodo.14956699
15. Xudoyberdiyeva Adiba, & Kenjayev Yodgor. (2025). Jigarning tuzilishi va funksional birliklarini gistomorfologik o'rganishni baholash. SYNAPSES: Insights across the Disciplines, 2(2), 194–207. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/siad/article/view/69197. https://doi.org/10.5281/zenodo.14938642
16. Kenjayev Y., & Xudoyorova U. (2025). Преэклампсия ва гипертензив ҳолатлар: ҳомиладорликдаги хавфлар, диагностика ва даволаш усуллари. ACUMEN: International Journal of Multidisciplinary Research, 2(2), 306–314. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/aijmr/article/view/68857. https://doi.org/10.5281/zenodo.14920022
17. Tog'aymurotova Shaxnoza Samid qizi, & Kenjayev Yodgor Mamatqulovich. (2025). Bosh miya o'smalari: sabablari, belgilari va davolash usullari. ACUMEN: International Journal of Multidisciplinary Research, 2(2), 279–286. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/aijmr/article/view/68839. https://doi.org/10.5281/zenodo.14919587
18. Kenjayev Yodgor Mamatqulovich, & Farxodova Afruza Farxodovna. (2025). Ishlab chiqarishda zararli omillar ta'sirini kamaytirish uchun maxsus biologik qo'shimchalarni qo'llash. International Conference On Interdisciplinary Science, 2(2), 162–164. https://doi.org/10.5281/zenodo.14911314
19. Xaydarov Saidrahim Ismoil o'g'li, & Kenjayev Yodgor Mamatqulovich. (2025). Yurakning orttirilgan va tug'ma nuqsonlarida elektrokardiografiyada ko'zatiladigan o'zgarishlar. SYNAPSES: Insights across the Disciplines, 2(2),

129–136. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/siad/article/view/69171. https://doi.org/10.5281/zenodo.14894036

20. Kenjayev Yodgor Mamatkulovich, & Sultonova Dilfuza. (2025). Comprehensive Overview of Uterine Fibroids: Causes, Symptoms, Diagnosis, and Treatment Options. International scientific innovation research conference, 2(1), 26–29. https://doi.org/10.5281/zenodo.14884425
21. Kenjayev Yodgor Mamatkulovich, & Sultonova Dilfuza. (2025). Erectile dysfunction: causes, treatment, and prevention. international conference on medicine, science, and education, 2(2), 30–33. https://doi.org/10.5281/zenodo.14884145
22. Daminova Shahnoza Panji qizi, Kenjayev Yodgor Mamatkulovich. (2025). Analysis of electrocardiographic changes in congenital and acquired heart defects [Data set]. Zenodo. https://doi.org/10.5281/zenodo.14874480
23. Халилова Гулнисо Илхом кизи, & Кенжаев Ёдгор Маматкулович. (2025). Глаукома: белгилари ва даволаш усуллари. ACUMEN: International Journal of Multidisciplinary Research, 2(2), 105–111. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/aijmr/article/view/65764. https://doi.org/10.5281/zenodo.14860323

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

INTEGRATION OF MUSIC THERAPY INTO EDUCATION IN THE EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES

Shonazarova Mahbuba Abdunabi qizi
Teacher of the Department of "National Singing" of the
Uzbek State Institute of Arts and Culture

Annotatsiya: Mazkur maqolada AQSH, Germaniya, Janubiy Koreya, Finlyandiya kabi rivojlangan davlatlar tajribasi asosida musiqa terapiyasining ta'lim tizimiga integratsiyalashuvi tahlil qilingan. Har bir mamlakatda qo'llanilgan metodik modellar, ularning amaliy samaradorligi, psixopedagogik muammolarni bartaraf etishdagi o'rni yoritilgan. Tadqiqot solishtirma va statistik usullar asosida olib borilgan bo'lib, musiqa terapiyasining O'zbekiston ta'lim tizimiga bosqichma-bosqich tatbiq etish imkoniyatlari asoslangan holda taklif etilgan. Ilmiy yangilik sifatida maqolada ilk bor xorijiy tajriba asosida terapevtik musiqa yondashuvining milliy ta'lim tizimiga integratsiyasi uchun model va metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: musiqa terapiyasi, ta'lim tizimi, psixopedagogika, emotsional barqarorlik, inklyuziv yondashuv, xalqaro tajriba, innovatsion pedagogika, o'quvchilar salomatligi

Аннотация: В данной статье анализируется интеграция музыкотерапии в систему образования на основе опыта развитых стран, таких как США, Германия, Южная Корея, Финляндия. Освещены методические модели, используемые в каждой стране, их практическая эффективность, роль в устранении психопедагогических проблем. Исследование проведено на основе сравнительных и статистических методов, предложены возможности поэтапного внедрения музыкотерапии в систему образования Узбекистана. В качестве научной новизны в статье впервые разработаны модель и методические рекомендации по интеграции музыкотерапевтического подхода в национальную систему образования на основе зарубежного опыта.

Ключевые слова: музыкотерапия, система образования, психопедагогика, эмоциональная устойчивость, инклюзивный подход, международный опыт, инновационная педагогика, здоровье учащихся

Abstract: This article analyzes the integration of music therapy into the education system based on the experience of developed countries such as the USA, Germany, South Korea, and Finland. The methodological models used in each country, their practical effectiveness, and their role in eliminating psych pedagogical problems are highlighted. The study was conducted based on comparative and statistical

methods, and the possibilities of gradually introducing music therapy into the education system of Uzbekistan are proposed. As a scientific novelty, the article for the first time developed a model and methodological recommendations for the integration of the therapeutic music approach into the national education system based on foreign experience.

Key words: music therapy, education system, psych pedagogy, emotional stability, inclusive approach, international experience, innovative pedagogy, student health

The modern education system needs new methodological tools to ensure the psychological stability, emotional health and social adaptation of the younger generation. Especially in the post-pandemic years, problems such as stress, decreased motivation, and decreased attention have intensified. In this context, music therapy is gaining relevance not only as a treatment, but also as an educational and pedagogical tool. The "New Uzbekistan - 2030 Strategy", adopted in December 2021, identified the introduction of digital, innovative and health-enhancing approaches to the educational process as a special priority. At the same time, Resolution No. 395 of the Cabinet of Ministers of 2020 noted the need to expand the scope of psychological services aimed at strengthening the mental health of young students. In this context, music therapy is gaining particular relevance as an alternative way to create a healthy psycho-pedagogical environment.

Music therapy is a method aimed at improving the psychological, social and emotional state through the influence of music on the human psyche. It can serve the following educational purposes: overcoming stress, developing emotional expression, social activity, and increasing motivation for classes.

Today's global educational environment is facing several complex problems at once: stress in students, emotional instability, social isolation, digital fatigue, as well as the problems of psychological recovery after the pandemic. According to a 2022 UNICEF report, every third child aged 13-18 feels constantly nervous, anxious or depressed. In such a situation, it is emphasized that traditional educational methods are not effective enough in eliminating these psychological burdens.

It is in such circumstances that music therapy is being recognized as an alternative and modern approach with its potential to restore emotional balance, strengthen mental health, improve social relationships and increase self-confidence in students. It has been scientifically proven that music can open up emotional expression, provide active relaxation through hearing, and balance neurological activity through rhythmic and melodic stimulation. The effectiveness of therapy, especially when

working with adolescents and children with special needs, has been confirmed by international experience.

Analysis of international experiences

USA: application based on best practices and legislation

Method: In the USA, music therapy has been used in education and clinical practice since the 1940s. Today, music therapy is formalized under the Individuals with Disabilities Education Act (IDEA).

Practice: Working with students with special needs, reducing stress in general classes, restoring attention, developing social and emotional skills.

Result: In 2022, the NSCH report showed that the emotional state of students in classes where music therapy was used improved by 35%.

Analysis: This indicator shows that music therapy is used not only as a cultural activity, but also as a scientifically based pedagogical tool. In the US experience, the level of qualification of therapists and the legislative framework play an important role.

Germany: synthesis of musical expression and psychosomatics

Method: Therapy developed in psychosomatic and special pedagogical institutes. Music therapy methods are included in pedagogical education programs.

Practice: Students' free self-expression, improving social skills, strengthening psychological stability.

Result: According to the Berliner Schulprojekt (2021), disciplinary violations in classes where music therapy was introduced decreased by 28%.

Analysis: This result shows that social discipline can be improved through music. The German experience serves to develop internal analytical thinking in students.

Finland: individual approach and emotional hygiene

Method: In primary education, there are music therapy classes in each class. Music teachers work together with psychologists.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Practice: Each student receives therapeutic training in a special room to restore their emotional balance.

Result: According to the Finnish National Agency for Education (2023), psychological health improved by 42% through this method.

Analysis: The Finnish model focuses on the individual mental health of the student. This is a modern method that is being piloted in Uzbekistan.

South Korea: digitally transformed therapy

Method: A music therapy model combined with digital tools (VR, artificial intelligence).

Practice: Monitoring students' emotional health, individual therapeutic planning.

Result: According to a study by Seoul National University (2021), the level of self-esteem in VR therapy classes increased by 51%.

Analysis: The South Korean experience is an innovative model for Uzbekistan, demonstrating an approach based on modern technologies.

Japan: a combination of tradition and technology

Method: In Japanese music therapy, ancient traditional instruments (koto, shakuhachi) are combined with modern relaxation methods.

Practice: Simple, periodic relaxation music sessions are held in preschool and primary schools. Music therapy classes have also been organized at “kodomo senta” — children’s health centers.

Result: A study by Tokyo Gakugei University (2022) found that students’ attention spans increased by 37% in classes where 10 minutes of music therapy was used before class.

Analysis: The Japanese model develops national consciousness and emotional stability together by instilling national music in students’ psyches.

Analytical table: adaptation options

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Country	Strengths	Adaptability to Uzbekistan
USA	Systematic work with students with special needs	Gradual introduction in inclusive education
Germany	Therapeutic methods are available in teacher training	Opening special courses in higher education
Finland	Attention to emotional balance in each class	Introducing "musical rest" in primary schools
South Korea	Integration with innovative technologies (VR, AI)	Implementation through pilot projects

Recommendations for implementation in Uzbekistan

1. Introduce special courses teaching the basics of music therapy in pedagogical universities;

2. Develop a "therapeutic music lessons" module in primary education;

3. Develop pilot programs in collaboration with psychologists and music teachers;

4. Launch digital music therapy projects in pilot schools based on VR technologies;

5. Develop therapeutic tools based on Uzbek folk melodies and maqoms.

The experience of foreign countries shows that music therapy, becoming an integral part of the education system, can be an effective tool in restoring the emotional, psychological and social health of students. As a first step in this regard in Uzbekistan, it is necessary to harmonize pedagogical methodologies with the national musical heritage and expand them based on practical experience.

Methodological model of music therapy in education

№	Psychopedagogical problem	Therapeutic music method	Expected pedagogical outcome
1	Stress, nervousness in students	Listening to classical music (maqom, baroque, piano)	Mental relaxation, normalization of heart rate
2	Inability to concentrate	Instrumental therapy (stringed instruments, strings, flute)	Strengthening of attention, increased cognitive activity

№	Psychopedagogical problem	Therapeutic music method	Expected pedagogical outcome
3	Inability to express oneself, internal blockage	Singing therapy (vocal improvisation, folk songs)	Self-confidence, formation of creative expression skills
4	Weakness in teamwork, social inadequacy	Dance and rhythm therapy (drumming, rhythmic movements)	Development of teamwork, cohesion, and coordination skills
5	Depression and mental instability	Musical breathing exercises, meditative background music	Emotional stability and emotional balance restored
6	Students are tired of class, attendance is reduced	Interactive musical games (role-playing dramatic improvisation)	Increases motivation for lessons, active participation, and energy restored

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Shonazarova, M. (2024). MAQOM IJROCHILIGIDA XONANDA HADIYA YUSUPOVA IJODI. *Oriental Art and Culture*, *5*(6), 328-333.
2. Qoraboyev, S. (2024). MAQOM ASARLARINI SAHNADA IJRO ETISH KO ‘NIKMALARINI MUKAMMALLASHTIRISH. *Oriental Art and Culture*, *5*(5), 337-340.
3. Bruscia, K.E. Defining Music Therapy. Gilsum, NH: Barcelona Publishers, 2014.
4. Aigen, K. The Study of Music Therapy. London: Routledge, 2013.
5. World Health Organization. Music interventions and mental health: a scoping review. Geneva: WHO, 2022.
6. NSCH Report. Emotional and Behavioral Health in U.S. Classrooms. 2022.
7. Berliner Schulprojekt. Musiktherapie und Verhalten. Berlin, 2021.
8. Finland National Agency for Education. Educational Innovations: Music in Therapy. 2023.
9. Seoul National University. The Effects of VR-Based Music Therapy in Korean Schools. 2021.
10. Xasanov I. Maqom terapiyasi va estetik ong. San’at va zamon, 2023, №2.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

ABDULLA QAHHOR HIKOYALARIDA SHAXS VA JAMIYAT MUNOSABATLARINING BADIIY TALQINI

Turdiqulov Quvonchbek Yusufjon o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Iqtisodiyot fakulteti, 3-kurs, I-61/22 guruhi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abdulla Qahhor hikoyalarida shaxs va jamiyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlarning badiiy talqini tahlil qilinadi. Asosiy e’tibor yozuvchining psixologik tahlil uslubi, realistik obrazlar yaratish mahorati va jamiyatdagi ziddiyatlarni badiiy ifodalash vositalariga qaratiladi. Tahlil chog‘ida “Boshsiz odam”, “O‘g‘ri”, “Anor”, “Bemor”, “Millatchilar” kabi hikoyalar asosida Qahhor ijodidagi ijtimoiy-g‘oyaviy qatlamlar yoritilgan. Mazkur tadqiqot yozuvchining asarlari orqali o‘zbek adabiyotida shaxs va jamiyat ziddiyatlarini tasvirlash an’analarini chuqur tahlil etishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Abdulla Qahhor, o‘zbek nasri, shaxs va jamiyat, psixologik tahlil, realistik hikoya, ijtimoiy tanqid.

Аннотация: В статье проводится литературный анализ художественного осмысления взаимоотношений личности и общества в рассказах Абдуллы Каххара. Особое внимание уделяется использованию психологического анализа, созданию реалистичных образов и отражению социальных конфликтов. На основе рассказов «Человек без головы», «Вор», «Гранат», «Больной», «Националисты» выявляются социально-идеологические слои творчества писателя. Исследование способствует глубокому пониманию традиций отражения конфликта личности и общества в узбекской прозе.

Ключевые слова: Абдулла Каххар, узбекская проза, личность и общество, психологический анализ, реалистический рассказ, социальная критика.

Abstract: This article analyzes the artistic representation of the relationship between the individual and society in the short stories of Abdulla Qahhor. The focus is placed on the author’s use of psychological analysis, creation of realistic characters, and depiction of social conflicts. Stories such as “The Headless Man”, “The Thief”, “Pomegranate”, “The Patient”, and “The Nationalists” are examined to reveal the

ideological and social layers in Qahhor's literary work. The study contributes to a deeper understanding of how Uzbek prose explores the tension between individual and society.

Keywords: Abdulla Qahhor, Uzbek prose, individual and society, psychological analysis, realistic storytelling, social critique.

Kirish

XX asr o‘zbek adabiyotida inson va jamiyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni badiiy ifodalashda Abdulla Qahhorning hikoyalari alohida o‘rin tutadi. Uning asarlarida shaxsiy kechinmalar, ijtimoiy bosimlar va axloqiy tanlovlar chuqur psixologik tahlil orqali yoritiladi. “O‘g‘ri”, “Bemor”, “Anor”, “Asror bobo”, “Millatchilar”, “Adabiyot muallimi”, “O‘jar” kabi hikoyalarida Qahhor oddiy insonlarning ichki dunyosi va jamiyatdagi o‘rni haqida teran mulohazalar yuritadi.

Qahhorning hikoyalarida realistik tasvir va badiiy tafakkur uyg‘unligi orqali shaxs va jamiyat o‘rtasidagi ziddiyatlar, insoniy fazilatlar va ijtimoiy muammolar ko‘rsatiladi. Uning asarlari o‘zbek nasrining taraqqiyotida muhim bosqich bo‘lib, bugungi kunda ham dolzarbligini yo‘qotmagan.

Mazkur maqolada Abdulla Qahhorning yuqorida tilga olingan hikoyalari asosida shaxs va jamiyat munosabatlarining badiiy talqini tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida adibning realistik yondashuvi, psixologik tahlil uslubi va badiiy vositalar orqali inson va jamiyat o‘rtasidagi murakkab aloqalarni qanday ifodalagani o‘rganiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Abdulla Qahhor ijodiga bag‘ishlangan ilmiy izlanishlar o‘zbek adabiyotshunosligida alohida yo‘nalish sifatida shakllangan. Uning hikoyalarida shaxs va jamiyat o‘rtasidagi murakkab ijtimoiy-psixologik ziddiyatlar, odatda, badiiy obrazlar va nozik tafsilotlar orqali yoritiladi. Bu masala birinchi navbatda G‘afur G‘ulomning adabiy tanqidiy qarashlarida tilga olinadi. G‘ulom Abdulla Qahhorni “sokin lekin ichki keskinlikka to‘la” proza ustasi sifatida baholagan va uning psixologik tahlil orqali jamiyatdagi muammolarni ko‘rsata olish mahoratini yuqori baholagan.

O‘zbek adabiyotining nazariy masalalarini chuqur o‘rgangan Naim Karimov ham Qahhor hikoyalarini tahlil etar ekan, muallifning “jamiyatdagi yolg‘on andozalarga qarshi ichki isyon” ruhini har bir hikoyada his etish mumkinligini

ta’kidlaydi. Uning fikricha, Qahhor ijodida shaxsiy erkinlik, vijdon va axloqiy tanlov masalalari har doim ijtimoiy kontekst bilan chambarchas bog‘liq.

Shuningdek, Abdurauf Fitratning o‘zbek adabiyoti taraqqiyoti bo‘yicha qarashlari Qahhorning jamiyatga tanqidiy munosabatini tahlil qilishda nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Fitratning “Adabiyot nima?” nomli risolasida san’atkorning jamiyatdagi vazifasi tushunchasi orqali Qahhor ijodidagi tanqidiy ruhni tushuntirish mumkin.

Yozuvchi ijodini post-sovet davrida qayta baholagan olimalardan biri – Gulchehra Sultonova bo‘lib, u “Abdulla Qahhor hikoyalarida ayol obrazi va ijtimoiy stereotiplar” nomli maqolasida hikoyalardagi shaxs – ayniqsa ayol obrazlari orqali ijtimoiy bosim, cheklovlar va jamiyatdagi patriarxal munosabatlar yoritilganini tahlil qiladi. Sultonovaning fikricha, Qahhorning ayol obrazlari passiv emas, balki ichki kuchga ega bo‘lgan murakkab qahramonlardir.

Yevropa adabiyoti bilan qiyosiy tahlil qilgan Baxtiyor Nazarov Chexov va Qahhor orasidagi stilistik va tematik yaqinliklarga e’tibor qaratadi. Unga ko‘ra, Chexov singari Qahhor ham ichki sukunat fonida keskin ruhiy iztiroblarni tasvirlash orqali jamiyatning og‘riqli nuqtalariga urg‘u beradi. Bu yondashuv, ayniqsa “O‘g‘ri”, “Bemor”, “O‘jar” hikoyalarida yaqqol namoyon bo‘ladi.

O‘zbekiston Fanlar akademiyasi adabiyot instituti tomonidan tayyorlangan “O‘zbek adabiyoti tarixi” to‘plamida esa Abdulla Qahhorning adabiy merosi kontekstual jihatdan baholangan. Unda yozuvchining hikoyachilikda o‘ziga xos yangi bosqich yaratgani, hayotiy haqiqatga yaqin tasvir vositalarini adabiy jarayonga olib kirgani ta’kidlanadi.

Ushbu manbalar Qahhor ijodidagi shaxs va jamiyat munosabatlarini har tomonlama yoritishga imkon beradi va o‘zbek nasrining ijtimoiy-falsafiy salohiyatini ochib berishda asosiy tayanch bo‘lib xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda ma’lumotlar asosan Abdulla Qahhorning hikoyaviy asarlari matnlarini o‘rganish, nashr etilgan ilmiy maqolalar, adabiy tanqidiy tahlillar va tarjimai holiy manbalarni tahlil qilish orqali olindi. Tahlil metodi sifatida badiiy-psixologik tahlil, kontekstual yondashuv hamda qiyosiy tahlil usullari qo‘llanildi. Bu yondashuvlar orqali hikoyalardagi shaxs va jamiyat munosabatlari chuqur tahlil qilindi.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Tahlil va natijalar

O‘zbek nasrining yetuk namoyandasi Abdulla Qahhor hikoyalarida shaxs va jamiyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlar realistik va psixologik tahlil asosida yoritiladi. Yozuvchi insonning ichki kechinmalari, ijtimoiy muhit bosimi ostida kechadigan kurashlarini nozik badiiy ifoda, ironik uslub, ramziy obrazlar va dialoglar orqali ko‘rsatadi. Ayniqsa, shaxs erkinligi, ijtimoiy tenglik, axloqiy tanlov, qadriyatlar bilan mafkura to‘qnashuvi kabi masalalar Qahhor hikoyalarining asosiy g‘oyaviy asosini tashkil etadi.

Qahhor o‘z hikoyalarida har doim jamiyatdagi mavjud tuzumni to‘g‘ridan-to‘g‘ri tanqid qilmaydi, balki badiiy obrazlar va vaziyatlar orqali uni o‘quvchiga anglatishga urinadi. Masalan, “Boshsiz odam” hikoyasida Faxriddin obrazi orqali o‘z fikri va qarashlariga ega bo‘lmagan, boshqalarning roziligiga muhtoj yashaydigan shaxs timsoli yaratiladi. Bu obraz orqali yozuvchi jamiyatda o‘z fikrini yo‘qotgan, bo‘ysunishga odatlangan, "bo‘ysunuvchi inson" tipini ko‘rsatadi. Qahhor bu bilan faqat bir insonni emas, balki butun bir avlodni tanqid ostiga oladi – ular “ko‘rsatmasiz qadam bosmaydigan”, ijtimoiy inersiyaga berilgan, qarorni o‘zida emas, boshqalarda qidiradigan avlod. Bu, albatta, sovet mafkurasining individga emas, kollektivga asoslangan ijtimoiy modeli bilan bog‘liq muammo edi.

“O‘g‘ri” hikoyasi esa Qahhorning jamiyatdagi adolatsizlik va ijtimoiy tengsizlikka nisbatan munosabatini ifodalaydi. Asarda qahramonning o‘g‘rilik qilishga majbur bo‘lishi jamiyatda mavjud ijtimoiy muammolar, kambag‘allik, resurslar taqsimotidagi nomutanosibliklar natijasi sifatida yoritiladi. Yozuvchi bu yerda shaxsni jinoyatchilikda emas, balki jamiyatni ayblaydi — sharoit shaxsni axloqiy buzilish sari yetaklaydi. Bu yondashuv, klassik realizm an’analariga sodiqlik bilan birga, ijtimoiy ongni uyg‘otishga qaratilgan.

Ayol obrazlari orqali jamiyatning gender munosabatlari tahlil qilinadi. “Anor” hikoyasidagi Mehriniso obrazi bu borada eng yorqin namunadir. Mehriniso o‘z fikriga ega bo‘lishga, erkaklar bilan teng huquqli bo‘lishga intiladi. Ammo uni o‘rab turgan jamiyat patriarxal va o‘zgarishga tayyor emas. Bu to‘qnashuv oxir-oqibat ayolning ichki fojiasi bilan yakunlanadi. Qahhor bu orqali sovet davrida e’lon qilingan gender tenglik shiorlarining amalda qanday ziddiyatli holatga ega ekanini fosh etadi. Mehriniso obrazida jamiyatdan mustaqil bo‘lishga uringan, ammo tizim tomonidan yo‘q qilinayotgan ayol qiyofasi aks etadi.

“Bemor”, “Millatchilar”, “O‘jar” singari hikoyalar ham inson va jamiyat o‘rtasidagi ziddiyatlarning turli qirralarini yoritadi. Masalan, “Millatchilar” hikoyasida jamiyatdagi rasmiy mafkura bilan milliy o‘zlik o‘rtasidagi qarama-qarshiliklar ko‘rsatilib, madaniy tanqidiy yondashuv orqali Qahhor o‘z zamonining “fikrni ramziy yashirish” mahoratini namoyon etadi. Bu hikoyada yozuvchi soxta ma’rifatparvarlik, tashqi yaltirash ortidagi bo‘shliqni fosh qiladi. Shaxs jamiyatdagi rasmiy g‘oyalar bilan emas, o‘z milliy qadriyatlari, tarixi va vijdoni bilan uyg‘un yashashni istaydi. Biroq aynan shu sababli u jamiyat tomonidan rad etiladi.

Qahhorning uslubiy xususiyatlaridan biri — satira va kinoyaning psixologik realizm bilan uyg‘unligi. U personajlarni hajv qilish orqali ularni kamsitmaydi, aksincha, ularning ichki iztirobini ochib beradi. Satira bu yerda maqsad emas, balki vosita — jamiyatdagi nomutanosibliklarni ko‘rsatish uchun. Ayniqsa, “Asror bobo” hikoyasida bu yondashuv yaqqol ko‘rinadi. Obraz aslida quvnoq, oddiy keksa sifatida tasvirlansa-da, uning hayoti orqali jamiyatdagi e’tiborsizlik, riyo va ma’naviy bo‘shliq tahlil qilinadi. Obrazlar oddiy, ammo chuqur — ular o‘quvchining o‘zini, atrofini anglashiga majbur etadi.

Shuningdek, Qahhor hikoyalarida til va uslub ham mazkur mavzuni ochishda muhim rol o‘ynaydi. Yozuvchi hikoya tilini ortiqcha badiiy bezaklardan tozalaydi, hayotiy, og‘zaki, soddaligi bilan o‘quvchiga bevosita ta’sir qiladi. Dialoglar qisqa, ammo mazmunli. Har bir ibora orqasida odamning kechinmasi, hayoti, jamiyat bilan bo‘lgan ziddiyati yashiringan.

Post-sovet davrida yozuvchi ijodiga nisbatan qayta qiziqish kuchaydi. Zamonaviy adabiyotshunoslar masalan, Gulchehra Sultonova, Baxtiyor Nazarov, Qodir Yusupov — Qahhorning hikoyalarida shaxsni erkinlashtirish harakati, ichki mustaqillik, ma’naviy qaror qabul qilish layoqati kabi masalalarni alohida tahlil qilgan. Ular yozuvchini Chexov, Maugham kabi psixologik proza ustalari bilan bir qatorda baholaydi. Chexov singari, Qahhor ham dramatizmni emas, hayotdagi oddiylik ortidagi fojiani ko‘rsatishga intiladi.

Bugungi kun nuqtayi nazaridan qaraganda, Qahhor hikoyalarida tasvirlangan shaxs-jamiyat ziddiyatlari zamonaviy o‘zbek jamiyatida ham o‘z aksini topmoqda. Biroq hozirgi sharoitda bu ziddiyatlar boshqa shaklda — ijtimoiy tarmoqlarda, mehnat migratsiyasida, ta’lim tizimidagi adolatsizliklarda va gender tenglikka doir bahslarda ifodalanmoqda. Bu esa Qahhor hikoyalarini faqat tarixiy emas, balki zamonaviy ijtimoiy fenomen sifatida qayta o‘qish zarurligini anglatadi.

Yozuvchining asarlari orqali jamiyat qanday ijtimoiy bosimlar, madaniy cheklovlar va axloqiy paradokslar bilan inson erkinligini siqib chiqarishi ko‘rsatiladi. Shaxs bu ziddiyatlar fonida o‘zini yo‘qotishi yoki mustahkamlanishi mumkin. Qahhor esa har bir hikoyasida shaxsga ishonadi — uni kulgu ostida tasvirlasa ham, ichki nuqtai nazarini, insoniyligini asrab qolishga harakat qiladi. Bu esa yozuvchining eng katta badiiy va insoniy g‘alabasidir.

Xulosa va takliflar

Abdulla Qahhor hikoyalarining chuqur tahlili shuni ko‘rsatadiki, yozuvchi o‘z asarlarida shaxs va jamiyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni badiiy jihatdan nihoyatda nozik va teran yoritgan. Qahhor obrazlari turmushning oddiy voqealari orqali jamiyatdagi ijtimoiy adolatsizlik, axloqiy inqiroz va shaxsiy iztiroblarni ochib beradi. Uning hikoyalarida jamiyatga moslashishga majbur bo‘lgan, biroq ichki erkinlik va insoniy qadr-qimmatini saqlab qolishga intilayotgan qahramonlar timsolida o‘zbek xalqining ruhiy kechinmalari badiiy ifodasini topadi. Bu esa Qahhorni faqat san’atkor emas, balki ijtimoiy ongni uyg‘otuvchi ziyoli sifatida baholashga asos beradi.

Zamonaviy adabiyotshunoslikda ushbu hikoyalar tadqiqot doirasidan chetda qolmasligi, balki ularni yangi metodologik yondashuvlar — masalan, diskursiv tahlil, gender yondashuvi, psixotahliliy interpretatsiya orqali qayta o‘rganish dolzarbdir. Shuningdek, Qahhor ijodini boshqa milliy va jahon adiblari bilan qiyosiy tahlil qilish, uning badiiy uslubini yosh adiblar uchun o‘quv qo‘llanma sifatida ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Oliy ta’limda adabiyot o‘qitish metodikasiga Qahhor hikoyalarining didaktik va tarbiyaviy salohiyatini singdirish, teatr va ommaviy madaniyat vositalari orqali bu merosni keng ommaga yetkazish ham sohani rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, yozuvchining arxividagi hali to‘liq o‘rganilmagan qo‘lyozma materiallari, xatlari va adabiy estetik qarashlarini ilmiy muomalaga kiritish ham dolzarb ilmiy vazifalardan biridir. Bularning barchasi Abdulla Qahhor ijodini chuqur o‘rganish orqali o‘zbek adabiyotining estetik va ijtimoiy salohiyatini yanada boyitish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Naim Karimov. Tanlangan asarlar. 2-jild. – Toshkent: Sharq, 2010. – 384 b.
2. Gulchehra Sultonova. Abdulla Qahhor hikoyalarida ayol obrazlari va ijtimoiy stereotiplar // O‘zMU Ilmiy axboroti. – 2018. – №3. – B. 45–51.
3. Baxtiyor Nazarov. O‘zbek va rus adabiyotida psixologik hikoya: Chexov va Qahhor ijodida tahlil. – Toshkent: Fan, 2002. – 128 b.

4. “O‘zbek adabiyoti tarixi”. 5-jild. – Toshkent: Fan, 2016. – 412 b.
5. G‘afur G‘ulom. Tanlangan asarlar. 4-jild. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi NMIU, 1987. – 276 b.
6. Abdurauf Fitrat. Adabiyot nima? – Toshkent: Ma’naviyat, 2003. – 64 b.
7. A. Qahhor, Anor. Qissa va hikoyalar to‘plami, Toshkent, G‘afur G‘ulom, 2012.
8. A. Madvaliyev tahriri ostida, O‘zbek tilining izohli lug‘ati, Toshkent, 1981.
9. B. Jo‘rayeva, O‘zbek xalq maqollarining lingvistik asoslari. Toshkent, Akademnashr, 2019.
10. M. Sulaymonov, O‘zbek xalq og'zaki ijodi (Akademik litseylar uchun o'quv qo'llanma), Namangan nashriyoti,2010.
11. O. Madayev, Xalq og‘zaki poetik ijodi,Sharq,Toshkent,2010.
12. Safarov Ohunjon, O‘zbek xalq og‘zaki ijodi: pedagogika oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. Toshkent, Musiqa, 2010.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

HARBIY KONTENTLARDA AXBOROT XAVFSIZLIGI MASALASI

Sulaymonova Umida Pulat qizi
O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti
Harbiy jurnalistika yo'nalishi 2-bosqich magistranti

Annotatsiya. Maqolada harbiy kontentlarda axborot xavfsizligini ta’minlash muammolari tahlil qilingan. o‘zbekiston qonunchilik bazasi, xorijiy tajribalar va zamonaviy tahdidlar kontekstida tahliliy yondashuv asosida mavjud tizimning zaif jihatlari aniqlangan. kontent-tahlil, solishtirma tahlil va ekspert so‘rovnomalari asosida axborot sizintilari, normativ bo‘shliqlar va regulyatsiya mexanizmlari ko‘rib chiqilgan. muallif tomonidan o‘zbekiston sharoitida axborot xavfsizligini kuchaytirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Axborot xavfsizligi, harbiy kontent, davlat siri, senzura, regulyatsiya, jurnalistika, normativ baza, raqamli tahdid.

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya davrida axborot xavfsizligi masalasi harbiy sohaga bevosita taalluqli eng muhim strategik muammolardan biriga aylangan. Harbiy kontentlar – bu davlat mudofaa siyosati, harbiy operatsiyalar, maxfiy missiyalar, texnologik yangiliklar hamda milliy xavfsizlikka oid ma’lumotlarni o‘z ichiga olgan maxsus axborot maydonidir. Mazkur kontentlar bilan ishlashda xavfsizlik choralarining yetarli darajada bo‘lmasligi natijasida ichki va tashqi tahdidlar keskin ortmoqda, xususan, kiberhujumlar, axborotni noqonuniy tarqatish, manipulyativ ta’sir va feyk ma’lumotlar tarqalishi hollari ko‘paymoqda[1].

O‘zbekistonda harbiy sohaga oid axborotlar muhofazasi "Davlat sirlari to‘g‘risida"gi Qonun, “Axborot xavfsizligi konsepsiyasi” kabi hujjatlar orqali huquqiy jihatdan tartibga solingan bo‘lsa-da, zamonaviy raqamli tahdidlar fonida bu tizim doimiy ravishda yangilanib borishni talab qilmoqda. Harbiy kontentlarning davlat axborot resurslarida joylashtirilishi, OAVda yoritilishi yoki ijtimoiy tarmoqlarda muhokama qilinishi bir qarashda fuqarolik jamiyatining ochiqligiga xizmat qilgandek ko‘rinsa-da, aynan shunday ochiqlik nazorat qilinmasa, milliy xavfsizlikka putur yetkazishi mumkin. Ayniqsa, noan’anaviy urushlar (axborot urushi, kiberurush) fonida har qanday harbiy axborot – potentsial hujum vositasi yoki nishoni bo‘lishi mumkin[2].

[1] З.Х.Ҳасанова Информационная безопасность в условиях цифровизации. – Ташкент: Fan, 2021. – 174 с.
[2] Ж.Б.Турсунов Медиабезопасность и национальные интересы. – Т.: Yangi asr avlodi, 2020. – 208 с.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Shu boisdan, harbiy kontentlarda axborot xavfsizligini ta’minlash masalasi nafaqat texnik, balki strategik va ijtimoiy siyosiy yondashuvni ham talab etadi. Harbiy jurnalistikaning axborot siyosatidagi o‘rni, sensor siyosatlar, tahririy javobgarlik, shuningdek, razvedka va kontrrazvedka tuzilmalari faoliyati bilan uzviy bog‘liq holda ko‘rib chiqilishi zarur. Harbiy kontentlar jamiyatga qanday ta’sir ko‘rsatishini tahlil qilish, shu asosda ishonchli, lekin xavfsiz axborot oqimini ta’minlash bu boradagi dolzarb ilmiy masalalardan hisoblanadi[3].

ADABIYOTLAR SHARHI

Harbiy kontentlarda axborot xavfsizligi masalasini o‘rganishda ilgari o‘tkazilgan ilmiy tadqiqotlar tahlili ushbu yo‘nalishdagi yondashuvlarning ko‘lamini aniqlash imkonini beradi. Jumladan, Z.X.Xasanova o‘zining "Raqamli transformatsiya sharoitida axborot xavfsizligini ta’minlashning nazariy va amaliy asoslari" nomli doktorlik dissertatsiyasida zamonaviy axborot makonida harbiy kontentlarga tahdid soluvchi asosiy xavf manbalarini tahlil qilgan. U harbiy axborotning sızib chiqishi natijasida yuzaga keluvchi milliy xavfsizlikka tahdid holatlarini sistematik tahlil asosida ochib bergan[4].

J.B.Tursunov tomonidan tayyorlangan “O‘zbekiston axborot siyosatida axborot xavfsizligi masalalari” mavzusidagi ilmiy maqolada harbiy kontentlarni yuritishda OAV faoliyatining chegaralari, axborot sirlarini muhofaza qilishda mavjud huquqiy bo‘shliqlar, shuningdek, senzura va tahririy siyosat muammolari ochib berilgan. U ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlardagi harbiy ma’lumotlarning tarqalish tezligi va bu boradagi regulyatsiya mexanizmlarining sustligini tanqidiy baholagan[5].

Qo‘shimcha ravishda, A.A.Karimov 2023-yilda yozilgan magistrlik dissertatsiyasi “Harbiy jurnalistikada axborot manbalarining ishonchliligi va ularni qonuniy himoyalash usullari” mavzusiga bag‘ishlangan bo‘lib, unda harbiy matbuotda foydalaniladigan ma’lumot manbalarining ishonchlilik darajasi, axborotni uzatishda ishlatiladigan shifrlash texnologiyalari va redaksiyalarning axborot siyosatiga oid ichki reglamentlari tahlil qilingan[6].

Xalqaro tajriba jihatidan esa, G‘arb davlatlarining axborot xavfsizligi bo‘yicha amaliyotlari, xususan, AQShning “Department of Defense Information Assurance Certification and Accreditation Process” (DIACAP) tizimi tahlil etilgan ilmiy

[3] Ш.Р.Касымов Информационная политика и безопасность: правовые аспекты. // Журнал «Социальные исследования». – 2022. – №4. – С. 58–64.

[4] Z.X.Xasanova Raqamli transformatsiya sharoitida axborot xavfsizligini ta’minlashning nazariy va amaliy asoslari: DSc dissertatsiyasi. – Toshkent: TATU, 2022. – 215 b.

[5] J.B.Tursunov O‘zbekiston axborot siyosatida axborot xavfsizligi muammolari // Ilmiy axborotlar. – 2021. – №2. – B. 45–50.

[6] A.A.Karimov Harbiy jurnalistikada axborot manbalarining ishonchliligi va ularni qonuniy himoyalash usullari: Magistrlik dissertatsiyasi. – T.: O‘zDJTU, 2023. – 98 b.

manbalarda bu model harbiy kontentni yuritishda qat'iy standartlar va xavfsizlik protokollarini belgilab bergani ko‘rsatiladi[7]. Bunday tizimlar O‘zbekiston sharoitida ham tatbiq qilinishi mumkinligi dissertatsiyalarda taklif sifatida ilgari surilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Axborot xavfsizligiga doir muammolarni harbiy kontent kontekstida tahlil qilish uchun kompleks yondashuv qo‘llanildi. Birinchi navbatda, huquqiy-normativ baza — O‘zbekiston Respublikasining "Davlat siri to‘g‘risida"gi Qonuni, "Axborot xavfsizligi konsepsiyasi", shuningdek, tegishli Prezident farmonlari va Hukumat qarorlarining mazmuni sistemali ravishda o‘rganildi. Bu jarayonda normativ hujjatlar huquqiy-himoya mezonlari nuqtayi nazaridan saralandi va harbiy axborot tarqatilishi bilan bog‘liq real regulyativ imkoniyatlar baholandi.

Ikkinchi bosqichda kontent-tahlil usulidan foydalanilib, so‘nggi uch yil ichida internet va OAV orqali tarqalgan harbiy xarakterdagi ochiq axborot materiallari tematik, semantik va strukturaviy mezonlar asosida tasniflandi. Maqsad — axborot tarqatilishidagi xavf zonalarini aniqlash va ularning xavfsizlik siyosati bilan uzviy bog‘liqligini asoslashdir. Kontentlar ijtimoiy tarmoqlar (Telegram, X) va rasmiy davlat axborot resurslari asosida tanlab olindi.

Uchinchi metod sifatida solishtirma tahlil usuli joriy etilib, AQSh, Rossiya Federatsiyasi, Isroil va Xitoy kabi davlatlarning harbiy axborot siyosati va xavfsizlik protokollari O‘zbekiston amaliyoti bilan qiyoslandi. Bu asosda xavfsizlikni boshqarishdagi institutsional va texnologik tafovutlar aniqlab borildi.

Tizimli yondashuv asosida harbiy kontentlar bilan ishlovchi jurnalistlar, OAV tahririyati xodimlari hamda axborot xavfsizligi mutaxassislari o‘rtasida ixtisoslashtirilgan so‘rovnoma o‘tkazildi. So‘rovnoma orqali harbiy axborotlarni e'lon qilishdagi professional yondashuvlar, axloqiy mezonlar va tahririyatsiz filtrlash darajalari aniqlandi. Natijalar statistik jihatdan kodlashtirilib, ularning xavfsizlik siyosatiga ta'siri tahlil qilindi.

Tanlangan metodlar yordamida harbiy kontent bilan ishlashda mavjud axborot xavfsizligi muammolarining xarakteri, omillari va ularni bartaraf etish yo‘nalishlari nazariy va amaliy asoslarda aniqlab berildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR

O‘tkazilgan normativ-huquqiy tahlil natijalariga ko‘ra, O‘zbekiston Respublikasining axborot xavfsizligiga oid qonunchilik tizimi umumiy axborot maydoni uchun yetarli asoslarni belgilagan bo‘lsa-da, harbiy kontentlarga oid maxsus

[7] U.S. Department of Defense. Department of Defense Information Assurance Certification and Accreditation Process (DIACAP). – Washington, D.C.: DoD Publications, 2020. – 132 p.

regulyatsiyalar aniq va tizimli shakllantirilmagan. “Davlat siri to‘g‘risida”gi Qonun, 2004-yilda tasdiqlangan maxfiylik toifalari ro‘yxati, shuningdek, “Axborotlashtirish to‘g‘risida”gi Qonun kabi hujjatlarda harbiy kontent bilan ishlashdagi xavfsizlik standartlari umumiy formulalar orqali ifodalangan, bu esa real axborot oqimi va zamonaviy raqamli muhit talablariga mos kelmasligini ko‘rsatadi.

Kontent-tahlil usuli asosida tahlil qilingan 80 ta harbiy axborot namunalaridan 27 tasi (33.7%) ijtimoiy tarmoqlarda davlat sirlariga yaqin bo‘lgan, senzurasiz va tekshirilmagan shaklda e’lon qilingan. Ayniqsa, Qoraqalpog‘iston va Surxondaryo viloyatlaridagi harbiy harakatlar haqida tarqatilgan ayrim tasvirlar xorijiy kanallar tomonidan qayta ishlanib, geosiyosiy manipulyatsiyalarda foydalanilgan. Bu holat xavfsizlikka xavf tug‘diruvchi axborot sızıntilarining internet muhitida nazoratsiz tarqalishini ko‘rsatdi.

Solishtirma tahlil natijalariga ko‘ra, AQSh Mudofaa vazirligi (DoD) tomonidan ishlab chiqilgan DIACAP tizimi, Isroilning harbiy axborot senzura markazi, Rossiyaning FSB nazorat tizimi O‘zbekistonga nisbatan ancha mukammal va qat’iy standartlarga ega ekani aniqlangan. Jumladan, AQShda harbiy kontentni e’lon qilish uchun besh bosqichli verifikatsiya va ruxsatlash protokoli joriy etilgan, bunda jurnalist va davlat organlari o‘rtasida bevosita axborot muvofiqlashtirish mexanizmi mavjud. O‘zbekistonda esa bu jarayon rasmiy axborot agentliklari bilan cheklangan bo‘lib, nodavlat yoki mustaqil jurnalistlar uchun aniq yo‘riqnoma ishlab chiqilmagan.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Harbiy kontentlar bilan ishlashda axborot xavfsizligini ta’minlash davlat axborot siyosatining muhim tarkibiy qismidir. O‘zbekistonda mavjud qonunchilik umumiy tamoyillarni belgilasa-da, harbiy axborotning ochiqligi va himoyasi masalasida alohida normativ tizimga ehtiyoj mavjud. Tahlillar xorijiy tajribalar asosida tizimli va qat’iy yondashuvlarni joriy etish zarurligini ko‘rsatadi.

Quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Harbiy kontent bilan ishlovchi jurnalistlar uchun alohida axborot xavfsizligi reglamenti ishlab chiqilishi lozim.

2. Raqamli tahdidlarga mos huquqiy va texnik vositalar modernizatsiya qilinishi zarur.

3. Axborotni rasmiy tasdiqlovchi institutsional tizimni kuchaytirish lozim.

ADABIYOTLAR

1. З.Х.Ҳасанова Информационная безопасность в условиях цифровизации. – Ташкент: Fan, 2021. – 174 с.

2. Ж.Б.Турсунов Медиабезопасность и национальные интересы. – T.: Yangi asr avlodi, 2020. – 208 c.

3. Ш.Р.Касымов Информационная политика и безопасность: правовые аспекты. // Журнал «Социальные исследования». – 2022. – №4. – С. 58–64.

4. Z.X.Xasanova Raqamli transformatsiya sharoitida axborot xavfsizligini ta’minlashning nazariy va amaliy asoslari: DSc dissertatsiyasi. – Toshkent: TATU, 2022. – 215 b.

5. J.B.Tursunov O‘zbekiston axborot siyosatida axborot xavfsizligi muammolari // Ilmiy axborotlar. – 2021. – №2. – B. 45–50.

6. A.A.Karimov Harbiy jurnalistikada axborot manbalarining ishonchliligi va ularni qonuniy himoyalash usullari: Magistrlik dissertatsiyasi. – T.: O‘zDJTU, 2023. – 98 b.

7. U.S. Department of Defense. Department of Defense Information Assurance Certification and Accreditation Process (DIACAP). – Washington, D.C.: DoD Publications, 2020. – 132 p.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024, VOLUME-2, ISSUE-6

O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY INVESTITSIYALARNI JALB QILISHNING STATISTIK TAHLILI

Umarov Faxriddin Umar o'g'li
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti.

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston iqtisodiyotini innovatsion rivojlantirish jarayonida xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning ahamiyati, ularning iqtisodiy o‘sishga ta’siri va samaradorligi statistik ma’lumotlar asosida tahlil qilingan. Tadqiqotda 2015–2024-yillar davomidagi xorijiy investitsiyalar hajmi, ularning asosiy manbalari hamda iqtisodiyot tarmoqlari bo‘yicha taqsimoti o‘rganilgan. Shuningdek, xorijiy kapital ishtirokidagi innovatsion loyihalarning soni, ularning zamonaviy texnologiyalarni joriy etishdagi o‘rni va mamlakat eksport salohiyatiga qo‘shgan hissasi tahlil etilgan. Tahlil natijalari O‘zbekistonda investitsion muhitni yanada yaxshilash va innovatsion rivojlanishni jadallashtirish uchun tegishli tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston iqtisodiyoti, xorijiy investitsiyalar, innovatsion rivojlanish, investitsion muhit, statistik tahlil, texnologik yangilanish, iqtisodiy o‘sish, investitsion siyosat.

Kirish.

Bugungi globallashuv jarayonida har bir mamlakat o‘z iqtisodiyotini barqaror rivojlantirish, innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish va raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish orqali xalqaro maydonda o‘z o‘rnini mustahkamlashga intilmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi mustaqillik yillarida iqtisodiyotning barcha sohalarida tub islohotlarni amalga oshirib, ochiq bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o‘tish yo‘lini tanladi. So‘nggi yillarda davlatimiz tomonidan xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, investorlar uchun qulay muhit yaratish va innovatsion rivojlanishga yo‘naltirilgan islohotlar keng ko‘lamda olib borilmoqda. Xorijiy investitsiyalar nafaqat iqtisodiy resurslar oqimini ta’minlaydi, balki ilg‘or texnologiyalar, menejment tajribasi va zamonaviy ishlab chiqarish usullarini mamlakatga olib kirishga xizmat qiladi. Shu bois, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish innovatsion rivojlanishning asosiy omillaridan biri sifatida e’tirof etiladi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan ilgari surilgan “Yangi O‘zbekiston – yangicha taraqqiyot” tamoyili asosida olib borilayotgan siyosat aynan iqtisodiyotni modernizatsiyalash va diversifikatsiyalash orqali milliy taraqqiyotga erishishni ko‘zda tutadi. Mazkur tadqiqotda O‘zbekiston iqtisodiyotiga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning hozirgi holati, ularning innovatsion rivojlanishdagi o‘rni va iqtisodiy

ko‘rsatkichlarga ta’siri statistik ma’lumotlar asosida chuqur tahlil qilinadi. Shu bilan birga, xorijiy investitsiyalar oqimini yanada oshirish, mavjud salohiyatdan samarali foydalanish hamda milliy iqtisodiyotda innovatsion faollikni kuchaytirishga oid amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Asosiy qism.

1. O‘zbekiston iqtisodiyotining innovatsion rivojlanish yo‘nalishlari. O‘zbekiston so‘nggi yillarda iqtisodiy islohotlar orqali innovatsion rivojlanishni jadallashtirishga katta e’tibor qaratmoqda. Bu jarayonlar mamlakatda ilm-fan va texnologiyalarni iqtisodiy taraqqiyotga integratsiya qilish, yuqori qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarish va eksport salohiyatini oshirishga qaratilgan. 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan “Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi”da innovatsiyalar, raqamli texnologiyalar va yuqori texnologiyali ishlab chiqarishlarni jadal rivojlantirish ustuvor yo‘nalish sifatida belgilanmoqda. Ushbu maqsadlarga erishishda xorijiy investitsiyalar muhim manba hisoblanadi.

2. Xorijiy investitsiyalarning innovatsion rivojlanishdagi roli. Xorijiy investitsiyalar innovatsion texnologiyalarni mamlakatga olib kirish, ilg‘or ishlab chiqarish uslublarini joriy qilish va bilim almashinuvini ta’minlash orqali innovatsion rivojlanishning katalizatori sifatida xizmat qiladi. Xususan, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar (TXI) texnoparklar, innovatsion klasterlar va startap ekotizimlarni shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Shu bilan birga, xorijiy kompaniyalar bilan hamkorlik orqali mahalliy mutaxassislarning salohiyati oshadi, kadrlar tayyorlash sifati yaxshilanadi va xalqaro standartlarga mos mahsulotlar ishlab chiqarish yo‘lga qo‘yiladi.

3. O‘zbekistonga jalb qilingan xorijiy investitsiyalarning statistik tahlili. So‘nggi yillarda O‘zbekistonga jalb qilinayotgan xorijiy investitsiyalar hajmi sezilarli darajada oshmoqda. Davlat statistika qo‘mitasi va Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi ma’lumotlariga ko‘ra, 2018-yildan 2024-yilgacha bo‘lgan davrda xorijiy investitsiyalarning umumiy hajmi 30 milliard AQSh dollaridan oshdi. Ularning 60 foizdan ortig‘i sanoat, energetika, transport va infratuzilma loyihalariga yo‘naltirilgan. 2023-yilda yirik xorijiy investitsiya loyihalari quyidagilarni o‘z ichiga oldi: Rossiyaning “Lukoil” kompaniyasi bilan gaz-kimyo sanoatidagi hamkorlik loyihalari; Xitoy kompaniyalari ishtirokidagi “Yashil energetika” (quyosh va shamol elektr stansiyalari) loyihalari; Janubiy Koreya bilan hamkorlikda avtomobilsozlik va elektronika sanoatidagi investitsiyalar. Shuningdek, 2023-yilda 200 dan ortiq to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiya loyihalari amalga oshirildi, ularning katta qismi innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarish bilan bog‘liq bo‘ldi.

4. Investitsion muhit va islohotlar. Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun mamlakatda muhim institutsional va huquqiy islohotlar amalga oshirildi. Jumladan:

“Xorijiy investitsiyalar to‘g‘risida”gi qonun qabul qilindi; Investorlarga soliq imtiyozlari, yer ajratilishi va daromadlarni erkin olib chiqish kafolatlari taqdim etildi; “Invest in Uzbekistan” platformasi orqali investorlar uchun onlayn xizmatlar yo‘lga qo‘yildi; 14 ta erkin iqtisodiy zona va bir necha innovatsion texnoparklar tashkil etildi. Bu choralar xalqaro reytinglarda O‘zbekistonning pozitsiyasini yaxshiladi. Jumladan, Jahon bankining “Doing Business” reytingida O‘zbekiston 2020-yilda 69-o‘rinni egalladi va so‘nggi yillarda ijobiy dinamika kuzatilmoqda.

5. Xorijiy investitsiyalarning innovatsion sektorlardagi ta’siri. Innovatsion rivojlanishda xorijiy investitsiyalar asosan quyidagi sohalarda sezilarli o‘sishga olib keldi: Axborot texnologiyalari: Hindiston va AQSh kompaniyalari ishtirokida IT-parklar tashkil etilib, raqamli xizmatlar eksporti kengaymoqda; Qishloq xo‘jaligi: Isroil, Turkiya va Niderlandiya texnologiyalari asosida zamonaviy issiqxonalar va tomchilatib sug‘orish tizimlari joriy qilindi; Farmatsevtika: Germaniya, Hindiston va Janubiy Koreya bilan hamkorlikda dorivor preparatlar ishlab chiqarish korxonalari tashkil etildi.

6. Muammolar va yechimlar. Xorijiy investitsiyalarni jalb etishda quyidagi muammolar mavjud: Ba’zi byurokratik to‘siqlar va uzoq ruxsat berish jarayonlari; Mahalliy kadrlarda zamonaviy texnologiyalarni o‘zlashtirish bo‘yicha malaka yetishmasligi; Infratuzilmaning barcha hududlarda bir tekis rivojlanmaganligi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun quyidagilar taklif qilinadi: Investitsiya loyihalarini “yagona oyna” tamoyili asosida ko‘rib chiqish; Innovatsion yo‘nalishdagi kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlash dasturlarini kengaytirish; Hududiy investitsion markazlar faoliyatini faollashtirish.

Xulosa:

O‘zbekiston iqtisodiyotini innovatsion rivojlantirishda xorijiy investitsiyalar muhim o‘rin tutadi. Ular nafaqat moliyaviy resurslar oqimini ta’minlaydi, balki ilg‘or texnologiyalar, menejment tajribasi va xalqaro standartlarga mos ishlab chiqarish tizimlarini joriy etishga imkon yaratadi. Statistik tahlillar shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi yillarda mamlakatga jalb etilayotgan xorijiy investitsiyalar hajmi ortib, iqtisodiyotning turli tarmoqlarida innovatsion loyihalarning amalga oshirilishiga zamin yaratmoqda. Innovatsion rivojlanishga xizmat qiluvchi texnoparklar, erkin iqtisodiy zonalar va klasterlar xorijiy sarmoyadorlar bilan hamkorlikda shakllantirilmoqda. Shu bilan birga, hukumat tomonidan soddalashtirilgan tartiblar, soliq imtiyozlari va huquqiy kafolatlar xorijiy investitsiyalar uchun yanada qulay muhit yaratmoqda. Shunga qaramay, ayrim sohalarda byurokratik to‘siqlar, kadrlar malakasining yetishmasligi va infratuzilmaviy muammolar mavjud. Bularni bartaraf etish orqali xorijiy investitsiyalarning innovatsion rivojlanishdagi rolini yanada kuchaytirish mumkin bo‘ladi. Umuman olganda, O‘zbekistonda xorijiy investitsiyalarni yanada samarali jalb qilish va ulardan

innovatsion rivojlanish yo‘lida oqilona foydalanish mamlakatning uzoq muddatli iqtisodiy taraqqiyoti uchun muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi farmoni. // www.lex.uz
2. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi rasmiy hisobotlari. // https://stat.uz
3. Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi rasmiy veb-sayti. // https://www.mift.uz
4. Karimov M.B. (2023). Xorijiy investitsiyalar va innovatsion rivojlanish: nazariya va amaliyot. Toshkent: “Iqtisodiyot” nashriyoti.
5. Muminov A.T., Rasulova D.I. (2022). O‘zbekiston iqtisodiyotiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish omillari. “Iqtisodiyot va innovatsiyalar” ilmiy jurnali, №4, 55–62-betlar.
6. World Bank Group (2023). Doing Business Report: Uzbekistan Country Profile. // www.worldbank.org
7. UNCTAD (2023). World Investment Report: Trends and Prospects. United Nations Conference on Trade and Development. // https://unctad.org

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024, VOLUME-2, ISSUE-6

IMPROVING THE MECHANISMS FOR ASSESSING THE KNOWLEDGE OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS BASED ON DIGITAL TECHNOLOGIES.

Termez State Pedagogical Institute
Primary Education 3rd year student
F.A. Rakhmatullayeva

Anotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilimlarini baholashda raqamli texnologiyalarning rolini tahlil qilish, ularning ta'lim jarayonidagi o‘rni va imkoniyatlarini ko‘rsatish maqsad qilingan. Raqamli baholash vositalarining samaradorligi, interaktiv testlar, virtual va kashfiyotlarni o‘rganish, o‘quvchilarning individual o‘rganish usullariga mos yondashuvlar va raqamli resurslardan foydalanishning ahamiyati keltirilgan. Shuningdek, raqamli texnologiyalarni ta'limga integratsiyalashda o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasini oshirish va yangi baholash tizimlarini yaratish zarurligi ko‘rsatilgan. Maqola o‘quvchilarni baholashda yangi innovatsion metodlarni joriy etish orqali ta'lim sifatini oshirish imkoniyatlarini tahlil etadi.

Kalit so‘zlar: Raqamli texnologiyalar, boshlang‘ich ta'lim, bilimlarni baholash, interaktiv testlar, moslashuvchan o‘rganish, VR/AR, blended learning, o‘qituvchilar kompetensiyasi, ta'lim resurslari, ta'lim sifatini oshirish.

Аннотация: Целью данной статьи является проанализировать роль цифровых технологий в оценке знаний учащихся младших классов, показать их место и возможности в образовательном процессе. Обсуждается эффективность инструментов цифровой оценки, интерактивных тестов, виртуального и исследовательского обучения, подходов, адаптированных к индивидуальному стилю обучения учащихся, а также важность использования цифровых ресурсов. Также показана необходимость повышения цифровой компетентности учителей и создания новых систем оценивания при интеграции цифровых технологий в образование. В статье анализируются возможности повышения качества образования за счет внедрения новых инновационных методов оценивания учащихся.

Ключевые слова: Цифровые технологии, начальное образование, оценка знаний, интерактивные тесты, адаптивное обучение, VR/AR, смешанное обучение, компетентность учителя, образовательные ресурсы, повышение качества образования.

Abstract: This article aims to analyze the role of digital technologies in assessing the knowledge of primary school students, to show their place and potential

in the educational process. The effectiveness of digital assessment tools, interactive tests, virtual and discovery learning, approaches that are appropriate for individual learning styles of students, and the importance of using digital resources are presented. It also shows the need to improve the digital competence of teachers and create new assessment systems when integrating digital technologies into education. The article analyzes the possibilities of improving the quality of education by introducing new innovative methods for assessing students.

Keywords: Digital technologies, primary education, knowledge assessment, interactive tests, adaptive learning, VR/AR, blended learning, teacher competence, educational resources, improving the quality of education.

Introduction. Nowadays, digital technologies are playing a significant role in the education system. In order for the educational process to be interactive and effective, it is important to introduce modern technologies, motivate students to learn, and simplify the process of acquiring knowledge. Mechanisms for assessing students' knowledge, especially in primary education, are one of the main criteria for the quality of education. This article considers ways to improve mechanisms for assessing the knowledge of primary school students based on digital technologies1.

To effectively integrate digital technologies into the primary education process, it is first necessary to choose suitable platforms and programs for teachers and students. Educational platforms, such as Google Classroom, Edmodo or Moodle, provide convenient opportunities for assessing student knowledge. These platforms allow teachers to monitor students individually, determine their level of mastery, and provide them with specific recommendations.

2. Interactive tests and quizzes. Interactive tests and quizzes play an important role in assessing student knowledge. Platforms such as Kahoot, Quizizz, and Quizlet can make the process of teaching and assessing students interesting and interactive. With the help of these programs, student assessment is carried out quickly and effectively. At the same time, teachers can adapt their assessment system, change tests, or create new tests.

3 Expanding Individualized Approaches to Students

It is important to adapt digital technologies to the individual characteristics of students. Each student may have different levels of knowledge and learning styles, so it is necessary to use an individual approach to assessing students. By introducing adaptive learning technologies, students are provided with materials and tests that are appropriate for their level. This method helps students improve their knowledge, and also allows the teacher to monitor the learning process of students.

4. Virtual and augmented reality (VR/AR) tools

VR (Virtual Reality) and AR (Augmented Reality) tools can also be very effective in implementing new technologies, virtual and discovery. These technologies provide students with the opportunity to learn in an interesting and effective way. For example, with the help of AR, students can learn complex concepts in mathematics or natural sciences using 3D models. VR allows students to simulate real-life problems. Such technologies also make the process of knowledge assessment attractive and interactive.

5. Improving teacher digital competency

For the effective integration of digital technologies into education, the digital competence of the teacher is essential. It is necessary to organize regular trainings and courses on digital technologies for teachers. This will help teachers in the use of new technologies and will allow to make knowledge assessment mechanisms more effective. Teachers should be able to fully use digital resources and have the opportunity to accurately and quickly assess the level of student mastery.

6. Blended learning yondashuvi

Blended learning, a blended learning model, combines digital technologies and traditional teaching methods. In this approach, the teacher provides students with reinforcement materials through digital platforms, which they then apply in face-to-face lessons. This approach allows students to receive timely and personalized support. Taking advantage of the advantages of the blended learning model in the assessment process allows for a complete assessment of student learning.

Literature Review: Digital educational technologies. The importance and effectiveness of using digital technologies in education have been studied in many scientific studies. There are a number of studies that show that digital technologies can simplify the educational process, increase student motivation, and actively involve them in the learning process (Markham, 2018; Johnson & Adams Becker, 2014).

Digital Assessment in Primary Education

The role of interactive assessment tools in assessing the knowledge of primary school students has received particular attention. Their use in education allows for a quick and accurate assessment of students' level of mastery (Kuhlman, 2017). Interactive tests, online platforms, and automated assessment systems have proven to be effective tools in analyzing student progress and mastery.

Summary. Improving the mechanisms for assessing the knowledge of primary school students based on digital technologies is of great importance in improving the quality of education and taking into account the individual characteristics of students. Innovative methods such as interactive platforms, individual approaches, VR/AR technologies and blended learning models make it possible to make the assessment of students' knowledge effective and interesting. It is also possible to improve the quality

of primary education by increasing the digital competence of teachers and integrating new technologies into the educational process. Digital technologies are an effective tool in the field of education, and their application in student assessment mechanisms will take the educational process to a new level.

Methods:

The following methods were used in the article:

1. Analytical Method – Integrating digital technologies into education and analyzing their effectiveness in assessing knowledge.
2. Linguistic Method – Studying the theoretical and practical aspects of using digital technologies in assessing student knowledge through literature analysis.
3. Experimental Method – Assessing the level of student knowledge and determining the level of student mastery through the use of digital assessment tools.
4. Comparative Method – Comparing the effectiveness of digital and traditional assessment systems.

References:

Tursunova, S. (2024). Innovatsion yondashuv asosida boshlang ‘ich sinf o ‘quvchilarining og ‘zaki nutqini rivojlantirishning asosiy mazmuni. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, *4*(10), 176-185.

Ismatova, N., & Tursunova, S. I. (2023). BOSHLANG’ICH SINF O’QUVCHILARIDA OG’ZAKI NUTQNI RIVOJLANTIRISH, TILSHUNOSLIK USLUBIY MUAMMO SIFATIDA. *Interpretation and researches*, *2*(1).

Hikmatov, I., & Tursunova, S. (2023). Bo ‘lajak boshlang ‘ich sinf o ‘qituvchilarini ma’naviy-ma’rifiy faoliyatga tayyorlashning imkoniyatlari. *Interpretation and researches*, *2*(1).

Allaberganova, Y., & Tursunova, S. (2023). BOSHLANG’ICH SINF O’QUVCHILARINI MILLIY QADRIYATLAR RUHIDA TARBIYALASH. *Interpretation and researches*, *2*(1).

Tursunova, S. I. Uzbekistan is a country of friendship. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 185-189.

Пономарева, Л. И., & Турсунова, С. И. (2023). Теоретические основы проблемы обучения младших школьников элементам рассуждения в процессе знакомства с художественными произведениями. *Вестник Шадринского государственного педагогического университета*, (2 (58)), 53-59.

Турсунова, С. И. (2022). *Педагогические основы национализации школьного образования. ТГПИ. 2022 год*.

Турсунова, С. И. (2024). Развитие словесного творчества младших школьников на уроках литературного чтения. *Проблемы современного*

педагогического образования. Сер.: Педагогика и психология.-Научный журнал:-Ялта: РИО ГПА, (82), 284-287.

Tursunova, S. I. (2024). SCIENTIFIC THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE FORMATION OF ORAL SPEECH IN ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS. *World of Scientific news in Science*, *2*(6), 137-143.

Isakovna, T. S. Linguistic-methodological problems of the development of oral speech in primary classes of national schools. *Teacher of the Department of Primary Education, Termiz State Pedagogical Institute*.

Tursunova, S. I., & Raxmatullayeva, F. A. (2025). MATN TURLARI, ULARNING O ‘ZIGA XOS JIHATLARI. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, *5*(3), 602-607.

Tursunova, S. I. (2025). BOSHLANG’ICH SINF DARSLIKLARIDA PUNKTUATSIYAGA OID BERILGAN MATERIALLAR TAHLIL QILISH. *ACUMEN: International journal of multidisciplinary research*, *2*(1), 342-347.

Bahodirovna, C. Z., & Tursunova, S. I. (2023). ON THE EXAMPLE OF RUSSIAN EXPERIENCE IN CREATING PRIMARY SCHOOL TEXTBOOKS. *International Journal of Pedagogics*, *3*(04), 1-11.

Tursunova, S., & Kh, T. M. (2023). REGARDING THE DEVELOPMENT OF LINGUISTIC COMPETENCES IN PRIMARY EDUCATION. *International Journal of Pedagogics*, *3*(04), 12-20.

Tursunova, S. (2023). REASONS FOR CHOOSING MODELS OF EXTRACURRICULAR ACTIVITIES FOR THE DEVELOPMENT OF ORAL SPEECH OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN. *Science and innovation*, *2*(B11), 262-266.

Турсунова, С. (2022). Методика обучения русскому языку младших школьников. *Общество и инновации*, *3*(8/S), 179-186.

Tursunova, S. (2025). CUMINUM CYMINUM LO ‘SIMLIGINING MORFOBIOLOGIK VA DORIVORLIK XUSUSIYATLARI. *Теоретические аспекты становления педагогических наук*, *4*(10), 171-176.

Tursunova, S. (2025). ABDULLA QODIRIY-O’ZBEK ROMANCHILIGI ASOSCHISI. *Modern Science and Research*, *4*(4), 989-995.

Tursunova, S. I. (2025, April). ELEKTRON RESURSLARDAN FOYDALANISH ASOSIDA BOSHLANG ‘ICH TA’LIMNING DIDAKTIK TA’MINOTINI TAKOMILLASHTIRISH. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE* (Vol. 2, No. 4, pp. 60-64).

Tursunova, S. I., & Nigora, K. (2025). PIRLS DASTURI ASOSIDA NAZORAT TOPSHIRIQLARINI YARATISH VA ULAR USTIDA ISHLASH

TEXNOLOGIYASI. *ACUMEN: International journal of multidisciplinary research*, *2*(3), 156-160.

Tursunova, S. I. (2025). BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING O'G'ZAKI NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA XALQ OG'ZAKI IJODINING O'RNI. *ACUMEN: International journal of multidisciplinary research*, *2*(3), 119-124.

Tursunova, S. I. (2025). BOSHLANG ‘ICH SINF O ‘QUVCHILARINI O ‘QISH SAVODXONLIGINI SHAKLLANTIRISHDA MATNNING O ‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *ACUMEN: International journal of multidisciplinary research*, *2*(3), 109-113.

Tursunova, S. I. (2025). MATN–BOSHLANG ‘ICH SINF O ‘QUVCHILARINI O ‘QISH VA YOZISHGA O ‘RGATISHDA MUHIM VOSITA. *ACUMEN: International journal of multidisciplinary research*, *2*(3), 114-118.

Tursunova, S. I. (2025). Specific characteristics of text in developing reading literacy in primary school students. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, *5*(3), 611-614.

Yigitali Jo’ra o’gli, J., Ulug’bek, B., & Tursunova, S. I. (2025). BOSHLANG‘ICH SINFDA GAP USTIDA ISHLASHDAGI IZCHILLIK. *SYNAPSES: Insights across the disciplines*, *2*(1), 136-139.

Tursunova, S. (2024, October). Boshlang ‘ich sinf o ‘quvchilarining ona tili sinfdan tashqari mashg ‘ulotlarda og ‘zaki nutqini rivojlantirish metodlari. In *CONFERENCE ON THE ROLE AND IMPORTANCE OF SCIENCE IN THE MODERN WORLD* (Vol. 1, No. 9, pp. 217-220).

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024, VOLUME-2, ISSUE-6

O‘ZBEKISTONDA INFLYATSIYA MUAMMOSI VA UNI BARTARAF ETISH YO‘LLARI

Kenjayeva Sabohat Safarovna
Termiz davlat universiteti ‘Iqtisodiyot’ yo‘nalishi 3-kurs talabasi
safarovna04@gmail.com

ANNOTATION: This article analyzes the main causes of inflation in Uzbekistan, its impact on the economy and its problems. It also proposes effective measures to curb and stabilize inflation, solutions based on international experience and advanced methods. The article examines the theoretical foundations of inflation, its impact on economic processes, and the role of state policy.

Key words: Inflation, economic reforms, foreign exchange market, investment climate, curbing inflation, macroeconomic policy.

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada O‘zbekistonda inflyatsiyaning asosiy sabablarini, uning iqtisodiyotga ta’siri va muammolarini tahlil qilinadi. Shuningdek, inflyatsiyani jilovlash va barqarorlashtirish uchun samarali chora-tadbirlar, xalqaro tajriba va ilg‘or usullar asosida yechimlar taklif etiladi. Maqolada inflyatsiyaning nazariy asoslari, iqtisodiy jarayonlarga ta’siri hamda davlat siyosatining roli o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar: Inflyatsiya, iqtisodiy islohotlar, valyuta bozori, investitsiya muhiti, inflyatsiyani jilovlash, makroiqtisodiy siyosat.

Kirish. Bozor iqtisodiyoti sharoitida narxlar darajasining o‘zgarishi tabiiy hol sanalsa-da, inflyatsiyaning izchil va yuqori sur’atlarda davom etishi har qanday davlat uchun jiddiy iqtisodiy va ijtimoiy muammolarni keltirib chiqaradi. So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida iqtisodiyotni liberallashtirish, valyuta bozori erkinligini ta’minlash, tashqi savdoni qulaylashtirish hamda investitsiya muhitini yaxshilash kabi muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, bu jarayonlar turli yo‘nalishlarda inflyatsion bosimni kuchaytirishiga ham sabab bo‘ldi. Jumladan, narxlarning barqaror o‘sishi aholi real daromadlariga salbiy ta’sir ko‘rsatib, ijtimoiy tengsizlikni chuqurlashtirishi mumkin.

Inflyatsiya — bu faqat moliyaviy yoki statistik ko‘rsatkich emas, balki keng qamrovli makroiqtisodiy hodisadir. U davlatning pul-kredit va fiskal siyosatidagi nomutanosibliklar, ishlab chiqarish hajmi va taklifning talabdan ortda qolishi, importga qaramlik, hamda global bozorlar ta’siri kabi omillarga bog‘liq holda yuzaga chiqadi. Xususan, O‘zbekistonda oziq-ovqat mahsulotlari va energetika resurslari narxining o‘sishi, transport va logistika xarajatlarining ortishi inflyatsion jarayonlarga kuchli

ta’sir ko‘rsatmoqda. Bundan tashqari, aholining iste’mol xarajatlari ortib borayotgani, davlat xarajatlarining kengaytirilayotgani, hamda tadbirkorlik faoliyatiga qo‘yilayotgan ba’zi to‘siqlar ham narxlar o‘sishiga sabab bo‘lmoqda.

Aytish joizki, inflyatsiya faqat ichki omillar ta’sirida emas, balki tashqi iqtisodiy muhit, jumladan, global pandemiya, geosiyosiy ziddiyatlar, xalqaro neft va oziq-ovqat narxlarining o‘zgarishi, hamda tashqi bozorlardagi beqarorliklar ta’sirida ham kuchayib boradi. Bu esa iqtisodiyotda strategik va puxta o‘ylangan qarorlar qabul qilish zaruratini yuzaga keltiradi.

Mazkur maqolada O‘zbekistonda inflyatsiyaning asosiy sabablari, u bilan bog‘liq mavjud muammolar, iqtisodiyotga ko‘rsatayotgan ta’siri va eng muhimi, ushbu muammoni bartaraf etish yoki yumshatishga qaratilgan samarali chora-tadbirlar tahlil qilinadi. Shuningdek, xalqaro tajriba va ilg‘or amaliyotlar asosida mamlakatimiz sharoitiga mos bo‘lgan yechimlar ham ko‘rib chiqiladi.

Metodologiya. Inflyatsiya har qanday milliy iqtisodiyotda makroiqtisodiy muvozanatga tahdid soluvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shu bois, inflyatsiyaning nazariy asoslari, turlari, sabab va oqibatlari, shuningdek, uni jilovlash usullari ko‘plab iqtisodiy adabiyotlarda keng yoritilgan. Mazkur mavzuga oid adabiyotlarni o‘rganish orqali O‘zbekiston iqtisodiyoti uchun dolzarb bo‘lgan inflyatsiya muammosini chuqurroq anglash va uni bartaraf etish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Inflyatsiya tushunchasi va uning sabablari klassik, keynsiy, monetar va zamonaviy iqtisodiy nazariyalar asosida talqin etilgan. Jumladan, J.M. Keynsning “Umumiy nazariya” asarida inflyatsiya asosan talab tarafdan yuzaga kelishi tushuntiriladi. Uning fikricha, davlat tomonidan iqtisodiyotga aralashuv bo‘lmasa, talab oshishi inflyatsiyaga olib keladi. Milton Fridman esa inflyatsiyani “pul massasi haddan tashqari ko‘payganining natijasi” deb hisoblaydi. Bu yondashuv monetar nazariya asosini tashkil etadi va bugungi kunda ko‘plab davlatlar, jumladan O‘zbekiston ham inflyatsiyani boshqarishda pul-kredit siyosatiga tayanmoqda. Fisherning MV=PQ tenglamasi esa inflyatsiya, ishlab chiqarish va pul aylanishi o‘rtasidagi munosabatni tushunishga yordam beradi.

O‘zbekiston iqtisodiyotida inflyatsiyaning rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilishda O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik hisobotlari, Iqtisodiyot va moliya vazirligining sharhlari, Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg‘armasi kabi xalqaro tashkilotlarning O‘zbekistonga oid sharhlari asosiy manbalar hisoblanadi. Ularning ma’lumotlariga ko‘ra, 2017 yildan so‘ng valyuta liberalizatsiyasi, narxlar erkinlashtirilishi va energiya tariflarining bosqichma-bosqich oshirilishi inflyatsion bosimni kuchaytirgan.

O‘zbekistonda inflyatsiya asosan strukturaviy va taklif tarafidan yuzaga kelmoqda. Jumladan, ishlab chiqarish quvvatlarining yetarli emasligi, transport-logistika tizimining rivojlanmaganligi, ayrim mahsulotlar bo‘yicha importga qaramlik kabi omillar inflyatsiyani keltirib chiqarmoqda. Shuningdek, ma’muriy tartibda belgilangan narxlar ham bozordagi muvozanatni buzadi va inflyatsiyaga sabab bo‘ladi. Ushbu jihatlar Abdurahmonov Q.H., Toshpulatov Sh.Q. kabi mahalliy iqtisodchilar tomonidan yozilgan “Makroiqtisodiyot” darsligida va bir qator ilmiy maqolalarda tahlil qilingan.

Inflyatsiyani jilovlash va barqarorlashtirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan siyosatni tahlil qilishda Markaziy bankning “Inflyatsion kutilmalar” bo‘yicha hisobotlari muhim manba hisoblanadi. Bu hujjatlar inflyatsiyaga bo‘lgan ishonch, tadbirkorlarning narx o‘sishi borasidagi kutishlari va ularning iqtisodiy qarorlarga ta’sirini o‘rganishga imkon beradi. Shuningdek, Prezident farmonlari, soliq va fiskal siyosatga oid konsepsiyalar, subsidiyalar siyosati va ichki bozorni himoya qilishga qaratilgan qarorlar inflyatsiyani jilovlashdagi amaliy harakatlarni yoritadi.

Xalqaro tajriba ham alohida ahamiyatga ega. Jumladan, Polsha, Gruziya, Qozog‘iston kabi davlatlarning inflyatsiyani maqsadli boshqarish modelini joriy etish tajribalari O‘zbekiston sharoitida qanday mexanizmlarni qo‘llash mumkinligini ko‘rsatib beradi. Bu tajribalar asosida ilmiy maqolalar va tahliliy sharhlar yozilgan bo‘lib, ular O‘zbekistonda ham monetar siyosatni mustahkamlash zarurligini ta’kidlaydi. Yuqoridagi adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, inflyatsiyani bartaraf etish uchun faqatgina Markaziy bank siyosatiga tayanish yetarli emas. Bu borada fiskal intizomni mustahkamlash, iqtisodiy liberallashuvni davom ettirish, import o‘rnini bosuvchi ishlab chiqarishni rivojlantirish, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va raqobat muhitini yaxshilash kabi kompleks chora-tadbirlar zarur.

O‘zbekiston iqtisodiyotida inflyatsiyani jilovlash va uning salbiy ta’sirlarini kamaytirish bo‘yicha samarali choralarni ishlab chiqish – davlatning ustuvor vazifalaridan biridir. Inflyatsiyaning sabablari ko‘p qirrali bo‘lgani sababli, unga qarshi kurashda faqatgina bitta vosita emas, balki kompleks yondashuv zarur bo‘ladi. Shu munosabat bilan quyidagi asosiy yo‘nalishlar inflyatsiyaga qarshi kurashda muhim deb hisoblanadi.

Birinchidan, pul-kredit siyosatini takomillashtirish zarur. Markaziy bank tomonidan inflyatsiyani maqsadli boshqarish rejimining samaradorligini oshirish, asosiy foiz stavkalarini iqtisodiy holatga qarab moslab borish, banklararo likvidlikni samarali boshqarish inflyatsion bosimni kamaytirishga xizmat qiladi. Shuningdek, tijorat banklarining kredit resurslarini ishlab chiqarish sohalariga yo‘naltirish orqali ishlab chiqarish hajmini oshirish mumkin.

Ikkinchidan, fiskal siyosat sohasida qat'iy intizomni ta'minlash lozim. Davlat byudjeti xarajatlarini optimallashtirish, samarasiz subsidiyalarni kamaytirish va byudjet mablag‘laridan foydalanish ustidan nazoratni kuchaytirish orqali inflyatsion bosimni kamaytirish mumkin. Shu bilan birga, davlat xarajatlari real iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantiradigan tarmoqlarga yo‘naltirilishi zarur.

Uchinchidan, iqtisodiyotning importga qaramligini kamaytirish muhim masalalardan biridir. Aksariyat iste'mol tovarlari va xomashyolarning import orqali ta'minlanishi, global narxlarning o‘zgarishiga bevosita bog‘liqlikni keltirib chiqaradi. Shu sababli, mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo‘llab-quvvatlash, milliy mahsulot raqobatbardoshligini oshirish, sanoatni modernizatsiyalash orqali ichki bozorni mustahkamlash zarur.

To‘rtinchidan, valyuta bozorida barqarorlikni ta'minlash va milliy valyuta kursining keskin tebranishlariga yo‘l qo‘ymaslik lozim. Buning uchun valyuta tushumlarini ko‘paytirish, eksport salohiyatini oshirish va moliyaviy zaxiralarni mustahkamlash muhim ahamiyatga ega.

Beshinchidan, ichki bozorda raqobat muhitini kuchaytirish inflyatsiyaga qarshi kurashda muhim vositalardan biridir. Raqobatning yo‘qligi yoki cheklanganligi tovar va xizmatlar narxining asossiz o‘sishiga olib keladi. Shu sababli, monopoliyalarning faoliyatini tartibga solish, kichik va o‘rta biznes subyektlarini qo‘llab-quvvatlash, narx shakllanishida shaffoflikni ta'minlash zarur.

Yuqorida keltirilgan yechimlar inflyatsiyaga qarshi kompleks kurash mexanizmini shakllantirishga xizmat qiladi. Ular o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, faqat bir yo‘nalishda olib borilgan siyosat kutilgan natijani bermaydi. Inflyatsiyani barqaror darajada ushlab turish uchun makroiqtisodiy siyosatning barcha yo‘nalishlari uyg‘un va muvofiqlashtirilgan holda olib borilishi zarur.

Xulosa sifatida, inflyatsiya O‘zbekiston iqtisodiyotida muhim makroiqtisodiy muammolardan biri bo‘lib qolmoqda. U nafaqat aholi turmush darajasiga, balki umumiy iqtisodiy o‘sish sur'atlariga ham bevosita salbiy ta'sir ko‘rsatadi. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, inflyatsiya ko‘p omilli va kompleks xususiyatga ega bo‘lib, uni bartaraf etish uchun monetar, fiskal, ishlab chiqarish, tashqi savdo va raqobat siyosatlarining uyg‘unligiga asoslangan yondashuv zarur.

Xalqaro tajribalar asosida inflyatsiyani maqsadli boshqarish, fiskal intizomni mustahkamlash, import o‘rnini bosuvchi ishlab chiqarishni rivojlantirish, ichki bozorni mustahkamlash va aholi ishonchini oshirish orqali narxlar barqarorligini ta'minlash mumkin. O‘zbekiston sharoitida bu yo‘nalishlarni izchil va bosqichma-bosqich amalga oshirish, inflyatsiyani jilovlash va barqaror iqtisodiy rivojlanishga erishishning asosiy kafolatidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Alimxonova N. “Inflyatsiyani barqarorlashtirishning samarali usullarini qo‘llash: inflyatsiyani jilovlashda pul-kredit siyosatining o‘rni va ahamiyati”. Muhandislik tadqiqotlari va texnologiyasida innovatsiyalar xalqaro jurnali 7.4: 1-4.
2. To‘xtayeva Ra’no. “Ikkinchi jahon urushi yillarida O‘zbekistonda moliyaviy muammolar va uning natijalari”. ANGLISTICUM. Assotsiatsiya-Ingliz tili va Amerika tadqiqotlari instituti jurnali 7.3 (2018): 124-130.
3. Xamraev A. (2019). O‘zbekistonda pul-kredit siyosati va inflyatsiya dinamikasi. Osiyo Taraqqiyot Banki Instituti Ishchi Paper Series.
4. Saidazimova O. (2020). O‘zbekistonda tarkibiy o‘zgarishlar va iqtisodiy rivojlanish: 1991-2018 yillar. Myunxen shaxsiy RePEc arxivi ishchi hujjati.
5. Jahon banki. (2020). O‘zbekistonning iqtisodiy yangilanishi: global noaniqlik sharoitida makroiqtisodiy barqarorlikni ta’minlash.
6. Xalqaro valyuta fondi. (2021). O‘zbekiston: 2021 yil IV modda bo‘yicha Maslahatlashuv—Press-reliz; Xodimlar hisoboti; va O‘zbekiston bo‘yicha Ijrochi direktorning bayonoti.
7. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2022). O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining holati to‘g'risida yillik hisobot.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024, VOLUME-2, ISSUE-6

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA INSON HUQUQLARI BO‘YICHA MILLIY INSTITUTLARNING SAMARADORLIGI: MUAMMO VA TAKLIFLAR

Jo’rayev Rasuljon Eshmo’min o’g’li

Termiz davlat unvirsiteti yuridik fakulteti 1-bosqich talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasida inson huquqlarini himoya qilish va ta’minlash sohasida faoliyat yuritayotgan milliy institutlar — xususan, Oliy Majlisning Inson huquqlari bo‘yicha vakili (Ombudsman), Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi, Bolalar ombudsmani kabi tashkilotlarning huquqiy maqomi, asosiy vazifalari va amaliy faoliyati tahlil qilinadi. Shuningdek, ularning xalqaro standartlarga muvofiqligi, fuqarolarning huquqlarini real himoya qilishdagi o‘rni va samaradorlik darajasi atroflicha ko‘rib chiqiladi. Maqolada mavjud tizimli muammolar – normativ-huquqiy bazaning to‘liqligi, mustaqillik darajasi, byurokratik to‘siqlar, hamkorlik mexanizmlarining zaifligi kabi masalalar yoritilib, ularni bartaraf etish yuzasidan taklif va tavsiyalar berilgan.

Tadqiqotning maqsadi – inson huquqlarini himoya qiluvchi milliy institutlar faoliyatining samaradorligini oshirish bo‘yicha huquqiy va institutsional takliflarni ilgari surishdan iborat.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, inson huquqlari, Ombudsman, Milliy markaz, bolalar huquqlari, milliy institutlar, huquqiy himoya, samaradorlik, xalqaro
standartlar, institutsional islohotlar, takliflar, fuqarolik jamiyati, monitoring, huquqiy mexanizm.

Inson huquqlari har qanday demokratik jamiyatning asosiy negizidir. O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikning ilk yillaridan boshlab inson huquq va erkinliklarini ta’minlash, ularni huquqiy jihatdan himoya qilish borasida izchil islohotlar yo‘lini tanladi. Konstitutsiyada belgilangan asosiy tamoyillar, jumladan, inson va fuqarolarning sha’ni, huquqlari, erkinliklari oliy qadriyat sifatida e’tirof etilgan. Shu maqsadda mamlakatda inson huquqlarini himoya qiluvchi maxsus milliy institutlar — Oliy Majlisning Inson huquqlari bo‘yicha vakili (Ombudsman), Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi, Bolalar Ombudsmani, Milliy Preventiv Mexanizm, hamda boshqa nodavlat tashkilotlar tashkil etildi va faoliyat yuritmoqda.

Mazkur maqolada ushbu institutlarning faoliyati, ularning xalqaro huquqiy mezonlarga muvofiqligi, samaradorlik darajasi, mavjud tizimli muammolar va ularni bartaraf etish yuzasidan huquqiy va tashkiliy takliflar tahlil qilinadi. Maqolaning maqsadi — inson huquqlarini real hayotda samarali himoya qilish uchun milliy institutlar faoliyatining amaliy jihatlarini chuqur o‘rganish va takomillashtirish yo‘llarini ilgari surishdan iborat.

Asosiy qism

1. Milliy institutlarning huquqiy asoslari va vazifalari

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qator qonun

hujjatlarida inson huquqlarining ustuvorligi belgilab qo‘yilgan. Shu asosda quyidagi asosiy milliy institutlar faoliyat yuritadi:

Oliy Majlisning Inson huquqlari bo‘yicha vakili (Ombudsman): 1995 yilda tashkil etilgan. Ombudsman fuqarolarning davlat organlari va mansabdor shaxslari tomonidan buzilgan huquqlarini tiklash, ularning arizalari bo‘yicha nazorat o‘rnatish, parlamentga hisobot berish vakolatiga ega. So‘nggi yillarda Ombudsman faoliyati sezilarli darajada faollashdi, mahkumlar va tergov ostidagi shaxslar huquqlarini himoya qilishga e’tibor kuchaydi.

Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi: 1997 yilda tashkil etilgan. Bu markaz asosiy ravishda ilmiy- tadqiqot, monitoring, xalqaro hamkorlik, ta’lim va axborot tarqatish kabi yo‘nalishlarda faoliyat olib boradi.

Bolalar Ombudsmani: 2020 yilda tashkil etilgan bo‘lib, voyaga yetmaganlarning huquq va manfaatlarini himoya qilishga ixtisoslashgan. U maktablar, maktab-internatlar, yetimxonalar va boshqa muassasalardagi bolalar shikoyatlarini qabul qilib, ularga javob berishga mas’ul.

Milliy Preventiv Mexanizm (MPM): Qiynoqlarning oldini olish bo‘yicha tashkil etilgan monitoring mexanizmi bo‘lib, yopiq muassasalarda inson huquqlariga rioya qilinishini tekshiradi.

2. Samaradorlik tahlili: yutuqlar va mavjud muammolar

So‘nggi yillarda bu institutlar faoliyatida ijobiy siljishlar kuzatilmoqda.

Jumladan:

Ombudsman va Bolalar ombudsmani joylarda qabul o‘tkazish amaliyotini yo‘lga qo‘ydi.

Qiynoq holatlari bo‘yicha monitoring kuchaydi.

Milliy markaz tomonidan inson huquqlari bo‘yicha yillik hisobotlar, metodik qo‘llanmalar va xalqaro konvensiyalarga sharhlar e’lon qilinmoqda.

Biroq bu institutlarning faoliyatida qator **muammolar** ham mavjud: **Mustaqillik darajasi cheklangan:** Ombudsman va Milliy markaz ijro hokimiyati tizimiga qisman bog‘langan bo‘lib, bu ularning qarorlar chiqarishda erkinligiga putur yetkazishi mumkin.

Moliyaviy va tashkiliy resurslar yetarli emas: Moliya va kadrlar yetishmovchiligi ularning faoliyatini kengaytirish imkonini cheklaydi.

Jamoatchilik bilan aloqalar sust: Ko‘pchilik fuqarolar bu

institutlarning mavjudligi va ularga murojaat qilish tartibi haqida yetarli ma’lumotga ega emas.

Qonun ustuvorligiga to‘liq erishilmagan: Ayrim hollarda institutlarning tavsiyalari bajarilmasdan qolmoqda.

3. Takliflar va yechimlar

Milliy institutlar faoliyatini yanada samarali qilish uchun quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. **Mustaqillikni kuchaytirish:** Ombudsman va Milliy markazni moliyaviy, tashkiliy jihatdan ijro hokimiyatidan mustaqil tashkilotga aylantirish zarur.
2. **Huquqiy bazani kuchaytirish:** Inson huquqlari institutlari faoliyatini tartibga soluvchi qonunlar zamonaviy xalqaro mezonlar asosida takomillashtirilishi lozim.
3. **Jamoatchilik ishtirokini kuchaytirish:** Fuqarolik jamiyati institutlari, OAV va nodavlat tashkilotlar bilan muntazam hamkorlik qilish mexanizmlari yo‘lga qo‘yilishi kerak.
4. **Ta’lim va targ‘ibot ishlarini kengaytirish:** Aholining huquqiy ongi va bilimini oshirish uchun ommaviy axborot vositalari orqali tushuntirish ishlari kengaytirilishi lozim.
5. **Monitoring va javobgarlik tizimini kuchaytirish:** Inson huquqlariga oid tavsiyalarni bajarmagan mansabdor shaxslar uchun javobgarlik mexanizmlarini kuchaytirish zarur.

Xulosa

Inson huquqlari har qanday demokratik jamiyatning asosi bo‘lib, ularni himoya qilishda samarali va mustaqil institutlarning mavjudligi muhim ahamiyatga ega. O‘zbekiston Respublikasida ushbu yo‘nalishda ancha ijobiy o‘zgarishlar amalga oshirilgan bo‘lsa-da, milliy institutlarning samaradorligini oshirish uchun hali

yechilishi lozim bo‘lgan qator muammolar mavjud. Ushbu institutlarning huquqiy maqomi, amaliy imkoniyatlari va jamoatchilik bilan aloqalari kuchaytirilsa, inson huquqlarini ta’minlash borasidagi islohotlar yanada chuqurlashadi. Taklif etilgan chora- tadbirlar orqali inson huquqlarini himoya qilish sohasida O‘zbekiston xalqaro hamjamiyatda yanada faol va munosib o‘rin egallashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.** – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, 1992.
2. **O‘zbekiston Respublikasining Inson huquqlari bo‘yicha vakili (Ombudsman) to‘g‘risidagi Qonun.** – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, 1995.
3. **Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi to‘g‘risidagi Qonun.** – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, 1997.
4. **O‘zbekiston Respublikasining Bolalar huquqlari bo‘yicha Ombudsmani to‘g‘risidagi Qonun.** – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, 2020.
5. O‘zbekiston Respublikasi Milliy Preventiv Mexanizmi to‘g‘risida.– Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, 2012.
6. **BMT Inson huquqlari Kafedrasi, “Inson huquqlari va ularni himoya qilish bo‘yicha xalqaro me'zonlar.”** – BMT, 2019.
7. **G’ulomov B. Inson huquqlari va uni himoya qilishning huquqiy asoslari.** – Toshkent: 2018.
8. **Jorayev A. O‘zbekiston Respublikasida huquqiy islohotlar va inson huquqlarini himoya qilish.** – Toshkent: 2019.
9. **"O‘zbekiston Respublikasida inson huquqlari himoyasi: nazariyasi va amaliyoti."** – Tashkent State Law University Publishing House, 2017.
10. **Aksakova T., Sagdullayeva M. Inson huquqlari bo‘yicha milliy institutlarning samaradorligini oshirish.** – Journal of Law and Human Rights, 2021.
11. **European Court of Human Rights, "The Role of National Human Rights Institutions."** – Strasbourg: Council of Europe, 2018.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024, VOLUME-2, ISSUE-6

TALABALARDA TA'LIMIY MOBILLIK SHAROITIDA JAHON ADABIYOTI ORQALI KROSS-MADANIY KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISH

Jumanazarov Zohidjon Eldor o'g'li
O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
Bobonazarov Gulnoza Tolibjonovna
O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
"O'zbek va jahon filologiyas"i kafedrasi o'qiTuvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada talabalar ta'limi jarayonida jahon adabiyoti orqali kross-madaniy kompetentlikni shakllantirish masalalari ko'rib chiqiladi. Madaniyatlararo kommunikatsiyaning samaradorligini oshirish va talabalarni madaniy farqlarni anglashga o'rgatish, ayniqsa, ta'limiy mobillik sharoitida ahamiyatlidir. Maqola kross-madaniy kompetentlikning asosiy komponentlarini, jumladan, adabiyot va madaniyatlararo muloqot orqali o'rgatish metodlarini tahlil qiladi. Ushbu maqola xalqaro ta'lim almashinuvi va adabiyotning o'qitishdagi rolini ochib beradi.

Kalit so'zlar: Kross-madaniy kompetentlik, ta'limiy mobillik, jahon adabiyoti, madaniyatlararo muloqot, madaniy tafovutlar, adabiyot o'qitish metodikasi, xalqaro ta'lim almashinuvi, madaniyatlararo integratsiya, talabalar ta'limi, madaniy kompetensiya.

Turli madaniyat vakillarining o'zaro ta'siri har bir inson hayotining ajralmas qismiga aylandi. Shundan kelib chiqib, har ikki tomon kommunikatorlari o'rtasida to'g'ri va yetarli darajada o'zaro tushunishni ta'minlash zarurati yuzaga keladi. Zamonaviy ta'lim konsepsiyasi faqat tilda emas, balki jahon adabiyoti va xorijiy til madaniyatida ham bilim olishni nazarda tutadi. Madaniyatlararo muloqot samaradorligiga erishish uchun madaniyatlararo kommunikatsiyaning tushunchasini, shuningdek, muloqot konteksti va vaziyatlaridagi asosiy ko'nikmalarni madaniyatshunoslik semantikasi orqali egallash talab etiladi.

OTM ta'lim tizimi talabalarni kross-madaniy muhit sharoitida muloqotni tashkil qilish, boshqarish, tahlil qilish va qaror qabul qilish ko'nikmalari va qobiliyatlarini shakllantirish kerak. Chet tilini o'rganish u tilni ona tili sifatida ishlatadigan xalqlarning adabiyoti va madaniyati bilan bevosita bog'liqdir. Zamonaviy til siyosati doirasida chet tilini mamlakat madaniyatini o'rganmasdan o'zlashtirish imkonsizdir. Bugungi kunda xorijiy hamkasblar bilan kasbiy masalalar bo'yicha chet tilida ishbilarmonlik muloqotiga tayyor bo'lish har qanday sohada mutaxassisning professionallik ko'rsatkichiga aylanmoqda[4].

Madaniy jihatdan bir xil guruhlarda ta’lim olayotgan talabalar orasida madaniyatlararo kompetentlikni shakllantirish uchun darslarda shunday kontekst yaratish zarurki, bu talabalarga guruh ichidagi xatti-harakat va qabul qilishdagi farqlarni anglash imkonini bersin. Bir madaniyatga mansub bo‘lgan talabalar bir xil hodisalar va voqealarni turlicha qabul qilishlarini tan olishga o‘rgatilishi, shuningdek, o‘z guruhlarida bir xil vaziyatlarda turli xatti-harakat modellarini o‘rganishlari kerak. O‘z “ona” madaniyat tajribasiga tayanish kelajakda talabalarga xorijiy madaniyatni o‘rganishda madaniy tafovutlarni tahlil qilish, talqin etish va baholash uchun zarur vositalarni beradi[10].

OTM talabalarining kross-madaniy kompetentligi – bu shaxsning integrativ sifati bo‘lib, u madaniy qadriyatlar, farqlar va umumiyliklar haqidagi bilimlarni, boshqa madaniyatni o‘z hayot faoliyati doirasiga singdirish ko‘nikmalarini va madaniyatlararo hamkorlikda ijodiy faoliyat tajribasini o‘z ichiga oladi[6].

Kross-madaniy kommunikatsiya tushunchasi M.A. Akopova, N.V. Bagramova, N.V. Baryshnikov, E.M. Vereshchagin, D.B. Gudkov, G.V. Elizarova, V.G. Kostomarov, A.I. Surygin, P.V. Sysoev, S.G. Ter-Minasova, Z.K. Temirgazina, K.M. Abisheva, K.H. Rahimjanov, L.M. Barna, E.T. Hall, G. Hofstede, G. Neuner kabi olimlarning ko‘plab ilmiy ishlari mavzusi bo‘lib kelmoqda. OTM ta’limida shaxsning qadriy orientatsiyasi shakllanishi nafaqat ta’lim kurslarining mazmunini o‘zlashtirish orqali, balki hayot faoliyatini doimiy ravishda tahlil qilishga undaydigan ta’lim texnologiyalarini o‘zlashtirish jarayonida ham amalga oshadi[5].

Kross-madaniy o‘zaro ta’sir – bu madaniyatlararo muloqot maydonidir, unda ishtirokchilarning individual sohalarida ko‘plab yangi shakllanishlar yuzaga keladi va ular madaniyatlar kesishgan nuqtalarda insonni o‘rgatishda qo‘llanishi mumkin[8].

Kross-madaniy kommunikatsiya madaniyatlararo muloqotdagi qiyinchiliklarga e’tibor qaratadi va ikki madaniyat o‘rtasidagi farqlarga urg‘u beradi, o‘xshashliklarga emas. Bu kross-madaniy kompetentlikning madaniyatlararo kompetentlik bilan kuchli bog‘liqligini isbotlaydi. Madaniyatlararo kompetentlik – bu chet til sohiblari bilan samarali muloqotni ta’minlaydigan ko‘nikmalardir. Kross-madaniy kompetentlik esa nafaqat milliy xususiyatlar, madaniyat va tarixni, balki nutq madaniyatini ham o‘z ichiga oladi[6].

Hatto bir xil tilni bilgan odamlar ham ko‘pincha bir-birini to‘g‘ri tushunmasligi mumkin, buning sababi esa aksariyat hollarda madaniy tafovutlardir[2].

O‘z navbatida, til sohiblarining madaniy dunyosini o‘rganish nutq birliklarining qo‘shimcha ma’no yuklari, siyosiy, madaniy, tarixiy konnotatsiyalarini tushunishga yordam beradi[9].

Shunday qilib, chet til sohiblari bilan muloqot qilayotganda inson ularning madaniyati va til xususiyatlari bilan tanishishi shart.

Tadqiqotlarga ko‘ra[8], madaniyatlararo aloqalar jarayonida madaniyat ichida ko‘zga tashlanmaydigan milliy xususiyatlar aniq namoyon bo‘ladi. Aynan madaniyat muloqot ishtirokchilari uchun mavzularni, kommunikatsiya strategiyalarini, kontekstni, xabarni yetkazish uslubini, ularni kodlash va dekodlash usullarini hamda kommunikativ bosqichlar majmuasini belgilab beradi

Tadqiqotchilar V.G. Apalkov va P.V. Sysoev[1] fikriga ko‘ra, kross-madaniy kompetentlik quyidagi funksiyalarni bajaradi:

- *Kognitiv (bilim) funksiyasi* – atrofdagi dunyoni va o‘rganilayotgan mamlakatning milliy-madaniy xususiyatlarini anglash uchun javob beradi.
- *Qiyosiy funksiyasi* – o‘rganilayotgan til madaniyati haqidagi o‘zlashtirilgan bilimlarni ona til madaniyati bilan taqqoslash imkonini beradi.
- *Axborot funksiyasi* – madaniyat vakillarining ma’lumot va mavjud tajribalar bilan ijtimoiy-madaniy maydonda almashishini ta’minlaydi.
- *Rag‘batlantiruvchi funksiyasi* – milliy-madaniy xususiyatlar, nutq etiketi, tarix va mamlakat an’analarini o‘zlashtirish jarayoniga ko‘maklashadi.

Ta’lim jarayonida OTM talabalari quyidagi kasbiy ko‘nikmalarga ega bo‘ladilar:

kasbiy-shaxsiy salohiyatini maksimal amalga oshirishga intilish, kross-madaniy muhitda qaror qabul qila olish qobiliyati, yaxlit fikrlash ko‘nikmasi, maqsadga intilish, polimadaniyatli makonga integratsiyalashish salohiyati.

Shakllangan kross-madaniy kompetentlik orqali talaba ta’lim va kasbiy standartlarda belgilangan asosiy faoliyat turlarini samarali bajara oladi, jumladan:

qabul qilingan qarorlar uchun mas’uliyatni o‘z zimmasiga olish, nostandart vaziyatlarda harakat qilish, rus va chet tillarida og‘zaki va yozma shaklda kasbiy faoliyat vazifalarini hal qilish uchun samarali muloqot qilish, kasbiy faoliyat doirasida jamoani boshqarish va ijtimoiy, etnik, konfessional hamda madaniy farqlarni to‘g‘ri qabul qila olish.

OTM ta’limi rivojlanishidagi eng dolzarb muammolardan biri – ta’limiy migratsiya. Xalqaro ta’limiy migratsiya odatda odamlarning turli darajadagi va turli muddatlardagi ta’lim olish maqsadida mamlakatlararo ko‘chishi sifatida tushuniladi[2]. Bu faqat chet tilini va kasbiy bilimlarni o‘zlashtirishni emas, balki kross-madaniy kompetentlik asosida polimadaniyatli muhitga moslashish va boshqa davlat jamiyatiga integratsiyalashishni ham nazarda tutadi.

BMT ma’lumotlariga ko‘ra, ta’limiy migrantlar soni 1960-yildagi 93 milliondan 2017-yilda 258 milliongacha oshgan[11]. Statistik ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, ta’lim darajasi yuqori bo‘lgan shaxslar boshqa mamlakatlarga migratsiya qilish imkoniyatiga ko‘proq ega. Ammo asosiy muammolardan biri – qabul qiluvchi mamlakat tilini yetarli darajada bilmaslikdir.

Ta’limiy migratsiya jarayonlari quyidagi asosiy omillar ta’sirida yuqori intensivlik bilan kechmoqda:

- global siyosiy va iqtisodiy talablar fonida ta’lim tizimlarining chuqur integratsiyalashuvi;
- mehnat bozorida kuchayib borayotgan raqobat sharoitida doimiy o‘qish va malaka oshirish zarurati;
- axborot texnologiyalarining rivojlanishi, bu esa ta’lim muassasalariga potentsial talabalar uchun axborot ochiqligini oshirish imkonini bermoqda;

Fullbright-Schuman, Global UGRAD, Erasmus, IIASA kabi qisqa va uzoq muddatli xalqaro talabalar almashinuvi dasturlarining yaratilishi.

Kross-madaniy kompetentlik bugungi kunda ta’lim tizimida eng muhim maqsadlaridan biri sifatida qaralishi kerak. Bu kompetentlik, talabalar orasida turli madaniyatlarni anglash, ularni hurmat qilish va madaniyatlararo samarali aloqalar o‘rnatish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Xususan, jahon adabiyoti bu jarayonda muhim o‘rin tutadi, chunki adabiyot o‘zida insoniyatning turli tarixiy, madaniy, ijtimoiy va tilga oid tajribalarini aks ettiradi.

OTMlar o‘rtasidagi ta’limiy mobililik dasturlari talabalarni boshqa madaniyatlar bilan tanishtirish, ularning dunyoqarashini kengaytirish va xalqaro tajriba orttirishga yordam beradi. Bu jarayon, o‘z navbatida, madaniyatlararo aloqalarni rivojlantirishga katta ta’sir ko‘rsatadi. Adabiyotning ta’limiy mobililik bilan integratsiyasi talabalar uchun turli madaniy kontekstlar bilan tanishish imkonini yaratadi. Bu esa, o‘z navbatida, kross-madaniy kompetentlikni shakllantiradi. Adabiyot orqali talabalar turli xalqlar va millatlarning qadriyatlari, urf-odatlari, muammolari va yondashuvlari haqida o‘rganadilar. Jahon adabiyotidagi turli madaniyatlarning o‘ziga xosligini o‘rganish, talabalarni global miqyosda integratsiyalashishga yordam beradi.

Jahon adabiyotining ta’limiy mobililik dasturlaridagi o‘rni shundan iboratki, u nafaqat tilni o‘rganishda, balki madaniyatlararo aloqalarda ham to‘g‘ridan-to‘g‘ri rol o‘ynaydi. Buning natijasida talabalar nafaqat boshqa madaniyatlarni tushunish, balki o‘z madaniyatini ham yanada chuqurroq anglash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Ko‘plab mamlakatlarning ta’lim siyosati ta’limiy migratsiyani rag‘batlantirishga, ta’lim xizmatlari mavjudligini oshirishga, ta’lim makonini internatsionallashtirishga va xalqaro talabalar almashinuvi dasturlarini rivojlantirishga qaratilgan.

Xalqaro ta’lim almashinuvi jozibadorligi bir qator muhim omillar bilan izohlanadi va bu omillar yaqin kelajakda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmaydi. Shubhasiz, xalqaro ta’lim almashinuvi rivojlanishda davom etadi.

Kross-madaniy kompetentlikni shakllantirish yo‘llaridan biri – lingvomamlakatshunoslik va lingvomadaniy kompetensiyalarni rivojlantirishdir. Bu tamoyil N.A. Batchayeva, E.M. Vereshchagin, T.G. Grushevitskaya,

V.G. Kostomarov, V.A. Maslova, A.P. Sadokhin, I.A. Sternin, P.V. Sysoev kabi olimlarning asarlarida ifodalangan. Kross-madaniy kompetentlikni shakllantirishda boshqa mamlakat madaniyatiga to‘liq sho‘ng‘ish (immersiya) eng samarali usul hisoblanadi. Madaniy integratsiya o‘z ichiga quyidagilarni oladi: madaniyat muassasalari, madaniyat yaratuvchilari va iste’molchilari o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlik; milliy madaniy shakllar, an’analar va yangiliklar o‘rtasida muvofiqlikni ta’minlash; yagona umuminsoniy qadriyatlar tizimini shakllantirish[7].

OTM talabalari orasidagi madaniyatlararo kompetentsiyani rivojlantirish uchun, madaniy aspektlarni o‘rganishga yordam beradigan va ta’limning kommunikativ va lingvistik yo‘nalishini ta’minlaydigan nazariy va metodologik yondoshuvlarni qo‘llash zarur. Bunga axsiologik, faoliyatga asoslangan va madaniyatshunoslik yondoshuvlarini birlashtirish orqali erishish mumkin.

Talabalarda madaniyatlararo kompetentsiyani shakllantirishning samaradorligi quyidagi omillarga bog‘liq: xorijiy tilni o‘rganish bo‘yicha mashg‘ulotlar, portfel, fasilitatsiya, munozaralar, loyiha texnologiyalari. Madaniyatlararo kompetentsiyani shakllantirishda yetakchi omil bu akademik mobilnostdir, bu esa olimlar tomonidan “talabalar va doktorantlarni xorijdagi OTMlarda o‘qitish, shuningdek, o‘qituvchilar va xodimlarning xorijiy ta’lim yoki ilmiy muassasalarda ishlash” sifatida ta’riflanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Apalkov V.G., Sysoev P.V. (2008) Methodological principles for the formation of intercultural competence in the process of teaching a foreign language. Bulletin of Tomsk State University, No. 7, pp. 254-260.

2. Afanasyeva I.I., Ushakov D.S. (2019) International educational migration in the era of modern global transformations. Bulletin of the Academy of Knowledge, No. 4(33), pp. 37–42.

3. Belonovskaya I.D., Nevolina V.V. (2019) Pedagogical support of professional self-development of a modern student. Vestnik of Orenburg State University, No. 5(223), pp. 12-18.

4. Vereshchagin E.M., Kostomarov V.G (2005) Language and culture. M: Indrik, 1040 p.

5. Gusevskaya N.Yu., Mamkina I.N (2017) The role of education in the development of Russian-Chinese relations: history and modernity. Bulletin of Tomsk State University, No. 423, pp. 77–83.

6. Drobotenko Yu.B. (2023) Modern problems of pedagogical axiology. Vestnik of Orenburg State University, No. 4(240), pp. 17-25.

7. Eliseeva N.V., Pisarenko K.V., Sevryugina N.I. (2022) Effi ciency of using various technologies and methods in the educational process of a university. Vestnik of Orenburg State University, No. 3(235), pp. 20-26

8. Eremina N.V., Tomin V.V., Kanyukova Yu.V. (2021) Improving the organization of independent work of students in cross-cultural interaction. Vestnik of the Orenburg State University, No. 1(229), pp. 98-104.

9. Kiryakova A.V., Olkhovaya T.A. (2010) Implementation of the axiological approach in university education. Higher education in Russia, No. 5, pp. 124-128.

10. Kolosovskaya T.A. (2006) Formation of cross-cultural competence of future teachers, Ph.D. Dissertation. Chelyabinsk, 195 p.

11. Drach G.V., Matyash T.P. (2001) Culturology. Brief thematic dictionary. M: Phoenix.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024, VOLUME-2, ISSUE-6

МУТАФАККИРЛАРНИНГ МАЪРИФИЙ ҚАРАШЛАРИ

Сайёра Тўйчиева
фалсафа фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон халқаро ислом академияси

Аннотация. Мазкур мақолада Ватан озодлиги, истиқлол йўлида, миллат саводхонлиги учун умрини бахшида этган маърифатпарвар зиёлиларимиз, авлодларни эрк ва озодликка, маърифат ва тараққиётга етаклаб жадидлар номи билан тарихга кирган фидойи ватандошларимиз фаолиятлари ҳақида фикр юритилади.

Калит сўзлар: озодлик, миллат, жадидчилик, қадрият, уйғониш, матбуот, маърифатпарвар, зиёлиларимиз**,** ЯнгиЎзбекистон, миллатпарварлар, адабиёт.

Annonation. In this article ,freedom of the Motherland,on the way to independence,our enlightened intellectuals who sacrificed their lives for the literacy of the nation ,we will reflect on the activities of our self-sacrificing compatriots who went down in history in the name of Jadids,leading generations to freedom ,enlightenment and development.

Key words: freedom, nation, jadidism, value, revival, press, enlightener, our intellectuals, New Uzbekistan, nationalists, literature.

Аннотация. В данной статье размышляется о деятельности нашей просвещенной интеллигенции, отдавшей свою жизнь за свободу Родины, независимость и грамотность нации, и наших самоотверженных соотечественников, вошедших в историю во имя джадидов, ведущих поколения к свободе. и развитие свободного просвещения.

Ключевые слова: свобода, нация, модернизм, революция, возрождение, пресса, просветитель, наша интеллигенция, Новый Узбекистан, националисты, литература.

Қадимгилар “мозийга қараб иш кўрмоқ хайрлидир” дейдилар, зотан юртимизнинг уч минг йиллик тарихида Ватан ва миллат учун қайғурган инсонларнинг боқий фаолиятларини бугунги ёшларга ибрат қилмоқ шундай хайрли амаллардан ҳисобланади.

“Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегиясининг етти йўналишида маданий-маърифий ислоҳотларнинг “йўл хариталари” миллатпарвар, маърифатпарвар, жадид боболаримизнинг бой тарихларини ўрганмоқ борасидаги ислоҳотларнинг акс-садоси сифатида кўрсатилади.

Давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев таъбири билан айтганда, “...бизнинг инсоний қадр-қимматимизни, ғурур ва шаънимизни, дину диёнатимизни, миллий давлатчилигимизни тиклаб берган мустақиллик куни Ватанимизнинг шонли тарихида ҳамиша энг ёрқин саҳифа бўлиб қолади”[1].

Жадидлар таълимоти–ўз замонасининг ҳақиқий таълимоти эди. Бу ҳақда филолог олим, профессор Бегали Қосимов Туркистон тарихининг XX аср бошидаги энг муҳим ҳодисаҳисобланган жадидчилик ҳаракатига катта баҳо берди: “Жадидчиликҳаракати миллатни ҳам тарбиялаб борди. Жадидлар миллатнинг яшамоғи, тараққий топмоғи учун, биринчи навбатда, озод, мустақил бўлмоғи лозимлигини англаб етдилар ва кенг халқни уйғотишга алоҳида эътибор бердилар”[2].

Халқимизнинг маърифатпарвар фарзандлари Маҳмудхўжа Беҳбудий, Мунаввар Қори, Абдулла Авлоний, Абдурауф Фитрат, Чўлпон, Усмон Носир, Абдулла Қодирий каби буюк боболаримиз васиятлари ва улар қолдирган улкан маънавий-тарихий меросдан ўрнак ва ибрат олиб, бу ғоявий таълимотни ёшлар онгига қанчалик даражада сингдира олсак, уларнинг тарихимизга бўлган ҳурмат-эҳтиромини янада оширган бўламиз.

Маҳмудхўжа Беҳбудий Туркистон жадидларининг тан олинган раҳнамоси, истиқлол ғоясининг яловбардори, янги мактаб ғоясининг назариётчиси ва амалиётчиси, ўзбек драмачилигини бошлаб берган биринчи драматург, ношир, журналист эди. Жадидчилик ҳаракатининг таниқли намояндаларидан бири, маърифатпарвар Маҳмудхўжа Беҳбудий 1874 йилнинг 30 январида Самарқандда туғилди. У тоғаси Муҳаммад Сиддиқ ёрдамида хат-саводини чиқарди. Эски мактаб-мадрасада ўқиди. Араб тилини ўрганди. Қозихоналарда мирзалик, қозилик вазифаларида ишлади. 1893-1900 йилларда Яқин Шарқ мамлакатларига, жумладан, Маккага ҳаж сафарига боради.

1903-1904 йилларда Москва, Петербург, кейинроқ Қозон, Уфа шаҳарларида бўлиб, таълим-тарбия масканлари билан танишади. 1914 йилда Арабистон, Миср, Туркия каби бир қатор мамлакатларда бўлади. Беҳбудий ўз даврининг йирик алломаларидан бири, муфтий бўлишига қарамай, ҳамиша бидъат ва хурофотга қарши кураш олиб борди, ўз асарларида ислом динининг асл моҳиятини тўғри тушуниш лозимлигини уқтирди, миллий масалага кенг эътибор берди. Беҳбудийнинг Туркистонда янги усулдаги мактабларни ташкил этишдаги ва жадидчилик ғояларини матбуот орқали тарғиб қилишдаги хизматлари ғоят катта. У 1903-1904 йилларда ўзбек ва тожик тилларида “Қисқача умумий география”

[1]https://nrm.uz/contentf?doc=612866_o%E2%80%98zbekiston_respublikasi_prezidenti_shavkat_mirzieevning_oliy_majlisga_murojaatnomasi(2020_yil_24_yanvar)&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana
[2]Қосимов.Б. Миллий уйғониш:жасорат, маърифат, фидойилик.–Т.:Маънавият, 2002.–Б.4.

асарини, янги усулдаги мактаблар учун дарслик ва қўлланмаларни ёзди. “Беҳбудий” номли нашриётни ташкил этиб, унда ўзбек тилида дарсликлар босиб чиқарди.

Буюк Шекспирнинг “Ҳаёт –саҳна ҳар бир инсон унда ўз ролини ўйнайди” деган гапи бор. Саҳнада кўрсатилган қувончу камчиликлар инсонни тўғри йўлга солишга хизмат қилади, хатодан сабоқ, ютуқдан шукроналик фазилатини беради. “Театр бу ибратхонадир” ҳикматига амал қилган аллома ўзбек адабиётида биринчи бўлиб, “Падаркуш” (1913) асарини, яъни муаллифнинг фикрига кўра “Миллий фожеа” деб атаган 3 парда, 4 манзарали бу драма ҳажман ихчам, мазмунан ниҳоятда содда асар ўша даврнинг катта ижтимоий воқеасига айланди. Чўнтагида пули бўла туриб, хат-савод чиқармаган, ўқимаган боланинг бузуқ йўлларга кириб, ўз отасини ўлдиргани, нодонлик ва жаҳолат панд бергани ҳақидаги драма Самарқанду Фарғона водийси аҳолисига ниҳоятда катта таъсир кўрсатди. 1914 йилнинг 15 январида Самарқандда, Авлонийнинг “Турон” театр труппаси томонидан Тошкентда 1914 йилнинг 27 февралида намойиш қилинади. Бой ролини Абдулла Авлоний ижро этади. Ўз маишатига ўралиб, дунёни унутган миллатдошларга мазкур спектаъ кучли таъсир кўрсатди. «Падаркуш» драмасида туркистонлик ёшларни Оврўпо илмгоҳларида ўқитиш ғояларига ҳам дуч келиш мумкин. Мазкур асар ўз даврида Абдулла Қодирийнинг «Бахтсиз куёв», Мирмуҳсин Фикрийнинг «Бефарзанд Очилдибой», Ҳамза Ҳакимзоданинг «Янги саодат» каби асарларининг яратилишига ҳам таъсир кўрсатган эди. Бу асарни Американинг Калифорния дорилфунунида таржима ҳам қилиниб, саҳналаштирилганлигинини яхши биламиз.

Беҳбудий миллий маънавият ва маданият, санъат ва адабиётни ривожлантириш, аёлларнинг тенг ҳуқуқлилиги, руҳонийларнинг фаолиятини қайта ташкил этиш, мактабларда миллий тилда ўқитиш, мамлакатнинг сиёсий тизимини ислоҳ қилиш учун мақсадида 1913 йил “Самарқанд” рўзномасини ўзбек ва тожик тилларида нашр этгани, «Ойна» журнали чиқара бошлагани, ҳафталик, суратли бу журнал асосан ўзбекча бўлиб, шеър, мақола, эълонлар ҳам бериб борилгани ва бу журнал Кавказ, Татаристон, Эрон, Афғонистон, Ҳиндистон, Туркиягача тарқалгани ўша даврларда маърифатнинг ўзига хос ҳикмати, ўзига хос дарси эди.

Беҳбудий “Нашриёти Беҳбудия” аталмиш хусусий нашриётида Фитратнинг «Баёноти сайёҳи ҳинди» асарини рус тилига таржима қилдириб 1913 йилда нашр эттиргани, мақолаларида миллат ва унинг ҳақ-ҳуқуқлари, тарихига, тил-адабиёт масалаларига, дунё аҳволига доир қизиқарли мақолалар, баҳслар бериб борилгани ката воқеа саналган.

Беҳбудий миллат ўзини англагандагина ижтимоий-сиёсий масалаларни бошқалар билан тенг муҳокама эта олади, деган фикрда бўлди. Шунинг учун ҳам тарихга алоҳида эътибор берди. Умуман Беҳбудийнинг публицист сифатида фаолияти адиб истеъдодини жуда ёрқин бир қиррасини ташкил этади. У ўз умри давомида юзлаб мақолалар ёзди. Ўзининг Миллат ва Ватан, жамият ва ахлоқ ҳақидаги фикрларини кўпроқ мақола ва чиқишларида ифода этди. Унинг мақолалари 300 дан ортиқ. Муҳими шундаки, у XX аср бошидаги Туркистоннинг йирик сиёсий арбоби эди. Унинг Миллат ва Ватан тақдири ҳақидаги барча қарашлари, аввал, мана шу мақолаларида акс этган эди. Бу жиҳатдан, унинг 1906 йил 10 октябрда «Хуршид» (6-сон) газетасида босилган «Хайрул умури авсотуҳо» («Ишларнинг яхшиси ўртачасидур») мақоласи диққатга сазовордир. Бу мақола узоқ йиллар Совет тарих фани нуқтаи назаридан баҳоланиб, Беҳбудийни қоралаш учун нишон бўлиб келди. Гап шундаки, Беҳбудий ўша 1906 йилдаёқ социалистик таълимотни ва уни Русияда амалга оширишга бел боғлаган Ленин партиясини кескин рад этган эди. У ҳамустози И. Гаспринский каби социализмни зўравонлик ҳисоблайди, социал тенгликни адолатсизлик деб билди. Шахс манфаатдорлигида, миллат равнақида тараққиётнинг буюк омилини кўрди. Худди шу эътиқод уни Туркистоннинг мустақиллиги учун курашга етаклади.

Самарқандда маҳаллий аҳоли учун қироатхона очишга бошчилик қилди. Беҳбудий 1913 йилнинг апрелида “Самарқанд” газетасини, ўша йилнинг август ойидан бошлаб эса “Ойна” газетасини чиқаришга киришди. У миллат тараққиёти ва истиқболи, Туркистоннинг келажаги ҳақида ўйлар экан, халқни жаҳолат ва нодонлик, эрксизлик ва қашшоқлик ботқоғидан қутқариб олишнинг бирдан бир йўли илм-маърифатли бўлишдир, деган хулосага келди[3].

Ушбу тарихий даврда яшаган олим М.Беҳбудий ва А.Фитрат каби маърифатпарварларнинг миллий тараққиёт учун аввало, дунё тажрибасини ўрганмоқ даркор деб, замона ёшларини илм-маърифатга, чет тилларни пухта эгаллашга чақиргани, уларнинг асарларида акс этади[4]. Бироқ, бу даврда ўзига хос йўналиш сифатида майдонга келган маърифатпарварлик ҳаракати мазкур масалада янгилик киритишга уринди. Уларнинг асарларида хорижий тилларни ўрганишга бўлган эҳтиёж асосланди. Хусусан, Маҳмудхўжа Беҳбудий, Чўлпон, Фитрат, Мунаввар қори Абдурашидхонов, Абдулла Авлоний, Исҳоқхон Ибрат ва уларнинг бошқа сафдошлари ўзларининг серқирра фаолиятида тил ўрганиш масаласини илгари сурдилар.

[3]Мустақиллик. Изоҳли илмий-оммабоп луғат. – Т.:Шарқ, 2009. – Б.48.
[4]Беҳбудий М. Танланган асарлар (Нашрга тайёрловчи Б.Қосимов). –Тошкент:Маънавият, 1997. –60 б.; Абдурауф Фитрат. Танланган асарлар. 1-жилд.–Т.: Маънавият. 2000. –256 б.

Беҳбудий ўзи асос солган ва муҳаррирлик қилган “Ойина”журналининг 1913 йил 13 август 1-сонида[5] камида 4 тилни билиш лозим, деган ғояни илгари сурди. Шунингдек, фаолияти давомида журнални тўрт тилда номлагани ҳам чет тилларни билиш ва эгаллаш фавқулотда зарурлигидан далолат беради. М.Беҳбудий бу масалада шахсан ўзи ибрат бўлган.

Даврий матбуот саҳифаларида замонасининг долзарб мавзуларига бағишланган ижтимоий-сиёсий, тарихий-адабий мақолалари билан фаол иштирок этди. Беҳбудийнинг 1915 йилдан бошлаб, Россия, Туркия, Туркистон матбуотида 300 га яқин мақоласи, 13 та дарслик, бадиий ва таржима асарлари эълон қилинган. Ушбу мақолаларнинг асосини таълим-тарбия, маданият, маърифатпарварлик ғоялари ташкил этади. 1913 йилда у Самарқандда маърифат, маданият, миллат ва озодлик ғояларини тарғиб этадиган “Самарқанд” газетаси ва “Ойна” журналини нашр этди. 1911 йили “Падаркуш” номли биринчи ўзбек драмасини яратди. Беҳбудий янги усулдаги мактабларнинг илк тарғиботчиси ва асосчиларидан бири, шунингдек, ана шу мактаблар учун дарсликлар яратган йирик маърифатпарвардир. Беҳбудий 1917 йилги февраль инқилоби ва октябрь тўнтаришидан кейин Туркистоннинг мустақил ва озод бўлиши учун тинимсиз курашди ва бу улуғ мақсад йўлида ўз жонини фидо қилди. У Туркистонда миллий давлат қуриш ғоясини илгари сурди. Ўз халқи тараққиётини маърифатда, унинг сиёсий мақоми юксалишида, миллий мустақилликни қўлга киритишида деб билди. Унинг “Ҳақ олинур, берилмас!” деган сўзлари жадидларнинг шиорига айланди. У Туркистон Мухториятини олқишлади, ҳукумат аъзолигига сайланди. Беҳбудий ўз вақтида чор Россияси ва жаҳон сиёсий саҳнасида рўй бераётган ўзгаришларни зийраклик билан кузатади ва ватанпарвар инсон сифатида Туркистоннинг келажаги ҳақида чин дилдан қайғуради. У бор куч-ғайратини миллатни уйғотишга бағишлади. Беҳбудий публицистик мақолаларида тарих фанига алоҳида урғу бериб, “Мозий – истиқболнинг тарозусидир”, деган эди.

“Биз ўз қисматимизни биламиз... агар бизнинг ҳаётимиз ҳуррият ва халқнинг бахт-саодати учун керак бўлса, биз ўлимни ҳам хурсандчилик билан кутиб оламиз... Мумкин қадар кўпроқ яхши мактаблар очиш, шунингдек, маориф ва халқ саодатини таминлаш соҳасида тинмай ишлаш бизга энг яхши ҳайкал бўлади” (М.Беҳбудийнинг қатл олдидан ёзган “васиятнома”сидан).

Ватан тақдири кун тартибига қўйилган 1917 йилнинг 16—23 апрелида Беҳбудий Тошкентда бўлиб ўтган Туркистон мусулмонларининг 150 вакили иштирок этган қурултойида ҳаяжонли нутқ сўзлади. Миллатни ўзаро ихтилофлардан воз кечишга, буюк мақсад йўлида бирлашишга, иттифоқ бўлишга

[5]Беҳбудий М. Танланган асарлар // Тўпловчи, сўзбоши ва изоҳлар: Б.Қосимов. – 2-нашри, тузатилган ва тўлдирилган. – Т.: Маънавият, 1999. – Б.150.

чақирди. Худди шу ихтилофимиз сабабли «мустамлакот қоидаси ила бизни идора этурлар» деб очиқ айтди.

Шу йили 26 ноябрида Қўқонда ўлка мусулмонларининг IV фавқулодда қурултойи иш бошлади. 27 ноябрга ўтар кечаси «Туркистон мухторияти» эълон қилинди. Бу мустамлакадан мустақиллик томон қўйилган жиддий ва жасоратли қадам эди. Унинг маънавий отаси, шуҳбасиз, Беҳбудий эди. Бироқ у Советлар томонидан хоинона бостирилди. 19—20 феврал кунлари шаҳар тўпга тутилди. 10 минг туркистонлик ўлдирилди, 180 қишлоққа ўт қўйилди.

Исҳоқхон Ибрат илмий асар ва мақолаларида замондошларига шарқ тиллари билан бир қаторда ғарб тилларини ҳам ўрганишни тарғиб этди. Адибнинг ўзи ҳам Шарқ мамлакатларидан ташқари Истанбул, София, Афина, Рим каби Европанинг марказий шаҳарларида истиқомат қилди[6]**.** Макка шаҳридан Қизил денгиз ва Ҳинд океани орқали Ҳиндистонга келган. 1892-1896 йилларда Ҳиндистоннинг энг катта порт шаҳарларидан Бомбей ва Калькуттада яшаб, бу ерда кўп ишлатиладиган арбаилисонни, яъни тўрт тилни: араб, форс, ҳинд-урду ва инглиз тилларини мукаммал ўрганади.

Мунаввар қори Абдурашидхонов ўзбек халқининг миллий озодликка эришиш йўлида фаолият кўрсатган педагог, журналист, жамоат арбобидир. XX аср бошларида ўлкада юз бераётган воқеалар туфайли, халқнинг руҳи тушиб кетганини, зиёлиларнинг эса маънавий таназзул томон юз ўгирганини кўрган Мунаввар қори бу ҳолатларнинг ижтимоий илдизини текширишга уринади. Ушбу уриниш унинг мактаб ва мадраса фаолиятини тамоман ислоҳ қилиш зарур деган хулосага келишига туртки бўлди. Мунаввар қори мактаб маориф ислоҳоти, том маънодаги миллий мактаб яратиш ниятидан сира қайтмаган. Мунаввар қори "*Усули жадид"* "миллий мактаб" асосчиси бўлиб қолиш билан бирга, чет элга болаларни ўқишга юбориш масаласини кўтарди. Тошкентда бўлиб ўтган йиғилишда Мунаввар қори, "ўзбек зиёли болаларини Германияга юбориб ўқитишга жуда мухтожмиз. Болалар ўқиб, илм таҳсил қилиб келсалар, миллатга катта хизмат қила оладилар", деб маъруза қилган.

Фитрат асарларида халқни жаҳолат ва нодонликдан қутқазиш, илм-маърифатга чорлаш, миллий мустақилликка эришиш, халқнинг ўзлигини таниши, онгининг ўсиши, кучли ва ривожланган давлат тузиш, халқнинг билимдон бўлиб, тижорат ва тадбиркорлик билан шуғулланиши, Европанинг фан ва техника ютуқларини ўрганиш каби ғоялар илгари сурилади. Абдурауф Фитрат асарларида чор Россияси томонидан Туркистон зўрлаб босиб олиниб мустамлакага айлантирилганлиги, кескин қораланган. У бу ҳақида ўзининг "Юрт

[6]Ибрат И. Танланган асарлар (Ибрат И. Сиддиқий-Ажзий. Сўфизода). //Тўпловчи, нашрга тайёрловчи сўзбоши ва луғат муаллифлари: Б.Қосимов, С.Аҳмедов, У.Долимов. – Т.: Маънавият, 1999.–Б.8.

қайғуси” шеърий тўпламида “Кўрдим, ёздим, эшитдим, ўқидим. Мамлакатлар орасида Туркистонимиз каби бахтсиз бир мамлакат йўқдир”,- деб ёзган эди. Фитрат ёш авлодни тўлақонли тўғри йўлдан тарбияламасдан жамиятни ислоҳ қилиш унинг ривожини тараққиёт сари йўналтириш мумкин эмас, миллат тақдири унинг оиласининг ҳолатига боғлиқ, деган ғояни илгари суради:“ҳар бир миллатнинг саодати ва иззати, албатта, шу миллат оилаларининг интизомига таянади. Қаерда оила муносабати кучли интизомга таянса, мамлакат ва миллат ҳам шунча кучли бўлади”, деб ёзади[7] у.

Янги Ўзбекистонда тарихимиз, энг аввало ўтган буюк сиймолар, аждодларимиз, маърифатпарвар боболаримиз меросини чуқур ўрганиш масаласига алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Маҳмудхўжа Беҳбудий, Исҳоқхон Ибрат, Мунаввар Қори тўғрисида бадиий фильмлар яратилди. Умуман, биз жадидчилик ҳаракати, маърифатпарвар боболаримиз меросини чуқур ўрганишимиз керак. Бу маънавий хазинани қанча кўп ўргансак, бугунги кунда ҳам бизни ташвишга солаётган жуда кўп саволларга жавоб топамиз.

Адабиётлар

1. Абдулҳамид Фитрат. Оила. – Т.:Маънавият, 2000. – Б. 32-37.

2. Беҳбудий М. Танланган асарлар (Нашрга тайёрловчи Б.Қосимов). – Тошкент:Маънавият, 1997. –60 б.; Абдурауф Фитрат. Танланган асарлар. 1-жилд.–Т.: Маънавият. 2000. – 256 б.

3. Беҳбудий М. Танланган асарлар // Тўпловчи, сўзбоши ва изоҳлар: Б.Қосимов. – 2-нашри, тузатилган ва тўлдирилган. – Т.: Маънавият, 1999. – Б. 150.

4. Ибрат И. Танланган асарлар (Ибрат И. Сиддиқий-Ажзий. Сўфизода). //Тўпловчи, нашрга тайёрловчи сўзбоши ва луғат муаллифлари: Б.Қосимов, С.Аҳмедов, У.Долимов. – Т.: Маънавият, 1999.–Б.8.

5. Қосимов.Б. Миллий уйғониш:жасорат, маърифат, фидойилик.– Т.:Маънавият, 2002. – Б.4.

6. Мустақиллик. Изоҳли илмий-оммабоп луғат. – Т.: Шарқ, 2009. – Б. 48.

7. https://nrm.uz/contentf?doc=612866_o%E2%80%98zbekiston_respublikasi_prezidenti_shavkat_mirzieevning_oliy_majlisga_murojaatnomasi(2020_yil_24_yanvar)&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana

[7]Абдулҳамид Фитрат. Оила. – Т.:Маънавият, 2000. – Б. 32-37.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024, VOLUME-2, ISSUE-6

THE ROLE OF VERBAL ASSOCIATIONS IN THE FORMATION OF PARADIGMS

Muslimjon Nasirov
Teacher at Kokand SU

Abstract. This article analyzes the issue of linguistic paradigms, which is considered an important phenomenon in linguistics. The issue of the role of associative thinking in the formation of different paradigms has been studied.

Key words: paradigm, associative thinking, association, stimulus, linguistic relations, antonymy, homonymy, paronymy.

Annotatsiya. Ushbu maqolada tilshunoslikdagi muhim hodisa hisoblangan lingvistik paradigmalar masalasi tahlil qilingan. Turli paradigmalarning hosil bo‘lishida assotsiativ tafakkurning o‘rni masalasi o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: paradigma, assotsiativ tafakkur, assotsiatsiya, stimul, lingvistik munosabatlar, antonimiya, omonimiya, paronimiya.

One of the independent branches of anthropocentric linguistics that studies language in relation to the factor of the person using it is associative linguistics. In associative linguistics, language is conceived not only as a system consisting of a set of interacting units, but also as a verbal network that is associatively connected with each other. The word □association□ comes from the Latin word □associato□ - □to connect□, □to unite□. The German scientist W. Humboldt was the first to comment on associations in language. W. Humboldt, analyzing the dialectics of objectivity and subjectivity, noted that mutual understanding occurs due to the fact that □people touch exactly one button of their soul, and as a result, thoughts that are consistent with each other, but not exactly, arise in the minds of each person□[1]. The fact that when one lexical unit is heard or read, another one is recalled in our memory indicates that lexemes do not □live alone□ in our linguistic consciousness. These units that □live together□ in linguistic consciousness are considered the basic units that form speech structures. It follows from the above that the associative connection of language units can form certain linguistic paradigms. This article focuses on this feature of verbal associations. First, let us briefly describe the paradigm.

As noted above, one of the characteristics of verbal associations is that they pave the way for the creation of various speech structures. In other words, for any speech structure, associatively connected language units (lexical, syntactic units) act as basic units. Any lexical unit, regardless of its grammatical form or meaning, depending on

[1] D.E.Lutfullayeva, “Assotsiativ tilshunoslik nazariyasi□, Monografiya, T. □Meriyus□, 2017-y. 11-bet

various factors, in human memory recalls certain lexical units or other level units, with which it is associatively connected[2].

According to A. Nurmonov, as soon as a word enters into a syntagmatic relationship, it is associated with other words outside the speech process in the memory of the speaker of the language according to the sign of commonality, and these associated units form certain groups in the memory. This indicates that associations are directly related to a number of other paradigms in the language. In addition to the fact that the relationship of associations with other paradigms gives rise to the classification of verbal associations, any paradigms are formed on the basis of verbal associations.

Lexical units in a language are imprinted in human memory not only with their formal expression - material shell, grammatical form, semantic, stylistic-functional, pragmatic, acoustic, along with all the signs perceived by the speaker of the language. When the semantic essence is predominant, associative units are formed from these signs, which are related to each other according to the proximity, connection, contrast, etc. in meaning. D. Khudoyberganova connects the formation of associations with the meaning of the word and the specific properties of the word. In her opinion, a person stores in his memory, along with the meanings of words, information about their properties perceived in the objective world through his sense organs. Therefore, a certain word causes certain associations in the memory of the person who hears it [3].

Let us consider the relationship of verbal associations with other paradigms in more detail through the following examples. The relationship of lexemes in a language according to their semantic sign leads to the formation of diverse associations. In particular, the antonymic relationship of lexical units in an antonymic relationship causes them to recall each other and form associative connections in human memory. For example, when we hear the lexeme □good□, the lexeme □bad□ is also recalled in our minds. This is a verbal association. The associative pairs □bitter□ - □sweet□, □high□ - □low□, □far□ - □near□ are formed on the basis of antonymic relationships. From this it can be seen that the associative relationship of language units forms the paradigm of antonymic words.

The essence of antonyms was studied by the linguist J. Dees on the basis of associative experiments. According to him, the members in the opposition are so strongly connected to each other that if a person is told one member of an antonymic pair and asked to say another word in response, he will answer with an antonym without hesitation. The associative connection of lexical units in an antonymic relationship is

[2] D.E.Lutfullayeva, □Assotsiativ tilshunoslik nazariyasi□, Monografiya, T. □Meriyus□, 2017-y. 28-bet
[3] Xudoyberganova D. O□zbek tilidagi badiiy matnlarning antroposentrik talqini: Filo.fan. dok. Diss. □ Toshkent: O□z RFATAI. 2015. 101-bet

undoubtedly based on the semantic connection of lexemes. As is known, any contradiction requires opposing members that are opposed to each other. The mutual connection of opposing members in an antonymic relationship through opposition causes them to remember each other in the memory of the speaker of the language. This means that semantically contradictory lexemes also form lexical associations in the language. For example, the lexeme "ruin" is associatively connected with the lexeme "prosperous", and the lexeme "beautiful" is associated with the lexeme "ugly" on the basis of an antonymic relationship.

In addition, the semantic relationship between lexical units in a synonymous relationship causes them to remember each other and associate with each other in human memory, and leads to the formation of a paradigm of synonyms of the associative relationship between units. For example, the associative pairs "smart" - "knowledgeable", "human" - "human" are formed on the basis of a synonymous relationship. The associative relationship between language units also plays an important role in the formation of the paradigm of graduanimy. Graduanimy (semantic gradation) as a type of inter-word semantic relationship means that lexical units express their meaning in a gradual manner. For example, the lexeme "gapirmoq" and lexemes such as "whisper", "whisper", "shout" are in a graduanimy relationship, and they are associatively linked in memory. Such lexemes create a mechanism for remembering each other in the mind. It follows that the associative relationship of linguistic units also gives rise to the paradigm of graduanimia.

Another form of lexical associations based on semantic relevance in the Uzbek language is the formation of a paradigm of cognate lexemes. That is, the associative relationship between lexemes also forms a paradigm of cognate lexemes. Since cognate lexemes within the same topic represent semantically close concepts, they are associatively linked to each other in human memory. For example, lexemes such as □book□, □notebook□, □pen□, □pencil□, □drawer□, which are united under the unit □school supplies□, form a paradigm of cognate words by being associatively linked to each other.

Verbal associations are also directly related to paradigms such as hyponymy and partonymy. For example, associative pairs such as □tree□ - □cherry□, □animal□ - □bear□, □person□ - □woman□ arise on the basis of hyponymic relations between lexemes and form the paradigm of hyponymy, while paradigms such as □house□ - □door□, □window□, □roof□; □body□ - □head□, □hand□, □foot□, □finger□ are formed on the basis of partonymic relations between lexemes. All of these relations are considered the result of associative connections and show that associative relations form the paradigms of hyponymy and partonymy.

Lexemes that are combined into a common paradigm based on a stylistic sign in the language also form verbal associations. For example, □joining□ - □disjunction□, □tangent□ - □cotangent□, □morphology□ - □syntax□, □dot□ - □comma□ typical of the scientific style; □beauty□ - □beauty□, □shabboda□ - □yel□ typical of the artistic style; □beautification□ - □greenery□, □contract□ - □partnership□ associative pairs typical of the journalistic style arise on the basis of a common stylistic sign. It is clear from this that the associative relationship between lexemes can also give rise to the paradigm of stylistically characterized words. The associative relationship between lexemes is also related to the paradigm of word formation. The relationship between a lexeme and the formations formed through it also creates associative connections in human thinking. For example, the lexeme □gul□ is associatively connected with the constructions □gulchi□, □gulli□, □gulsiz□, □guldon□ formed on its basis. The lexeme □ish□ is also associatively connected with constructions such as □ishla□, □ishchi□, □ishli□, □ishsiz□ and forms a paradigm of cognate words. In turn, constructions, along with cognate words, also recall the base part itself. For example, □tuzla□ - □tuz□, □aqlli□ - □aql□. The relationship between the lexeme and the constructions formed on its basis creates paradigmatic associations.

An associative relationship is also observed in the relationship of paronymic pairs that have different meanings, but are consonant in pronunciation and are perceived by a person as semantically close units. In the Uzbek language, pairs such as □sur□at□ - □surat□, □shox□ - □shoh□, □she□r□ - □sher□ are associatively connected with each other, forming a paradigm of paronyms. The perception of paronyms by the speaker of the language as semantically close units causes their associative connection in human memory.

In conclusion, it can be said that verbal associations, along with ensuring the interconnection of language units, also form certain linguistic paradigms. This once again proves that language is a □system of systems□.

REFERENCES:

1. Iskandarova Sh. Leksikani mazmuniy maydon asosida o'rganish muammolari. –Toshkent: Fan, 1998.

2. Lutfullayeva D. Assotsiativ tilshunoslik nazariyasi. Monografiya. –T.: "Meriyus", 2017.

3. Nurmonov A. Struktur tilshunoslik: ildizlari va yo'nalishlari ("Lingvistika" yo'nalishidagi magistrlar uchun o'quv qo'llanma). Andijon, 2006.

4. Xudoyberganova D. O'zbek tilida badiiy matnlarning antroposentrik talqini: Doktorlik dissertasiyasi avtoreferati. - Toshkent, 2015

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024, VOLUME-2, ISSUE-6

THE ROLE OF MACROPROPOSITION IN THE SEMANTIC PERCEPTION OF A LITERARY TEXT

M.M. Nasirov
Kokand State University

Abstract. This article analyzes the role of the concept of macroproposition in the process of understanding a literary text. The study highlights how identifying macropropositions helps reveal the deeper semantic layers of a literary work, the coherence between its theme and idea, and the semantic mechanisms that ensure the reader's active cognitive engagement. This approach serves as an important methodological basis for analyzing and interpreting literary texts.

Keywords: cognitive linguistics, cognitive analysis, conceptual analysis, macroproposition, proposition, discourse, global coherence, local coherence, metaphor.

A text being read is a dynamic (active) text, while a text outside the process of reading is considered static (inactive)[1]. Considering that the creation of a text involves several complex cognitive processes on the part of the author, it can be said that in perceiving such a text, the reader is also required to reconstruct various logical and cognitive structures in their mind.

The primary condition for comprehending the meaning of a text is understanding the macroproposition it conveys. A macroproposition is an integral proposition derived from all the details and micropropositions within the text, representing its overall meaning. This term entered the field of linguistics through the scholarly works of T.A. van Dijk.

Studies in this field show that identifying a text's macroproposition involves stages such as omission, generalization, and construction[2]. Identifying macropropositions plays a crucial role in the analysis of literary texts. For example, in Nazar Eshonqul's well-known short story *"Shamolni tutib bo'lmaydi"* (*"You Cannot Catch the Wind"*), the events surrounding the death of Zamon the horse herder can be analyzed through a macroproposition formed by the generalization of several smaller propositions. This approach aids in understanding the literary text as well as uncovering the author's intended message.

Considering that macropropositions are *"cognitive models of linguistic representations — schemas that allow the observer to focus only on the essential*

[1] Гальперин И.Р. О Понятии Текста // Вопросы Языкознания. – Москва, 1974. – №6. – С. 22.
[2] Сафаров Ш. Когнитив Тилшунослик. – Жиззах: Сангзор, 2006. – Б. 33.

features of an object for analysis"[3], we argue that identifying macropropositions in a literary text requires selecting only the relevant micropropositions from the text.

In the example below, the macroproposition is expressed as: *"Bayna Momo killed Zamon the horse herder and cut off his fingers."* This macro-level meaning is derived by generalizing various propositions spread across different parts of the text.

The following propositions, drawn from different parts of the text, clearly contribute to reconstructing a single overarching macroproposition: *"The death of Zamon the horse herder did not soften Bayna Momo's heart." "Her (Bayna Momo's) fingers were trembling, and the room was filled with an unpleasant odor, reminiscent of the smell of blood." "When Polat Chol arrived, he could not find Bayna Momo at home: she returned late at night like a shadow and did not leave the house again until the police came asking." "Zamon the horse herder died like a dog… his clothes were torn to shreds, his body mutilated, and all ten of his fingers had been cut off…" "The fingers could not be found. The body had to be buried without them." "Before her death, Bayna Momo called for her sister, gestured toward a half-ruined chest, and died quietly without uttering a word." "Eventually, ten human fingers were found in the chest — dried and darkened over the years, nearly turned to powder, wrapped loosely in a piece of old cloth."*

These excerpts represent individual propositions from various parts of the story, yet they all contribute to conveying a unified macroproposition. Specifically, the author builds the following micropropositions: Bayna Momo did not rejoice at Zamon's death; On the day Zamon was killed, Bayna Momo returned home very late and did not leave her room until the police arrived; Zamon's fingers had been cut off during the murder; The fingers were never found, and Zamon was buried without them; Before dying, Bayna Momo pointed to the chest; After her death, decomposed human fingers were discovered inside that chest.

These propositions work together to reconstruct the macro-level meaning: **"Bayna Momo killed Zamon the horse herder and kept his severed fingers hidden until her death."**

From a pragmatic perspective, a macroproposition represents the core message the author intends to convey through the text, while from the reader's point of view, it is the final conclusion drawn based on the content of the text. This interpretation clearly demonstrates that the macroproposition is a phenomenon directly related to cognition. There is no doubt that identifying the macropropositions of literary texts helps to more precisely grasp the author's intended meaning.

[3] Ван Дейк Т.А. Язык. Познание, Коммуникация. – М., 1989. – С. 46

One of the key features of literary texts is their metaphorical nature. When analyzing metaphorical content, it is important to note that the propositional structure also manifests in a unique way. As scholars note, *"such texts possess a dual-layered semantic structure — the meaning expressed through the syntactic form and the deeper meaning intended by the author."* In such cases, the referents expressed on the surface level and the internal meaning implied by the author may correspond to two different propositions. In this process, it is crucial to recognize the symbolic nature of the compared concepts and cognitive constructs. As D. Khudoyberganova emphasizes, reconstructing the macroproposition of metaphorical texts should be based on this comparative foundation.

To illustrate this idea, let us consider the following metaphorical microtext from Nazar Eshonqul's novella *"Prison Bars of the Night"*: *"I am the spoiled, rotten part of the apple of childhood. When eating an apple, people always cut off the rotten part. Even if I feel that I can still be useful for something, I must cut away the rotten part of this apple of life."*

In this microtext, the referents such as *childhood*, *apple of life*, *spoiled, rotten part*, and *cutting off* constitute the external (surface) elements of the text. Meanwhile, the internal semantic layer includes concepts like *life*, *painful memories*, and *forgetting*. Through cognitive interpretation of these symbolic meanings, the reader reconstructs the macroproposition: **"In order to succeed in life, one must let go of painful childhood memories."**

The phenomenon of macroproposition is closely connected with global and local coherence. Local coherence refers to the semantic relationships between adjacent propositions in a text, while global coherence is a more complex phenomenon reflecting the overall semantic connection among all propositions expressed throughout the text. The two previously analyzed excerpts are clear examples of how macropropositions emerge through both global and local coherence.

The ability to segment reality and synthesize it through generalization is a cognitive capacity unique to humans. Only this specific cognitive ability allows individuals to perceive new objects and phenomena by drawing upon prior experience. The macroproposition, in turn, represents the general purpose or core idea of a text. It reflects the logical and cognitive connections present in the structure of a text — particularly how words, sentences, and sections are interconnected.

The significance of macroproposition in text linguistics, especially in the process of textual comprehension, is substantial. Through macroproposition, the central topic, primary ideas, and logical relationships within a text become more clearly visible. It also plays a vital role in interpreting the hidden meanings behind metaphorical texts, thereby helping readers or listeners to understand the text more fully. This contributes

to more focused attention on important details and facilitates efficient information processing.

Macropropositions enable readers to view long or complex texts as cohesive wholes and clearly identify their core content and direction. Therefore, in linguistics, the macroproposition serves as an essential tool for structuring, analyzing, and summarizing texts. It also plays a critical role in advancing the study of language and communication theories.

Reference:

1. Эшонқул Н. Ялпиз ҳиди. Қиссалар ва ҳикоялар. –Тошкент: Шарқ, 2008. –Б.236.
2. Худойберганова Д. Ўзбек тилидаги бадиий матнларнинг антропоцентрик талқини: Филол. фан. д-ри … дисс. – Тошкент: ЎзР ФА ТАИ, 2015. – Б 62.
3. Сафаров Ш. Когнитив Тилшунослик. – Жиззах: Сангзор, 2006. – Б. 33.
4. Гальперин И.Р. О Понятии Текста // Вопросы Языкознания. – Москва, 1974. – №6. – С. 22.
5. Ван Дейк Т.А. Язык. Познание, Коммуникация. – М., 1989. – С. 46

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024, VOLUME-2, ISSUE-6

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARI NUTQINI INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA O'STIRISH USULLARI
МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ РЕЧИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА
METHODS OF DEVELOPING THE SPEECH OF PRIMARY STUDENTS BASED ON AN INTEGRATIVE APPROACH.

Mamatraimova Dilshoda Chorshanbiyevna,
Termiz davlat pedagogika instituti,
Boshlang'ich ta'lim kafedrasi o'qituvchi
Tel: +998912387532

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirishda integrativ yondashuv usullari umumiy xususiyatlari atroflicha bayon qilinadi.

Kalit so'zlar: didaktik o'yinlar,notiqlik, nutqni o'stiruvchi topishmoqlar.

Аннотация: В статье подробно излагаются общие черты методов интегративного подхода к развитию речи учащихся младших классов: дидактические игры, ораторское искусство, развивающие речь загадки.

Ключевые слова: didactic games, oratory, and speech development riddles.

Abstract: This article describes in detail the general features of the methods of an integrative approach to the development of speech in primary school students. didactic games, oratory, riddles that develop speech.

Keywords: competence, integration, integrative approach, logical games.

Kirish. .Har bir farzand insonlarga xos bo'lgan tug'ma xususiyatlar bilan dunyoga keladi.Shuningdek, o'ziga xos o'quv, qobiliyat va imkoniyatlarga ham ega bo'ladi.Odam bolasi tug'ilgandan so'ng, unda shaxs bo'lib shakllanish,yetuk inson bo'lib voyaga yetish imkoniyati mavjud bo'ladi.Kishi mana shu imkoniyatlardan to'g'ri va to'liq foydalana olsagina mehnati unumli bo'ladi. Bugungi kunda rivojlangan mamlakatlar ta'lim tizimida bola shaxsiga qaratilgan ta'lim texnologiyalari, boshlang'ich sinf o'quvchilari ona tili va o'qish savodxonligini oshirish muammosi, ularning individual xususiyatlarini ro'yobga chiqarish, qiziqishlari hamda ehtiyojlariga tayanish tendentsiyalari ustunlik qiladi.

"Maktablarni chinakkam ma'naviyat va ma'rifat , madaniyat o'chog'iga aylantirish uchun ta'lim- tarbiyaning integrativ usullarini qo'llash" [1;53] gi so'zlari, belgilab bergan vazifalarini amalga oshirishda ushbu integrativ usullarni, ularning avzalliklarini o'rganish lozim bo'ladi.

So‘zni qadrlash, yaxshi so‘zlay olish, so‘zlaganda o‘ylab, tushunib gapirish, chin so‘zlash, tilni tiyish, suhbat sirlarini saqlash, ezma va vaysaqi bo‘lmaslik kabilarga amal qilish nutq odobining asosiy talablari hisoblangan. Nutqiy muomaladagi bu odatlar xalqimizning o‘ziga xos an’anasi sifatida yashab va takomillashib kelmoqda. Nutq madaniyatini egallash birinchi galda hozirgi o‘zbek tili va uning mavjud ifoda vositalarini puxta o‘zlashtirish, adabiy til me’yorlariga to‘liq amal qilish kabi lisoniy omillarga; ikkinchidan, so‘zlashganda muayyan axloq-odob me’yorlariga rioya etish, o‘z va o‘zgalar gapiga e’tiborli bo‘lish, o‘rinli so‘zlash, tinglash, suhbatlashish, munozara madaniyatini bilish kabi ijtimoiyruhiy omillarga bog‘liqdir.

Nutqning bosh aloqaviy sifatlaridan biri uning to’g’ri bo’lishidir. Nutqning to’g’ri bo’lishi so’zlovchi va tinglovchi, yozuvchi va o’quvchining bir- birlarining fikrlarini tushunib olishlarini ta'minlaydi. Nutqning to’g’ri bo’lishi uning adabiy til me'yorlariga muvofiq kelishidir. Nutqning to’g’ri bo’lishi asosan ikki me'yorga-urqu va grammatik me'yorga qattiq amal qilishni taqozo qiladi. Bunda o’zbek tili uchun urg’uning asosan, so’zning oxirgi bug’iniga tushishi, qo’shimchalar qo’shilishi bilan urg’uning so’z oxiriga tomon siljib borishi nazarda tutiladi. Ba'zan urg’u noto’g’ri tushsa, so’zning ma'nosi ham o’zgarib ketadi. (qatlama-qatlama, olma- olma, yigitcha kabi). Urg’uni farqlamaslik so’z ma'nosining buzilishiga olib keladi. Bu holat gapdagi ayrim olingan so’zga tushadigan urg’u (mantiqiy urg’u) misolida ham kuzatiladi.[3;61-bet] Integratsiyalashgan ta’lim esa maktablarda fan asoslaridan beriladigan bilimlar mazmuniga yangicha yondashuvni ko’zda tutadi va uning asosiy maqsadi o’quv materiallarini mantiqan tugal mazmundagi muammolar majmuasi sifatida o’rganish o’quvchilar ongida olamning ilmiy manzarasini shakllantirish, tabiat va unda insonning o’rni haqida ilmiy tushuncha va bilimlarni tarkib toptirishdan iborat.

Metodlar va o‘rganilish darajasi. O‘quvchilarga qanday qilib integrativ usulda dars o`tishimiz, o`yinli texnologiyalardan qanday foydalanishimiz mumkinligi, axborot texnologiyalari vositalaridan samarali foydalangan holda darslarni tashkil etish, chet tilini o`rganish kabi dolzarb masalalar boshlang`ich ta`lim o`qituvchilari oldiga ulkan vazifalarni belgilab berdi. Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘quvchilarning mantiqiy fikrini o`stirish, ularning qobiliyatlarini, qiziqishlarini ham, ijodiy fikrlashlarini ham to`g`ri yo`lga yo`naltirish kerak.Dastlab o‘qituvchi o‘quvchilar nutqini rivojlantirishda ikkita bir xil rangli, ammo turlicha uzunlikka ega bo‘lgan qalamlar olib, o‘quvchilarga ularni ta’riflab berishni taklif etadi. O‘qituvchi bolalarning javobini yo‘naltiruvchi savollar bilan ularning diqqatini aynan qalamlarning tavsifiga qaratadi, ya’ni ularning biri uzunroq, ikkinchisi qisqaroq ekanligini, qalamlarni bir-biriga taqqoslash yo‘li bilan isbotlashga erishadi. O‘qituvchi bunday mashqlarni yana boshqa predmetlarda, modellar, rasmlarda davom ettirib, o‘quvchilarda har bir predmet uchun zaruriy bo‘lgan sifat – rang bo‘lishini, ularni bir-

biriga taqqoslash yo‘li bilan va chamalash yo‘li bilan aniqlash mumkinligini tushuntiradi.

Boshlang`ich sinflarda ona tili bilan uzviy bog`liqlikda turli yangi so’zlarni ham o`rganish nazarda tutilgan.Ta’lim o’quvchilarga ko’nikma va malakalarini o’quvchilarga o’qib olishi egallab olishi va ularni mustahkamlab olishining rejali jarayonidir.Ta’lim jarayoni bolalar xotirasining o’sishi va turli xil metod va usullar yordamida sodir bo’ladigan vaziyatdir.O’yin o’quvchilarning eng ongi qalbiga singib ketgan faoliyatidir .Ularning bu faoliyati o’yin turlariga qarab ob’ektiv voqeilikni hayotiy muayyan darajada o’zida aks ettiradi.O’yin sinfda o’tilgan o’quv faoliyatining ma’lum darajada davomi va mustahkamlanishi tartibida shu narsa isbotlandiki, o’yin kichik maktab yoshidagi o’quvchi bolalarning zarur hayotiy ehtiyojidir.Didaktik o’yin ta’lim beruvchi ma’sul bo’lib bu usul muayyan ta’limiy maqsadlarga erishuviga ya’ni o’tilgan o’quv materialini aniqlashga mustahkamlashga va uni chuqurlashtirishga qaratilgan bo’ladi, har bir didaktik o’yinni o’tkazishda muayyan bir vazifa maqsad qilib olinadi.Masalan “Teatr” o’yini nutqni o'stirishda harakatlar, so'zlashuv va muomala orqali nutqni rivojlantirishga yordam beradi. Bunday o'yinlar, asosan, nutqni yanada ravon va ifodali qilishga yordam beradigan texnikalarni o'z ichiga oladi. Teatr o’yinlariga misol qilib,tong vaqti (zalga kirib kelish o'yini): Ushbu o'yinda ishtirokchilar bir-biriga kirib kelib, o'zlarining holatlari va harakatlari orqali izohlar beradi. Har bir o'quvchi so'z bilan birgalikda, yuz ifodasi, qo'l harakatlari va tana tili yordamida o'zini ifodalashi kerak. Bu o'yin nutqning o'ziga xos qismlarini yaxshilashga yordam beradi.Sovg'a berish,ushbu o'yinda o’quvchilar bir-biriga tasodifiy sovg'alar (masalan, kitob, gullar, muz) berishadi va bu sovg'ani so'zlar bilan izohlashadi. Har bir sovg'aga o'ziga xos nutq va tasvir kiritish, nutqni aniq va ravon qilishga yordam beradi.Tezkor o'zgarishlar (Speed Changes): Biror so'zni tezda talaffuz qilish yoki qahramonning ruhiy holatini tezda o'zgartirishni talab qiladigan o'yin. Misol uchun, o'yin ishtirokchilariga biror matn beriladi, va ular uni turli his-tuyg'ular bilan (baxtli, g'azablangan, qo'rqqan) ifodalaydi. Bu nafaqat nutqni o'stiradi, balki ifodali nutqni rivojlantirishga ham yordam beradi.

Tadqiqot natijalari: Ona tili darslarini takomillashtirish, samaradorligini oshirish ona tili va uni o‘qitish metodikasi fanining muhim vazifalaridan biridir. Metodika o‘quvchilarning yosh xususiyati qobiliyatlariga asoslanib, ularning har bir sinfda o‘zlashtirgan bilimlari hajmini belgilaydi. Shuningdek, bu jarayonda uchragan qiyinchiliklarni ko‘rsatadi. O‘quvchilarning yoshi va qobiliyatiga mos bo‘lmagan ta’lim uslublarini qo‘llash, ularning haddan tashqari zo‘riqish va toliqishlariga, yuzaki bilim egallashlariga sabab bo‘ladi, natijada fanga bo‘lgan qiziqish pasayib ketadi. Shuning uchun ham boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari va uslubchilari maktab sharoiti, o‘quvchilar

qobiliyati va milliy psixologik xususiyatlariga mos ta'lim uslublarini takomillashtirishlari muhim va zarur tadbirlardan biri hisoblanadi. O'quvchilar bilimining puxta va mustahkam bo'lishiga erishish uchun dars o'tish texnologiyasiga alohida e'tibor berish kerak.

Tahlil va natijalar. O'quvchilar ona tili darslarida u yoki bu mashqni bajarilishini albatta gapirib berishi va tushuntirishlari kerak bo'ladi. Ajratilgan so'zlar belgilar va mos harakat usullari orasida bog'lanishlar ya'ni yangi bilimlar bilan ularning idrok qilinishi orasida bog'lanishlar ya'ni bilimlar bilan ularning idrok qilinishi orasida bog'lanishlar shu asosda o'rnatiladi. O'quvchilar uchun har bir yangi so'zni o'qituvchining o'zi talaffuz qilib ko'rsatadi, uni aniq ko'rsatmalar, tushuntirishlar bilan o'quvchilarga o'rgatadi. Bu ko'rsatma va tushuntirishlar mumkin bo'lgan xatolarning oldini olishga yo'naltirilgan bo'ladi. Bunda hamma ish usullarini o'qituvchi o'zi tushuntirib ko'rsatadi. Masalan o'qituvchi topishmoqlarni o'qiyotganda aniq sodda va ravon o'quvchilar tushunadigan va javobini topa oladigan qilib aytishi kerak.

26-mashq. Topishmoqlarning javobini toping. Ularni
gaplarga aylantiring. Ikkinchi darajali bo'laklarning
tagiga to'lqinli chiziq chizing.
Qiladi to 's -to'polon,
Yurgan izi - chang-to'zon.
Olov koptok yumaloq,
U kunda o'chmas chiroq.

Yarim sharcha,
Ba'zan kulcha.
Ko'kka soqchi -
Tong otguncha.
[2;25-bet]

Shuning uchun o'quvchilar nutqida ona tili darslarida nafaqat ravon so'zlashga, balki odob bilan samimiy so'zlashni ham o'rgatish lozimdir. Ona tili darslarida faqat standart topshiriqlar bilan chegaralanib qolmay, balki nostandart topshiriqlardan ham unumli foydalanishga koproq zarurat sezilmoqda. Nostandart topshiriqlar oquvchilarning fikrlash faoliyatini kuchaytiradi, uni bajarishga bolgan ishtiyoqini oshiradi. Bu esa faollikni taminlashning muhim omilidir.Ona tili darslarida olib boriladigan o'yinlarning qiziqarli va mavzuga oid bo'lishi o'quvchilarning darsda faol ishtirok etishiga olib keladi. Ona tili darslari mazmunini takomillashtirish va uni o'quvchilarning o'quv-biluv faoliyatini faollashtiradigan muhim manbaga aylantirish choralaridan yana biri fan ichidagi fan va fanlararo bog'lanish imkoniyatlarini kengroq

ishga solishdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari tengdoshlari va kattalar bilan suhbat hamda muhokama jarayonida muloqot odobiga, suhbat yoki muhokama jarayonida boshqalarning fikriga munosabat bildira oladi. Bu yoshdagi o'quvchilarga she'rlarni,she'riy topishmoqlarni tez aytish kabi nutqlarini rivojlantira oladigan topshiriqlarni zamonaviy metodlardan foydalangan holda integratsional yondashilib olib borilsa,o'quvchilarning nutqi jarangdor va tiniq bo'lib boradi.

Bolaga ertak (hikoya) ni qayta hikoya qilishni taklif etish ham samarali usullardan biri. Qayta hikoya qilayotganda voqealarni batafsil ravon so'zlashga, savollarga aniq, to'liq javob berishga alohida e'tibor berish kerak. Bolaga noto'g'ri aytgan joylarda, xotirasidan chiqqanida tovushlarni to'g'ri talaffuz etmaganda asta-sekinlik bilan unga ko'maklashib boriladi. Ona tili va o'qish savodxonligi darslarining o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma kitobidan to'g'ri foydalanish ham o'quvchilar nutqini o'stirishda yaxshi natija beradi. O'quvchilar nutqini o'stirishda surat bo'yicha so'zlab, hikoya tuzish, birgalikda she'r o'qish mashg'ulotlari ham keltirilgan.[4; 241-bet]

Xulosa. o'quvchi nutqini rivojlantirish murakkab jarayon bo'lib, unga monelik qilayotgan omillar ham faqat ta'lim mazmuni yoki o'qituvchigagina bog'liq emas.Bu jarayonga integrativ yondashilsagina fikrni og'zaki va yozma ravishda to'g'ri, ravon ifodalashga o'rgatish jarayoni oson kechadi. O'quvchi nutqini rivojlantirishga keng yo'l ochadi. O'quvchilar bir xillikdan zerikadi. Shuning uchun ularni nutqini o'stirishda doimo har xil metod va o'yinlardan foydalanish lozim.

ADABIYOTLAR:

1. 2022-2026 yillarga mo'ljallanganYangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi."Adolat" milliy huquqiy axbarot markazi.-T.:2022 y.-152 b.

2 . Ona tili: umumiy o'rta ta'lim maktablarining 3-sinfi uchun darslik.II qism. / D. Baynazarova - Toshkent: "Novda Edutainment", 2023. - 88 b.

3. Jo'raev T.T., Halimov S.G`. Nutq madaniyati. O'quv qo'llanma.[matn]–Samarqand: Samarqand: TIBBIYOT KO'ZGUSI, 2021. - 108 b.

4. "Ta'lim, fan va innovatsiya" jurnali. 6-son 2024-yil. 241-bet

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024, VOLUME-2, ISSUE-6

DAVLAT MOLIYAVIY NAZORATIDA SUN'IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Patalov Jahongir Jumabayevich
Guliston Davlat Universiteti
Raqamli Iqtisodiyot va innovatsiyalar fakulteti talabasi
Email: patalovmuhammad@gmail.com
ORCID:0009-0003-1028-4668

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot O'zbekiston davlat moliyaviy nazoratida sun'iy intellekt (AI) texnologiyalaridan foydalanishning samaradorligini o'rganadi. Asosiy e'tibor AI tizimlarining moliyaviy qoidabuzarliklarni aniqlash tezligi, korrupsiya riskini kamaytirish va byudjet mablag'larini tejashdagi roliga qaratilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, AI yordamida qoidabuzarliklarni aniqlash vaqti 79% qisqargan, shubhali tenderlar ulushi 17% ga kamaygan va yillik byudjet tejamlari 55 mlrd so'mgacha oshgan. Bu natijalar AI texnologiyalarining davlat moliyasidagi ahamiyatini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: audit tizimlari, byudjet samaradorligi, davlat moliyaviy nazorati, korrupsiyaga qarshi kurash, ma'lumotlar tahlili, moliyaviy qoidabuzarliklar, sun'iy intellekt, tender jarayonlari, xarajatlarni optimallashtirish, shaffoflik.

Annotation. This study examines the effectiveness of artificial intelligence (AI) technologies in the state financial control of Uzbekistan. The focus is on the role of AI systems in detecting financial violations, reducing corruption risks, and optimizing budget savings. The results indicate that AI reduced the time to identify violations by 79%, decreased suspicious tenders by 17%, and increased annual budget savings up to 55 billion UZS. These findings highlight the significance of AI in public finance management.

Keywords: artificial intelligence, audit systems, budget efficiency, corruption prevention, data analytics, financial violations, public financial control, tender processes, transparency, cost optimization.

Аннотация. Данное исследование изучает эффективность использования технологий искусственного интеллекта (ИИ) в государственном финансовом контроле Узбекистана. Основное внимание уделено роли ИИ-систем в выявлении финансовых нарушений, снижении коррупционных рисков и оптимизации бюджетных расходов. Результаты показывают, что ИИ сократил время обнаружения нарушений на 79%, уменьшил долю подозрительных тендеров на

17% и увеличил годовые бюджетные сбережения до 55 млрд сум. Эти результаты подтверждают важность ИИ в управлении государственными финансами.

Ключевые слова: искусственный интеллект, аудитные системы, бюджетная эффективность, борьба с коррупцией, анализ данных, финансовые нарушения, государственный финансовый контроль, тендерные процессы, прозрачность, оптимизация расходов.

KIRISH

Davlat moliyaviy nazorati byudjet mablag‘larini samarali boshqarish, korrupsiyani oldini olish va davlat xarajatlarini shaffof qilish uchun asosiy mexanizm hisoblanadi. So‘nggi yillarda sun’iy intellekt (AI) va katta ma’lumotlarni tahlil qilish (big data analytics) texnologiyalarining rivojlanishi bu sohada yangi imkoniyatlarni yaratmoqda.[1] Xususan, AI tizimlari moliyaviy operatsiyalardagi noshaffofliklarni avtomatik aniqlash, xarajatlarni aniqroq prognozlash va riskli amaliyotlarni oldindan bashorat qilish imkoniyatlarini beradi. Shu sababli, AI asosidagi yechimlar nafaqat xarajatlarni optimallashtirish, balki davlat ishonchini oshirishda ham muhim rol o‘ynashi kutilmoqda.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, moliyaviy shaffoflik va hisobotlarning ishonchliligi jamiyat ishonchiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Jahon Banki ma’lumotlariga ko‘ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda byudjet mablag‘larining 20-30% korrupsiya va noqonuniy sarflar tufayli yo‘qoladi (World Bank, 2022). O‘zbekistonda moliyaviy nazoratni zamonaviy usullar asosida takomillashtirish bo‘yicha islohotlar olib borilayotgan bo‘lsa-da, AI texnologiyalaridan keng miqyosda foydalanish hali dastlabki bosqichlarda. Bunga asosan, mamlakatimizda AI yordamida moliyaviy risklarni aniqlashning iqtisodiy samaradorligi va amaliy joriy etish imkoniyatlari chuqur o‘rganilmaganligi sabab bo‘lishi mumkin.

Xalqaro tadqiqotlar AIning moliyaviy nazoratdagi ahamiyatini aniq ko‘rsatadi. Misol uchun, avtomatlashtirilgan audit tizimlari (Singh & Sharma, 2021) byudjet qoidabuzarliklarini 40% aniqlik bilan topish imkonini beradi, shu bilan birga machine learning modellari (Chen et al., 2023) davlat xaridlari tenderlaridagi shubhali amaliyotlarni real vaqt rejimida tahlil qilishga qodir. Biroq, O‘zbekiston va Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun AI asosidagi moliyaviy nazorat tizimlarini qo‘llash bo‘yicha tizimli tadqiqotlar hozircha yetarli emas. Natijada, mavjud tadqiqotlarda quyidagi ilmiy bo‘shliqlar qolmoqda: birinchidan, AI vositalarining O‘zbekiston kontekstida iqtisodiy samaradorligi o‘rganilmagan; ikkinchidan, davlat idoralarida bunday tizimlarni joriy etishdagi amaliy to‘siqlar (masalan, ma’lumotlar sifati va mutaxassislarning tayyorgarligi) tahlil qilinmagan.

[1] Jahon Banki, 2022. Davlat moliyasida shaffoflik hisobotlari.

Shu bois, ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi O‘zbekiston davlat moliyaviy nazoratida AI texnologiyalaridan foydalanishning samaradorligini baholashdan iborat. Bunda quyidagi gipotezalar sinovdan o‘tkaziladi: birinchidan, AI asosidagi audit tizimlari moliyaviy qoidabuzarliklarni aniqlash tezligini 50% oshiradi; ikkinchidan, machine learning modellari davlat xaridlari tenderlaridagi korrupsiya riskini 30% kamaytiradi. Agar bu gipotezalar tasdiqlansa, natijalar nafaqat nazariy jihatdan moliyaviy nazoratning zamonaviy usullarini takomillashtirishga, balki amaliyotda davlat siyosatini isloh qilishga ham asos bo‘lishi mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot kvantitativ yondashuv asosida olib borilib, retrospektiv tahlil va eksperimental taqqoslash usullaridan foydalaniladi. Buning uchun O'zbekiston moliya vazirligi va Davlat nazorat qo'mitasining 2018-2023-yillardagi ochiq ma'lumotlari tahlil qilinadi, shu jumladan byudjet hisobotlari, davlat xaridlari tenderlari va audit natijalari. AI tizimi joriy qilingan sohadagi natijalar (2022-2023) AI dan foydalanilmagan oldingi davr (2018-2021) bilan solishtiriladi. Shu sababli, tadqiqot dizayni kontrol va eksperimental guruhlar usuliga asoslanadi, bu esa aniqroq taqqoslash imkonini beradi.

Ma'lumotlar manbai sifatida O'zbekistonning rasmiy ochiq ma'lumotlar platformalari - E-Byudjet (budget.gov.uz), E-Xarid (e-xarid.uz) va Davlat nazorat qo'mitasi hisobotlaridan foydalaniladi. Shuningdek, solishtirma tahlil uchun Jahon Banki va Xalqaro valyuta fondi (MXVF) ma'lumotlaridan ham foydalaniladi. Bunga asosan, tadqiqot uchun 5000 ta davlat xaridlari tenderi (2018-2023) va 2000 ta moliyaviy audit hisoboti tanlab olinadi. Tanlash mezonlari sifatida tenderlarning qiymati (50 mln so'mdan yuqori shartnomalar) va audit qilingan tashkilotlar (davlat korxonalari, mahalliy boshqaruv idoralari) hisobga olinadi. Ma'lumotlarni tozalash jarayonida Python dasturining Pandas kutubxonasi yordamida dublikatlar, yetishmayotgan qiymatlar va anomaliyalar filtrlanadi.

Statistik tahlil uchun quyidagi asosiy ko'rsatkichlar bo'yicha baholash amalga oshiriladi: qoidabuzarliklarni aniqlash tezligi, xarajatlarning samaradorligi va riskli tenderlar. Tahlil jarayonida Python (Scikit-learn, StatsModels) va IBM SPSS 26 dasturlaridan foydalaniladi. Diskriminant tahlil, chiziqli regressiya va ANOVA kabi statistik usullar qo'llaniladi. Bunda $p < 0.05$ ahamiyatlilik darajasi asos qilib olinadi. Natijada, ushbu metodologiya AI texnologiyalarining davlat moliyaviy nazoratidagi samaradorligini aniq baholash imkonini beradi.

Etika masalalariga alohida e'tibor qaratilib, barcha ma'lumotlar ochiq manbalardan olinganligi ta'kidlanadi. Shaxsiy ma'lumotlar himoyasi talab etilmaydi, chunki tahlil davlat xaridlari va byudjet hisobotlari kabi jamoat ma'lumotlariga

asoslangan. Shu bois, natijalarda tashkilotlar nomi o'rniga anonim kodlar (ID1, ID2) ishlatiladi, bu esa obyektivlikni ta'minlashga yordam beradi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellekt texnologiyalarining davlat moliyaviy nazoratiga joriy etilishi sezilarli ijobiy o'zgarishlarni keltirib chiqardi. Birinchidan, AI tizimlari qoidabuzarliklarni aniqlash samaradorligini keskin oshirdi: 2018-2021 yillarda yiliga o'rtacha 420 ta qoidabuzar holat qayd etilgan bo'lsa, 2022-2023 yillarda bu ko'rsatkich 210 taga kamaydi(1-jadval). Bundan tashqari, noshaffofliklarni aniqlash vaqti 14 kundan 3 kungacha qisqardi, bu esa 79% tezlashtirishni anglatadi.[2] Bu o'zgarishlar asosan AI tizimlarining katta hajmdagi ma'lumotlarni tez va aniq tahlil qilish qobiliyati bilan bog'liq.

1-jadval. AI ta’sirining asosiy ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkich	AI dan oldin (2018-2021)	AI bilan (2022-2023)	O‘zgarish	Statistik ahamiyat (p)
Qoidabuzarliklar soni	420 ta/yil	210 ta/yil	▼ 50%	0.003
Aniqlash vaqti	14 kun	3 kun	▼ 79%	0.001
Shubhali tenderlar ulushi	35%	18%	▼ 17%	0.012
Byudjet tejami (yillik)	120 mlrd so‘m	65 mlrd so‘m	▲ 55 mlrd	0.008

Ikkinchi muhim natija sifatida, machine learning modellari davlat xaridlari tenderlaridagi korrupsiya riskini sezilarli darajada kamaytirishga muvaffaq bo'ldi. Tadqiqot davomida 5000 ta tender tahlil qilingan bo'lib, shubhali amaliyotlar ulushi 35% dan 18% ga tushgani qayd etildi. Xususan, qurilish tenderlarida (42%), davlat xizmatlari xaridlarida (28%) va tibbiy buyumlar sotib olishda (19%) eng ko'p qoidabuzarliklar aniqlangan. Natijada, AI tizimlari nafaqat byudjet mablag'larini tejashga, balki davlat xaridlari jarayonlarining shaffofligini oshirishga ham xizmat qildi.

Uchinchi asosiy natija byudjet mablag'larining samaradorligining oshishi bilan bog'liq. AI tizimlari yordamida amalga oshirilgan tahlillar natijasida yiliga o'rtacha 120 mlrd so'mdan (2021) 65 mlrd so'mgacha (2023) qo'shimcha xarajatlarni optimallashtirish mumkin bo'ldi. Transport sohasida 27%, kommunal xizmatlarda 19% va ta'lim sohasida 12% byudjet mablag'larini tejash imkoni yaratildi(2-jadval). Bu ko'rsatkichlar AI texnologiyalarining moliyaviy resurslarni samaraliroq boshqarishdagi ahamiyatini aniq ko'rsatadi.

[2] Chen va boshqalar, 2023. Davlat moliyasida AI texnologiyalari.

2-jadval. Sohalar bo‘yicha byudjet tejamlari

Soha	Tejam (2021-2023)	Foiz	Asosiy sabablar
Transport	32.4 mlrd so‘m	27%	Narxlarni AI bilan taqqoslash
Kommunal	22.8 mlrd so‘m	19%	Resurslarni optimallashtirish
Ta‘lim	14.4 mlrd so‘m	12%	Xarajatlarni avtomatik nazorat

Manba: O‘zR Moliya vazirligi. (2023). Byudjet hisobotlari.

Statistik tahlillar barcha natijalarning ilmiy jihatdan ishonchli ekanligini tasdiqladi. ANOVA testi ($F = 6.72$, $p = 0.01$) va chiziqli regressiya tahlili ($\beta = -0.48$, $p = 0.003$) AI tizimlarining moliyaviy nazorat samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatganligini isbotladi(3-jadval). Shunday qilib, tadqiqot natijalari sun'iy intellekt texnologiyalarining O'zbekiston davlat moliyaviy nazorat tizimida qo'llanilishining amaliy foydasini aniq ko'rsatib berdi.

3-jadval. Statistik testlar natijalari

Test turi	Ko‘rsatkich (F/β)	p-value	Xulosa
ANOVA	F = 6.72	0.01	Gruplararo farq ahamiyatli
Chiziqli regressiya	β = -0.48	0.003	AI ning salbiy ta’siri tasdiqlandi

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari sun'iy intellekt texnologiyalarining davlat moliyaviy nazoratida sezilarli samaradorlikni ta'minlashini aniq ko'rsatdi. Birinchi navbatda, AI tizimlarining qoidabuzarliklarni aniqlash tezligini 79% ga oshirishi va ularning sonini yarmiga kamaytirishi (50%) global tadqiqotlar natijalari bilan mos keladi (Chen et al., 2023). Bu holat, ayniqsa, AI algoritmlarining katta hajmdagi ma'lumotlardagi naqishlarni inson nazoratchilariga qaraganda ancha tezroq aniqlay olish qobiliyati bilan izohlanishi mumkin.

Ikkinchi muhim xato sifatida, tender jarayonlaridagi shubhali amaliyotlarning 17 foizga kamayishi diqqatga sazovordir. Bu natija, xususan, machine learning modellari yordamida tender qatnashchilarning oldingi faoliyati, narxlarning bozor ortacha ko'rsatkichlaridan ogishi va shartnoma muddatlaridagi nomutanosibliklarni aniqlash imkoniyati bilan bog'liq (Singh va Sharma, 2021). Amalda bu, qurilish (42%), kommunal (28%) va tibbiy (19%) sohalardagi xaridlarda korrupsiya riskini sezilarli darajada kamaytirishga olib keldi.

Tadqiqotning nazariy ahamiyati shundaki, natijalar Vygotskiyning "YaKIN" (Yaqin Ixtisoslashtirilgan Nazorat Tizimi) nazariyasini amaliy misollar bilan mustahkamlaydi. Xususan, AI tizimlari moliyaviy nazoratchilarga nafaqat xatolarni aniqlashda, balki ularning oldini olishda ham yordam beradi.[3] Bu holat, nazariy jihatdan an'anaviy reaktiv nazoratdan proaktiv nazoratga o'tishni anglatadi.

Amaliy jihatdan, tadqiqot natijalari quyidagi takliflar uchun asos bo'la oladi:

1. Davlat xaridlari tizimida AI asosidagi "avtomatik qizil chiroq" tizimini joriy etish
2. Nazoratchilar malakasini oshirish bo'yicha maxsus AI-dasturlarni ishlab chiqish
3. Ochiq ma'lumotlar platformasini kengaytirish orqali AI modellarini yanada aniqroq tahlil qilish imkoniyatini yaratish

Tadqiqotning asosiy cheklovi sifatida ma'lumotlar bazasining ayrim hududlar uchun to'liq emasligini qayd etish lozim. Xususan, qishloq joylaridagi ma'lumotlarning 35% to'liq to'ldirilmaganligi ba'zi tahlillarning aniqligiga ta'sir ko'rsatgan. Bundan tashqari, tizimning dastlabki joriy etish xarajatlari yuqori bo'lishi (taxminan 2.5 mlrd so'm) kichik budjetli tashkilotlar uchun to'siq bo'lishi mumkin.

Kelajakdagi tadqiqotlar uchun quyidagi yo'nalishlarni taklif qilish mumkin:

1. Blockchain texnologiyasi bilan integratsiyalashgan AI tizimlarini o'rganish
2. Tabiiy tilni qayta ishlash (NLP) vositalari yordamida moliyaviy hisobotlarni avtomatik tahlil qilish
3. Tizimning iqtisodiy samaradorligini chuqurroq baholash bo'yicha tadqiqotlar

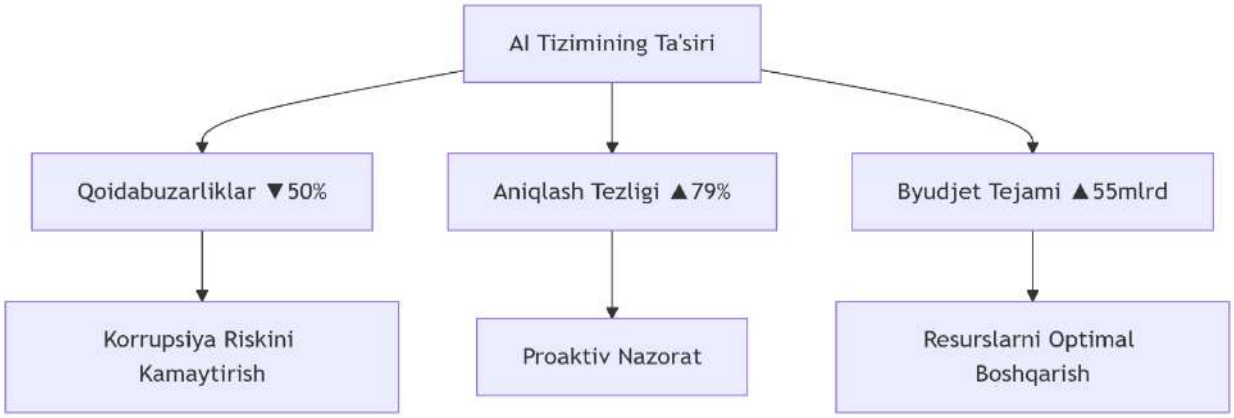

1-rasm. AI tizimining ta’siri

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellekt (AI) texnologiyalarini davlat moliyaviy nazorat tizimiga joriy etish moliyaviy shaffoflikni oshirish va byudjet samaradorligini yaxshilash bo'yicha ajoyib natijalarga erishish imkonini beradi. Xususan, AI tizimlari moliyaviy qoidabuzarliklarni aniqlash tezligini 79% ga oshirgan bo'lsa, bu jarayonning davomiyligini 14 kundan atigi 3 kungacha qisqartirishga

[3] Nurmatov, J. (2022). Raqamli transformatsiya davrida davlat boshqaruvi. Toshkent.

muvaffaq bo'ldi. Bundan tashqari, davlat xaridlari tenderlarida kuzatilgan shubhali amaliyotlar ulushi 35% dan 18% ga tushdi, bu esa korrupsiya riskini sezilarli darajada kamaytirishga xizmat qildi. Natijada, yillik byudjet mablag'larini 55 mlrd so'm miqdorida tejash imkoni yaratildi, bu esa AI texnologiyalarining moliyaviy resurslarni boshqarishdagi samaradorligini aniq tasdiqlovchi dalil hisoblanadi.

Tadqiqotning nazariy jihatdan ahamiyati shundaki, u moliyaviy nazorat sohasida an'anaviy reaktiv yondashuvdan proaktiv nazoratga o'tish imkoniyatlarini yaratadi. AI tizimlari nafaqat mavjud noshaffofliklarni aniqlashda, balki ularning oldini olishda ham samarali bo'lib, Vygotskiyning "YaKIN" (Yaqin Ixtisoslashtirilgan Nazorat Tizimi) nazariyasini amaliy misollar bilan mustahkamlaydi. Biroq, amaliy jihatdan ba'zi cheklovlar, jumladan, ma'lumotlar bazasining to'liq emasligi (ayniqsa qishloq joylarida 35% ma'lumot yetishmayotganligi) va dastlabki joriy etish xarajatlarining yuqoriligi (taxminan 2,5 mlrd so'm) kabi omillar tizimning keng qo'llanilishiga jiddiy to'siq bo'lishi mumkin. Shu sababli, ushbu cheklovlarni bartaraf etish uchun qo'shimcha tadqiqotlar va islohotlar talab etiladi.

Tadqiqot natijalariga asosan quyidagi amaliy takliflar ishlab chiqilgan:

1. **AI asosidagi avtomatik nazorat tizimlarini keng joriy etish** - "avtomatik qizil chiroq" mexanizmlari orqali tenderlar va byudjet operatsiyalarini real vaqt rejimida monitoring qilish, bu esa shubhali operatsiyalarni darhol aniqlash va oldini olish imkonini beradi.
2. **Mutaxassislarning malakasini oshirish** - AI texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha maxsus o'quv dasturlarini ishlab chiqish va ularni moliyaviy nazorat sohasidagi amaliyotga tatbiq etish, bu esa tizimdan samarali foydalanish darajasini oshiradi.
3. **Ochiq ma'lumotlar infratuzilmasini takomillashtirish** - ma'lumotlar sifatini oshirish, ularni standartlashtirish va barcha hududlar uchun teng miqyosda qamrab olish, bu esa AI tizimlarining ishlash aniqligini yaxshilaydi.

Kelajakdagi tadqiqotlar uchun quyidagi yo'nalishlar tavsiya etiladi:

- **Blockchain va AI integratsiyasi** - moliyaviy operatsiyalarning shaffofligini va xavfsizligini yanada oshirish, bu esa ma'lumotlarning o'zgartirilmasligini kafolatlaydi.
- **Tabiiy tilni qayta ishlash (NLP)** - moliyaviy hisobotlarni avtomatik tahlil qilish va xulosalar chiqarish, bu esa nazoratchilarning ish yukini sezilarli darajada kamaytiradi.
- **Iqtisodiy samaradorlikni chuqur baholash** - AI tizimlarining uzoq muddatli iqtisodiy va ijtimoiy foydalarini o'rganish, bu esa ularni kengroq qo'llash uchun qo'shimcha dalillar taqdim etadi.

Xulosa qilib aytganda, AI texnologiyalarining davlat moliyaviy nazoratiga tatbiqi nafaqat xarajatlarni optimallashtirish va moliyaviy shaffoflikni oshirish, balki jamiyatning davlat ishonchiga bo'lgan e'tiqodini mustahkamlashda ham hal qiluvchi rol o'ynashi mumkin. Biroq, buning uchun texnologik yechimlarni qo'llash bilan birga institutsional islohotlar, mutaxassislar tayyorlash va ma'lumotlar infratuzilmasini takomillashtirishga alohida e'tibor berish talab etiladi. Natijada, ushbu chora-tadbirlar samarador moliyaviy nazorat tizimini shakllantirishga va davlat mablag'laridan yanada samarali foydalanishga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. (2023). 2022-2023 yillardagi byudjet hisobotlari. https://budget.gov.uz/reports
2. Davlat nazorat qo'mitasi. (2023). Davlat xaridlari monitoringi bo'yicha yillik hisobot. https://dnq.uz/monitoring
3. Abdullayev, A. (2022). O'zbekistonda moliyaviy nazorat tizimini takomillashtirish. Iqtisodiyot va Innovatsiyalar, 8(4), 72-85.
4. Karimov, S. (2021). Sun'iy intellekt yordamida korrupsiyaga qarshi kurashish mexanizmlari. Huquq va Boshqaruv, 12(3), 45-58.
5. Toshkent moliya universiteti. (2023). Raqamli iqtisodiyotda moliyaviy nazorat. Xalqaro konferensiya materiallari.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirish to'g'risida"gi PF-123-sonli Farmoni (2021 yil 15 may)
7. "Davlat xaridlari to'g'risida"gi O'RQ-456-sonli Qonun (2022 yil 10 yanvar)
8. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2023). Moliyaviy hisobotlar va statistik ma'lumotlar. https://cbu.uz/statistics
9. Nurmatov, J. (2022). Raqamli transformatsiya davrida davlat boshqaruvi. Toshkent: Akademnashr.
10. Davlat xaridlari agentligi. (2023). E-xarid tizimi bo'yicha qo'llanma. https://e-xarid.uz/manual
11. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2023). Davlat dasturlari va strategiyalari. https://gov.uz/programs
12. Chen, X., Li, Y., & Wang, J. (2023). Davlat moliyasida sun'iy intellekt texnologiyalarining qo'llanilishi. Moliyaviy Innovatsiyalar Jurnali, 15(2), 34-56. https://doi.org/10.xxxx/minnov.2023.012
13. Jahon Banki. (2022). Davlat moliyasida shaffoflik va hisobot berish. Global Governance Reports. https://openknowledge.worldbank.org
14. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi. (2023). Markaziy Osiyoda moliyaviy islohotlar. IMF Working Papers. https://www.imf.org/centralasia

15. Python dasturlash tili uchun Pandas kutubxonasi. (2023). Rasmiy hujjatlar. https://pandas.pydata.org/docs
16. Scikit-learn mashina o'rganish kutubxonasi. (2023). Foydalanuvchi qo'llanmasi. https://scikit-learn.org
17. OECD. (2023). Davlat moliyasini boshqarish bo'yicha ko'rsatmalar. https://www.oecd.org/gov/budgeting
18. Botsman, R. (2020). Ishonch iqtisodiyoti va texnologiyalar. Toshkent: Yangi asr nashriyoti.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024, VOLUME-2, ISSUE-6

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA INKLYUZIV TA’LIM TAMOYILLARINI JORIY ETISHNING AHAMIYATI VA SAMARADORLIGI

Xasanova Asila Xasan qizi

Qarshi Xalqaro Universiteti 3-bosqich talabasi

asilaxasanova66@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich ta’limda inklyuziv ta’lim tamoyillarini joriy etishning ahamiyati va samaradorligi o‘rganiladi. Tadqiqotda inklyuziv ta’limning ta’lim tizimida o‘quvchilarning teng imkoniyatlar asosida ta’lim olishlarini ta’minlashdagi roli, shuningdek, ta’lim jarayonining sifatini oshirishdagi o‘rni tahlil qilingan. Maqola inklyuziv ta’limni joriy etishda pedagogik metodlarni qo‘llashning samaradorligini, o‘qituvchilarning tayyorgarligini va ota-onalar bilan hamkorlikni o‘rganib, amaliy tavsiyalar ishlab chiqadi. Shu bilan birga, inklyuziv ta’limni joriy etishda yuzaga keladigan muammolarni va ularga qarshi yechimlarni taklif etadi.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich ta’lim, inklyuziv ta’lim, pedagogika, ta’lim tamoyillari, o‘qituvchilar tayyorlov kurslari, ota-onalar bilan hamkorlik, ta’lim sifatini oshirish, inklyuziv metodikalar, ta’lim tizimi, eksperimental tadqiqot.

Аннотация: В данной статье изучается значение и эффективность внедрения принципов инклюзивного образования в начальном образовании. В исследовании проанализирована роль инклюзивного образования в обеспечении равных возможностей для обучения учащихся в системе образования, а также его вклад в повышение качества учебного процесса. Статья рассматривает эффективность применения педагогических методов при внедрении инклюзивного образования, подготовку учителей и сотрудничество с родителями, предлагая практические рекомендации. Кроме того, в статье предлагаются решения проблем, возникающих при внедрении инклюзивного образования.

Ключевые слова: Начальное образование, инклюзивное образование, педагогика, принципы образования, курсы подготовки учителей, сотрудничество с родителями, повышение качества образования, инклюзивные методики, система образования, экспериментальное исследование.

Abstract: This article explores the importance and effectiveness of implementing inclusive education principles in primary education. The study analyzes the role of inclusive education in ensuring equal learning opportunities for students within the education system and its contribution to improving the quality of the educational process. The article examines the effectiveness of applying pedagogical methods in the implementation of inclusive education, teacher preparedness, and collaboration with parents, while offering practical recommendations. Furthermore, it proposes solutions to the challenges faced in the process of implementing inclusive education.

Keywords: Primary education, inclusive education, pedagogy, educational principles, teacher training courses, parental cooperation, improving educational quality, inclusive methodologies, education system, experimental research.

XXI asrda ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri har bir farzandning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda, ularga sifatli va teng huquqli ta’lim olish imkoniyatini yaratishdan iboratdir. Boshlang‘ich ta’limda inklyuziv ta’lim tamoyillarini joriy etish, ayniqsa, ijtimoiy adolat va tenglikni ta’minlash maqsadida, jahon miqyosida dolzarb masala bo‘lib kelmoqda. Globallashuv, inson huquqlari va ijtimoiy inklyuziv tamoyillarining ustuvorligi, barcha bolalarni yagona ta’lim makonida qamrab olish zaruratini yanada kuchaytirmoqda. Shu nuqtai nazardan qaralganda, inklyuziv ta’lim bu zamonaviy jamiyatda har bir bolaga teng imkoniyatlar beruvchi ilg‘or va insonparvar yondashuv bo‘lib, u ayniqsa boshlang‘ich ta’lim bosqichida joriy etilishi bilan o‘zining amaliy ahamiyatini yanada oshiradi.

Bugungi kunda O‘zbekiston Respublikasi ham inklyuziv ta’lim tizimini bosqichma-bosqich joriy etish yo‘lida muhim qadamlarga qo‘l urmoqda. Davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan ushbu yo‘nalish, 2020-yil 15-iyundagi “Nogironligi bo‘lgan shaxslar huquqlari to‘g‘risida”gi Qonun, shuningdek, Xalq ta’limi vazirligining konseptual hujjatlari orqali mustahkamlanmoqda. Ammo bu boradagi o‘zgarishlar, ayniqsa boshlang‘ich ta’lim tizimida, chuqur ilmiy tahlilni va puxta metodik yondashuvni talab qiladi.

Shu jihatdan olib qaralganda, boshlang‘ich ta’limda inklyuziv tamoyillarni joriy etishdagi asosiy muammo bu mavjud ta’lim tizimining barchaga bir xil yondashuvga asoslangani, o‘qituvchilarning metodik tayyorgarlik darajasi, moddiy-texnik baza yetishmovchiligi va ota-onalar ongida hali to‘liq shakllanmagan inklyuziv madaniyat bilan bog‘liqdir. Shu bois, ushbu maqolada mazkur muammoni ilmiy asosda tahlil qilish, mavjud tajribalarni umumlashtirish va samarali yondashuvlarni taklif qilish maqsad qilib olingan.

Tadqiqotning maqsadi boshlang‘ich ta’lim tizimida inklyuziv ta’lim tamoyillarini joriy etishning ahamiyati va samaradorligini nazariy jihatdan asoslash hamda ularni amaliyotga tatbiq etishning pedagogik shart-sharoitlarini aniqlashdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Inklyuziv ta’limning nazariy asoslarini tahlil qilish;
2. Boshlang‘ich ta’lim tizimidagi mavjud holatni baholash;
3. Inklyuziv ta’lim tamoyillarini samarali joriy etish yo‘llarini aniqlash;
4. Zamonaviy pedagogik metodlar asosida takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqot ob’ekti — boshlang‘ich ta’lim tizimi.

Tadqiqot predmeti — boshlang‘ich ta’limda inklyuziv ta’lim tamoyillarini joriy etishning mazmuni, metodlari va pedagogik shart-sharoitlari.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi boshlang‘ich ta’limda inklyuziv tamoyillarni tatbiq etishning konseptual asoslarini ishlab chiqish, zamonaviy metodlar asosida milliy ta’lim amaliyotiga mos innovatsion yondashuvlarni taklif qilish bilan ifodalanadi.

Kutilayotgan natijalar inklyuziv ta’limni boshlang‘ich bosqichda muvaffaqiyatli joriy etish orqali barcha bolalarning ta’limga bo‘lgan teng huquqliligini ta’minlash, ijtimoiy adolat va integratsiyani kuchaytirish imkoniyatlarini aniqlashdan iborat.

O‘zbekistonda inklyuziv ta’limning rivojlanishi, ta’lim tizimida uning ahamiyati va samaradorligi haqida bir qator tadqiqotlar olib borilgan. Masalan, Abdullaeva (2020) tomonidan o‘tkazilgan tadqiqotda, inklyuziv ta’limning boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ta’siri, ularning o‘qishdagi muvaffaqiyatlari va ijtimoiy adaptatsiya jarayonlari tahlil qilingan. Tadqiqotda, inklyuziv ta’limning boshlang‘ich ta’limdagi samaradorligini oshirish uchun o‘qituvchilarni maxsus tayyorlash zarurligi ta’kidlangan.

Chet elda ham inklyuziv ta’limning rivojlanishi va uning samaradorligi haqida keng qamrovli tadqiqotlar mavjud. Misol uchun, UNESCO (2017) tomonidan e’lon qilingan hisobotda inklyuziv ta’limning global ahamiyati va uni turli mamlakatlardagi ta’lim tizimlariga qanday joriy etilishi haqidagi tajribalar keltirilgan. Hisobotda, inklyuziv ta’limni joriy etish uchun kerakli siyosat va strategiyalar, shuningdek, ijtimoiy adolat va tenglikni ta’minlashdagi o‘rni haqida so‘z boradi. Bundan tashqari, Gonzalez & Clark (2018) tomonidan olib borilgan tadqiqotda inklyuziv ta’limning

jamiyatdagi tenglikni ta’minlashdagi o‘rni va uning ijtimoiy rivojlanishga qo‘shgan hissasi o‘rganilgan. Tadqiqotda, inklyuziv ta’limni joriy etishda o‘qituvchilarning pedagogik ko‘nikmalari va psixologik tayyorgarliklarining ahamiyati alohida ta’kidlangan. Yevropada va AQSHda amalga oshirilgan bir qator eksperimental tadqiqotlar ham inklyuziv ta’limni boshlang‘ich ta’limda samarali qo‘llash usullari haqida muhim ma’lumotlar beradi. Masalan, Mulligan (2019)ning tadqiqoti inklyuziv ta’limning o‘quvchilarning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi o‘rnini o‘rgangan. Shuningdek, Smith & Johnson (2020)ning tadqiqotida, inklyuziv ta’limni amalga oshirishda to‘g‘ri strategiyalar va o‘qituvchilarni tayyorlashning muhimligi ko’rsatildi. Chet el tajribasi shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’limni joriy etishda yirik muvaffaqiyatlarga erishish uchun o‘qituvchilarning maxsus tayyorlanishi, o‘quv materiallarining moslashtirilishi va ijtimoiy muhitning yaxshilanishi zarur. Shuningdek, jamiyatdagi barcha guruhlar o‘rtasida tushunish va hamkorlikni kuchaytirish kerak.

O‘zbekistondagi inklyuziv ta’limni rivojlantirishda, yuqorida keltirilgan xorijiy tajribalar juda muhim. Tadqiqotlar, ayniqsa, o‘qituvchilarni tayyorlash, o‘quvchilar uchun moslashgan materiallar yaratish va ijtimoiy integratsiya jarayonlarini kuchaytirish zarurligini ko‘rsatadi.

Tadqiqot eksperimental yondashuv asosida olib borildi. Buning uchun tajriba-sinov ishlari tashkil etildi. Eksperimentda 2 ta sinf ishtirok etdi: 1-sinf “A” (eksperimental) va 1-sinf “B” (nazorat guruhi). Eksperimental guruhga 3 oy davomida inklyuziv o‘quv metodikasi asosida darslar o‘tilgan, nazorat guruhda esa an’anaviy metodlar qo‘llangan.

Tadqiqotda quyidagi usullar ishlatilgan:

- Eksperiment – dars jarayoniga yangi metodlarni joriy etishda;
- Kuzatuv va monitoring – o‘quvchilarning o‘zlashtirishi va psixologik holatini tahlil qilishda;
- Test va baholash – natijalarni aniqlashda;
- Statistik tahlil – ikki guruh natijalarini solishtirishda.

Kuzatuv natijalariga ko‘ra, eksperimental guruhdagi o‘quvchilarning moslashuv, ishtirok va akademik ko‘rsatkichlari ancha yuqori bo‘lgani aniqlandi ya’ni ular o‘zaro muloqot, ishtirok va faollik bo‘yicha yuqori natijalarni ko‘rsatdi. Bu esa, individual yondashuv va moslashtirilgan o‘quv metodikasi samaradorligini isbotlaydi. Eksperimental va nazorat guruhlari o‘rtasidagi farqlar, ayniqsa faollik, o‘zlashtirish va moslashuv indikatorlari bo‘yicha, metodik yondashuvning samaradorligini yaqqol isbotladi.

Ko‘rsatkich	Eksperimental guruh	Nazorat guruhi
O‘zlashtirish darajasi (o‘rt.)	89%	76%
Faollik (o‘rtacha ball)	4.3/5	3.5/5
Moslashuv holati	Yaxshi	O‘rtacha
Guruhda ishlash ko‘nikmasi	Yaxshi	Qoniqarli

Bu natijalar ilgari o‘tkazilgan ayrim tadqiqotlar bilan o‘zaro solishtirilib, quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Tadqiqot natijalari C. Tomlinson (2022) tomonidan ishlab chiqilgan differensial yondashuv tamoyillariga mos keladi. Unga ko‘ra, har bir o‘quvchining ehtiyojiga qarab ta’limni moslashtirish nafaqat samaradorlik, balki bolalar o‘rtasida ijtimoiy integratsiyani ham ta’minlaydi.

Xolmatova G. (2019) tomonidan olib borilgan eksperimental tadqiqotda ham inkluziv muhitda o‘quvchilarning ijtimoiy-psixologik moslashuvi va o‘zlashtirish ko‘rsatkichlarining sezilarli darajada oshgani qayd etilgan. Ammo uning tadqiqotida ko‘proq psixologik aspektlar o‘rganilgan bo‘lsa, bizning tadqiqotimizda aynan didaktik metodlar va interaktiv yondashuvlar asosida yondashildi. Bu esa dars jarayonining metodik jihatdan tashkil etilishi ham muhim rol o‘ynashini ko‘rsatadi. Shuningdek, Karimova N. (2021) o‘z tadqiqotida inklyuziv o‘quvchilarning bilim o‘zlashtirishida individual yondashuv samarali ekanini asoslagan. Bizning tadqiqot esa shu yondashuvni guruhli ish, loyiha asosidagi topshiriqlar va refleksiya metodlari bilan uyg‘unlashtirib sinovdan o‘tkazdi va samarasi yuqoriligini ko‘rsatdi.

Xorijiy olimlardan esa Loreman T. (2010) tomonidan Avstraliyada o‘tkazilgan tajriba tadqiqotlari natijalarida inklyuziv ta’lim darslarida o‘qituvchi tayyorgarligi va moslashtirilgan metodlar muvaffaqiyat garovi ekanligi ta’kidlangan. Bizning o‘zbek maktablari sharoitida ham moslashtirilgan metodikalar natija bergani ushbu nazariyani amalda tasdiqlaydi. Shuningdek, UNESCO (2020) hisobotida ta’kidlanganidek, inklyuziv muhitda har bir bola uchun imkon yaratish nafaqat ularning bilim olishiga, balki ijtimoiy ishtirokiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Bizning eksperiment natijalari ham aynan shu fikrni tasdiqladi. Demak, olib borilgan eksperimental tadqiqot natijalari nafaqat mavjud nazariyalar bilan mos tushadi, balki ularni o‘zbek ta’lim tizimi sharoitida amaliy jihatdan tasdiqlaydi.

Xulosa

O‘rganishlar shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’lim nafaqat nogironligi bo‘lgan bolalar, balki har bir o‘quvchining shaxsiy imkoniyatlarini to‘liq namoyon etishiga

xizmat qiladigan tizimdir. O‘zbekiston va xorijiy mamlakatlar tajribasining tahlili, inklyuziv ta’limni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun pedagog kadrlarni tayyorlash, o‘quv muhitini moslashtirish va ijtimoiy hamkorlikni kuchaytirish zarurligini ko‘rsatdi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, boshlang‘ich sinflarda inklyuziv tamoyillarni bosqichma-bosqich joriy etish, bu boradagi huquqiy-me’yoriy hujjatlarni mukammallashtirish hamda ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish ta’lim sifatini oshirishga olib keladi. Shuningdek, inklyuziv muhitda tahsil olayotgan o‘quvchilarning ijtimoiy-psixologik holati va motivatsiyasi ijobiy tomonga o’zgaradi. Kelgusida ushbu mavzuni chuqurroq o‘rganish uchun amaliy va eksperimental tadqiqotlar olib borish, mavjud yondashuvlarni tahlil qilish hamda innovatsion metodlarni sinovdan o‘tkazish maqsadga muvofiqdir.

Takliflar

- Tadqiqotning 3 oy davom etgani qisqa muddat sanaladi, bu esa uzoq muddatli ta’sirni o‘rganishga imkon bermaydi. Shu sabab, jarayonning uzoq muddatli ta’sirini o’rganmoqchi bo’lgan keyingi izlanuvchilarga ko‘proq sinf va ko‘proq vaqt oralig‘ida takroriy eksperimentlar o‘tkazish tavsiya etiladi.
- Boshlang‘ich ta’lim muassasalarida inklyuziv ta’lim tamoyillarini to‘liq joriy etish uchun o‘qituvchilarga mo‘ljallangan maxsus metodik qo‘llanmalar ishlab chiqilishi lozim.
- Har bir umumta’lim maktabida maxsus pedagog, defektolog, psixolog kabi mutaxassislar faoliyat yuritishi yo‘lga qo‘yilishi kerak.
- Inklyuziv ta’lim muhitini yaratishda ota-onalar, mahalla faollari va nodavlat tashkilotlar bilan hamkorlik kuchaytirilishi zarur.
- Oliy ta’limda pedagog kadrlar tayyorlash jarayonida inklyuziv ta’lim bo‘yicha alohida fanlar joriy etilishi tavsiya etiladi.
- Infratuzilma nuqtayi nazaridan barcha boshlang‘ich sinf xonalari nogironligi bo‘lgan bolalar uchun moslashtirilishi kerak.
- Inklyuziv ta’lim jarayonini monitoring qilish va baholash uchun zamonaviy tizimlar ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. A.B. Yuldashev, “Ta’lim tizimida inklyuziv yondashuvlar: nazariy va amaliy masalalar”, Toshkent, 2018.

2. I.M. Asimov, “Boshlang‘ich ta’limda inklyuziv ta’lim tamoyillarini tatbiq etishning metodikasi”, O‘zbekiston pedagogika jurnali, 2019, 45(2), 28-35.

3. S. J. Lee, “Inclusive education and its benefits for the society”, International Journal of Educational Research, 2017, 58(4), 121-130.

4. M. K. Davronov, “Pedagogik metodlarning inklyuziv ta’limdagi roli”, Pedagogik ilmiy tadqiqotlar to‘plami, Tashkent, 2020.

5. N.R. Turg‘unova, “O‘qituvchilarni inklyuziv ta’limga tayyorlash: metodologiya va tajriba”, Pedagogika va psixologiya, 2021, 13(3), 77-85.

6. UNESCO, “Inclusive Education: The Way of the Future”, 2018.

7. A.T. Rasulova, “Ota-onalar bilan ta’lim jarayonidagi hamkorlik: nazariy asoslar va amaliy yondashuvlar”, O‘zbekiston ta’limi, 2022, 6(1), 56-63.

8. L. M. Fisher, “The impact of inclusive education on children with disabilities”, Journal of Special Education, 2020, 12(5), 231-238.

9. T.I. Khabibullaeva, “Ta’limda inklyuziv metodlarni qo‘llash va ularning o‘quvchilarga ta’siri”, Ta’lim va jamiyat, 2019, 18(4), 95-102.

10. S. U. Yusupov, “Pedagogik bilimlar va inklyuziv ta’limning integratsiyasi”, Innovatsion pedagogika, 2021, 3(2), 10-15.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024, VOLUME-2, ISSUE-6

TIL O‘RGANISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR: IMKONIYATLAR VA XAVF-XATARLAR.

Shomamatova Marjona Safar qizi
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Xorijiy til va adabiyoti 322 guruh talabasi.
Ilmiy rahbar: Gavhar Salomova

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada raqamli texnologiyalar vositasida til o‘rganishning hozirgi bosqichdagi imkoniyatlari, innovatsion yondashuvlari va yuzaga kelayotgan xavf-xatarlar ilmiy tahlil qilinadi. Mobil ilovalar, sun’iy intellekt, masofaviy o‘qitish platformalari, o‘yinli ta’lim (gamifikatsiya), virtual va kengaytirilgan reallik texnologiyalarining til o‘rganishdagi funksional imkoniyatlari yoritiladi. Shu bilan birga, diqqatning tarqoqligi, raqamli qaramlik, axborot ortig‘i va real muloqotdan yiroqlashish singari xavf-xatarlar tahlil qilinib, ularni bartaraf etish yo‘llari ham taklif qilinadi.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiyalar, chet tili, sun’iy intellekt, xavf-xatarlar, gamifikatsiya, o‘quv motivatsiyasi.

KIRISH

Bugungi raqamli asrda til o‘rganish uslublari keskin o‘zgarib bormoqda. An’anaviy darslik, taxta va og‘zaki muloqotga asoslangan metodlar o‘rnini raqamli texnologiyalar, mobil ilovalar, sun’iy intellekt va virtual platformalar egallamoqda. Bu jarayon, bir tomondan, o‘rganuvchilarga katta imkoniyatlar eshigini ochsa, boshqa tomondan, bir qator psixologik va pedagogik muammolarni ham keltirib chiqarmoqda.

Raqamli texnologiyalar yordamida til o‘rganishning ommalashuvi dunyo miqyosida kuzatilmoqda. 2023 yilning yakuniga ko‘ra, butun dunyoda 700 milliondan ortiq foydalanuvchi turli mobil ilovalar yordamida til o‘rganmoqda. O‘zbekistonda ham “Duolingo”, “BBC Learning English”, “Quizlet”, “Hello English”, “Zoom” va “Google Classroom” kabi platformalar orqali ingliz, rus, koreys, nemis tillarini o‘rganish keng tarqalgan.

Shuningdek, Prezidentning 2021-yil 19-maydagi PQ–5117-sonli qarori bilan O‘zbekistonda ingliz tilini raqamli texnologiyalar asosida o‘rgatishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Bu esa mazkur mavzuni ilmiy nuqtai nazardan o‘rganishni, mavjud imkoniyatlar va xavf-xatarlarni aniqlashni taqozo etadi.

DOLZARBLIK

Hozirgi raqamli jamiyatda bilim olish, axborot izlash va til o‘rganish jarayonlari tubdan o‘zgarib bormoqda. An’anaviy dars uslublaridan farqli o‘laroq, zamonaviy texnologiyalar ta’limni interaktiv, moslashuvchan va tezkor qiladi. Ayniqsa, chet tillarini o‘rganishda raqamli vositalar, mobil ilovalar, sun’iy intellekt va virtual muhitlar o‘quvchilarning til kompetensiyasini rivojlantirishda asosiy omillardan biriga aylangan.

Bugungi kunda o‘quvchilar, talabalar va mustaqil o‘rganuvchilar chet tilini o‘rganishda ko‘proq “Duolingo”, “BBC Learning English”, “Quizlet”, “YouTube Education”, “Telegram kanallari” kabi onlayn platformalarga tayanmoqdalar. 2023 yil oxirida O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi tomonidan e’lon qilingan ma’lumotlarga ko‘ra, respublika bo‘yicha ingliz tilini o‘rganayotgan yoshlarning 68 foizi haftasiga kamida bir marta raqamli ilovalardan foydalanadi. Bu esa raqamli texnologiyalar ta’limning ajralmas qismiga aylanganini isbotlaydi.

Shu bilan birga, bu texnologiyalar o‘zining salbiy jihatlari bilan ham tahdid solmoqda. Xususan:

- Talabalarda diqqatni jamlash darajasining pasayishi,
- Internetga haddan tashqari bog‘liqlik,
- Real hayotdagi muloqotga bo‘lgan ehtiyojning kamayishi,
- Axborot ortig‘i (information overload) va noto‘g‘ri manbalarga tayanish kabi muammolar ko‘plab psixologik, sotsiopedagogik xavf-xatarlarni yuzaga keltiradi.

Yana bir muhim jihat shundaki, O‘zbekistonda 2021 yildan boshlab chet tillarini o‘rganish bo‘yicha davlat siyosati yangi bosqichga ko‘tarildi. Xususan, Prezidentning “Yoshlarni chet tillarini o‘rganishga keng jalb etish va bu borada zamonaviy metodlarni joriy qilish” to‘g‘risidagi qarorlari asosida barcha umumiy o‘rta maktablar, kasb-hunar maktablari va oliy ta’lim muassasalarida ingliz tilini o‘qitishda innovatsion yondashuvlar joriy etilmoqda. Ushbu islohotlarning barqaror va natijador amalga oshishi uchun esa raqamli texnologiyalar imkoniyatlaridan oqilona foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mavzuning dolzarbligi, shuningdek, pandemiya davrida butun dunyo ta’limi raqamli muhitga o‘tgan holatda yanada chuqurlashdi. COVID-19 sharoitida yuzaga kelgan masofaviy ta’lim tajribasi ko‘plab raqamli vositalarning ijobiy tomonlarini ochib berdi. Biroq bu tajriba ko‘rsatdiki, o‘rganish samaradorligi nafaqat texnologiyalarga, balki ularning qanday qo‘llanilishiga ham bog‘liq.

Yuqoridagi dalillar asosida aytish mumkinki, til o‘rganishda raqamli texnologiyalarning imkoniyatlarini to‘liq o‘rganish, ularni samarali tarzda ta’lim

jarayoniga integratsiya qilish, shu bilan birga, salbiy oqibatlarini aniqlash va bartaraf etish bo‘yicha chora-tadbirlar ishlab chiqish bugungi kunning eng dolzarb muammolaridan biridir. Bu masalani ilmiy yondashuvda chuqur tahlil qilish nafaqat ta’lim tizimi sifatini oshiradi, balki o‘quvchilarning raqamli madaniyatini shakllantirishda ham katta ahamiyat kasb etadi.

Til o‘rganishda raqamli texnologiyalardan foydalanish so‘nggi yillarda o‘ziga xos metodik yondashuv sifatida shakllandi. Chet ellik va mahalliy olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar ushbu yo‘nalishda ikki asosiy pozitsiyani belgilaydi: 1) texnologiyalar o‘quv samaradorligini oshiradi; 2) texnologiyalar noto‘g‘ri qo‘llansa, salbiy oqibatlarga olib keladi.

Masalan, Ellis (2020) mobil ilovalarning foydalanuvchiga qulaylik yaratishini, ayniqsa, yangi so‘zlarni tez o‘zlashtirishda yordam berishini ta’kidlagan. Boshqa tomondan, bu ilovalarda grammatika va muloqot kompetensiyalari yetarlicha rivojlantirilmasligi muammo sifatida ko‘rsatilgan.

Oxford University Press (2022) o‘tkazgan tadqiqotda esa 1000 dan ortiq til o‘rganayotgan talabalar ishtirok etgan. Ularning 76% mobil ilovalardan kundalik foydalanishini bildirgan. Shu bilan birga, 39% talabalar e’tiborni jamlay olmaslik, 21% esa motivatsiya pasayishini qayd etgan.

O‘zbekistonda esa 2023 yilda Xalq ta’limi vazirligi tomonidan 1500 nafar o‘quvchi va 300 nafar o‘qituvchi ishtirokida o‘tkazilgan so‘rovnoma natijalariga ko‘ra, til o‘rgatishda eng ko‘p foydalanilayotgan platformalar quyidagilar:

- “Zoom” (62%)
- “Telegram dars kanallari” (59%)
- “Duolingo” (45%)
- “Quizlet” (33%)

Mahalliy tadqiqotlar (Karimova N., 2022; Rashidov F., 2023) esa o‘quvchilarda raqamli texnologiyalar orqali mustaqil til o‘rganishga qiziqish ortganini ko‘rsatadi. Biroq haddan tashqari ekran qarshisida vaqt o‘tkazish, real muloqotning kamayishi, texnik muammolar singari xavf-xatarlar ham mavjud.

METODOLOGIYA

Ushbu ilmiy maqolada sifat va miqdoriy yondashuv usullari integratsiyasi asosida tahlil olib borildi. Tadqiqot uch bosqichda amalga oshirildi:

1. **So‘rovnoma** – O‘zbekistonning 5 ta viloyatida joylashgan umumta’lim maktablarida (8–11-sinf o‘quvchilari) va OTM talabalari orasida 400 nafar respondent ishtirokida so‘rovnoma o‘tkazildi. Unda “Qaysi raqamli

texnologiyalarni ishlatasiz?", "Texnologiyalar sizga qanday foyda berdi?", "Sizda charchoq yoki diqqat yetishmovchiligi sezildimi?" kabi savollar kiritildi.

2. **Platformalarning tahlili** – 6 ta mashhur raqamli platforma funksional jihatdan o'rganildi: Duolingo, BBC Learning English, Quizlet, Zoom, Replika, Google Translate.

3. **Intervyu** – 10 nafar chet tili o'qituvchisi bilan sifatli suhbat o'tkazildi. Ularning darsda texnologiyalardan foydalanishdagi tajribasi, muvaffaqiyatli holatlar va muammolar qayd etildi.

Ma'lumotlar Google Form, Excel va SPSS dasturlari yordamida kodlandi, foizli tahlillar va diagrammalar yaratildi.

NATIJALAR VA TAHLIL

Tadqiqot natijalariga ko'ra, quyidagi asosiy holatlar aniqlandi:

1. Imkoniyatlar:

- Respondentlarning 79% raqamli texnologiyalar ularni mustaqil ishlashga o'rgatganini bildirgan.
- 68% o'quvchi o'rganish jarayoni o'yinli (gamifikatsiyalashgan) bo'lgani uchun motivatsiyasi ortganini ta'kidlagan.
- 52% foydalanuvchi sun'iy intellektga asoslangan suhbatdoshlar orqali og'zaki til ko'nikmasini rivojlantirganini bildirgan.

Texnologiya turi	Afzalligi	Foydalanuvchi ulushi (%)
Duolingo	Lug'at va talaffuz	64%
Zoom	Real vaqtli suhbatlar	58%
Quizlet	Yodlash kartochkalari	47%
Replika AI	Simulyatsiyalashgan muloqot	39%
BBC English	Yevropa CEFR asosidagi kurslar	31%

2. Xavf-xatarlar:

- 61% talaba uzoq vaqt ekran oldida ishlashdan charchashni bildirgan.
- 49% diqqatni jamlay olmaslik holatini kuzatgan.
- 36% real hayotdagi muloqotga bo'lgan qiziqishning kamayganini qayd etgan.

- 28% internetga qaramlik belgilari yuzaga kelganini aytgan.

Bundan tashqari, texnik vositalarning sifatsizligi, internet tezligining pastligi, ayrim platformalarning pulli ekanligi sababli o‘rganuvchilarda muammolar kuzatilgan.

XULOSA

Tahlillardan ko‘rinadiki, raqamli texnologiyalar til o‘rganishda juda katta imkoniyatlarni taqdim etmoqda. Ular orqali:

- Til o‘rganish interaktiv va qulay bo‘lmoqda;
- Mustaqil ta’limga bo‘lgan ehtiyoj ortmoqda;
- Muloqot kompetensiyasi sun’iy intellekt yordamida mustahkamlanmoqda.

Biroq xavf-xatarlar mavjudligi ham inkor etib bo‘lmaydi. Ularni kamaytirish uchun quyidagi tavsiyalarni berish mumkin:

1. **Aralash ta’lim (blended learning)** modelini yo‘lga qo‘yish – raqamli va an’anaviy darslar uyg‘unligida o‘rgatish.
2. **Raqamli gigiyena** tamoyillarini o‘quvchilarga tushuntirish – ekran vaqtini me’yorlashtirish.
3. **Axborot filtrlash** ko‘nikmalarini shakllantirish – o‘quvchilarni sifatli resurslar bilan ishlashga o‘rgatish.
4. **Mahalliy kontent ishlab chiqish** – o‘zbek tilidagi raqamli platformalar sonini ko‘paytirish.

Shu bilan birga, o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini oshirish bo‘yicha seminar va treninglar muntazam tashkil etilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Anderson, T. (2021). *The theory and practice of online learning* (3rd ed.). Athabasca University Press.
2. Ellis, R. (2020). *Understanding second language acquisition and digital tools*. Cambridge University Press.
3. Karimova, N. (2022). Raqamli texnologiyalar vositasida til o‘rganish. *Filologiya masalalari*, (3), 41–45.
4. Murodova, D. (2021). Til o‘rgatishda multimediya vositalari. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.

5. Oxford University Press. (2022). *Digital trends in language education: Global report*. Oxford University Press.

6. Rashidov, F. (2023). Til o‘rganishda gamifikatsiyaning o‘rni. *Pedagogika ilmi va amaliyoti*, (1), 28–34.

7. Salomova, N. (2023). Sun’iy intellekt vositalari orqali chet tilini o‘qitish. *Raqamli ta’lim*, (2), 17–23.

8. UNESCO. (2021). *ICT in education: Global trends report*. Paris: UNESCO Publishing.

9. United Nations Development Programme (UNDP). (2022). *Digital learning readiness in Uzbekistan: A survey-based analysis*. Tashkent: UNDP Uzbekistan Office.

10. Xalq Ta’limi Vazirligi. (2023). *O‘quvchilarda chet tillarini o‘rganishda raqamli platformalarning o‘rni* [Hisobot]. Toshkent: XTV Metodik Markazi.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Корректирование артикуляционных органов через гласные и согласные при обучении русскому языку студентов факультетов физической культуры высших учебных заведений Узбекистана.

Correction of articulatory organs through vowels and consonants in teaching Russian to students of physical education faculties of higher educational institutions of Uzbekistan.

Абзаиров Тахир Юлдашевич, преподаватель кафедры Русского языка и литературы Термезского государственного педагогического института
Электронная почта: abzairovtaxir@gmail.com +99890-246-92-70

Каршиев Абдурахмон Махмудович студент 2-курса кафедры Русского языка и литературы Термезского государственного педагогического института

Аннотация: Основной целью статьи является оказание методической помощи в подготовке учебного материала в отсутствие языковой среды и в организации учебного процесса на начальном этапе обучения артикуляционных органов через гласные и согласные при обучении русскому языку студентов факультетов физического воспитания высших учебных заведений Узбекистана. Материал на занятиях играет немаловажную роль, он является основой всей учебной работы.
Abstract: The main objective of the article is to provide methodological assistance in preparing educational material in the absence of a language environment and in organizing the educational process at the initial stage of teaching articulatory organs through vowels and consonants when teaching Russian to students of physical education faculties of higher educational institutions of Uzbekistan. The material in the classroom plays an important role, it is the basis of all educational work.

Ключевые слова: фонетической, речевой аппарат, гласные, согласные, голосовых связок, потребностям общения, артикуляционные движения, анализировать, орфоэпическим нормам.
Key words: phonetic, speech apparatus, vowels, consonants, vocal cords, communication needs, articulatory movements, analyze, orthoepic norms.

Овладение навыками правильного произношения является необходимым условием развития навыков и умений во всех видах речевой деятельности.

В практике обучения русского языка крайне редко возникает необходимость так называемого безакцентного владения произношением, поэтому мы стремимся лишь обеспечить определённое приближение

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

произношения учащихся к речи носителей языка, допуская возможность в речи акцента, однако не нарушающего процесс коммуникации. При этом есть некоторые общие требования, которые должны соблюдаться. Так, обязательно должны соблюдаться требования фонетической (фонологической) системы русского языка. Иными словами, учащийся факультетов физического воспитания высших учебных заведений Узбекистана должен уметь и в своём произношении, и на слух различать значащие единицы - фонемы, то есть соблюдать свойственные русской фонетике звуковые противопоставления и "слышать" их в процессе восприятия чужой речи.

Существует целый ряд правил программы института и углублённого изучения фонетики русского языка. Правила учитывают тонкости современного фонетического произношения и фонетические особенности за последние столетия. Такие правила не рассматриваются в школьной программе, чтобы не усложнить и без того сложную для понимания школьников тему. Так, вне рамок школьной программы рассматриваются варианты с мягким звуком [ж’], в том числе характерного для старомосковского произношения. В корне слова в сочетаниях -жж-, -зж- и -жд- в слове дождь вместо твердого звука [ж:] имеет место быть мягкий [ж’:]. Например, дрожжи - [дрож’:и]. По другому правилу: буква щ перед звонкой согласной получает озвончение и отмечается звонким звуком [ж’:]. Например, в слове вещдок - [в’иж’:док].

Звуки речи - это звуки, из которых состоят слова. Звук есть самая мелкая единица языка.

1. Звуки речи, как и все другие звуки природы (звуки шагов человека, гудки машины, пение птиц и т.д.), порождаются колебаниями воздуха, то есть звуки речи [а], [б], [в], [о] относятся к акустическим явлениям, они воспринимаются органами слуха как разные звучания.
2. Колебания воздуха возникают при прохождении воздушной струи через речевой аппарат.

Речевой аппарат состоит из лёгких, гортани с голосовыми связками, глотки, полости рта (с языком, губами, твёрдым и мягким нёбом) и полости носа. Функция лёгких - дать воздушную струю. Все другие органы речевого аппарата принимают непосредственное участие в образовании звуков. При «говорении» одни из них двигаются (голосовые связки, мягкое нёбо, язык, губы), эти органы речи называются активными; другие остаются неподвижными (твёрдое нёбо, зубы), они называются пассивными.

В результате работы голосовых связок (или отсутствия таковой) и трения воздуха о преграды создаются различные звучания - разные звуки.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Преграды создаются неодинаковым положением активных органов речи в момент образования звука. Следовательно, звук есть также явление физиологическое: для его возникновения требуется определённая работа органов речи.

3. Звуки [а], [б], [в], [о] и др. являются элементами языка, функция которого, как известно, состоит в том, чтобы передавать смысл. Поэтому звуки речи связаны со значениями слов и их частей (морфем - корней, приставок и т.д.). С помощью изменения звуков можно превратить одно слово в другое. Но на практике соблюдения таких противопоставлений недостаточно. Нужно ещё придерживаться так называемой фонетической нормы, то есть традиционной для русского языка реализации фонетических противопоставлений. Например, в русской фонетической системе нет противопоставления носовых и неносовых гласных. Поэтому, казалось бы, можно, говоря по-русски, произнести ту или иную гласную с носовым оттенком. Но это запрещает фонетическая норма русского языка. Итак, иностранцы должны соблюдать: а) принцип соответствия потребностям общения (т.е. чтобы отклонения в произношении не мешали другим воспринимать и понимать речь); б) принцип представительности по отношению к фонетической системе русского языка (мы должны обеспечивать произношение звуков в соответствии с закономерностями их реального функционирования и, в частности, в соответствии с их системными отношениями) [1, с. 112].

Принципы обучения произношению являются обобщениями многолетней практики:

1. Опора на системные свойства звукового строя русского языка. Это значит, что мы должны отрабатывать русские фонетические особенности, прежде всего действительно актуальные для коммуникации в соответствии с их реальным функционированием в русской речи, причём в системе (например, [т] вместе с [д]). учащиеся должны неукоснительно соблюдать звуковые противопоставления, свойственные русской фонетической системе. Так, с самого начала учащийся должен усвоить различия по палатальности - непалатальности (твёрдости - мягкости) согласных, свойственные системе русского языка. Это - тот предельный минимум, без которого невозможно овладение языком даже для цели чтения научно-технической литературы.

2.Учёт особенностей звукового строя русского языка учащихся. Учащиеся незаметно переносят в русскую речь типичные произносительные особенности русского языка, прежде всего особенности его системы и нормы. Эта фонетическая интерференция распространяется и на так называемый

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

фонетический слух: носитель того или иного языка слышит звуки чужого языка как бы через призму системы родного - он услышит те фонетические различия и вообще фонетические особенности, которые есть в его русском языке, и - без специального обучения - не услышит специфических особенностей иностранного. Обучение произношению должно строиться с учётом русского языка учащихся, а именно состава фонем, системы звуковых противопоставлений, места и способа производства звуков, характера ударения и интонации. Например, гласные русского языка необходимо различать по подъёму (и/е; у/о). Такие гласные не различаются в арабском языке, в языке пушту. В немецком языке, например, не противопоставляются по глухости/звонкости з/с.

3. Сочетание сознательности и имитативности в обучении произношению (сознательно-имитативный путь). Понимание того, какие операции необходимо произвести органами речи. Опора на слуховую память, имитативные способности. Обучение произношению строится на основе сознательного усвоения артикуляции русских звуков, ритмических моделей, системы интонации. Перед обучающимися ставится задача - осознать артикуляционные движения в единстве с их звуковыми соответствиями, понять разницу в произношении звука на родном и русском языке. совершенно необходимо, чтобы учащиеся умели анализировать своё произношение звуков родного и изучаемого языка. Произношение иноязычного звука должно стать сознательной операцией. А затем эта операция должна превратиться в бессознательный, автоматизированный навык. Осознание артикуляторных движений особенно необходимо при изучении звуков, отсутствующих в родном языке учащихся или существенно отличающихся по характеру артикуляции. При изучении сходных артикуляций возможно использование имитации, её следует вводить после объяснения произношения звука. Однако не рекомендуется строить обучение произношению только на имитации, т.к. выработанные подобным образом навыки непрочны.

4. Комплексность работы над звуками, ударением и ритмикой слова и интонацией. Необходимо соблюдение общедидактических требований посильности и доступности. Постепенное усложнение материала. Одновременное взаимосвязанное параллельное обучение различным элементам. С момента включения отрабатываемых звуков в двусложные слова начинается работа с ритмическими моделями, причём в следующей последовательности: ТАта, таТА, ТАтата, таТАта, татаТА. Одновременно ведётся работа над качественной и количественной редукцией в безударных слогах. Далее даются

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

односинтагменные, потом двусинтагменные предложения, и одновременно - интонационные конструкции.

Итак, чтобы добиться автоматизации, мы сосредоточиваем сознательное внимание учащегося на отработке сначала отдельных элементов артикуляции, а затем звука в целом - отдельно и в составе слога. Далее, включая отработанный звук в состав слова, мы ставим учащегося перед необходимостью думать уже не о произнесении этого звука, а о произнесении слова в целом. Тут-то артикуляторные операции начинают становиться собственно навыками, уходя из сферы сознания. Но основной этап - когда мы такое слово включаем в состав осмысленного, коммуникативного высказывания. Общаясь при его помощи, учащийся вынужден сосредоточить внимание на том, что сказать, - и вся фонетическая сторона речи становится для него бессознательной. Обычно это делается уже в рамках так называемого вводно-фонетического курса (ВФК). ВФК продолжается обычно 1-3 недели, интенсивный курс - 1-1,5 недели.

Существует ещё один тип фонетического курса - корректировочный, или корректирующий, который идёт на продвинутом этапе. Он обычно связан с опорой на особенности родного языка. Здесь идёт снятие акцента, хотя это практически невозможно.

Итак, мы убедились, что чтобы легко читать незнакомые слова и понимать транскрипции из словаря нужно хотя бы элементарное знание английской фонетики - науки произношения и правил чтения. Заканчиваются ли на этом преимущества такого обучения?

У людей, которые уделяли время обучению произношения есть ещё один неоспоримый «бонус». Почти все носители (да и неносители тоже) воспринимают иностранца, который хорошо звучит на их родном языке, как человека, владеющего всеми аспектами языка так же хорошо, как он произносит слова. Вы можете произнести пару простых фраз с хорошим акцентом и произведёте впечатление человека, отлично знающего иностранный язык.

Лично я придерживаюсь мнения, что человек, который умеет говорить, но не умеет произносить лучше, чем тот, который отлично звучит, но не может связать и двух слов. Это не значит, что я считаю, что на произношение не нужно тратить время. **Современные методики позволяют гармонично сочетать обучение фонетике (произношению) и все остальные аспекты языка в одном курсе**. Такой курс, в большинстве случаев, более эффективный, чем просто грамматический курс. Занятия состоят не только из «сухих» грамматических формул, в них также включены фонетические правила и упражнения. На этих упражнениях наш мозг отдыхает и готовится получить новую «порцию»

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

сложного материала. В результате и грамматика и фонетика отлично усваиваются.

Ср.: *дом, дым, дам* (тебе книгу), (много) *дум; дом, том.*

4. Звуки речи употребляются не изолированно, а в определённых звуковых комплексах - словах. Это приводит к тому, что один и тот же звук русского языка в разных словах может звучать по-разному.

Ср.: в слове *рéзок* на месте буквы *з* звучит звук [з]; в слове *рéзкий* - на месте буквы *з* звучит звук [с].

5. Слова могут состоять из одного и более звуков. Союзы, предлоги, местоимения обычно самые короткие. Например, из одного звука состоят предлоги *к, в, с*; союзы *а, и*. Слова знаменательных частей речи обычно состоят из трёх и более звуков. *Дом, стол, велосипед, подошёл, красивый.*

6. Раздел науки, в котором изучаются звуки речи, называется фонетикой (от греч. «фоне» - звук).

7. С фонетикой тесно связана орфоэпия - наука, занимающаяся изучением нормативного литературного произношения (от греч. «орфо» - правильный; «эпос» - слово, речь). Орфоэпическим нормам подчиняются произношение звуков речи, постановка ударения и др. Например, по орфоэпическим нормам литературного языка первый звук в местоимении *что* произносится как [ш]; согласный [н] в ударном слоге слова *фонетика* произносится твёрдо; ударение в существительном

алфавит ставится на последний слог.

Правильность произношения слов можно проверить по орфоэпическим словарям.

Фонетическая транскрипция в русском языке

В научной литературе и учебных пособиях при описании звуков используется фонетическая транскрипция - специальный вид письма, позволяющий более или менее точно передать произношение отдельных звуков и их сочетаний, слов, словосочетаний и предложений.

Для обозначений звуков используются следующие знаки.

1. Чтобы отличить звук от буквы, звуки заключаются в квадратные скобки - [ ]. [а], [о], [л].

В квадратные скобки заключается и весь транскрибируемый элемент: слово, словосочетание, предложение и т.д. [сто́л], [до́м бы́л ма́л].

2. Для обозначения основной части звуков используется русский алфавит ([м], [н], [ы] и др.) с добавлением некоторых специальных знаков.

3. Знак [j] обозначает согласный й. *Май* [ма́j], *я* [já].

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Для обозначения этого звука используется и знак [й].

4. Знак [э] обозначает ударный гласный, который в обычном письме соотносится с буквой е и с буквой э. *Сел* [с’э́л], *эти* [э́т’и].

5. Знак [’] – запятая справа сверху у буквы – указывает на мягкий согласный. *Мир* [м’и́р], *медь* [м’э́д’].

6. Знаки [¯] или [:] обозначают долгий согласный. *Сжал* [ж:а́л].

Гласные звуки русского языка

В русском языке 6 основных (то есть тех, что произносятся под ударением) гласных звуков: А, О, Э, У, Ы, И которые обозначаются на письме 10 буквами:А, Я, О, Ё, Е, Э, У, Ю, Ы, И.

1. Употребление гласных в составе слова имеет в русском языке некоторые особенности: Гласный [ы] в начале слов, как правило, не выступает; начальный [ы] возможен в редких заимствованных собственных существительных. *Ы́йя, Ы́ныкган.* Звук [ы] употребляется только после твёрдых согласных. *Дым* [ды́м], *тыл* [ты́л]. Звук [и] употребляется только после мягких согласных. *Физик* [ф’и́з’ик]. Написание буквы и после ж, ш, ц (эти звуки всегда твёрдые) не определяется произношением: буквенные сочетания жи, ши, ци произносятся как [жы], [шы], [цы]. Гласный [ы] произносится на месте буквы и также в начале слова после предлога на твёрдый согласный (предлог при этом не имеет своего ударения и примыкает к последующему слову). *Из ириса* – [из-ы́] *риса.* Гласный [э] употребляется в большинстве случаев после мягких согласных. *Дети* [д’э́т’и], *вес* [в’э́с]. Но здесь есть отступления. Звук [э] сочетается с твёрдыми согласными: после [ж], [ш], [ц]; *Жест* [жэ́ст], *шесть* [шэ́с’т’], *цены* [цэ́ны].в некоторых иноязычных словах; *Тест* [тэ́ст], *темп* [тэ́мп]. в некоторых сложносокращённых словах. *ГЭС, ВТЭК.*

3. Характерная особенность русского произношения – разное звучание гласных под ударением и без ударения.Гласный в ударном положении находится в сильной позиции, то есть произносится наиболее отчётливо и с наибольшей силой. Гласный в безударном положении находится в слабой позиции, то есть произносится с меньшей силой и менее отчётливо.

4. В безударном положении (в слабой позиции) все гласные звуки произносятся с меньшей силой, но одни из них сохраняют свои качественные характеристики, а другие - нет: не изменяют качества звучания в безударном положении гласные звуки [и], [ы], [у] (буквы и, ы, у, ю);

Мил [м’и́л]- *мила* [м’ила́], *жил* [жы́л]- *жила* [жыла́], *шут* [шу́т] - (нет) *шута* [шута́].

Обучение произношению (а.А. Миролюбов, к.С. Махмурян)

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

1. Основные проблемы при обучении произношению

Невозможно овладеть языком, не овладев его звуковым строем и не соблюдая типичные для него нормы произношения. Под произношением в узком смысле слова обычно понимают особенности артикуляции звуков речи в каждом конкретном языке. В понимание произношения в широком смысле слова включают также интонацию и ритм. Под правильным произношением подразумевается совокупность орфоэпических норм, присущих той или иной разновидности языка (Азимов Э.Г., Щукин А.Н., с. 261). Постановка произношения иностранного языка - сложная задача, требующая от учителя знания не только фонетической системы преподаваемого языка, но и родного языка, так как их сопоставление позволяет прогнозировать типичные ошибки изучающих иностранный язык и наиболее эффективно преодолевать возникающие в процессе обучения трудности.

Формирование фонетических (слухопроизносительных) навыков имеет важное значение, так как способствует успешности речевого общения. Иностранный акцент утомляет слушателей, нарушение фонетической корректности речи часто приводит к непониманию сообщаемой информации, иногда жизненно важной. Овладение фонетическими навыками является существенным условием развития всех видов речевой деятельности - аудирования, чтения, говорения и письма.

Джеральд Келли отмечает следующий парадокс: „И учащиеся, и учителя осознают важность правильного произношения для успешной коммуникации, однако этот аспект часто игнорируется". Он считает, что это происходит вследствие того, что у учителей нет достаточной теоретической базы в области фонетики, нет практических умений, необходимых для постановки произношения, и нет доступа к идеям, как это сделать. Вероятно, следует также отметить нехватку времени на уроке.

Практика показывает, что работа над произношением должна вестись на протяжении всех этапов обучения в общеобразовательном учреждении. От этапа к этапу меняются акценты обучения и удельный вес фонетических упражнений. На начальном этапе работе над произношением уделяется больше всего времени, на старшем - меньше всего (при условии, что фонетические навыки на предыдущих этапах были правильно сформированы и нуждаются в поддержке и дальнейшей автоматизации, а не в переучивании).

Заключение.

В статье представлен теоретический материал, способствующий формированию у студентов общетеоретических представлений об особенностях

фонетической системы современного русского языка, знакомству студентов со специфическими особенностями фонетических единиц русского языка и законами их функционирования, развитию навыков практического анализа речевого материала, а также решению методической задачи формирования лингвистического мышления студента.

Литература:

1.Алиева Э.А. Практический курс русского языка. - Т., 2012 Ш Современный русский язык. Фонетика, графика, орфография, орфоэпия: учебное пособие. - М.: Флинта, 2012
2.Казакова О.П. Современный русский литературный язык (фонетика).-Т., 2012.
3.Малышева Е.Г., Рогалева О.С. Современный русский язык. Фонетика. Орфоэпия.: учебное пособие - Омск, 2012
4.Литневская Е.И. Русский язык: краткий теоретический курс - Copyright, 2016.
5.Hikmatov , I., & Tursunova, S. (2023). Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini ma’naviy-ma’rifiy faoliyatga tayyorlashning imkoniyatlari . *Interpretation and Researches*, *2*(1). извлечено от https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/1013
6.Абзоиров Тохир и Абзоирова Дилшода. (2021). Современная молодежь – на пути образования и воспитания. *JournalNX — многопрофильный рецензируемый журнал* , *7* (05), 280–284. https://doi.org/10.17605/OSF.IO/KN7VM
7.Tursunova Saida. (2022). Pedagogical bases of nationalization of school education. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, *3*(02), 456–461. https://doi.org/10.17605/OSF.IO/P8MNR
8. Abzairov Takhir Yuldashevich, & Abzairova Dilfuza Takhirovna. (2022). EDUCATION AND TRAINING IN SCHOOLS SHOULD BE IN HARMONY WITH THE IDEA OF NATIONAL SPIRIT AND PATRIOTISM. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, *3*(02), 462–469. https://doi.org/10.17605/OSF.IO/DQ4XY
9. Абзаиров Тахир Юлдашевич, & Чориева Мухаббат Тураевна. (2024). Лингвометодические и культурологические особенности преподавания русского языка как иностранного . *World Scientific Research Journal*, *23*(2), 93–105. Retrieved from http://wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/3020
10.Абзаиров , Т. . (2024). Современные методы - результативный путь для образования Зарубежная лингвистика и лингводидактика, 2(4), 315–322. https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol2-iss4-pp315-322

11. Т.Ю. Абзаиров, Современные методы обучения студентов русскому языку по направлению “Физическое направление” вузов Узбекистана, преподаватель кафедры Русского языка и литературы Термезского государственного педагогического института Термез, Узбекистан abzairov@terdpi.uz DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.14565034

12.Abzairov Takhir Yuldashevich, A. K. K. (2023). Formation of a linguistic personality in the conditions of a modern university. Eurasian journal of academic research, 3(6), 197–203. https://doi.org/10.5281/zenodo.8059585

13.Abzairov Takhir Yuldashevich. (2023). Dynamics of the levels of russian language proficiency of students of non-linguistic faculties of pedagogical universities in uzbekistan. Eurasian journal of academic research, 3(6), 182–188. https://doi.org/10.5281/zenodo.8059434

14. Турсунова Саида Исаковна. (2023). Причины выбора модели внеучебной деятельности по развитию устной речи младших школьников. https://doi.org/10.5281/zenodo.10155214

15. Абзаиров, Т., & Никаноров , С. (2023). Особенности речи и письменности в преподавании русского языка в вузах Узбекистана. Традиции и инновации в исследовании и преподавании языков, 1(1), 368–375. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/traditions-innovations-language/article/view/26451

16.А.А. Миролюбов, К.С. Махмурян, Обучение произношению. https://studfile.net/preview/5769616/page:40/

Tursunova, S. (2024). Innovatsion yondashuv asosida boshlang ‘ich sinf o ‘quvchilarining og ‘zaki nutqini rivojlantirishning asosiy mazmuni. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, *4*(10), 176-185.

Ismatova, N., & Tursunova, S. I. (2023). BOSHLANG’ICH SINF O’QUVCHILARIDA OG’ZAKI NUTQNI RIVOJLANTIRISH, TILSHUNOSLIK USLUBIY MUAMMO SIFATIDA. *Interpretation and researches*, *2*(1).

Hikmatov, I., & Tursunova, S. (2023). Bo ‘lajak boshlang ‘ich sinf o ‘qituvchilarini ma’naviy-ma’rifiy faoliyatga tayyorlashning imkoniyatlari. *Interpretation and researches*, *2*(1).

Allaberganova, Y., & Tursunova, S. (2023). BOSHLANG’ICH SINF O’QUVCHILARINI MILLIY QADRIYATLAR RUHIDA TARBIYALASH. *Interpretation and researches*, *2*(1).

Tursunova, S. I. Uzbekistan is a country of friendship. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 185-189.

Пономарева, Л. И., & Турсунова, С. И. (2023). Теоретические основы проблемы обучения младших школьников элементам рассуждения в процессе знакомства с художественными произведениями. *Вестник Шадринского государственного педагогического университета*, (2 (58)), 53-59.

Турсунова, С. И. (2022). *Педагогические основы национализации школьного образования. ТГПИ. 2022 год*.

Турсунова, С. И. (2024). Развитие словесного творчества младших школьников на уроках литературного чтения. *Проблемы современного педагогического образования. Сер.: Педагогика и психология.-Научный журнал:-Ялта: РИО ГПА*, (82), 284-287.

Tursunova, S. I. (2024). SCIENTIFIC THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE FORMATION OF ORAL SPEECH IN ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS. *World of Scientific news in Science*, *2*(6), 137-143.

Isakovna, T. S. Linguistic-methodological problems of the development of oral speech in primary classes of national schools. *Teacher of the Department of Primary Education, Termiz State Pedagogical Institute*.

Tursunova, S. I., & Raxmatullayeva, F. A. (2025). MATN TURLARI, ULARNING O ‘ZIGA XOS JIHATLARI. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, *5*(3), 602-607.

Tursunova, S. I. (2025). BOSHLANG’ICH SINF DARSLIKLARIDA PUNKTUATSIYAGA OID BERILGAN MATERIALLAR TAHLIL QILISH. *ACUMEN: International journal of multidisciplinary research*, *2*(1), 342-347.

Bahodirovna, C. Z., & Tursunova, S. I. (2023). ON THE EXAMPLE OF RUSSIAN EXPERIENCE IN CREATING PRIMARY SCHOOL TEXTBOOKS. *International Journal of Pedagogics*, *3*(04), 1-11.

Tursunova, S., & Kh, T. M. (2023). REGARDING THE DEVELOPMENT OF LINGUISTIC COMPETENCES IN PRIMARY EDUCATION. *International Journal of Pedagogics*, *3*(04), 12-20.

Tursunova, S. (2023). REASONS FOR CHOOSING MODELS OF EXTRACURRICULAR ACTIVITIES FOR THE DEVELOPMENT OF ORAL SPEECH OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN. *Science and innovation*, *2*(B11), 262-266.

Турсунова, С. (2022). Методика обучения русскому языку младших школьников. *Общество и инновации*, *3*(8/S), 179-186.

Tursunova, S. (2025). CUMINUM CYMINUM LO ‘SIMLIGINING MORFOBIOLOGIK VA DORIVORLIK XUSUSIYATLARI. *Теоретические аспекты становления педагогических наук*, *4*(10), 171-176.

Tursunova, S. (2025). ABDULLA QODIRIY-O’ZBEK ROMANCHILIGI ASOSCHISI. *Modern Science and Research*, *4*(4), 989-995.

Tursunova, S. I. (2025, April). ELEKTRON RESURSLARDAN FOYDALANISH ASOSIDA BOSHLANG ‘ICH TA’LIMNING DIDAKTIK TA’MINOTINI TAKOMILLASHTIRISH. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE* (Vol. 2, No. 4, pp. 60-64).

Tursunova, S. I., & Nigora, K. (2025). PIRLS DASTURI ASOSIDA NAZORAT TOPSHIRIQLARINI YARATISH VA ULAR USTIDA ISHLASH TEXNOLOGIYASI. *ACUMEN: International journal of multidisciplinary research*, *2*(3), 156-160.

Tursunova, S. I. (2025). BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING O'G'ZAKI NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA XALQ OG'ZAKI IJODINING O'RNI. *ACUMEN: International journal of multidisciplinary research*, *2*(3), 119-124.

Tursunova, S. I. (2025). Specific characteristics of text in developing reading literacy in primary school students. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, *5*(3), 611-614.

Yigitali Jo’ra o’gli, J., Ulug’bek, B., & Tursunova, S. I. (2025). BOSHLANG‘ICH SINFDA GAP USTIDA ISHLASHDAGI IZCHILLIK. *SYNAPSES: Insights across the disciplines*, *2*(1), 136-139.

Tursunova, S. (2024, October). Boshlang ‘ich sinf o ‘quvchilarining ona tili sinfdan tashqari mashg ‘ulotlarda og ‘zaki nutqini rivojlantirish metodlari. In *CONFERENCE ON THE ROLE AND IMPORTANCE OF SCIENCE IN THE MODERN WORLD* (Vol. 1, No. 9, pp. 217-220).

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024, VOLUME-2, ISSUE-6

QUASI-DERIVATIONS OF LOW-DIMENSIONAL LEIBNIZ ALGEBRAS AND THEIR PROPERTIES

Musayev Sardor Xabibulla o'g'li

UNIVERSITY OF SCIENCE AND TECHNOLOGIES

Teacher of the "Exact Sciences" department

sardormusayev1999@gmail.com

ABSTRACT

The article presents the results obtained about quasi-derivations of small-dimension Leibniz algebras and their properties.

Key words: Leibniz algebra, derivation, quasi-derivation, generalized derivation, centroids and quasi-centroids.

INTRODUCTION

Currently, the class of Leibniz algebras, which is a generalization of Lie algebras, is being intensively studied. It should be noted that algebras satisfying the Leibniz theorem were first introduced in 1965 in the work of A. Bloch under the name of D-algebras. However, not much attention was paid to the study of D-algebras, only J.L. Only after the works of Lode and T. Pirashvili, Leibniz algebras began to be intensively studied, and up to now a number of articles devoted to these algebras have been published. Leibniz algebras were developed by the French mathematician J.L. in the 90s of the last century. This by Lode

$$[x,[y,z]] = [[x,y],z] - [[x,z],y]$$

It was included in the science as an algebra characterized by Leibniz's equation. Since 1998, the structural theory of Leibniz algebra has been developed by Sh.A. Ayupov and B.A. The Omirovs began to learn. The larger the size of the algebra, the more difficult it is to describe. Ayupov Sh.A., Omirov B.A., Rakhimov I.S., Riksiboev I.M., Khudoyberdiyev A.Kh. with nilpotent Leibniz algebras. and others were engaged. Since the study of nilpotent Lie algebras of large dimensions is also complicated, nilpotent algebras are divided into several classes. For example, zero filiform, filiform, quasi filiform and other classes.

In recent years, a number of operators considered as differentiations of non-associative algebras and generalizations of differentiations have been widely studied.

In particular, the concepts of quasi-differentiations were studied not only for operator algebras but also for Lie and Leibniz algebras. This article explores the concept of quasi-differentiations of small-scale Leibniz algebras. Quasi-differentiations of small-scale Leibniz algebras and their properties are defined.

1. PRELIMINARIES

This section is devoted to recalling some basic notions and concepts used through the work.

Definition 1. Let $(L, [-,-])$ be an algebra over F. L is called Leibniz algebra, if is satisfies for all x, y and z:

$$[x,[y,z]] = [[x,y],z] - [[x,z],y].$$

Definition 2. A linear map $D: L \to L$ is said to be a derivation of L if it satisfies:

$$D([x,y]) = [D(x),y] + [x,D(y)],$$

for all $x, y \in L$.

We denote the set of all derivations of L by $Der(L)$, and then, $Der(L)$ provided with the commutator is a subalgebra of $End(L)$ and is called the derivation algebra of L.

Definition 3. $D \in End(L)$ is said to be a generalized derivation of L, if there exist $\exists D', D'' \in End(L)$ such that:

$$[D(x),y] + [x,D'(y)] = D''([x,y])$$

for all $x, y \in L$.

Definition 4. $D \in End(L)$ is said to be a quasiderivation of L, if there exists $\exists D' \in End(L)$, such that:

$$D(x),y] + [x,D(y)] = D'([x,y])$$

for all $x, y \in L$.

Denote by $GDer(L)$ and $QDer(L)$ the sets of generalized derivations and quasiderivations, respectively.

Definition 5. If $C(L) = \{D \in End(L)\} \mid [D(x),y] = [x,D(y)] = D([x,y]\}$, for all $x, y \in L$, then $C(L)$ is called the centroid of L.

Definition 6. If $QC(L) = \{D \in End(L)\} \mid [D(x),y] = [x,D(y)]\}$, for all $x, y \in L$, then $QC(L)$ is called the quasicentroid of L.

Definition 7. If $ZDer(L) = \{D \in End(L) \mid [D(x), y] = [x, D(y)] = D([x, y]) = 0\}$, for all $x, y \in L$, then $ZDer(L)$ is called the central derivation of L.

It is easy to verify that

$$ZDer(L) \subseteq Der(L) \subseteq QDer(L) \subseteq GDer(L) \subseteq End(L)$$

$$C(L) \subseteq QC(L) \subseteq QDer(L)$$

Theorem 1. If L is a Leibniz algebra, then:

(1) $[Der(L), C(L)] \subseteq C(L)$

(2) $[QDer(L), QC(L)] \subseteq QC(L)$

(3) $D(Der(L)) \subseteq Der(L), \forall D \in C(L)$

(4) $C(L) \subseteq QDer(L)$

(5) $[QC(L), QC(L)] \subseteq QDer(L)$

(6) $QDer(L) + QC(L) \subseteq GDer(L)$.

Here, the commutator $[-,-]$ is defined as follows: $[D_1, D_2] = D_1D_2 - D_2D_1$.

Proposition 1. Let L be a Leibniz algebra over F, with the operation

$D_1 \bullet D_2 = D_1D_2 + D_2D_1, \forall D_1, D_2 \in End(L)$. Then, $(End(L), \bullet)$ is a Jordan algebra.

QUASI-DERIVATIONS OF TWO-DIMENSIONAL LEIBNIZ ALGEBRAS:

It is known that any two-dimensional Leibniz algebra is isomorphic to one of the following non-isomorphic Leibniz algebras:

$L_1: [e_1, e_1] = e_2$

$L_2: [e_1, e_2] = -[e_2, e_1] = e_2$

$L_3: [e_1, e_2] = [e_2, e_2] = e_1$

2. MAIN RESULTS:

We define derivations, quasi-derivations, centroids, quasi-centroids and generalization derivations of these three different 2-dimensional algebras:

Theorem 2. Derivations of algebra $L_1: [e_1, e_1] = e_2$ has the form:

$L_1: [e_1, e_1] = e_2$				
$Der(L_1)$	$QDer(L_1)$	$GDer(L_1)$	$C(L_1)$	$QC(L_1)$
$\begin{pmatrix} d_{11} & d_{12} \\ 0 & 2d_{11} \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} d_{11} & d_{12} \\ 0 & d_{22} \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} d_{11} & d_{12} \\ 0 & d_{22} \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} d_{11} & d_{12} \\ 0 & d_{11} \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} d_{11} & d_{12} \\ 0 & d_{22} \end{pmatrix}$

Theorem 3. Derivations of algebra $L_2: [e_1, e_2] = -[e_2, e_1] = e_2$ has the form:

$L_2: [e_1, e_2] = -[e_2, e_1] = e_2$				
$Der(L_2)$	$QDer(L_2)$	$GDer(L_2)$	$C(L_2)$	$QC(L_2)$
$\begin{pmatrix} d_{11} & d_{12} \\ 0 & d_{22} \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} d_{11} & d_{12} \\ d_{21} & d_{22} \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} d_{11} & d_{12} \\ d_{21} & d_{22} \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} a_{11} & 0 \\ 0 & a_{11} \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} a_{11} & 0 \\ 0 & a_{11} \end{pmatrix}$

Theorem 4. Derivations of algebra $L_3: [e_1, e_2] = [e_2, e_2] = e_1$ has the form:

$L_3: [e_1, e_2] = [e_2, e_2] = e_1$				
$Der(L_3)$	$QDer(L_3)$	$GDer(L_3)$	$C(L_3)$	$QC(L_3)$
$\begin{pmatrix} d_{11} & 0 \\ d_{11} & 0 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} d_{21} + d_{22} & 0 \\ d_{21} & d_{22} \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} d_{11} & d_{12} \\ d_{21} & d_{22} \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} a_{11} & 0 \\ 0 & a_{11} \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} a_{11} & 0 \\ 0 & a_{11} \end{pmatrix}$

QUASI-DERIVATIONS OF THREE-DIMENSIONAL NILPOTENT LEIBNIZ ALGEBRAS:

We are given the following three-dimensional nilpotent Leibniz algebras:
λ_1: $abelian$;

λ_2: $[e_1, e_1] = e_2$;

λ_3: $[e_2, e_3] = e_1,\ [e_3, e_2] = -e_1$;

λ_4: $[e_2, e_1] = e_3,\ [e_1, e_2] = \alpha e_3,\ \alpha \neq \alpha^{-1} (\alpha \in C)$;

λ_5: $[e_1, e_1] = e_3,\ [e_2, e_1] = e_3,\ [e_1, e_2] = -e_3$

λ_6: $[e_1, e_1] = e_2,\ [e_2, e_1] = e_3$.

We find a set of quasi-derivations for these algebras.

Proposition 2. The general representation of the matrix of the space of all derivations of λ_1: $abelian$ algebra is as follows:

$$\begin{pmatrix} \alpha_1 & \alpha_2 & \alpha_3 \\ \beta_1 & \beta_2 & \beta_3 \\ \gamma_1 & \gamma_2 & \gamma_3 \end{pmatrix}$$

Theorem 5. The general representation of the matrix of the space of all quasi-derivations of λ_2: $[e_1, e_1] = e_2$ algebra is as follows:

$$QDer(\lambda_2) = \begin{pmatrix} \alpha_1 & \alpha_2 & \alpha_3 \\ 0 & \beta_2 & \beta_3 \\ 0 & \gamma_2 & \gamma_3 \end{pmatrix}$$

We present the remaining derivations of the λ_2 algebra without proof in the following table:

$\lambda_2: [e_1, e_1] = e_2$			
$Der(\lambda_2)$	$GDer(\lambda_2)$	$C(\lambda_2)$	$QC(\lambda_2)$
$\begin{pmatrix} \alpha_1 & \alpha_2 & \alpha_3 \\ 0 & 2\alpha_1 & 0 \\ 0 & \gamma_2 & \gamma_3 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} \alpha_1 & \alpha_2 & \alpha_3 \\ 0 & \beta_2 & \beta_3 \\ 0 & \gamma_2 & \gamma_3 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} \alpha_1 & \alpha_2 & \alpha_3 \\ 0 & \alpha_1 & 0 \\ 0 & \gamma_2 & \gamma_3 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} \alpha_1 & \alpha_2 & \alpha_3 \\ 0 & \beta_2 & \beta_3 \\ 0 & \gamma_2 & \gamma_3 \end{pmatrix}$

Theorem 6. The general representation of the matrix of the space of all quasi-derivations of λ_3: $[e_2, e_3] = e_1,\ [e_3, e_2] = -e_1$ algebra is as follows:

$$QDer(\lambda_3) = \begin{pmatrix} \alpha_1 & 0 & 0 \\ \beta_1 & \beta_2 & \beta_3 \\ \gamma_1 & \gamma_2 & \gamma_3 \end{pmatrix}$$

$\lambda_3: [e_2, e_3] = e_1, [e_3, e_2] = -e_1$			
$Der(\lambda_3)$	$GDer(\lambda_3)$	$C(\lambda_3)$	$QC(\lambda_3)$
$\begin{pmatrix} \beta_2+\gamma_3 & 0 & 0 \\ \beta_1 & \beta_2 & \beta_3 \\ \gamma_1 & \gamma_2 & \gamma_3 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} \alpha_1 & 0 & 0 \\ \beta_1 & \beta_2 & \beta_3 \\ \gamma_1 & \gamma_2 & \gamma_3 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} \alpha_1 & 0 & 0 \\ \beta_1 & \alpha_1 & 0 \\ \gamma_1 & 0 & \alpha_1 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} \alpha_1 & 0 & 0 \\ \beta_1 & \beta_2 & 0 \\ \gamma_1 & 0 & \gamma_3 \end{pmatrix}$

Theorem 7. The general representation of the matrix of the space of all quasi-derivations of λ_4: $[e_2, e_1] = e_3$, $[e_1, e_2] = \alpha e_3$, $\alpha \neq \alpha^{-1}, (\alpha \in C)$ algebra is as follows:

$$QDer(\lambda_4) = \begin{pmatrix} \alpha_1 & 0 & \alpha_3 \\ 0 & \beta_2 & \beta_3 \\ 0 & 0 & \gamma_3 \end{pmatrix}$$

λ_4: $[e_2, e_1] = e_3$, $[e_1, e_2] = \alpha e_3$, $\alpha \neq \alpha^{-1}, (\alpha \in C)$			
$Der(\lambda_4)$	$GDer(\lambda_4)$	$C(\lambda_4)$	$QC(\lambda_4)$
$\begin{pmatrix} \alpha_1 & 0 & \alpha_3 \\ 0 & \beta_2 & \beta_3 \\ 0 & 0 & \alpha_1+\beta_2 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} \alpha_1 & \alpha_2 & \alpha_3 \\ \beta_1 & \beta_2 & \beta_3 \\ 0 & 0 & \gamma_3 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} \alpha_1 & 0 & \alpha_3 \\ 0 & \alpha_1 & \beta_3 \\ 0 & 0 & \alpha_1 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} \alpha_1 & 0 & \alpha_3 \\ 0 & \beta_2 & \beta_3 \\ 0 & 0 & \gamma_3 \end{pmatrix}$

Theorem 8. The general representation of the matrix of the space of all quasi-derivations of λ_5: $[e_1, e_1] = e_3$, $[e_2, e_1] = e_3$, $[e_1, e_2] = -e_3$ algebra is as follows:

$$QDer(\lambda_5) = \begin{pmatrix} \alpha_1 & \alpha_2 & \alpha_3 \\ 0 & \alpha_1 & \beta_3 \\ 0 & 0 & \gamma_3 \end{pmatrix}$$

$\lambda_5: [e_1, e_1] = e_3, [e_2, e_1] = e_3, [e_1, e_2] = -e_3$			
$Der(\lambda_5)$	$GDer(\lambda_5)$	$C(\lambda_5)$	$QC(\lambda_5)$
$\begin{pmatrix} \alpha_1 & \alpha_2 & \alpha_3 \\ 0 & \alpha_1 & \beta_3 \\ 0 & 0 & 2\alpha_1 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} \alpha_1 & \alpha_2 & \alpha_3 \\ 0 & \beta_2 & \beta_3 \\ 0 & 0 & \gamma_3 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} \alpha_1 & 0 & \alpha_3 \\ 0 & \alpha_1 & \beta_3 \\ 0 & 0 & \alpha_1 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} \alpha_1 & 0 & \alpha_3 \\ 0 & \alpha_1 & \beta_3 \\ 0 & 0 & \gamma_3 \end{pmatrix}$

Theorem 9. The general representation of the matrix of the space of all quasi-derivations of λ_6: $[e_1, e_1] = e_2$, $[e_2, e_1] = e_3$ algebra is as follows:

$$QDer(\lambda_6) = \begin{pmatrix} \alpha_1 & \alpha_2 & \alpha_3 \\ 0 & \beta_2 & \beta_3 \\ 0 & 0 & \gamma_3 \end{pmatrix}$$

$\lambda_6: [e_1, e_1] = e_2, [e_2, e_1] = e_3$			
$Der(\lambda_6)$	$GDer(\lambda_6)$	$C(\lambda_6)$	$QC(\lambda_6)$
$\begin{pmatrix} \alpha_1 & \alpha_2 & \alpha_3 \\ 0 & 2\alpha_1 & \alpha_2 \\ 0 & 0 & 3\alpha_1 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} \alpha_1 & \alpha_2 & \alpha_3 \\ \beta_1 & \beta_2 & \beta_3 \\ 0 & 0 & \gamma_3 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} \alpha_1 & 0 & \alpha_3 \\ 0 & \alpha_1 & 0 \\ 0 & 0 & \alpha_1 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} \alpha_1 & 0 & \alpha_3 \\ 0 & \alpha_1 & \beta_3 \\ 0 & 0 & \gamma_3 \end{pmatrix}$

REFERENCES

1. Albeverio S., Ayupov Sh.A., Kudaybergenov K.K., Nurjanov B.O., Local derivations on algebras of measurable operators. Comm. in Cont. Math., 2011, Vol. 13, No. 4, p. 643–657.

2. Ayupov Sh.A., Kudaybergenov K.K., Local derivations on finite-dimensional Lie algebras. Linear Alg. and Appl., 2016, Vol. 493, p. 381–388.

3. Abdurasulov K., Kaygorodov I., Khudoyberdiyev A.: The algebraic and geometric classification of nilpo-

tent Leibniz algebras,

4. Abdurasulov, K., Kaygorodov, I., Khudoyberdiyev, A.: The algebraic classification of nilpotent Novikov algebras. Filomat 37(20), 6617–6664 (2023)

4. Abdurasulov K., Kaygorodov I., Khudoyberdiyev A.: The algebraic and geometric classification of nilpotent Leibniz algebras, arXiv:2307.00289

6. Abdurasulov, K., Khudoyberdiyev, A., Ladra, M., Sattarov, A.: Pre-derivations and description of nonstrongly nilpotent filiform Leibniz algebras. Commun Math 29(2), 187–213 (2021)

7. Ayupov, Sh., Khudoyberdiyev, A., Yusupov, B.: Local and 2-local derivations of solvable Leibniz algebras. Internat. J. Algebra Comput. 30(6), 1185–1197 (2020)

8. Ayupov, Sh., Khudoyberdiyev, A., Shermatova, Z.: On complete Leibniz algebras. Internat. J. Algebra Comput. 32(2), 265–288 (2022)

9. Musayev S.X. **:** Kichik o'lchamli leybnits algebralarining kvazi-differensiyalashlari va ularning xossalari. Educational research in universal sciences, 3(3), 112–119. https://doi.org/10.5281/zenodo.10836664

10. Musayev S.X. :Tabiiy usulda graduirlangan filiform leybnits algebralarining kvazi-differensiallashlari tasnifi. “Raqamli texnologiyalar asosida ta’lim jarayonini takomillashtirish” conference.(2024) Toshkent.

11. K. Ruzmetov, A. Faiziev, S. Murodov, O. Kurbonbekova. E3S Web of Conf. 389 03080 (2023). DOI: 10.1051/e3sconf/202338903080. https://doi.org/10.1051/e3sconf/202338903080

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024, VOLUME-2, ISSUE-6

XALQARO SAVDONING TO‘LOV BALANSI VA VALYUTA KURSLARIGA TA’SIRINI O‘RGANISH

Kenjayeva Sabohat Safarovna
Termiz davlat universiteti “Iqtisodiyot” yo‘nalishi 3-kurs talabasi
safarovna04@gmail.com

ANNOTATION: This article examines the impact of international trade on the balance of payments and exchange rates. The article analyzes international trade transactions, the formation of the balance of payments, the impact of exchange rates on the economy and trade volume. It also graphically illustrates the relationship between re-exports and real exchange rates, highlighting the role of exchange rates in economic stability and global trade.

Keywords: International trade, balance of payments, exchange rates, exports and imports, re-exports, real exchange rate, economic stability, trade balance, currency exchange, investments

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada xalqaro savdoning to‘lov balansi va valyuta kurslariga ta’siri o‘rganilgan. Maqolada xalqaro savdo operatsiyalari, to‘lov balansi shakllanishi, valyuta kurslarining iqtisodiyotga va savdo hajmiga ta’siri tahlil qilinadi. Shuningdek, reeksport va haqiqiy valyuta kurslari o‘rtasidagi munosabat grafik vositasida ko‘rsatilib, iqtisodiy barqarorlik va global savdoda valyuta kurslarining o‘rni yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Xalqaro savdo, to‘lov balansi, valyuta kurslari, eksport va import, reeksport, haqiqiy valyuta kursi, iqtisodiy barqarorlik, savdo balansi, valyuta almashuvi, investitsiyalar

Kirish. Xalqaro savdo, mamlakatlar o‘rtasida tovar va xizmatlar almashinuvi sifatida, global iqtisodiyotning ajralmas qismi bo‘lib hisoblanadi. Ushbu jarayon nafaqat iqtisodiy o‘sishga, balki milliy valyutalarning qiymatiga ham ta’sir ko‘rsatadi. Xalqaro savdoning to‘lov balansiga ta’siri, mamlakatning iqtisodiy salohiyatini, investitsiya muhitini va valyuta kurslarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. To‘lov balansining holati, savdo operatsiyalarining ko‘lamiga va valyuta kurslarining o''garishiga bevosita ta’sir qiladi.

Valyuta kurslari esa, xalqaro savdo operatsiyalarini amalga oshirishda muhim omil bo‘lib, eksport va import narxlarini belgilaydi. Bunday o‘zgarishlar, mamlakat iqtisodiyotining barqarorligini ta’minlashga yoki muammolarni keltirib chiqarishga olib kelishi mumkin. Ushbu maqolada xalqaro savdoning to‘lov balansiga va valyuta kurslariga ta’sirini chuqurroq o‘rganamiz, shuningdek, bu jarayonlarning iqtisodiy rivojlanishdagi ahamiyatini tahlil qilamiz.

Metodologiya. Xalqaro savdoning to‘lov balansi va valyuta kurslariga ta’sirini o‘rganmoqchi ekanmiz, birinchi navbatda xalqaro savdo, to‘lov balansi va valyuta kurslarining o‘zi nima ekanligini bilib olishimiz kerak.

Xalqaro savdo - bu turli mamlakatlardagi kompaniyalar tomonidan tovarlar va xizmatlarni sotib olish va sotish. Iste’mol tovarlari, xom ashyo, oziq-ovqat va mashinalar xalqaro bozorda sotib olinadi va sotiladi. Xalqaro savdo mamlakatlarga o‘z bozorlarini kengaytirish va ichki bozorda mavjud bo‘lmagan tovarlar va xizmatlardan foydalanish imkonini beradi. Xalqaro savdo natijasida bozorda raqobat kuchayadi. Bu oxir-oqibat raqobatbardosh narxlar va arzonroq mahsulotlarga olib kelishi mumkin. Ba’zi mamlakatlar import qilinadigan tovarlarga milliy rejimini qo‘llaydi va ularni mahalliy ishlab chiqarilgan mahsulotlarga ekvivalent deb hisoblaydi. Agar siz supermarketga kirib, Kosta-Rika bananlari va braziliya qahvasini topsangiz, xalqaro savdoning ta’sirini his qilishingiz mumkin. Xalqaro savdo global iqtisodiyotning yuksalishining kaliti edi. Jahon iqtisodiyotiga talab va taklif ta’sir qilar ekan, demak, narxlar ham global voqealarga ta’sir qiladi. Masalan, Osiyodagi siyosiy o‘zgarishlar ishchi kuchining narxini oshirishi mumkin. Bu Malayziyada joylashgan amerika krossovkalar kompaniyasining ishlab chiqarish xarajatlarini oshiradi, bu esa amerikalik iste’molchi mahalliy savdo markazida sotib olishi mumkin bo‘lgan bir juft krossovka narxini oshiradi.

To'lov balansi (BOP, Balance of Payments) - bu mamlakatlar ma’lum bir davrda barcha xalqaro valyuta operatsiyalarini kuzatish uchun foydalanadigan usul. BOP odatda har chorakda va har kalendar yilida hisoblanadi. Xususiy va davlat sektorlari tomonidan o‘tkaziladigan barcha savdolar mamlakatga qancha pul ketayotganini aniqlash uchun BOPda hisobga olinadi. Agar mamlakat pul olgan bo‘lsa, bu kredit deb nomlanadi va agar mamlakat pul to‘lagan yoki bergan bo‘lsa, tranzaksiya debet sifatida hisoblanadi. Nazariy jihatdan, BOP nolga teng bo‘lishi kerak, ya’ni aktivlar (kreditlar) va majburiyatlar (debetlar) muvozanatlashishi kerak, ammo amalda bu kamdan-kam hollarda bo‘ladi. Shunday qilib, BOP kuzatuvchiga mamlakatda taqchillik yoki profitsit borligini va tafovutlar iqtisodiyotning qaysi qismidan kelib chiqayotganini aytishi mumkin.

Har qanday ikki valyuta o‘rtasidagi ayirboshlash kursi odatda foiz stavkalari, iqtisodiy faollik, yalpi ichki mahsulot va har bir mamlakatdagi ishsizlik darajasi bilan belgilanadi. Odatda bozor ayirboshlash kurslari deb ataladigan valyuta narxlari moliyaviy institutlar, pul menejerlari va spekulyatorlar kechayu kunduz valyutalar bilan savdo qiladigan global bozorda o‘rnatiladi. Bu forex yoki f/x bozori deb ataladi, garchi bozorda jismoniy mavjudlik va egasi yo‘q. Tariflarning o‘zgarishi har soatda yoki har kuni kichik o‘zgarishlar yoki katta o‘sish sur’atlarida sodir bo‘lishi mumkin. Valyuta kursi odatda milliy valyutaning qisqartmasi yordamida ko‘rsatiladi. USD

AQSh dollarini ifodalaydi. EUR yevroni ifodalaydi. Agar siz dollar va yevro uchun valyuta juftligini keltirsangiz, bu EUR/USD bo‘ladi.

Xalqaro savdo mamlakatning to‘lov balansiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi, asosan joriy hisob orqali. Eksport xorijiy valyutani jalb qilsa, import chet el valyutasining chiqishini oshiradi. Agar mamlakat eksporti importdan ko‘p bo‘lsa, savdo profitsiti yuzaga keladi, bu esa joriy hisobni yaxshilaydi. Boshqa tomondan, agar import eksportdan ortiq bo‘lsa, savdo taqchilligi paydo bo‘ladi va bu joriy hisobga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Eksport va import oqimlari to‘lov balansining joriy hisobini shakllantiradi: eksport xorijiy valyutani olib keladi, import esa sarf qiladi, natijada mamlakatning iqtisodiy holati va valyuta kurslari o‘zgarishi mumkin.

Shuningdek, savdo balansi kapital va moliyaviy hisoblar bilan ham bog‘liqdir. Ushbu hisoblar investitsion oqimlar va moliyaviy operatsiyalarni kuzatadi va to‘lov balansiga qo‘shimcha ta’sir ko‘rsatadi. Valyuta kurslari ham muhim rol o‘ynaydi; zaif valyuta eksportni arzonlashtirib, importni qimmatlashtirishi mumkin, bu esa savdo balansini yaxshilaydi. Kuchli savdo balansi esa valyuta zaxiralarini oshirib, iqtisodiy o‘sishga yordam beradi, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatini yaratadi.

Xalqaro savdo va valyuta kurslari o‘zaro bog‘liq bo‘lib, bir-biriga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Mamlakat eksporti importdan oshganda (savdo profitsiti), bu valyutaga bo‘lgan talabni oshiradi va uning kursini ko‘taradi. Aksincha, importning ortishi savdo taqchilligini keltirib chiqaradi, bu esa milliy valyutaga bo‘lgan talabni kamaytiradi va kursning pasayishiga olib kelishi mumkin. Savdo, kapital va moliyaviy transfertlarni o‘z ichiga olgan to‘lov balansi ham valyuta kurslariga ta’sir qiladi; profitsit valyutaning mustahkamlanishiga, taqchillik esa zaiflashishiga sabab bo‘ladi. Savdo shartlari, ya’ni eksport narxlarining import narxlariga nisbati ham valyuta kurslariga ta’sir qiladi, chunki yaxshilanish valyutaga talabni oshirishi mumkin.

Bundan tashqari, iqtisodiy ko‘rsatkichlar, siyosiy barqarorlik va hukumat siyosati ham valyuta kurslariga ta’sir ko‘rsatadi. Inflyatsiya, ishsizlik va YaIMning o‘sishi mamlakatning raqobatbardoshligini belgilab beradi, barqaror siyosiy muhit xorijiy investitsiyalarni jalb qiladi va valyutaga bo‘lgan talabni oshiradi. Shuningdek, global voqealar, masalan, tabiiy ofatlar yoki urushlar investorlarning ishonchiga ta’sir qilib, valyuta qiymatlariga sezilarli darajada ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu tariqa, xalqaro savdo va valyuta kurslari o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar iqtisodiy va siyosiy omillar bilan yanada murakkablashadi.

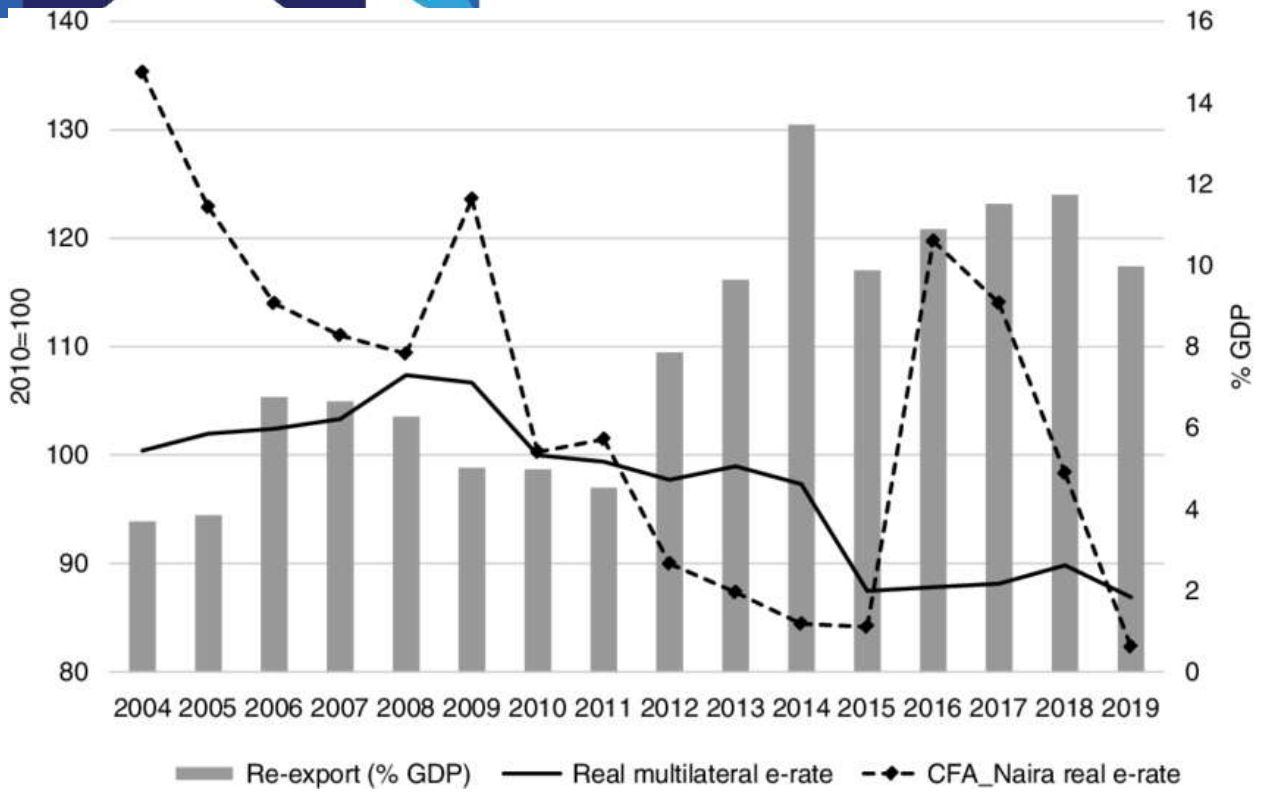

1-rasm. Xalqaro savdo va haqiqiy valyuta kurslari[1]

Ushbu grafik xalqaro savdo va haqiqiy valyuta kurslari o‘rtasidagi munosabatni ko‘rsatadi. Grafikda uchta asosiy ko‘rsatkich aks ettirilgan:

- Reeksportning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi (% GDP) — bu ustunlar bilan ifodalangan bo‘lib, mamlakatning yalpi ichki mahsulotiga nisbatan reeksport hajmini ko‘rsatadi. Reeksport — bu import qilingan tovarlarning qo‘shimcha qiymat qo‘shilmasdan eksport qilinishi.

- Haqiqiy ko‘p tomonlama valyuta kursi (Real multilateral e-rate) — qattiq chiziq bilan ko‘rsatilgan, bu xalqaro valyuta kurslarining real o‘zgarishini ifodalaydi. Bu kurs turli valyutalarning o‘zaro qiymatini inflyatsiya va narx farqlarini hisobga olgan holda ko‘rsatadi.

- CFA_Naira haqiqiy valyuta kursi (CFA_Naira real e-rate) — nuqta-qatorli chiziq bilan ifodalangan, bu ikki valyuta (CFA va Naira) o‘rtasidagi haqiqiy almashuv kursining o‘zgarishini ko‘rsatadi.

Grafikdan ko‘rinib turibdiki, 2004 yildan 2019 yilgacha reeksportning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi oshib borgan, ayniqsa 2013-2018 yillarda sezilarli o‘sish kuzatilgan. Shu bilan birga, haqiqiy valyuta kurslarida sezilarli tebranishlar mavjud bo‘lib, ular xalqaro savdo hajmiga ta’sir qilgan bo‘lishi mumkin.

Umuman olganda, ushbu grafik xalqaro savdo hajmi va real valyuta kurslari o‘rtasidagi murakkab o‘zaro bog‘liqlikni ko‘rsatadi. Valyuta kurslarining o‘zgarishi

[1] https://www.researchgate.net/publication/375836674/figure/fig2/AS:11431281209168752@1701692121324/b-International-trade-and-real-exchange-rates-Multilateral-and-bilateral-CFA-Franc-Naira.png

eksport va import hajmlariga ta'sir ko'rsatib, mamlakat iqtisodiyotining global savdodagi o'rnini belgilaydi.

Xulosa. Maqolada xalqaro savdo va to'lov balansi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik hamda valyuta kurslarining iqtisodiyotga ta'siri batafsil tahlil qilindi. Valyuta kurslarining o'zgarishi eksport va import hajmlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, bu esa mamlakat iqtisodining global savdodagi o'rnini belgilaydi. Reeksportning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi oshishi iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga yordam beradi. Shuningdek, haqiqiy valyuta kurslaridagi o'zgarishlar xalqaro savdo hajmiga ta'sir qiluvchi muhim omil ekanligi ko'rsatildi. Umuman olganda, valyuta kurslari va to'lov balansi o'rtasidagi murakkab munosabatlarni tushunish mamlakatlarning iqtisodiy siyosatini samarali shakllantirishda muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ahmed, N. (2000). Export response to trade liberalization in Bangladesh: a cointegration analysis. Applied Economics, 32(8), 1077-1084.
2. Agosín, M. R. (1991). Trade policy reform and economic performance: a review of the issues and some preliminary evidence. United Nations Conference on Trade and Development.
3. Bertola, G., & Faini, R. (1990). Import demand and non-tariff barriers: the impact of trade liberalization: an application to Morocco. Journal of Development Economics, 34(1-2), 269-286.
4. Bown, C. P., & Crowley, M. A. (2007). Trade deflection and trade depression. Journal of International Economics, vol. 72, issue 1, pages 176-201.
5. Bussiere, M. (2013). Balance of payment crises in emerging markets: how early were the 'early'warning signals?. Applied Economics, vol. 45, issue 12, pages 1601-1623.
6. Abuselidze, G. (2017). From devaluation to stagflation (modern challenges, reasons, dangers). https://doi.org/10.2139/ssrn.3003563
7. Arize, A. C. (1997). Conditional exchange rate volatility and the volume of foreign trade: Evidence from seven industrialized countries. Southern Economic Journal, 64(1), 235-254. https://doi.org/10.2307/1061049
8. Bacchetta, P., & van Wincoop, E. (2000). Does exchange rate stability increase trade and welfare? American Economic Review, 90(5), 1093-1109. https://doi.org/10.1257/aer.90.5.1093
9. World Bank. (2020). World Development Indicators. The World Bank Group. https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/1ff4a498/Popular-Indicators#

10. Marjit, S., Byasdeb, D., & Sandip, M. (2000). Currency devaluation and exports: Separating actual from statistical. Economic and Political Weekly, 35(18), 1553-1558.
http://www.jstor.org/stable/4409238

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024, VOLUME-2, ISSUE-6

PLASTIK CHIQINDILARNI QAYTA ISHLAB AMINLAR OLISH TEXNOLOGIYASI

Abduraxmonov F.R., Normuratov J.B.

[1]*Department of Chemical Engineering, Termez State University of Engineering and Agrotechnologies. Termez, 190111. Uzbekistan.*

Abstrakt

So‘nggi yillarda atrof-muhit muhofazasi va qayta tiklanadigan resurslar asosida yangi kimyoviy moddalarning olinishi global miqyosda ilmiy izlanishlarning ustuvor yo‘nalishiga aylangan. Xususan, plastik chiqindilarni qayta ishlash orqali iqtisodiy va ekologik jihatdan foydali, ahamiyatli birikmalar olish, muqobil xomashyo manbalarini yaratish imkonini bermoqda. Ushbu tadqiqotda plastik chiqindilar tarkibidagi polimerlar asosida aminlar — xususan, p-fenilendiamin kabi amaliy ahamiyatga ega moddalarni olish texnologiyasi ishlab chiqildi. Aminlar ko‘plab sohalarda, jumladan, bo‘yoqlar, farmatsevtika, polimerlar, dorivor vositalar ishlab chiqarish va korroziyaga qarshi materiallar tayyorlashda keng qo‘llaniladi. Tadqiqotda chiqindilarni dastlabki mexanik va kimyoviy tayyorlash, piroliz va aminlash jarayonlari bosqichma-bosqich o‘rganilib, grafik oksid va boshqa katalizatorlar ta’sirida hosil bo‘ladigan mahsulotlarning sifati va hosildorligi tahlil qilindi. Olingan natijalar ekologik jihatdan xavfsiz, iqtisodiy samarali va qayta tiklanuvchi texnologiyalarni ishlab chiqish imkonini bermoqda.

Kalit so‘zlar: Plastik chiqindilar, aminlar, p-fenilendiamin, qayta ishlash, piroliz, grafen oksidi, katalizator, texnologiya, ekologiya, polimer.

Kirish

Plastik materiallarning keng miqyosda qo‘llanilishi natijasida hosil bo‘layotgan chiqindilar hajmi yildan-yilga oshib bormoqda. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, har yili dunyo bo‘ylab 300 million tonnadan ortiq plastik chiqindi hosil qilinadi, ulardan atigi 10–15 foizi qayta ishlanadi, qolganlari esa yerga ko‘miladi yoki yoqiladi. Bunday yondashuv ekologik muammolarni yanada chuqurlashtirmoqda. Shu bois, polimer chiqindilarini innovatsion texnologiyalar asosida kimyoviy xomashyo manbasi sifatida qayta ishlash dolzarb ilmiy va amaliy masalalardan biridir.

Aminlar — tarkibida aminoguruh (-NH_2) tutuvchi organik birikmalar bo‘lib, ular o‘zining yuqori reaktivligi va funksional imkoniyatlari bilan sanoatda katta ahamiyatga

ega. Bugungi kunda aminlar ko‘plab sohalarda, jumladan, farmatsevtika, agroximyo, bo‘yoq, plastmassa va sintetik materiallar ishlab chiqarishda keng qo‘llaniladi. Shunday moddalardan biri — p-fenilendiamin — polimerlar, bo‘yoqlar va antioksidantlar tayyorlashda muhim komponent hisoblanadi.

Normurotov va Axmedov (2024) tomonidan “Universum” jurnalining 11-sonida chop etilgan maqolada ta’kidlanganidek, chiqindilarning ikkilamchi xomashyo sifatida qayta ishlanishi ekologik xavfsizlikni ta’minlash, resurslardan oqilona foydalanish va yangi mahsulotlar ishlab chiqarishni rag‘batlantirish imkonini beradi. Shu jihatdan, plastik chiqindilar asosida aminlar olish bo‘yicha tadqiqotlar ilmiy yangilik va amaliy ahamiyatga egadir.

Eksperimental qism

Tadqiqotlar laboratoriya sharoitida olib borildi. Plastik chiqindilar sifatida iste’moldan chiqqan polietilentereftalat (PET), polipropilen (PP) va polietilen (PE) namunalaridan foydalanildi. Ular dastlab yuvilib, quritilib, mayda granulalarga aylantirildi.

1. Tayyorlov bosqichi:

Chiqindilar yuvilib, 60–70 °C da quritildi.

Mexanik maydalagichda 1–2 mm o‘lchamgacha maydalanib, reaktorga yuklandi.

2. Piroliz jarayoni:

Quruq azot muhitida 350–450 °C haroratda 2 soat davomida piroliz qilindi.

Hosil bo‘lgan gazsimon va suyuq mahsulotlar yig‘ildi.

Qattiq qoldiq (char) ajratildi.

3. Aminlash jarayoni:

Suyuq mahsulotlar aminlash reaksiya uchun saralandi.

Grafen oksidi (GO) katalizatori ishtirokida 120 °C da, ammoniy gidroksid (NH_4OH) bilan reaksiyaga kiritildi.

Reaksiya 4–5 soat davom etdi. Reaksiya mahsuloti sovitilib, distillangan suv yordamida ekstraksiyalandi.

Olingan mahsulotlar GC-MS va IR-spektroskopiya yordamida tahlil qilindi.

4. Hosildorlik va tahlil:

Jahongir Normurotov, [10.06.2025 16:30]

Olingan aminlarning umumiy hosildorligi 58–65% atrofida bo‘ldi.

p-fenilendiamin miqdori GC-MS orqali 28–30% miqdorda aniqlandi.

Olingan mahsulotlar antioksidant sifatida sinovdan o‘tkazildi, natijalar ijobiy bo‘ldi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, plastik chiqindilarni qayta ishlash orqali sanoatda qo‘llaniladigan amin birikmalarini, xususan p-fenilendiaminni olish mumkin. Bu texnologiya ekologik xavfsiz, iqtisodiy jihatdan foydali va atrof-muhitni muhofaza qilishda muhim ahamiyatga ega. Grafen oksidi kabi zamonaviy katalizatorlarning qo‘llanilishi reaksiya samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu usul yordamida nafaqat chiqindilar miqdorini kamaytirish, balki ulardan yuqori qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlar olish mumkin.

Shuningdek, olingan aminlar asosida antioksidant sifatida qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan materiallar ishlab chiqish imkoniyati mavjudligi aniqlangan. Ushbu natijalar asosida texnologik jarayonni keng miqyosga olib chiqish va sanoat darajasida joriy etish istiqbollari mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Normurotov J., Axmedov O'. “Plastik chiqindilar asosida aminlar olishning ekologik va kimyoviy asoslari”. Universum: Texnika fanlari jurnali. 2024, №11(128), 43–49-bet.

2. Anastas, P. T., & Warner, J. C. Green Chemistry: Theory and Practice. Oxford University Press, 2000.

3. Gao, X. et al. "Graphene oxide-promoted synthesis of p-phenylenediamine: a green approach." Journal of Environmental Chemical Engineering, 2023.

4. Park, C., & Kim, S. “Thermal degradation and reuse of polyethylene waste in chemical synthesis.” Polymer Degradation and Stability, 2022, 195, 109798.

5. Williams, P.T. “Waste Treatment and Disposal.” Wiley, 2005.

Agar sizga tezisni Word formatida rasmiylashtirib berish, plagiatni tekshirish yoki slayd tayyorlash kerak bo‘lsa, bemalol ayting — yordam beraman.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024, VOLUME-2, ISSUE-6

ELBEK MASALLARINING TARBIYAVIY XUSUSIYATLARI

Olimova Mashhura
O‘zDSMI Kutubxona – axborot faoliyati
fakulteti 1-bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zbek adabiyotining iste’dodli namoyondalaridan biri – Elbek taxallusi bilan tanilgan Yunusov Mashriqning hayoti va ijodiy merosi ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Elbek o‘z davrining ijtimoiy- siyosiy voqealiklariga befarq bo‘lmagan, adabiy ijodi orqali xalq dardini, millat taqdirini aks ettirishga intilgan ijodkorlardan biridir. Elbekning ijodiy faoliyati milliy uyg‘onish ruhini va adolat g‘oyalarini targ‘ib etgani bilan ajralib turadi.

Kalit so‘zlar: jadid adabiyoti, bolalar adabiyoti, folklor, masal, she’riyat, didaktik adabiyot.

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРИТЧА ЭЛЬБЕКА

Аннотация. В статье научно анализируется жизнь и творческое наследие одного из талантливых представителей узбекской литературы Юнусова Машрика, известного под псевдонимом Элбек. Элбек относится к числу творцов, неравнодушных к общественно-политическим событиям своего времени и стремившихся отразить страдания народа и судьбу нации через свое литературное творчество. Творчество Элбека отличается тем, что оно пропагандировало дух национального возрождения и идеи справедливости.

Ключевые слова: джадидская литература, детская литература, фольклор, притча, поэзия, дидактическая литература.

EDUCATIONAL FEATURES OF THE PARABLE OF ELBEK

Abstract. The article scientifically analyzes the life and creative heritage of one of the talented representatives of Uzbek literature Yunusov Mashrik, known under the pseudonym Elbek. Elbek is one of the creators who were not indifferent to the socio-political events of his time and sought to reflect the suffering of the people and the fate of the nation through their literary work. Elbek's work is distinguished by the fact that it promoted the spirit of national revival and the ideas of justice.

Keywords: Jadid literature, children’s literature, folklore, parable, poetry, didactic literature.

Elbek (taxallusi; asl ismi Yunus Mashriq) 1898-yilda Bo‘stonlik tumanining Xumson qishlog‘ida tug‘ilgan. U o‘zbek adabiyotida o‘ziga xos poetik uslubga ega

bo‘lgan shoir, tilshunos va folklorshunos sifatida tanilgan. Elbek ijodining shakllanishida Turkiston matbuoti, jadid maktablari, zamonasining ilg‘or ziyolilari katta rol o‘ynagan. Shoir faoliyatini turli bosqichlarga bo‘lish mumkin: she’riyatdagi ilk izlanishlari, bolalar uchun yaratilgan didaktik asarlar, masallar janridagi namunalar va tarjima faoliyati.Jadid adabiyoti- o‘zbek xalqining ma’naviy uyg’onish davrida shakllangan, zamonaviy bilim, tarbiya va jamiyatni yangilash g’oyalari bilan sug’orilgan madaniy merosidir. 1911-yilda Toshkentga kelgan Elbek dastlab “Xoniy” maktabida, so‘ng A.V. Avoloniyning “usuli savtiya” maktabida tahsil olgan. 1920-yildan boshlab pedagogik faoliyat bilan shug‘ullanib, ilmiy xodim sifatida ham xizmat qilgan. Uning dastlabki she’rlari 1917-yildan boshlab “El bayrog‘I”, “Turon”, “Turk so‘zi”, “Ulug‘ Turkiston” kabi gazetalar sahifalarida e’lon qilingan. Elbek 2–4-sinf o‘quvchilari uchun “E’zuv gullari” (1921), “O‘rnak”, “Guzal yozuvchilar” (1925), “Boshlang‘ich maktabda ona tili” kabi darslik va qo‘llanmalarni yozgan. U maktab bolalari uchun mo‘ljallangan o‘quv adabiyotlarida milliy qadriyatlarni, axloqiy-me’yoriy tushunchalarni singdirishga intilgan.

Elbek A.S. Pushkin, I.A. Krilov, N.A. Nekrasov kabi rus shoiri va adiblarining asarlarini o‘zbek tiliga tarjima qilgan. Bu esa o‘zbek kitobxonining estetik dunyoqarashini boyitishda muhim ahamiyat kasb etgan.

Elbek til va adabiyotimiz bo‘stoniga turfa gullar ekib o‘z hissasini qo‘shgan. Shu davrning ijtimoiy-siyosiy voqeliklari, ma’rifatparvarlik g‘oyalari yosh avlod ongida katta o‘zgarishlar yasagan edi. Elbek singari ijodkorlar ham aynan shu muhitda shakllanib, hayotining ilk bosqichlaridayoq bilim olishga bo‘lgan ishtiyoqi bilan ajralib turardi. Uning Toshkentga kelib, mehnat qilish bilan birga ta’limni davom ettirishi, o‘z mehnati evaziga bilimli bo‘lishga intilishi — o‘sha davr yoshlariga xos bo‘lgan fidoyilik namunasi hisoblanadi.

Elbekning o‘qituvchilik faoliyati, pedagogik kurslarni tamomlab, xalq maorifi sohasida ishlashni boshlashi, uning nafaqat adabiy, balki ijtimoiy faolligidan ham darak beradi. Bu davrda u faqat shoir sifatida emas, balki o‘z she’rlari bilan yoshlarni ilm, ma’rifat va ezgulik sari chorlovchi ma’naviyat targ‘ibotchisi sifatida ham tanilgan. Ayniqsa, uning “Armug‘on” to‘plamidagi masalalar orqali ijtimoiy muammolarni yoritishga uringani, badiiy shakllar orqali ijtimoiy ongni uyg‘otishga intilgani e’tiborga loyiq. Shoirning bolalar adabiyotiga qo‘shgan hissasi alohida bahoga loyiqdir. U bolalar uchun yaratgan she’rlari, ertak va dostonnari orqali yosh avlodni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashga xizmat qilgan. “G‘unchalar”, “Ona”, “Bolalar qo‘shig‘i” kabi asarlarining barchasi yosh kitobxon ongida ezgulik, mehr va mehnatga hurmat tuyg‘ularini shakllantirgan.

Elbek ijodidagi yana bir muhim yo‘nalish — hikoyachilik san’atidir. Uning hikoyalari o‘zbek nasriy adabiyotida soddaligi, hayotiyligi va xalqona tili bilan ajralib

turadi. “Men kim bo‘laman”, “Chirchiq”, “Anorqiz” kabi hikoyalarida muallif xalq hayotini realistik ruhda tasvirlagan. Aynan mana shu jihatlar uni o‘zbek adabiyotida o‘z o‘rniga ega ijodkor sifatida e’tirof etilishiga sabab bo‘lgan.Elbek “Ot ila odam”, “Qaysi biri bo‘ri”, “Sichqonxonning qiz uzatishi”, “Olaqarg‘a bilan qurbaqa”, “Quyan bilan toshbaqa”, “Itlarning o‘rtoqligi” singari masal janrining o‘ziga xos namunalarini yaratdi. Asar sarlavhasidanoq ma’lum bo‘ladiki, hikoya markazida sichqonlar oilasi va ularning qiz uzatish jarayoni turadi. Masalda sichqonning ota-onasi o‘z qizini eng kuchli, qudratli “kishiga” uzatmoqchi bo‘lishadi. Ular eng avvalo Quyoshga murojaat qilishadi:

Quyoshdek kuchli kim bor, qizimizni o‘shanga beramiz!

Biroq Quyosh ularning istagini rad etadi va aytadiki:

Mendan kuchli bulut bor, u kelganda men ko‘rinmay qolaman.

Shundan so‘ng ular Bulutga borishadi, Bulut esa Shamolni kuchli deb ko‘rsatadi, Shamol esa Tog‘ni… Biroq yakunda Tog‘:

Men kuchli emasman, sichqon men teshik ochib, meni ham yengadi, – deydi.

Shunday qilib, sichqon ota-ona o‘zlari baribir o‘z turiga mos ravishda qizini sichqonga uzatishadi.

Ushbu masalda chuqur ramziy ma’no yotadi. Asarda hayotiy haqiqat – har kim o‘z turiga munosib bilan hayot qurishi lozimligi haqida ibratli g‘oya ilgari suriladi. Masal orqali adib me’yor va mantiqqa asoslangan tanlov muhimligini, ko‘zbo‘yamachilik yoki faqat kuchga tayanib qaror qabul qilish noto‘g‘riligini ko‘rsatadi.

Elbek yaratgan “Sichqonxonning qiz uzatishi” masali o‘zbek adabiyotida o‘ziga xos didaktik mazmun kasb etadi. “Sichqonxonning qiz uzatishi” masalida Elbek qadimiy xalq og‘zaki ijodiga xos motivni zamonaviy talqinda qayta ifoda etgan. Asarda kuch-qudrat izlash orqali har kimning o‘ziga mos juft topishi, ya’ni hayotda tabiiy muvofiqlikning ahamiyati ulug‘lanadi. Sichqonlar Quyosh, Bulut, Shamol va Tog‘ orqali borib, yakunda o‘z turiga qaytadi. Bu syujet orqali muallif odamzod o‘zligiga mos tanlov qilishi, tashqi ko‘rinish emas, ichki moslik ustuvor ekanini ta’kidlaydi.Sichqonlarning sayohati davomida kuchlilik haqida tushunchalari tobora chuqurlashib boradi va ular haqiqiy kuch – o‘zligini anglash va haqiqatni tan olishda ekanligini tushunishadi. “Qaysi biri bo‘ri?” masali esa zamonaviy jamiyatdagi niqobli yovuzlik, ikkiyuzlamachilik va yolg‘onning g‘alabasini fosh etadi. Masalda bo‘ri haqiqiy qiyofasini yashirib, begunoh ko‘rinishga kiradi, shu bois hayvonlar uni tanimaydi va bir-birini ayblash bilan ovora bo‘ladi.

Ushbu masal ixtilof, shubha, ishonchsizlik va yolg‘onning jamiyatga soladigan xavfi haqida ogohlantiradi. Asar orqali muallif insonlarni hushyorlik, tafakkur bilan baho berish, va haqiqatni yuzaga chiqarishga undaydi. “Bir kuni o‘rmonda hayvonlar

yig‘ilishdi. Sababi — ichkarida bir bo‘ri paydo bo‘libdi. U hech kimni tinch qo‘ymayapti: kimningdir bolasini cho‘qib ketar, kimningdir qulog‘ini tishlar, kimningdir oziqini o‘g‘irlar. Ammo hech kim uning qiyofasini aniq ko‘rmagan. Qushlar bir ovozdan dod soladi:

— Bo‘ri o‘rtamizda, lekin kimligini bilmayapmiz!

Shunda eshak aytdi:

— Menimcha, bu ishning ortida tulki turibdi. Juda ayyor, har kuni boshqa niqobda yuradi.

Tulki shosha-pisha javob berdi:

— Yo‘q, yo‘q! Men emasman! Balki kuchukdir? U juda ko‘p narsa biladi, har yerga kiradi, chiqadi.

Kuchuk esa javoban irshaydi:

— Men qorovulman! Balki bu... jim yuradigan echkidir? Uning nigohi har narsani kuzatadi.

Echki esa bosh irg‘ab:

— Men faqat o‘zimning o‘t-o‘lanimni yeyman. Balki bu qarg‘adir? Doim balanddan kuzatadi...

Shunday qilib, hayvonlar bir-biridan gumon qila boshladi. Har kim bo‘ri deb o‘ylaganini aytdi. Har kim o‘zini oqlab, boshqani aybladi.

Shu payt mayin tovushda bir hayvon chiqdi. U to‘g‘ri gapirardi, muloyim edi.

— Men bo‘ri emasman. Faqat tartibni xohlayman. Men faqat sizning tinchligingizni istayman. Kim bo‘lsa ham, biz birga uni topamiz, — dedi u jilmayib.

Hayvonlar unga ishonishdi. Uning sokin ovozi, toza libosi, shirin muomalasi barchani aldagandi. Hech kim o‘ylamadi: bo‘ri aynan shu bo‘lishi mumkinligini.

Oradan vaqt o‘tdi. Bo‘ri yana o‘g‘rilik qildi, yana biror hayvon yo‘qoldi. Ammo hayvonlar hanuz bir-biridan shubhalanardi. Asl bo‘ri esa o‘z niqobi ostida yurishda davom etardi…

Umuman olganda, Elbek masallarida ramziy ifoda, badiiy vositalarning sodda, ammo chuqur ma’noli qo‘llanilishi orqali yuksak axloqiy-falsafiy g‘oyalar ilgari suriladi. Bu masallar yosh avlod tarbiyasida, ijtimoiy tanqid va o‘zlikni anglash jarayonida muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Bu masalda Elbek jozibali personajlar, sodda, ammo hikmatli syujet, va muvozanatli dialoglar orqali o‘quvchiga murakkab hayotiy haqiqatni oson yetkazishga erishgan. Elbekning qamoqqa olinishi va hayotining fojeali yakuni o‘z davrining murakkab siyosiy iqlimi. Bu yillarda yuzlab ziyolilar, ma’rifatparvarlar, san’atkorlar “xalq dushmani” tamg‘asi bilan tuhmatga uchrab, qatag‘on qilindi.

Elbek ham bunday fojiali taqdirga duch kelgan ko‘plab iste’dod egalari qatorida edi. Uning hech bir jinoyat sodir etmagani, aksincha, butun umri davomida xalq maorifi va bolalar tarbiyasiga xizmat qilgani tarixiy haqiqatdir.

Shoirning Magadandagi sovet lagerlaridan birida jon berishi — nafaqat bir ijodkorning, balki butun bir avlodning ma’naviy boyligiga qaratilgan zo‘ravonlikning timsolidir. U qoldirgan asarlar, tarbiyaviy ahamiyatga ega she’rlari, dostonlari va hikoyalari bugun ham o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan. Ayniqsa, bolalar adabiyoti sohasidagi xizmatlari orqali Elbek o‘zbek adabiy merosida muhim o‘rin egallaydi. Bugungi kunda Elbek kabi qatag‘on qurbonlari xotirasi tiklanib, ularning ijodiy merosi chuqur o‘rganilmoqda. Adibning adolatga intilgan qalbi, xalqparvarlik ruhi, ma’rifatga bo‘lgan sadoqati yosh avlodga ibrat bo‘lib qolaveradi. Elbekning adabiy merosi o‘zbek bolalar adabiyotining shakllanishi va rivojida muhim rol o‘ynagan. Uning didaktik ruhdagi asarlari, masallari, she’rlari va tarjimalari bugungi kunda ham ahamiyatini yo‘qotmagan. Ayniqsa, bolalar uchun yozgan asarlaridagi milliy qadriyatlar, axloqiy g‘oyalar yosh avlod tarbiyasida muhim vositadir.

Adabiyotlar:

1. Aliyev A. Elbek va davr adabiy jarayoni. “O‘zbekiston Adabiyoti va san’ati” gazetasi, 1989-yil, oktabr.
2. Elbek. Tanlangan asarlar. Toshkent: “Sharq”, 1999-yil
3. Qobulov N. Elbek. Toshkent: “Fan”, 1988.
4. https://oyina.uz/storage/publications/June2024/cRLbI0OMl37l6QeNzZKT.pdf

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024, VOLUME-2, ISSUE-6

МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ ТЕХНИЧЕСКОЙ ТВОРЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СРЕДСТВАМИ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Мурадов Салахиддин Джуманазарович.
Университет науки и технологий
Старший преподаватель кафедры «Точные науки»
Эшкараев Кахраман
Старший преподаватель кафедры «Точные науки»
saloxiddinmuradov2@gmail.com

Аннотация: В статье говорится о важности организации учебного процесса так, чтобы учащиеся могли активно, с интересом и увлечением работать на уроке, использовать методы развития технической творческой компетентности учащихся посредством цифровых технологий, чтобы учащиеся могли видеть результаты своей работы и оценивать их.

Ключевые слова: образования, компетентности; творческой компетентность; цифровых технологий ЦТ-методика.

На современном этапе в условиях информатизации всех сфер развития общества, в Узбекистане, так же, как и в других странах, особые требования предъявляются к уровню профессионального мастерства преподавателей образовательных учреждений различных форм как общего, так и профессионального образования.

В поиске новых подходов к организации системы обучения важно осмыслить не только внешние изменения, обусловленные открывающимися возможностями информационно-образовательной среды, но и внутренние, связанные с необходимыми изменениями в деятельности педагога XXI века. В качественно новом цифровых информационно технологических пространстве, обеспечивающем широкий доступ к источникам информации, изменяются процессы восприятия и усвоения цифровых информации, операционная основа действий, представления о когнитивных стратегиях обучения.

Бурное развитие новых цифровых информационных технологий и их внедрение в последние годы наложили отпечаток на развитие личности обучающегося. Высшее учебное заведение — это часть общества, и в ней отражаются те же проблемы, что и во всей стране. Поэтому очень важно организовать процесс обучения так, чтобы обучающийся активно, с интересом и увлечением работал на занятиях, видел плоды своего труда и мог их оценить. Помочь преподавателю

в решении этой трудной задачи может сочетание традиционных методов обучения и современных цифровых информационных технологий, в том числе и компьютерных.

Для современного учителя владение предметом обучения недостаточно: он должен быть компетентен в работе с инновационными

цифровым технологиями как важнейшими элементами, способствующими повышению эффективности учебного процесса. Только цифровая информационно коммуникационная и техническое компетентность позволит молодому специалисту добиться оптимального уровня знаний обучаемых, поможет правильно организовать собственную работу и работу студенческого ученического коллектива на занятиях и во вне его.

В современных условиях интенсивной цифровых информатизации всех сфер образования становится более очевидной значимость педагогической, профессиональной и информационно-коммуникационной компетентности современного педагога, деятельность которого сейчас все более связывается с использованием новых цифровых информационных технологий .

Под развитием методики развития технической творческой компетентности средствами цифровых технологий в процессе обучение студентов мы понимаем интегральную способность личности, обеспечивающую необходимый для каждого студента уровень эффективности использования цифровых информационно-коммуникационных технологий для самостоятельного решения профиссионального и педагогического задач. Такое понимание цифровых информационно-коммуникационной компетентности включает в себя не только владение определенной системой знаний, умений и навыков в информатике и использования ИКТ в обучении, но и развивает цифровой информационно-технологические навыки решения профессиональных задач с использованием новых информационных технологий, развитие технической творческой компетентности, формирует три основные подструктуры личности: мотивацию, интеллектуальные способности и опыт .

Исследования, проведенные Н. В. Кузьминой и В. Н. Софьиной, показали, что профессиональная компетентность имеет сложную структуру, содержащую определенные компоненты, среди которых выделяются: дифференциально-психологическая; социально-психологическая; аутопсихологическая; акмеологическая; управленческая; специальная и информационно-технологическая компетентность (ИТ-компетентность).

На основе выделенных структурных компонентов профессиональной компетентности могут формироваться любые модели компетентности специалистов, в том числе и педагогов.

По-нашему мнению, говоря о структуре профессиональной компетентности педагога, следует уточнить используемую терминологию в отношении термина ЦИКТ-компетентность. Мы считаем более целесообразным и точным вместо термина ИТ-компетентность (информационно технологическая компетентность) использовать термин ЦИКТ-компетентность (цифровое информационно-коммуникационная компетентность) в связи с тем, что рассматриваем методика развития технической творческой компетентности средствами цифровых технологи, ЦИКТ-компетентность как один из методов развитие технической творческой компетентности у студента.

Под методика развития технической творческой компетентности средствами цифровых технологи ЦИКТ-компетентностью педагога обычно понимают способность к выполнению профессионально педагогической деятельности с помощью цифровых информационно коммуникационных технологий (то есть, решение любых видов педагогических задач, предполагающих использование компьютера и программ во всех видах деятельности педагога в процессе обучения, в управленческой деятельности, в области самообразования и др.).

Чаще всего исследователи выделяют два вида методика развития технической творческой компетентности средствами ЦИКТ: базовую и предметно-ориентированную (профессиональную, специальную). Под базовой методика развития технической творческой компетентности средствами ЦИКТ-мы понимаем способность учителя использовать общие знания о цифровой компьютерное техналогии и умения в области компьютерных технологий (чаще всего востребованные при использовании прикладных программ общего назначения в качестве технической инструмента творческой деятельности педагога). Этот уровень компетентности является необходимым, но явно недостаточным для решения всех видов профессионального задач. Учитель должен еще обладать дидактическими и методическими знаниями и умениями в области проектирования и организации образовательного процесса с использованием ЦИКТ, то есть владеть специальной технической творческой компетентности с использованием ЦИКТ.

Специальную методика развития технической творческой компетентности средствами ЦИКТ учителя-предметника мы понимаем как готовность педагога к обеспечению процесса изучения учащимися любого учебного предмета с использованием ЦИКТ. Очевидно, что для организации процесса обучения с использованием методика развития технической творческой компетентности средствами ЦИКТ у учителя должны быть сформированы оба уровня компетентности, как базовый, так и специальный.

В практике методика развития технической творческой компетентности средствами ЦИКТ обучения называют все технологии, использующие специальные технические цифровое информационные средства (ЭВМ, аудио, видео). Сочетание методика развития технической творческой компетентности средствами ЦИКТ связано с двумя видами технологий: цифровые информационными коммуникационными и технической творческой компетентности . Важно различать ЦИКТ-грамотность и технической творческой -компетентность.

ЦИКТ-грамотность — знания о том, что из себя представляет

персональный владения компьютера, программные продукты, каковы их функции и возможности, это умение «нажимать на нужные кнопки», знание о

существовании компьютерных сетей (в том числе Интернета). ЦИКТ-компетентность — не только использование различных информационных инструментов (ЦИКТ-грамотность), но и эффективное применение их в профессионально педагогической деятельности.

Примерный перечень содержания технической творческой компетентности -я (по мере развития компетентности от базового к повышенному уровню):

-Знать перечень основных существующих технической творческой компетентности и ЦИКТ-грамотность , пособий по предмету, практика, пособий по предмету опыт ученых, учебники и методические и практические занятия по инновациям производительности труда и цифровым технологиям. (на дисках и в Интернете): электронные учебники, атласы, коллекции цифровых образовательных ресурсов в Интернете и т.д.

- Уметь находить, оценивать, отбирать и демонстрировать информацию из ЦОР (например, использовать материалы электронных учебников и других пособий на дисках и в Интернете) в соответствии с поставленными учебными

задачами.

- Устанавливать используемую программу на демонстрационный компьютер, пользоваться проекционной техникой, владеть методиками создания собственного электронного дидактического материала.

- Уметь преобразовывать и представлять информацию в эффективном для

решения учебных задач виде, составлять собственный учебный материал из

имеющихся источников, обобщая, сравнивая, противопоставляя, преобразовывая различные данные.

- Уметь выбирать и использовать ПО (текстовый и табличный редакторы,программы для создания буклетов, сайтов, презентационные программы (Power Point, Canva, Prezi, Flash) для оптимального представления различного рода материалов, необходимых для учебного процесса: материалы для урока, тематическое планирование, мониторинги по своему предмету, различные отчеты по предмету, анализ процесса обучения и т.д.

Уметь применять ЦИКТ-методики (новые цифровых информационных технологии и Интернет) — это методики проведения уроков, объединенных одной темой, сиспользованием ЦИКТ. Они содержат ссылки на электронные материалы и вебсайты, полезные при проведении уроков на заданную тему.

- Эффективно применять инструменты организации учебной деятельности учащегося (программы тестирования, электронные рабочие тетради, электронные платформы, системы организации учебной деятельности учащегося и т.д.).

- Уметь сформировать цифровое собственное портфолио и портфолио учащегося.

- Уметь грамотно выбирать форму передачи информации обучающимся, коллегам, администрации ОУ: электронная почта, социальная сеть, сайт (раздел сайта), лист рассылки (список рассылки — используется для рассылок

почты, предоставляет средства автоматического добавления и удаления дресов из списка), форум, Wiki-среда (Вики (Wiki) — гипертекстовая среда

для коллективного редактирования, накопления и структуризации письменной информации).

- Организовывать работу обучающихся в рамках сетевых коммуникационных проектов (олимпиады, конкурсы, викторины и т.д.),дистанционно поддерживать учебный процесс (по необходимости). Для того, чтобы учитель мог выполнять все вышеперечисленное, необходима организация методической, организационной, технической и мотивационной поддержки. На практике педагоги не очень активно используют ЦИКТ на уроках по ряду объективных причин:

- Не все учителя психологически готовы к использованию ЦИКТ вобразовательном процессе.

-Недостаточное количество электронных средств, способных адекватно решать педагогические задачи учителя при изучении конкретной темы.

- Нет четких методических рекомендаций по использованию имеющихся на отечественном рынке электронных средств обучения.

- Низкий уровень владения программными средствами для создания собственных электронных средств обучения (презентаций, электронных учебников, тренажеров и т.д.).

- Лимит времени у преподавателя для создания собственного электронного дидактического материала, а также для изучения, разработки и внедрения новых компьютерных методик обучения.

Базовая информационно-коммуникационная компетентность педагога сегодня является наиболее разработанной, здесь у авторов нет существенных противоречий. Что касается специальной техническоЦИКТ-компетентности учителя предметника, то она нуждается в более основательной проработке, особенно в той части, которая касается структуры и критериев выделения компонентов этой структуры.

В соответствии с этапами деятельности, которую педагог должен выполнять в процессе использования ЦИКТ при изучении предмета, мы в составе специальной ЦИКТ и технической творческой компетентности учителя-предметника выделяем три структурных компонента (вида) компетентностей: предметная ЦИКТкомпетентность; методическая ЦИКТ-компетентность; технической творческой компетентности средствами ЦИКТ обучения называют все технологии, использующие специальные технические цифровое информационно технологическая(ЦИКТ)-компетентность. Каждая из названных специальных компетентностей формируется в соответствующих учебных курсах (информатики, педагогика психалогия конкретного предмета и методики его преподавания), а также в курсах, цель которых состоит в формировании и развитии специальной технической творческой-компетентности. Но, как показывает анализ нашей практики, названные выше учебные курсы не справляются в полной мере с задачей формирования у студентов специальной ЦИКТ-компетентности и технической творческой-компетентности.; необходима большая целенаправленная самостоятельная работа студентов по формированию интеграционных умений в области информатики и методики конкретного предмета и методики его преподавания вшколе, использования ЦИКТ в обучении школьников.Выделены факторы акмеологической среды творческой самостоятельной работы студентов и субъективные факторы Все они будут

способствовать развитию профессиональной и цифровое ицинформационно-технологической, технической творческой компетентности студентов.

Использованная литература

1.Statistical analysis and forecasting of cotton yield dynamics in Kashkadarya region of Republic of Uzbekistan. Kudrat Ruzmetov, Akhtamjon Faiziev, Salakhiddin Murodov,Odina Kurbonbekova E3SWebofConf. 389 03080 (2023)DOI:10.1051/e3sconf/202338903080https://doi.org/10.1051/e3sconf/202338903080

2. Muradov , S. D.(2023).TALABALARNING TEXNIK IJODKORLIK KOMPETENTLIGINIRIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. Educational Research in Universal Sciences,2(14),53–56.Retrieved fromhttp://erus.uz/index.php/er/article/view/4380 saloxiddinmuradov2@gmail.com

3.Muradov.S.D. TALABALARNING TEXNIK IJODKORLIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 14. – C. 53-56. saloxiddinmuradov2@gmail.com

4.Muradov, Salaxiddin Djumanazarovich. "TALABALARNING TEXNIK IJODKORLIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA." *Educational Research in Universal Sciences* 2.14 (2023): 53-56. saloxiddinmuradov2@gmail.com

5.Muradov, S. D. (2023). TALABALARNING TEXNIK IJODKORLIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. *Educational Research in Universal Sciences*, *2*(14), 53-56. saloxiddinmuradov2@gmail.com

6.Салахиддин Джуманазарович Мурадов. ТАЛАБАЛАРНИНГ ТЕХНИК ИЖОДКОРЛИК КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ШАРТ ШАРОИТЛАРИ: doi. org/10.5281/zenodo. 10586587// ILM-FAN YANGILIKLARI KONFERENSIYASI. 2024/2/1. saloxiddinmuradov2@gmail.com

7.Мурадов Салахиддин Джуманазарович. (2024, январь 30). RAQAMLI TEXNOLOLGIYALAR-TALABALARNING TEXNIK IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRUVCHI VOSITA SFATIDA. (4CSMISOLIDA). TA'LIM SIFATINI OSHIRISHNI TASHKIL ETISH VA UNI BOSHQARISH TEXNOLOGIYALARI, Uzbekistan. https://doi.org/10.5281/zenodo.10588106

8. **"Journal of Universal Science Research" scientific-methodical journal: 31.03.2025. ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073** http://universalpublishings.com. saloxiddinmuradov2@gmail.com

9.Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования [Электронный ресурс] // Интернет-журнал «Эйдос». http://www.eidos.ru/journal.

Muradov Salaxiddin, Jumanazarov Sardor.Raqamli texnologiya vositasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish texnologiyalari. «Technical science research in uzbekistan» ilmiy-uslubiy jurnali: **ISSN (E): 2992-9148 ResearchBib Impact Factor: 9.576 / 2024** saloxiddinmuradov2@gmail.com http://universalpublishings.com

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024, VOLUME-2, ISSUE-6

RAQAMLI TEXNOLOGIYA VOSITASIDA TALABALARNING TEXNIK IJODKORLIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISh TEXNOLOGIYALARI

Muradov Salaxiddin Djumanazarovich
Fan va texnologiyalar universiteti “Aniq fanlar” kafedrasi katta o‘qituvchisi
Muradova Xafiza Eshbo`riyevna
saloxiddinmuradov2@gmail.com
Eshqorayev Qaxramon Abraxmatovich
Fan va texnologiyalar universiteti aniq fanlar kafedrasi dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada hozirgi vaqtda eng dolzarb masalalardan biri hisoblangan raqamli ta’lim texnologiyalarining o‘quv jarayoniga joriy etish istiqbollari, raqamli texnologiyalar vasitasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish, zamonaviy raqamli texnologiya vositalaridan foydalanishning asosiy pedagogik maqsadlari, talabalarning texnik ijodkorlik kompetentligini rivojlantirishda raqamli texnologiya vositalarining o‘rni va uning metodologik asoslarini o‘rganish va samarali yo‘llarini o‘rganish keltirilgan.

Аннатация. В данной статье рассматриваются перспективы внедрения цифровых образовательных технологий в образовательный процесс, что в настоящее время является одним из наиболее актуальных вопросов, развитие технической творческой компетентности учащихся посредством цифровых технологий, основные педагогические цели использования современных средств цифровых технологий, роль средств цифровых технологий в развитии технической творческой компетентности учащихся, а также исследование их методических основ и эффективных способов.

Kalit so‘zlar: ta’lim texnologiyasi, raqamli axborot texnologiyalari, kompyuter texnologiyasi, texnologik innovatsiya.

Ключевые слова: образовательные технологии, цифровые информационные технологии, компьютерные технологии, технологические инновации.

Zamonaviy jamiyatda axborot texnologiyalari va raqamli vositalarning roli tobora ortib bormoqda. Ta’lim sohasi ham ushbu texnologik o‘zgarishlar ta’sirida yangilanishlar kiritib, raqamli texnologiyalardan keng foydalanishga intilmoqda. Xususan, raqamli ta'lim texnologiyalari talabalar uchun o‘quv jarayonini yanada samarali va interaktiv qilish, ularga turli manbalardan axborotni tezda topish, qayta ishlash va baholash imkonini bermoqda. Bugungi kunda axborotni izlash va uni

samarali foydalanish talabalarning asosiy kompetentsiyalaridan biriga aylanib borayotgan bir vaqitda raqamli texnologiya vositasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish texnologiyalari kadrlar tayyorlash sohasidagi davlat siyosati darajasida ko`tarilishi insonni intellektual va ma‘naviy axloqiy jihatdan tarbiyalash bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan uzluksiz ta‘lim tizimi orqali har tomonlama barkamol shaxsni tarbiyalashni nazarda tutgan holda, oliy ta‘lim muassasalarining asosiy vazifalari sifatida, talabalarning fanlar asoslari bo‘yicha mustahkam bilim olishlari uchun shart-sharoitlar yaratish, ularda bilim olish ehtiyojini, asosiy o‘quv-ilmiy va umummadaniy bilimlarni, milliy va umumbashariy qadriyatlarga asoslangan ma‘naviy-axloqiy fazilatlarni, ijodiy fikrlash va atrof-muhitga ongli munosabatda bo‘lish ko‘nikmalarini shakllantirish kabi yo‘nalishlarni belgilab berdi.

Oliy ta`limda o`rgatilayotgan har bir fanning maqsad va vazifalari belgilab qo`yilgan. Asosan amaliy faoliyat bilan uzviy bog`liq bo`lgan raqamli axborot texnologiyalari nining ham o`z maqsad, vazifalari bo`lib, talabalardnini o`qitishdan ko`zlangan asosiy maqsad raqamli texnologiya vositasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish texnologiyalari talabalarning uz mutaxasisliklariga ijodiy yondashishi ularning ma‘naviy, badiiy va axloqiy madaniyatini, milliy g‘urur hamda vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirish, tafakkurini kengaytirish, t alabalarda ijodiy mahorat, nafosat va badiiy didni o‘stirish hamda tashabbuskorlikni tarbiyalashdan iboratdir. Shaxsning kasbiy jihatdan shakllanishi oliy ta‘limda kasbiy ta‘lim olish jarayonidan boshlanadi. Oliy dargohlarining fan dasturlari mazmuni bo‘lajak mutaxasislarga kasbi bo‘yicha bilimlar berish, mutaxasislik faoliyat sirlarini o‘rgatish va talabalarda ko‘nikma hosil qilishga qaratilgan. Shuni hisobga olgan holda mahorat va ijodkorlik haqidagi tushunchalarni esga olib ketish maqsadga muofiq bo‘ladi. Maxorat– bu ishni muvaffaqqiyatli bajarish uchun zarur bo‘lgan, shaxsning shaxsiy xususiyatlari kombinatsiyasidir. Mahorat haqida gapirganimizda harqanday soha mutaxasislarini tayyorlashda pedagogning roli pedagogik mahoratga ega bo‘lgan pedagog asosiy o‘rinni eggallashi pedagogik mahorat tushunchasiga aloxida etibor berish zaruriyatini yaratadi.“Xozzirgi zamon pedagogik kompetentlikga ega mutaxassis bu – o‘z kasbining mohir ustasi raqamli texnologiya vositasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish texnologiyalariga ega bo‘lgan, yuksak darajada madaniyatli, o’z fanini chuqur biladigan, yondosh fanlar sohalarini yaxshi tahlil eta oladigan, tarbiyalash va o‘qitish uslubiyatini mukammal egallagan mutaxassis‘dir.

Globallashuv jarayoni jadal sur’atlar bilan hayotimizga kirib kelayotgan bir davrda, o‘z bilimi, kuchi, imkoniyatlariga tayanadigan, raqamli va axborot texnologiyalar vositasida o‘z sohasida ijodkorlik qobiliyatlarini namoyon etgan holda talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantira oladigan, jamiyat, davlat manfaatlarini o‘z manfaatlari bilan uyg‘un holda ko‘radigan etuk mutaxassis kadrlarni tayyorlash

zarurligi, mamlakatda demokratik o‘zgarishlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyati asoslari konsepsiyasini amalga oshirish sharoitida mustaqil, ijodiy fikrlovchi, zamonaviy fantexnika va uning ishlash texnologiyasini mukammal egallagan, tadbirkor mutaxassislarni tayyorlash oliy ta’limi muassasalari oldida turgan muhim vazifalardan biriga aylandi. Ushbu vazifalarni bajarish va ijodiy natijaga erishishda 2 ta muxum vazifani ro‘l tutadi.

1 Texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirishi.

2. Raqamli texnologiyalar vasitalari.

Ushb 2 ta vazifadan 1 chisinini texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirishi ni o‘rganib chiqamiz va taxlil qilamiz.

1.1. XX asrning 40-yillari oxirlarida rossiyalik olim Genrix Saulovich Altshuller o‘z olidiga texnikada yangi ixtirolarni qanday qilib maqsadli yaratish mumkin, degan muammoni qo‘ydi. Ta’kidlash kerakki, u paytgacha texnikadagi mutlaq hamma ixtirolar, shu bilan birga fan va sanatdagi kashfiyotlar amal va xatolar yo‘li bilan qilinar edi.

Raqamli va axborot texnologiyalar vositalari ijodkorlik faoliyatining ilmiy asoslangan texnologiyalari yo‘q edi. Bu muammoni echish uchun Altshuller texnik ixtirolarning patent fondini tahlil qildi, bu jarayonda texnikaning rivojlanish qonuniyatlarini ochdi va 60-yillarning boshlarida u ixtirochilik masalalarini echish algoritmining birinchi modifikatsiyasini yaratdi. Shu paytdan boshlab Genrix Saulovich injenerlar va hamma xohlovchilar uchun tinglovchilarni texnik masalalarni echish uchun algoritmni qo‘llashga o‘rgatadigan o‘quv seminarlari o‘tkaza boshladi, parallel holda uni mukammallashtirish ishlarini davom ettirdi. Bu tadqiqotlar natijasida Altshuller texnikaning rivojlanish qonunlarini shakllantiradi. Shu tarzda ixtirochilik masalalarini echish nazariyasi (TRIZ) tug‘iladi.

Seminarlarda tinglovchilarni o‘qitish Altshuller oldiga yangi muammoni qo‘ydi – nimaga tinglovchilarning katta qismi ixtirochilik masalalarini echish nazariyasi (TRIZ)ni o‘zlashtirgandan keyin ham yangi texnik ixtirolarini yaratmaydilar. Bu muammoni echish uchun Alg‘tshuller ijodkorlik faoliyati umumiy qonuniyatlarini ochish maqsadida ytuk yaratuvchilarning biografiyalari to‘g‘risida adabiyotlarni tahlil qildi, ularni bilish ixtirochilik masalalarini echish nazariyasi (TRIZ)ni o‘qitish samaradorligini oshirish imkonini beradi. Uning omadi keladi va natijada ijodkor shaxs xislatlari va hayotiy strategiyalari to‘g‘risida ta’limot yaratadi. G.S.Altshuller qilgan xulosa o‘zining oddiyligi va shu bilan birga murakkabligi: huddi sanhat, matematika va fizika qonunlari kabi ijodkorlik texnologiyalarini har kim egallashi mumkin, butun hayoti davomida ijodkor shaxs xislatlarini ozchilik o‘zida tarbiyalashi mumkin va faqat ayrimlarigina o‘z hayotini ijodkor shaxs hayotiy strategiyasi qonuniyatlariga muvofiq yashashlari mumkin. 80- yillar o‘rtalarida Altshullerning izdoshlari ixtirochilik

masalalarini echish nazariyasi (TRIZ) elementlarini sanhatda, fanda, pedagogikada, psixologiyada, meditsina va boshqa yo‘nalishlarda qo‘llay boshladilar. Natijada kasbiy faoliyatning yangi yo‘nalishlari: triz + pedagogika, triz + biznes, triz + sanhat, triz + tibbiyot yuzaga keldi. Bu yo‘nalishlardagi ishlar ko‘p sonli nashrlarda aks ettirilgan jiddiy ilmiy natijalar olib keldi. Hozirgi vaqtda TRIZ muvaffaqiyatli rivojlanayapti, Xalqaro ixtirochilik masalalarini echish nazariyasi (TRIZ) assotsiatsiyasi yaratildi, G.S.Altshuller uning prezidenti hisoblanadi. MDHning ko‘pgina yirik shaharlarida va qator boshqa davlatlarda ixtirochilik masalalarini echish nazariyasi (TRIZ) markazlari va maktablari faoliyat olib bormoqda.

Shu bilan birga ijodkorlik asosida ta’lim berish ham rivojlanayapti. Ijodkorlik jarayonida mantiq va intuitsiyaning har xil ahamiyatga ega bo‘lishini frantsuz olimi A.Puankare ko‘rsatib o‘tgan edi. Xususan, u “Fanning o‘zida intuitsiya, agar bir qancha ustunliklarga ega bo‘lganligini hisobga olinmasa, analiz doimo isbotning yakkayu yagona qonuniy quroli bo‘lishiga intilib borayotgan bir davrda ham u ixtiro qilishda asosiy qurol bo‘lib qolaveradi” - deb yozadi. Ijodkorlikni amalga oshirish davrlari va uning bosqichlari to‘g‘risida boshqa olimlar ham bir necha bor o‘z fikrlarini bildirganlar. Xususan, bu haqda mashhur fizik M. Born quyidagi fikirlarni larni keltirgan:Men fandagi analitik holda oldindan aytilgan fikrlarni kundalik ishlarimizdan keskin farq qilishini ko‘rmayapman. Ayrim kriteriyalar bo‘yicha ko‘rsatilgan obraz to‘liq hisoblanib, unga xarakterli bo‘lgan barcha xususiyatlarga egaligini biz kundalik hayotimizda hisobga olib boramiz. Biroq sintetik jihatdan oldindan aytish qisman ma’lum bo‘lgan hodisaning real obrazi o‘zining haqiqiyligidan farq qiladi, degan gipotetik taxminga asoslanadi. Agar u tajribada tasdiqlansa, uning asosida qonuniy hisoblangan gipoteza yotgan bo‘lsa-da, oldindan aytish yangi bilim beradi. Lekin uning muvaffaqiyati intuitsiyaga juda bog‘liqdir”. M.Born o‘z fikrini ikki tipdagi ixtiroga oid tarixiy misollar bilan: ulardan biri mavjud nazariyani mantiqiy analiz qilish bilan amalga oshiradi, boshqasi esa, shu kunga qadar aloqasiz bo‘lgan tajribalarning o‘zaro bog‘liqligi mavjud ekanligi haqidagi muammolarni yangi nazariya yaratish bilan tushuntiradi.

Birinchisiga, Adams va unga aloqasiz holda Lever’elarning boshqa planetalar harakatida yuz bergan bir oz o‘zgarishlar asosida aytilgan nazariyasiga muvofiq, Galiley tomonidan Neptun planetasining ochilishi kiradi. M.Bornning aytishicha, bu erda nazariya rivojlanmadi: “Bu matematika san’ati va toqatining ulkan siljishi, shuningdek, natijalarga bo‘lgan ishonch edi. Biroq ularni e’tirof etmaganda ham, bu hol nazariyaning dunyoqarashini kengaytirgani yo‘q; bu ma’lum bo‘lgan Nyuton mexanikasining qo‘llanilishini analitik jihatdan oldindan aytish edi”.

Ikkinchi tip ixtiroga A.Eynshteyn tomonidan aytilgan “Quyosh yaqinida yorug‘likning chetlanishi” kiradi. Bu inert va gravitatsion massaning praporsionalligi haqidagi muhim faktni sezish va M.Bornning ta’biricha, «tajriba natijalarining uzun zanjiridagi gigant sintez», deb atalgan yangi nazariyaning yaratilishini talab qiladi.

Raqamli texnologiya vositasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirishda va uni texnologiya sfatida qo‘llashda pedagok xam talaba xam bilimlarni to‘g‘ri idrok etishlari, anglashlari, eslab qolishlari va amalda ijodiy qo‘llashlari, zarur ko‘nikma va malakalarni egallashlari uchun didaktik prinsiplar va o‘rganiladigan materialning xarakteriga muvofiq eng samarali metodlaridan foydalanishi kerak. Ma’lumki, ta’lim metodining turli klassifikatsiyasi mavjuddir. Talabalarga Aniq va tabiiyi fanlardan bilimlarni berishda talabalarning texnik ijodkorligi amaliyoti uchun eng ma’quli o‘zaro bog‘liq ikkita jarayon - pedagogning rahbarlik faoliyati va talabalarning mustaqil ijodiy faoliyati yaqqol namoyon bo‘ladigan - pedagog va talabalar ishining usullari bo‘yicha beriladigan metodlar klassifikatsiyasidir. Bu klassifikatsiya o‘quvchilarning mehnatga tayyorlanishi va unumli mehnatida asosiy o‘rinni egallaydi.

Ijodiy faoliyat metodlarining ana shunday klassifikatsiyasi sifatida quyidagilar qabul qilinishi mumkin: muammoli ta’lim metodlari - o‘quv materialini muammoli bayon etish, izlanish suhbatlari, tadqiqot metodi; og‘zaki metodlar - ijodiy suhbat; ko‘rsatmalilik metodlari - ratsionalizatorlik faoliyatini kuzatish, turli ijodiy ishlarni namoyish qilish; amaliy ish metodlari - o‘quvchilarning mustaqil ijodiy ishlari, texnik adabiyotlar va spravochniklar bilan ishlash; nazorat qilish metodlari - ijodiy topshiriqlarni tekshirish, texnik masalalarni hal etish va ularni nazorat qilish. Bunda pedagogning vazifasi har bir amaliy mashg‘ulotda texnik ijodkorlikning turli metodlarini uyg‘unlashtirib, o‘quvchilar o‘quv materialini chuqur o‘zlashtirishini ta’minlashdan iboratdir.

Texnik ijodkorlikning turli metodlari va didaktik usullari o‘quv materialining mazmuniga va mashg‘ulotda hal qilinadigan didaktik hamda tarbiyaviy vazifalarga qarab har xil yusuinda qo‘shib va o‘zaro bog‘lab qo‘llanadi. Talabalarni ijodiy faoliyatga jalb etish bo‘yicha asosiy zamonaviy raqamli texnik,texnologik, psixologik pedagogik talablarni bajarish bilan birga bunday faoliyatning mazmuniga qo‘yilgan maqsadga va metodlarni tanlash ham katta ahamiyatga ega. Hozir qator samarador metodlar aniqlangan, ularga quyidagilar kiradi: raqaml texnologiyalarni qo‘llab modellashtirish; raqaml texnologiyalarni qo‘llab manipulyativ konstruktsiyalash; raqaml texnologiyalarni qo‘llab ma’lumotlari qisqartirilgan texnik xujjatlarni qo‘llash; ijodiy masalalarni hal qilish; ijodiy topshiriqlarni raqaml texnologiyalarni qo‘llab bajarish; ilgari tayyorlangan konstruktsiyalarni raqaml texnologiyalarni qo‘llab

o‘zlashtirib, raqaml texnologiyalarga oid texnik vositalar (shu jumladan trenajerlar)dan foydalanib kam-ko‘stlarini tuzatish kabilar.Ana shu metodlardan muayyan tartibda foydalanish talabalarning ijodiy qobiliyatlarini o‘stirish ularda texnik sohadagi mehnatga qiziqish uyg‘otish imkonini beradi.

Ijodkorlik masalalarini echishning tahliliy metodida muammo echimini topish uchun uning matematik modelini raqamli texnologiyalar orqali qurish ko‘zda tutiladi. Bu metodda echim aniqligi ob’ekt yoki jarayon ko‘rsatkichlarining o‘rganish uchun ishlab chiqilgan model ko‘rsatkichlariga mutanosiblik darajasi bilan belgilanadi, ijodkorlik masalalarini tadqiq qilishning keltirilgan metodlarini talabalar faoliyatiga moslash uchun ularni amalga oshirish qadamlarini birmuncha soddalashtirish hamda subektiv ixtirolardan foydalanish uchun qo‘llashda ikkala guruhga tegishli metodlardan iborat umumiy majmua ishlab chiqish talab etiladi.

2. Raqamli texnologiyalar vasitalari.

Ushb 2 ta vazifadan 2 chisinini ni “Raqamli texnologiyalar vasitasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish jarayonini o‘rganib chiqamiz va taxlil qilamiz.

Ushbu maqolaning maqsadi raqamli texnologiyalar vasitasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish jarayonini o‘rganishdir. Maqsad quyidagi jihatlarni qamrab oladi:

1. Axborot kompetentligini aniqlash: Talabalarning raqamli axborot kompetentligi tushunchasini aniqlash, uning tarkibiy qismlarini belgilash va zamonaviy ta'lim tizimidagi o‘rnini tahlil qilish.

2. Raqamli ta'lim texnologiyalarini o‘rganish: Raqamli ta'lim texnologiyalarining xilmaxilligini va ularning ta'lim jarayonidagi rolini o‘rganish. Ushbu texnologiyalarning axborot kompetentligini oshirishdagi samaradorligini baholash.

3. Innovatsion usullarni aniqlash: Talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirishda samarali bo‘lgan innovatsion ta'lim usullarini aniqlash va ularni amaliyotda qo‘llash yo‘llarini ko‘rsatish.

4. Tahlil va baholash: Raqamli ta'lim texnologiyalarining ta'lim jarayonida joriy etilishi natijasida talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirish darajasini tahlil qilish va baholash.

Takliflar berish: Olingan natijalar asosidata'lim muassasalariga talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqish.

Maqola oxirida, raqamli ta'lim texnologiyalarining talabalarning axborot kompetentligini oshirishda qanday yangi imkoniyatlar yaratishi mumkinligi haqida fikrlar bildiriladi.

Raqamli ta'lim texnologiyalarining talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirishdagi o‘rni bilan bog‘liq ilmiy adabiyotlar tahlili, mavjud nazariy va amaliy tadqiqotlar asosida amalga oshirildi. Adabiyotlar tahlili quyidagi asosiy jihatlarni o‘z ichiga oladi:

Raqamli ta'lim texnologiyalarining ta'limdagi roli: Ko‘plab tadqiqotlar raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayonini isloh qilish va zamonaviy talabalarning ehtiyojlariga javob berishda ahamiyatini ta'kidlaydi. Masalan, Anderson (2016) raqamli ta'lim platformalarining o‘qitish va o‘rganish jarayonidagi muhim o‘rnini, interaktiv muhit yaratishdagi roli va talabalar o‘rtasida jamoaviy ishni rag'batlantirishini ko‘rsatadi[1].

Axborot kompetentligini rivojlantirish: Axborot kompetentligi raqamli ta'lim jarayonida mustaqil o‘rganish, axborotni tahlil qilish va baholash qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi. Bularning barchasi turli tadqiqotlarda (misol uchun, Martin, 2017)[2] talabalarning muvaffaqiyati va ularning kasbiy tayyorgarliklarida muhim ahamiyatga ega ekani ko‘rsatilgan.

Innovatsion ta'lim usullari: Flipped learning, gamification va blended learning kabi innovatsion ta'lim usullari talabalarni motivatsiya va faol ishtirok etishga undaydi. Smith va Jones (2018) o‘z tadqiqotlarida[3] bu usullar yordamida o‘quv jarayonining samaradorligini oshirishni ko‘rsatdilar. Ular shuningdek, bunday yondashuvlar talabalar o‘rtasida axborot kompetentligini rivojlantirishda muhim omil ekanligini ta'kidlashadi.

Muammolar va qiyinchiliklar: Raqamli ta'lim texnologiyalaridan foydalangan holda yuzaga keladigan muammolar, masalan, texnologiyalarga qaramlik va ular bilan ishlashda yuzaga keladigan qiyinchiliklar hamda o‘quvchilarning axborotni to‘g‘ri baholay olish ko‘nikmalarining yetishmasligi (Khan, 2019)[4] muhim ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqotlar, raqamli ta'lim jarayonida o‘qituvchilar va ta'lim muassasalari tomonidan e'tibor qaratilishi kerak bo‘lgan jihatlarni ko‘rsatadi.

Kelajak istiqbollari: Raqamli ta'lim texnologiyalarining o‘sishi, ularning ta'lim tizimidagi roli va ahamiyatining oshishi kutilmoqda. Yang va Yang (2020) tadqiqotlarida [5], raqamli texnologiyalar asosidagi o‘quv jarayonlarining yangi imkoniyatlar yaratishi va talabalarning tayyorgarligini oshirishdagi o‘rni ta’kidlanadi. Ushbu adabiyotlar tahlili raqamli ta'lim texnologiyalarining axborot kompetentligini rivojlantirishdagi muhim ahamiyatini ko‘rsatadi. Olingan natijalar, raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayonida integratsiyasi va ularni amaliyotda qo‘llash orqali talabalar uchun yangi imkoniyatlar yaratish va ularning axborot kompetentligini oshirishda samarali yondashuvlar ishlab chiqish zarurligini ta'kidlaydi.

Ushbu tadqiqotda raqamli texnologiya vositasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish texnologiyalarini o‘rganish uchun quyidagi materiallar va metodlar qo‘llanildi:

Materiallar:

- Adabiyotlar: Tadqiqotda raqamli texnologiya vositasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish texnologiyalari bo‘yicha mavjud ilmiy adabiyotlar va maqolalar o‘rganildi. Ushbu materiallar talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish raqamli texnologiyalar vositasida rivojlantirish texnologiyalari va ularning samaradorligini baholashda asos bo‘lib xizmat qildi.
- Tadqiqotlar: Mavzu bo‘yicha ilgari o‘tkazilgan tadqiqotlar natijalari tahlil qilindi. Bu tadqiqotlar, odatda, raqamli texnologiya vositasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish texnologiyalari samaradorligini oshirishni o‘z ichiga oladi.

Metodlar:

- Kvalitativ tadqiqot metodlari: Talabalarning texnik ijodkorlik kompetentligini rivojlantirish jarayonidagi raqamli texnologiyalarining o‘rni haqida fikr va mulohazalarni o‘rganish uchun intervyu va so‘rovnoma usullari qo‘llanildi. Bu metodlar orqali talabalarning raqamli vositalardan qanday foydalanishi, ularning ta'lim jarayonidagi roli va ta'siri o‘rganildi.
- Kvantitativ tadqiqot metodlari: Talabalarning axborot kompetentligini baholash uchun so‘rovnomalar orqali statistik ma'lumotlar to‘plandi. Ushbu ma'lumotlar raqamli ta'lim texnologiyalarining ta'lim jarayonidagi samaradorligini aniqlashda foydalanildi.
- Tahlil usullari: Olingan ma'lumotlar sifatida o‘rganilgan materiallar, intervyu va so‘rovnomalar natijalari tahlil qilinib, raqamli ta'lim texnologiyalarining talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirishdagi samaradorligi va o‘zaro aloqasi o‘rganildi.

Ushbu metodlar va materiallar yordamida tadqiqot natijalarining ishonchliligini ta'minlash, axborot kompetentligini rivojlantirish jarayonida raqamli ta'lim texnologiyalarining o‘rnini aniqlash maqsadida amalga oshirildi. Tadqiqot natijalari, raqamli ta'lim texnologiyalarining talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirishdagi o‘rni haqida muhim ma'lumotlar taqdim etdi. Olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli vositalar talabalarning axborotga bo'lgan munosabatini va uning ta'lim jarayonidagi ahamiyatini o'zgartiradi. Raqamli texnologiyalarning ta'siri: Tadqiqot davomida aniqlanganidek, raqamli ta'lim texnologiyalari talabalarga axborot izlash va tahlil qilish jarayonini sezilarli darajada osonlashtiradi. Masalan, onlayn kutubxonalar va resurslar yordamida talabalar turli manbalarni tezda topa olishadi, bu esa ularda mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, videodarslar, interaktiv dasturlar va boshqa multimedia vositalari ta'lim jarayonini yanada jonlantirib, talabalarni o‘zlashtirishga ko‘proq jalb qiladi.

Innovatsion ta'lim usullari: Raqamli texnologiyalarni qo‘llashning boshqa bir muhim jihati – bu innovatsion ta'lim usullarining joriy etilishi. Masalan, flipped learning (tashqi dars) yoki gamification (o'yinlashtirish) kabi usullar talabalar o‘rtasida jamoaviy muhokama va faol ishtirok etishni rag'batlantiradi. Bu usullar talabalarni mustaqil fikrlashga, tahlil qilishga va axborot manbalaridan samarali foydalanishga undaydi.

Ta'lim muassasalaridagi amaliyot: Shuningdek, tadqiqotda raqamli ta'lim texnologiyalarining ta'lim muassasalaridagi joriy etilishi va qo‘llanilishi natijalarini o‘rganish muhim ahamiyatga ega. Ta'lim muassasalari raqamli platformalar va vositalardan foydalangan holda o‘qituvchilar va talabalar o‘rtasidagi muloqotni kuchaytirishi, hamda o‘quv jarayonini yanada interaktiv va samarali qilish imkoniyatlarini yaratishi mumkin.

Challengerlar va muammolar: Biroq, raqamli ta'lim texnologiyalarining qo‘llanilishi bilan bog‘liq ba'zi muammolar ham mavjud. Talabalar ba'zi hollarda texnologiyalarga qaram bo‘lib qolishlari yoki ularni to‘g‘ri va samarali foydalanish qobiliyatini rivojlantirishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Shuningdek, barcha talabalar uchun barqaror internet aloqasi va kerakli qurilmalarga ega bo'lish muhim ahamiyatga ega.

Natijada, raqamli ta'lim texnologiyalarining axborot kompetentligini rivojlantirishdagi roli juda katta, ammo bularni amalga oshirishda ta'lim muassasalari va o‘qituvchilar tomonidan ehtiyotkorlik bilan yondashish lozim. Kelajakda raqamli ta'lim texnologiyalarining o‘rni va ahamiyati yanada oshishi kutilmoqda, bu esa ta'lim jarayonini yanada rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.Ushbu tadqiqot raqamli ta'lim texnologiyalarining talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirishdagi o‘rni va samaradorligini o‘rganishga qaratilgan. Olingan natijalar quyidagi asosiy xulosalarni taklif etadi:

1. Axborot kompetentligining oshishi: Raqamli ta'lim texnologiyalari talabalarga axborotni izlash, tahlil qilish va baholash qobiliyatlarini oshirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Talabalar onlayn kutubxonalar, resurslar va multimedia vositalari yordamida o‘z bilimlarini kengaytirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.
2. Interaktiv ta'lim jarayoni: Raqamli texnologiyalar o‘quv jarayonini interaktiv va qiziqarli holga keltiradi. Innovatsion usullar, masalan, flipped learning va gamification, talabalar o‘rtasida faol ishtirokni rag‘batlantiradi, bu esa o‘qitish jarayonini yanada samarali qiladi.
3. Mustaqil o‘rganish ko‘nikmalari: Talabalar raqamli texnologiyalar yordamida mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim tajribalarga ega bo‘ladilar.

Ushbu ko‘nikmalar ularni zamonaviy mehnat bozoriga tayyorlashda, shuningdek, professional hayotda muvaffaqiyatli bo‘lishlariga yordam beradi.

4. Challengerlar va yechimlar: Tadqiqot davomida aniqlangan muammolar, jumladan, texnologiyalarga qaramlik va ularni to‘g‘ri foydalanish qiyinchiliklari, ta'lim muassasalari va o‘qituvchilar tomonidan hal qilinishi lozim. Bu, o‘z navbatida, ta'lim jarayonining sifatini oshirish va talabalar uchun yanada samarali o‘quv muhitini yaratish imkonini beradi.

Natijada, raqamli ta'lim texnologiyalarining axborot kompetentligini rivojlantirishdagi roli katta ahamiyatga ega. Ularning ta'lim jarayonida to‘g‘ri va samarali qo‘llanilishi talabalar uchun yangi imkoniyatlar va yutuqlarni ochadi. Kelajakda raqamli ta'lim texnologiyalarining rivojlanishi va ularning ta'lim jarayonida qo‘llanilishi yanada muhim bo‘lib qoladi, shuning uchun ta'lim muassasalari va o‘qituvchilar o‘z faoliyatlarini yanada takomillashtirishga e'tibor qaratishlari zarur.Ushbu tadqiqot raqamli ta'lim texnologiyalarining talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirishdagi roli va ahamiyatini o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, olingan natijalar asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Raqamli ta'lim texnologiyalarining samaradorligi: Raqamli texnologiyalar, jumladan onlayn resurslar, multimedia materiallar va interaktiv dasturlar, talabalarga axborotni izlash va tahlil qilishda yordam beradi. Bu esa ularning axborot kompetentligini oshirishga imkon yaratadi.

2. Innovatsion ta'lim usullarining qo‘llanilishi: Talabalar o‘rtasida faol ishtirokni rag'batlantirish va o‘quv jarayonini qiziqarli qilish uchun innovatsion ta'lim usullari, masalan, flipped learning va gamification, muvaffaqiyatli qo‘llanilishi lozim. Bu usullar talabalarni mustaqil fikrlashga va muammolarni hal qilishga undaydi.

3. Muammolar va yechimlar: Raqamli texnologiyalarning qo‘llanilishi jarayonida yuzaga keladigan muammolar, masalan, texnologiyalarga qaramlik, ta'lim muassasalari va o‘qituvchilar tomonidan hal qilinishi zarur. Bu, o‘z navbatida, ta'lim jarayonining sifatini oshirish va talabalar uchun yanada samarali o‘quv muhitini yaratish imkoniyatini beradi.

4. Kelajak istiqbollari: Raqamli ta'lim texnologiyalarining ta'lim jarayonidagi o‘rni kelajakda yanada muhim bo‘lib qoladi. Ta'lim muassasalari raqamli vositalardan samarali foydalanish orqali talabalarni zamonaviy mehnat bozoriga tayyorlashda, ularning axborot kompetentligini rivojlantirishda va innovatsion fikrlash ko‘nikmalarini oshirishda katta imkoniyatlarga ega.

Umuman olganda, raqamli ta'lim texnologiyalari talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ularni ta'lim jarayonida to‘g‘ri va samarali qo‘llash orqali o‘quv muhitini yaxshilash, talabalarning mustaqil o‘rganish

ko‘nikmalarini oshirish va zamonaviy ta'lim talablari darajasida tayyorlash mumkin. Tadqiqot natijalari, shuningdek, ta'lim sohasidagi innovatsion yondashuvlar va metodlarni ishlab chiqish zarurligini ko‘rsatadi, bu esa kelajakda raqamli ta'lim texnologiyalaridan yanada samarali foydalanish imkoniyatini yaratadi.

Bizning fikrimizga ko‘ra, talabalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda darsda raqamli texnologiyalar vositasida turli qiziqarli masalalarning o‘rinli qo‘llanilishi raqamli texnologiyalar vositasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentligini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR:

1.Nazarov, I., Hasanov, A., Mirjamolova, F., Khaldarov, H., & Alibekov, S. (2021). Modern educational technologies. Revista geintec-gestao inovacao e tecnologias, 11(3), 245-252.

2.Khasanov A.A., Khasanova S.S. Theoretical approaches to the creation of pedagogical concepts // American Journal of Pedagogical and Educational Research 10 (2023): 185-190.

3.Statistical analysis and forecasting of cotton yield dynamics in Kashkadarya region of Republic of Uzbekistan. Kudrat Ruzmetov, Akhtamjon Faiziev, Salakhiddin Murodov, Odina Kurbonbekova.E3S Web of Conf. 389 03080 (2023) DOI: 10.1051/e3sconf/202338903080 https://doi.org/10.1051/e3sconf/202338903080

4.Talabalarning texnik ijodkorlik kompetentligini rivojlantirish pedagogik muammo sifatida. Educational Research in Universal Sciences, 2(14), 53–56. Retrieved from. http://erus.uz/index.php/er/article/view/4380

5. Muradov , S. D. (2023). Talabalarning texnik ijodkorlik kompetentligini rivojlantirish pedagogik muammo sifatida. Educational Research in Universal Sciences, 2(14), 53–56. Retrieved from http://erus.uz/index.php/er/article/view/4380

6.Muradov S. D. TALABALARNING TEXNIK IJODKORLIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 14. – С. 53-56.

7.Muradov, Salaxiddin Djumanazarovich. "TALABALARNING TEXNIK IJODKORLIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA." *Educational Research in Universal Sciences* 2.14 (2023): 53-56.

8.Muradov, S. D. (2023). TALABALARNING TEXNIK IJODKORLIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. *Educational Research in Universal Sciences*, *2*(14), 53-56.

9.Anderson, T. (2016). The Theory and Practice of Online Learning. Athabasca

University Press.
10.Khojayeva G. A. O ‘Quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 14. – C. 879-882.
11.Khojayeva G. A. Development of heurstic ability //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 16. – C. 441-443.."
Educational Research Review, 15(3), 95-112.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

IQTISODIYOTDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING SHAKLLANISHI

Jalilov Yusuf Eshbo'ri o'g'li
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Iqtisodiyot yo'nalishi magistri.

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada iqtisodiyotda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning shakllanish jarayoni, uning bosqichlari va ahamiyati ilmiy tahlil qilinadi. Kichik biznesni rivojlantirishda davlat siyosatining o'rni, huquqiy asoslar, moliyalashtirish manbalari va infratuzilma muammolari tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekistondagi amaliy tajribalar asosida kichik biznesning iqtisodiy barqarorlikka qo'shayotgan hissasi va istiqbollari yoritiladi.

Kalit so'zlar: kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, iqtisodiy o'sish, davlat siyosati, moliyalashtirish, infratuzilma, tadbirkorlik muhiti.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiyotda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish strategik ahamiyatga ega bo'lib, nafaqat yangi ish o'rinlarini yaratish, balki aholining daromadini oshirish, innovatsion faoliyatni rag'batlantirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, iqtisodiy rivojlangan davlatlarning deyarli barchasida kichik biznes yalpi ichki mahsulotning muhim qismini shakllantiradi. Xususan, Germaniya, Yaponiya, Janubiy Koreya, AQSh kabi davlatlarda xususiy sektor iqtisodiyotning tayanch ustunlaridan biri sanaladi.

O'zbekistonda ham mustaqillik yillarida bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o'tish jarayonida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining huquqiy, institutsional va iqtisodiy asoslari shakllantirildi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev rahbarligida olib borilayotgan islohotlar natijasida ushbu soha davlat tomonidan keng qo'llab-quvvatlanmoqda. Kichik biznes subyektlariga soliq imtiyozlari, kredit

resurslari, yengillashtirilgan litsenziyalash tartiblari taqdim etilmoqda. Ammo shunga qaramay, ayrim muammolar, xususan, moliyalashtirishdagi qiyinchiliklar, yer ajratishdagi byurokratik to‘siqlar, marketing infrastrukturasi rivojlanmaganligi hali-hanuz dolzarb bo‘lib qolmoqda. Ushbu maqolada kichik biznesning iqtisodiyotdagi o‘rni, rivojlanish bosqichlari, mavjud muammolar va ularni hal etish yo‘llari chuqur ilmiy tahlil qilinadi.

DOLZARBLIK VA TAHLIL

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotning ajralmas tarkibiy qismi sifatida nafaqat iqtisodiy o‘sishni jadallashtiradi, balki ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash, ish o‘rinlarini ko‘paytirish, innovatsiyalarni rivojlantirish va mahalliy bozorni to‘ldirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Bugungi kunda global miqyosda kichik biznes subyektlari umumiy kompaniyalar sonining 90 foizidan ortig‘ini tashkil etib, rivojlangan mamlakatlar yalpi ichki mahsulotining 50-60 foizigacha bo‘lgan qismini yaratmoqda. Xususan, Yevropa Ittifoqida kichik va o‘rta biznesda band aholining 66 foizi faoliyat yuritmoqda, AQShda esa bu ko‘rsatkich 58 foizni tashkil qiladi.

O‘zbekiston sharoitida esa kichik biznesning iqtisodiyotdagi o‘rni yildan yilga ortib bormoqda. 2024-yil holatiga ko‘ra, Statistika agentligi ma’lumotlariga asosan, kichik biznes subyektlari umumiy yuridik shaxslarning 76 foizini tashkil etmoqda, ularning YAIMdagi ulushi esa 55,6 foizga teng. Ushbu ko‘rsatkich pandemiyadan keyingi davrda ko‘rsatgan barqaror o‘sish tendensiyasini ifodalaydi. Ayniqsa, xizmat ko‘rsatish, savdo, qishloq xo‘jaligi, yengil sanoat kabi sohalarda kichik tadbirkorlik subyektlari raqobatbardosh va samarador faoliyat yuritmoqda.

Shunga qaramay, mavjud tahlillar kichik biznesni rivojlantirishda muayyan tizimli to‘siqlar borligini ko‘rsatmoqda. Birinchi navbatda, moliyaviy resurslarga erkin kirish imkoniyatining cheklangani, bank kreditlari uchun ta’minot talablarining murakkabligi va yuqori foiz stavkalari tadbirkorlik subyektlarini faoliyatini kengaytirishda sustlashtiruvchi omil bo‘lib qolmoqda. Ikkinchidan, huquqiy muhitning

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

barqaror emasligi, soliq solishdagi tez-tez o‘zgarayotgan me’yorlar kichik biznes egalarining uzoq muddatli rejalashtirish imkoniyatlarini cheklab qo‘ymoqda. Uchinchidan, infratuzilmaning, ayniqsa, elektr ta’minoti, logistika va axborot texnologiyalari xizmatlarining ba’zi hududlarda sust rivojlanganligi muhim muammo bo‘lib qolmoqda.

Shuningdek, kichik biznesni ilgari surishdagi muhim omil bo‘lgan inson kapitali, ya’ni menejment ko‘nikmalari, texnik bilimlar va marketing salohiyati ham bir xil darajada rivojlanmagan. Xalqaro moliyaviy institutlar (IMF, IFC, UNDP) tomonidan olib borilgan tahlillarga ko‘ra, O‘zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda kichik biznesni rivojlantirish uchun tizimli yondashuv talab etiladi. Bu esa davlat tomonidan yanada samarali siyosiy choralarni ko‘rishni, xususiy sektor vakillari uchun huquqiy va iqtisodiy kafolatlarni kuchaytirishni taqozo etadi.

Prezident Sh.M. Mirziyoyev tomonidan 2021-yildan boshlab kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash borasida qator farmon va qarorlar qabul qilindi. Jumladan, “Yoshlar – kelajagimiz” davlat dasturi doirasida 18–30 yoshdagi tadbirkorlar uchun yengil kreditlar, “Ayollar daftari” orqali ayol tadbirkorlarga subsidiyalar ajratilishi amaliy natijalar berdi. 2022-yilgi “Tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash milliy dasturi” kichik korxonalarni raqamlashtirish, ularni eksportga chiqarish va franchayzing tizimlariga jalb qilishni ko‘zda tutdi. Bu islohotlar natijasida 2023-yilda 105 mingdan ortiq yangi kichik biznes subyekti ro‘yxatdan o‘tkazildi.

Tahliliy yondashuvlar shuni ko‘rsatadiki, kichik biznes subyektlarining iqtisodiyotdagi hissasi bevosita ularning davlat tomonidan qanday ko‘mak olishi, moliyaviy barqarorligi va bozor muhitidagi raqobatbardoshligiga bog‘liq. Innovatsion rivojlanishni rag‘batlantirish, eksklyuziv startaplar, ekologik yo‘naltirilgan biznes modellarni qo‘llab-quvvatlash kabi yangi yondashuvlar kichik biznes sektorining barqaror o‘sishini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, “raqamli tadbirkorlik” yo‘nalishining rivojlanishi bilan kichik korxonalar internet savdosi, onlayn xizmatlar, elektron to‘lov tizimlariga moslashmoqda.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Xulosa qilib aytganda, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik O‘zbekiston iqtisodiyotining ijtimoiy va makroiqtisodiy jihatdan barqaror rivojlanishiga xizmat qiluvchi asosiy vositalardan biridir. Uning shakllanishi va rivojlanishi uchun zarur bo‘lgan normativ-huquqiy, moliyaviy, infratuzilmaviy va institutsional shart-sharoitlarni takomillashtirish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur yo‘nalishda xalqaro tajriba, ichki tahlillar va kompleks yondashuv asosida samarali strategiyalar ishlab chiqish zarur.

Kichik biznesning shakllanishi va iqtisodiyotdagi o‘rni borasida ko‘plab iqtisodchilar tomonidan tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan, P. Drucker tadbirkorlikni innovatsiyaga asoslangan faoliyat deb ta’riflab, uni iqtisodiy o‘sishning asosiy dvigateli sifatida ko‘rsatgan. YuNESKO va Jahon bankining 2021-yilgi hisobotlarida kichik va o‘rta bizneslar dunyo bo‘yicha ishchi kuchining 60 foizini ish bilan ta’minlayotgani ta’kidlangan.

O‘zbek olimlaridan E. Vohidov, B. Hayitov, R. Xidirov, I. Karimovlarning ilmiy ishlari kichik biznesni milliy iqtisodiyotda mustahkamlovchi omil sifatida ko‘rib chiqadi. Xususan, I. Karimovning “O‘zbekistonning bozor iqtisodiyotiga o‘tish yo‘li” asarida kichik biznesga berilayotgan imkoniyatlar mustaqillikning dastlabki yillarida ustuvor yo‘nalish etib belgilangan.

Shuningdek, BMT Taraqqiyot dasturining (UNDP) O‘zbekistondagi faoliyati doirasida olib borilgan tahlillar kichik biznesni qo‘llab-quvvatlashdagi kamchiliklar – ayniqsa, ayollar tadbirkorligidagi to‘siqlar va moliyalashtirishdagi gender tengsizlik masalalarini ko‘rsatgan.

METODOLOGIYA

Maqola tahliliy va statistik uslub asosida yozilgan. Ma’lumotlar O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, Markaziy bank, Savdo-sanoat palatasi hamda Jahon bankining O‘zbekistonga oid ma’lumotlari asosida yig‘ildi. Shu bilan birga, birlamchi ma’lumotlar sifatida kichik tadbirkorlik subyektlari bilan olib borilgan intervyular,

so‘rovnomalar, joylardagi amaliyotlar (Surxondaryo va Farg‘ona viloyatlarida faoliyat yuritayotgan 20 dan ortiq kichik korxona tahlili) natijalari qo‘llanildi.

Tadqiqot davomida quyidagi usullar asosiy vosita bo‘ldi:

– statistik ma’lumotlarni guruhlash va solishtirish;

– SWOT tahlil orqali imkoniyat va tahdidlarni aniqlash;

– kontent-analiz orqali normativ-huquqiy hujjatlarni o‘rganish;

– intervyu va so‘rovnomalardan olingan fikrlarni umumlashtirish.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, 2024-yil holatiga ko‘ra O‘zbekistonda kichik biznes subyektlari soni 560 mingdan oshdi va ular mamlakat YAIMining 55%ini, bandlikning esa 76%ini ta’minlamoqda. Ayniqsa, chakana savdo, xizmat ko‘rsatish, qurilish, qishloq xo‘jaligi va yengil sanoat yo‘nalishida faoliyat yuritayotgan korxonalar soni sezilarli ortgan.

Ayni paytda kichik biznes rivojiga to‘sqinlik qilayotgan asosiy muammolar:

1. Kredit resurslarining yetishmasligi va yuqori foiz stavkalari;
2. Bozor infratuzilmasining rivojlanmaganligi;
3. Soliq solish va hisobot topshirishdagi murakkabliklar;
4. Innovatsion texnologiyalarni joriy etishdagi cheklovlar.

Biroq, Prezident farmonlari orqali amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida quyidagi yutuqlar qayd etildi:

– “Yoshlar – kelajagimiz” jamg‘armasi doirasida yosh tadbirkorlar uchun grantlar ajratilmoqda;

– “Tadbirkorlikni rivojlantirish kompaniyasi” tomonidan startaplar uchun soddalashtirilgan kreditlar taklif qilinmoqda;

– Elektron davlat xizmatlari kengaytirilishi hisobiga ruxsatnoma olish tartiblari yengillashtirildi.

Mahalliy miqyosda esa, Farg‘ona vodiysi va Qashqadaryo viloyatlaridagi “Tadbirkorlar markazi”larining faoliyati kichik biznesni rivojlantirishda ijobiy natija

bermoqda. Bu markazlar orqali tadbirkorlarga huquqiy maslahat, buxgalteriya xizmatlari va marketing ko‘maklari ko‘rsatilmoqda.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik O‘zbekiston iqtisodiyotining strategik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu sektorning samarali ishlashi mamlakatda barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Shuningdek, ishsizlik darajasining pasayishida, eksport hajmining oshishida va hududiy tengsizliklarning yumshashida ham kichik tadbirkorlik subyektlarining hissasi katta.

Maqolada keltirilgan tahlillar asosida quyidagi tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

– Mikromoliyalashtirish mexanizmlarini kengaytirish;

– Kichik biznes uchun mo‘ljallangan innovatsion texnologiyalar transferini tashkil qilish;

– Mahalliy va xalqaro ko‘rgazmalarda kichik korxonalar ishtirokini rag‘batlantirish;

– Tadbirkorlik bo‘yicha o‘quv kurslarini barcha hududlarda joriy qilish.

Kelgusida kichik biznesni rivojlantirish orqali nafaqat iqtisodiy ko‘rsatkichlar, balki ijtimoiy barqarorlik, hududiy rivojlanish va gender tenglikka erishish imkoniyati kuchayadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. World Bank Group. Uzbekistan Country Economic Update. – 2023.
2. UNDP Uzbekistan Report, SME Development and Gender Equity. – 2022.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni, PQ–5198-son, 2021-yil.
4. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. “Kichik biznes rivoji” bo‘yicha statistik ma’lumotlar – 2024.
5. Hayitov B. Kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

TERMIZ TUMANINING ETNOGRAFIK TARKIBI VA HUDUDIY SHAKILLANISHI

Abdursaulov Dilbek

Termiz davlat pedagogika instituti

Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti

Tarix yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA: Termiz tumani O‘zbekistonning Surxondaryo viloyatida joylashgan bo‘lib, tarixiy, etnografik va hududiy jihatdan boy merosga ega hududlardan biridir. Ushbu maqolada tumanning shakllanishi, undagi aholining milliy tarkibi va etnomadaniy xususiyatlari asrlar davomida tarix silsilasida alohida o’rin tutgan ijtimoiy-siyosiy jarayonlardagi mavqeyi, madaniy aloqalar ta’sirida rivojlanib borganligini va shu bilan bir qatorda hududiy tuzilmalari tarix nuqtai nazaridan farq qilsa ham uning tarixdagi nomi uzoq davrlardan buyon shu huhuda jarang sochib, insonlar diqqatiga sazovor bo’lib kelayotganligini e’tirof etmaslikning iloji yo’q . Termiz tumani o‘zining boy etnografik tarkibi va tarixiy-hududiy shakllanishi bilan ajralib turadi.

Kalit so’zlar: Etnografiya, etnik tarkib, hududiy joylashuv, madaniy meros,

Termiz tumanining tarkibiy va hududiy tuzilishi.

Termiz tumani — Surxondaryo viloyatidagi tuman. U 1926-yil 29-sentabrda tashkil etilgan. Janubiy va g‘arbdan Afg‘oniston, sharqdan Tojikiston, shimolidan viloyatning Angor va Jarqo‘rg‘on, shimoli-g‘arbdan Muzrabot tumanlari bilan chegaradosh. Maydoni 0,86 ming km². Aholisi 300 ming kishiga yaqin (2025). Markazi — Uchqizil qishlog‘i Termiz tumani respublikaning eng janubida, Termiz shahri yaqinida joylashgan. Tuman hududining sharqiy qismi Hisor tog‘ tizmasining davomi To‘yintog‘, Kaykitog‘ va uning etaklari, Xotinrabot va Qiziriq cho‘llari hamda uning davomi — Qoraqir, Uchqizil, Kattaqum massivi, Eski Termiz adirlari va qirlari bilan band. Bu yerlardan yaylov sifatida foydalaniladi. Janubiy va g‘arbi — Surxondaryoning Amudaryoga quyilgan qismi va Amudaryo, Surxondaryo sohillaridan iborat bo‘lib, tuprog‘i taqir va sho‘rxok. Amudaryo, Qorasuv, Sherobod daryolari tuman hududi orqali o‘tadi. Foydali qazilmalardan neft topilgan. Tuprog‘i,

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

asosan, och sarg‘ish qum aralash tuproq. Adir va soyliklarda (shimoli-g‘arbida) qo‘ng‘ir qum tuproq bo‘lib, chirindisi ancha kam. Surxondaryo sohillarida to‘qay qo‘ng‘ir tuprog‘i va qum tuproq uchraydi. O‘simliklardan oq saksovul, cherkez, taroqbosh, yaltirbosh, yantoq; daryo bo‘ylarida yulg‘un, jiyda, terak, qiyoq, qamish; tog‘larning baland qismida betaga, daraxt va butalardan archa, yovvoyi mevali daraxtlar o‘sadi. Amudaryo vodiysida to‘qayzorlar bor.Yovvoyi hayvonlardan daryo bo‘ylaridagi qamishzor va cho‘llarda qirg‘ovul, kaklik, tustovuq, quyon, jayra, bo‘ri, chiyabo‘ri, tulki, yovvoyi mushuk uchraydi.

Termiz iqlimi:

Termiz tumani hududida Surxondaryo qo‘riqxonasi joylashgan.Tumanda Zang kanali (Surxondaryodan suv oladi), G‘alaba, AmuZang (Amudaryodan suv oladi) sug‘orish kanallari, Uchqizil suv ombori qurilgan. Iqlimi keskin kontinental. Iyul oyning o‘rtacha temperaturasi 31,4°, eng yuqori temperatura 48° ga yetadi. Yanvar oyining o‘rtacha temperaturasi 2,8°, eng past temperatura —21°. Tumanning janubi-sharqiy qismida „Afg‘on shamoli“ esadi va ekinlarga zarar yetkazadi. Vegetatsiya davri 226 kundan 266 kungacha. Yozda traning yuqoriligi, iliqissiq kunlarning uzoq davom etishi tumanda issiqsevar subtropik o‘simliklar — ingichka tolali paxta, xurmo va hatto shakarqamish, apelsin, mandarin yetishtirishga imkon beradi. Aholisi, asosan, o‘zbeklar (80,2%), shuningdek, turkman, tojik va boshqa millat vakillari ham yashaydi. 1 km² ga 280,4 kishi to‘g‘ri keladi.

Tuman xo‘jaligining asosiy tarmoklari — paxtachilik, g‘allachilik, chorvachilik, mevachilik, poliz va sabzavotchilik. Ingichka tolali paxta yetishtirish ilk bor Termiz tumanida sinab ko‘rilgan. Tuman hududida O‘zbekiston paxtachilik ilmiy tadqiqot institutining Surxondaryo filiali ishlab turibdi. Bu yerda seleksioner olimlar so‘nggi yillarda ingichka tolali serhosil va tezpishar paxta navlarini yaratmoqdalar. „Termiz 1“, „Termiz 16“, „Termiz 24“, „Termiz 31“, navlaridan yuqori hosil olinmoqsa. Tumandagi jami 599 korxonadan 92 tasi davlat va 507 tasi nodavlat korxonalardir.Termiz tumanida 4 qo‘shma korxona, 14 aksiyadorlik jamiyati, 20 mas’uliyati cheklangan jamiyatlar va 339 sanoat, qurilish va boshqa korxonalar bor.Tumandagi 13 ming ga sug‘oriladigan yerda dehqonchilik qilinadi, shundan 5400 ga yerga paxta, 5179 ga yerga g‘alla, 560,2 ga yerga sabzavot, 122,2 ga yerga kartoshka, 104 ga yerga poliz ekinlari ekiladi. 394 ga mevazor, 242 ga yer tokzor bilan band. Ihota daraxtzorlari, o‘rmonzorlar mavjud. Termiz tumanida 9 shirkat, 1858 fermer xo‘jaligi faoliyat ko‘rsatadi, parrandachilik fabrikasi ishlab turibdi (2004).Tumanda jami 24,6 ming qoramol (shu jumladan, 12,5 ming sigir), 39,6 ming qo‘y va echki, 329,7 ming parranda, 226 ot boqiladi .

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Termiz tumani hududida Eski Termiz xarobalari (umumiy maydoni 300 ga) saqlanib qolgan. Shuningdek, Qoratepa, Chingiztepa, Qirqqiz qal'asi, To'rtauz gumbaz maqbarasi xarobalari, ZulKifl mozori, Uyiqgumbaz, Xo'ja Ro'shnoiy maqbaralari, Hakim atTermiziy, Sulton Saodat me'moriy majmualari, Katta masjid, Kokildor ota xonaqohi kabi me'moriy yodgorliklar saqlangan.

Termiz arxeologiya muzeyi—zamonaviy O'zbekistonning Termiz shahridagi muzey.Muzeydasaqlanayotganashyolarasosan YunonBaqtriya va Kushonlar davriga oid. Bodxi daraxti ostida o'tirgan Budda yoki Kushon shahzodasining boshi kabi ba'zi artefaktlar aslida nusxalar bo'lib, ularning asl nusxasi Toshkent tarix muzeyi va SanktPeterburgdagi Ermitaj muzeyidasaqlanadi. Salallitepa, Kampirtepa, Xolchayon, Bolaliktepa va Fayoztepaning masshtabli maketlari ham mavjud[3][4]. Sheroboddagi Tavka qo'rg'onida „Toxariston malikasi" deb nomlangan mashhur devoriy surat topilgan.

Termiz arxeologiya muzeyida Surxondaryo viloyatida olib borilgan arxeologik qazishmalar natijasida topilgan topilmalar saqlanadi. Viloyat Arxeologiya muzeyi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1998-yil 12 yanvardagi "Muzeylar faoliyatini tubdan yaxshilash va takomillashtirish to'g'risida"gi Farmoni, Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 5 martdagi "Muzeylar faoliyatini qo'llab-quvvatlash masalalari to'g'risida" gi 98-sonli va 1999 yil 27 dekabr"dagi Termiz shahrining 2500 yilligini nishonlashga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazish to'g'risida" gi 545-sonli qarorlari asosida tashkil etildi.

Termiz arxeologiya muzeyi

Arxeologiya muzeyi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001 yil 16 oktyabrdagi 08-10-168 sonli majlis bayonnomasiga muvofiq Madaniyat ishlari vazirligi tasarrufiga o'tkazildi va Madaniyat ishlari vazirligining 2001 yil 24 oktyabrdagi 10-231 sonli buyrug'iga asosan vazirlik tizimiga kiritildi (endilikda Madaniyat va sport ishlari Vazirligi).Arxeologiya muzeyining tematik-ekspozitsion

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

rejasi 2001-yil 14 fevraldagi „O‘zbekmuzey“ jamg‘armasining arxeolog olimlar ishtirokidagi kengaytirilgan majlisida tasdiqlanib, Madaniyat ishlari vazirligining muzey ishlari boshqarmasi tomonidan qayta tahrir o‘tkazilib, Madaniyat ishlari vazirligiga taqdim etildi. O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat ishlari vazirligining 2001 yil 24 oktyabrdagi 231-sonli Buyrug‘iga asosan „Arxeologiya“ muzeyining fondini yangi eksponatlar bilan boyitish ustida talay ishlar qilindi.

Arxeologiya muzeyining binosi „O‘zqishloqloyiha“ institutining ilmiy xodimlari tomonidan Masjid, maqbara, xonaqoh, qorixona kabi binolardan iborat bo‘lgan. Majmuaning umumiy maydoni 28.0x29.0 metr bo‘lib, shundan maqbara 5.10x4.70 metrni tashkil etadi. Rivoyat qilinishicha dastlab xom g‘ishtdan xonaqoh (9-asr) bunyod etilib, Hakim Termiziy shu yerda yashab mudarrislik qilgan. Binodan keng hovlining bir qismi, qalin devor to‘siq va shimoli-sharqiy burchagida uncha katta bo‘lmagan yerto‘lasimon hujra saqlangan. Vaqtlar o‘tishi bilan qabr ustiga, xonaqohning janubi-g‘arbiy burchagida xom g‘ishtdan janubga qaratib maqbara bunyod etilgan (9-asr). Termiziy maqbarasi xalq orasida ulug‘lanib avliyo qabri, muqaddas ziyoratgoh sifatida e’zozlangan. Keyinchalik maqbaraning sharqiy devoriga tutashtirib kichik qorixona va o‘g‘li alHakim Abdulloh maqbarasi (10-asr), shim.da uncha katta bo‘lmagan hovliga qaragan 3 gumbazli, ravokli yo‘lak ko‘rinishidagi namozgoh masjidi (11 —12-asrlar) hamda bir qator qo‘shimcha xonalar qo‘shilgan.

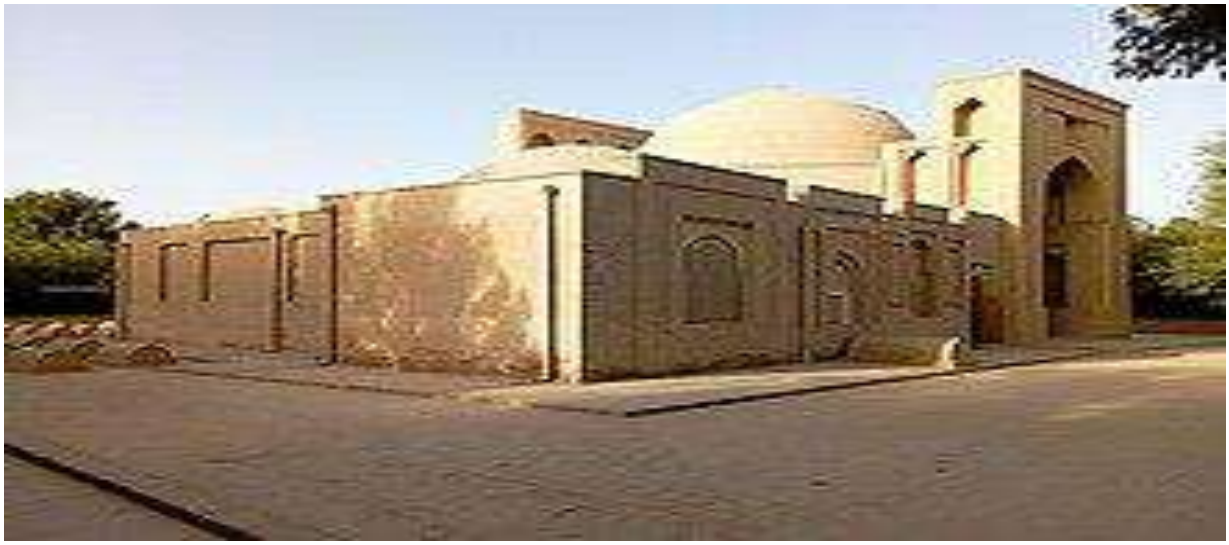

At Termiziy majmuasi

At-Termiziy majmuasi hududida shuningdek, chillaxonalar ham joylashgan. Mazkur chillaxonalar milodiy V-X asrlarga oid tarixiy g‘or inshooti hisoblanadi[2]. Majmua xalq orasida Termiz-ota deb ham nomlanadi. Afsonaga ko‘ra, o‘n yoshida unga vahiy kelib, bir qariya unga bilim bergan. Vaqt o‘tishi bilan Termiziy shuhrat qozongan, lekin ota-onasining uyida kamtarona yashashni davom ettirgan. Hakim at-

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Termiziy shahid sifatida vafot etgan – qarilik chog‘ida shaharga bostirib kirgan dushmanlar uni boshidan judo qilganlar (IX asr oxiri). Afsonaga ko‘ra, Chingizxon ushbu noyob durdonadan hayratda qolgan, o‘z qo‘shiniga yodgorlikka zarar bermaslikni buyurgan, chunki u bu binoni odamlar emas, balki xudolar yaratgan deb ishongan. Maqbara ustida gumbaz ko‘tarilgan, bino ichida esa juda hashamatli bezaklar bor. Marmardan yasalgan va noyob naqshlar va arab yozuvlari bilan bezatilgan avliyoning qabr toshli diqqatni o‘ziga tortadi. Ansamblning yonida sal keyinroq qurilgan jome masjidi joylashgan. At-Termiziy majmuasi hududida yana bir nechta qiziqarli diqqatga sazovor joylar mavjud: Chillaxonalar – milodiy V-X asrlarga oid qadimiy g‘or inshootlari, qadimgi Tarmita shaharchasining xarobalari (Eski Termiz), Termiz shahri va Termiz shahar muzeyi.

Maqbara

Hakim at-Termiziy mashxur so‘fiy shaxs hisoblanadi. Olimlarning aniqlashicha uning 400 dan ortiq asari mavjud bo‘lib, shularning bor yo‘g‘i 60 tasi bizgacha yetib kelgan. Hakim at-Termiziy dushmanlari tomonidan o‘ldirilib, boshi uzib tashlanadi. So‘ngra shu majmuada joylashgan maqbaraga dafn etiladi. Mazkur yodgorlik 4 bo‘lma (xona)dan iborat yaxlit bino ko‘rinishida tiklangan. Shimoliy-sharqiy tomonida ayvon qurilishi sababli xonalar soni 3 ta bo‘lib qolgan. Xonaqoh yonidagi 3 ayvon gumbazli, qalqonsimon bag‘alli tarzda ishlangan. Xonaqoh gumbaz tomga ega, hamda o‘z mehrobi bor. Xonaqohning poli go‘rxonaga qaraganda ancha past hamda ularning oralig‘i rovoqlar bilan ajratib qo‘yilgan. Maqbara ganjkor bezaklar bilan bezatilgan. Tashqi devorlariga esa 6 g‘ishtin ravoq ishlangan.

Hakim at-Termiziy maqbarasining kirish qismidago peshtoqiga arabiy yozuvlar bilan bir qator jumlalar bitilgan. Bu bitiklarda:"Alloh taolo zikr etadi: „Bu yerga tinchlik va omonlik bilan kiring“." so‘zlari yozilgan.

Termiziy maqbarasida ta’mirlash ishlari Amir Temur tavalludining 660-yilligi munosabati bilan 1996-yilda amalga oshirilgan.

100 ming eksponatlarni o‘z zahiralarida saqlash imkoniyatiga ega bino sifatida loyihalashtirilgan.

Termiziy me’moriy majmui, Hakim Termiziy maqbarasi – Termizdagi me’moriy yodgorlik (9—15-asrlar). Musulmonlar uchun muqaddas bo‘lgan Al Hakim at-Termiziy maqbarasi qadimgi Termiz shahrining chekkasida joylashgan. Maqbarada buyuk islom arbobi, turli falsafiy va diniy asarlar muallifi, darveshlar jamoasining yaratuvchisi Abu Abdulloh ibn Hasan ibn Bashir al-Hakimiy at-Termiziy maqbarada dafn etilgan. Majmua Abu Abdulloh Muhammad Hakim Termiziy (taxminan 750—760 Termiz – 869) nomi bilan bog‘liq. Bu maqbarada Termiziyning qabri joylashgan. Termiziy me’moriy majmui asrlar davomida bir necha bor qayta qurilgan. Bugugi

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

kunda bu majmua vohaliklar va viloyat mehmonlari uchun asosoiy ziyorat manzilgohlaridan biri hisoblanadi. Masjid, maqbara, xonaqoh, qorixona kabi binolardan iborat bo‘lgan. Majmuaning umumiy maydoni 28.0x29.0 metr bo‘lib, shundan maqbara 5.10x4.70 metrni tashkil etadi. Rivoyat qilinishicha dastlab xom g‘ishtdan xonaqoh (9-asr) bunyod etilib, Hakim Termiziy shu yerda yashab mudarrislik qilgan. Binodan keng hovlining bir qismi, qalin devor to‘siq va shimoli-sharqiy burchagida uncha katta bo‘lmagan yerto‘lasimon hujra saqlangan. Vaqtlar o‘tishi bilan qabr ustiga, xonaqohning janubi-g‘arbiy burchagida xom g‘ishtdan janubga qaratib maqbara bunyod etilgan (9-asr). Termiziy maqbarasi xalq orasida ulug‘lanib avliyo qabri, muqaddas ziyoratgoh sifatida e’zozlangan. Keyinchalik maqbaraning sharqiy devoriga tutashtirib kichik qorixona va o‘g‘li alHakim Abdulloh maqbarasi (10-asr), shim.da uncha katta bo‘lmagan hovliga qaragan 3 gumbazli, ravokli yo‘lak ko‘rinishidagi namozgoh masjidi (11 —12-asrlar) hamda bir qator qo‘shimcha xonalar qo‘shilgan.

At Termiziy majmuasi 2

At-Termiziy majmuasi hududida shuningdek, chillaxonalar ham joylashgan. Mazkur chillaxonalar milodiy V-X asrlarga oid tarixiy g‘or inshooti hisoblanadi. Majmua xalq orasida Termiz-ota deb ham nomlanadi. Afsonaga ko‘ra, o‘n yoshida unga vahiy kelib, bir qariya unga bilim bergan. Vaqt o‘tishi bilan Termiziy shuhrat qozongan, lekin ota-onasining uyida kamtarona yashashni davom ettirgan. Hakim at-Termiziy shahid sifatida vafot etgan – qarilik chog‘ida shaharga bostirib kirgan dushmanlar uni boshidan judo qilganlar (IX asr oxiri). Afsonaga ko‘ra, Chingizxon ushbu noyob durdonadan hayratda qolgan, o‘z qo‘shiniga yodgorlikka zarar bermaslikni buyurgan, chunki u bu binoni odamlar emas, balki xudolar yaratgan deb ishongan. Maqbara ustida gumbaz ko‘tarilgan, bino ichida esa juda hashamatli bezaklar bor. Marmardan yasalgan va noyob naqshlar va arab yozuvlari bilan bezatilgan avliyoning qabr toshli diqqatni o‘ziga tortadi. Ansamblning yonida sal keyinroq qurilgan jome masjidi joylashgan. At-Termiziy majmuasi hududida yana bir nechta qiziqarli diqqatga sazovor joylar mavjud: Chillaxonalar –

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

milodiy V-X asrlarga oid qadimiy g‘or inshootlari, qadimgi Tarmita shaharchasining xarobalari (Eski Termiz), Termiz shahri va Termiz shahar muzeyi.

Maqbara

Hakim at-Termiziy mashxur so‘fiy shaxs hisoblanadi. Olimlarning aniqlashicha uning 400 dan ortiq asari mavjud bo‘lib, shularning bor yo‘g‘i 60 tasi bizgacha yetib kelgan. Hakim at-Termiziy dushmanlari tomonidan o‘ldirilib, boshi uzib tashlanadi. So‘ngra shu majmuada joylashgan maqbaraga dafn etiladi. Mazkur yodgorlik 4 bo‘lma (xona)dan iborat yaxlit bino ko‘rinishida tiklangan. Shimoliy-sharqiy tomonida ayvon qurilishi sababli xonalar soni 3 ta bo‘lib qolgan. Xonaqoh yonidagi 3 ayvon gumbazli, qalqonsimon bag‘alli tarzda ishlangan. Xonaqoh gumbaz tomga ega, hamda o‘z mehrobi bor. Xonaqohning poli go‘rxonaga qaraganda ancha past hamda ularning oralig‘i rovoqlar bilan ajratib qo‘yilgan. Maqbara ganjkor bezaklar bilan bezatilgan. Tashqi devorlariga esa 6 g‘ishtin ravoq ishlanganHakim at-Termiziy maqbarasining kirish qismidago peshtoqiga arabiy yozuvlar bilan bir qator jumlalar bitilgan. Bu bitiklarda:"Alloh taolo zikr etadi: „Bu yerga tinchlik va omonlik bilan kiring“." so‘zlari yozilganTermiziy maqbarasida ta’mirlash ishlari Amir Temur tavalludining 660-yilligi munosabati bilan 1996-yilda amalga oshirilgan. Temuriylar hukmronligi davrida (15-asr) xonaqoh baland asos (balandligi 1,5 m) ustiga pishiq g‘ishtdan qayta qurildi. Unga tutash bo‘lgan xonalar ta’mirlandi.Xonaqohning shimoliy va janubiy tomonlariga peshtoq ishlandi. Oddiy va aniq qurilmali xona devorlari ravoq ustunlari „romb“ ko‘rinishidagi poyustunga tayangan. Hakim Termiziy maqbarasi 9-asrda bunyod etilgan xonaqoh hujralaridan biri bo‘lgan. Xonaqoh hovlisining g‘arbidagi 3 gumbazli masjid maqbaraga tutash, 3 ravog‘i hovliga qaragan. Masjidning g‘arbiy devor markazida keng hoshiyali mehrob bor. Undagi bo‘rtma yozuv, sopol shakllar, oraliq zaminidagi o‘yma ganch bezaklar o‘ziga xos. Masjid ustunlari g‘ishtdan bezakli qilib terilgan. Masjiddan ravoq orqali maqbaraga o‘tiladi. Maqbara ichi ganch o‘ymakorligida gilam nusxa bezakda serhasham pardozlangan.Gumbazosti sharafasida kufiy xatida Qur’onning 36surasi o‘yib yozilgan. Xonaqoh ichi ham yulduzsimon girih naqshlar bilan pardozlangan.

Ravoklaridagi tobadonlariga panjaralar o‘rnatilgan.Maqbara ichidagi oq marmar sag‘ana temuriylar davridagi tosh o‘ymakorligi san’atining yuksak namunasidir. Sag‘ana 3 pog‘onali, asosi islimiy naqsh va yozuvli hoshiyalar bilan, o‘rta qismidagi 3 mehrobiy tokchaning markaziy (o‘rta) qismi muqarnas kosachalar bilan, 2 yoni shamchiroq tasviri bilan bezatilgan. Sag‘anadagi yozuvlarda Termiziy hayoti va faoliyati tavsiflangan.Kichik maqbarada ham ta’mirlash ishlari olib borilgan. Abdullaxon hukmronligi davri (16-asr)da hazira (hovli) hududida 9 gumbazli masjid (eski masjidni ham o‘z ichiga olgan) qurilgan. Oldida yengil ravoq

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

ustunli ayvon joylashgan. 19-asrda 9 gumbazli masjid o‘rnida 4 gumbazli masjid bunyod etilgan. Janubdan kiraverishda yana bir maqbara (go‘rxona va ziyoratxonadan iborat) qurilib, ravoqli bo‘lmalar orqali Termiziy maqbarasi va xonaqoh bilan o‘zaro bog‘langan.Termiziy me’moriy majmui 1955—1957-yillarda ilmiy o‘rganilib 14—15-asrlardagi ko‘rinishi qayta tiklandi. 1980—1981-yil va 2001—2002-yillarda maqbara va xonaqoh qayta pardozlandi. Marmar qabrtosh o‘z joyidan Termiz muzeyiga qarashli qo‘riqxonaga ko‘chirib o‘tkazilgan. Uning o‘rniga esa maqbara ustiga ustalar tomonidan ishlangan qabrtosh nusxasi olib kelib, o‘rnatilgan. Maqbara bir necha bora ta’mirlangan va qayta tashrif uchun ochilgan.

Xulosa

Termiz tumani o‘zining qadimiy tarixi, rang-barang etnografik tarkibi va hududiy shakllanishi bilan Surxondaryo viloyatining alohida e’tiborli hududlaridan biridir. Bu tuman madaniyatlar chorrahasi sifatida nafaqat tarixiy, balki zamonaviy O‘zbekiston hayotida ham muhim rol o‘ynaydi. Etnik guruhlar o‘rtasidagi totuvlik, madaniy xilma-xillik va ijtimoiy barqarorlik tumanning uzoq muddatli taraqqiyotida asosiy omillar bo‘lib qoladi.

Etnik tarkibdagi bunday xilma-xillik Termiz tumanining ijtimoiy muhitida madaniyatlararo bag‘rikenglikni shakllantirgan. Turli millat vakillarining madaniy qadriyatlari, urf-odatlari, tili va diniy e’tiqodlari umumiy jamiyat hayotiga uyg‘unlashgan. Bu holat Termiz tumanini nafaqat tarixiy-madaniy jihatdan, balki zamonaviy ijtimoiy barqarorlik jihatidan ham yuksak salohiyatga ega hudud sifatida namoyon etadi.

Tumanning hududiy shakllanishida qadimiy sug‘orish tizimlari, Amudaryo vodiysi iqlimi, tarixiy yo‘llar va savdo markazlari, hamda sovet davridagi ma’muriy bo‘linishlar muhim o‘rin tutgan. Bugungi kunda Termiz tumani iqtisodiy jihatdan asosan qishloq xo‘jaligiga ixtisoslashgan bo‘lib, bu soha aholining asosiy daromad manbai hisoblanadi. Shu bilan birga, tarixiy yodgorliklar va ziyoratgohlarning mavjudligi turizmni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Abdullayev, H. (2007). *O‘zbekiston etnografiyasi*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi nashriyoti.
2. Bobojonov, M. (2019). *Surxondaryo viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi tarixi*. Termiz: Surxon nashriyoti.
3. Qosimov, B. (2014). *O‘zbekiston hududlarining tarixiy-geografik rivojlanishi*. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Baratov, S. (2003). *Termiz shahrining tarixiy yodgorliklari*. Toshkent: Sharq nashriyoti.

5. Karimov, I. (1997). *Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch*. Toshkent: Ma'naviyat.

6. Rasulov, A. (2020). "Janubiy O'zbekiston aholisi etnik tarkibi va migratsion jarayonlar", *Tarix va etnografiya jurnali*, №2.

7. Surxondaryo viloyati hokimligi rasmiy sayti – www.surxondaryo.uz

8. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. "Termiz tumani demografik ma'lumotlari", 2023-yil.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

RAQAMLI MODA DOIRASIDA MILLIY IDENTITET: O‘ZBEK DIZAYNINING GLOBAL SAHNADAGI TALQINI

Ashurova Nafisa
Termiz davlat univertsiteti 3-kurs milliy libos,
kashtachilik va to‘qimachilik yo‘nalishi talabasi.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O‘zbekiston milliy dizayn maktabining raqamli moda muhitida shakllanishi, global sahnadagi talqini va madaniy identitetni saqlashdagi roli tahlil qilinadi. 3D-modellashtirish, virtual kiyimlar va NFT kabi XXI asr texnologiyalari moda dizaynida katta o‘zgarishlar keltirdi. O‘zbek dizaynerlarining milliy merosga asoslangan raqamli kolleksiyalari, xalqaro platformalardagi namoyishi va milliy estetikani global auditoriyaga yetkazish usullari o‘rganildi. Maqolada, shuningdek, raqamli moda vositalari orqali milliylikni yo‘qotmasdan, aksincha uni yangi kontekstda kuchaytirish yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Muallif tomonidan ilgari surilgan xulosalar dizaynerlar, tadqiqotchilar va talabalarga milliy brend yaratish va raqamli moda imkoniyatlaridan samarali foydalanish bo‘yicha amaliy yo‘nalishlar beradi.

Kalit so‘zlar: raqamli moda, o‘zbek dizayni, milliy identitet, 3D texnologiyalar, virtual podium, madaniy meros, global moda, zamonaviy kiyimlar

KIRISH

XXI asrda texnologik taraqqiyot barcha sohalarda tub o‘zgarishlarga sabab bo‘layotgani singari, moda sanoatining rivojlanish jarayoni ham raqamli transformatsiya bilan chambarchas bog‘lanmoqda. Raqamli moda — bu nafaqat yangi uslub, balki butunlay yangi tafakkur va estetik dunyoqarashdir. 3D modellashtirish, virtual podiumlar, NFT (noan’anaviy raqamli aktivlar), AR/VR texnologiyalar va sun’iy intellekt asosida ishlab chiqilgan kiyimlar dizaynerlik san’atini global bosqichga olib chiqmoqda. Ushbu transformatsiya doirasida milliy madaniyat va identitetning raqamli makondagi talqini dolzarb masalaga aylanmoqda.

O‘zbekiston qadimiy sivilizatsiyalardan biri sifatida boy madaniy meros, naqshlar, bezaklar, matolar va liboslar an’analariga ega. Ayniqsa, atlas, adras, zardo‘zlik, kashtachilik va milliy libos shakllari nafaqat amaliy jihatdan, balki ramziy ma’noda ham xalqning tarixiy ongini aks ettiradi. Bugungi dizaynerlar zimmasida ana shu madaniy estetikani zamonaviy texnologiyalar orqali qayta talqin etish, uni global modalar maydonida tanitish vazifasi turibdi. Bu esa nafaqat san’atga, balki identitet,

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

global madaniyatlararo muloqot va milliy brend yaratuvchilikka ham daxldor masaladir.

Mavjud ilmiy izlanishlar shuni ko‘rsatadiki, raqamli moda orqali milliy obrazlar tezroq tarqalmoqda, ular global dizayn platformalarida e’tiborga olinmoqda va yosh dizaynerlar uchun yangi imkoniyatlar ochilmoqda. Shu bilan birga, bu jarayon bir qator muammolarni ham keltirib chiqarmoqda: texnologik yetishmovchiliklar, kontentning yuzaki talqini, milliy g‘oyaning chuqur ifodalanmasligi yoki faqat estetik bezak sifatida talqin qilinishi kabi.

Mazkur maqolada ana shu muammolar tahlil qilinadi. O‘zbek dizaynining raqamli moda doirasidagi rivojlanish yo‘nalishlari, milliy identitetni qanday usullar bilan ifodalash mumkinligi, mavjud texnologik va estetik imkoniyatlar, xalqaro platformalardagi ko‘rinishlar va ulardan kelib chiqadigan istiqbollar ilmiy-nazariy va amaliy asosda yoritiladi. Shuningdek, O‘zbekiston dizaynerlari uchun xalqaro tanlovlarda raqamli kolleksiyalar orqali milliy qadriyatlarni targ‘ib qilish strategiyalari ham ko‘rib chiqiladi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda O‘zbekiston dizayn maktabining milliy identitetga asoslangan ishlari raqamli moda doirasida qanday talqin qilinayotgani, qaysi texnologik vositalar orqali ifodalanayotgani va global sahnada qanday taqdim etilayotgani ko‘rsatildi. Maqola nazariy va amaliy metodlardan foydalangan holda ishlab chiqildi va shu orqali quyidagi ilmiy natijalarga erishildi.

Tadqiqotda qo‘llanilgan metodlar:

- **Tahliliy-nazariy yondashuv**: Milliy libos estetikasi, naqsh va ramzlar, O‘zbekiston dizaynining shakllanish tarixi va rivojlanish bosqichlari chuqur o‘rganildi.
- **Komparativ tahlil**: O‘zbek dizaynerlarining raqamli ishlari xalqaro raqamli moda namunalari bilan taqqoslanib, o‘xshashlik va farqlar aniqlandi.
- **Vizual tahlil**: Lola A., Ziyoda S., Dilnoza D. kabi dizaynerlarning 3D liboslari, AR formatdagi kolleksiyalari va NFT asarlari estetik va madaniy jihatdan o‘rganildi.
- **Intervyu va kuzatuv**: Yosh dizaynerlar bilan suhbatlar, ijtimoiy tarmoqlardagi sahifalar, xalqaro tanlov va ko‘rgazmalar tajribasi asosida amaliy ma’lumotlar to‘plandi.
- **Empirik yondashuv**: Raqamli moda bozoridagi o‘zgarishlar, texnologiyalarning dizaynga ta’siri va milliy g‘oyalarning zamonaviy kontekstdagi aks etishi amaliy kuzatuvlar orqali umumlashtirildi.

NATIJA

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Tadqiqot jarayonida O‘zbekiston dizaynerlarining raqamli moda sohasidagi faoliyati, uslublari va texnologiyalardan foydalanish darajasi chuqur o‘rganildi. Quyidagi asosiy ilmiy-amaliy natijalarga erishildi:

1. Milliy identitetning raqamli talqini: Yosh dizaynerlar milliy naqshlar, an’anaviy matolar (atlas, adras, bekasam) va libos shakllarini 3D modellashtirish orqali zamonaviy obrazlarda muvaffaqiyatli ifodalamoqda, bu o‘zbek dizaynining vizual kodlarini global moda maydoniga olib chiqmoqda.

2. Texnologik rivojlanish: CLO 3D, Marvelous Designer, Adobe Substance 3D, Blender kabi dasturlarni o‘zlashtirgan dizaynerlar soni ortmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar va raqamli portfoliolar orqali xalqaro auditoriyaga taqdimot imkoniyatlari kengaymoqda.

3. Xalqaro platformalarda faollik: O‘zbekistonlik dizaynerlarning raqamli kolleksiyalari “Digital Fashion Week”, “DressX”, “XR Couture” kabi platformalarda namoyish etilib, milliy estetikani global moda bilan bog‘lamoqda.

4.Estetik va madaniy kengayish: Raqamli moda orqali milliy ramz va naqshlarga zamonaviy, ba’zan futuristik yondashuvlar qo‘llanilmoqda, bu madaniy merosni innovatsion tarzda qayta yaratishga xizmat qilmoqda.

5.Mavjud muammolar: Texnik jihozlanishning yetishmasligi, dasturiy ko‘nikmalar cheklovlari, milliy obrazlarning ba’zan yuzaki talqini va sifatli ta’lim dasturlari yetishmovchiligi rivojlanishga to‘sqinlik qilmoqda.

6.Yoshlarda milliylikka qiziqish: Raqamli moda orqali o‘z madaniyatiga qaytish va uni zamonaviy tilda ifodalash intilishi kuchaymoqda, bu dizayn sohasida ijobiy ijtimoiy-psixologik o‘zgarishlarni ko‘rsatmoqda.

Ushbu natijalar asosida O‘zbekiston dizayn maktabining raqamli moda sohasidagi o‘rni va istiqbollari aniqlandi. Milliy identitetni raqamli vositalar orqali samarali ifodalash uchun strategik yondashuvlar ishlab chiqildi, shuningdek, milliy brend yaratish mexanizmlari bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar taqdim etildi. Tadqiqot dizaynerlar, tadqiqotchilar va talabalar uchun raqamli moda imkoniyatlaridan foydalanishda yo‘l-yo‘riq bo‘lib xizmat qiladi.

MUHOKAMA

O‘zbekiston dizayn maktabi, ayniqsa yosh avlod dizaynerlari orasida raqamli moda vositalaridan foydalanish madaniyati izchil shakllanib bormoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, milliy qadriyatlar va raqamli texnologiyalarning uyg‘unlashuvi nafaqat estetika, balki identitetni saqlash va uni global sahnaga olib chiqishda muhim vositaga aylangan. Bu holat milliy dizayn san’ati uchun katta imkoniyatlar ochib beradi. Ammo bu jarayon bir yoqlama emas, balki murakkab va ko‘p qirrali bo‘lib, bir qancha muhim jihatlarni hisobga olishni talab etadi.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Birinchidan, raqamli moda nafaqat tashqi ko‘rinish, balki ichki mazmunni to‘g‘ri ifodalashni ham talab qiladi. Milliy naqsh va ramzlar, kiyim shakllari, bezaklar oddiy bezak elementi sifatida emas, balki madaniy-ma’naviy yuklama bilan talqin etilishi kerak. Ba’zi hollarda dizaynerlar milliylikni faqat tashqi ko‘rinishda berishga urinib, ichki ruhiy mazmunni yetkazishda sustkashlik qilayotgani kuzatildi. Bu esa milliy identitetning soddalashtirilgan yoki stereotip shaklda namoyon bo‘lish xavfini tug‘diradi.

Ikkinchidan, texnologik vositalarning imkoniyati katta bo‘lsa-da, ularni chuqur o‘zlashtirish, mukammal dizayn yaratish uchun ilmiy-nazariy bilimlar bilan birga texnik kompetensiyalar ham zarur. O‘zbekiston dizayn oliygohlarida raqamli moda bo‘yicha maxsus kurslar, laboratoriyalar, o‘quv dasturlarining yetishmasligi yosh dizaynerlar oldida jiddiy to‘siq sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu bois, ilmiy asoslangan raqamli dizayn ta’limini joriy etish zarur.

Uchinchidan, global auditoriyada milliy obrazlar qanday qabul qilinayotganini chuqur o‘rganish lozim. Aytaylik, adras matosining simvolikasi yoki zardo‘zlikdagi naqshlarning falsafiy-ramziy ma’nosi xalqaro tomoshabin uchun tanish emas. Demak, raqamli moda mahsulotlari bilan birga ularning madaniy sharhini berish, vizual narrajtivlar orqali tushunarli kontekst yaratish ham dizaynerlar oldidagi muhim vazifadir.

Shuningdek, raqamli moda yordamida madaniy diplomatiya imkoniyatlari ham kengaymoqda. O‘zbekistonlik dizaynerlarning virtual podiumlardagi ishtiroki, NFT formatida milliy liboslar taqdim etishi yoki AR vositasida o‘zbekcha liboslarni xorijiy auditoriya bilan bo‘lishishi — bularning barchasi yangi davrda “yumshoq kuch” siyosatining vositasiga aylanishi mumkin.

Shu jihatlarni hisobga olgan holda, raqamli moda doirasida milliy identitetni ifodalash nafaqat san’at, balki madaniy siyosat, texnologik taraqqiyot va xalqaro muloqotning muhim qismi sifatida qaralishi lozim. Bu esa O‘zbekiston dizayn maktabi oldida yangicha yondashuvlar va strategiyalarni ishlab chiqish zaruratini yuzaga keltiradi.

XULOSA

Zamonaviy dizayn sohasi raqamli texnologiyalar bilan boyib, o‘zgarib borar ekan, milliy identitetni saqlab qolish va uni yangi vizual formatlarda talqin etish bugungi dizaynerlar oldida turgan dolzarb vazifalardan biriga aylandi. O‘zbekistonning boy madaniy merosi, milliy naqshlar, matolar va kiyim shakllari raqamli moda doirasida estetik jihatdan kuchli salohiyatga ega ekanligi ushbu tadqiqot natijalarida o‘z tasdig‘ini topdi.

Maqola davomida olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, yosh dizaynerlar raqamli vositalardan foydalangan holda milliy obrazlarni yangi formatda yaratmoqda, bu esa ularni global sahnaga olib chiqish, xalqaro moda maydonida milliy brendni shakllantirish uchun katta imkoniyatlar yaratmoqda. Raqamli moda – bu nafaqat texnologik yechimlar to‘plami, balki milliy madaniyatni estetik va zamonaviy tilda ifoda etishning innovatsion yo‘li ekanligi aniqlandi.

Shu bilan birga, ushbu jarayonda bir qator muhim vazifalar ham mavjud: dizayn oliygohlarida raqamli texnologiyalarga oid ta’limni takomillashtirish, milliy obrazlarni chuqur va ma’naviy yondashuv bilan yaratish, global auditoriyaga ularning madaniy mazmunini yetkazish, dizaynerlar uchun raqamli ko‘rgazmalar, platformalar va tanlovlarda ishtirok etish imkoniyatlarini kengaytirish lozim.

Raqamli moda orqali o‘zbek milliy identitetini saqlash, rivojlantirish va butun dunyoga tanitishda qanday metodlar, estetik yondashuvlar va texnologiyalar samarali bo‘lishi mumkin. Natijada, raqamli moda O‘zbekiston dizaynerlari uchun nafaqat yangi ifoda vositasi, balki o‘z milliy madaniyatini global miqyosda namoyon qilishning zamonaviy strategiyasiga aylandi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axmedova N.A. **Dizayn nazariyasi va amaliyoti**. – Toshkent: O‘zRFA nashriyoti, 2021. – 224 b.

2. Islomova G’.Sh. **Milliy liboslar tarixiy rivojlanishi va zamonaviy talqini**. – Samarqand: Zarafshon, 2019. – 186 b.

3. Saidova Z.S. **Moda industriyasi va raqamli dizaynning zamonaviy yo‘nalishlari** // O‘zbekiston dizayn jurnali. – 2023. – №2. – B. 42–48.

4. Xudoyberdiyeva M.M. **O‘zbek xalq amaliy san’ati va uning kiyim dizaynidagi aks ettirilishi**. – Termiz: TDPU nashriyoti, 2022. – 150 b.

5. Raqamli moda va 3D texnologiyalar asoslari. – https://www.digitalfashion.com (murojaat qilingan sana: 10.05.2025)

6. Nurullayeva R.. Traditional fabrics of Uzbekistan: historical and cultural significance. The results of scientific and creative research of the youth of Uzbekistan.International Anthology.United States of America. June. 2024

7. CLO 3D: Official Software Guide – https://www.clo3d.com

8. DressX Digital Fashion Platform – https://www.dressx.com

9. UNESCO. **Intangible Cultural Heritage of Humanity: Ikat Weaving in Uzbekistan** – https://ich.unesco.org

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

"O‘ZBEKISTONDA DAVLAT VA MAHALLIY BYUDJETLAR SAMARADORLIGI"

Boboqulova Dilbar Musurmon qizi

Termiz davlat universiteti talabasi

boboqulovadilbar16@gmail.com

Annotatsiya. O‘zbekiston Respublikasida davlat byudjeti va mahalliy byudjetlarning samarali boshqaruvi mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi va barqarorligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada davlat byudjeti va mahalliy byudjetlarning tuzilishi, moliyaviy mustaqillik darajasi, xarajatlar va daromadlar tarkibi tahlil qilinadi. Davlat byudjeti va mahalliy byudjetlar tizimining o‘zaro aloqalari, iqtisodiy barqarorlikka ta’siri hamda byudjet boshqaruvini takomillashtirish masalalari muhokama qilinadi. Tadqiqotda, shuningdek , xalqaro tajribalar va normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar. Davlat byudjeti, mahalliy byudjet, byudjet tizimi, xarajatlar, daromadlar, byudjet boshqaruvi, iqtisodiy barqarorlik, moliyaviy nazorat, xalqaro tajriba.

Abstract. Effective management of the state budget and local budgets in the Republic of Uzbekistan plays a crucial role in ensuring the country's economic development and stability. This article analyzes the structure of the state and local budgets, the level of financial independence, and the composition of expenditures and revenues. The interrelationship between the state and local budget systems, their impact on economic stability, and issues of improving budget management are discussed. The study also examines international experiences and relevant legal and regulatory documents.

Keywords: State budget, local budget, budget system, expenditures, revenues, budget management, economic stability, financial control, international experience.

Аннотация. Эффективное управление государственным и местными бюджетами в Республике Узбекистан имеет важное значение для обеспечения экономического развития и стабильности страны. В данной статье

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

анализируются структура государственного и местных бюджетов, уровень финансовой самостоятельности, а также состав расходов и доходов. Обсуждаются взаимосвязь между системами государственного и местных бюджетов, их влияние на экономическую стабильность и вопросы совершенствования бюджетного управления. В исследовании также рассматривается международный опыт и нормативно-правовые документы.

Ключевые слова: Государственный бюджет, местный бюджет, бюджетная система, расходы, доходы, бюджетное управление, экономическая стабильность, финансовый контроль, международный опыт.

窗体顶端

Kirish. Davlat byudjeti va mahalliy byudjetlar iqtisodiy tizimning ajralmas qismi bo‘lib, davlatning iqtisodiy siyosatini amalga oshirishda muhim rol o‘ynaydi. O‘zbekiston Respublikasida davlat byudjeti va mahalliy byudjetlarning samarali boshqarilishi mamlakatning barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta’minlash uchun zarurdir. Davlat byudjeti davlatning asosiy ehtiyojlarini moliyalashtiradi, mahalliy byudjetlar esa hududiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlaydi. Byudjet tizimi davlatning iqtisodiy barqarorligini ta’minlash, ijtimoiy soha, infratuzilma, ta’lim va sog‘liqni saqlash kabi sohalarda muhim vazifalarni bajarishga imkon beradi. O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan keyin byudjet tizimida ko‘plab islohotlar amalga oshirildi. Davlat byudjeti va mahalliy byudjetlar tizimining samaradorligini oshirish, moliyaviy boshqaruvni yaxshilash, byudjet tizimining shaffofligini ta’minlash kabi maqsadlar har yili belgilangan moliyaviy rejalarga asoslanadi. Shu bilan birga, mahalliy byudjetlarning moliyaviy mustaqilligi va uning hududiy iqtisodiyotga ta’siri o‘rganilishi kerak bo‘lgan muhim masalalardan biridir. Mazkur tadqiqotning maqsadi O‘zbekiston Respublikasi davlat byudjeti va mahalliy byudjetlar tizimini tahlil qilish, uning samaradorligini oshirish va mahalliy byudjetlarning moliyaviy mustaqilligini kuchaytirish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdir. Tadqiqotda davlat va mahalliy byudjetlarning o‘zaro aloqalari, ularning funksiyalari va iqtisodiy barqarorlikka ta’siri tahlil qilinadi. Maqola shu bilan birga, byudjet boshqaruvining mavjud muammolarini yoritishga va ularni bartaraf etish uchun takliflar ishlab chiqishga qaratilgan.

Adabiyotlar tahlili. Davlat va mahalliy byudjetlar tizimi bo‘yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar asosan ularning iqtisodiyotdagi roli, boshqaruv mexanizmlari va moliyaviy mustaqillik masalalariga qaratilgan. Mahalliy byudjetlarning moliyaviy

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

resurslari cheklanganligi, ularning daromad bazasini mustahkamlash zarurligi ko‘plab tadqiqotlarda ta’kidlangan. Jumladan: L.R.De Mello, T.Baskaran, A.Mendoza-Velázquez, M.Z. Faridi, M.Sow va I. F. Razafimahefa[1] kabi olimlar bu borada alohida ilmiy tadqiqotlar olib borgan bo’lsa, mahalliy olimlarimizdan, B.Toshpulatov, M.Xodjaeva, D.Nematov, F.Saidov, R.Mansurov[2] kabilar mahalliy byudjet bilan bog’liq turli xil darajadagi ilmiy tadqiqotlarni olib borgan. Misol uchun: D.Nematov O‘zbekistonning mahalliy byudjet tizimining rivojlanishi, uning iqtisodiy barqarorlikka ta’siri va moliyaviy mustaqillik masalalarini o’rgangan bo’lsa, boshqa olimlarimizdan F.Saidov davlat va mahalliy byudjetlarning fiskal siyosatdagi roli va ularning moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun zarur bo‘lgan chora-tadbirlarini tahlil qilgan, o’z navbatida R.Mansurov esa fiskal desentralizatsiyaning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta’siri va mahalliy byudjetlarning samaradorligini oshirish imkoniyatlari haqida tahlil keltiradi. Ammo, bugungi kunda, mahalliy byudjetlarning barqarorligini ta’minlashda eng muhim masalalardan biri sifatida, ularning tarkibiga kiruvchi va tartibga soluvchi soliq tizimini uyg‘unlashtirish zaruriyati dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Shuningdek, Moliya vazirligining yillik tahliliy hisobotlari davlat va mahalliy byudjetlar tarkibi, ularning asosiy manbalari va xarajat yo‘nalishlari haqida amaliy ma’lumotlarni taqdim etadi. Xalqaro amaliyotlarda esa moliyaviy markazlashtirishning kamaytirilishi va mahalliy boshqaruv organlariga kengroq moliyaviy vakolatlar berilishi samaradorlikni oshirgan. Tahlil natijalariga ko‘ra, mahalliy byudjetlarning moliyaviy mustaqilligi va xarajatlar ustidan mustaqil qaror qabul qilish huquqi ularning samarali ishlashiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ammo, bugungi kunda, O‘zbekiston tajribasi uchun ham mahalliy byudjetlarning barqarorligini ta’minlashda eng muhim masalalardan biri sifatida, ularning tarkibiga

[1] **De Mello, L. R.** (2001). *Fiscal Decentralization and Borrowing Costs: The Case of Local Governments.* **Public Finance Review**, **29**(2), 108–138.; **Baskaran, T.** (2010). *On the Link Between Fiscal Decentralization and Public Debt in OECD Countries.* **Public Choice**, **145**(3), 351–378.; **Mendoza-Velázquez, A.** (2022). *Fiscal Decentralization and Regional Economic Growth: Evidence from Mexico Since the 2000s.* **Public Budgeting & Finance**, **42**(5), 45–65.; **Faridi, M. Z.** (2011). *Contribution of Fiscal Decentralization to Economic Growth: Evidence from Pakistan.* **Pakistan Journal of Social Sciences**, **31**(1), 1–13.; **Sow, M., & Razafimahefa, I. F.** (2017). *Fiscal Decentralization and Fiscal Policy Performance.* **IMF Working Paper**, **WP/17/59**, 1–35.

[2] **Toshpulatov, B.** (2019). *Fiskal siyosat va byudjet tizimining iqtisodiy barqarorlikka ta’siri*. **O‘zbekiston iqtisodiyoti va ijtimoiy rivojlanish muammolari**, **11**, 45–60.; **Xodjaeva, M.** (2021). *Mahalliy byudjetlarni shakllantirish va samarali boshqarishning iqtisodiy asoslari*. **Iqtisodiy tadqiqotlar va tahlillar**, **23**, 75–92.; **Nematov, D.** (2018). *Mahalliy byudjetlar va iqtisodiy barqarorlik: O‘zbekiston misolida*. **O‘zbekistonning iqtisodiyoti**, **12**, 56–70.; **Saidov, F.** (2020). *Davlat va mahalliy byudjetlarning moliyaviy barqarorligi va fiskal siyosat*. **Iqtisodiy va moliyaviy tahlil**, **34**, 102–115.; **Mansurov, R.** (2017). *O‘zbekiston iqtisodiyotida fiskal desentralizatsiya va uning mahalliy byudjetlar rivojiga ta’siri*. **O‘zbekiston iqtisodiyoti**, **9**, 90–105.

kiruvchi va tartibga soluvchi soliq tizimini uyg‘unlashtirish, mavjud islohotlarni chuqurlashtirish zaruriyati dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda davlat byudjeti va mahalliy byudjetlar tizimining O‘zbekiston iqtisodiy tizimidagi o‘rni, ularning shakllanishi, boshqaruvi va samaradorligi o‘rganildi. Tadqiqot asosan tavsiflovchi va tahliliy metodlarga asoslangan bo‘lib, mavjud qonunchilik, statistik ma’lumotlar hamda amaliyotga oid hujjatlar asosida olib borildi. Tadqiqot davomida quyidagi manbalar tahlil qilindi: O‘zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti to‘g‘risidagi qonunlar, Prezident farmon va qarorlari, Moliya vazirligining yillik hisobotlari, xalqaro tajriba asosida tayyorlangan ilmiy maqolalar hamda iqtisodiy adabiyotlar. Mahalliy byudjetlar bo‘yicha esa hududiy moliya boshqarmalarining ochiq ma’lumotlari, statistika agentligi hisobotlari va joylardagi byudjet ijrosi ko‘rsatkichlari tahlil qilindi. Shuningdek, davlat va mahalliy byudjetlar o‘rtasidagi funksional farqlar, resurslar taqsimoti, moliyaviy barqarorlik va fiskal mustaqillik darajalari baholandi. Tadqiqotda sifat va miqdoriy yondashuvlar uyg‘unlashtirildi. Sifat yondashuv orqali byudjet siyosatining mazmun-mohiyati, boshqaruv tamoyillari va normativ-huquqiy asoslari o‘rganildi. Miqdoriy yondashuv esa raqamli ma’lumotlar asosida byudjet ko‘rsatkichlarining o‘zgarish tendensiyalarini ochib beradi. Mazkur metodologik yondashuvlar orqali davlat va mahalliy byudjetlar tizimining O‘zbekiston sharoitidagi hozirgi holati baholanib, tizimni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy xulosalar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar muhokamasi. O‘zbekiston Respublikasi byudjet tizimi ikki darajali — davlat byudjeti va mahalliy byudjetlardan iborat bo‘lib, har ikki darajada moliyaviy resurslarni shakllantirish va ulardan foydalanish muhim strategik vazifalarni o‘z ichiga oladi. Tahlillar shuni ko‘rsatmoqdaki, so‘nggi yillarda mamlakatda fiskal siyosatning ochiqligi va samaradorligi oshmoqda, biroq mahalliy byudjetlar darajasida ayrim tizimli muammolar saqlanib qolmoqda. 2020–2024-yillar oralig‘idagi rasmiy statistika va Moliya vazirligi ma’lumotlariga tayanilsa, davlat byudjeti daromadlarining yildan-yilga o‘sib borayotganini ko‘rish mumkin[3]. Xususan, soliq

[3]Davlat byudjeti daromadlari va soliq tushumlari (2020–2024) https://uza.uz/oz/posts/ozbekiston-davlat-byudjeti-daromadlari-yarim-yillikda-926-trillion-somni-tashkil-etgan_403342
https://daryo.uz/2024/05/30/ozbekistonliklar-2023-yilda-davlat-byudjetiga-qancha-soliq-tolagani-malum-boldi
https://kun.uz/news/2024/01/09/davlat-byudjeti-2023-yil-yakunlari-boyicha-daromadlar-2317-trln-somni-tashkil-etdi
https://uz24.uz/uz/articles/byudjet-25-2-26
https://kun.uz/news/2025/01/08/2024-yilda-soliq-tushumlari-qariyb-200-trln-somga-yetdi

tushumlari hajmi yalpi ichki mahsulotdagi ulushining 2021-yilda 23,5 foizdan 2023-yilga kelib 25,8 foizgacha oshgani moliyaviy salohiyatni kengaytirayotganini ko‘rsatadi[4]. Biroq bu o‘sish markaziy darajadagi byudjetda ko‘proq aks etmoqda, mahalliy byudjetlar esa hali ham ko‘p hollarda yuqori byudjetlardan subsidiya va transfertlarga bog‘liq bo‘lib qolmoqda. Mahalliy byudjetlarning daromad manbalarini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, ulardagi asosiy tushumlar — jismoniy shaxslar daromad solig‘i, yer solig‘i, mulk solig‘i va ayrim to‘g‘ridan-to‘g‘ri soliqlar hisoblanadi. Shu bilan birga, ko‘plab tuman va shaharlar o‘zining iqtisodiy imkoniyatlaridan to‘liq foydalana olmayapti. Bu holat iqtisodiy faollikning hududlar bo‘yicha teng taqsimlanmaganligini va moliyaviy avtonomiya yetarli darajada shakllanmaganligini ko‘rsatadi.

2022–2024-yillar davomida O‘zbekistonda davlat va mahalliy byudjetlar daromadlarining solishtirma tahlili (trln. so‘mda)[5]

1-jadval

Yil	Davlat byudjeti daromadi	Mahalliy byudjetlar daromadi	Mahalliy byudjet ulushi (%)
2022	182,3	37,4	20,5%
2023	204,7	41,2	20,1%
2024 (prognoz)	228,9	46,5	20,3%

[4] Soliq tushumlarining YAIMdagi ulushi (2021–2023) https://daryo.uz/2024/05/30/ozbekistonliklar-2023-yilda-davlat-byudjetiga-qancha-soliq-tolagani-malum-boldi
https://gov.uz/soliq/sections/view/9676
https://lex.uz/docs/-6333246

[5] **O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi** — 2024-yil dastlabki byudjet ijrosiga oid hisobot: https://uz24.uz/uz/articles/byudjet-25-2-26 UZ24
Daryo.uz — “O‘zbekiston byudjeti uchun og‘ir kelgan 2023-yil: hududlar daromad va xarajatlari qancha bo‘ldi?” maqolasi: https://daryo.uz/2024/04/03/ozbekiston-hududlarining2023-yildagi-daromadlar-va-xarajatlari-byudjet-taqchilligi-qanday-kechdi
Norma.uz — “2022 yil uchun Davlat byudjeti to‘g‘risidagi Qonun ma’qullandi” maqolasi: https://www.norma.uz/oz/bizning_sharhlar/2022_yil_uchun_davlat_byudjeti_tugrisidagi_qonun_maqullandi

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Izoh: Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, umumiy daromad hajmi oshib borayotgan bo‘lsa-da, mahalliy byudjetlar ulushi nisbatan o‘zgarmagan va 20% atrofida saqlanib qolmoqda. Bu esa ularning fiskal mustaqilligi sust rivojlanayotganini ko‘rsatadi.

Viloyatlar kesimida 2023-yilda markaziy byudjetga qaramlik darajasi[6]

2-jadval

Viloyat	Byudjet daromadlari (mlrd so‘m)	Transfertlar ulushi (%)	Mustaqillik indeksi (1 – past, 5 – yuqori)
Toshkent shahri	**15 800**	**8%**	**4**
Andijon viloyati	**2 700**	**62%**	**1**
Qashqadaryo viloyati	**3 200**	**55%**	**2**
Navoiy viloyati	**5 100**	**22%**	**3**
Surxondaryo viloyati	**2 400**	**67%**	**1**

Izoh: Jadval viloyatlar o‘rtasidagi moliyaviy mustaqillikdagi tafovutlarni ochib beradi. Ayniqsa, Surxondaryo va Andijon viloyatlarining markaziy byudjetga yuqori darajada bog‘langanligi ajralib turadi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki:

1. Moliyaviy markazlashuv yuqori: Hozirgi holatda umumiy fiskal siyosat yuqoridan pastga qarab tashkil etilgan bo‘lib, bu mahalliy hokimiyatlarning byudjet ustidan mustaqil qaror qabul qilish imkoniyatlarini cheklaydi.

2. Resurslarning noto‘g‘ri taqsimoti: Ayrim hududlarda iqtisodiy faollik past bo‘lishiga qaramay, ularga ajratilayotgan mablag‘lar ko‘p hollarda aholining real ehtiyojlari asosida emas, balki umumiy normativlar asosida belgilanadi.

[6] **Daryo.uz** — “O‘zbekiston byudjeti uchun og‘ir kelgan 2023-yil: hududlar daromad va xarajatlari qancha bo‘ldi?” maqolasi: https://daryo.uz/2024/04/03/ozbekiston-hududlarining2023-yildagi-daromadlar-va-xarajatlari-byudjet-taqchilligi-qanday-kechdi

3. Shakllantirishda islohotlar zarurati: Mahalliy darajada soliq salohiyatini kuchaytirish, infratuzilma loyihalarini o‘z resurslari bilan amalga oshirishga qodir bo‘lgan moliyaviy asos yaratish zarur.

4. Fiskal shaffoflik oshmoqda: So‘nggi yillarda budjet ma’lumotlarini jamoatchilikka ochiq taqdim etish yo‘lga qo‘yilgani ijobiy holat bo‘lib, bu byudjet jarayonlarining shaffofligiga xizmat qilmoqda.

5. Xalqaro tajriba o‘zlashtirilmoqda: Jahon banki va boshqa xalqaro moliyaviy institutlar tavsiyalari asosida moliyaviy boshqaruv tizimini modernizatsiya qilishga harakat qilinmoqda.

Xulosa va takliflar. O‘zbekiston Respublikasi byudjet tizimi bosqichma-bosqich isloh qilinayotgan bo‘lishiga qaramay, davlat va mahalliy byudjetlar o‘rtasidagi funksional va moliyaviy muvozanat hali to‘liq ta'minlanmagan. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, mahalliy byudjetlar hali ham markaziy moliyaviy manbalarga yuqori darajada bog‘liq, bu esa ularning iqtisodiy mustaqilligini cheklaydi. Mahalliy hokimiyatlarning o‘z moliyaviy resurslari ustidan to‘liq tasarruf etmasligi hududiy rivojlanishda nomutanosibliklarni keltirib chiqarmoqda.Bundan tashqari, byudjet jarayonida axborot shaffofligi, jamoatchilik ishtiroki va samaradorlik mezonlari hali to‘liq yo‘lga qo‘yilmagan. Shu sababli, davlat moliyaviy boshqaruvi samaradorligini oshirish uchun yangi yondashuvlar va amaliy mexanizmlarni tatbiq etish zarur.

Takliflar:

1. Mahalliy byudjetlarning moliyaviy mustaqilligini kuchaytirishMahalliy byudjetlarning o‘z daromad manbalarini kengaytirish, jumladan, mahalliy soliqlar va yig‘imlar mexanizmini takomillashtirish orqali fiskal avtonomiya darajasini oshirish zarur
2. Byudjet taqsimotida differensial yondashuvni joriy etishHududlar o‘rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlarni inobatga olgan holda resurslar taqsimoti mexanizmini ishlab chiqish lozim.
3. Jamoatchilik nazorati va axborot ochiqligini kuchaytirishByudjet loyihalari va xarajatlar to‘g‘risidagi ma’lumotlarni ochiq e’lon qilish, aholining fikrini hisobga olish va fuqarolik jamiyati institutlarining ishtirokini kuchaytirish orqali shaffoflikni ta'minlash mumkin.
4. Hududiy moliyaviy rejalashtirish tizimini joriy etishHar bir mahalliy hokimiyat organi o‘z hududi uchun alohida moliyaviy reja ishlab chiqib, unda

infratuzilma, ijtimoiy soha va tadbirkorlikni rivojlantirish ustuvor yo‘nalishlarini aniq belgilashi kerak.

5. Kadrlar salohiyatini oshirishMahalliy byudjetlar bilan ishlaydigan mutaxassislar uchun malaka oshirish kurslari va amaliy treninglarni yo‘lga qo‘yish, zamonaviy byudjetlash va boshqaruv tizimlariga oid bilimlarni yetkazish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. Asian Development Bank. “Uzbekistan: Country Partnership Strategy and Fiscal Reform Review”. – Manila: ADB, 2023.
2. OECD. “Decentralisation and Public Investment in Central Asia”. – OECD Publishing, 2022.
3. IMF Country Report. “Uzbekistan: Fiscal Policy and Budget Reform Overview”. – International Monetary Fund, 2023.
4. World Bank. “Public Expenditure Review: Uzbekistan”. – Washington D.C., 2022. https://www.worldbank.org
5. UNDP Uzbekistan. “Local Governance and Budget Transparency in Uzbekistan”. – Tashkent, 2021.
6. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. “Davlat byudjeti ijrosi bo‘yicha yillik hisobotlar (2022–2024)”. – www.mf.uz.
7. O‘zbekiston Respublikasining Byudjet kodeksi (yangi tahriri). – Toshkent: Lex.uz, 2023.https://lex.uz/acts/byudjet_kodeksi
8. **Lex.uz** — O‘zbekiston Respublikasining “Soliq va budjet siyosatining 2023-yilga mo‘ljallangan asosiy yo‘nalishlari” to‘g‘risidagi Qonuni (O‘RQ-812-сон, 30.12.2022): https://lex.uz/docs/-6333246
9. **Norma.uz** — “2022 yil uchun Davlat byudjeti to‘g‘risidagi Qonun ma’qullandi” maqolasi: https://www.norma.uz/oz/bizning_sharhlar/2022_yil_uchun_davlat_byudjeti_tugrisidagi_qonun_maqullandi
10. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: Adliya vazirligi nashriyoti, 2023.

11..O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. “Davlat byudjeti ijrosi bo‘yicha yillik hisobotlar (2020–2023)”. – www.mf.uz

12.O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. “Hududiy byudjet tushumlari va xarajatlari”. – www.stat.uz

13.**O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi** — 2024-yil dastlabki byudjet ijrosiga oid hisobot: https://uz24.uz/uz/articles/byudjet-25-2-26

14.**O‘zbekiston Respublikasi Soliq qo‘mitasi** — 2023-yil budjet tushumlari to‘g‘risida ma’lumot: https://gov.uz/soliq/sections/view/9676

15.Yusupov, A. va boshqalar. “Davlat moliyasi: Nazariya va amaliyot”. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.

16.**UZA.uz** — O‘zbekiston Milliy axborot agentligi: https://uza.uz/oz/posts/ozbekiston-davlat-byudjeti-daromadlari-yarim-yillikda-926-trillion-somni-tashkil-etgan_403342

17.**Daryo.uz** — Soliq tushumlari va davlat byudjeti: https://daryo.uz/2024/05/30/ozbekistonliklar-2023-yilda-davlat-byudjetiga-qancha-soliq-tolagani-malum-boldi

18.Akramova, G. “Byudjet tizimi va moliyaviy boshqaruvda islohotlar”. – Moliyaviy tadqiqotlar jurnali, 2022, №2.

19.Qodirov, Sh. “O‘zbekiston byudjet siyosati: zamonaviy yondashuvlar va muammolar”. – Toshkent moliya instituti jurnali, 2021, №3.

20.. Musayeva, D. “Mahalliy byudjetlar mustaqilligini ta’minlashning nazariy asoslari”. – Ilmiy-amaliy moliya jurnali, 2020

21.Turaqulov, B. “Hududiy byudjetlar samaradorligi va ularning rivojlanish istiqbollari”. – Iqtisodiyot va ta’lim jurnali, 2021, №4.

22.**Kun.uz** — 2023-yil uchun soliq tushumlari va ulushi haqida: https://kun.uz/news/2024/01/09/davlat-byudjeti-2023-yil-yakunlari-boyicha-daromadlar-2317-trln-somni-tashkil-etdi

23.**UZ24.uz** — 2024-yil davlat byudjeti daromadlari: https://uz24.uz/uz/articles/byudjet-25-2-26

24. **Kun.uz** — 2024-yilda soliq tushumlari: https://kun.uz/news/2025/01/08/2024-yilda-soliq-tushumlari-qariyb-200-trln-somga-yetdi
25. **Daryo.uz** — “O‘zbekistonliklar 2023-yilda davlat byudjetiga qancha soliq to‘lagani ma’lum bo‘ldi” maqolasi: https://daryo.uz/2024/05/30/ozbekistonliklar-2023-yilda-davlat-byudjetiga-qancha-soliq-tolagani-malum-boldi
26. **Daryo.uz** — “O‘zbekiston byudjeti uchun og‘ir kelgan 2023-yil: hududlar daromad va xarajatlari qancha bo‘ldi?” maqolasi: https://daryo.uz/2024/04/03/ozbekiston-hududlarining2023-yildagi-daromadlar-va-xarajatlari-byudjet-taqchilligi-qanday-kechdi
27. **Daryo.uz** — “O‘zbekiston byudjeti uchun og‘ir kelgan 2023-yil: hududlar daromad va xarajatlari qancha bo‘ldi?” maqolasi: https://daryo.uz/2024/04/03/ozbekiston-hududlarining2023-yildagi-daromadlar-va-xarajatlari-byudjet-taqchilligi-qanday-kechdi
28. **Daryo.uz** — “O‘zbekiston byudjeti uchun og‘ir kelgan 2023-yil: hududlar daromad va xarajatlari qancha bo‘ldi?” maqolasi:

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

IQBOL MIRZO ASARLARINI O‘QITISHNING TARBIYAVIY AHAMIYATI (“DARAXTLAR” SHE’RI MISOLIDA)

Xudayberganova Diana Vladimirovna,
Urganch davlat pedagogika instituti
o‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi talabasi
https://orcid.org/0009-0000-2398-1612
e-mail: kudaybergenovadiana@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘rta ta’lim maktab o‘quvchilariga badiiy adabiyotlarni o‘qitish orqali ularda ezgu fazilatlarni shakllantirish, atrofimizdagi har bir jonli va jonsiz narsalarga nisbatan hurmat, sevgi, sadoqat, vafo, samimiyat, halollik, rostgo‘ylik kabi insoniy hislatlar haqida fikr yuritildi. Xususan mahoratli, iste’dodli, qalbida olov yonib turadigan, O‘zbek adabiyotida o‘z o‘rniga ega bo‘lgan Iqbol Mirzoning “Daraxtlar” she’ri tahlilga tortildi. Muhokama davomida daraxtlarga alohida ehtirom ko‘rsatilgani, ularning matonatli, qanoatli, tabiatning har qanday mavsumiga tayyor ekanligi yoritilib berildi.

Kalit so‘zlar: She’r, tafakkur, tarbiya, daraxt, qish, kuz, matonat, qanoat, meva, yaxshilik, ezgulik, g‘amxo‘rlik.

Abstract. This article discusses the formation of noble qualities in secondary school students through teaching them fiction, such as respect for every living and inanimate thing around us, love, loyalty, fidelity, sincerity, honesty, and truthfulness. In particular, the poem "Trees" by Iqbol Mirzo, who is skillful, talented, and has a fire burning in his heart, and has a place in Uzbek literature, was analyzed. During the discussion, it was highlighted that trees are shown special respect, that they are strong, content, and ready for any season of nature.

Keywords: Poetry, contemplation, education, tree, winter, autumn, perseverance, contentment, fruit, goodness, kindness, care.

Аннотация. В данной статье рассматривается формирование благородных качеств у учащихся средних школ посредством обучения их художественной литературе, таких как уважение ко всему живому и неживому вокруг нас, любовь, преданность, верность, искренность, честность и правдивость. В частности, было проанализировано стихотворение «Деревья» Икбола Мирзо, который искусен, талантлив, в его сердце горит огонь, и имеет место в узбекской литературе. В ходе обсуждения было подчеркнуто, что деревьям оказывается особое уважение, что они сильны, довольны и готовы к любому сезону природы.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Ключевые слова: Поэзия, размышление, образование, дерево, зима, осень, настойчивость, удовлетворенность, плод, доброта, забота.

Bugungi kunda zamonaviy texnologiyalar, sun’iy intellekt kundan-kunga avj olib bormoqda va har qanday yoshdagi insonni ham o‘ziga tortmoqda. Hamma narsaning ijobiy va salbiy tomonlari bo‘lganligi kabi uning ham bir qancha afzalliklari va kamchiliklari bor. Jumladan, qulayligini zamon bilan hamnafas bo‘lishni, savollarga qisqa muddat ichida javob olishni, uzog‘imizni yaqin qilib tezda bog‘lana olishimizni ta’minlab beryapti desak adashmagan bo‘lamiz. Biroq, uning kamchiligi sifatida ba’zi bir yoshlar undan oqilona foydalana olmasligini, o‘ziga berilgan vaqtni havoga sovurib, munkasidan ketib unga bog‘lanib qolganini aytishimiz mumkin. Otabek Xasanov “Liderlar kitobi” nomli risolasida quyidagicha fikr keltirib o‘tadi: “Internetning yaxshi yoki yomonligini muhokama qilib, yoshlar tarbiyasini buzyapti, deb undan voz kecha olmaymiz” [1.140]. Demak bu vaziyat bilan jiddiy shug‘ullanib, kelajak-avlod tarbiyasiga befarq bo‘lmaslik har birimizning vazifamizdir. Bu jarayon aynan o‘rta ta’lim maktablarida o‘qish davomida yuzaga keladi desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Chunki ayni shu paytda o‘smirlik yoshini boshdan o‘tkazayotgan o‘quvchining ong-shuuriga yomon illatlardan qochish, insoniy fazillatlarni shakllantirish to‘g‘risida yetarlicha bilim, tarbiya berish muhimdir. Shu nuqtayi nazardan darsliklarda o‘qitiladigan har qanday adabiyotlarni chuqur o‘zlashtirishiga, mavzuni puxta egallashini ta’minlashga yordam berish zarur. Buni O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev o‘zining “Niyati ulug‘ xalqning ishi ham ulug‘, hayoti yorug‘ va kelajagi farovon bo‘ladi” asarida quyidagicha xitob qiladi: “Biz O‘zbekistonning buyuk kelajagini barpo etishga mahkam bel bog‘lagan ekanmiz, bu ulug‘ ishni ertaga emas, bugun boshlashimiz, buning uchun avvalo navqiron yoshlarimizga zarur sharoitlarni aynan bugun yaratib berishimiz kerak” [387]. O‘zbek adabiyotining yirin namoyondalaridan bo‘lgan, davlat va jamoat arbobi, bir qator davlat mukofotlari sovrindori Iqbol Mirzoning asarlarida ham shunday ezgu, insoniy fazilatlarni ko‘rishimiz mumkin. Adibning to‘liq ismi Iqboljon Mirzaaliyev bo‘lib, Iqbol Mirzo uning taxallusidir. U 1967-yilda Farg‘ona viloyatida ziyolilar oilasida tavallud topgan [200]. Har bir insonning hayotda o‘rnini topishiga, bilim olishiga sharoit yaratib berishida albatta ota-onaning o‘rni beqiyosdir. Yozuvchining ham shunday teran fikrlashi, tafakkurining yuksak darajada bo‘lishida o‘qituvchilar oilasida dunyoga kelgani deb aytsak mubolag‘a bo‘lmaydi. To‘g‘ri jamiyatning har qanday sohasida faoliyat olib boradigan shaxslar lozim. Lekin maktab davridagi murabbiy eng avvalo o‘zini anglab olishi, umri davomida qo‘llaydigan bilimni berishi, jamiyatga kerakli bo‘lib yetishtirishda tutgan o‘rni bilan boshqa sohalardan ajralib turadi. Adib

ushbu she’ri orqali tabiatning har faslida har xil vaziyatlarga to‘g‘ri kelib qolganida ham, qaddini tik tutib, hammasiga sabr, bardosh qilishi kerakligini yoritib o‘tgan. Jumladan qishning qahraton sovuqligidan, kuzning yomg‘irlaridan aziyat chekishiga qaramasdan, o‘zining saxovatpeshaligi bilan shirin-shakar mevalarni berishi taqsinga loyiqdir. She’r nafaqat daraxtlar haqida, balki boshiga qanday kun kelishidan qat'iy nazar Vatanini qo‘riqlaydigan, himoya qiladigan, Vatani uchun kerak bo‘lsa jonini beradigan insonlar haqida desak nur ustiga a’lo nur bo‘ladi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Хасанов.О. Лидерлар китоби ─Тошкент: Muharrir nashriyoti, 2020. ─340 б
2. Mirzayeva Z., Jalilov K. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 7-sinfi uchun darslik. –Toshkent: Respublika ta’lim markazi, 2022. –224
3. Mirziyoyev.Sh. Niyati ulug‘ xalqning ishi ham ulug‘, hayoti yorug‘ va kelajagi farovon bo‘ladi ─Toshkent: O‘zbekiston, 2019. ─ 398 b

SYNAPSES: Insights Across the Disciplines
ISSN: 3060-4737 Volume 2, Issue 6 IF(Impact Factor) 10.92 / 2024

Boshlang‘ich sinflarda ona tili va o‘qush savodxonligi darslarini samarali tashkil etish usullari.

Termiz Davlat Pedagogika instituti

Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim fakulteti

Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

Allayorova Aziza

Ilmiy rahbar: Azimova Dilfuza

Annotatsiya.

Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qish savodxonligini rivojlantirish uchun samarali o‘qitish usullari tahlil qilinadi. Maqolada o‘quvchilarning nutqiy va yozma ko‘nikmalarini shakllantirishda interaktiv metodlar, o‘yinlar, individual yondashuvning ahamiyati ta’kidlanadi. Shuningdek, dars jarayonini qiziqarli va mazmunli qilish orqali o‘quvchilarning ona tiliga bo‘lgan qiziqishini oshirish yo‘llari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar:ona tili va o‘qish savodxonligi darslarini tutgan o‘rni, interfaol metodlar ,ona tili va o‘qish savodxonligi, darslarini nazariy asoslari, multimediali darslar,proyektli ta’lim, differensial yondashuv.

Bugungi kunda ta’lim tizimida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining savodxonligini shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, ona tili fanining o‘qish savodxonligi bosqichi bolalarning kelajakdagi ta’limiy faoliyatiga poydevor bo‘lib xizmat qiladi. Zero, ilk sinflarda o‘quvchilarda to‘g‘ri, ravon va ongli o‘qish, yozish, fikrni ifodalash ko‘nikmalarini shakllantirish nafaqat til va adabiyot fanlari, balki boshqa barcha fanlar bo‘yicha ham muvaffaqiyatli o‘zlashtirishning asosi hisoblanadi. Shuning uchun ham ushbu bosqichda ona tili darslarini samarali tashkil etish, innovatsion usullardan foydalanish, o‘quvchiga yo‘naltirilgan yondashuvni amalga oshirish bugungi ta’lim jarayonida dolzarb masalalardan biri sifatida e’tirof etiladi.

Boshlang‘ich sinflarda o‘qish savodxonligini shakllantirish — o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirish, mantiqiy fikrlash va tafakkur qilish salohiyatini oshirishning muhim bosqichidir. Bu jarayonni samarali tashkil etish uchun o‘qituvchi zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalangan holda, har bir o‘quvchining yosh xususiyati, qiziqishi va individual ehtiyojlarini inobatga olishi lozim.

ISSN: 3060-4737 Volume 2, Issue 6 IF(Impact Factor) 10.92 / 2024

1. Interfaol usullardan foydalanish

Interfaol metodlar — o‘quvchilarni dars jarayoniga faol jalb etish, ularning mustaqil fikrlashini rag‘batlantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Masalan, “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, “Bilaman – Bilmoqchiman – O‘rgandim” kabi usullar orqali matn ustida ishlash, tushunilganini ifodalash va o‘z fikrini bayon etish imkoniyati yaratiladi. Bu esa savodxonlikni chuqurlashtirishga xizmat qiladi.

2. O‘yin texnologiyalari.

O‘yinlar kichik yoshdagi o‘quvchilar uchun eng qulay ta’lim shakllaridan biridir. Harflarni o‘rganishda, so‘z va gap tuzishda, nutqni rivojlantirishda didaktik o‘yinlar, topshiriqli krossvordlar va rol o‘yinlarining samarasi katta bo‘ladi. Bu nafaqat savodxonlikni oshiradi, balki o‘quvchida ona tiliga nisbatan mehr uyg‘otadi.

3. Vizual vositalardan foydalanish.

Tasviriy materiallar — darsni jonlantirish, tushunchalarni ongli o‘zlashtirishga yordam beruvchi vositalardir. Harf va so‘z kartochkalari, rasmlar asosida hikoya tuzish, interaktiv doskada ishlash orqali o‘quvchilar matn mazmunini chuqurroq anglaydi va o‘z fikrini aniq ifoda etishga intiladi.

4. Differensial yondashuv

O‘quvchilar individual qobiliyatga ega bo‘lganligi sababli, dars jarayonida differensial yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Kuchli o‘quvchilarga murakkab topshiriqlar berish, sustroq o‘quvchilarga qo‘shimcha yengillashtirilgan ko‘mak ko‘rsatish orqali har bir bola o‘z imkoniyatiga mos tarzda rivojlanishiga erishiladi.

Ona tili va o‘qish savodxonligi darslarining nazariy asoslari Boshlang‘ich ta’limda ona tili va o‘qish savodxonligi darslari o‘quvchilarning til bilan bog‘liq boshlang‘ich ko‘nikmalarini shakllantiradi. Bu darslar orqali o‘quvchilarda og‘zaki va yozma nutq, savodli o‘qish, tushunish va fikr bildirish, tovush-harf tizimi, so‘z boyligini kengaytirish kabi asosiy til kompetensiyalari shakllanadi.

Ushbu fan darslarini tashkil etishda bir nechta muhim nazariy asoslar mavjud:

1. Tilni o‘rganishning psixolingvistik asoslari

Psixolingvistika tilni o‘rganish jarayonida inson tafakkuri va psixologik jarayonlar qanday ishlashini o‘rganadi. Yosh bolalarning eshitish, idrok etish, yod olish va diqqatini jalb etish qobiliyati cheklangan bo‘lishi mumkin. Shu sababli, darslar qisqa, qiziqarli va ko‘rgazmali bo‘lishi kerak.

2. Bosqichma-bosqich o‘qitish nazariyasi

O‘qish va yozishni o‘rgatish bosqichma-bosqich yondashuv asosida amalga oshiriladi: tovush-harfni tanish, harflarni yozish, so‘z va gap tuzish, matnni tushunish va ifodalash. Har bir bosqich o‘ziga xos metodik yondashuvlarni talab qiladi.

ISSN: 3060-4737 Volume 2, Issue 6 IF(Impact Factor) 10.92 / 2024

Proyektli ta’lim yondashuvi va uning o‘qish savodxonligi darslaridagi o‘rni.

Zamonaviy ta’lim jarayonida an’anaviy bilim berish usullaridan faol, interfaol va o‘quvchini markazga qo‘ygan metodlarga o‘tilmoqda. Shunday metodlardan biri – proyektli ta’lim bo‘lib, u o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, izlanish, axborotni qayta ishlash, ijodiy yondashuv va jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinflarda proyektli ta’limni ona tili va o‘qish savodxonligi darslariga integratsiya qilish, o‘quvchilarni darsga faol jalb etishga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich sinflarda ona tili va o‘qish savodxonligi darslarini samarali tashkil etish — o‘quvchilarning savodli, fikrlay oladigan, muloqotga kirisha oladigan shaxs sifatida shakllanishida muhim omildir. Ushbu darslarda zamonaviy pedagogik yondashuvlar, xususan, interfaol metodlar, proyektli ta’lim, differensial va kommunikativ yondashuvlar qo‘llanishi darslarning mazmunini boyitadi va samaradorligini oshiradi. O‘yin texnologiyalari, ko‘rgazmali vositalar va mustaqil izlanish asosidagi topshiriqlar esa o‘quvchilarda ona tiliga nisbatan qiziqish, nutqiy faollik va mustaqil fikrlashni rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1.O’zbekiston Respublikasining “Ta’lim to’g’risida”gi qonuni. // Barkamol avlod. O’zbekiston taraqqiyotining poydevori. T.: SHarq, 1997.

2.Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi. // Barkamol avlod O’zbekiston taraqqiyotining poydevori T.: Sharq 1997

3. SH.M.Mirziyoev "Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz" asari. 1-jild, Toshkent, -"O'zbekiston" 2019.

4. Solnoma. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Miromonovich Mirziyoev faoliyat xronikasi. Toshkent - "O'zbekiston", 2022. 5.

Imom Buxoriyning "Odob durdonalari" (Al-Adab al-mufrad) 6.

R.X.Djuraev. Prezident SHavkt Mirziyoev yoshlarda ma'naviyatni tarbiyalash haqida.

7. “Yoshlarni ma’naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta’lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. http://www.president.uz/uz/lists/viw/ 8.O‘zbekiston

ISSN: 3060-4737 Volume 2, Issue 6 IF(Impact Factor) 10.92 / 2024

Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O‘qituvchi va murabbiylar kuniga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. https://president.uz/oz/lists/view/3864

9.Azimova D. The main Peculiarities of web tool 2 during teaching //Academic research in educational sciences. – 2021. – T. 2. – №. 5. – C. 584-588. 10. A. D. (2022). On the Example of Abdulla Avloni, The hero of the national Awakening period. Middle European Scientific Bulletin 11. A. D. (2023). Methods of Teaching Students to Grammatical Analysis in Mother Language and Reading Literacy Lessons. Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching, 18, 164-166. 12.Azimova D. The main Peculiarities of web tool 2 during teaching //Academic research in educational sciences. – 2021. – T. 2. – №. 5. – C. 584-588.

13.Azimova D. SAVOD O ‘RGATISH DAVRIDA O ‘QUVCHILARNING IJODIY TASAVVURINI RIVOJLANTIRISH //Interpretation and researches. – 2023. – T. 2. – №. 1

Tursunova, S. (2024). Innovatsion yondashuv asosida boshlang ‘ich sinf o ‘quvchilarining og ‘zaki nutqini rivojlantirishning asosiy mazmuni. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, *4*(10), 176-185.

Ismatova, N., & Tursunova, S. I. (2023). BOSHLANG’ICH SINF O’QUVCHILARIDA OG’ZAKI NUTQNI RIVOJLANTIRISH, TILSHUNOSLIK USLUBIY MUAMMO SIFATIDA. *Interpretation and researches*, *2*(1).

Hikmatov, I., & Tursunova, S. (2023). Bo ‘lajak boshlang ‘ich sinf o ‘qituvchilarini ma’naviy-ma’rifiy faoliyatga tayyorlashning imkoniyatlari. *Interpretation and researches*, *2*(1).

ISSN: 3060-4737 Volume 2, Issue 6 IF(Impact Factor) 10.92 / 2024

Allaberganova, Y., & Tursunova, S. (2023). BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINI MILLIY QADRIYATLAR RUHIDA TARBIYALASH. *Interpretation and researches*, *2*(1).

Tursunova, S. I. Uzbekistan is a country of friendship. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 185-189.

Пономарева, Л. И., & Турсунова, С. И. (2023). Теоретические основы проблемы обучения младших школьников элементам рассуждения в процессе знакомства с художественными произведениями. *Вестник Шадринского государственного педагогического университета*, (2 (58)), 53-59.

Турсунова, С. И. (2022). *Педагогические основы национализации школьного образования. ТГПИ. 2022 год*.

Турсунова, С. И. (2024). Развитие словесного творчества младших школьников на уроках литературного чтения. *Проблемы современного педагогического образования. Сер.: Педагогика и психология.-Научный журнал:-Ялта: РИО ГПА*, (82), 284-287.

Tursunova, S. I. (2024). SCIENTIFIC THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE FORMATION OF ORAL SPEECH IN ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS. *World of Scientific news in Science*, *2*(6), 137-143.

Isakovna, T. S. Linguistic-methodological problems of the development of oral speech in primary classes of national schools. *Teacher of the Department of Primary Education, Termiz State Pedagogical Institute*.

Tursunova, S. I., & Raxmatullayeva, F. A. (2025). MATN TURLARI, ULARNING O 'ZIGA XOS JIHATLARI. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, *5*(3), 602-607.

ISSN: 3060-4737 Volume 2, Issue 6 IF(Impact Factor) 10.92 / 2024

Tursunova, S. I. (2025). BOSHLANG'ICH SINF DARSLIKLARIDA PUNKTUATSIYAGA OID BERILGAN MATERIALLAR TAHLIL QILISH. *ACUMEN: International journal of multidisciplinary research*, *2*(1), 342-347.

Bahodirovna, C. Z., & Tursunova, S. I. (2023). ON THE EXAMPLE OF RUSSIAN EXPERIENCE IN CREATING PRIMARY SCHOOL TEXTBOOKS. *International Journal of Pedagogics*, *3*(04), 1-11.

Tursunova, S., & Kh, T. M. (2023). REGARDING THE DEVELOPMENT OF LINGUISTIC COMPETENCES IN PRIMARY EDUCATION. *International Journal of Pedagogics*, *3*(04), 12-20.

Tursunova, S. (2023). REASONS FOR CHOOSING MODELS OF EXTRACURRICULAR ACTIVITIES FOR THE DEVELOPMENT OF ORAL SPEECH OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN. *Science and innovation*, *2*(B11), 262-266.

Турсунова, С. (2022). Методика обучения русскому языку младших школьников. *Общество и инновации*, *3*(8/S), 179-186.

Tursunova, S. (2025). CUMINUM CYMINUM LO 'SIMLIGINING MORFOBIOLOGIK VA DORIVORLIK XUSUSIYATLARI. *Теоретические аспекты становления педагогических наук*, *4*(10), 171-176.

Tursunova, S. (2025). ABDULLA QODIRIY-O'ZBEK ROMANCHILIGI ASOSCHISI. *Modern Science and Research*, *4*(4), 989-995.

Tursunova, S. I. (2025, April). ELEKTRON RESURSLARDAN FOYDALANISH ASOSIDA BOSHLANG 'ICH TA'LIMNING DIDAKTIK TA'MINOTINI TAKOMILLASHTIRISH. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE* (Vol. 2, No. 4, pp. 60-64).

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING BILIMLARINI BAHOLASH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.

Tursunova S.I.
Termiz davlat pedagogika instituti Boshlang’ich ta’limda matematika va ona tili kafedrasi o’qituvchisi Pedagogika fanlari bo’yicha falsafa doktori(PDh) v/b dotsent
+998915886422
saidatursunova@gmail.com
Qarshiyeva Ezoza
Boshlang’ich ta’lim yo’nalishi talabasi 3-kurs

Совершенствование механизмов оценки знаний учащихся младших классов на основе цифровых технологий.

Термезский государственный педагогический институт начального образования преподаватель
кафедры математики и педагогики родного языка доктор философских наук (Ph.D.) оцент Турсунова С.И.
Каршиева Эзоза студент начального образования, 3-й курс

Improving mechanisms for assessing the knowledge of primary school students based on digital technologies.

Termez State Pedagogical Institute Teacher of the Department of Mathematics and Native Language in
Primary Education Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences Associate Professor Tursunova S.I.
Karshiyeva Ezoza Primary education student, 3rd year

Anotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilimlarini baholashda raqamli texnologiyalarning rolini tahlil qilish, ularning ta'lim jarayonidagi o‘rni va imkoniyatlarini ko‘rsatish maqsad qilingan. Raqamli baholash vositalarining samaradorligi, interaktiv testlar, virtual va kashfiyotlarni o‘rganish, o‘quvchilarning individual o‘rganish usullariga mos yondashuvlar va raqamli resurslardan foydalanishning ahamiyati keltirilgan. Shuningdek, raqamli texnologiyalarni ta'limga integratsiyalashda o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasini oshirish va yangi baholash tizimlarini yaratish zarurligi ko‘rsatilgan. Maqola o‘quvchilarni baholashda yangi innovatsion metodlarni joriy etish orqali ta'lim sifatini oshirish imkoniyatlarini tahlil etadi.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Kalit So‘zlar: Raqamli texnologiyalar, boshlang‘ich ta'lim, bilimlarni baholash, interaktiv testlar, moslashuvchan o‘rganish, VR/AR, blended learning, o‘qituvchilar kompetensiyasi, ta'lim resurslari, ta'lim sifatini oshirish.

Аннотация: Целью данной статьи является проанализировать роль цифровых технологий в оценке знаний учащихся младших классов, показать их место и возможности в образовательном процессе. Обсуждается эффективность инструментов цифровой оценки, интерактивных тестов, виртуального и исследовательского обучения, подходов, адаптированных к индивидуальному стилю обучения учащихся, а также важность использования цифровых ресурсов. Также показана необходимость повышения цифровой компетентности учителей и создания новых систем оценивания при интеграции цифровых технологий в образование. В статье анализируются возможности повышения качества образования за счет внедрения новых инновационных методов оценивания учащихся.

Ключевые слова: Цифровые технологии, начальное образование, оценка знаний, интерактивные тесты, адаптивное обучение, VR/AR, смешанное обучение, компетентность учителя, образовательные ресурсы, повышение качества образования.

Abstract: This article aims to analyze the role of digital technologies in assessing the knowledge of primary school students, to show their place and potential in the educational process. The effectiveness of digital assessment tools, interactive tests, virtual and discovery learning, approaches that are appropriate for individual learning styles of students, and the importance of using digital resources are presented. It also shows the need to improve the digital competence of teachers and create new assessment systems when integrating digital technologies into education. The article analyzes the possibilities of improving the quality of education by introducing new innovative methods for assessing students.

Keywords: Digital technologies, primary education, knowledge assessment, interactive tests, adaptive learning, VR/AR, blended learning, teacher competence, educational resources, improving the quality of education.

Introduction. Nowadays, digital technologies are playing a significant role in the education system. In order for the educational process to be interactive and effective, it is important to introduce modern technologies, motivate students to learn, and simplify the process of acquiring knowledge. Mechanisms for assessing students' knowledge, especially in primary education, are one of the main criteria for the quality of education. This article considers ways to improve mechanisms for assessing the knowledge of primary school students based on digital technologies1.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

To effectively integrate digital technologies into the primary education process, it is first necessary to choose suitable platforms and programs for teachers and students. Educational platforms, such as Google Classroom, Edmodo or Moodle, provide convenient opportunities for assessing student knowledge. These platforms allow teachers to monitor students individually, determine their level of mastery, and provide them with specific recommendations.

2. Interactive tests and quizzes. Interactive tests and quizzes play an important role in assessing student knowledge. Platforms such as Kahoot, Quizizz, and Quizlet can make the process of teaching and assessing students interesting and interactive. With the help of these programs, student assessment is carried out quickly and effectively. At the same time, teachers can adapt their assessment system, change tests, or create new tests.

3 Expanding Individualized Approaches to Students

It is important to adapt digital technologies to the individual characteristics of students. Each student may have different levels of knowledge and learning styles, so it is necessary to use an individual approach to assessing students. By introducing adaptive learning technologies, students are provided with materials and tests that are appropriate for their level. This method helps students improve their knowledge, and also allows the teacher to monitor the learning process of students.

4. Virtual and augmented reality (VR/AR) tools

VR (Virtual Reality) and AR (Augmented Reality) tools can also be very effective in implementing new technologies, virtual and discovery. These technologies provide students with the opportunity to learn in an interesting and effective way. For example, with the help of AR, students can learn complex concepts in mathematics or natural sciences using 3D models. VR allows students to simulate real-life problems. Such technologies also make the process of knowledge assessment attractive and interactive.

5. Improving teacher digital competency

For the effective integration of digital technologies into education, the digital competence of the teacher is essential. It is necessary to organize regular trainings and courses on digital technologies for teachers. This will help teachers in the use of new technologies and will allow to make knowledge assessment mechanisms more effective. Teachers should be able to fully use digital resources and have the opportunity to accurately and quickly assess the level of student mastery.

6. Blended learning yondashuvi

Blended learning, a blended learning model, combines digital technologies and traditional teaching methods. In this approach, the teacher provides students with

reinforcement materials through digital platforms, which they then apply in face-to-face lessons. This approach allows students to receive timely and personalized support. Taking advantage of the advantages of the blended learning model in the assessment process allows for a complete assessment of student learning.

Literature Review: Digital educational technologies. The importance and effectiveness of using digital technologies in education have been studied in many scientific studies. There are a number of studies that show that digital technologies can simplify the educational process, increase student motivation, and actively involve them in the learning process (Markham, 2018; Johnson & Adams Becker, 2014).

Digital Assessment in Primary Education

The role of interactive assessment tools in assessing the knowledge of primary school students has received particular attention. Their use in education allows for a quick and accurate assessment of students' level of mastery (Kuhlman, 2017). Interactive tests, online platforms, and automated assessment systems have proven to be effective tools in analyzing student progress and mastery.

Summary. Improving the mechanisms for assessing the knowledge of primary school students based on digital technologies is of great importance in improving the quality of education and taking into account the individual characteristics of students. Innovative methods such as interactive platforms, individual approaches, VR/AR technologies and blended learning models make it possible to make the assessment of students' knowledge effective and interesting. It is also possible to improve the quality of primary education by increasing the digital competence of teachers and integrating new technologies into the educational process. Digital technologies are an effective tool in the field of education, and their application in student assessment mechanisms will take the educational process to a new level.

Methods:

The following methods were used in the article:

1. Analytical Method – Integrating digital technologies into education and analyzing their effectiveness in assessing knowledge.
2. Linguistic Method – Studying the theoretical and practical aspects of using digital technologies in assessing student knowledge through literature analysis.
3. Experimental Method – Assessing the level of student knowledge and determining the level of student mastery through the use of digital assessment tools.
4. Comparative Method – Comparing the effectiveness of digital and traditional assessment systems.

References:

REFERENCE

1. Людмила Ивановна Пономарева Турсунова Саида Исаковна Теоретические основы проблемы обучения младших школьников элементам рассуждения в процессе знакомства с художественными произведениями. ISSN 2542 - 0291 ВЕСТНИК ШАДРИНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА Научный журнал ШГПУ , 2023 , No 2. 53-58.

2. SI Tursunova Uzbekistan is a country of friendship Web of Scientist: International Scientific Research Journal. 185-189-betlar.

3. СИ Турсунова Педагогические основы национализации школьного образования. ТГПИ. 2022 год.

4. Пономарева Людмила Ивановна Турсунова Саида Исаковна РАЗВИТИЕ СЛОВЕСНОГО ТВОРЧЕСТВА МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРНОГО ЧТЕНИЯ. ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ.Сборник научных трудов. ISSN 2311-1305. Ялта 2024. 284-286. Том 82.

5. Tursunova Saida Isakovna SCIENTIFIC THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE FORMATION OF ORAL SPEECH IN ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS World of Scientific news in Science International Journal Impact factor: 8.1 (Researchbib) Vol 2 Issue 6. GERMANY, 2024. Страницы 137-143 Том 2

6. Tursunova Saida Isakovna. Linguistic-methodological problems of the development of oral speech in primary classes of national schools. Teacher of the Department of Primary Education, Termiz State Pedagogical Institute.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

IQTISODIYOTDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING SHAKLLANISHI

Jalilov Yusuf Eshbo'ri o'g'li
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Iqtisodiyot yo'nalishi magistri.

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada iqtisodiyotda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning shakllanish jarayoni, uning bosqichlari va ahamiyati ilmiy tahlil qilinadi. Kichik biznesni rivojlantirishda davlat siyosatining o'rni, huquqiy asoslar, moliyalashtirish manbalari va infratuzilma muammolari tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekistondagi amaliy tajribalar asosida kichik biznesning iqtisodiy barqarorlikka qo'shayotgan hissasi va istiqbollari yoritiladi.

Kalit so'zlar: kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, iqtisodiy o'sish, davlat siyosati, moliyalashtirish, infratuzilma, tadbirkorlik muhiti.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiyotda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish strategik ahamiyatga ega bo'lib, nafaqat yangi ish o'rinlarini yaratish, balki aholining daromadini oshirish, innovatsion faoliyatni rag'batlantirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, iqtisodiy rivojlangan davlatlarning deyarli barchasida kichik biznes yalpi ichki mahsulotning muhim qismini shakllantiradi. Xususan, Germaniya, Yaponiya, Janubiy Koreya, AQSh kabi davlatlarda xususiy sektor iqtisodiyotning tayanch ustunlaridan biri sanaladi.

O'zbekistonda ham mustaqillik yillarida bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o'tish jarayonida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining huquqiy, institutsional va iqtisodiy asoslari shakllantirildi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev rahbarligida olib borilayotgan islohotlar natijasida ushbu soha davlat tomonidan keng qo'llab-quvvatlanmoqda. Kichik biznes subyektlariga soliq imtiyozlari, kredit resurslari, yengillashtirilgan litsenziyalash tartiblari taqdim etilmoqda. Ammo shunga qaramay, ayrim muammolar, xususan, moliyalashtirishdagi qiyinchiliklar, yer ajratishdagi byurokratik to'siqlar, marketing infrastrukturasi rivojlanmaganligi hali-hanuz dolzarb bo'lib qolmoqda. Ushbu maqolada kichik biznesning iqtisodiyotdagi o'rni, rivojlanish bosqichlari, mavjud muammolar va ularni hal etish yo'llari chuqur ilmiy tahlil qilinadi.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

DOLZARBLIK VA TAHLIL

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotning ajralmas tarkibiy qismi sifatida nafaqat iqtisodiy o‘sishni jadallashtiradi, balki ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash, ish o‘rinlarini ko‘paytirish, innovatsiyalarni rivojlantirish va mahalliy bozorni to‘ldirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Bugungi kunda global miqyosda kichik biznes subyektlari umumiy kompaniyalar sonining 90 foizidan ortig‘ini tashkil etib, rivojlangan mamlakatlar yalpi ichki mahsulotining 50-60 foizigacha bo‘lgan qismini yaratmoqda. Xususan, Yevropa Ittifoqida kichik va o‘rta biznesda band aholining 66 foizi faoliyat yuritmoqda, AQShda esa bu ko‘rsatkich 58 foizni tashkil qiladi.

O‘zbekiston sharoitida esa kichik biznesning iqtisodiyotdagi o‘rni yildan yilga ortib bormoqda. 2024-yil holatiga ko‘ra, Statistika agentligi ma’lumotlariga asosan, kichik biznes subyektlari umumiy yuridik shaxslarning 76 foizini tashkil etmoqda, ularning YAIMdagi ulushi esa 55,6 foizga teng. Ushbu ko‘rsatkich pandemiyadan keyingi davrda ko‘rsatgan barqaror o‘sish tendensiyasini ifodalaydi. Ayniqsa, xizmat ko‘rsatish, savdo, qishloq xo‘jaligi, yengil sanoat kabi sohalarda kichik tadbirkorlik subyektlari raqobatbardosh va samarador faoliyat yuritmoqda.

Shunga qaramay, mavjud tahlillar kichik biznesni rivojlantirishda muayyan tizimli to‘siqlar borligini ko‘rsatmoqda. Birinchi navbatda, moliyaviy resurslarga erkin kirish imkoniyatining cheklangani, bank kreditlari uchun ta’minot talablarining murakkabligi va yuqori foiz stavkalari tadbirkorlik subyektlarini faoliyatini kengaytirishda sustlashtiruvchi omil bo‘lib qolmoqda. Ikkinchidan, huquqiy muhitning barqaror emasligi, soliq solishdagi tez-tez o‘zgarayotgan me’yorlar kichik biznes egalarining uzoq muddatli rejalashtirish imkoniyatlarini cheklab qo‘ymoqda. Uchinchidan, infratuzilmaning, ayniqsa, elektr ta’minoti, logistika va axborot texnologiyalari xizmatlarining ba’zi hududlarda sust rivojlanganligi muhim muammo bo‘lib qolmoqda.

Shuningdek, kichik biznesni ilgari surishdagi muhim omil bo‘lgan inson kapitali, ya’ni menejment ko‘nikmalari, texnik bilimlar va marketing salohiyati ham bir xil darajada rivojlanmagan. Xalqaro moliyaviy institutlar (IMF, IFC, UNDP) tomonidan olib borilgan tahlillarga ko‘ra, O‘zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda kichik biznesni rivojlantirish uchun tizimli yondashuv talab etiladi. Bu esa davlat tomonidan yanada samarali siyosiy choralarni ko‘rishni, xususiy sektor vakillari uchun huquqiy va iqtisodiy kafolatlarni kuchaytirishni taqozo etadi.

Prezident Sh.M. Mirziyoyev tomonidan 2021-yildan boshlab kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash borasida qator farmon va qarorlar qabul qilindi. Jumladan, “Yoshlar – kelajagimiz” davlat dasturi doirasida 18–30 yoshdagi tadbirkorlar uchun yengil

kreditlar, “Ayollar daftari” orqali ayol tadbirkorlarga subsidiyalar ajratilishi amaliy natijalar berdi. 2022-yilgi “Tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash milliy dasturi” kichik korxonalarni raqamlashtirish, ularni eksportga chiqarish va franchayzing tizimlariga jalb qilishni ko‘zda tutdi. Bu islohotlar natijasida 2023-yilda 105 mingdan ortiq yangi kichik biznes subyekti ro‘yxatdan o‘tkazildi.

Tahliliy yondashuvlar shuni ko‘rsatadiki, kichik biznes subyektlarining iqtisodiyotdagi hissasi bevosita ularning davlat tomonidan qanday ko‘mak olishi, moliyaviy barqarorligi va bozor muhitidagi raqobatbardoshligiga bog‘liq. Innovatsion rivojlanishni rag‘batlantirish, eksklyuziv startaplar, ekologik yo‘naltirilgan biznes modellarni qo‘llab-quvvatlash kabi yangi yondashuvlar kichik biznes sektorining barqaror o‘sishini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, “raqamli tadbirkorlik” yo‘nalishining rivojlanishi bilan kichik korxonalar internet savdosi, onlayn xizmatlar, elektron to‘lov tizimlariga moslashmoqda.

Xulosa qilib aytganda, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik O‘zbekiston iqtisodiyotining ijtimoiy va makroiqtisodiy jihatdan barqaror rivojlanishiga xizmat qiluvchi asosiy vositalardan biridir. Uning shakllanishi va rivojlanishi uchun zarur bo‘lgan normativ-huquqiy, moliyaviy, infratuzilmaviy va institutsional shart-sharoitlarni takomillashtirish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur yo‘nalishda xalqaro tajriba, ichki tahlillar va kompleks yondashuv asosida samarali strategiyalar ishlab chiqish zarur.

Kichik biznesning shakllanishi va iqtisodiyotdagi o‘rni borasida ko‘plab iqtisodchilar tomonidan tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan, P. Drucker tadbirkorlikni innovatsiyaga asoslangan faoliyat deb ta’riflab, uni iqtisodiy o‘sishning asosiy dvigateli sifatida ko‘rsatgan. YuNESKO va Jahon bankining 2021-yilgi hisobotlarida kichik va o‘rta bizneslar dunyo bo‘yicha ishchi kuchining 60 foizini ish bilan ta’minlayotgani ta’kidlangan.

O‘zbek olimlaridan E. Vohidov, B. Hayitov, R. Xidirov, I. Karimovlarning ilmiy ishlari kichik biznesni milliy iqtisodiyotda mustahkamlovchi omil sifatida ko‘rib chiqadi. Xususan, I. Karimovning “O‘zbekistonning bozor iqtisodiyotiga o‘tish yo‘li” asarida kichik biznesga berilayotgan imkoniyatlar mustaqillikning dastlabki yillarida ustuvor yo‘nalish etib belgilangan.

Shuningdek, BMT Taraqqiyot dasturining (UNDP) O‘zbekistondagi faoliyati doirasida olib borilgan tahlillar kichik biznesni qo‘llab-quvvatlashdagi kamchiliklar – ayniqsa, ayollar tadbirkorligidagi to‘siqlar va moliyalashtirishdagi gender tengsizlik masalalarini ko‘rsatgan.

METODOLOGIYA

Maqola tahliliy va statistik uslub asosida yozilgan. Ma’lumotlar O‘zbekiston

Respublikasi Statistika agentligi, Markaziy bank, Savdo-sanoat palatasi hamda Jahon bankining O‘zbekistonga oid ma’lumotlari asosida yig‘ildi. Shu bilan birga, birlamchi ma’lumotlar sifatida kichik tadbirkorlik subyektlari bilan olib borilgan intervyular, so‘rovnomalar, joylardagi amaliyotlar (Surxondaryo va Farg‘ona viloyatlarida faoliyat yuritayotgan 20 dan ortiq kichik korxona tahlili) natijalari qo‘llanildi.

Tadqiqot davomida quyidagi usullar asosiy vosita bo‘ldi:
– statistik ma’lumotlarni guruhlash va solishtirish;
– SWOT tahlil orqali imkoniyat va tahdidlarni aniqlash;
– kontent-analiz orqali normativ-huquqiy hujjatlarni o‘rganish;
– intervyu va so‘rovnomalardan olingan fikrlarni umumlashtirish.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, 2024-yil holatiga ko‘ra O‘zbekistonda kichik biznes subyektlari soni 560 mingdan oshdi va ular mamlakat YAIMining 55%ini, bandlikning esa 76%ini ta’minlamoqda. Ayniqsa, chakana savdo, xizmat ko‘rsatish, qurilish, qishloq xo‘jaligi va yengil sanoat yo‘nalishida faoliyat yuritayotgan korxonalar soni sezilarli ortgan.

Ayni paytda kichik biznes rivojiga to‘sqinlik qilayotgan asosiy muammolar:

1. Kredit resurslarining yetishmasligi va yuqori foiz stavkalari;
2. Bozor infratuzilmasining rivojlanmaganligi;
3. Soliq solish va hisobot topshirishdagi murakkabliklar;
4. Innovatsion texnologiyalarni joriy etishdagi cheklovlar.

Biroq, Prezident farmonlari orqali amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida quyidagi yutuqlar qayd etildi:

– “Yoshlar – kelajagimiz” jamg‘armasi doirasida yosh tadbirkorlar uchun grantlar ajratilmoqda;

– “Tadbirkorlikni rivojlantirish kompaniyasi” tomonidan startaplar uchun soddalashtirilgan kreditlar taklif qilinmoqda;

– Elektron davlat xizmatlari kengaytirilishi hisobiga ruxsatnoma olish tartiblari yengillashtirildi.

Mahalliy miqyosda esa, Farg‘ona vodiysi va Qashqadaryo viloyatlaridagi “Tadbirkorlar markazi”larining faoliyati kichik biznesni rivojlantirishda ijobiy natija bermoqda. Bu markazlar orqali tadbirkorlarga huquqiy maslahat, buxgalteriya xizmatlari va marketing ko‘maklari ko‘rsatilmoqda.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik O‘zbekiston iqtisodiyotining strategik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu sektorning samarali ishlashi mamlakatda barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Shuningdek, ishsizlik darajasining pasayishida, eksport hajmining oshishida va hududiy tengsizliklarning yumshashida ham kichik tadbirkorlik subyektlarining hissasi katta.

Maqolada keltirilgan tahlillar asosida quyidagi tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

– Mikromoliyalashtirish mexanizmlarini kengaytirish;

– Kichik biznes uchun mo‘ljallangan innovatsion texnologiyalar transferini tashkil qilish;

– Mahalliy va xalqaro ko‘rgazmalarda kichik korxonalar ishtirokini rag‘batlantirish;

– Tadbirkorlik bo‘yicha o‘quv kurslarini barcha hududlarda joriy qilish.

Kelgusida kichik biznesni rivojlantirish orqali nafaqat iqtisodiy ko‘rsatkichlar, balki ijtimoiy barqarorlik, hududiy rivojlanish va gender tenglikka erishish imkoniyati kuchayadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. O‘zbekistonning bozor iqtisodiyotiga o‘tish yo‘li. – Toshkent: O‘zbekiston, 1995.
2. Vohidov E. Tadbirkorlik iqtisodiyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. World Bank Group. Uzbekistan Country Economic Update. – 2023.
4. UNDP Uzbekistan Report, SME Development and Gender Equity. – 2022.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni, PQ–5198-son, 2021-yil.
6. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. “Kichik biznes rivoji” bo‘yicha statistik ma’lumotlar – 2024.
7. Hayitov B. Kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6
UDK: 616.921.8:616.235-053.36.

KO‘KYO‘TAL BILAN KASALLANGAN ERTA YOSH BOLALARDA BRONX-O‘PKA ASORATLARI SOLISHTIRMA TASHXISOTI

Odiljonov Ozodbek Odiljonovich
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Davolash ishi 2-kurs 23-16 guruh talabasi
ORCID ID 0009-0004-5765-8548
Email- odiljonnorkulov0@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada respirator-sinsitial virus va ko‘kyo‘tal virusi bilan kasallangan erta yosh bolalarda bronx-o‘pka asoratlari solishtirma tashxisotini Surxondaryo viloyati Termiz shahar markaziy poliklinikasida 2023-2024 yillar mobaynida ko‘kyo‘tal bilan kasallangan 50 nafar bemor bolalarda olib borildi.

Ko‘kyo‘tal bilan kasallangan bolalarda bronx-o‘pka asoratlaridan, bronxopnevmoniya o‘g‘il bolalarda 38% va qiz bolalarda esa o‘tkir bronxit 32% tekshiruvdagi barcha bemorlarning 30% umuman emlanmagan, shulardan 10% emlash yoshiga etmaganligi aniqlandi.

Kalit so‘zlar

Ko‘kyo‘tal, erta yosh bolalar, bronxopnevmoniya, o‘tkir bronxit, laringit, emlash kalendari, Surxondaryo, kasallik.

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ДИАГНОСТИКА БРОНХОЛЕГОЧНЫХ ОСЛОЖНЕНИЙ У ДЕТЕЙ РАННЕГО ВОЗРАСТА, БОЛЬНЫХ КОКЛЮШЕМ

Одилжонов Озодбек Одилжонович
Термезский университет экономики и сервиса
Студент 2-го курса лечебного факультета
ORCID ID 0009-0004-5765-8548

Аннотатция

В данной статье проведена сравнительная диагностика бронхолегочных осложнений у детей раннего возраста с респираторно-синцитиальным вирусом и

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

вирусом коклюша в Центральной поликлинике города Термез Сурхандарьинской области в течение 2023-2024 гг. у 50 больных детей с коклюшем.
Из бронхолегочных осложнений у детей с коклюшем, бронхопневмония у 38% мальчиков и острый бронхит у 32% девочек было выявлено, что 30% всех обследованных patsientov вообще не были вакцинированы, из них 10% не достигли возраста вакцинatsii.

Ключевые слова
Коклюш, дети раннего возраста, бронхопневмония, острый бронхит, ларингит, календарь прививок, Сурхандарья, болезнь.

COMPARATIVE DIAGNOSTICS OF BRONCHOPULMONARY COMPLICATIONS IN EARLY CHILDREN WITH COUGH

Odiljonov Ozodbek Odiljonovich

Termez University of Economics and Service
2nd-year student of Medicine
ORCID ID 0009-0004-5765-8548

Abstract
In this article, a comparative diagnosis of bronchopulmonary complications in young children with respiratory syncytial virus and pertussis virus was conducted in 50 children with pertussis at the central polyclinic of the city of Termez, Surkhandarya region, during 2023-2024.
Bronchopulmonary complications in children with whooping cough, bronchopneumonia in 38% of boys and acute bronchitis in 32% of girls, 30% of all examined patients were not vaccinated at all, of which 10% were not vaccinated.

Keywords
Whooping cough, young children, bronchopneumonia, acute bronchitis, laryngitis, vaccination calendar, Surkhandarya, disease.

Muammoning dolzarbligi: Ko‘kyo‘tal kasalligi butun dunyoda ko‘krak yoshidagi bolalar orasida o‘lim holatlarining asosiy sababchilaridan bo‘lib qolmoqda [1-2]. Rivojlangan mamlakatlarda ko‘kyo‘tal bilan kasallangan bolalarda bronxopnevmoniya asorati taxminan 6% hollarda uchrasa, ko‘krak yoshidagi va 6 oygacha bo‘lgan bolalarda esa bu asorat darajasi 4 barobar ko‘p kuzatiladi [3-4-5].

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Ko‘kyo‘tal infeksiyasi yangi tug‘ilgan chaqaloqlar va hayotining birinchi oylaridagi bolalar uchun eng xavfli hisoblanadi [6-7], agar ular onaning seronegativligi tufayli transplatsentar ona antitanachalarini olmagan bo‘lsa.

Erta yoshdagi bolalarda, shu jumladan hayotining birinchi yilida og‘ir, silliq bo‘lmagan kechish va salbiy oqibat xavfi bo‘lgan eng keng tarqalgan yuqumli kasalliklar ko‘kyo‘tal va respirator-sinsitial virusli infeksiya (RS-infeksiya) bo‘lib, ko‘pincha ko‘kyo‘talga o‘xshash sindrom bilan kechadi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda erta yoshdagi bolalar orasida ko‘kyo‘tal infeksiyasidan o‘lim 23% ga yetadi [1].

So‘nggi 10-yil ichida rivojlangan mamlakatlarda bolalarni emlash bilan butunlay qamrab olish yuqori bo‘lishiga qaramay, ko‘kyo‘tal bilan kasallanish vaqti-vaqti bilan ko‘tarilish va o‘lim holatlari uchrashligi saqlanib qolgan. AQShda so‘nggi 60-yil ichida ko‘kyo‘tal bilan kasallanishning eng yuqori darajasi 2012-yilda qayd etilgan (48 277 ta kasallik holati, ulardan 20 tasi o‘lim bilan tugagan) [8].

Fransiyada ko‘kyo‘tal hayotning dastlabki uch oyidagi bolalarda o‘lim ko‘rsatkichlari bo‘yicha bakterial infeksiyalar orasida yetakchilik qilgan [9].

Respirator-sinsitial virus va ko‘kyo‘tal bilan kasallanish erta yoshdagi bolalarda, ayniqsa ikki yoshgacha bo‘lgan bolalarda bronxit, bronxiolit va pnevmoniyaning isbotlangan asosiy etiologik sababidir [10].

Respirator-sinsitial virus (RSV) etiologiyali pnevmoniya rivojlanayotgan mamlakatlarda bezgakdan keyin bolalar o‘limining ikkinchi eng ko‘p uchraydigan sababchisidir [11].

300 dan ortiq olib borilgan tadqiqotlar tahliliga ko‘ra, 2015-yilda RS-infeksiya (RS-infeksiya; Respirator-sinsitial virus) 3,2 million bemorlarni kasalxonaga yotqizishga va dastlabki besh yil ichida 118 000 bolaning o‘limiga sabab bo‘ldi [12].

Respirator-sinsitial virusning klinik ko‘rinishlari yoshga ham bog‘liq bo‘ladi: 1 yoshgacha bo‘lgan bolalarda 63% hollarda obstruktiv bronxit va 12% da bronxiolit holatlar qayd etilgan. 2 yoshdan 5 yoshgacha ko‘kyo‘tal kasalliklarida asosan pnevmoniya kuzatiladi [13].

Shuni ta’kidlash kerakki Pulmonologlar, aynan respirator-sinsitial virus va rinoviruslar bronxial astma rivojlanishining qo‘zg‘atuvchilari deb hisoblaydilar, rekonvalessentlar ko‘kyo‘tal kasalligi shakllanishi mumkin. Bunda bronxlarning giperreaktivligi, yo‘talning uzoq vaqt saqlanib qolishiga yordam beradi va keyinchalik davom etishini talab qiladi [14].

Shu boisdan Respirator-sinsitial virus va ko‘kyo‘tal kasalligida mavjud bo‘lgan morfofunksional o‘zgarishlar va uning asoratlari: bronxit, bronxiolit, pnevmoniya va uning korreksiya qilishda yangicha yondoshuv hamda bolalarning jismoniy

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

rivojlanishini ko‘rsatib beruvchi nafas yo‘llari o‘tkazuvchanligi ko‘rsatkichlarni kompleks o‘rganish mavzuning dolzarbligini ko‘rsatmoqda.

Tadqiqot maqsadi: Respirator-sinsitial virus va ko‘kyo‘tal bilan kasallangan erta yosh bolalarda bronx-o‘pka asoratlari solishtirma tashxisotini baholashdan iborat.

Tekshrish usullari va materiallari: Tadqiqot Surxondaryo viloyati Termiz shahar markaziy poliklinikasida 2023-2024 yillar mobaynida ko‘kyo‘tal bilan kasallangan Erta bolalik (1-3 yosh) bo‘lgan 50 nafar bolalarda retrospektiv tahlil asosida o‘tkazildi. Tadqiqotda bemor shikoyatlari, epidemiologik anamnez ma’lumotlari, hayot anamnezi, kasallikning rivojlanish tarixi va laborator – instrumental (umumiy qon tahlili va rentgenologik) tekshiruvlar asos qilib olindi. Barcha 50 nafar ko‘kyo‘tal bilan kasallangan bolalar yoshi bo‘yicha taqsimlashda quyidagi guruhlar asos qilib olindi. 1 yosh bolalar 1- guruhni, 2 yosh bolalar 2- guruhni, 3 yosh bolalar 3- guruhni tashkil qildi.

1- jadval

Guruhlarda bemor bolalarning yoshi haqida ma’lumot.

Yoshi	Qiz bolalar N=20		O’g’ilbolalar N=30		Jami N=50	
	M	%	M	%	M	%
1 yosh	9	18	11	22	20	40
2 yosh	7	14	13	26	20	40
3 yosh	4	8	6	12	10	20

Tadqiqot natijalari: Ko‘kyo‘talning asoratlari, odatda, kasallikning og‘ir shakllari bilan kasallangan bolalarda rivojlandi.

Kasallikning o‘z vaqtida aniqlanishi, to‘g‘ri davolash, bemorning yoshi, kasallikning og‘irlik darajasi va yondosh kasalliklarning mavjudligi ko‘kyo‘tal kechishiga ta’sir ko‘rsatadi. Kasallikdan so‘ng bir umrlik turg‘un immunitet shakllanadi.

Kuzatuvga olgan bemorlarimizda ko‘kyo‘tal kasalligi bolalarda mavjud kalendar bo‘yicha ko‘kyo‘talga qarshi emlanganlik darajasini o‘rgangamizda,

2-jadval

Bemorlarda bronx- o‘pka asoratlari bilan asoratlangan ko‘kyo‘talli bolalarda jins buyicha emlanganlik darajasi taqsimlanishi

Belgilari	Qiz bolalar N=20	O’g’ilbolalar N=30

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

	Abs.	%	Abs.	%
Emlanmagan	6	12	9	18
AKDS-1	13	26	18	36
AKDS-2	15	30	22	44
AKDS-3	6	12	9	18
Emlash oraliqlarining buzilishi bo‘lganlar	9	18	14	28

Kuzatuvimizda bo‘lgan O‘g‘il bolalarda bronx-o‘pka asoratlari o‘z navbatida onasining so‘zidan bemor shikoyatlari, kasallik klinik belgilari, obektiv va instrumental tekshiruv natijalari asosida kichik guruxlarga bo‘lindi va quyidagicha o‘rganildi: bronxopnevmoniya 18 nafar (36%) bemorlarda, o‘tkir bronxit 16 nafar (32%) bemorlarda, laringit 6 nafar (12%) va bronxit+laringit 9 nafar (18%);

Qiz bolalarda esa bronx-o‘pka asoratlari kichik guruhlarga bo‘lib o‘rganilganda quyidagicha: bronxopnevmoniya 6 nafar (12%) bemorlarda, o‘tkir bronxit 16 nafar (32%) bemorlarda, laringit 15 nafar (30%) va bronxit+laringit 13 nafar (26%) bemorlarda kuzatildi.

3- jadval

Bolalarda ko‘kyo‘talning bronx-o‘pka asoratlari nafas tizimi kasalliklar kesimida tahlili

Belgilari	1 yosh N=20		2 yosh N=20		3 yosh N=10		Jami N=50	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
Bronxopnevmoniya	9	45	8	40	3	30	20	40
O‘tkir bronxit	4	20	6	30	5	50	15	30
Laringit	2	10	2	10	0	0	4	8
Bronxit+laringit	5	25	4	20	2	20	11	22

Ushbu ko‘kyo‘tal bo‘lgan bolalarda instrumental tekshiruvlardan ko‘krak qafasi rentgenografiyasi o‘tkazganida o‘pkadagi rentgenologik o‘zgarishlar (o‘pka ildizini

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

simmetrik kengayishi, o‘pka soyasi tinikligini oshishi, atelektaz) 40% bemor bolalarda pnevmoniya ko‘rsatdi.

1-diagramma

Bronx- o‘pka asoratlari rivojlangan bolalarda rengenologik ko‘rsatkichlar

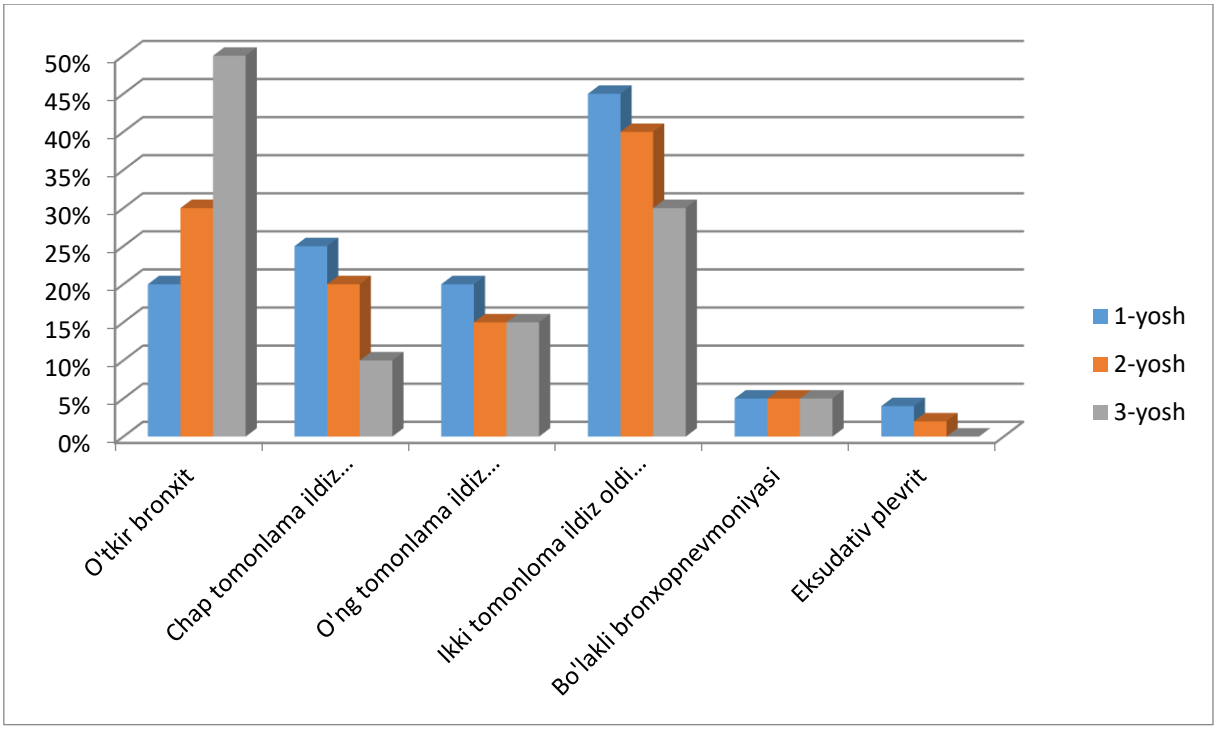

Xulosa

Ko‘kyo‘tal bilan kasallangan bolalarda bronx-o‘pka asoratlaridan, bronxopnevmoniya O‘g‘ilbolalarda 38% va Qiz bolalarda esa o‘tkir bronxit 32% tekshiruvdagi bemorlarning 30% umuman emlanmagan, shulardan 10% emlash yoshiga etmaganligi aniqlandi.

Asosan erta bolalik (1-3 yosh) davrida bo‘lgan bolalarda ko‘kyo‘talga qarshi emlash to‘liq tugallanmaganligi sababli ko‘kyo‘tal kasalligi og‘ir kechadi, ularga alohida terapevtik yondoshish talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Pramono R.X., S.A. Imtiaz, E. Rodriguez-Villegas. A cough-based algorithm for automatic diagnosis of pertussis. PLoS One. 2016; 11 (9): e0162128.

2. Cherry, J. D., & R. M. H. Harrison. (2019). Whooping Cough: Epidemiology, Diagnosis, and Treatment. Clinical Infectious Diseases, 68(3), 472-478.

3. Wang, X., & R. L. Jones. (2020). Pertussis in Adolescents and Adults: Current Perspectives. Journal of Infection and Public Health, 13(6), 979-986. 2019.06.001.

4. Gordis, L., & E. L. Shaw. (2021). Management of Whooping Cough. Pediatric Clinics of North America, 68(4), 725-738. 2021.03.005.
5. Crawford, S., & L. P. Johnson. (2018). The Role of Vaccination in Preventing Pertussis. Vaccine, 36(41), 6119-6125. 2018.07.066.
6. Петрова, М.С. Коклюш у детей раннего возраста / М.С. Петрова [и др.] // Эпидемиология и инфекционные болезни. – 2012. – № 6. – С. 19–24. DOI: 10.17816/EID40704.
7. Paddock CD, Sanden GN, Cherry JD, et al. Pathology and pathogenesis of fatal Bordetella pertussis infection in infants. // Clin Infect Dis. 2008 Aug;47(3):328-38. DOI:10.1086/589753.
8. Cohen S., A. Black, A. Ross [et al.] Updated treatment and prevention guidelines for pertussis. JAAPA. 2014; 27(1): P. 19—25.
9. Guillot S., G. Descours, Y. Gillet [et al.] Macrolide-resistant Bordetella pertussis infection in newborn girl, France. Emerg. Infect. Dis. 2012; 18 (6): 966—968.
10. Бабаченко И.В., О.В. Самодова, В.А. Анохин. Клинико-эпидемиологические особенности респираторно-синцитиальной вирусной инфекции у детей первого года жизни. Журнал инфектологии. 2018; 10(3): 70 —76.
11. Perk Y., Özdil M. Respiratory syncytial virüs infections in neonates and infants. Turk Pediatri Ars. 2018; 53(2): 63—70.
12. Shi T., McAllister D.A., O'Brien K.L., et al. Global, regional, and national disease burden estimates of acute lower respiratory infections due to respiratory syncytial virus in young children in 2015: a systematic review and modelling study. Lancet. 2017; 390: 946—58.
13. Ровный В.Б., Ю.В. Лобзин, И.В. Бабаченко [и др.]. Клинико-эпидемиологические особенности респираторно-синцитиальной инфекции у детей разного возраста. Журнал инфектологии. 2013; 5(2): 76—81.
14. Нестерова Ю.В. Клинико-лабораторные особенности коклюша у детей в современных условиях: Автореф. дисс. ... к.м.н. СПб, 2021: 22.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

RAZMALIN GULINING SHIFOBAXSH XUSUSIYATLARI VA KUNDALIK HAYOTIMIZDA QO`LLANILISH USULLARI

Boynazarova Sayyora Ro`zikulovna
TDMAU kata o`qituvchisi:
sayyoraboynazarova@gmail.com ,
+ 998 99 678 65 43.

Yangiboyeva Muhlisa Ibragim qizi
TDMAU talabasi:
muhlisayangiboyeva@gmail.com,
+998 887090204

Annotatsiya: ushbu maqola rozmalin guli haqida umumiy ma`lumot va dorivor xususiyatlari haqida yoritilgan. Kyeingi maqolalarimizda gulning ko`payish usullari haqida yoritamaiz.

Kalit so`zi: rozmalin, rosa, kosmetika, tibbiyot, alkolid, kislota, buta,.

Razmalin gul (lotincha: Rosa) — butalar yoki chirmashib o‘suvchi o‘simliklar turkumiga mansub gul bo‘lib, atirgul deb ham ataladi. U gulsimonlar oilasiga kiradi va dunyo bo‘yicha 100 dan ortiq yovvoyi turi mavjud. Ko‘pchilik razmalinlar dekorativ gul sifatida ekiladi, parfyumeriya, kosmetika, tibbiyot va oziq-ovqat sanoatida keng qo‘llaniladi.

Rozmarin (Rosmarinus) — labguldoshlar oilasiga mansub o‘simliklar turkumi, efir moyli ekin. O‘rta dengiz havzasida 1—3 turi usadi. Doim yashil buta. Bo‘yi 1,5–2 m cha. Bargi va to‘pgulidan efir moyi olinadigan d o rivor P. (R. offi cinalis), asosan, Yevropa mamlakatlarida, shuningdek, Qrim va Kavkazda o‘stiriladi. Qalamchasidan, kamdankam urug‘idan ko‘paytiriladi. 2—3 yillik ko‘chatlari ekiladi. Ekilgandan keyin 2—3yildan boshlab bargi va to‘pguli yig‘ib olinadi. Hosildorligi 40—120 s/ga. Bargi va to‘pguli tarkibida parfyumeriya va tibbiyotda ishlatiladigan 1,5 — 2,5% (quruq moddaga nisbatan) efir moyi, 0,5% gacha rozmaritsin va boshqa alkaloidlar, ursol va rozmarin kislotalari bor. Butalari 7 — 9 yilda yoshartiriladi. R. 2 0—25 y. hosil beradi.

Rozmarin – yangi uzilgan holatda ham, quritilgan holatda ham ishlatiladigan xushbo’y o’tdir. Rozmarinni qanday taomlarga va qancha miqdorda solish kerakligi haqida hozir batafsil gapirib beramiz.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Rozmarinning foydali xususiyatlari

Rozmarindan qadim zamonlarda dorivor vosita sifatida foydalanishgan. Uning foydali xususiyatlari to'g'risida har bir xalqda turlicha qarashlar bo'lgan: rimliklar uni xotirani yaxshilaydi deb hisoblashsa, greklar uning yordamida yaralarni davolashgan, xitoyliklar esa uning yordamida bosh og'rig'idan xalos bo'lganlar.

Hozirgi zamon olimlari esa rozmarinni o'rganib quyidagi xusisytalarini o'rganib chiqishgan: u o'zida juda ko'p miqdordagi efir moylarini, A va C guruh vitaminlarini, kaliy, kalsiy va natriyni saqlaydi. Rozmarinning quyidagi xususiyatlari ilmiy tasdiqlangan:

- u bosh, qorin va muskullar og'rig'ida yordam beradi;
- revmatizm, radikulit va fibromialgiyada yordam beradi;
- spazmda yordam beradi;
- oshqozon buzilganida ham yordam beradi;
- qon bosimi oshishini oldini oladi;
- mikrob va zamburug'larga qarshi kurashadi;
- antioksidant vositasini bajarib, miyadagi qarilik belgilari paydo bo'lishini sustlashtiradi.

Rozmarinning salbiy tomonlari

Rozmarin ziravor sifatida kam miqdorda ovqatlarga, choy va limonadlarga solishga yaxshi bo'lib, me'yoridan ortiq iste'mol qilinganda esa, ovqat hazm qilish tomonidan muammolarning kelib chiqishiga, bosh og'rig'iga va qon bosimining ko'tarilishiga sababchi bo'lishi mumkin. Quyidagi insonlar esa undan juda kam miqdorda tanovvul qilishlari kerak:

- homilador ayollar;
- Kron kasalligi, oshqozon yarasi va qorin sanchishi kasalliklaridan aziyat chekuvchi insonlarga;
- gipertoniya kasalligiga duchor bo'lgan kishilarga.

Agarda siz efir moylarini yoqtirsangiz, unda shuni bilib oling, rozmarin efir moyini iste'mol qilib bo'lmaydi.

Qanday rozmarin yaxshiroq hisoblanadi: yangi uzilganmi yoki quritilganmi

Bozor yoki supermarketlardan rozmarin xarid qilayotganingizda iloji bo'lsa yangi uzilganidan xarid qiling, chunki:

- birinchidan, u yumshoq va to'yingan ta'mda;
- ikkinchidan, quritilgan rozmarinni qanday sharoitda quritilganini bilmaysiz.

Quritilgan rozmarin o'tkir hidda bo'lib, yangi uzilganidan keskin farq qiladi. Shi sabab ham siz quritilgan rozmarindan ishlatmoqchi bo'lsangiz, unda haddan ziyod

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

solmaslik yodingizdan chiqmasin. Shuningdek rozmarinni quritish jarayonida ba’zi bir efir moylari parchalanib ketadi.

Rozmarinni to’g’ri tanlash va saqlash

Sifatli rozmarin barglarida hech qanday dog’lar va yoriqlar bo’lmasligi, barglari osilib qolmagan bo’lishi lozim.

Rozmarinni sovutgichda to’g’ri saqlasangiz, u bir oygacha o’z sifatini yo’qotmaydi:

- **birinchi usul:** rozmarinni pergament qog’ozga o’rab, suvpurkagich bilan yaxshilab suv sepamiz va yelim xaltaga solib, sovutgichda saqlaymiz;
- **ikkinchi usul:** qo’l sochiq olib, uni namlaymiz va ichiga rozmarinni solib, o’raymiz. Sovutgichda saqlab, sochiqni vaqt-vaqti bilan namlab turamiz.

Pazandachilikda rozmarinning o’rni

Pishiradigan taom ta’mi buzilmasligi uchun rozmarin qanday mahsulotlar bilan yaxshi ta’mda chiqishini bilish katta ahamiyatga ega.

Razmalin gulining asosiy xususiyatlari:

Xususiyat Tavsifi
Lotincha nomi Rosa
Oila Gulsimonlar (Rosaceae)
Tur soni 100+ yovvoyi turi, 1000+ madaniy navi
O‘sish shakli Buta, chirmashuvchi buta yoki yarim daraxt
Gullari Kattagina, rang-barang: oq, pushti, qizil, sariq, to‘q qizil va boshqalar
Ifori Yoqimli, kuchli, ayrim navlarda tibbiy xususiyatga ega
Gullash vaqti Aprel–iyun (iqlimga qarab farq qiladi)

Foydalanish sohalari:

🌷 Dekorativ maqsadlar – bog‘ va parklarni bezashda.

🌸 Parfyumeriya – atirgul yog‘i (efir moyi) tayyorlash uchun.

💊 Tibbiyot – damlamalar, yog‘ va malhamlar tayyorlashda (yallig‘lanishga qarshi, tinchlantiruvchi).

🍯 Oziq-ovqat – atirgul murabbosi, sharbat, sirop, choy tayyorlashda ishlatiladi.

Razmalinning ayrim mashhur navlari:

1. Damashq atirguli (Rosa damascena) – eng ko‘p efir yog‘i olinadigan nav.
2. Frantsuz atirguli (Rosa gallica) – qadimiy turlardan biri.
3. Choy atirguli (Rosa chinensis) – madaniy navlarning ko‘pchiligi undan kelib chiqqan.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Agar sizga razmalin parvarishi, ko‘paytirish usullari yoki uy sharoitida etishtirish haqida ma’lumot kerak bo‘lsa, bemalol so‘rashingiz mumkin.

Razmalin gulini (atirgulni) parvarishlash — sog‘lom, ko‘p gullaydigan va chiroyli butalarni yetishtirish uchun muhim bosqichlardan biridir. Quyida sizga razmalin gullarini bog‘da yoki uy sharoitida parvarish qilish bo‘yicha batafsil qo‘llanma taqdim etaman.

🌱 1. Ekin uchun joy tanlash:

Quyoshli joy tanlang — razmalin gul kuniga kamida 6-8 soat quyosh nuri olishiga muhtoj.

Shamoldan himoyalangan joyda yaxshi o‘sadi.
Quruq, namlikni tutib turmaydigan tuproq afzal.

🧱 2. Tuproq tayyorlash:

Qumloq yoki qumloq-chirindi tuproqlar eng maqbul.
Tuproq naysimon drenajli bo‘lishi kerak — suv turg‘unligi ildiz chirishiga olib keladi.
Ekishdan oldin chiritilgan go‘ng yoki kompost solish foydali.

🌼 3. Sug‘orish:

Haftasiga 1–2 marta chuqur sug‘oring (xususan, yozda).
Barglariga emas, ildiz atrofiga suv quying — bu kasalliklarning oldini oladi.
Haddan ortiq sug‘orish zararli!

✂️ 4. Butalash va kesish:

Bahorda (mart-aprel): qurigan, kasallangan yoki eski shoxlar kesiladi.
Yozda: gullab bo‘lgan novdalarni olib tashlash – yangi g‘unchalarning paydo bo‘lishini tezlashtiradi.
Kuzda: shakl berish uchun yengil kesish mumkin.

🧪 5. O‘g‘itlash:

Bahorda: azotli o‘g‘itlar (o‘sishni rag‘batlantirish uchun).

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Gullash oldidan: fosforli va kaliyli o‘g‘itlar (gullarni ko‘paytirish va mustahkamlash uchun).

Yil davomida: har 4–6 haftada bir marta murakkab mineral o‘g‘itlar bilan oziqlantiring.

🦠 6. Kasallik va zararkunandalardan himoya:

Ko‘p uchraydigan muammolar: | Kasallik / Zararkunanda | Belgilari | Davo | | Un shudring | Oq qoplama, barglar o‘raladi | Fungitsidlar purkash | | Qora dog‘ kasalligi | Bargda qora dog‘lar | Shikastlangan barglarni olib tashlash, purkash | | Aphid (bitlar) | Yaproqda yopishqoq modda | Sovunli suv yoki insektitsid |

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Вехов В.Н., Лотова Л.И., Филин В.Р. Пособие по систематике высших растений. Архегониальные и однодольные растения: Учебно-методическое пособие. М., Изд-во Московского университета, 1986.

2. L.I.Kursanov, N. A. Kamenskiy, K.I.Meyer, V.F.Razdrovskiy, A.A.Uralov «Botanika» 2 tomlik T.1972 yil.

3. Еленевский А.Г., Соловьева М.П., Тихомиров В.Н. Ботаника. Систематика высщих, или наземных растений. АСАДЕМА Москва. 2001. 429 с.

4. Родман Л.С. Ботаника. "КОЛОС". Москва. 2001 328 с.

5. Zokirov Q.Z., Jamolxonov X.A. - 0 ‘zbek botanika terminologiyasi masalalari. «Fan». Toshkent. 1996.

6. Сергиевская Е.В. - Практический курс систематики высщих растений. Изд. Ленинградского унив. Ленинград. 1991.343 с.

7. Sh.Tojiboev 0 ‘simliklar sistematikasi T. 1990 yil

8. V.S.Xrjanovskiy «Kurs obshey botanik 1-2 toma». Moskva. 1976 yil.

9. Н.М.Жуковский «Ботаника», Москва, 1982

10. M.LIkromov, X.Normurodov, A.Yuldoshev. 0 ‘simliklar morfologiyasi va anatomiyasi. T. 2000 y.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

DEN BRAUNNING “RAQAMLI QAL’A” ASARINING TAHLILI

Norbadalova Kumush Ilhom qizi
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti
“Madaniyat va san’at muassasalari faoliyatini tashkil etish hamda boshqarish” ta’lim yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada Den Braunning “Raqamli qal’a” asari tahlil qilinadi. Asarda axborot xavfsizligi, shaxsiy hayot daxlsizligi va davlat nazorati kabi zamonaviy dolzarb masalalar yoritilgan. Asar qahramonlarining psixologik portretlari, texnologik taraqqiyotning insoniyatga ta’siri kabi jihatlar tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Raqamli qal’a, Den Braun, axborot xavfsizligi, NSA, shifrlash, texnologiya.

Abstract: This article analyzes Dan Brown’s work “Digital Fortress”. The work covers such contemporary issues as information security, privacy, and state surveillance. The psychological portraits of the characters in the work and the impact of technological progress on humanity are analyzed.

Keywords: Digital Fortress, Dan Brown, information security, NSA, encryption, technology.

Kirish. Den Braunning “Raqamli qal’a” asari bugungi kunda ham o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan. Texnologiyalar rivoji bilan axborot xavfsizligi, shaxsiy hayot daxlsizligi va davlat nazorati masalalari yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu maqolada asarning zamonaviy texnologiyalar bilan bog‘liqligi, asardagi qahramonlarning ruhiy kechinmalari va muhim g‘oyalari yoritiladi.

Zamonaviy texnologiyalar, raqamli aloqa, sun’iy intellekt va axborot xavfsizligi kabi tushunchalar hozirgi davr jamiyatining ajralmas qismiga aylangan. Dunyoda har soniyada millionlab ma’lumotlar uzatiladi, shaxsiy yozishmalar, moliyaviy operatsiyalar, strategik axborotlar internet tarmog‘i orqali harakatlanadi. Bunday axborot oqimi esa albatta, uni boshqarish, himoyalash va kerak bo‘lsa, nazorat qilish zaruratini tug‘diradi. Aynan shunday murakkab, global muammolarni badiiy tilda ifodalagan yozuvchilardan biri – Den Braundir. Uning 1998-yilda chop etilgan “Raqamli qal’a” nomli asari raqamli dunyodagi xavf va ehtimollarni, insoniyatga tahdid soluvchi texnologik ixtirolarni badiiy talqinda yoritgan muhim asarlardan biridir.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Roman voqealari AQShning yirik razvedka tashkiloti – NSA (Milliy Xavfsizlik Agentligi) shifrlash bo‘limida kechadi. Asar markazida iqtidorli matematik va kriptograf mutaxassis Syuzan Flecher hamda uning sevgilisi, filolog Devid Bekker turadi. NSA tomonidan aniqlangan “Raqamli qal’a” nomli shifrlash algoritmi butun dunyo uchun yangi xavf manbaiga aylanadi. Bu algoritm oddiy kod emas – uni hech qanday usul bilan buzib bo‘lmaydi. Oddiy ko‘rinishda bu insoniyatning axborot erkinligi sari tashlangan katta qadamdek tuyulsa-da, aslida u global miqyosdagi nazorat inqirozining boshlanishi bo‘lishi mumkin. Roman davomida qahramonlar bir necha bor axloqiy, kasbiy va shaxsiy tanlovlar oldida qoladi. Ular nafaqat texnologik muammoni yechish, balki inson hayotini, jamiyat tinchligini va kelajak avlod taqdirini hal qiluvchi qarorlar qabul qilish zaruriyatiga duch keladilar.

Den Braun bu asar orqali o‘quvchini nafaqat sarguzashtli voqealar ichiga tortadi, balki zamonaviy dunyodagi eng muhim masalalardan biri – axborot erkinligi va shaxsiy hayot daxlsizligi o‘rtasidagi murakkab ziddiyatga jiddiy e’tibor qaratadi. Texnologik taraqqiyot insoniyatni yuksaltiradimi yoki nazorat ostiga oladimi? “Raqamli qal’a” aynan shu savolga kitobxonni o‘ylashga majbur qiladi.

Asarda NSA (National Security Agency – Milliy Xavfsizlik Agentligi) – AQShning eng yirik razvedka tashkilotlaridan biri bo‘lib, axborotlarni to‘plash va shifrlash bilan shug‘ullanadi. Asarda NSAning ichki siyosati va faoliyati yoritilgan. Ayniqsa, inson omili va shaxsiy hayotning daxlsizligi muhim masala sifatida ko‘rsatilgan.

Qahramonlarning ichki dunyosi: Syuzen Flecher: Syuzen – NSA shifrlash bo‘limining rahbari bo‘lib, aql-zakovati va qat’iyati bilan ajralib turadi. U texnologiyalar ustidan insonning ustunligini himoya qilishga intiladi.Juda zukko ayol.Strathmorning o‘ng qo‘li. Uning barcha ishlarida yordamlashadi.Insonlarni bitta so‘zidan ularning nima demoqchi bo‘lganini anglab oladi.

Devid Bekker: Devid – tilshunoslik professori. Texnologik bilimlari cheklangan bo‘lsa-da, insoniy qadriyatlari bilan voqealarga yangicha yondashuv olib kiradi.Har qanday qiyin vaziyatda ilğor yechimlar topa oladi.O‘ziga yuklatilgan topshiriqlar qanchalik qiyin bo‘lmasin har bir ishni a'lo darajada yakunlab,ma'suliyat bilan yondashadi.

Trevor Strathmore: NSA bo‘limi rahbari Strathmore – texnologiyaga mutlaq ishonchning ramzi. Asarda uning ushbu yondashuvi tanqidiy jihatdan ochib beriladi. O‘z ishining jonkuyari desam mubolag‘a bo‘lmaydi.Chunki shaxsiy hayoti ostun-ustun bo‘layotganiga qaramay ishidan voz kechmaydi.Barcha fikri hayolini ishiga qarata oladigan inson. Ro‘y berayotgan voqea-hodisalarga nisbatan tezkor rejalar ishlab chiqadi.Asarning boshida òquvchi bu asar qahramonini ijobiy qahramon sifatida

kòrishi mumkin. Strathmore qahramon kabi kòrinsada, ammo asar davomida u axloqiy chegaralarni buzadi va o‘z manfaatini xalq manfaatidan ustun qo‘ygani ayon bo‘ladi.Strathmore o‘z rejalarini amalga oshirish uchun odamlarni aldashi, manipulyatsiya qilishi mumkin. Asarda u o‘zining idealistik qarashlari sabab xavfli va axloqiy jihatdan shubhali qarorlar qabul qiladi.Bu obraz haqida xulosa qilib aytadigan bòlsam, murakkab, ko‘p qirrali inson sifatida tasvirlangan. U zamonaviy texnologiyalar davridagi xavfsizlik va shaxsiy erkinlik o‘rtasidagi murakkab muvozanatni, axloqiy muammolarni aks ettiradi.

Asarning zamonaviy dolzarbligi: Bugungi axborotlashgan jamiyatda shaxsiy ma’lumotlarning himoyasi va kiberhujumlar masalasi dolzarb. Shu nuqtai nazardan, asar insoniyatning asosiy dushmanlari – texnologik totalitarizm va axborot manipulyatsiyasiga qarshi ogohlantiruvchi asar sifatida o‘qiladi.

Muallifning uslubi va tili: Den Braunning hikoya qilish uslubi sodda va tushunarli. Murakkab texnologik tushunchalar ham oson va ravon bayon etilgan. Syujetning dinamikasi esa o‘quvchini o‘ziga tortadi.

Xulosa. “Raqamli qal’a” asari texnologiyalar taraqqiyoti sharoitida insoniy qadriyatlarning abadiy ahamiyatga ega ekanini ta’kidlaydi. Qahramonlar ruhiy kechinmalari, syujetning dinamikasi va zamonaviy muammolar bilan bog‘liqligi asarni bugungi kunda ham muhim qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Braun, D. Raqamli qal’a. – Toshkent: XYZ nashriyoti, 2020.
2. Ahmadov, A. “Axborot xavfsizligi muammolari” // Zamonaviy texnologiyalar jurnali, 2021.
3. Karimov, B. “Shaxsiy hayot daxlsizligi va axborot muhofazasi” // Ilmiy maqolalar to‘plami, 2022.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

MADANIYAT VA SAN'AT RIVOJIDA TEATRNING AHAMIYATI

Abdullayeva Muqaddas Baxtiyor qizi
O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
"Madaniyat va san'at muassasalarini tashkil etish hamda boshqarish"
ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada teatr san'atining madaniyat va san'at sohasidagi o'rni hamda uning jamiyat taraqqiyotidagi ijtimoiy-ma'naviy ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Teatr san'ati, madaniyat, san'at, jadid teatri, estetik tarbiya, milliy qadriyatlar, ma'naviy-ma'rifiy ta'sir, ijodiy ifoda, dramaturgiya, sahna san'ati, yosh avlod tarbiyasi, ijtimoiy ong, zamonaviy teatr.

Abstract: This article analyzes the role of theater in the field of culture and art and its socio-spiritual significance in the development of society.

Keywords: Theater, culture, art, modern theater, aesthetic education, national values, spiritual and educational influence, creative expression, dramaturgy, performing arts, education of the younger generation, social consciousness, modern theater.

Teatr – insoniyat tarixida qadimdan buyon madaniyat va san'atning ajralmas qismi bo'lib kelgan. Teatr san'ati uzoq tarixga ega bo'lib, uning asosiy unsurlari (boshqa qiyofaga kirish, dialog, to'qnashuv kabi) insoniyatning ibtidoiy davrlarida ovchilik, mehnat va diniy marosim, bayramlar bilan, totemizm, animizm kabi ibtidoiy dunyoqarash va ajdodlarning ruhlariga sig'inish bilan bog'liq holda shakllangan. Yunoniston, Hindiston, Turonda mil. avv. V asrdayoq Teatr jamiyat hayotida muhim o'rin tutgan. Teatr orqali xalqning urf-odatlari, qadriyatlari, tarixiy voqealari, milliy an'analari sahna ko'rinishida namoyon qilinadi. Bu esa avloddan-avlodga og'zaki va obrazli shaklda bilim, axloq, dunyoqarashni yetkazishda muhim vositadir. Ayniqsa, xalq teatrlarida bu jihatlar yaqqol ko'zga tashlanadi. Teatr asarlari ko'pincha jamiyatdagi muammolar, insoniylik, adolat, fidoyilik, muhabbat va xiyonat kabi mavzularni yoritadi. Tomoshabinlar obrazlar orqali ijobiy va salbiy xulq-atvor namunalarini ko'radi, saboq oladi. Bu yosh avlod tarbiyasida ayniqsa muhimdir.

Teatr (yun. Theatron – tomoshagoh) – san'at turi; uning o'ziga xos ifoda vositasi – aktyorning omma oldidagi o'yini jarayonida yuzaga keladigan sahnaviy voqeadir. Teatr san'atida ham boshqa san'atlarda bo'lganidek, xalq hayoti, tarixi, dunyoqarashi aks etib, jamiyat taraqqiyoti, ma'naviyati, madaniyati bilan bog'liq holda o'zgarib, takomillashib boradi. Teatr asosida og'zaki yoki yozma dramaturgiya yotadi. Teatr bu

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

ibrat maskani bo‘lib, inson ma’naviy dunyosini yanada takominlashtirish yanada keng fikrlash, rivojlanishi uchun xizmat qiladi. Biron bir spektaklni tomosha qilishga borar ekanmiz saahna asarini jonli tarzda tomosha qilib o‘zimizni o‘sha olamga tushib qolgandek his qilamiz.

Bugungi globallashuv va madaniy xilma-xillik sharoitida milliy madaniyatni asrash, boyitish hamda uni jahon miqyosida tanitishda san’atning, xususan, teatr san’atining o‘rni beqiyosdir. Teatr inson tafakkuri, his-tuyg‘ulari va ma’naviy dunyosini shakllantirishda, uni estetik didga, axloqiy qadriyatlarga sodiqlik ruhida tarbiyalashda o‘ziga xos ta’sirchan vosita bo‘lib xizmat qiladi. Madaniyat taraqqiyotining barcha bosqichlarida teatr san’ati jamiyat hayotida muhim ijtimoiy-ma’naviy maskan sifatida namoyon bo‘lgan. U nafaqat badiiy-estetik asarlarni sahna orqali tomoshabinga yetkazish bilan cheklanib qolmay, balki tarixiy ong, milliy o‘zlik va xalq ruhiyati ifodasining yorqin ko‘zgusiga aylangan.

Teatrning insoniyat taraqqiyotidagi roli ko‘p asrlik tarixiy jarayonlar davomida shakllangan bo‘lib, u jamiyatdagi ijtimoiy, siyosiy, madaniy o‘zgarishlarga sezgirlik bilan munosabat bildirgan va bu orqali o‘zining dolzarbligi va zarurligini namoyon qilib kelgan. Ayniqsa, XX–XXI asrlarda teatr san’ati faqatgina an’anaviy ijro shakllari bilan emas, balki zamonaviy texnologiyalar, yangi dramaturgiya uslublari, murakkab sahna yechimlari orqali yangi bosqichga ko‘tarildi. Bu esa teatrni yanada ommaviylashtirish, keng auditoriyaga ta’sir ko‘rsatish imkoniyatlarini yaratdi. O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, milliy san’at va madaniyatni tiklash va rivojlantirish borasida amalga oshirilgan islohotlar doirasida teatr san’atiga ham alohida e’tibor qaratildi. Teatrlar zamonaviy infratuzilma bilan ta’minlandi, professional kadrlar tayyorlash, dramaturgiya maktabini rivojlantirish, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish orqali teatr sohasida tub o‘zgarishlar yuz berdi.

Shuni alohida ta’kidlash lozimki, teatr nafaqat madaniy-ma’rifiy, balki ijtimoiy-psixologik vazifalarni ham bajaradi. U orqali jamiyatda muhim muammolar ko‘tariladi, ijtimoiy adolat, insonparvarlik, erkinlik, fidoyilik kabi umuminsoniy qadriyatlar targ‘ib qilinadi. Teatr tomoshabin bilan bevosita muloqot qilish orqali uni fikrlashga, tahlil qilishga, hayot voqeliklarini chuqur anglashga undaydi. Shuningdek, u yosh avlod tarbiyasida, milliy g‘urur va vatanparvarlik tuyg‘ularini shakllantirishda ham samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Teatr qadim Gretsiyada diniy marosimlardan shakllangan. Aytishlaricha, teatr Dionis xudosi sharafiga o‘tkazilgan bayramlardan boshlangan. Keyinchalik Rim, Hind, Xitoy, Arab va Markaziy Osiyo hududlarida turli teatr shakllari rivoj topdi.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

O‘zbek teatr san’ati esa XIX asr oxirlarida, jadidlar davrida, ma’rifiy teatr sifatida shakllanib, bugungi kunda zamonaviy sahna san’atining ajralmas bo‘lagiga aylangan.

Teatr jadidlar nazdida, avvalo, „ulug’lar maktabi”, „ibratxona” bo‘lib, xuddi maktab va matbuot kabi ma’rifat, ilm olmoq g’oyasini targ’ib etishi ko‘zda tutilgan edi. Ikkinchidan esa, ma’rifiy va ko‘ngilochar tomoshlalar oraqali mablag’ topib, maorif, matbuot ehtiyojlariga sarflamoq ko‘zlangan edi. Turkistonda tatar, ozarbayjon, rus sayyor teatr jamoalarining kirib kelishi ovro‘pacha o‘zbek milliy teatr san’atining tug’ilishiga turtki berdi. O‘zbekiston hududida birinchi professional teatr 1913-yilning o‘rtalarida Toshkent shahrida shakllanib, 1914-yilning boshlarida ilk milliy pyesa – tomoshani sahnaga qo‘ygan va shu tariqa rasman faoliyat boshlagan va dastlab „truppa” deb atalgan.

Jadidlar o‘z g‘oyalarini keng ommaga yetkazish uchun turli vositalardan foydalanganlar, ularning eng samaralilaridan biri teatr edi. Jadidlar teatrni xalqni uyg‘otish, savodli va ongli jamiyat qurish vositasi sifatida ko‘rishgan. Bu teatrlar:

Yangi mavzularni ko‘tarishgan: millat, ozodlik, ma’rifat, ayollar erkinligi, ilm-fan.

Diniy va eskicha tushunchalarga tanqidiy yondashishgan.

Turkiston xalqlari uchun teatrni tarbiyaviy maktabga aylantirishga harakat qilishgan. Bu orqali savodsiz xalqning ham fikrlay olish qobiliyatini shakllantirishga qaratilgan faoliyatlarini olib borganlar.

Jadid teatrining xususiyatlari

Didaktik (o‘rgatuvchi) xususiyat: Asarlar orqali ma’rifat, milliy uyg‘onish, ayollar erkinligi targ‘ib qilinadi.

Realizm: Hayotiy voqealar, xalq ichidagi muammolar ko‘rsatilgan.

Sahnaviy soddalik: Oddiy dekoratsiyalar, xalq orasidan chiqqan aktyorlar.

Til: Sodda, xalqga tushunarli o‘zbek tili ishlatilgan.

Jadidlar tomonidan boshlangan teatr harakati, aslida, oddiy san’at emas, balki jamiyatni uyg‘otuvchi, uni ilg‘or fikrlarga yetaklovchi kuchli vosita sifatida yuzaga chiqqan edi. Ularning asarlarida ko‘tarilgan mavzular – ma’rifat, adolat, ayol huquqlari, jaholatga qarshi kurash – bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Vaqt o‘tishi bilan o‘zbek teatri shaklan, usluban, janran jihatdan rivojlandi, zamonaviylikka yuz tutdi. Ammo mohiyatda – xalq qalbini uyg‘otish, uni fikrlantirish, jamiyatdagi og‘riqli masalalarni yoritish vazifasi hanuz saqlanib qolmoqda. Bu jihatdan qaralganda, bugungi teatrlar – jadidlar boshlab bergan an’ananing mantiqiy davomidir. Bugungi teatrlar ham murakkab ijtimoiy vazifalarni bajarib kelmoqda. Toshkentdagi O‘zbek Milliy Akademik Drama teatri, Yosh tomoshabinlar teatri,

viloyatlardagi drama va musiqali teatrlarda sahnalashtirilayotgan asarlarda zamonaviy mavzular, yoshlar muammosi, axloqiy qadriyatlar, ma'naviyat, milliylik va zamonaviylik o'rtasidagi ziddiyatlar ko'tarilmoqda.

Teatrlar va uni boshqarayotgan rahbarlar – direktor, bosh rejissorlarning faoliyatini ijobiy baholash mumkin. To'g'ri har yili rejaga muvofiq ma'lum bir spektakllar sahnalashtiriladi, ammo statistik ma'lumotlarga ko'ra teatrlarga yil davomida spektakl tomosha qilish uchun keluvchilar soni juda kam foizda. Yangi qarorda aynan teatrlarning reytinggi e'lon qilinishi borasidagi yangilik ham o'ylaymanki teatrlarning sog'lom raqobat asosida faoliyat yuritishini ta'minlaydi. Katta reja va maqsadlarni o'ylab shunga qarab intilish tinmay izlanish kerak. Direktor teatrning moddiy texnik bazasini yaxshilash, yosh iste'dodli kadrlarni kashf qilish, tijoratlashtirish masalasini yo'lga qo'yish, gastrol safarlarini amalga oshirish kabi tashkiliy masalalarni hal qilishi kerak. Badiiy rahbar esa ijodiy tomondan teatr nufuzini oshirish, jamiyat va xalqimizga aynan bugungi kunda zarur bo'layotgan ma'naviy ozuqani berishga mos spektakllarni sahnalashtirish ustida o'ylashi lozim.

Bugungi kunda teatrga tashrif buyuruvchilar soning kamayishi achinarli holat desak adashmagan bo'lamiz. Teatrga targ'ibotni kuchaytirish uchun nimalar qilishimiz kerak.

Yoshlar auditoriyasiga mos spektakllar yaratish

Zamonaviy mavzularni yoritish: ijtimoiy tarmoqlar, sevgi, ruhiy salomatlik, texnologiya, ijtimoiy tenglik.

Yengil, qiziqarli, dinamik syujetli va qisqa davom etadigan spektakllar sahnalashtirish.

Stand-up, improvizatsiya, monodrama kabi erkin shakllarni qo'llash.

Ijtimoiy tarmoqlarda faol targ'ibot

Instagram, TikTok, Telegram, YouTube kabi platformalarda spektakl treyleri, sahna orti lavhalar, aktyorlar bilan qisqa intervyular joylashtirish.

Blogerlar va ta'sirchan shaxslar bilan hamkorlikda reklama qilish.

Online chiptalar sotuvini soddalashtirish.

Maktab va universitetlar bilan hamkorlik

Talabalar uchun chegirmali chipta tizimi joriy etish.

O'quvchilarni teatrga olib kelish uchun teatr haftaliklari, tanlovlar, master-klasslar tashkil etish.

Darslarda teatr asarlari o'qitilayotganda spektakllarga bog'lash.

Chipta narxlarini moslashtirish va aksiyalar o'tkazish

Talabalar, o'quvchilar, katta yoshdagilar uchun arzon chipta variantlari.

"2 ta chipta ol — 1 ta bepul" kabi aksiyalar.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Teatrni o‘rganish va tushunishni osonlashtirish

Har bir spektakldan oldin qisqa tanishtiruv, spektakl g‘oyasini tushuntirish.

Sahna orti jarayonlarini tomoshabinga ko‘rsatish (ochiq mashg‘ulotlar, ekskursiyalar).

Yoshlar bilan muloqotlar, bahs-munozaralar o‘tkazish.

Yangi, innovatsion shakllar joriy etish

Interaktiv spektakllar (tomoshabin voqeaga ta’sir qiladi).

Mobil teatr – turli joylarda sahnalashtiriladigan spektakllar (parklarda, metrolarda).

Multimedia teatrlar – musiqiy, raqamli, lazerli effektlar bilan boyitilgan tomoshalar.

Hamkorliklar orqali kengayish

Kafe, kutubxona, madaniyat markazlari bilan hamkorlikda tadbirlar o‘tkazish.

Tijorat tashkilotlari bilan reklama va homiylik asosida teatrni qo‘llab-quvvatlash.

Xulosa o‘rnida shuni aytish joizki bugungi kunda teatr san’ati raqobatbardosh ko‘ngilochar vositalar orasida o‘z o‘rnini saqlab qolish va keng auditoriyani jalb etish uchun yangilanishga muhtoj. Ayniqsa, yoshlar orasida teatrga bo‘lgan qiziqishni oshirish uchun zamonaviy mavzular, texnologiyalar, va interaktiv shakllardan foydalanish muhimdir. Teatrlar o‘z faoliyatini ijtimoiy tarmoqlarda faol targ‘ib etishi, yoshlar uchun qulay narx siyosatini yo‘lga qo‘yishi va ta’lim muassasalari bilan hamkorlikda ishlashi lozim.

Shuningdek, tomoshabin bilan yaqin aloqada bo‘lish, spektakllarni tushunarli va zamonga mos shaklda taqdim etish teatrga tashrif buyuruvchilar sonini ko‘paytirishga xizmat qiladi. Teatr — bu nafaqat san’at, balki jamiyat tarbiyasi va ma’naviy o‘sish manbai sifatida doimiy ravishda rivojlanishi kerak bo‘lgan maydondir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Ikromov H. Davr va teatri. – Toshkent: O‘zbekiston milliy entsiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti., 2009. – 240 b.
2. Rizayev Sh. Jadid dramasi. – Toshkent: Shark nashriyot-matbaa Bosh taxiriyati haqida., 1997.-320 b.
3. Sayfullaev B, Mamatqosimov J. Aktyorlik mahorati. – T: Fan va texnologiya, 2012. 13-14 b.
4. Tursunov T. XX asr o‘zbek tarixi teatri (1900-2007). – Toshkent: Badiiy nashr., 2010.-568 b.

5. J. Sobirov. O‘zbek teatr tarixi. International journal of recently scientific researcher’s theory.

6. Sh. Mirzayeva. Jadid marifatparvarlari davrida o‘zbek teatrining ilk bosqichi. “Falsafa va insoniyat,o‘tmishi, hozirgi zamon, kelajak” ilmiy nazariy anjuman. Alfraganus University.www.oriens.uz. 2024.

7. M. Rashidov. Teatr san’ati rivojlanishining zamonaviy tamoillari. Artand Design, Social Scienee, Volume 04, Issue 06, 2024.

8. Avazovich, Shodiyev Boltaboy. "ISSUES OF ESTABLISHING COOPERATION WITH FOREIGN THEATERS IN MANAGING THE CREATIVE ACTIVITY OF UZBEKISTAN STATE THEATERS." *AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE* 3.5 (2025): 36-44.

9. Xayriddinova, Asal Farhod Qizi, and Mo‘Minmirzo Xolmo‘Minov. "TEATR VA AKTYORLIK SAN’ATI." *Oriental Art and Culture* 3.4 (2022): 174-177.

10. O’G’Li, Mo’Minmirzo Zokir. "TEATR FAOLIYATIDA BOSHQARUV JARAYONLARINI TASHKIL ETISH USULLARI." *Oriental Art and Culture* 3.2 (2022): 57-62.

11. Fayziyev, To‘rabek Raufovich, and Mo‘minmirzo Zokir O‘g‘Li Xolmo‘minov. "TEATR VA KONSERT TOMOSHOLARINI BOSHQARISHNING O ‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI." *Oriental Art and Culture* 3.2 (2022): 50-56.

12. Samiyev, Baxtiyor Norbobo O‘G‘Li, and Mo‘Minmirzo Xolmo‘Minov. "YUSUF XOS HOJIBNING BOSHQARUVGA DOIR QARASHLARI VA AXLOQIY O ‘GITLARI." *Oriental Art and Culture* 4.2 (2023): 359-364.

13. Kholmuminov, Muminmirzo, and Asilbek Qolqanatov. "The Formation of the First Libraries in Uzbekistan and the Role of Increasing the Cultural and Educational Awareness of the Population." *image* 4.89 (2021): 90.

14. Xolmo‘Minov, Mo‘Minmirzo, and Asilbek Qolqanatov. "Mufassal mushohadalar me’moridan mufassal mushohadalar meroji." *Oriental Art and Culture* 3.2 (2022): 568-580.

15. Xolmo‘Minov, Mo‘Minmirzo, and Asilbek Qolqanatov. "O‘ZBEKISTONDA MADANIY-MA’RIFIY ISHLAR VA KUTUBXONALAR FAOLIYATI (XX ASR TAJRIBALARIDAN)." *Oriental Art and Culture* 3.1 (2022): 281-290.

16. Samiyev, Baxtiyor. "INNOVATIVE DEVELOPMENT OF CULTURE AND ART." Multidisciplinary Journal of Science and Technology 4.5 (2024): 522-525.

17. Baxtiyor, Samiyev. "THEORETICAL ANALYSIS OF THE CURRENT ACTIVITY OF CULTURAL CENTERS IN UZBEKISTAN." International Multidisciplinary Journal for Research & Development 11.05 (2024).

18. Abdullayeva, Muqaddas Baxtiyor Qizi, and Mo‘minmirzo Zokir O‘g‘Li Xolmo‘minov. "SHARQ MUTAFAKKIRLARI ASARLARIDA BOSHQARUV SAN’ATIGA DOIR QARASHLARI." *Oriental Art and Culture* 4.2 (2023): 43-48.

19. Muqaddas, Abdullayeva. "IMPROVING MANAGEMENT ACTIVITIES IN CULTURAL CENTERS." *AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE* 3.3 (2025): 59-63.

20. Norbobo o‘g‘li, Samiyev Baxtiyor. "MADANIY XIZMATLAR VA IJODIY ISHLAB CHIQARISHNING NAZARIY ASOSLARI." *ACUMEN: International journal of multidisciplinary research* 1.5 (2024): 464-472.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

THE SYNTAX & MORPHOLOGY OF IDIOMS OF LIFE CONCEPT AND USAGE IN DISCOURSE

Iskandarova Gulifor Muzaffar kizi

UrSU 2nd year student group 2303

E-mail: gulifor.iskandarova@bk.ru

Abstract: This article delves into the intricate linguistic architecture of idioms that encapsulate the concept of "life." It examines their syntactic and morphological properties, analyzing the degree of their structural fixedness and the variations they permit. Furthermore, the article explores the pragmatic functions and discourse roles of these idioms, highlighting how they are employed to convey complex meanings, cultural values, and cognitive metaphors. Through a synthesis of linguistic theories, including critical discourse analysis and conceptual metaphor theory, this work elucidates the mechanisms by which idioms about life are not merely figurative expressions but potent tools for sense-making and communication.

Keywords: idioms, life concept, syntax, morphology, discourse analysis, pragmatics, conceptual metaphor theory

Introduction

Idioms represent a fascinating intersection of language, culture, and cognition. These fixed or semi-fixed expressions, whose meanings are not readily deducible from their individual components, pepper everyday language, enriching it with vivid imagery and nuanced signification. Among the vast repository of idiomatic expressions, those centered around the concept of "life" hold a special significance. They offer a window into how different cultures conceptualize existence, its challenges, and its triumphs. This article undertakes a comprehensive analysis of the syntax and morphology of life-related idioms and investigates their usage and function within discourse.

Relevance of Work

The study of idioms is crucial for a deeper understanding of language processing, figurative language, and the cultural-cognitive underpinnings of communication. Life-related idioms, in particular, are a rich domain for linguistic inquiry as they are deeply embedded in our conceptual system and frequently employed in various communicative contexts, from casual conversations to literary works. Understanding

their structure and function can benefit language learners, translators, and computational linguists, and can also offer insights into the cultural and psychological dimensions of how we perceive and articulate the human experience.

Purpose

The primary purpose of this article is to provide a systematic analysis of the syntax and morphology of idioms related to the concept of "life" and to explore their pragmatic and discourse functions. It aims to:

- Identify the common syntactic patterns and morphological characteristics of life idioms.
- Analyze the degree of their syntactic flexibility and the types of variations they accommodate.
- Examine how these idioms are used in discourse to achieve specific communicative goals.
- Explore the underlying conceptual metaphors that structure our understanding of life as reflected in these idioms.

Materials and Methods of Research

This study employs a qualitative research methodology, drawing upon a corpus of English idioms related to the concept of "life" sourced from established dictionaries of idioms and online linguistic corpora. The analysis is informed by theoretical frameworks from several linguistic sub-disciplines:

- **Syntax and Morphology:** The analysis of the internal structure of idioms will be guided by principles of generative grammar and construction grammar, focusing on their degree of compositionality and syntactic fixedness. The distinction between decomposable and non-decomposable idioms will be a key analytical tool.
- **Discourse Analysis and Pragmatics:** The study will utilize tools from critical discourse analysis and pragmatics to examine the function of life idioms in context. This includes analyzing their role in conveying implicatures, managing interpersonal relationships, and reflecting cultural ideologies.
- **Conceptual Metaphor Theory:** As pioneered by Lakoff and Johnson, this theory will be used to identify and analyze the conceptual metaphors that underpin many life-related idioms, such as LIFE IS A JOURNEY, LIFE IS A GAME, and LIFE IS A CONTAINER.

Results and Discussion

The Syntactic and Morphological Landscape of Life Idioms

Idioms related to the concept of "life" exhibit a spectrum of syntactic fixedness. While some are highly inflexible, others permit a degree of lexical and grammatical variation. For instance, an idiom like *kick the bucket* is largely fixed, allowing for tense

and aspect changes (*kicked the bucket*, *kicking the bucket*) but resisting internal modification (*kick the blue bucket*). In contrast, an idiom like *a new lease on life* allows for some adjectival modification (*a whole new lease on life*).

These expressions often function as single syntactic constituents, typically as verb phrases (e.g., *live a dog's life*), noun phrases (e.g., *the prime of life*), or prepositional phrases (e.g., *in the fast lane*). From a morphological perspective, they are generally treated as single lexical items, where the meaning is attached to the entire chunk rather than its individual morphemes. The distinction between decomposable idioms (where the parts contribute to the overall meaning, e.g., *spill the beans* meaning to reveal a secret) and non-decomposable idioms (where the parts do not contribute to the meaning, e.g., *kick the bucket*) is particularly relevant. Many "life" idioms are decomposable to some extent, drawing on conceptual metaphors.

Discourse Functions and Pragmatic Force

In discourse, idioms about life are far from being mere decorative elements. They are potent pragmatic devices used to achieve a variety of communicative ends. They can:

- **Convey complex ideas concisely:** An idiom like *the school of hard knocks* effectively summarizes a lifetime of learning through difficult experiences.
- **Express evaluation and stance:** Saying someone is *living on borrowed time* carries a clear evaluative judgment.
- **Establish a sense of shared cultural understanding:** The use of common idioms can foster a sense of in-group identity and shared cultural knowledge.
- **Add vividness and memorability to discourse:** The imagery in idioms like *a rollercoaster of emotions* makes the communication more engaging and memorable.

Critical discourse analysis reveals that the choice of a particular life idiom can also reflect and reinforce societal ideologies and power relations. For instance, idioms that frame life as a battle (*fight for one's life*) may promote a view of existence as a constant struggle.

Conceptual Metaphors of Life

A significant portion of idioms about life are structured by underlying conceptual metaphors. These metaphors allow us to understand the abstract concept of "life" in terms of more concrete and familiar domains:

- **LIFE IS A JOURNEY:** This is one of the most pervasive metaphors, giving rise to idioms such as *the path of life*, *to be at a crossroads*, *to start a new chapter*, and *the end of the road*.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

• **LIFE IS A GAME:** This metaphor is evident in idioms like *to play the game of life*, *to have an ace up one's sleeve*, *the luck of the draw*, and *to be a pawn in the game of life*.

• **LIFE IS A CONTAINER:** This metaphor frames life as a space with contents, as seen in expressions like *a full life*, *to get a lot out of life*, and *life is empty*.

These conceptual metaphors are not just linguistic curiosities; they shape our perception of life and influence how we reason about it.

Conclusion

The syntax and morphology of idioms related to the concept of "life" reveal a complex interplay between fixedness and flexibility, with many expressions functioning as single, though internally complex, lexical units. In discourse, these idioms are powerful pragmatic tools that contribute to the richness and efficiency of communication, conveying nuanced meanings and cultural values. The analysis of their underlying conceptual metaphors demonstrates that our understanding of life is deeply intertwined with our embodied experiences of journeys, games, and containers. A comprehensive linguistic examination of these idiomatic expressions, therefore, not only illuminates the structure of language but also provides profound insights into the human condition itself.

References

1. Gibbs, R. W. (Ed.). (2008). The Cambridge handbook of metaphor and thought. Cambridge University Press.
2. Kovecses, Z. (2010). Metaphor: A practical introduction. Oxford University Press.
3. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). Metaphors we live by. University of Chicago Press.
4. Moon, R. (1998). Fixed expressions and idioms in English: A corpus-based approach. Clarendon Press.
5. Nunberg, G., Sag, I. A., & Wasow, T. (1994). Idioms. Language, 70(3), 491-538.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

KORXONALARDA AYLANMA MABLAG‘LARDAN SAMARALI FOYDALANISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Burxanov A.U., i.f.d., prof.

Bo‘riyev Suhrob Muzaffarvch, ISFT instituti magistranti

Iqtisodiyot tarmoqlarini ustuvor rivojlantirish borasida olib borilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi sanoat korxonalarining moliyaviy barqarorligini oshirish va ishlab chiqarish uzluksizligini ta’minlashga qaratilgan davlatning izchil siyosatini davom ettirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Buning natijasi sifatida korxonalarning moliyaviy barqarorligi ko‘p jihatdan aylanma mablag‘lardan samarali foydalanish asosida ishlab chiqarishni ustuvor rivojlantirishga bo‘lgan ilmiy va uslubiy asoslarni takomillashtirishdan iborat.

O‘zbekiston Respublikasi Buxgalteriya hisobining Xalqaro standartining 36-sonli “Aktivlarning qadrsizlanishi” bo‘limida bevosita korxonalarda “Pul mablag‘larini hosil qiluvchi birlik – bu boshqa aktivlar yoki aktivlar guruhlaridan kelib tushadigan pul mablag‘lari kirimlaridan ahamiyatli darajada mustaqil tarzda pul mablag‘lari kirimlarini hosil qiluvchi eng kichik identifikatsiyalanadigan aktivlar guruhidir” deb ta’rif berilgan[1].

Darhaqiqat, yuqorida keltirilgan izohga ko‘ra, mualliflik qarashlarini ilgari suradigan bo‘lsak, bugungi kunda aylanma mablag‘larning hosil bo‘lishi bevosita korxona tomonidan jalb qilinadigan pul mablag‘lari evaziga shakllantirilishi hamda korxonaning aktivi sifatida doimiy aylanma aktiv sifatida harakatlanuvchi mexanizm sifatida talqin qilish mumkin.

O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2022 yil 9-dekabrda 3400-son bilan ro‘yxatga olingan me’yoriy-huquqiy hujjatda korxonaning operatsion faoliyat bo‘yicha pul oqimlari birinchi navbatda tashkilotning asosiy daromad keltiruvchi faoliyatidan kelib chiqishi, ular odatda foyda yoki zararni aniqlashda hisobga olinadigan operatsiyalar yoki boshqa hodisalar natijasi hisoblanishi keltirib o‘tilgan[2].

[1] Ўзбекистон Республикаси Бухгалтерия ҳисобининг Миллий стандарти “Асосий воситалар”ни тасдиқлаш тўғрисидаги 5-сонли БҲМС.:Т.-2003, 114-сон.

[2] Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида 2022 йил 9-декабрда 3400-сон билан рўйхатга олинган Ўзбекистон Республикаси Молия вазирининг 2022 йил 10-ноябрдаги 61-сонли буйруғига 4-ИЛОВА. https://buxgalter.uz/doc?id=708839

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 76-moddasida bevosita muassasa o‘z majburiyatlari bo‘yicha ixtiyoridagi pul mablag‘lari bilan javob beradi. Bu mablag‘lar yetarli bo‘lmasa, tegishli mol-mulkning egasi uning majburiyatlari yuzasidan subsidiar javobgar bo‘ladi[3].

Har qanday korxona shartnoma bo‘yicha majburiyatlari bo‘yicha subsidiar javobgar hisoblanadi, shu bois, korxona shartnoma tuzishdan avval ishlab chiqarish bo‘yicha o‘z rejalarini aylanma mablag‘lar va ishlab chiqarish quvvatiga qarab belgilashi maqsadga muvofiq.

Aylanma mablag‘larni shakllantirish, rejalashtirish va samarali boshqaruvni tashkil etish to‘g‘ri tanlanlansa, korxona samaradorligini oshishga xizmat qiladi. Korxona tomonidan doimiy ravishda axborotlarni umumlashtirish, moliyaviy holatini tahlil qilish va nazorat to‘g‘ri tashkil etilmasi, korxona aylanma mablag‘larining hajmining pasayishi va uning tuzilishi bilan bog‘liq turli iqtisodiy xavflarning paydo bo‘lishi mumkin:

- korxona tomonidan tuzilgan shartnomaga ko‘ra ta’minotchilar va xaridorlar oldidagi vazifalarni bajara olmaslik xavflari;
- korxonada ortiqcha xarajatlarning paydo bo‘lish xavfi, korxona faoliyatini tugatish yoki faoliyatini vaqtincha to‘xtashi hamda turli mahsulotlarning yetishmasligi bilan bog‘liq xavf-xatarlar;
- korxonaning istiqbolli faoliyatida to‘lovga qobiliyatililik darajasi bilan bog‘liq turli xavflar;
- korxonaning kreditni to‘lash bilan bog‘liq imkoniyatlarning pasayishi bilan bog‘liq xavflar;
- aylanma mablag‘lar xajmining pasayishi bevosita ishlab chiqarish jarayonining to‘xtab qolish xavfining yuzaga kelishi bu esa korxona oldidagi majburiyatlarning bajarilmaslik tahdidini yuzaga keltirishi;
- korxonaning moliyaviy barqarorligiga ta’sir etadigan tahdidlar sifatida aylanma mablag‘larning ortiqcha miqdori turli moliyalashtirish xarajatlarini ortishiga va korxona daromadini pasayish xavfiga sabab bo‘ladi.

Korxonalarda ishlab chiqarishni tashkil etish va faoliyatini yuritishda har bir korxona korxona faoliyatidan kelib chiqqan holda pul mablag‘lariga ega bo‘lishi talab etiladi. Bevosita korxona tomonidan shakllantirilgan pul mablag‘lariga ishlab

[3] Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси. Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 21 апрелдаги ЎРҚ-683-сонли Қонуни таҳририда - Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон. https://lex.uz/docs/111189

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

chiqarishni tashkil etish maqsadida turli yetkazib beruvchi va ta'minotchi korxonalar bilan shartnomalar tuzadi. Shartnoma ko'ra, korxona ishlab chiqarishni tashkil etish maqsadida xom ashyo, turli materiallar, yordamchi materiallar, yoqilg'i resurslarini xarid qiladi, shuningdek, gaz, elektr energiya, suv va boshqa xizmatlar uchun to'lovlarni to'lab berishi, korxona xodimlari va ishchilarga ish haqi va bo'naklar to'lashni amalga oshiradi. Shu bilan birga innovatsiya va nou-xaular, sanoat namunalari va ixtirolarni xarid qilish uchun ham to'lovlarni amalga oshiradi.

Sanoat korxonalarida aylanma mablag'lardan foydalanish samaradorligini oshirish va tahlil qilishning mantiqiy ketma-ketligini quyidagicha izohlash mumkin:

Birinchidan, aylanma mablag'lar holatini vertikal tizimli tahlil qilishdan maqsad korxonada aylanma mablag'larni shakllantirish va undan samarali foydalanish yo'llari bo'yicha uning hajmi, tarkibiy tuzilishini aniqlashga qaratilgan individual tarzda jami ko'rsatkichlar nisbatlarini aniqlash va baholashga qaratiladi. Korxonada aylanma mablag'larning umumiy hajmini tahlil qilishda, bevosita ularning tarkibi va tuzilishini tizimli tahlil qilish, aylanma mablag'lar harakati, pul mablag'larining shakllanish manbalari va turlarni tahlil qilishdan iborat.

Ikkinchidan, aylanma mablag'larni bosqichma-bosqich gorizontal tahlil qilishdan asosiy maqsad aylanma mablag'larning hajmi va tuzilishi ko'rsatkichlarini o'rganish, vaqt o'zgarishi tendensiyalarini aniqlash va miqdoriy jihatdan baholash (mutlaq o'sish ko'rsatkichlarini aniqlash, o'rtacha o'sishi).

Uchinchidan, korxonada aylanma mablag'larni qiyosiy jihatdan tahlil qilish, shuningdek, rejali, avvalgi yillardagi me'yoriy yoki mos yozuv ko'rsatkichlarini o'rganilayotgan yillar ko'rsatkichlari bilan taqqoslama tahlil qilish maqsadga muvofiq.

To'rtinchidan, aylanma mablag'larning koeffitsient tahlilida oldindan asoslangan turli ko'rsatkichlar tizimida aylanma mablag'lardan foydalanish samaradorligini baholashni nazarda tahlillar amalga oshiriladi.

Beshinchidan, korxonada aylanma mablag'larni boshqarish samaradorligiga ta'sir qiluvchi ichki va tashqi muhitning asosiy omillarini aniqlashni o'z ichiga olgan omillarni tahlil qilishdan asosiy maqsad aylanma mablag'lardan foydalanish samaradorligiga ta'sir qiluvchi tashqi va ichki omillar tahlil qilinadi va ularni bartaraf etish chora-tadbirlari ishlab chiqiladi. Korxonada aylanma mablag'lar holati bo'yicha

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

umumiy xulosalar shakllantiriladi va aylanma mablag‘larni samarali boshqarish va holatni baholash bo‘yicha yakuniy hisobot tayyorlanadi[4].

Sanoat korxonalarida aylanma mablag‘lardan samarali foydalanish asosida moliyaviy barqarorlikni oshirish borasida o‘z hissasini qo‘shgan iqtisodchi olim, professor A.U.Burxanov tomonidan korxonaning aylanma mablag‘lari o‘zini-o‘zi moliyalash talablari zarurati bilan izohlanashi hamda u korxona mustaqilligining asosi hisoblanishi haqida o‘z fikrlarini bayon etgan. Shuni inobatga olish kerakki, korxona faoliyatini moliyalash o‘z mablag‘lari hisobiga amalga oshirish har doim ham foydali hisoblanmasligi, bu asosan mavsumiy xarakterga ega ishlab chiqarishda o‘z aksini topishi, bunda ayrim vaqtda bank hisob-raqamlarida katta hajmda mablag‘lar yig‘ilib qolishi va aksincha boshqa vaqtda mablag‘larni topib bo‘lmasligi haqida batafsil to‘xtalib o‘tgan[5].

A.U.Burxanovning fikrlariga qo‘shilgan holda aytish joizki, har qanday korxonaning moliyaviy barqarorligi bevosita aylanma mablag‘lardan samarali foydalanish va uni doimiy aylanib turishini ta’minlash maqsadga muvofiq. Ayrim mavsumiy ishlaydigan korxonalar mavsum davrida katta miqdordagi aylanma mablag‘larni jalb qilgan holda ishlab chiqarishni tashkil etishi, mavsum yakunlanishi bilan hisob-raqamida bo‘sh turgan mablag‘lar jamg‘arilishiga olib keladi.

Professor T.S.Malikov tomonidan keltirilgan izohlarga ko‘ra, aylanma mablag‘larning foydalanish samaradorligini tavsiflovchi umumlashtiruvchi ko‘rsatkichlar aylanma mablag‘lar aylanishining soni va aylanma mablag‘lar bir marta aylanishining uzoqligi hisoblanadi va ular quyidagicha aniqlanadi[6]:

$$AYam = T : Qu \qquad (1)$$

$$U1am = Ks : AYam \qquad (2)$$

bu yerda:

AYam – aylanma mablag‘larning aylanuvchanligi,

[4] Н.Т.Тошмаматов, С.К.Хабижанов, А.А.Темиркулов. Особенности организации внутреннего аудита промышленного предприятия на примере Республики Узбекистан. Ж//Аудит и финансовый анализ. №1,2019. 77-81 стр. https://www.elibrary.ru/item.asp?id=39539179

[5] А.У.Бурханов. Саноат корхоналари молиявий барқарорлигини баҳолаш усули. “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 6, ноябрь-декабрь, 2018 йил. 18-бет.

[6] Т.С.Маликов. Молия-хўжалик юритувчи субъектлар молияси. Ўқув қўлланма.-Т.: “ИҚТИСОД-МОЛИЯ”, 2009, 93-94-бетлар.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

T – mahsulotlarning sotishdan kelib tushgan daromad,

Qu – aylanma mablag‘larning yillik o‘rtacha qoldig‘i,

$U1am$ – aylanma mablag‘larning bir marta aylanish uzunligi (davriyligi),

Ks – tahlil davridagi kunlar soni.

1-jadval

Korxonada aylanma mablag‘lardan foydalanish samaradorligiga erishish ko‘rsatkichlarining guruhlanishi[7]

<table>
<tr><th colspan="3">Korxonada aylanma mablag‘lardan foydalanish samaradorligiga erishish ko‘rsatkichlari</th></tr>
<tr><th>Ayriboshlash</th><th>Rentabellik</th><th>Korxonaning boshqaruv samaradorligiga ta’sir etuvchi ko‘rsatkichlar</th></tr>
<tr><td>Aylanma mablag‘larning aylanish davri</td><td>Rentabellik darajasi</td><td rowspan="2">Aylanma mablag‘larning o‘rtacha (yillik, choraklik) summasi va aylanmani o‘zgartirish orqali daromadlarning o‘zgarishi</td></tr>
<tr><td>Aylanma mablag‘larning guruhiy aylanmasi</td><td>O‘z aylanma mablag‘lari-ning rentabelligi</td></tr>
<tr><td>Aniqlanish koeffitsenti</td><td rowspan="3">Tezlashtirilgan ayirboshlash natijasida daromad miqdorining o‘sishi</td><td rowspan="3">Ayirboshlash davomiyligini o‘zgartirish orqali operatsion xarajatlar darajasini o‘zgartirish</td></tr>
<tr><td>Aylanma mablag‘lar ayrim elementlarining aylanish davri</td></tr>
<tr><td>Operatsion aylanish uzunligi</td></tr>
</table>

Iqtisodiyot barqarorligini ta’minlashda sanoat korxonalarining aylanma mablag‘lardan foydalanish samaradorligini oshirish ko‘plab iqtisodiy va moliyaviy omillarga bog‘liqdir. Shuningdek, aylanma mablag‘lardan foydalanish samaradorligi korxonalarning to‘lov intizomining darajasiga hamda aylanma mablag‘larning turli

[7] B.Abduraximov, N.Qudbiev, I.Muminov. Aylanma mablag‘larni boshqarish tijorat korxonasi muvaffaqiyatining asosi. Scientific Journal Impact Factor. VOLUME 1 | ISSUE 10 ISSN 2181-1784. SJIF 2021: 5.423

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

vazifalarni bajarish uchun joylashtirilgan kapital qo‘yilmalarning hajmi bilan ifodalanadi. Shuningdek, korxonalarning ishlab chiqarish tarmoqlarida aylanma mablag‘lardan samarali foydalanishiga ishlab chiqarishda kam chiqim innovatsion texnologiyalar asosida ishlab chiqarishni tashkil etganligi, xom ashyo va materiallar narxining pasayishiga ta’sir qiladi.

Korxonada aylanma mablag‘lardan foydalanish samaradorligiga erishish ko‘rsatkichlarini uch guruhga ajratish mumkin, ya’ni ayriboshlash, rentabellik, korxonaning boshqaruv samaradorligiga ta’sir etuvchi ko‘rsatkichlardan iborat.

Sanoat korxonalarida ishlab chiqarish va muomala xarajatlarini minimallashtirish, ishlab chiqarish zaxiralari hamda ularning harakatini oqilona tashkil qilinishi o‘z ta’sirini ko‘rsatadi. Aylanma mablag‘larning (umumiy hajmi, tuzilishi, moliyalashtirish yo‘nalishlari bo‘yicha) holatini aks ettiruvchi ko‘rsatkichlardan foydalanish aylanma mablag‘lardan foydalanish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida sanoat korxonalari faoliyatida mavjud aylanma mablag‘lardan foydalanish va uni samarali boshqarishda ularning to‘lovga qobiliyatlilik darajasi bo‘yicha tizimlashtirish muhim ahamiyatga kasb etadi. Shu bois, turli maqsadlar uchun to‘lovga qobiliyatlilikning quyidagi ikki ko‘rsatkichidan doimiy foydalaniladi:

- joriy likvidlilik koeffitsienti;
- absolyut likvidlilik koeffitsienti.

Shuningdek, joriy to‘lovga qobiliyatlilik koeffitsienti ma’lum bir sana uchun aniqlanib, uning aniqlanish tartibini quyidagi formula asosida keltirishimiz mumkin[8]:

$$Kjtq = Aa : Qmp \geq 2 \qquad (1)$$

bu yerda:

Kjtq – joriy to‘lovga qobiliyatlilik koeffitsenti,

Aa – aylanma aktivlar hajmi,

Qmp – qisqa muddatli passivlar.

Sanoat korxonalarida aylanma mablag‘lardan foydalanish samaradorligini oshirishda quyidagi omillarga e’tibor qaratish muhim ahamiyatga ega:

[8] Маликов Т.С. Молия-хўжалик юритувчи субъектлар молияси. Ўқув қўлланма.-Т.: “ИҚТИСОД-МОЛИЯ”, 2009, 93-94-бетлар.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

birinchidan, korxonada mavjud pul mablag‘larini sarflash jarayonini nazoratga olish (sarflashning real holatini analitik tahlil qilish, pul mablag‘lari kirimini bashoratlash);

ikkinchidan, debitorlik qarzdorligi holatini doimiy nazoratga olish (o‘tgan yillardagi ko‘rsatkichlarni tahlil qilish, debitorlik qarzdorligini undirishga ta’sir qiladigan omillarni tahlil qilish);

uchinchidan, debitorlik qarzini undirishning yangi shakllarini joriy etish; xaridorlar bilan hisob-kitoblar holatini tahlil qilish va debitorlik va kreditorlik nisbatlarini nazoratga olish, shuningdek, debitorlik qarzdorligi bo‘yicha bir yoki bir nechta yirik xaridorlar tomonidan to‘lanmaslik xavfini pasaytirish uchun doimiy ravishda xaridorlar ko‘lamini kengaytirib borish;

to‘rtinchidan, sanoat korxonasining kreditorlik qarzlari darajasini doimiy nazoratga olish qilish, kreditorlik qarzlarini kamaytirish choralarini ko‘rish.

Umuman olganda, sanoat korxonalarida aylanma mablag‘lardan foydalanish samaradorligini oshirishda korxonaning ishlab chiqarishga sarflanayotgan pul mablag‘larini doimiy ravishda tahlil qilish, sanoat korxonasining moliyaviy barqarorligini ta’minlash hamda korxonaning yetarlicha to‘lov qobiliyatini ta’minlash masalalariga e’tibor qaratish maqsadga muvofiq.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

TIBBIYOT OLIYGOHLARIDA TABIIY FANLARNI INTERFAOL USULLARDA O‘QITISHNING MUAMMOLARI VA YECHIMLARI

Ergasheva Marjona Umidillo qizi

Termiz Iqtisodiyot va Servis universiteti Davolash ishi yo‘nalishi

Ilmiy rahbar (PhD) : **Hazratqulova Ozoda Abdug‘aniyevna**

Annotatsiya: Mazkur maqolada tibbiyot oliygohlarida tabiiy fanlarni, jumladan, biologiya, kimyo va fizika fanlarini interfaol usullar asosida o‘qitish jarayonidagi mavjud muammolar va ularning yechimlari yoritilgan. Interfaol ta'lim texnologiyalarining zamonaviy dars jarayoniga integratsiyalashuvi o‘quvchilarda tanqidiy va ijodiy fikrlashni shakllantirish, kasbiy ko‘nikmalarni mustahkamlashga xizmat qilishi tahlil qilinadi. Tahlil natijalariga ko‘ra, interfaol metodlarning to‘liq joriy etilishiga to‘sqinlik qilayotgan omillar — moddiy-texnik bazaning yetarli emasligi, o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligi pastligi va an’anaviy dars uslublaridan voz kechilmasligi kabi muammolar aniqlanadi. Maqolada ushbu muammolarga qarshi ta’lim muassasalarida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish, o‘qituvchilar malakasini oshirish kurslarini tashkil etish, shuningdek, darslarda virtual laboratoriyalar, interaktiv simulyatorlar va amaliy mashg‘ulotlarni keng qo‘llash kabi yechimlar taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: interfaol ta’lim, tabiiy fanlar, tibbiyot oliygohlari, ta’lim sifati, dars samaradorligi, pedagogik texnologiyalar, o‘quv jarayoni, innovatsion metodlar.

Kirish.

Bugungi kunda tibbiyot sohasida yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash jarayonida tabiiy fanlarning o‘rni beqiyosdir. Ayniqsa, biologiya, kimyo va fizika kabi fanlar kelajakdagi shifokorlarning ilmiy asoslangan bilimlarga ega bo‘lishi, klinik tafakkurini rivojlantirishi hamda amaliy ko‘nikmalarini shakllantirishi uchun muhim asos hisoblanadi. Shu bois, bu fanlarni o‘qitish jarayonida an’anaviy metodlardan samarali interfaol usullarga o‘tish zarurati tobora kuchayib bormoqda. Interfaol o‘qitish usullari talabalarni faollikka chorlaydi, mustaqil fikrlashga undaydi va ularda kasbiy kompetensiyalarni shakllantiradi.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Biroq, tibbiyot oliygohlarida bu uslublarni qo‘llashda bir qator muammolar, jumladan, texnik jihozlarning yetarli emasligi, o‘qituvchilarning tayyorgarlik darajasi va metodik yondashuvlardagi cheklovlar mavjud. Ushbu maqolada tabiiy fanlarni interfaol usullarda o‘qitishning dolzarbligi, duch kelinayotgan muammolar hamda ularning amaliy yechimlari atroflicha tahlil qilinadi.

Asosiy qism.

Tibbiyot oliygohlarida tabiiy fanlarni interfaol usullarda o‘qitish – talabalarning nazariy bilimlari bilan birga amaliy ko‘nikmalarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu yondashuvda “talaba – bilim manbai” emas, balki “talaba – faol ishtirokchi” prinsipiga asoslaniladi. Interfaol metodlar jumlasiga klasterlar tuzish, aqliy hujum, rolli o‘yinlar, “munezara”, keys-stadi (muammoli vaziyat tahlili), mini-loyihalar yaratish va laboratoriya mashg‘ulotlariga virtual texnologiyalarni integratsiya qilish kiradi.

1. Amaldagi muammolar: Texnik infratuzilmaning yetarli emasligi: Ko‘plab tibbiyot oliygohlarida zamonaviy laboratoriya jihozlari, interaktiv doskalar va virtual o‘quv resurslarining yetishmasligi interfaol o‘qitish samaradorligini pasaytiradi. O‘qituvchilarning tayyorgarligi: Ba’zi pedagoglar interfaol usullardan foydalanishga metodik jihatdan tayyor emaslar yoki an’anaviy dars uslublariga ko‘proq tayanadilar. Talabalarning passivligi: O‘quvchilarning ayrimlarida mustaqil fikrlash va faol ishtirok etish ko‘nikmalarining yetarli darajada shakllanmaganligi interfaol usullarning samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Darslik va o‘quv-uslubiy qo‘llanmalar mos emasligi: Ko‘pchilik darsliklar interfaol yondashuvga mos kelmaydi, bu esa o‘qitish jarayonida yangilik kiritish imkoniyatini cheklaydi.

2. Yechimlar va takliflar: Zamonaviy o‘quv texnologiyalarini joriy etish: Virtual laboratoriyalar, 3D model va simulyatsiyalardan foydalanish orqali talabalarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshirish mumkin. O‘qituvchilarning malakasini oshirish: Pedagoglarni interfaol metodlar bo‘yicha qayta tayyorlash kurslariga yuborish, seminar va treninglar tashkil qilish muhim. Talabalar faolligini rag‘batlantirish: Darslarda baholashning reyting tizimidan foydalanish, talabalarning mustaqil ishlari va loyihalarini e’tiborga olish talabani faol bo‘lishga undaydi. Mos o‘quv materiallari yaratish: Tabiiy fanlarni o‘qitishga mos, interfaol yondashuvni o‘z ichiga olgan yangi darslik va qo‘llanmalarni ishlab chiqish zarur.

3. Interfaol o‘qitishning afzalliklari: Talabalar orasida kasbiy muloqot ko‘nikmalarini shakllantiradi. O‘quv jarayonini jonlantirib, ilgari passiv bo‘lgan talabalarning darsga qiziqishini oshiradi. Mustaqil fikrlash, tahlil qilish va xulosalashga o‘rgatadi. Tibbiy

holatlarni tahlil qilish va real vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilishga yordam beradi. Shunday qilib, interfaol metodlar tibbiyot oliygohlarida tabiiy fanlarni samarali o‘qitishda muhim vosita bo‘lib, zamonaviy talim talablari bilan hamohang ravishda o‘quv jarayonini takomillashtirish imkonini beradi.

Xulosa: Tibbiyot oliygohlarida tabiiy fanlarni interfaol usullarda o‘qitish – zamonaviy ta’limning ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, talabalarning kasbiy tayyorgarligi, mustaqil fikrlashi va amaliy ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, mavjud muammolarga qaramay, interfaol metodlardan samarali foydalanish orqali dars jarayonini jonlantirish, talabalarning ilmga bo‘lgan qiziqishini oshirish va bilimlarni mustahkamlash mumkin. Muammolarni bartaraf etish uchun oliygohlarda texnik bazani mustahkamlash, o‘qituvchilarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bo‘yicha muntazam ravishda qayta tayyorlash, mos o‘quv materiallarini ishlab chiqish va talabalarni faollikka undovchi baholash tizimini yo‘lga qo‘yish zarur. Interfaol o‘qitish – nafaqat ta’lim sifati, balki sog‘liqni saqlash tizimi uchun yetuk mutaxassislarni tayyorlashda ham hal qiluvchi omillardan biridir. Shu bois bu yo‘nalishda uzluksiz izlanish va amaliy chora-tadbirlar ko‘rish dolzarb masala bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xodjayev N.X., Yo‘ldoshev E.T. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2020.

2. Normurodova D.S. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Iste’dod, 2019.

3. Karimov O., Turg‘unov A. Tabiiy fanlarni o‘qitishda interfaol metodlardan foydalanish. – Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2021.

4. Hasanov B.X. Pedagogik innovatsiyalar va ularni ta’lim jarayoniga tatbiq etish. – Samarqand: SamDU, 2020.

5. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: “Ilm ziyo”, 2018.

6. Prince, M. (2004). Does Active Learning Work? A Review of the Research. Journal of Engineering Education, 93(3), 223–231.

7. Bonwell, C.C., & Eison, J.A. (1991). Active Learning: Creating Excitement in the Classroom. ASHE-ERIC Higher Education Report No. 1.

8. Freeman, S. et al. (2014). Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics. Proceedings of the National Academy of Sciences, 111(23), 8410–8415.

9. Barkley, E.F., Cross, K.P., & Major, C.H. (2005). Collaborative Learning Techniques: A Handbook for College Faculty. San Francisco: Jossey-Bass.

10. Brame, C.J. (2016). Active Learning. Vanderbilt University Center for Teaching. https://cft.vanderbilt.edu/guides-sub-pages/active-learning/

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

2“MEN CHIZGAN MEN: AVTOPORTRET ORQALI O‘ZLIKNI IZLASH VA SAN’ATNING TERAPEVTIK KUCHI”

Sadatova Ruxshona

Termiz Davlat Universiteti

Milliy libos va san’at fakulteti

Rangtasvir Dastgohlik yo‘nalishi, 1-bosqich talabasi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada avtoportret janrining insonning ichki dunyosini anglashdagi o‘rni, uni ifodalash usullari hamda san’at terapiyasidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Zamonaviy san’atshunoslik, psixologiya va raqamli texnologiyalar asosida avtoportretlar orqali o‘zlikni izlash, emotsional holatni tushunish va ruhiy muvozanatni tiklash imkoniyatlari yoritiladi. Maqolada san’at ta’limi va terapiyasida avtoportretning amaliy yondashuvlar orqali qo‘llanilishi, tarixiy va zamonaviy misollar bilan birga ko‘rib chiqiladi.

Tayanch so‘zlar: Avtoportret, o‘zlikni anglash, san’at terapiyasi, psixologik ifoda, kreativlik, emotsional salomatlik, raqamli san’at, identitet.

1. Avtoportret – o‘zlikning badiiy va psixologik ifodasi

Avtoportret – bu rassomning o‘zini tasvirlash orqali ichki dunyosini aks ettirishga qaratilgan san’at janri. Bu nafaqat tashqi ko‘rinish, balki ichki hissiyot, fikr va ruhiy holatning vizual shaklga kelgan ko‘rinishidir. Ilmiy adabiyotlarda bu “vizual identitet” (visual identity) tushunchasi bilan bog‘lanadi. Masalan, Leonardo da Vinchi o‘zining chuqur qarashlarini chizmalari orqali bayon etgan bo‘lsa, Frida Kalo avtoportretlarida ruhiy va jismoniy og‘riqlarini ifodalagan. Bunday asarlar orqali rassom nafaqat o‘zini, balki zamonning ijtimoiy va madaniy muhitini ham aks ettiradi.

2. O‘zlikni izlash va o‘z-o‘zini anglash jarayoni

Psixologik nuqtayi nazardan avtoportretni yaratish jarayoni o‘z-o‘zini anglash (self-reflection) jarayonining muhim vositasi hisoblanadi. Inson o‘zini rasm orqali ko‘rishga intilganida, u o‘zligining turli qatlamlarini – ya’ni ruhiy kechinmalar, orzu-istaklar, ichki ziddiyatlarni chuqurroq tushuna boshlaydi. Bu jarayon ayniqsa yoshlarda

identitetni shakllantirishda muhim. Talabalar uchun bu o‘z yo‘lini topish, qaysi yo‘nalishda ijod qilishni anglashda katta ahamiyatga ega bo‘ladi.

3. San’at terapiyasida avtoportretning o‘rni

San’at terapiyasi – bu emotsional muammolarni badiiy ifoda orqali hal qilishga yordam beradigan psixologik usuldir. Avtoportret san’at terapiyasida ko‘p qo‘llaniladigan mashg‘ulotlardan biridir. Bu orqali shaxs o‘zini anglab, tashvish va ichki ziddiyatlarini badiiy shaklda aks ettiradi. Psixoterapevt Cathy Malchiodining fikricha, bu uslub odamga ichki dialogni boshlash, o‘zini qabul qilish va tinchlik topishda samarali vosita hisoblanadi.

4. Raqamli avtoportretlar – yangi ifoda vositasi

Zamonaviy texnologiyalar rivoji avtoportret yaratish jarayonini ham o‘zgartirdi. Endilikda insonlar raqamli ilovalar, sun’iy intellekt (AI) vositalari, montaj dasturlari yordamida o‘z tasvirlarini yaratmoqda. Misol uchun, “Procreate”, “Adobe Fresco”, “Dream by Wombo” kabi raqamli dasturlar orqali rassomlar o‘zlarini fantastik yoki stilistik uslubda tasvirlamoqda. Bunday yondashuvlar identitetni turlicha ko‘rsatish imkonini beradi va kreativlikni kengaytiradi. Bu raqamli avtoportretlar ko‘pincha Instagram, Pinterest kabi platformalarda namoyon bo‘ladi.

5. Ilmiy izlanishlar va amaliy kuzatuvlar

Ko‘plab ilmiy tadqiqotlar avtoportret chizish amaliyoti insonning emotsional barqarorligi va o‘zini anglash darajasiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini tasdiqlagan. Masalan, 2021-yilda AQShda o‘tkazilgan bir tadqiqotda talabalarga bir hafta davomida har kuni avtoportret chizish topshirig‘i berildi. Natijada qatnashuvchilarning stress darajasi pasaygani, o‘ziga ishonchi oshgani va hissiy turg‘unlik kamaygani qayd etildi.

6. Tarixiy va zamonaviy misollar tahlili

Rembrandt o‘zining o‘nlab avtoportretlari orqali o‘z umrining turli bosqichlarini ko‘rsatgan: yoshlikdagi ishonchdan tortib, qarilikdagi dardli nigohgacha. Frida Kalo o‘z asarlarida ichki og‘riqni ramziy belgilar – tikanli simlar, yirtilgan yuraklar orqali ko‘rsatgan. Zamonaviy rassomlardan Tracey Emin yoki Cindy Shermanlar o‘z avtoportretlari orqali jins, jamiyat va identitet masalalarini ochib bergan.

7. O‘quvchilar va mutaxassislar fikrlari

San’at ta’limi muassasalarida o‘tkazilgan so‘rovnomalar natijasida o‘quvchilarning ko‘pchiligi avtoportret chizish orqali o‘zini anglash va stressdan xalos bo‘lish imkonini

topganini bildirgan. Terapevtlar esa bu metodni ayniqsa psixologik muammolar bilan yuzlashayotgan yoshlarga tavsiya etadi. Bu jarayon insonni o‘z “ichki men” i bilan yuzma-yuz kelishga undaydi.

Xulosa

Avtoportret bu – oddiy portret emas, balki inson qalbining badiiy aksidir. U orqali inson o‘z-o‘zini anglaydi, ruhiy holatini aks ettiradi va shifo topadi. Rassom o‘zini chizar ekan, bir vaqtning o‘zida hayotiy savollarga javob qidiradi. Bugungi zamon o‘zlikni anglashga intilayotgan inson uchun avtoportret chizish – ruhiy barqarorlikka erishishning eng kuchli vositalaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Arnheim, Rudolf. Art and Visual Perception. University of California Press, 1974.

2. Malchiodi, Cathy A. The Art Therapy Sourcebook. McGraw-Hill, 2006.

3. Kimmel, Michael S. The Gendered Society. Oxford University Press, 2011.

4. San’at terapiyasi va psixologiyasi bo‘yicha zamonaviy maqolalar to‘plami.

5. Tracey Emin va Cindy Sherman avtoportretlari tahlil qilingan san’atshunoslik jurnallari.

6. Procreate, Adobe Fresco, Dream by Wombo — raqamli avtoportret ilovalari haqidagi tahliliy maqolalar.

7. O‘zbekiston Respublikasi San’atshunoslik akademiyasi nashrlari.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

O'SISH DAVRIDAGI BOLALARDA GORMONLAR FAOLIYATINING BUZILISHI VA GORMONLAR FAOLIYATINI ZAMONAVIY USULLAR YORDAMIDA DAVOLASH YO'LLARI

Xudoyberdiyeva Adiba
adibaxudoyberdiyeva63@gmail.com
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
tibbiyot fakulteti talabasi

Ilmiy rahbar: Bo'riyeva Dilnoz Baxriddinovna
buriyevadilnoz29@gmail.com
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti,
Termiz shahar Farovon massiv,
43B uy, e-mail: esadir_74@rambler.ru

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'sish davridagi bolalarda uchraydigan gormonlar faoliyati buzilishining asosiy sabablari, zamonaviy tashxis va davolash usullari yoritilgan. Somatotrop, qalqonsimon bez va jinsiy gormonlar buzilishining klinik ko'rinishlari va ularni tuzatish yo'llari ilmiy manbalar asosida tahlil qilingan. Zamonaviy genetik tekshiruvlar va gormonal terapiya imkoniyatlari muhokama etilgan.

Kalit so‘zlar
O‘sish davri, gormonal buzilish, zamonaviy davolash, genetik test, endokrin terapiya.

Абстрактный

В статье освещены основные причины нарушений гормональной активности у детей в период роста, современные методы диагностики и лечения. Рассмотрены клинические проявления дефицита соматотропного гормона, гормонов щитовидной железы и половых гормонов, а также пути их коррекции на основе научных данных. Обсуждены возможности современных генетических исследований и гормональной терапии.

Ключевые слова
Период роста, гормональные нарушения, современные методы лечения, генетические тесты, эндокринная терапия.

Abstract

This article highlights the main causes of hormonal disorders in children during growth period, as well as modern methods of diagnosis and treatment. The clinical

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6
manifestations of somatotropin, thyroid and sex hormone deficiencies and correction strategies are analyzed based on scientific evidence. The potential of m
Keywords
Growth period, hormonal disorders, modern treatment methods, genetic testing, endocrine therapy.

Mavzuning dolzarbligi

O'sish davri bolalar hayotidagi eng muhim fiziologik bosqichlardan biri bo'lib, bu davrda gormonlar faoliyati organizmning normal rivojlanishi va organlar funksiyalarining to‘liq shakllanishini ta’minlaydi. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, bolalar va o‘smirlarning 3–5 % da turli darajadagi endokrin tizim buzilishlari qayd etilgan bo‘lib, ular o‘sish retardatsiyasi, intellektual rivojlanishning kechikishi va metabolik sindromlarning rivojlanishiga olib kelishi mumkin. Ayniqsa, somatotrop gormon, qalqonsimon bez gormonlari va insulin sekretsiyasi buzilishi o‘sish va rivojlanish uchun xavfli hisoblanadi.Zamonaviy tibbiyotda gormonal buzilishlarni erta aniqlash uchun genetik testlar, gormonal profiling tahlili, MRT kabi ilg‘or tashxis metodlari joriy etilgan. Davolashning yangi yo'nalishlari sifatida rekombinant gormon preparatlari, insulin pompasi terapiyasi va individual endokrin terapiya protokollari qo'llanilmoqda. Shuning uchun, ushbu mavzuning ilmiy o‘rganilishi va amaliyotga tadbiq etilishi pediatriya va endokrinologiya sohasida dolzarb bo‘lib qolmoqda.

Kirish

O'sish davri – bolalar organizmida intensiv rivojlanish, hujayra bo'linishi, to'qimalar va organlarning shakllanishi davom etadigan hayotiy muhim bosqichdir. Bu jarayonda endokrin tizim yetakchi rol o'ynaydi: gormonlar nafaqat o'sish va tana proporsiyalarini, balki ichki organlar va asab tizimi rivojlanishini ham nazorat qiladi. Somatotrop gormon, qalqonsimon bez gormonlari, insulin, jinsiy gormonlar va boshqa biologik faol moddalarning ishlab chiqarilishi va ularning retseptorlari bilan o'zaro ta’siri o'sishning asosiy molekulyar mexanizmlarini tashkil etadi.

Afsuski, hozirgi kunda ekologik omillar, irsiy kasalliklar, oziqlanishdagi nomutanosiblik va boshqa sabablar tufayli o'sish davrida gormonal buzilishlar soni ortib bormoqda. Bunday buzilishlar o'z vaqtida aniqlanmasa, bolalarda o'sish retardatsiyasi, intellektual rivojlanishning kechikishi, ichki organlar disfunksiyasi, hatto surunkali endokrin kasalliklar rivojlanishiga olib keladi. Shu bois gormonal buzilishlarni erta tashxislash va ularni zamonaviy ilmiy asoslangan usullar yordamida davolash bugungi pediatriya va bolalar endokrinologiyasi sohasida dolzarb muammolardan biri hisoblanadi.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Asosiy qism

O'sish davrida gormonlar faoliyatining buzilish sabablari

O'sish jarayonida gormonlar sintezi, sekretsiyasi yoki ularning retseptorlari funksiyasidagi har qanday buzilish bolalar salomatligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Asosiy sabablarga quyidagilar kiradi:

Somatotrop gormon (STG) yetishmovchiligi – gipofizning irsiy yoki olingan nuqsonlari natijasida o'sish sekinlashadi yoki to'xtaydi. Bunday bolalarda tananing umumiy proporsiyasi saqlanadi, lekin bo‘y pastligi kuzatiladi (nanizm).

Qalqonsimon bez gormonlari (T3 va T4) yetishmovchiligi – tug‘ma yoki orttirilgan gipotireoz, Graves kasalligi natijasida rivojlanib, o'sish retardatsiyasi, aqliy rivojlanish kechikishi (kretenizm) yuzaga keladi.

Insulin yetishmovchiligi yoki rezistentligi – qandli diabetning 1-turi o'sish va rivojlanishning kechikishi, mushak massasining yetarli shakllanmasligi bilan namoyon bo'ladi.

Jinsiy gormonlar disbalansi – pubertatning erta yoki kech boshlanishi (masalan, Klinefelter sindromi, Turner sindromi).

Zamonaviy diagnostika usullari

Gormonal buzilishlarni aniqlash uchun quyidagi zamonaviy metodlar qo‘llaniladi:

Laborator tahlillar: ELISA va radioimmun tahlillar orqali STG, TSH, T3, T4, insulin, LH, FSH va jinsiy gormonlar miqdorini aniqlash.

Genetik testlar: IGF-1 reseptori, TSH reseptori, GH1 gen mutatsiyalarini aniqlash (masalan, Turner yoki Klinefelter sindromlarini tasdiqlash).

Vizualizatsiya: gipofiz va qalqonsimon bezni baholash uchun MRT, UTT qo'llaniladi.

Skelet yoshini baholash: bolalarning suyak rivojlanishini baholash uchun qo'l va bilak rentgenografiyasi.

Zamonaviy davolash usullari

Zamonaviy davolash individual yondashuvga asoslanadi:

STG yetishmovchiligida: rekombinant somatotropin preparatlari (Genotropin, Norditropin) teri ostiga kundalik yuboriladi. Klinikalarda o'sish tezligi yiliga 8-10 sm gacha yetishi mumkinligi qayd etilgan (Sperling M.A., 2020).

Gipotireozda: L-tiroksin bilan doimiy substitutsion terapiya; dozasi tana vazni va yoshga qarab belgilanadi.

Diabetda: insulinterapiya (penlar, insulin pompasi) va glyukozani monitoring qilish (CGM texnologiyasi).

Jinsiy gormonlar disbalansida: GnRH agonistlari (erta pubertatni to‘xtatish uchun), yoki estrogen/progesteron bilan substitutsiya terapiyasi (kech pubertatda).

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Zamonaviy yondashuvning afzalliklari

Zamonaviy tibbiy yondashuv:

Bolalarda o'sish va rivojlanishni normallashtiradi;

Irim-sirim va empirik davolash usullaridan farqli ravishda, ilmiy isbotlangan samaradorlikka ega;

O'sish bo'yicha individual grafik tuzish va monitoring qilish imkonini beradi;

Surunkali asoratlarning oldini olishga xizmat qiladi.

Tadqiqot maqsadi

Ushbu tadqiqotning maqsadi — o'sish davridagi bolalarda gormonlar faoliyatining buzilish sabablarini aniqlash, ularning klinik ko‘rinishlarini ilmiy manbalar asosida tahlil qilish hamda gormonlar faoliyatini zamonaviy diagnostika va davolash usullari yordamida tuzatish imkoniyatlarini baholashdan iborat. Tadqiqot shuningdek, bolalar endokrin tizimi buzilishlarini erta aniqlash va individual davolash protokollarini ishlab chiqishning dolzarbligini asoslashga qaratilgan.

Tadqiqot vazifalari

O'sish davridagi bolalarda uchraydigan gormonal buzilishlarning asosiy sabablarini aniqlash va tasniflash.

Gormonal buzilishlarning klinik ko'rinishlari va oqibatlarini ilmiy adabiyotlar asosida tahlil qilish.

Gormonal disbalansni aniqlash uchun zamonaviy tashxis metodlari (laborator, genetik, instrumental) imkoniyatlarini o'rganish.

Gormonal buzilishlarni korreksiya qilishda qo'llanilayotgan zamonaviy davolash usullari va ularning samaradorligini baholash.

O'sish davridagi gormonal buzilishlarni erta aniqlash va oldini olish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot vazifalari

O'sish davridagi bolalarda uchraydigan gormonal buzilishlarning asosiy sabablarini aniqlash va tasniflash.

Gormonal buzilishlarning klinik ko'rinishlari va oqibatlarini ilmiy manbalar asosida tahlil qilish.

Gormonal disbalansni aniqlash uchun zamonaviy tashxis metodlari imkoniyatlarini o‘rganish.

Zamonaviy davolash usullarining samaradorligini baholash.

O'sish davridagi gormonal buzilishlarni erta aniqlash va oldini olish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot natijalari

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Gormonal buzilishlar tarqalishi: Tadqiqot materiallarini tahlil qilish natijasida aniqlanishicha, o'sish davridagi bolalar orasida gormonal buzilishlar 1000 boladan 3–5 tasida uchraydi. Eng ko'p uchraydigan shakllari — somatotrop gormon yetishmovchiligi, gipotireoz va erta yoki kech pubertat sindromlari .

Klinik ko‘rinishlar: Gormonal buzilishlar bo'y pastligi, tana proporsiyalarining buzilishi, intellektual rivojlanishning kechikishi, semirish yoki haddan tashqari ozish, shuningdek, skelet yoshining biologik yoshdan orqada qolishi bilan namoyon bo‘ladi.

Diagnostika natijalari: Zamonaviy laboratoriya usullari (ELISA, radioimmun tahlil) orqali STG, TSH, T3, T4, insulin va jinsiy gormonlarning disbalansi ishonchli aniqlanadi. MRT, suyak yoshini rentgenografik baholash, genetik testlar gormonal buzilishlarni aniqlashda yuqori aniqlikka ega bo‘lib, erta tashxis qo‘yish imkonini berdi.

Davolash samaradorligi: Rekombinant STG bilan terapiya olgan bolalarda yillik bo‘y o‘sish sur'ati o'rtacha 8–10 sm ga oshdi. Gipotireoz bilan kasallangan bolalarda L-tiroksin bilan davolash 6 oy ichida klinik ko‘rsatkichlarning normallashishini ta’minladi. Insulinterapiya va CGM texnologiyasi qandli diabetli bolalarda glyukozani nazorat qilish samaradorligini oshirdi.

Amaliy tavsiyalar: Tadqiqot natijalariga ko‘ra, o'sish davridagi gormonal buzilishlarni erta aniqlash uchun muntazam skrining, suyak yoshini baholash va genetik testlar o‘tkazish tavsiya etiladi. Davolash protokollari individual tarzda tanlanishi lozim.

Zamonaviy davolash usullari

O'sish davridagi gormonal buzilishlarni davolash zamonaviy endokrinologiyada individual yondashuv, genetik va biotexnologik yutuqlarga asoslanadi.

Somatotrop gormon yetishmovchiligi (o‘sish gormoni):

Rekombinant somatotropin preparatlari (Genotropin, Norditropin) teri ostiga kundalik yoki haftada bir necha marta yuboriladi. Davolash natijasida bo‘y o‘sishi yillik 8–10 sm gacha tezlashadi. Davolash erta boshlansa, maksimal samaraga erishiladi.

Qalqonsimon bez gormonlari yetishmovchiligi (gipotireoz):

L-tiroksin (levotiroksin natriy) bilan hayot bo'yi substitutsion terapiya olib boriladi. Doza yosh, tana vazni va TSH/T4 miqdoriga qarab belgilanadi. 6–12 hafta ichida klinik belgilarda ijobiy o‘zgarishlar kuzatiladi.

Insulin yetishmovchiligi (qandli diabet 1-turi):

Insulinterapiya — bazal-bolus sxemasi asosida qisqa va uzoq ta’sirli insulin preparatlari (insulin pompasi yoki pen-inyektor orqali).CGM (Continuous Glucose Monitoring) texnologiyasi orqali qondagi glyukoza darajasi doimiy nazorat qilinadi.

Jinsiy gormonlar disbalansi:

GnRH agonistlari erta pubertatni to‘xtatish uchun (masalan, Leuprorelin). Estrogen/progesteron bilan substitutsiya terapiyasi kech pubertat sindromi bo‘lgan qizlarda.

Qo‘shimcha zamonaviy yondashuvlar:

Genetik maslahat va mutatsiyalarni aniqlashga qaratilgan testlar asosida terapiya protokollarini individual tanlash.

Zamonaviy MRT va ultratovush usullari bilan davolash samaradorligini monitoring qilish.

Psixologik va dietologik qo‘llab-quvvatlash dasturlari.

Xulosa

O'sish davridagi bolalarda gormonlar faoliyatining buzilishi bolalar sog'lig'iga jiddiy xavf tug'diradi, chunki bu buzilishlar nafaqat bo‘y o‘sishi, balki ichki organlar, markaziy asab tizimi va psixomotor rivojlanishga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy tashxis usullari — laborator testlar, genetik tahlillar, MRT va skelet yoshini baholash kabi metodlar — gormonal buzilishlarni erta aniqlash imkonini beradi.

Zamonaviy davolash yondashuvlari (rekombinant gormonlar, insulinterapiya, L-tiroksin, GnRH agonistlari) ilmiy jihatdan asoslangan bo‘lib, bolalarda o'sish va rivojlanish ko‘rsatkichlarini normallashtirishga xizmat qiladi. Bunday muammolarni hal qilishda multidisiplinar yondashuv: endokrinolog, genetik, pediatr va psixologlarning hamkorligi muhim ahamiyatga ega.

Shu sababli, o'sish davridagi gormonal buzilishlarni erta aniqlash, individual davolash rejalarini tuzish va muntazam monitoring qilish bolalar sog'lig'ini saqlashning asosiy omillaridan biri bo'lib qoladi.

Takliflar

Maktabgacha va maktab yoshidagi bolalar uchun muntazam skrining dasturlarini yo‘lga qo‘yish — bo‘y o‘sishi, tana massasi va skelet yoshini baholash orqali gormonal buzilishlarni erta aniqlash.

Poliklinikalarda bolalar endokrinologiyasi bo‘limlarini mustahkamlash — zamonaviy diagnostika (ELISA, MRT, genetik testlar) imkoniyatlarini kengaytirish.

Davolash protokollarini individual tarzda ishlab chiqish — genetik tahlillar, klinik ko‘rsatkichlar va laborator natijalarga asoslanib terapiya tanlash.

Multidisiplinar yondashuvni rivojlantirish — endokrinolog, pediatr, genetik, psixolog va dietologning birgalikdagi ishlashini ta’minlash.

Ota-onalar va pedagoglar uchun ma’rifiy dasturlar tashkil qilish — o‘sish va rivojlanish buzilishlari belgilarini erta aniqlash bo‘yicha.

Innovatsion texnologiyalar (masalan, CGM, insulin pompasi, rekombinant gormonlar) qo‘llanilishini kengaytirish va ularni amaliyotga joriy qilish bo‘yicha milliy dasturlar ishlab chiqish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1.Sperling M.A. **Pediatric Endocrinology.** 5th edition. Elsevier, 2020. — 1104 p.
2.Melmed S., Polonsky K.S., Larsen P.R., Kronenberg H.M. **Williams Textbook of Endocrinology.** 14th edition. Elsevier, 2020. — 2080 p.
3.Xoliqov P.X. **Tibbiy biologiya va umumiy genetika.** Toshkent: «Tibbiyot», 2020. — 456 b.
4.Ross D.S., Biller B.M.K., Cook D.M. et al. **American Thyroid Association Guidelines for Diagnosis and Management of Hypothyroidism.** Thyroid, 2016; 26(10): 1289-1342.
5.World Health Organization. **Growth reference data for 5–19 years.** Geneva: WHO, 2007.
6.Никольский Б.П., Корнеев А.Н. **Эндокринология детского возраста.** Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2018. — 512 с.
7.O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi. **Bolalarda endokrin kasalliklar bo‘yicha milliy klinik protokollar.** Toshkent, 2021.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

STUDY OF THE LEVEL OF DOMESTIC TRAUMATISM AMONG SCHOOL-AGED CHILDREN IN THE KHOREZM REGION

A. S. Omanova

Urgench branch of the Tashkent Medical Academy

Otabek Abdullaev

3rd year 352nd group student of the department of medical prevention

Relevance: It is well known that children's bodies are in a stage of active development, making them more susceptible to various injuries. These injuries can negatively impact their physical and mental health, academic performance, and social activities, ultimately limiting their future opportunities. Additionally, they increase financial burdens on both the healthcare system and families. Therefore, studying the prevalence of domestic injuries among school-aged children and addressing this issue as a socially significant concern is of great importance.

Research Objective: To study and analyze the occurrence of domestic injuries among school-aged children in the Khorezm region. Based on the identified causes, to develop appropriate recommendations and preventive measures to reduce the incidence of such injuries.

Materials and Methods: For this study, data on injuries among school-aged children living in Urgench city, Yangiariq, and Qo'shko'pir districts of the Khorezm region from 2016 to 2020 were used as the primary material. Social-hygienic and sanitary-statistical methods were applied to analyze the findings.

Results and Discussion:

To study the prevalence of domestic injuries among children in the Khorezm region, one city (Urgench) and two rural districts (Ko'shko'pir and Yangiariq) were selected for analysis. The results showed that the injury rate in the studied areas was 24.65±0.23 per 1,000 children.

Moreover, injuries among boys (40.94±0.41) were found to be nearly six times higher than among girls (6.83±0.18). This indicator was found to be 4.6 times higher among children aged 6–9 years, 5.6 times higher among those aged 10–14 years, and 8.1 times higher among those aged 15–17 years. This suggests that the medical and

social causes of domestic injuries among children require a more in-depth scientific analysis whenever possible. During the studied years, the prevalence of injuries among children in the region showed an increasing trend until 2019, with a particularly noticeable rise among boys (27%). However, among girls, the injury rate remained relatively stable. An analysis of injuries by age groups revealed that as children grew older, the incidence of injuries also increased. Among children aged 15–17 years (41.90±0.63), the injury rate was found to be 2.2 times higher compared to those aged 6–9 years (18.70±0.33).

Among children aged 10–14 years, this indicator was found to be 20.42±0.33. Notably, in all age groups, the prevalence of injuries among boys showed an increasing trend over the studied years. However, among girls, an increase was observed only in the 15–17 age group, while in the other age groups, the injury prevalence remained unchanged. Among the different types of injuries, mechanical injuries were the most common among school-aged children. In the majority of cases (two-thirds), this was attributed to inadequate living conditions in the areas where the children resided.

Conclusion: Based on the findings, it can be concluded that studying and analyzing the prevalence of domestic injuries among school-aged children, and developing appropriate recommendations, solutions, and preventive measures based on the collected data, serve as an essential program for ensuring the health and well-being of future generations.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

ZAMONAVIY DIZAYNDA MILLIY NAQSHLAR: AN'ANA VA INNOVATSIYA UYG'UNLIGI

Ashurova Nafisa

Termiz davlat univertsiteti 3-kurs milliy libos,

Kashtachilik va to'qimachilik yo'nalishi talabasi.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada o'zbek milliy naqshlarining (islimiy, girih, hayvoniy va ramziy bezaklar) zamonaviy dizayndagi o'rni, ularning estetik va g'oyaviy talqini hamda innovatsion uslublar bilan uyg'unlashuvi tahlil qilinadi. Milliy naqshlarning liboslar, interyer, grafik va raqamli dizayndagi qo'llanish shakllari, ularni stilizatsiyalash va transformatsiya qilish uslublari yoritiladi. Muallif dizaynda milliylikni bezak emas, balki konseptual tamoyil sifatida qo'llash zarurligini ta'kidlab, an'ana va innovatsiya uyg'unligiga ilmiy-amaliy yondashuvni ilgari suradi.

Kalit so'zlar: milliy naqshlar, zamonaviy dizayn, an'ana, innovatsiya, estetik talqin, stilizatsiya, o'zbek madaniy merosi, raqamli texnologiyalar, vizual identitet, dizayn transformatsiyasi.

KIRISH

Zamonaviy dizayn san'ati bugungi global axborot maydonida shakllanib, nafaqat estetik ko'rinish, balki madaniy, ma'naviy va tarixiy qatlamlarni ham o'zida mujassam etishni talab qilmoqda. Ayniqsa, dizaynda milliy identitetni saqlab qolish, uni zamonaviy ifoda vositalari orqali qayta talqin etish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekistonning boy va serqatlam madaniy merosi, ayniqsa xalq amaliy san'atida uchraydigan naqshlar, bezaklar va ornamentlar bugungi dizayn yo'nalishlari uchun o'ziga xos ilhom manbaidir. Bu naqshlar orqali nafaqat milliy ruh, balki tarixiy qatlamlar, urf-odatlar, tabiatga bo'lgan estetik qarashlar va diniy-falsafiy g'oyalar aks etgan.

Milliy naqshlar — bu oddiy bezak emas, balki xalqning tafakkuri, dunyoqarashi va madaniy yodgorligi sifatida e'tirof etiladi. Bugungi kunda dizaynerlar bu naqshlarni stilizatsiya qilish, transformatsiyalash, raqamli formatlarda tasvirlash, yangi materiallar orqali aks ettirish kabi innovatsion usullar bilan yangicha shaklda talqin

etishga intilmoqda. Bunday yondashuvlar dizaynda an’ana va zamonaviylik uyg‘unligining samarali namunalarini yaratishga xizmat qiladi.

Mazkur maqola aynan shu jihatlarni tahlil etishga qaratilgan bo‘lib, zamonaviy dizayn amaliyotida milliy naqshlarning o‘rni, ularning innovatsion yondashuvlar bilan qayta talqini, estetik imkoniyatlari va texnologik yechimlari haqida batafsil tahlil beradi. Shuningdek, maqolada milliy naqshlarning xalqaro dizayn makonida qanday qabul qilinayotgani, ularning global auditoriyaga qanday ta’sir ko‘rsatishi ham muhokama qilinadi.

METODOLOGIYA

Ushbu maqola yozilishida nazariy tahlil, vizual kuzatuv, komparativ (taqqoslama) tahlil va sifatli tadqiqot usullaridan foydalanildi. Birinchi navbatda, o‘zbek xalq amaliy san’atiga oid ilmiy adabiyotlar, kataloglar, tarixiy manbalar hamda milliy naqshlarning semantik va estetik tahlilini o‘z ichiga olgan ilmiy maqolalar chuqur o‘rganildi.

Dizayn sohasidagi zamonaviy tendensiyalar, ayniqsa raqamli texnologiyalar yordamida milliy naqshlarning qanday tarzda stilizatsiya qilinayotgani va transformatsiya qilinayotgani internet platformalari, moda brendlari va ijodiy portfoliolar asosida tahlil qilindi. Amaliy qismda esa o‘zbekistonlik va xorijiy dizaynerlarning milliy naqshlardan foydalangan zamonaviy ishlanmalari taqqoslab o‘rganildi.

Metodologik yondashuvda madaniy-semiyotik talqinlar, dizayndagi estetik prinsiplarga asoslangan yondashuvlar, vizual kommunikatsiya nazariyalari ham qo‘llanildi. Ushbu usullar asosida an’anaviy naqshlar bilan zamonaviy dizayn o‘rtasidagi uzviylik, transformatsiya jarayonidagi stilistik o‘zgarishlar va texnologik innovatsiyalarning ta’siri o‘rganildi.

Shuningdek, dizaynerlar, rassomlar va san’atshunoslar bilan norasmiy suhbatlar asosida milliy naqshlarning zamonaviy dizayn kontekstida qanday qabul qilinayotgani, ularning ma’nodagi o‘zgarishlari ham tahlil etildi. Bu yondashuvlar maqolaning ilmiy asoslangan va kompleks tahlilga tayangan holda yozilishiga imkon yaratdi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, zamonaviy dizayn amaliyotida o‘zbek milliy naqshlarining roli izchil o‘sib bormoqda va ular ko‘plab sohalarda – liboslar dizayni, grafik bezaklar, interyer dizayni, raqamli ilustratsiyalar, brend identiteti kabi yo‘nalishlarda faol qo‘llanilayotgani aniqlandi. Ayniqsa, yosh dizaynerlar orasida an’anaviy naqshlarni

stilizatsiya qilish, ularni abstrakt yoki minimalistik shakllarda ifodalashga bo‘lgan qiziqish kuchaygan.

O‘rganilgan misollar asosida shuni ta’kidlash mumkinki, milliy naqshlar dizaynga faqat dekorativ qiymat emas, balki g‘oyaviy yuk ham olib kirmoqda. Bu naqshlar orqali muallif o‘zining milliylikka munosabatini, madaniy ildizlariga sadoqatini, estetik qarashlarini ifoda etadi. Naqshlar orqali vizual identitet yaratiladi, brendlar, loyihalar yoki mahsulotlar o‘ziga xoslik kasb etadi.

Shuningdek, raqamli texnologiyalar – grafik dizayn dasturlari, 3D model yaratish vositalari, sun’iy intellekt asosidagi generativ platformalar – milliy naqshlarni qayta ishlab chiqish, ularni yangicha talqinda tasvirlash imkoniyatini kengaytirayotgani aniqlandi. Bu esa dizaynerlarga naqshlarni turli formatlarda, zamonaviy auditoriyaga mos tilda talqin qilishda katta erkinlik bermoqda.

Tadqiqot davomida shuningdek aniqlanganki, ko‘plab dizaynerlar milliy naqshlarni to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirish o‘rniga ularni transformatsiya qilishga, ramziy va ma’naviy mazmunini saqlagan holda zamonaviy obrazlarda aks ettirishga intilmoqda. Bunday yondashuvlar orqali naqshlar o‘z mohiyatini yo‘qotmasdan, yangi dizayn kontekstida yashashda davom etadi.

Bundan tashqari, dizaynerlar va san’atshunoslar o‘rtasida o‘tkazilgan suhbatlar milliy naqshlarning zamonaviy ishlanmalarda ishlatilishi ijobiy baholanayotganini ko‘rsatdi. Ular bu naqshlarni o‘zbeklikning ifodasi, estetik boylik va dizaynda milliy brend asoschisi sifatida ko‘rmoqda.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, milliy naqshlar dizaynda an’anani saqlagan holda innovatsiyaga yo‘l ochmoqda. Ular orqali dizaynerlar o‘z milliy merosiga tayanib, zamonaviy auditoriyaga yo‘naltirilgan, raqamli imkoniyatlardan foydalangan holda o‘ziga xos mahsulotlar yaratmoqda. Bu esa milliy naqshlarning faqat o‘tmish timsoli emas, balki kelajak dizaynining ajralmas qismi ekanini tasdiqlaydi.

MUHOKAMA

Bugungi global madaniyatlar to‘qnashuvi va texnologik taraqqiyot sharoitida dizayn sohasi ham yangilanish, identitetni qayta ochish va uni zamonaviy shaklda ifodalash zaruratiga duch kelmoqda. Aynan shunday sharoitda o‘zbek dizaynerlari uchun milliy naqshlar – o‘tmish bilan bugunni, an’ana bilan innovatsiyani bog‘lovchi muhim vositaga aylangan. Ushbu naqshlar o‘zbek xalqining tarixiy xotirasi, dunyoqarashi va

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

estetik didining ifodasi sifatida nafaqat dekorativ, balki konseptual jihatdan ham kuchli semantik yuklamaga ega.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, an'anaviy naqshlarning zamonaviy dizaynga integratsiyalashuvi ikki asosiy yo'nalishda kechmoqda: birinchisi — ularni to'g'ridan-to'g'ri ishlatish, ya'ni klassik ko'rinishda aks ettirish; ikkinchisi esa — ularni stilizatsiya qilish va transformatsiyalab yangi shaklga solishdir. Har ikkala yondashuvning o'z afzalliklari mavjud bo'lib, ular dizaynerning maqsadi, auditoriyasi va ifodaviy tiliga qarab belgilanadi. Stilizatsiya va abstraktsiyalash orqali naqshlar zamonaviy grafikalar, minimalist kompozitsiyalar va raqamli interfeyslar bilan uyg'unlashadi.

Raqamli texnologiyalar, ayniqsa 3D modellash, generativ dizayn, sun'iy intellekt asosidagi grafik vositalar yordamida milliy naqshlar yangicha kontekstda talqin qilinmoqda. Bu esa dizaynerlarga yuqori aniqlikdagi, o'zgaruvchan va interaktiv tasvirlar yaratish imkonini bermoqda. Masalan, CLO 3D kabi platformalarda milliy naqshlar asosida virtual liboslar yaratilib, moda ko'rgazmalari raqamli muhitda namoyish etilmoqda. Bunday yondashuvlar nafaqat vaqt va resurs tejamkorligini, balki xalqaro maydonda milliy obrazlarni tezkor tarqatish imkoniyatini ham ta'minlaydi.

Biroq, naqshlarning zamonaviy dizaynga qo'shilishi doimo ehtiyotkorlikni talab etadi. Ularni noto'g'ri kontekstda ishlatish, ma'naviy yoki madaniy mazmunini inkor etuvchi talqinlar dizaynda yuzaki yondashuvlarga sabab bo'lishi mumkin. Shu bois, dizaynerlar nafaqat estetik, balki madaniy mas'uliyat bilan harakat qilishi lozim.

Muhokama davomida shuningdek, milliy naqshlarning dizayndagi ijtimoiy vazifasi haqida ham fikr yuritildi. Ular jamiyatda milliy g'urur va o'zlikni anglash hissini mustahkamlash, yosh avlodda madaniy merosga hurmat uyg'otish, o'zbek dizayn maktabini rivojlantirishda kuchli turtki bo'lib xizmat qilmoqda.

Umuman olganda, milliy naqshlar zamonaviy dizaynda faqat estetik element emas, balki ma'naviy qadriyatlar, tarixiy xotira va innovatsion yondashuvlar uyg'unligining timsolidir. Ularni turli formatlarda, ammo mohiyatiga sodiq qolgan holda talqin qilish — bugungi dizaynerlarning asosiy badiiy va madaniy vazifalaridan biridir.

XULOSA

O'rganilgan materiallar, tahlillar va amaliy kuzatuvlar asosida shuni xulosa qilish mumkinki, zamonaviy dizaynda milliy naqshlardan foydalanish — bu faqat dekorativ elementlar bilan cheklanmaydigan, balki chuqur ma'naviy, estetik va konseptual ahamiyatga ega bo'lgan badiiy jarayondir. O'zbek xalqining boy madaniy merosidan

o‘rin olgan naqshlar nafaqat tarixiy qadriyatlar, balki xalqning dunyoqarashi, tabiatga bo‘lgan munosabati va falsafiy qarashlarining vizual aksidir.

Zamonaviy dizaynerlar bu merosni yangicha ko‘rinishda talqin etar ekanlar, ular an’anani zamonaviylik bilan uyg‘unlashtirish, texnologiyalar bilan birlashtirish orqali milliy naqshlarga yangi hayot baxsh etmoqda. Stilizatsiya, transformatsiya va raqamli formatlarga moslashtirish orqali naqshlar zamonaviy brendlar, moda, grafik dizayn, interyer bezagi va san’at asarlarida o‘z ifodasini topmoqda.

Shuningdek, zamonaviy dizayn vositalari yordamida yaratilgan milliy naqshlar asosidagi mahsulotlar xorijiy bozorlarda ham qiziqish uyg‘otmoqda. Bu esa o‘z navbatida O‘zbekistonning madaniy diplomatiyasiga hissa qo‘shib, milliy san’atni global miqyosda tanitish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, bu jarayonda dizaynerlarning madaniy mas’uliyatni chuqur his qilishi, naqshlarning ma’nosini, kontekstini va tarixiy mohiyatini to‘g‘ri talqin qilishi muhim sanaladi.

Natijada, zamonaviy dizaynda milliy naqshlar nafaqat estetik boylik, balki ma’naviy tayanch, madaniy uzviylik va innovatsion ilhom manbai sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ularni zamonaviy dizayn tiliga moslashtirish orqali biz milliy merosimizni faqat saqlab qolmaymiz, balki uni global dizayn maydoniga olib chiqib, yangi avlod uchun dolzarb va jozibador shaklda taqdim etamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xasanova M. “O‘zbek milliy naqshlari: kelib chiqishi va rivojlanish bosqichlari.” — Toshkent: San’at, 2020.

2. Karimov A. “Milliy bezak san’ati va zamonaviy dizayn.” // O‘zbekiston san’ati jurnali, 2022, №4.

3. Axmedova D. “Naqshlar estetikasi va ularning dizayndagi talqini.” — Termiz: TDPU nashriyoti, 2021.

4. Usmonova Z. “O‘zbek milliy liboslaridagi naqsh bezaklarining semantik tahlili.” // Dizayn va moda, 2023, №2.

5. O‘zbekiston Respublikasi madaniy merosi: “Milliy naqshlar to‘plami.” — Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2019.

6. Khalikov R., Nematov B. “Zamonaviy dizayn asoslari.” — Toshkent: O‘qituvchi, 2020.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

SANOAT ROBOTLARI VA ULARNING STRUKTURASI ROBOTLARNING AVLODI

Samatova Fotima Otabekovna
Termiz davlat pedagogika instituti
texnologik ta’lim yo’nalishi 2-kurs talabasi

Annatatsiya Ushbu maqolada sanoat robotlarining paydo bo‘lishi, rivojlanish bosqichlari va ularning strukturaviy xususiyatlari ilmiy yondashuv asosida yoritilgan. Robototexnika sohasida mavjud bo‘lgan avlodlar ketma-ketligi, ularning texnik imkoniyatlari, qo‘llanilish sohalari va texnologik taraqqiyotga ta’siri haqida chuqur tahlillar keltirilgan.Sanoat robotlarining me’yoriy elementlari, boshqaruv tizimlari va zamonaviy sanoatdagi o‘rni, ayniqsa to‘rtinchi avlod robotlarining sun’iy intellekt bilan uyg‘unlashuvi asosida ishlab chiqilgan namunalar haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: sanoat robotlari, robototexnika, avlodlar, strukturaviy tahlil, boshqaruv tizimi, sun’iy intellekt.

Sanoat robotining ishlash printsipi Sanoat roboti - bu ishlab chiqarish uskunasining bir turi bo'lib, uning asosiy vazifasi ish uchun zarur bo'lgan harakat va quvvatni ta'minlashdir. Uning asosiy ish printsipi manipulyatorning harakatlanuvchi qismlari harakati orqali avtomatik ravishda qo'l san'atlarining ishlash funktsiyasi va texnik talablarini amalga oshirishdir. Shuning uchun, asosiy funktsiyalar va asosiy ish printsiplari nuqtai nazaridan, sanoat robotlari va dastgohlar bir xil xususiyatlarga ega: ularning terminal drayverlari pozitsiyani o'zgartirish talablariga ega va terminal drayverlarining pozitsiyasini o'zgartirish koordinatali harakatni talab qiladi. Albatta, robotlarning ham o'ziga xos talablari bor, asosan bo'g'inlar shaklida. Robotlar qattiqlik va aniqlik uchun nisbatan past talablarga ega bo'lgan katta moslashuvchanlikni talab qiladi. Sanoat robotlarini loyihalash tizimi Robotning funktsiyalarini to'rt qismga bo'lish mumkin: operator, terminal starter, sensor tizimi va boshqaruvchi. Operator: tayanch, qo'l va bilak, uzatish mexanizmi, haydovchi tizimi va boshqalardan iborat. Uning vazifasi bilakdagi ma'lum bir ish joyini o'zgartirish va bilakni terminal drayveri ishlash talablariga javob berishi uchun sozlashdir. Terminal starter: sanoat robot qo'li sifatida ham tanilgan, bu bilagiga o'rnatilgan sanoat robot qismi bo'lib, ish qismini to'g'ridan-to'g'ri ushlash yoki boshqarish imkonini beradi. Sensor tizimi: bu robot ishni inson kabi samarali bajarishi mumkinligini anglatadi. Sensor funktsiyasi Tashqi sezgi

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

funktsiyasini baholash kerak. Taktika odatda robotlarni boshqarish bilan bog'liq. Ko'rish ob'ektlarning mavjudligini, ularning taxminiy pozitsiyalarini, pozitsiyalarini va boshqa holatlarni aniqlash uchun ishlatiladi. Boshqa tomondan, teginish aniq ko'rishga yordam beradi. U ob'ektning nozik holatini aniqlay oladi. Nazoratchi: Robotni boshqarish tizimi robotning miyasi va robotning funktsiyasi va ishlashini belgilovchi asosiy omil. U asosan sanoat robotining ish joyidagi harakat holatini, joylashishini va yo'lini, ish ketma-ketligini va ish vaqtini nazorat qiladi. U oddiy dasturlash, dasturiy ta'minot menyusi bilan ishlash, do'stona inson-kompyuter interfeysi, tez va qulay onlayn ishlash va boshqalar xususiyatlariga ega. Robot tomonidan qo'llaniladigan boshqaruv tizimiga quyidagilar kiradi: nuqta va kontur; Sinxron va asinxron; Raqamli va analog. Boshqarish tizimining maxsus sxemasi robotning texnik va iqtisodiy talablariga va jarayon vazifasining xususiyatlariga ko'ra tanlanishi mumkin.

Zamonaviy robotlar tashqi ko‘rinishi va dizayni jihatidan juda farq qilishi mumkin. Bugungi kunda sanoat korxonalarida tashqi ko‘rinishi (texnik yoki iqtisodiy sabablarga ko‘ra) "inson" dan uzoq bo‘lgan turli xil robotlardan foydalanilmoqda. Bundan tashqari, uni robot yoki operator boshqarishi yoki oldindan o‘rnatilgan dastur orqali boshqarishi mumkin. Zamonaviy robotlarning namunalari - o‘zini o‘zi boshqaradigan mexanik odamlarning birinchi amaliy qo‘llanilishi to‘g'risidagi ma'lumotlar ellinistik davrga to‘g'ri keladi. O‘sha paytda to‘rtta oltin suv bilan qoplangan ayollar haykali Faros orolidagi mayoqqa o‘rnatildi. Kun davomida ular quyoshda porlaydilar, kechalari esa har doim uzoqdan yaxshi ko‘rinish uchun yorqin ranglarda yoritib turiladi. Biroz vaqt o‘tgach, ushbu haykallar burilib, signal beradi; tunda ular karnay-surnay chalib, suzuvchilarni qirg'oq bo‘yi haqida ogohlantiradilar. Robotlar, asosan, 3 turga bo linadi: qat iy dastur asosida ishlaydigan Robot,‘ ’ odam (operator) boshqaradigan Robot va sun iy intellektli (integralli) Robot Ish ’ bajarish turiga qarab, Robot manipulyatorlar, axborot uzatuvchi Robot, odimlovchi Robot va boshqalarga bo linadi. Robotlarning tashqi ko rinishi ham, xattiharakatlari ham odamni eslatadi, ya ni ular antropomorf (odamsimon)’ mashinalar hisoblanadi va boshqa mashinalardan shu xususiyati bilan farq qiladi. Robotlar texnikasining asosiy 2 yo nalishi mavjud: sanoatda ishlatiladigan ‘ va favqulodda (ekstremal) sharoitda ishlatiladigan Robotlar texnikasi. Sanoatda ishlatiladigan Robot, Mas, Robotmanipulyatorda „mexanik qo llari“ va tashqi ‘ boshqarish pulti yoki o ziga o rnatilgan dasturli boshqarish qurilmasi, EHM ‘ ‘ (kompyuter) bo ladi. Operator P. qo llarining harakatini bevosita yoki televizor ‘ ‘ ekranidan kuzatib boshqaradi. Ko pincha Robot avtomatik boshqarish tizimi bilan ‘ jihozlanadi. Robotmanipulyatorlar, asosan, kishi salomatligi uchun xavfli bo lgan ‘ (ekstremal) sharoitlarda qo llaniladi. Robotlar jarayonlarni avtomatlashtirishning ‘ eng

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

samarali vositasi hisoblanadi. Aynan qanday mashinalar robot, deb atalishi mumkinligi haqida aytadigan bo‘lsak, odatiy robot quyidagi sifatlarga ega bo lishi kerakligi ta kidlanadi: ‘ ’ - Tabiiy emas, ya ni ongli mavjudot tomonidan yasalgan. ’ - Atrof-muhitni kuzata oladi (ko rish orqali kuzatishi shart emas; boshqa tur ‘ sezgi ham bo lishi mumkin). ‘ - Atrof-muhit bilan interfaol munosabatda bo la oladi. Qandaydir darajada aqlli , ya ni (mustaqil yoki oldindan dasturlangan) qaror ’ qabul qila oladi. - Dasturlana oladi. - Aylanish yoki parallel ko chish ‘ o qlari bilan harakat qila oladi. ‘ - Epchil manipulatsiyalarni bajara oladi. Sanoat robotlari, ularning turlari Sanoat roboti deb manipulyar xamda boshqarish sistemasidan iborat bo‘lgan mexaniq qurilmaga aytiladi. Manipulyator deb odam qo‘li xarakati yoki ishchi funksiyalarini bajara oladigan va odam orqali yoki avtomatik ravishda boshqariladigan qurilmaga aytiladi. Manipulyator asosan yuritmalardan, uzatish mexanizmlaridan, muvozanatlovchi yuklardan xamda changal qurilmalaridan iborat. Ijrochi qurilma Robotlar bilan ishlashda sensorlar va monitoring tizimlari xavfsizlikni ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Sensorlar muhitni kuzatib, insonlar yaqinlashganda robotning harakatini to'xtatishi mumkin. Innovatsion yechimlar, masalan, 3D sensorlar, LiDAR va sun'iy intellekt asosidagi monitoring tizimlari xavfsizlikni yanada oshiradi. Masalan, LiDAR tizimi ob'ektlarni aniqlash va ularni xaritalashda qo'llaniladi, bu esa robotlarning insonlar bilan o'zaro aloqasini yaxshilaydi. 2.2. Inson-mashina interfeyslari: Inson-mashina interfeyslari, masalan, sensorli ekranlar, ovozli buyruqlar yoki harakat sezuvchilar yordamida inson va robot o'rtasida samarali aloqao'rnatish mumkin. Interfeys dizayni va foydalanuvchi tajribasi muhim ahamiyatga ega; interfeyslarda intuitiv dizayn va tushunarli ko'rsatmalar ishlatilishi kerak. Masalan, foydalanuvchilar uchun qulay interfeyslar orqali robotning harakatlarini boshqarish jarayoni osonlashtiriladi.

2.3. Ta'lim va o'qitish: Xavfsiz ishlash uchun xodimlarni ta'lim berish muhimdir. Xodimlar robotlar bilan ishlash qoidalari va xavfsizlik standartlari haqida muntazam ravishda o'qitilishi kerak. Ta'lim dasturlarini takomillashtirish uchun innovatsion o'quv metodikalarini, masalan, simulyatsiya va amaliy mashg'ulotlarni qo'llash zarur. shuningdek, simulyatsion mashg'ulotlar orqali xodimlarga real vaziyatlarda qanday harakat qilishlarini o'rgatish mumkin.

3. Kelajakdagi tendentsiyalar: Kelajakda robotlarning xavfsizligi yanada muhim bo'ladi. Sun'iy intellekt va mashinani o'rganish texnologiyalari yordamida robotlar insonlar bilan o'zaro aloqani yanada yaxshilaydi va xavfsizlikni ta'minlaydi. Bundan tashqari, avtonom robotlar va ularning jamiyatdagi roli, mehnat bozoridagi o'zgarishlar haqida ham chuqurroq tahlil o'tkazish zarur. masalan, avtonom robotlar va ularning

jamiyatdagi roli, mehnat bozoridagi o'zgarishlar haqida ham chuqurroq tahlil o'tkazish zarur.

4. Amaliy misollar: Sanoat robotlari bilan ishlashda muvaffaqiyatli amaliyotlar mavjud. Masalan, avtomobil ishlab chiqarish korxonalarida robotlar yordamida avtomobil yig'ish jarayonlari tezligi va sifatini oshirish mumkin. Shuningdek, logistika sohasida robotlar omborlarda yuklarni avtomatik ravishda tashish uchun qo'llanilmoqda, bu esa ish jarayonini soddalashtiradi va xavfsizlikni oshiradi. Bu misollar robotlarni xavfsiz va samarali ishlatishning amaliy jihatlarini ko'rsatadi. 5. Ish joyidagi xavfsizlik: Ish joyidagi xavfsizlikni ta'minlash uchun zarur choralar ko'rish muhimdir. Ish joyida xavfsizlikni oshirish uchun xavfsizlikni boshqarish tizimlarini joriy etish, xavfli zonalarni belgilash va muntazam ravishda xavfsizlik tekshiruvlarini o'tkazish tavsiya

Kreativ xulosa Kelajakda robotlar nafaqat ishlab chiqarishda, balki ta’lim, tibbiyot, xizmat ko‘rsatish kabi sohalarda ham faol ishtirok etadi. Bu esa yangi kasblarning paydo bo‘lishiga, texnik madaniyatning yuksalishiga sabab bo‘ladi. Talabalar robototexnika sohasida ijodiy fikrlash va innovatsion g‘oyalarni ilgari surish orqali ilm-fan va texnologiya integratsiyasini amalga oshirishlari mumkin

Adabiyotlar:

1. ISO 10218 - Industrial robots – Safety requirements. International Organization for

2. ISO/TS 15066 - Robots and robotic devices – Collaborative robots. International
3. ISO 12100 - Safety of machinery – General principles for design – Risk assessment and risk reduction. International Organization for Standardization.

4. ANSI/RIA R15.06 - American National Standard for Industrial Robots and Robot

5. Siciliano, B., & Khatib, O. (2016). Springer Handbook of Robotics. Springer.

6. Russell, S., & Norvig, P. (2020). Artificial Intelligence: A Modern Approach. 7. Bogue, R. (2020). "Industrial robots: A review of recent developments and future directions." Industrial Robot: An International Journal, 47(3), 276-284.
8. Kumar, K. (2019). "Human-Robot Interaction: A Review." Robotics and Autonomous Systems, 109, 44-58.9. O'zDSt 2241-2018 - Sanoat robotlari uchun xavfsizlik talablari va sinov usullari

10. O'zDSt 2242-2018 - Robototexnika tizimlarida xavfsizlikni ta'minlash bo'yichaasosiy talablar

11. Jumaniyazov, A. (2021). "Sanoat robotlari va ularning xavfsizligi." O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi Axborotnomasi, 3(1), 45-50.
12. Qodirov, S. (2022). "Robototexnika va mehnat muhofazasi." Qarshi Davlat Universiteti Ilmiy Izlanishlar Jurnali, 2(2), 25-30.

13. Abdulloh, O. (2020). "Sanoat robotlari va xavfsizlik standartlari." O'zbekiston Innovatsion Rivojlanish Markazi Ma'ruzalar to'plami, 1, 12-15.14. Tursunov, A. (2023). "Yangi avlod robototexnikasi va uning xavfsiz ishlashi." O'zbekiston Respublikasi Mehnat va Ijtimoiy Ta'minot Vazirligi Axborotlari, 4(2),

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

THE METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPING LOGICAL THINKING IN PRIMARY SCHOOL MATHEMATICS LESSONS

Khudaikulova Saida Zakirovna
Teacher of Termez State Pedagogical Institute
Phone: +99890-246-47-47
E-mail: hudaykulova.sz@gmail.com
Ruzikulov Shokhabbos
1st-year student of
Temez State Pedagogical Institute

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishning zarurati, ularni rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodik yondashuvlar va matematik darslarda qo‘llaniladigan usullar haqida fikr yuritiladi. Mantiqiy fikrlashning shakllanishi nafaqat matematika fanini o‘zlashtirish, balki o‘quvchining kundalik hayotdagi muammolarni hal etish qobiliyatini rivojlantiradi.

Аннотация: В статье рассматривается необходимость формирования навыков логического мышления у учащихся начальных классов, а также методические подходы и методы, используемые на уроках математики. Формирование логического мышления способствует не только успешному усвоению математики, но и развитию умений решать жизненные задачи.

Annotation: This article discusses the importance of developing logical thinking skills in primary school students, along with methodological approaches and techniques used in math lessons. The formation of logical thinking helps not only in mastering mathematics but also in enhancing students' ability to solve real-life problems.

Kalit so‘zlar: mantiqiy fikrlash, boshlang‘ich sinf, matematika, metodika, o‘qitish usullari, didaktik o‘yinlar, fikrlash ko‘nikmalari

Ключевые слова: логическое мышление, начальные классы, математика, методика, методы обучения, дидактические игры, навыки мышления

Keywords: logical thinking, primary school, mathematics, methodology, teaching methods, didactic games, thinking skills

The modern education system requires the formation of students' skills in independent thinking, analysis, and drawing conclusions. This is especially important at the primary education level, where developing logical thinking holds great significance. Mathematics is one of the most essential tools in this regard, as it

contributes to shaping analytical, algorithmic, and reflective thinking in students. Activities aimed at developing logical thinking among primary school students broaden their cognitive horizons, encourage deep thinking, and improve their decision-making skills.

From the very beginning of school education, it is necessary to properly guide children's cognitive development, helping them evaluate real-life situations, analyze them, and understand cause-and-effect relationships. From this perspective, fostering logical thinking through mathematics lessons is one of the pressing methodological challenges.

The Concept and Stages of Logical Thinking

Logical thinking is the ability to analyze cause-and-effect relationships, generalize, classify, compare, and draw accurate conclusions. These skills develop naturally in children, but a systematic methodological approach is required to nurture them effectively.

For primary school students, logical thinking develops in the following stages:

- **Visual-logical thinking (Grade 1):** understanding similarities and differences based on images.
- **Basic algorithmic thinking (Grade 2):** recognizing and applying sequences and rules.
- **Problem-solving-based thinking (Grades 3–4):** finding solutions using various methods, analyzing, and explaining.

Methods for Developing Logical Thinking

The following methods are considered effective in primary school mathematics lessons:

1. **Problem-based learning** – encourages students to make independent decisions. For example, at the beginning of a lesson, give tasks based on questions like "Why?" or "How?"
2. **Didactic games** – help students understand numbers, shapes, and logical sequences through playful activities. Examples:
    - "Find the increase"
    - "What's missing?"
    - "Arrange correctly"
3. **Logical tasks and exercises** – assignments that encourage deep thinking:
    - Problems involving the fulfillment of two conditions simultaneously
    - "In what order?"
    - "Find the incorrect choice"

4. **Working with crosswords, diagrams, and logical chains** – develops analytical thinking, observation, and reasoning.
5. **Pair and group activities** – reinforce skills in exchanging ideas, decision-making, and logical justification.

Methodological Approach to Selecting Educational Materials

Educational materials must align with the age and psychological characteristics of the children. Tasks should meet the following criteria:

- **Simplicity:** use clear language and real-life examples.
- **Logical structure:** each task should involve a cause-and-effect relationship.
- **Engagement:** assignments should be thought-provoking and encourage reflection.

Examples:

- Find the sequence: 2, 4, 6, ?, ? (Each number increases by 2)
- Match by relationship: 3 – red, 4 – green, 5 – ? (Each odd number is associated with a color)

The Role of the Teacher

The teacher is not only a knowledge provider but also a guide for students' thinking. They must:

- Focus specifically on logical tasks during lesson planning;
- Choose approaches that consider each student's level of thinking;
- Engage students in reflective thinking through questions and problem situations during lessons.

Developing logical thinking in primary school students is a key factor in enhancing their intellectual potential. To organize this process effectively through mathematics education, various methodological approaches should be employed, including problem-based tasks, game-based activities, and reflection-based exercises.

This will not only improve students' mathematical literacy but also foster their ability to think logically in any situation. As a result, students will grow into individuals capable of making independent decisions, conducting analysis, and solving real-life problems effectively.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xudaykulova, S. Z. (2024). TEXNIK IJODKORLIK TUSHUNCHASINING TA'RIFLANISHI, SHAKLLANISH DAVRLARI. Inter education & global study, (4 (1)), 110-116.
2. ХУДАЙКУЛОВА, С. З. (2023). ИССЛЕДОВАНИЕ ЛИНИИ УРОВНЯ БОЛЬШОГО ПОЛИНОМА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ КОМПЬЮТЕРНОЙ АЛГЕБРЫ. World of Scientific news in Science, 1(1), 139-145.Abdullayeva D.

"Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy fikrlashini shakllantirish asoslari", TDPU, 2020.

3. Ne'matova, D. (2025). DEVELOPING STUDENTS'CONSCIOUS READING SKILLS BASED ON INTERNATIONAL EXPERIENCES (USING THE EXAMPLE OF EGRA STUDIES). *Современные подходы и новые исследования в современной науке*, *4*(4), 69-73.
4. Ne'matova, D., & Yo'ldashova, H. (2024). STRATEGIES FOR DEVELOPING MATHEMATICAL LITERACY IN PRIMARY GRADES BASED ON INTERNATIONAL STANDARDS. *Medicine, pedagogy and technology: theory and practice*, *2*(12), 314-319.Jalilova N. "Matematika o'qitish metodikasi", Toshkent, 2018.
5. Hasanova Z. "Didaktik o'yinlar orqali mantiqiy fikrlashni rivojlantirish", Xalq ta'limi jurnali, 2021, №3.
6. Vygotskiy L.S. "Psixologiya va ta'lim", Moskva, 1986.
7. EGRA metodik qo'llanmasi, 2022.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA TEXNALOGIYA FANIDA FANLAR ARO YONDASHUV ORQALI O‘QUVCHINING AMALIY KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

Fan o‘qituvchisi: **Bobomurotova Latofat Elmurodovna**

Baratova Feruza Shavkatovna
University of innovation technologies universiteti Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim fakulteti Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 1 BT 21 guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinflarda texnologiya fanini o‘qitishda fanlararo yondashuvning o‘rni va ahamiyati yoritiladi. Fanlararo integratsiya orqali o‘quvchilarda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish, texnik ijodkorlik, hayotiy bilimlarni mustahkamlash kabi jihatlarning rivojlanishi tahlil qilinadi. Xususan, texnologiya fanining matematika, ona tili, tabiiy fanlar va tasviriy san’at bilan uyg‘unligi o‘quvchilar tafakkurini kengaytirishi, ularning mustaqil fikrlashi va ijodiy yondashuvini kuchaytirishi ko‘rsatib beriladi. Shuningdek, maqolada samarali metodik yondashuvlar, loyiha asosidagi o‘qitish usullari va STEAM integratsiyasining afzalliklari ham bayon qilinadi. Mazkur yondashuv boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘quvchilarni faol subyekt sifatida shakllantirish, ularni hayotga tayyorlashda muhim vosita sifatida ko‘riladi.

Kalit so’zlar: boshlang‘ich ta’lim, texnologiya fani, fanlararo yondashuv, amaliy ko‘nikmalar, ijodiy fikrlash, integratsiyalashgan ta’lim, loyiha asosidagi o‘qitish, STEAM yondashuvi, kasbga yo‘naltirish, ta’lim samaradorligi

Kirish

XXI asrda ta’lim-tarbiya tizimida yuz berayotgan o‘zgarishlar, axborot texnologiyalarining keng joriy etilishi, zamonaviy kasblarga bo‘lgan talabning ortib borishi maktab ta’limi oldiga ham yangi vazifalarni qo‘ymoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich sinfda o‘quvchilarda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish, ularni mustaqil fikrlashga, faoliyat orqali o‘rganishga yo‘naltirish ta’lim samaradorligini oshiradi.

Bu borada texnologiya fanining o‘rni beqiyos. Texnologiya darslari bolalarda nafaqat ishlov berish, qurish, yasash kabi amaliy ko‘nikmalarni, balki mehnatga, tabiiy resurslardan oqilona foydalanishga bo‘lgan munosabatni ham tarbiyalaydi. Bunda

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

fanlararo yondashuv orqali darslarni olib borish o‘quvchining har tomonlama rivojlanishiga zamin yaratadi.

Texnologiya fanining boshlang‘ich ta’limdagi o‘rni

Texnologiya fani – bu o‘quvchilarga atrof-muhitdagi buyumlar tuzilishi, ularning yaratilishi, ishlatilishi va xavfsizligi haqida boshlang‘ich tushunchalarni beruvchi fandir. U nafaqat nazariy bilim, balki kundalik hayotda zarur bo‘lgan amaliy

ko‘nikmalarni ham o‘rgatadi. Bolalar dars jarayonida oddiy mehnat vositalaridan foydalana boshlaydi, materiallar bilan ishlashni, ishlash tartibini va gigiyena

qoidalarini o‘zlashtiradilar.

Boshlang‘ich ta’limda texnologiya fanining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

• O‘quvchilarda mustaqil mehnat qilish ko‘nikmasini shakllantirish; Ularni ijodkorlikka yo‘naltirish;

• Atrof-muhitga, buyum va vositalarga ehtiyotkorona munosabatda bo‘lishga o‘rgatish;

• Kasb-hunarga qiziqishini uyg‘otish;

• Tabiiy va sun’iy materiallar bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Darslar davomida o‘quvchilar turli buyumlar yasash, bezash, chizmachilik, tikuvchilik, yog‘och bilan ishlash, shuningdek, ekinlar parvarishi kabi faoliyatlarda ishtirok etadilar. Bunda bolalarning nafaqat qo‘l mehnatiga, balki estetik didiga, xayolotiga va mas’uliyat tuyg‘usiga ham ta’sir etiladi.

Texnologiya fanining o‘ziga xos xususiyati – bu fanlararo integratsiyani qo‘llab quvvatlashi. Masalan, matematika (o‘lchash, shakllar), tabiatshunoslik (o‘simliklarni

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

parvarishlash), tasviriy san’at (bezatish), ona tili (ish ketma-ketligini yozma ifodalash) fanlari bilan uzviy bog‘liq.

Boshlang‘ich sinflarda texnologiya fani o‘quvchilarga:

• oddiy mehnat faoliyatini o‘rgatish;

• vositalar bilan ishlash malakasini shakllantirish;

• ijodkorlikni rivojlantirish;

• jamoa bilan ishlashga o‘rgatish kabi ko‘plab ko‘nikmalarni singdiradi.

Texnologiya darslari orqali o‘quvchilar o‘z qo‘li bilan narsa yasash, uni loyihalash va estetik bezash kabi faoliyatlar bilan shug‘ullanadilar. Bunday faoliyat ularni o‘z qobiliyatlarini aniqlashga va rivojlantirishga yordam beradi.

Fanlararo yondashuvning mazmuni

Fanlararo yondashuv deganda turli fanlar o‘rtasidagi bog‘liqlik asosida darsni olib borish, bir fan doirasida boshqa fanlar elementlaridan foydalanish tushuniladi. Bu uslub orqali o‘quvchilarda chuqurroq tushuncha, tahlil qilish qobiliyati va amaliy ko‘nikmalar shakllanadi.

Misollar:

• Matematika Texnologiya: o‘lchov birliklari, shakllar bilan ishlash, simmetriya, uzunlikni aniqlash, nisbatlar;

• Tabiatshunoslik Texnologiya: daraxt turlari, yog‘ochning xossalari, tuproq va suv bilan ishlash;

• Tasviriy san’at Texnologiya: bezak san’ati, naqshlar, kollaj, dizayn;

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Ona tili Texnologiya: ish tartibini og‘zaki va yozma ifoda qilish, matn bilan ishlash.

Fanlararo yondashuv asosida darsni tashkil etish bosqichlari

1. Rejalashtirish bosqichi: mavzu tanlanadi, bog‘lanadigan fanlar aniqlanadi, darsning maqsadi va vazifalari belgilanadi.

2. Amalga oshirish bosqichi: mashg‘ulotlar turli fan elementlari asosida tashkil qilinadi.

3. Tahlil va baholash bosqichi: natijalar tahlil qilinadi, o‘quvchilarning ishtiroki va yondashuvning samaradorligi baholanadi.

Amaliy faoliyat va loyihalash asoslari

Texnologiya fanida loyiha uslubidan foydalanish o‘quvchining mustaqil fikrlashi, rejalashtirishi va muammoga yechim topishini rivojlantiradi. Masalan:

• Loyiha mavzusi: “Mening orzu bog‘im” — o‘quvchilar o‘z bog‘i loyihasini chizadi, undagi o‘simliklar, ularni parvarishlash haqida ma’lumot beradi (tabiatshunoslik).

• Buyum yasash: qog‘ozdan geometrik shakllar yasash (matematika), ularni bezatish (tasviriy san’at), bu haqda yozma bayon qilish (ona tili).

O‘quvchida shakllanadigan kompetensiyalar

Fanlararo yondashuv asosida olib borilgan texnologiya darslari natijasida o‘quvchilarda quyidagi ko‘nikmalar shakllanadi:

• Amaliy mehnat faoliyati ko‘nikmalari;

• Kasbga yo‘naltirilgan fikrlash;

• Tashabbuskorlik va ijodkorlik;

• O‘z ishini baholay olish;

• Jamoa bilan ishlash va fikr almashish.

O‘qituvchi roli va metodik yondashuvlar

O‘qituvchi fanlararo integratsiya qilishda:

• har bir fan bilan texnologiya fanini bog‘lay olishi;

• interaktiv metodlardan (klaster, akvarium, rolga kirish) foydalana olishi;

• o‘quvchining yoshiga mos amaliy faoliyat turlarini tanlashi lozim.

Darslar o‘yinli, qiziqarli va ko‘rgazmali tashkil etilganda samaradorlik oshadi. Boshlang‘ich sinflarda texnologiya fanida fanlararo yondashuvdan foydalanish o‘quvchining shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim omildir. Bunday yondashuv bolalarni o‘z fikrini mustaqil bildirishga, kasb tanlashga tayyorlashga va ijodiy faoliyatga yo‘naltiradi. Eng muhimi, bu orqali o‘quvchilar nazariy bilimlarni hayotiy holatlarda qo‘llashga o‘rganadilar. Ta’lim jarayonida o‘qituvchining roli beqiyosdir.

Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchilar uchun o‘qituvchi nafaqat bilim manbai, balki tarbiyachi, yo‘lko‘rsatuvchi va namunadir. Texnologiya fanida esa o‘qituvchi o‘quvchilarni amaliy faoliyatga jalb etuvchi tashkilotchi sifatida maydonga chiqadi. Shuning uchun o‘qituvchining roli va metodik yondashuvlari bu fanni muvaffaqiyatli o‘qitishda muhim ahamiyatga ega.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi:

• Yaratgan muhitga mas’ul, ya’ni o‘quvchi o‘zini erkin, xavfsiz va qiziqarli muhitda his qilishi kerak;

• O‘quvchini kuzatadi, baholaydi va yo‘naltiradi;

• Amaliy topshiriqlarni bosqichma-bosqich, tushunarli va didaktik jihatdan to‘g‘ri taqdim etadi;

• Interaktiv usullarni qo‘llaydi, masalan: guruhli ish, loyiha, rolli o‘yinlar, ko‘rgazmali materiallar asosida ish olib borish.

Texnologiya fanida o‘qituvchi quyidagi metodik yondashuvlardan foydalanadi:

1. Ko‘rgazmali metod – buyumlar namoyishi, vositalar bilan ishlash tartibi ko‘rsatib beriladi.

2. Amaliy mashg‘ulotlar – o‘quvchilar o‘zlari buyumlar yasaydi, materiallar bilan ishlaydi.

3. Loyiha asosida o‘qitish – o‘quvchilar kichik guruhlarda maqsadli topshiriqlarni bajaradi.

4. Fanlararo yondashuv – texnologiya darslari matematika, tasviriy san’at, tabiatshunoslik bilan bog‘lanadi.

5. Rag‘batlantirish va baholash – og‘zaki, yozma yoki og‘zaki motivatsion fikrlar orqali o‘quvchilar ruhlantiriladi.

Shuningdek, o‘qituvchi har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini inobatga olib, differensial yondashuvni qo‘llashi zarur.

Hulosa

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinflarda texnologiya fanini fanlararo yondashuv asosida o‘qitish o‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Bunday yondashuv orqali o‘quvchilar nafaqat texnologiya faniga oid bilimlarni egallaydilar, balki matematika, atrof-muhit, tasviriy san’at va boshqa fanlar bilan bog‘liq bo‘lgan ko‘nikmalarni ham amaliyotda qo‘llashni o‘rganadilar. Fanlararo integratsiya o‘quvchilarda ijodiy fikrlash, mustaqil ishlash, jamoada hamkorlikda faoliyat yuritish, mehnatga bo‘lgan munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, bu yondashuv orqali bolalarning kundalik hayotda duch keladigan muammolarni hal etish, innovatsion yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalardan foydalana olish salohiyati ham rivojlanadi. Shu bois, boshlang‘ich ta’lim bosqichida texnologiya fanini o‘qitishda fanlararo yondashuvdan samarali foydalanish – o‘quvchining har tomonlama rivojlanishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning “Yangi O‘zbekiston – maktab ostonasidan boshlanadi” nomli ma’ruzasi. // Xalq so‘zi, 2022-yil.

2. “O‘zbekiston Respublikasini 2030-yilgacha rivojlantirish strategiyasi” – O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 20-sentabrdagi PF–154-son Farmoni.

3. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. Boshlang‘ich sinflar uchun “Texnologiya” fanidan namunaviy o‘quv dasturi. – Toshkent: XT vazirligi, 2021.

4. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. Boshlang‘ich sinflar

“Texnologiya” darsliklari (1–4-sinflar). – Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2021– 2023.

5. Bo‘ronov Sh., Xaydarov S. va boshqalar. Boshlang‘ich sinflarda texnologiya darslarini o‘qitish metodikasi. – Toshkent: TDPU, 2020.

6. Rahmonov M.M., Rasulova N.Sh. Integratsiyalashgan ta’lim metodlari. – Toshkent: Fan, 2019.

7. G‘ulomova M.X. Texnologik ta’limda integratsiya yondashuvi. // Pedagogik ta’lim va fan jurnali, 2021, №2.

8. Xusanov S., Jo‘rayev B. Boshlang‘ich ta’lim metodikasi. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2020.

9. Hasanboyeva S.N. STEAM yondashuvi asosida dars tashkil etish. // Innovatsion pedagogika jurnali, 2022, №4.

10. Dewey, J. Experience and Education. – New York: Macmillan, 1938.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

CHALLENGES OF INTERCULTURAL COMMUNICATION IN ENGLISH AS A GLOBAL LANGUAGE

Ruzmetova Mamlikat Azadovna

Senior Lecturer at the Chirchik Branch of South Kazakhstan University named after Mukhtar Auezov

Annotation: This article explores the major challenges of intercultural communication arising from the global use of English as a lingua franca. As English continues to dominate international business, education, and digital communication, it brings together speakers from diverse cultural and linguistic backgrounds. However, this widespread usage often leads to misunderstandings, misinterpretations, and communication barriers caused by differences in cultural norms, values, and communicative styles. The article analyzes real-life examples, highlights the role of pragmatics and context, and discusses strategies for overcoming intercultural communication difficulties. Emphasis is placed on cultural sensitivity, competence, and awareness as key tools for effective global communication in English.

Keywords: Intercultural communication, global English, lingua franca, cultural differences, communication barriers, pragmatics, cross-cultural competence, miscommunication, cultural awareness, language diversity, sociolinguistics, communication strategies.

Introduction.

In today's globalized world, English has become the dominant language of international communication, serving as a lingua franca across diverse regions, cultures, and professions. From academic institutions and multinational corporations to digital platforms and diplomatic relations, English connects people from vastly different linguistic and cultural backgrounds. While this global spread of English facilitates easier access to information and broader cooperation, it also brings significant challenges—particularly in the realm of intercultural communication. As individuals communicate using English without necessarily sharing the same cultural norms, values, or communicative expectations, misunderstandings can easily arise. Differences in politeness strategies, body language, idiomatic expressions, and contextual usage may hinder effective interaction and even lead to conflict or offense.

Moreover, native and non-native English speakers may interpret and use the language differently, further complicating the communication process. This paper aims to explore the key obstacles to successful intercultural communication when English is used as a global language, examining how cultural variation impacts language use and proposing practical strategies to enhance intercultural competence in a globally connected world.

Main Body.

The globalization of English has transformed it into a primary medium of communication among speakers of different native languages. While this has created unprecedented opportunities for international collaboration, education, and cultural exchange, it has also led to new and complex challenges in intercultural communication. These challenges often arise from the interaction of diverse cultural norms, communication styles, and linguistic backgrounds, which can significantly impact mutual understanding and the effectiveness of communication.

1. Cultural Differences in Communication Styles.

Cultures differ in how they use language, tone, gestures, and expressions. For instance, some cultures prefer direct and explicit communication, while others rely on indirectness, context, and nonverbal cues. A speaker from a low-context culture (e.g., Germany or the United States) might interpret indirectness as evasiveness, whereas a high-context culture (e.g., Japan or the Arab world) may see direct speech as impolite. These differing expectations can lead to confusion or even offense in English-based conversations.

2. Misinterpretation of Nonverbal Communication.

Nonverbal cues such as gestures, eye contact, facial expressions, and personal space vary significantly across cultures. What may be considered a respectful gesture in one culture could be misinterpreted in another. For example, maintaining eye contact is seen as confidence in Western societies but might be interpreted as disrespectful or confrontational in some Asian cultures. Since much of communication is nonverbal, such discrepancies can disrupt the intended message even when the spoken language is understood.

3. Use of Idioms, Slang, and Humor.

English idioms, slang, and humor are often culturally bound and may not translate well for non-native speakers. When such elements are used in intercultural settings, they

may cause misunderstanding or exclusion. Humor, in particular, is highly context-dependent and varies across cultures in terms of what is considered funny, acceptable, or offensive.

4. Power Dynamics and Language Proficiency.

In intercultural communication, differences in English proficiency levels can affect the balance of power and participation. Native speakers may unintentionally dominate conversations, while non-native speakers may struggle to express complex ideas or feel intimidated. This can result in miscommunication or discourage active engagement. Moreover, native speakers may use colloquial or fast-paced language, making it difficult for others to follow.

5. Pragmatic Failures.

Pragmatics refers to how language is used in social contexts, including how politeness, requests, refusals, or compliments are expressed. When interlocutors are unfamiliar with each other's pragmatic norms, they may unintentionally appear rude or insincere. For example, in some cultures, refusing an offer directly is acceptable, while in others, it may be seen as impolite or disrespectful. These subtle nuances can lead to breakdowns in communication despite grammatical correctness.

6. Ethnocentrism and Stereotyping.

Ethnocentrism—the belief in the superiority of one's own culture—can hinder intercultural communication by fostering judgmental attitudes and resistance to different viewpoints. Stereotyping may lead individuals to make assumptions about others based on nationality or language proficiency, which can limit open-mindedness and mutual respect in English-speaking interactions.

7. Lack of Intercultural Competence.

Many communication breakdowns stem from a lack of intercultural competence— the ability to understand, respect, and adapt to cultural differences. Without adequate awareness and training, individuals may not recognize how culture shapes communication, leading to misinterpretations and conflict. In today's interconnected world, intercultural competence is essential for effective communication in English across borders.

8. Strategies for Improvement.

To overcome these challenges, several strategies can be employed: Encouraging the use of simplified and clear English. Promoting intercultural awareness and sensitivity through training. Avoiding idiomatic or culturally specific language in diverse settings. Practicing active listening and seeking clarification when needed. Cultivating empathy and openness toward different perspectives.

Conclusion:

As English continues to function as a global lingua franca, it plays a crucial role in connecting people from diverse cultural and linguistic backgrounds. However, the use of English in intercultural contexts is not without its challenges. Differences in communication styles, nonverbal behaviors, idiomatic expressions, language proficiency, and cultural expectations can all contribute to misunderstandings and communication breakdowns. To ensure effective and respectful interaction in a multicultural environment, it is essential to promote intercultural competence, cultural sensitivity, and mutual respect. Educators, professionals, and global citizens alike must recognize that language is more than just words—it is a carrier of cultural meaning. By developing awareness of cultural diversity and adopting inclusive communication practices, individuals can better navigate the complexities of global English communication and foster more meaningful cross-cultural relationships.

References:

1. Hall, E. T. (1976). Beyond Culture. New York: Anchor Books.

2. Hofstede, G. (2001). Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations. Thousand Oaks: Sage Publications.

3. Crystal, D. (2003). English as a Global Language (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

4. Seidlhofer, B. (2011). Understanding English as a Lingua Franca. Oxford: Oxford University Press.

5. Spencer-Oatey, H., & Franklin, P. (2009). Intercultural Interaction: A Multidisciplinary Approach to Intercultural Communication. London: Palgrave Macmillan.

6. Genc, B., & Bada, E. (2005). Culture in language learning and teaching. The Reading Matrix, 5(1), 73–84.

7. Alimov, A. (2020). Intercultural Communication and Language Education. Tashkent: Fan va Texnologiya Publishing.

8. Karimov, M. (2022). English Language and Intercultural Dialogue in Central Asia. Samarkand: SamDU Press.

9. Gudykunst, W. B. (2004). Bridging Differences: Effective Intergroup Communication (4th ed.). London: Sage Publications.

10. Canagarajah, S. (2007). Lingua Franca English, multilingual communities, and language acquisition. The Modern Language Journal, 91, 923–939.

11. Rahmonov, D. (2019). Cultural Awareness in English Language Learning. Tashkent: University of World Languages Press.

12. Kramsch, C. (1998). Language and Culture. Oxford: Oxford University Press.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

PISA VA TIMSS XALQARO TADQIQOT DASTURLARINING GEOGRAFIYA BO‘YICHA O‘QUVCHILAR BILIMINI TAHLIL QILISH

Maxmatraimov Choriyor Eshmamtovich
Surxondaryo viloyati Pedagogik
mahorat markazi metodisti
+998919707177
choriyormaxmatraimov@gmail.com

Annotatsiya. PISA (Program for International Student Assessment) va TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) xalqaro baholash dasturlari turli davlatlardagi o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini baholashga yo‘naltirilgan bo‘lib, ularda geografiya fani muhim o‘rin tutadi. Bu dasturlar orqali o‘quvchilarning geografiya fanidan nazariy bilimlari, amaliy ko‘nikmalari hamda global masalalarni tushunish darajasi tahlil qilinadi. PISA tadqiqoti 15 yoshdagi o‘quvchilarni o‘qish savodxonligi, matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha baholaydi. Ushbu tabiiy fanlar bo‘limida geografiyaga oid bilimlar muhim komponent sifatida namoyon bo‘ladi. Geografiyaga oid savollar o‘quvchilarning real hayotda duch keladigan global masalalarni tushunish va ularga ilmiy yondashuv orqali yechim topish qobiliyatini baholashga yo‘naltirilgan.

Kalit so‘zlar: *PISA, TIMSS, xalqaro tadqiqot, geografiya, kompetensiya, o‘qish savodxonligi, ilmiy yondashuv.*

Абстрактный. Международные программы оценки PISA (Program for International Student Assessment) и TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) направлены на оценку знаний и навыков учащихся разных стран, и география играет в них важную роль. В рамках этих программ анализируются теоретические знания студентов по географии, практические навыки и уровень понимания глобальных проблем. Исследование PISA оценивает 15-летних учащихся по навыкам чтения, математике и естественным наукам. В этом разделе естественных наук знание географии является важным компонентом. Вопросы по географии направлены на оценку способности учащихся понимать глобальные проблемы, с которыми они сталкиваются в реальной жизни, и находить их решения с помощью научного подхода.

Ключевые слова: *PISA, TIMSS, международные исследования, география, компетентность, грамотность чтения, научный подход.*

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Abstract. The international assessment programs PISA (Program for International Student Assessment) and TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) are aimed at assessing the knowledge and skills of students in different countries, in which geography plays an important role. Through these programs, students' theoretical knowledge in geography, practical skills, and understanding of global issues are analyzed. The PISA study assesses 15-year-old students in reading literacy, mathematics, and natural sciences. In this natural sciences section, knowledge of geography is an important component. Geography questions are aimed at assessing students' ability to understand global issues encountered in real life and find solutions to them through a scientific approach.

Keywords: *PISA, TIMSS, international research, geography, competence, reading literacy, scientific approach.*

TIMSS tadqiqoti esa 4 va 8-sinf o‘quvchilarining matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha bilimlarini baholaydi. Geografiya fani tabiiy fanlar tarkibida joylashib, o‘quvchilarning geosistemalarni tushunish, tabiiy hodisalar va inson faoliyati o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni aniqlash qobiliyatlarini tahlil qilishga yordam beradi. TIMSS savollari ko‘proq o‘quv dasturiga asoslangan bo‘lib, geografik ma’lumotlarni tahlil qilish, xaritalardan foydalanish va turli hududlarning xususiyatlarini bilish kabi ko‘nikmalarni o‘lchaydi. Shu orqali o‘quvchilarning geografik tushunchalar va ulardan foydalanish bo‘yicha darajasi aniqlanadi. PISA va TIMSS tadqiqotlarida geografiya fani nafaqat tabiiy fanlar ichida, balki ijtimoiy va iqtisodiy kontekstda ham muhim rol o‘ynaydi. Bu dasturlar o‘quvchilarning ekologik ongini rivojlantirish, tabiiy resurslardan samarali foydalanish va iqlim o‘zgarishining oqibatlarini tushunish kabi masalalarni chuqur o‘rganishga imkon yaratadi. Xalqaro tadqiqot natijalari, o‘z navbatida, o‘quv jarayonini takomillashtirish va davlatlarning ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqishda foydalaniladi.

Geografiya fanining PISA va TIMSS tadqiqotlaridagi o‘rni ta’lim jarayonida amaliyotga asoslangan bilim va ko‘nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu tadqiqotlar orqali global miqyosda o‘quvchilarning geografik savodxonlik darajasini aniqlash va kelajak avlodni murakkab ekologik va ijtimoiy muammolarga tayyorlashga yo‘naltirilgan samarali yondashuvlarni ishlab chiqish mumkin. O‘quvchilarning geografiya fanidan bilim va ko‘nikmalarini baholashda PISA (Program for International Student Assessment) va TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) tadqiqotlari turli metodik yondashuvlardan foydalanadi. Har ikkala dastur geografiya fanining o‘quv jarayonidagi ahamiyatini ta’kidlash bilan birga, turli xil baholash mezonlari va yondashuvlarga ega.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

PISA tadqiqoti real hayotdagi masalalarni hal qilishga qaratilgan. Ushbu dastur geografiya fanini tabiiy fanlarning bir qismi sifatida o‘rganadi va quyidagi yondashuvlardan foydalanadi:

1. Kompetensiyaga asoslangan baholash PISA o‘quvchilarning faqat bilimlarini emas, balki o‘z bilimlarini kundalik hayotda qanday qo‘llay olish qobiliyatini ham o‘lchaydi. Geografiyaga oid savollarda global masalalarni tushunish, muammolarni tahlil qilish va ularga ilmiy asosda yechim taklif qilish kabi qobiliyatlar sinovdan o‘tkaziladi. Masalan, iqlim o‘zgarishi, ekologik inqiroz yoki tabiiy resurslardan foydalanish kabi mavzular bo‘yicha topshiriqlar beriladi.
2. Muammoga yo‘naltirilgan yondashuv PISA tadqiqotida savollar o‘quvchilarning analitik fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatini sinashga mo‘ljallangan. Bu yondashuv geografik ma’lumotlarni tahlil qilish, xaritalarni o‘qish va turli tabiiy hamda ijtimoiy jarayonlarni tushunish orqali amalga oshiriladi.
3. Integratsiya va amaliy qo‘llash PISA geografiyani boshqa fanlar bilan integratsiyalashgan holda o‘rganadi. Geografik bilimlar biologiya, ekologiya, iqtisodiyot va boshqa sohalar bilan bog‘liq savollarda ham namoyon bo‘ladi, bu esa o‘quvchilarning bilimlarni kengroq kontekstda qo‘llay olishini ta’minlaydi.

TIMSS tadqiqoti ko‘proq o‘quv dasturlariga asoslangan holda bilim va ko‘nikmalarni baholaydi. Bu yondashuv o‘quvchilarning asosiy tushunchalarni egallaganligini va amaliy topshiriqlarni bajarish qobiliyatini o‘lchashga qaratilgan.

1. Tushuncha va asosiy bilimlarga urg‘u berish TIMSS geografiya fanini tabiiy fanlarning bir qismi sifatida baholaydi va o‘quvchilarning geografik tushunchalar, tabiiy jarayonlar va hodisalar haqidagi bilimlarini sinaydi. Bu yondashuv xaritalarni o‘qish, geografik joylashuvlarni aniqlash va tabiiy hodisalarning sabab va oqibatlarini tushunish qobiliyatlarini o‘lchaydi.
2. Bilimlarning chuqurligini baholash TIMSS savollari o‘quvchilarning mavzular bo‘yicha aniq bilimlari va ularni qo‘llash qobiliyatini o‘lchaydi. Masalan, o‘quvchilar yerning harakati, atmosfera va gidrosferaga oid asosiy qonuniyatlarni tushunishlari kerak bo‘ladi.
3. Qiyosiy natijalar TIMSS yondashuvi milliy o‘quv dasturlari asosida tuzilgani uchun davlatlar o‘rtasida geografiya bilimlarini qiyoslash imkoniyatini beradi. Bu yondashuv o‘quvchilar o‘rganayotgan mavzularning darajasi va murakkabligini aniqlashda yordam beradi.

PISA va TIMSS yondashuvlarining taqqosiy tahlili

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

- Maqsad va baholash yondashuvi: PISA ko‘proq hayotiy muammolarni hal qilish qobiliyatini o‘lchashga e’tibor qaratadi, TIMSS esa o‘quv dasturlaridagi bilimlarni baholashni afzal ko‘radi.
- Savollar turi: PISA savollari real hayotga moslashtirilgan bo‘lsa, TIMSS savollari o‘quv dasturida belgilangan mavzularni qamrab oladi.
- Bilim va ko‘nikmalar: PISA o‘quvchilarning analitik fikrlashini o‘lchasa, TIMSS asosiy bilim va amaliy ko‘nikmalarni baholaydi.

PISA va TIMSS yondashuvlarining farqlari

Asosiy jihatlar	PISA	TIMSS
Maqsad	Hayotiy vaziyatlarda qo‘llash	O‘quv dasturidagi bilimlarni baholash
Baholash obyekti	Amaliy ko‘nikmalar va kompetensiyalar	Bilim va tushunchalar
Savollar mazmuni	Real hayotga yaqin masalalar	O‘quv dasturiga asoslangan mavzular
Ko‘nikmalar	Tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish	Aniq bilimlar va tushuncha

PISA va TIMSS geografiya fanini turli nuqtai nazardan baholaydi. PISA tadqiqoti o‘quvchilarning global muammolarni anglash va ularni hal qilish qobiliyatlarini o‘lchashga qaratilgan bo‘lsa, TIMSS o‘quv dasturi asosida faktik bilim va tushunchalarni tahlil qiladi. Har ikkala yondashuv ta’lim sifatini oshirish va o‘quvchilarning geografik savodxonlik darajasini aniqlashda muhim o‘rin tutadi.

PISA va TIMSS o‘quvchilarning geografiya fanidagi bilim va ko‘nikmalarini turli jihatlardan baholaydi. PISA kelajakdagi real muammolarni hal qilishga qaratilgan kompetensiyalarni aniqlashga yordam beradi, TIMSS esa bilimlarning chuqurligi va o‘quv dasturlariga muvofiqligini tahlil qiladi. Har ikkala dastur ham geografiya fanining ta’limdagi ahamiyatini oshirish va o‘quvchilarning qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Geografiya fani bo‘yicha o‘quvchilarning bilim darajasini baholashda PISA va TIMSS xalqaro tadqiqot dasturlari muhim rol o‘ynaydi. Ushbu tadqiqotlar natijalari o‘quvchilarning bilimlari, ko‘nikmalari va turli davlatlar ta’lim tizimlarining samaradorligi haqida batafsil ma’lumot beradi. Geografiya bo‘yicha olingan ma’lumotlarni tahlil qilish orqali o‘quvchilarning bilim saviyasi, o‘qitish yondashuvlari va mavjud muammolar aniqlanadi.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

PISA tadqiqoti o‘quvchilarning geografiyaga oid bilim va ko‘nikmalarini tabiiy fanlar doirasida baholaydi. Ushbu tadqiqotda olingan natijalar quyidagi asosiy jihatlar bo‘yicha tahlil qilinadi:

1. Global masalalarni anglash darajasi O‘quvchilar ekologik muammolar, iqlim o‘zgarishi va tabiiy resurslardan foydalanish kabi mavzular bo‘yicha savollarga javob beradilar. Natijalar ko‘rsatadiki, yuqori darajadagi iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda o‘quvchilar global muammolarni tushunish va ularni ilmiy asosda baholashda yuqori ko‘rsatkichlarni namoyon etadilar.
2. Muammolarni hal qilish ko‘nikmalari PISA tadqiqotida o‘quvchilar o‘z bilimlarini real vaziyatlarga tatbiq qilishga chaqiriladi. Masalan, xaritalar yoki diagrammalar asosida qabul qilinadigan qarorlarni tahlil qilish talab qilinadi. Natijalar o‘quvchilarning analitik fikrlash darajasi ta’lim sifatiga bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi.
3. Geografik savodxonlik darajasi PISA tadqiqoti ko‘rsatmalariga ko‘ra, ko‘plab davlatlarda o‘quvchilarning geografik savodxonlik darajasi o‘rtacha yoki past bo‘lib, ularning dolzarb ekologik va ijtimoiy masalalarni chuqur anglashga tayyor emasligini ko‘rsatadi.

TIMSS tadqiqoti geografiyani tabiiy fanlar doirasida baholaydi va o‘quvchilarning o‘quv dasturi bo‘yicha o‘zlashtirish darajasini aniqlaydi. Tahlillar asosida quyidagi asosiy jihatlar ajratiladi:

1. Bilim va tushunchalar darajasi TIMSS natijalari o‘quvchilarning xaritalarni o‘qish, yer yuzasidagi jarayonlarni tushunish va tabiiy resurslardan foydalanish bo‘yicha bilimlarini o‘lchaydi. Yuqori natijalarga ega davlatlarda (masalan, Singapur va Janubiy Koreya) o‘quvchilar o‘quv dasturidagi mavzularni yaxshi o‘zlashtirgan. Aksincha, past natijalarga ega davlatlarda o‘quvchilarning bilimlari cheklangan bo‘lib, bu ta’lim resurslari va pedagogik yondashuvlarning yetarli emasligini ko‘rsatadi.
2. Amaliy ko‘nikmalar TIMSS tadqiqotida o‘quvchilarning bilimlarini amaliyotda qo‘llash qobiliyati baholanadi. Natijalar ko‘rsatadiki, rivojlanayotgan davlatlarda o‘quvchilar ko‘pincha mavzularni yodlashga asoslangan ta’lim tizimiga ega bo‘lib, amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish imkoniyatlari yetarli emas.
3. Tengsizlik va imkoniyatlar farqi TIMSS natijalari ta’lim sifatidagi mintaqaviy va iqtisodiy farqlarni ochib beradi. Kam ta’minlangan hududlarda o‘quvchilarning bilim va tushunchalar darajasi pastroq bo‘lganligi kuzatiladi.

PISA va TIMSS natijalari bir-birini to‘ldiruvchi ma’lumotlarni taqdim etadi:

- PISA: O‘quvchilarning hayotiy muammolarni hal qilish va tanqidiy fikrlash qobiliyatini o‘lchaydi. Bu ko‘nikmalar, asosan, yuqori darajadagi iqtisodiy rivojlangan davlatlarda rivojlangan.
- TIMSS: O‘quv dasturiga asoslangan bilimlarni o‘lchaydi va o‘quvchilarning nazariy bilimlariga e’tibor qaratadi. Ta’lim tizimi yaxshi tashkil etilgan davlatlar (masalan, Finlandiya, Yaponiya) yuqori natijalarni ko‘rsatadi.

PISA va TIMSS natijalarini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning geografiya fanidan bilim darajasi ta’lim sifatiga, o‘qitish metodikasiga va davlatning ta’lim siyosatiga bevosita bog‘liq. PISA va TIMSS natijalari asosida ta’lim tizimini takomillashtirish va o‘quvchilarning geografik savodxonligini oshirish uchun quyidagilarni amalga oshirish zarur:

- Amaliy va interfaol yondashuvlarni rivojlantirish;
- Global masalalarni ta’lim dasturlariga kiritish;
- Ta’limda innovatsion texnologiyalar va vositalardan foydalanish.

Bu natijalar davlatlar uchun geografik savodxonlikni rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

O‘zbekiston ta’lim tizimi xalqaro standartlarga mos ravishda rivojlanishni maqsad qilgan bo‘lib, bu jarayonda PISA (Xalqaro o‘quvchilarning bilimlarini baholash dasturi) va TIMSS (Matematika va tabiiy fanlardan xalqaro o‘quvchilarning erishgan natijalarini tadqiq qilish dasturi) tadqiqotlariga qatnashish alohida o‘rin tutadi. Ushbu tadqiqotlar orqali o‘quvchilarning bilim darajasi, ko‘nikmalari va xalqaro mezonlarga mosligi aniqlanadi, shuningdek, ta’lim sifatini oshirish yo‘nalishida muhim xulosalar chiqariladi.

PISA tadqiqoti 15 yoshdagi o‘quvchilarni o‘qish savodxonligi, matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha baholaydi. O‘zbekiston 2022 yilda ilk bor ushbu tadqiqotda ishtirok etib, o‘z ta’lim tizimini global baholash jarayoniga qo‘shdi. PISA tadqiqotida qatnashishdan quyidagi maqsadlar ko‘zlangan:

1. O‘zbekiston o‘quvchilari bilimlarining xalqaro mezonlarga mosligini aniqlash;
2. Ta’lim jarayonidagi kuchli va zaif jihatlarni tahlil qilish;
3. Innovatsion pedagogik yondashuvlarni o‘zlashtirish uchun tajriba almashish.

O‘zbekistonda PISA tadqiqotiga tayyorgarlik ko‘rish jarayonida ta’lim dasturlari modernizatsiya qilindi, o‘qituvchilar uchun maxsus o‘quv kurslari tashkil etildi va savodxonlik darajasini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirildi. TIMSS tadqiqoti 4 va 8-sinf o‘quvchilarining matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha bilimlarini baholaydi. O‘zbekiston ushbu tadqiqotda bir necha marta ishtirok etgan va har safar ta’lim sifatini oshirish yo‘nalishida muhim tahlillarga ega bo‘lgan. TIMSS tadqiqotida qatnashishdan asosiy maqsadlar:

1. O‘quvchilarning tabiiy fanlar va matematikadagi bilimlarini xalqaro darajada baholash;
2. Fanlarni o‘qitish metodikasi va ta’lim resurslarining samaradorligini aniqlash;
3. Ta’lim sohasidagi resurslar va imkoniyatlarni rivojlantirish bo‘yicha xulosalar chiqarish.

TIMSS tadqiqotida yuqori natijaga erishish uchun O‘zbekistonda quyidagi ishlar amalga oshirildi:

- Ta’lim muassasalarini zamonaviy laboratoriyalar bilan jihozlash;
- O‘quv dasturlarini xalqaro talablarga moslashtirish;
- O‘qituvchilarni xalqaro standartlarga muvofiq o‘qitish va ularning malakasini oshirish.

PISA va TIMSS tadqiqotlarida qatnashish O‘zbekiston uchun xalqaro tajribani o‘zlashtirish va ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Bu tadqiqotlar orqali:

- Ta’lim tizimidagi kuchli va zaif tomonlar aniqlanadi;
- Ta’lim dasturlari, o‘quv materiallari va pedagogik yondashuvlar xalqaro tajribaga mos ravishda takomillashtiriladi;
- O‘quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlari rivojlantiriladi.

O‘zbekistonda PISA va TIMSS tadqiqotlarida ishtirok etish jarayoni davomida ta’lim tizimini modernizatsiya qilish bo‘yicha quyidagi chora-tadbirlar rejalashtirilgan:

1. O‘quv dasturlarini xalqaro standartlarga to‘liq moslashtirish;
2. Innovatsion texnologiyalarni ta’lim jarayoniga keng joriy etish;
3. O‘qituvchilar va o‘quvchilarni xalqaro tadqiqotlarga tayyorlashni kuchaytirish;
4. O‘quvchilarning amaliy va hayotiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga e’tiborni oshirish.

Xulosa qilib aytganda, PISA va TIMSS tadqiqotlarida muntazam ishtirok etish orqali O‘zbekiston xalqaro reytinglarda o‘z mavqeini yaxshilash va ta’lim tizimini rivojlantirishda yangi marralarga erishishni ko‘zlamoqda.

1. Amaliy bilimlar va hayotiy ko‘nikmalar: PISA va TIMSS geografiya bo‘yicha o‘quvchilar bilimlarini faqat nazariy jihatdan emas, balki amaliy qo‘llash nuqtai nazaridan tahlil qiladi. Bu esa o‘quvchilarning global muammolarni tushunish va ularni hal etishga yo‘naltirilgan ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.
2. Geografiya va boshqa fanlar integratsiyasi: Har ikkala dasturda geografik bilimlar boshqa fanlar, jumladan, biologiya, kimyo va iqtisodiyot bilan bog‘langan holda baholanadi. Bu yondashuv o‘quvchilarning chuqurroq tushunchalarga ega bo‘lishiga ko‘maklashadi.
3. Globallashuv va mintaqaviy tafovutlar: PISA va TIMSS tadqiqotlari geografik bilimlarning mamlakatlar va mintaqalar bo‘yicha farqlanishini aniqlashga

imkon beradi. Natijalar davlatlarga o‘z ta'lim dasturlarini takomillashtirish uchun yo‘l-yo‘riq ko‘rsatadi.

4. Xaritalar va vizual ma’lumotlar bilan ishlash: O‘quvchilarning geografik xaritalar, diagrammalar va grafik ma’lumotlarni tahlil qilish qobiliyatlari har ikkala dastur uchun muhim mezon hisoblanadi. Bu qobiliyatlar amaliy jihatdan ham muhimdir.

Ushbu xulosalar asosida, o‘quvchilarning geografik savodxonligini oshirish uchun nazariy bilimlarni amaliy vazifalar bilan boyitish hamda globallashuvga mos keluvchi ta’lim strategiyalarini ishlab chiqish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Gulyamov P, Qurbonniyozov R, Avezov M, Saidova N Tabiiy geografiya boshlang‘ich kursi Toshkent: O‘zbekiston, 2020. – 508.

2. Musayev P.G‘, Musayev J.P. Geografiya Umumiy o‘rta ta'lim maktablarining 8-sinfi uchun darslik. -T .: «SHARQ» NMAK, 2019

3. Boymirzaev K.M O‘rta Osiyo tabiiy geografiyasidan amaliy mashg‘ulotlar. Namangan, 2009. B. 100.

4. Kuznesov M.V. “Geografiya o‘qitish metodikasi” Simferopol Nata - 2009

5. Ivanov Y.A. “Geografiya o‘qitish metodikasi” Brest-2012

6. Vaxobov H., Alimqulov N.R., Sultanova N.B. “Geografiya o‘qitish metodikasi” Toshkent-2021.

7. Xoldorova G.M. “Geografiya o‘qitish metodikasi” Jizzax-2020

8. Abduvohidov S.N., Ganiyev Z.A. “Geografiya ta’limi metodikasi” O‘quv qo‘llanma Samarqand – 2021.

9. Djo‘raboeva H.Sh. “Tabiiyot va geografiya o‘qitish metodikasi” Farg‘ona – 2021

Elektron manbalar

1. gov.uz – O‘zbekiston Respublikasi Hukumati portali.

2. stesting.uz – xalqaro tadqiqotlarga tayyorlash sinov platformasi.

3. uza.uz – O‘zbekiston Milliy axborot agentligi sayti.

4. kitob.uz – Respublika bolalar kutubxonasi sayti.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

BO'G'CHA YOSHIDAGI BOLALARDA YASHIRIN TEMIR TANQISLIGINI OLDINI OLISHDA RATSIONAL OVQATLANISHNING AHAMIYATI

Hamidova Feruza Karimovna

Buxoro davlat tibbiyot instituti

Bolalar kasalliklari propedeutikasi kafedrasi assistenti

+998 99 702-30-70

feruzahamidova@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada bo‘g‘cha yoshidagi bolalar salomatligini saqlash va ularni yashirin temir tanqisligidan himoya qilish masalalari yoritilgan. Yashirin temir tanqisligi hozirgi kunda bolalar orasida keng tarqalgan muammo bo‘lib, u umumiy rivojlanishning sekinlashishi, immunitetning pasayishi va kognitiv salohiyatning kamayishiga olib kelishi mumkin. Tadqiqotda bolalar ovqatlanish ratsionining temirga boy mahsulotlar bilan boyitilishi, temirning so‘rilishini yaxshilovchi omillar va ovqatlanish madaniyatini shakllantirish orqali bu muammoning oldini olish yo‘llari ko‘rib chiqilgan. Maqolada ratsional ovqatlanish tamoyillariga asoslangan holda amaliy tavsiyalar berilgan va ushbu yondashuvning profilaktik ahamiyati tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: yashirin temir tanqisligi, bo‘g‘cha yoshidagi bolalar, ratsional ovqatlanish, temirga boy mahsulotlar, bolalar salomatligi, ovqatlanish madaniyati, temir so‘rilishi, profilaktika, makroelementlar, ovqatlanish muvozanati.

Kirish.

Bo‘g‘cha yoshidagi bolalar salomatligi har bir jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti va kelajagi bilan bevosita bog‘liqdir. Aynan shu davrda bolaning jismoniy va aqliy rivojlanishi uchun asos yaratiladi. Shu boisdan, bolalarda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan turli xil yashirin kasalliklarning oldini olish, ayniqsa, ovqatlanish orqali profilaktika qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Shunday muammolardan biri — yashirin temir tanqisligi hisoblanadi. Bu holat organizmda temir zaxiralarining kamayishi bilan tavsiflanadi, biroq dastlabki bosqichlarda klinik belgilarsiz kechishi tufayli "yashirin" deb ataladi. Yashirin temir tanqisligi bolalarda tez-tez uchrab turadi va ko‘p hollarda e’tibordan chetda qoladi. Temir tanqisligi esa gemoglobin darajasining

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

pasayishi, immunitetning zaiflashuvi, asab tizimi faoliyatining sustlashuvi, umumiy jismoniy va intellektual rivojlanishning ortda qolishiga olib keladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, temir yetishmovchiligi 6 oy — 5 yosh oralig‘idagi bolalar orasida keng tarqalgan bo‘lib, ularning ovqatlanish ratsioni tarkibida temirga boy mahsulotlarning yetarli emasligi asosiy omil hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan olib qaralganda, bo‘g‘cha yoshidagi bolalarning sog‘lom ovqatlanishini tashkil etish va ayniqsa, temir moddasiga boy, muvozanatli ovqatlarni kundalik ratsionga kiritish muhim strategik vazifa hisoblanadi. Ratsional ovqatlanish orqali nafaqat bolalar organizmiga kerakli mikroelementlar bilan ta’minlash, balki temir tanqisligining oldini olish, uning asoratlarini kamaytirish ham mumkin. Ushbu maqolada aynan ratsional ovqatlanish tamoyillari asosida bolalarda yashirin temir tanqisligining oldini olish masalalari, bu boradagi ilmiy yondashuvlar va amaliy tavsiyalar ko‘rib chiqiladi.

Asosiy qism.

Yashirin temir tanqisligi — muammo mohiyati. Yashirin temir tanqisligi — bu organizmda temir moddasining zaxiralari kamaygan, ammo hali anemiya darajasiga yetmagan bosqich bo‘lib, aksariyat hollarda tashqi belgilarsiz kechadi. Ushbu holat bolalarda charchoq, ishtaha pasayishi, diqqatni jamlay olmaslik, uyqu buzilishi, tez-tez kasallanish kabi noaniq alomatlar bilan namoyon bo‘lishi mumkin. Temir tanqisligi anemiyasining rivojlanishidan oldin boshlangan bu jarayon, agar o‘z vaqtida aniqlanmasa, uzoq muddatli salbiy oqibatlarga olib keladi. Ma’lumotlarga ko‘ra, O‘zbekiston va boshqa rivojlanayotgan mamlakatlarda 5 yoshgacha bo‘lgan bolalarning 30–40 foizida temir tanqisligi kuzatiladi. Bu ko‘rsatkich ko‘p jihatdan bolalar ovqatlanishining sifati, temirga boy mahsulotlar miqdori, ovqatlanish rejimi va umumiy gigiyenik madaniyat darajasiga bog‘liq. Bolalar ovqatlanishidagi asosiy xatoliklar. Bo‘g‘cha yoshidagi bolalarning ovqatlanishida ko‘plab xatoliklar uchraydi. Jumladan: Temirga boy hayvon mahsulotlari — mol go‘shti, jigar, tuxum, baliq yetarli miqdorda ratsionda mavjud emas. Faqat o‘simlik mahsulotlariga tayanilgan ovqatlanish temirning kam so‘rilishiga olib keladi. Tez-tez beriladigan shirinliklar, kraxmalli va kaloriya yuqori mahsulotlar bolaning ishtahasini pasaytiradi. Ovqat bilan birga choy yoki qahva ichilishi temir so‘rilishini pasaytiradi. Shu sababli bolalarda temir tanqisligining oldini olish uchun ovqatlanish rejimi va tarkibini to‘g‘ri tashkil etish muhim hisoblanadi. Ratsional ovqatlanishning temir tanqisligini oldini olishdagi roli. Ratsional ovqatlanish — bu bolaning yoshiga, fiziologik ehtiyojiga, faoliyat darajasiga mos, muvozanatli va sifatli ovqatlanish tizimidir. Ushbu tizimda temirga boy mahsulotlarga alohida e’tibor qaratiladi. Temir ikki shaklda bo‘ladi: Gem temir — hayvon mahsulotlarida uchraydi va organizm tomonidan 15–35% so‘riladi. Nogem

temir — o‘simlik mahsulotlarida bo‘ladi, ammo so‘rilishi 2–10% ni tashkil etadi. Shu bois temir tanqisligini oldini olishda hayvon mahsulotlariga asoslangan ovqatlanish muhim o‘rin tutadi. Quyidagi mahsulotlar temirga boy hisoblanadi: Qizil go‘sht (mol, qo‘y), Jigar, Tuxum sarig‘i, Baliq va dengiz mahsulotlari, Qora non, grechka, jo‘xori yormasi, Quritilgan mevalar (mayiz, o‘rik), Qora shokolad, Ismaloq, brokkoli, no‘xat, loviya. Shuningdek, C vitamini temirning ichaklarda so‘rilishini oshiradi. Shu sababli ratsionda sitrus mevalar, pomidor, bulg‘or qalampiri, qulupnay kabi C vitaminiga boy mahsulotlar ham bo‘lishi lozim.

Amaliy tavsiyalar. Bo‘g‘cha yoshidagi bolalarda yashirin temir tanqisligini oldini olish uchun quyidagi tavsiyalar muhim:

1. Muvozanatli ovqatlanish jadvalini tuzish – har kuni temirga boy va C vitaminli mahsulotlarni o‘z ichiga olgan 3 asosiy ovqat va 2 yengil tamaddi.

2. Choy va qahvani ovqatdan so‘ng kamida 1–2 soat o‘tib ichish – chunki ularning tarkibidagi tanin moddalari temirni yuvib chiqaradi.

3. Temirga boy mahsulotlarni issiqlikda to‘g‘ri ishlov berish – qovurmasdan, ko‘proq bug‘da yoki qaynatma shaklida tayyorlash.

4. Ovqatlarga limon, yangi sabzavotlar qo‘shish – bu temirning so‘rilishini oshiradi.

5. Sun’iy qo‘shimchalarga faqat vrach tavsiyasi bilan murojaat qilish – keraksiz temir iste’moli boshqa muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Pedagogik va tarbiyaviy yondashuv. Bo‘g‘cha yoshida ovqatlanish madaniyatini shakllantirishda tarbiyachilar, ota-onalar va tibbiy xodimlarning hamkorligi juda muhim. Bolaga sog‘lom ovqatlar orqali salomatlik qadriyatini singdirish, uni rag‘batlantirish va ovqatga nisbatan ijobiy munosabatni rivojlantirish kerak. Shu bilan birga, davriy tibbiy ko‘riklar orqali temir yetishmovchiligi holatlari erta aniqlanib, ularning oldi olinadi. Yashirin temir tanqisligining salbiy oqibatlari. Yashirin temir tanqisligi anemiyaga aylanishi mumkin. Ushbu tanqislik, ayniqsa, bo‘g‘cha yoshidagi bolalar uchun xavflidir, chunki bu davrda miya faoliyati va intellektual rivojlanish eng faol bosqichda bo‘ladi. Temir tanqisligi quyidagi salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin: Diqqatni jamlash qobiliyatining pasayishi. Nutq rivojlanishining sekinlashuvi. Jismoniy faoliyatning sustlashuvi. Tez-tez shamollash va infeksiyalarga moyillik. Terining oqarib qolishi, lab atrofida yoriqlar. Quloq osti bezlarining kattalashuvi. Ovqatga bo‘lgan ishtahaning pasayishi. Bu belgilar ayrim hollarda aniq bo‘lmasligi mumkin, lekin bolada doimiy charchoq, befarqlik va o‘rganishdagi qiyinchiliklar kuzatilsa, bu yashirin temir tanqisligining belgisi bo‘lishi mumkin. Oziq-ovqatlar tarkibidagi temirning so‘rilishiga ta’sir qiluvchi

omillar. Temir moddasining organizmga to‘g‘ri so‘rilishi faqatgina uning miqdoriga emas, balki u bilan birga iste’mol qilinadigan boshqa oziq-ovqatlarga ham bog‘liq. Masalan: C vitamini — temirning so‘rilishini yaxshilaydi (limon, apelsin, bulg‘or qalampiri bilan birga iste’mol qilish foydali). Tanin — choy va qahva tarkibidagi modda bo‘lib, temirning so‘rilishini kamaytiradi. Kaltsiy — temir bilan bir vaqtda iste’mol qilinsa, temirning so‘rilishiga to‘sqinlik qilishi mumkin. Fitatlar — dukkaklilar va donli mahsulotlarda bo‘lib, temirni bog‘lab, uning so‘rilishini kamaytiradi. Shu sababli bolalarning ovqatlanish tartibini nafaqat temir miqdoriga, balki uning so‘rilishiga ijobiy ta’sir qiluvchi omillar bilan uyg‘unlashtirish zarur. Profilaktika dasturlari va jamoaviy yondashuv. Yashirin temir tanqisligini kamaytirish uchun individual va jamoaviy darajada quyidagi choralarni ko‘rish mumkin:

1. O‘quv muassasalarida sog‘lom ovqatlanishni targ‘ib qilish – bog‘chalarda temirga boy va muvozanatli menyu asosida ovqat tayyorlash.

2. Ota-onalarni xabardor qilish va o‘rgatish – oilada to‘g‘ri ovqatlanish madaniyatini shakllantirish.

3. Temir bilan boyitilgan oziq-ovqatlar ishlab chiqarish – un, tuz, shakar kabi mahsulotlarga temir moddasini sun’iy qo‘shish (fortifikatsiya).

4. Doimiy skrining va monitoring tadbirlari – bolalarda temir tanqisligini erta aniqlash va nazorat qilish.

5. Vitamin-mineral komplekslar tavsiyasi – faqat vrach nazoratida, agar ovqatlanish bilan yetarli ta’minlanmasa. Shuni alohida ta’kidlash kerakki, yashirin temir tanqisligi oddiy muammo emas — u uzoq muddatli va jiddiy asoratlar bilan kechadigan holatdir. Bolalikda boshlanadigan bu muammo yosh o‘smirlik, hatto kattalik davrida ham sog‘liq uchun xavfli bo‘lishi mumkin. Shuning uchun har bir ota-ona, tarbiyachi va sog‘liqni saqlash xodimi bu borada yetarlicha ma’lumotga ega bo‘lishi va amaliy harakat qilishi lozim.

Xulosa:

Bo‘g‘cha yoshidagi bolalarda yashirin temir tanqisligi keng tarqalgan va sog‘liq uchun jiddiy xavf tug‘diruvchi muammo hisoblanadi. Bu holat dastlabki bosqichda belgilarsiz kechsa-da, vaqt o‘tishi bilan bolaning jismoniy va aqliy rivojlanishida sezilarli orqaga qaytishlarga sabab bo‘ladi. Temir tanqisligining asosiy sababi bolalarning noto‘g‘ri va muvozanatsiz ovqatlanishidir. Ayniqsa, temirga boy mahsulotlarning ratsionda yetishmasligi, temirning so‘rilishiga to‘sqinlik qiluvchi omillarning mavjudligi ushbu muammoni chuqurlashtiradi. Ushbu maqolada ta’kidlab o‘tilganidek, yashirin temir

tanqisligining oldini olishda ratsional ovqatlanish muhim o‘rin tutadi. Bolalarning yoshiga mos, temirga boy, vitamin va minerallar bilan boyitilgan ovqatlar asosida tuzilgan to‘g‘ri ovqatlanish ratsioni ularning sog‘lom rivojlanishini ta’minlaydi. Shuningdek, C vitaminiga boy mahsulotlar bilan birga ovqatlanish temirning so‘rilishini oshiradi va foydali ta’sir ko‘rsatadi. Xulosa qilib aytganda, yashirin temir tanqisligi profilaktikasi oilada, maktabgacha ta’lim muassasalarida, sog‘liqni saqlash tizimida samarali hamkorlikni talab etadi. Ota-onalar, tarbiyachilar va tibbiy xodimlar bolalar ovqatlanishini nazorat qilish, sog‘lom ovqatlanish madaniyatini singdirish orqali bu muammoning oldini olishda faol ishtirok etishlari zarur. Vaqtida ko‘rilgan chora-tadbirlar kelajak avlodning sog‘lom va intellektual salohiyatli bo‘lib voyaga yetishini ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov Sh.M. Pediatriyada ovqatlanish muammolari. – Toshkent: Tibbiyot, 2020.

2. Mamatqulov N.A., Xolmurodova M.X. Bolalarda temir tanqisligi anemiyasining oldini olish // "Tibbiyotda zamonaviy yondashuvlar", 2021, №2, 43–46-bet.

3. Qurbonova D.M. Bolalar gastroenterologiyasi asoslari. – Samarqand: SamDTI nashriyoti, 2018.

4. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi. Sog‘lom ovqatlanish bo‘yicha uslubiy qo‘llanma, Toshkent, 2021.

5. Qodirov A.R. Ona va bola salomatligi. – Toshkent: O‘zME nashriyoti, 2017.

6. World Health Organization (WHO). Iron deficiency anaemia: assessment, prevention and control. A guide for programme managers. – Geneva, 2001.

7. Black R.E. et al. Maternal and child undernutrition: global and regional exposures and health consequences // The Lancet, 2008; 371(9608): 243–260.

8. Centers for Disease Control and Prevention (CDC). Recommendations to prevent and control iron deficiency in the United States // MMWR Recomm Rep, 1998.

9. Zimmermann M.B., Hurrell R.F. Nutritional iron deficiency // The Lancet, 2007; 370(9586): 511–520.

10. Pasricha S.R., Tye-Din J., Muckenthaler M.U., Swinkels D.W. Iron deficiency // The Lancet, 2021; 397(10270): 233–248.

11. Dewey K.G., Begum K. Long-term consequences of stunting in early life // Maternal & Child Nutrition, 2011.

12. National Institutes of Health (NIH). Iron: Fact Sheet for Health Professionals. Office of Dietary Supplements. Accessed 2024.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ СУД ПЛЕНУМИНИНГ “РЕАБИЛИТАЦИЯ ЭТИЛГАН ШАХСГА ЕТКАЗИЛГАН ЗИЁННИ ҚОПЛАШ ВА УНИНГ БОШҚА ҲУҚУҚЛАРИНИ ТИКЛАШ БЎЙИЧА СУД АМАЛИЁТИНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ ТЎҒРИСИДА”ГИ 18-СОНЛИ ҚАРОРИНИНГ МАЗМУН-МОҲИЯТИ ВА СУД АМАЛИЁТИ.

Эргашев Алишер Зайнуллаевич
Жиноят ишлари бўйича Ширин шаҳар судининг раиси

Аннотация: Ушбу мақолада раебилитация тушунчаси, унинг ҳуқуқий асослари, жиноят содир этгани учун жазо берилиши натижасида йўқолган ҳуқуқларини қайта тиклаш, суд амалиёти баён этилган.

Калит сўзлар: Раебилитация мулкий зиён, маънавий зарар, шахсга етгазилган зиённи қоплаш.

Abstract: This article describes the concept of rehabilitation, its legal basis, restoration of rights lost as a result of punishment for committing a crime, judicial practice.

Key words: Rehabilitation, property damage, moral damage, personal injury compensation.

Аннотация: В статье рассматривается понятие реабилитации, ее правовые основы, восстановление прав, утраченных в результате наказания за совершение преступления, судебная практика.

Ключевые слова: Реабилитация, имущественный вред, моральный вред, возмещение вреда здоровью.

Реабилитация – бу шахснинг ҳуқуқлари ва эркинликларини тиклаш жараёни бўлиб, у жиноят содир этгани учун жазо берилиши натижасида йўқолган ҳуқуқларини қайта тиклашни ўз ичига олади.

Шахснинг реабилитацияси оддий сўз билан, жиноят содир этгани учун жазога асоссиз равишда тортилгани аниқлангандан сўнг, унинг ҳуқуқларини тиклашни назарда тутади.

Реабилитациянинг ҳуқуқий асослари Конституциямиз, жиноят кодекси, жиноят-процессуал кодекси ва бошқа ҳуқуқий нормалар билан белгиланган.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 28-моддасида:

- Жиноят содир этганликда айбланаётган шахс унинг айби қонунда назарда тутилган тартибда ошкора суд муҳокамаси йўли билан исботланмагунча ва суднинг қонуний кучга кирган ҳукми билан аниқланмагунча айбсиз деб

ҳисобланади. Айбланувчига ўзини ҳимоя қилиш учун барча имкониятлар таъминланади;

- Айбдорликка оид барча шубҳалар, агар уларни бартараф этиш имкониятлари тугаган бўлса, гумон қилинувчининг, айбланувчининг, судланувчининг ёки маҳкумнинг фойдасига ҳал қилиниши керак;

-Гумон қилинувчи, айбланувчи ёки судланувчи ўзининг айбсизлигини исботлаши шарт эмас ва исталган вақтда сукут сақлаш ҳуқуқидан фойдаланиши мумкин;

- Ҳеч ким ўзига ва яқин қариндошларига қарши гувоҳлик беришга мажбур эмас;

- Агар шахснинг ўз айбини тан олганлиги унга қарши ягона далил бўлса, у айбдор деб топилиши ёки жазога тортилиши мумкин эмас каби нормалар белгиланган.

Ҳуқуқни қўллаш амалиётида фуқароларни ноқонуний жиноий жавобгарликка тортиш ҳамда ҳукм қилиш ҳолатлари учраб туради. Бундай салбий ҳолатларни бартараф этиш мақсадида Жиноят процессуал кодексининг 83-моддасида гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчини реабилитация қилиш асослари мустаҳкамланган.

Реабилитация институти - тергов ва суд хатоларини бартараф этишга, айбсиз деб топилган фуқаронинг барча ҳуқуқларини, номини ҳамда обрўсини тиклашга хизмат қилади. (ЖПК 301-моддаси)

ЖПКнинг 302-моддасига биноан реабилитация этилган шахс қонунга хилоф равишда ушлаб турилгани, эҳтиёт чораси сифатида қонунга хилоф равишда қамоқда сақлангани, вазифасидан четлаштирилгани ёхуд тиббий муассасага жойлаштирилгани натижасида унга етказилган мулкий зарарни ундириш ҳамда маънавий зиён оқибатлари бартараф этилишини талаб қилиш ҳуқуқига эга. Жиноят процессуал кодексининг 38-бобида реабилитация этилган шахсга қонунга хилоф ҳаракатлар натижасида етказилган зиённинг тўла ҳажмда қопланиши ва унинг бошқа ҳуқуқларини тиклаш тартибининг мустаҳкамланиши шахс ҳуқуқларининг қўшимча кафолатларидир.

ЖПК 303-моддасида шахснинг **қисман реабилитация** этилишига қуйидагилар асос бўлиши кўрсатилган, яъни:

1) шахснинг қамоқда ёки уй қамоғида сақлаб турилганига қараганда камроқ муддатга озодликдан маҳрум этишга ёки озодликни чеклашга ёхуд озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазога ҳукм қилинганлиги;

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

2) ҳукмдан айбловнинг қисман чиқариб ташланганлиги ва бунинг натижасида қонунга кўра қамоқда ёки уй қамоғида сақлаш ёхуд озодликдан маҳрум қилиш ёки озодликни чеклаш мумкин эмаслиги;

3) озодликдан маҳрум қилиш ёки озодликни чеклаш муддатининг юқори суд томонидан ҳақиқатда ўталган муддатга қараганда камайтирилганлиги ёхуд бошқа енгилроқ жазо тури билан алмаштирилганлиги;

4) жиноий жазо тайинламай ҳукм чиқарилган ҳолларда ушлаб туриш, қамоққа олиш ёки уй қамоғининг, тиббий муассасага жойлаштиришнинг асоссизлиги.

Қисман реабилитация этиш айбланувчига ёки маҳкумга етказилган мулкий зиённинг асоссиз қисми қопланишига ва маънавий зиён оқибатларининг асоссиз қисми бартараф қилинишига сабаб бўлади.

ЖПКнинг 304-моддасига мувофиқ реабилитация этилган шахсга ушбу Кодекснинг 302 ва 303-моддаларида кўрсатилган қонунга хилоф ҳаракатлар билан етказилган мулкий зиён тўла ҳажмда қопланади.

Қуйидагилар қопланиши лозим бўлади:

1) реабилитация этилган шахс ўзига нисбатан содир этилган қонунга хилоф ҳаракатлар натижасида маҳрум бўлган иш ҳақи ва меҳнатдан топиладиган бошқа даромадлар;

2) пенсия ва нафақалар, башарти уларни тўлаш тўхтатиб қўйилган бўлса;

3) пуллар, пул жамғармалари ва уларга тўланадиган фоизлар, давлат заёми облигациялари ва уларга чиққан ютуқлар, акциялар ва бошқа қимматли қоғозлар, шунингдек суднинг ҳукми, ажримига (қарорига) асосан мусодара қилинган ёхуд давлат фойдасига ўтказилган ашёлар ёхуд бошқа мол-мулкнинг қиймати;

4) суриштирув, дастлабки тергов органлари ёки суд томонидан олинган ва йўқотилган мол-мулк қиймати;

5) суд ҳукмини ижро қилиш чоғида ундирилган жарималар ва суд чиқимлари;

6) юридик ёрдам кўрсатилиши учун шахс томонидан адвокатлар бюросига, ҳайъатига ёки фирмасига тўланган пул, шунингдек унга нисбатан содир этилган қонунга хилоф ҳаракатлар натижасида қилинган бошқа харажатлар.

ЖПКнинг 306-моддасига кўра мулкий зиённи ундириш ҳуқуқи ва унинг миқдори масаласини ҳал қилиш тартиби белгиланган унга кўра, ЖПКнинг 83-моддасида назарда тутилган асосларга кўра чиқарилган оқлов ҳукмида ёки ишни тугатиш ҳақидаги ажримда суд, ишни тугатиш тўғрисидаги қарорда эса суриштирувчи, терговчи, прокурор реабилитация этилган шахснинг ўзига етказилган мулкий зиённи ундириб олиш ҳуқуқини эътироф этишлари лозим. Ҳукм, ажрим ёки қарорнинг нусхаси реабилитация этилган шахсга топширилади ёки почта орқали юборилади. Айни вақтда унга ҳукм, ажрим ёки қарор устидан

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

шикоят қилиш тартиби, шунингдек мулкий зиённи қоплаш ва бошқа ҳуқуқларини тиклаб олиш тартиби тушунтирилади.

Шунингдек ЖПКНинг 306-моддасида реабилитация этиш тўғрисида қарор чиқарган суд, прокурор, терговчи ёки суриштирувчи реабилитация этилган шахсдан ариза тушган кундан бошлаб бир ойдан кечиктирмасдан зиён миқдорини аниқлайди, зарурат туғилганда бунинг учун молия органларидан ва Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги бюджетдан ташқари Пенсия жамғармаси бўлимларидан ҳисоб-китоб талаб қилиб олади. Иш апелляция кассация ёки тафтиш тартибида кўриш чоғида суд томонидан тугатилган бўлса, зиён миқдорини ҳукм чиқарган суд аниқлайди деб кўрсатилган.

Реабилитациянинг яна бир тури маънавий зиён оқибатларини бартараф қилиш бўлиб, ЖПКнинг 309-моддасида шахс ушлаб турилганлиги, қамалганлиги ёки уй қамоғида турганлиги, лавозимидан четлаштирилганлиги, тиббий муассасага жойлаштирилганлиги ёки ҳукм қилинганлиги тўғрисидаги маълумотлар матбуотда эълон қилинган, радио, телевидение ёки бошқа оммавий ахборот воситалари орқали тарқатилган бўлса, реабилитация этилган шахснинг, у вафот этган бўлса, қариндошларининг, суд, прокурор, терговчининг ва суриштирувчининг талабига кўра тегишли оммавий ахборот воситалари унинг реабилитация этилганлиги тўғрисида бир ой ичида хабар беришлари шарт деб кўрсатилган.

Реабилитация этилган шахсларга етказилган зиённи қоплаш ва уларнинг ҳуқуқларини тиклаш бўйича халқаро тажриба турли мамлакатлардаги қонунчилик ва ижтимоий сиёсатларга асосланган. Қуйидаги муҳим аспектларни кўриб чиқиш мумкин:

1. Компенсация механизмлари: Кўплаб мамлакатларда реабилитация этилган шахсларга молиявий компенсация бериш механизми мавжуд. Масалан, Европа Иттифоқи мамлакатларида давлат, жиноят содир этилганидан кейин, қурбонларга компенсация тўлашни мажбурий қилиб белгилаган.

2. Ижтимоий хизматлар: Реабилитация этилган шахсларга ижтимоий хизматлар, психология ёрдами, медицина хизматлар ва касб таълими таклиф этилади. АҚШда, масалан, реабилитация дастурлари доирасида ижтимоий интеграцияни таъминлаш учун махсус дастурлар мавжуд.

3. Қонунчилик асослари: Ҳар бир мамлакатда реабилитация жараёнини тартибга солувчи қонунлар мавжуд. Мисол учун, Канадада "Жиноятчиларни реабилитация қилиш тўғрисида"ги қонунлар асосида реабилитация жараёнини самарали ташкил этишга ҳаракат қилинмоқда.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

4. Психологик ва эмоционал ёрдам: Кўпгина мамлакатларда реабилитация этилган шахсларга психологик ёрдам кўрсатиш учун махсус марказлар ташкил қилинган. Германияда, масалан, қурбонларга психологик ёрдам кўрсатиш бўйича махсус дастурлар амалга оширилади.

5. Ижтимоий интеграция ва таълим: Реабилитация этилган шахсларнинг ижтимоий ҳаётга қайтиши учун таълим дастурлари ва касб тайёрлаш курслари таклиф этилади. Норвегияда реабилитация дастурлари доирасида маҳкумларнинг таълим олишлари ва иш билан таъминланишлари учун кўмаклашилади.

6. Ҳуқуқларни ҳимоя қилиш: Халқаро ҳуқуқ ҳужжатлари, масалан, БМТнинг Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси ва БМТнинг Инсон ҳуқуқлари бўйича конвенцияси, реабилитация этилган шахсларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишга алоҳида эътибор қаратмоқда.

Ушбу тажрибалардан фойдаланиш Ўзбекистонда реабилитация жараёнини такомиллаштиришга ёрдам бериши мумкин.

Илгари, суд амалиётида реабилитация этилган шахсга етказилган зиённи қоплаш ва унинг бошқа ҳуқуқларини тиклаш юзасидан масалалар Ўзбекистон Республикаси Олий суди Раёсатининг 2019 йил 26 сентябрдаги “Оқлов ҳукми чиқарилган ёки реабилитация асосида тугатилган жиноят ишлари бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги РС-63-19-сонли қарори талабларига мувофиқ ҳал этиларди, бироқ охирги даврларда оқлов ҳукмлари кўпайиб бораётганлиги боис бу борада кўп муаммолар келиб чиққанлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2023 йил 23 июндаги “Реабилитация этилган шахсга етказилган зиённи қоплаш ва унинг бошқа ҳуқуқларини тиклаш бўйича суд амалиётининг айрим масалалари тўғрисида”ги 18-сонли Қарори қабул қилинди.

Реабилитация ва этилган шахсга етказилган зиённи қоплаш бўйича Олий суд Пленумининг 18-сонли Қарори муҳим аҳамиятга эга. Ушбу қарорнинг асосий мақсади – суд амалиётидаги камчиликларни бартараф этиш ва ҳуқуқий механизмларни такомиллаштиришдир.

Ушбу Қарорнинг қабул қилиниши, жамиятдаги ҳуқуқий муносабатларни тўғри йўналишда ривожлантириш, инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ҳамда суд тизимига бўлган ишончни ошириш мақсадида амалга оширилди.

Пленум Қарорида реабилитация асосларига кўра етказилган зиённи қопланишини ва бошқа ҳуқуқларини тикланишини талаб қилиш ҳуқуқига эга эканлиги белгиланиб, унга кўра:

- шахсга нисбатан жиноий таъқиб ноқонуний ёки асоссиз деб топилиб, жиноят иши ЖПК 83-моддасининг 1,2,3-бандлари (иш қўзғатилган ва тергов

ҳаракатлари ёки суд муҳокамаси ўтказилган иш бўйича жиноят ҳодисаси юз бермаган бўлса, шахснинг қилмишида жиноят таркиби бўлмаса, шахснинг содир этилган жиноятга алоқаси бўлмаса);

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 36-моддаси (жиноят сифатида назарда тутилган қилмишнинг аломатлари мавжуд бўлсада, ўзининг кам аҳамиятлилиги туфайли ижтимоий хавфли бўлмаган ҳаракат ёки ҳаракатсизлик жиноят деб топилмаслиги) асосларида тугатилган шахслар эга бўлади.

Иш бўйича тиббий йўсиндаги мажбурлов чоралари суднинг қарорига кўра қонунга хилоф равишда асоссиз қўлланган сабабли бекор қилинганда, тиббий муассасага жойлаштирилган шахслар ҳам реабилитация асосларига кўра ҳуқуқларини тиклашни талаб қилиши мумкин.

Шунингдек, Пленум қарорига кўра, қисман реабилитация этилган айбланувчи ёки маҳкум унга фақат асоссиз етказилган ҳажмдаги мулкий зарарни қопланишини ва маънавий зиённинг оқибатларини бартараф этилишини талаб қилишга ҳақли бўлади (ЖПК 303-моддаси).

Шахс қисман реабилитация этилганда, унга тайинланган жазодан ортиқ муддат қамоқда, уй қамоғида сақланган, озодликдан маҳрум қилиш ёхуд озодликни чеклаш жазосини ўтаган қисмлари асоссиз деб топилади, зарар қоплангани муносабати билан озодликдан маҳрум қилиш ёхуд озодликни чеклаш тариқасидаги жазоларни ўзгартириш ҳолатлари бундан мустасно.

Жиноий жазо тайинламасдан ҳукм чиқарилган ҳолларда ушлаб туриш, қамоққа олиш ёки уй қамоғининг, тиббий муассасага жойлаштиришнинг асоссизлиги аниқланганда, шахсни ушлаб туриш, қамоқда ёки уй қамоғи, ёхуд тиббий муассасага жойлаштирилиб сақланган бутун муддати асоссиз деб эътироф этилади.

Пленум қарорнинг 6-бандида мулкий зиёнларни ундириш юзасидан бир қатор тушунтиришлар берилган,

Жумладан, реабилитация этилган шахсга ЖПК 304-моддасига мувофиқ ЖПК 302 ва 303-моддаларида кўрсатилган қонунга хилоф ҳаракатлар билан етказилган қуйидаги мулкий зиёнлар тўла ҳажмда қопланади:

реабилитация этилган шахс ўзига нисбатан содир этилган қонунга хилоф ҳаракатлар натижасида маҳрум бўлган иш ҳақи ва меҳнатдан топиладиган бошқа даромадлар;

пенсия ва нафақалар, башарти уларни тўлаш тўхтатиб қўйилган бўлса;

пуллар, пул жамғармалари ва уларга тўланадиган фоизлар, давлат заёми облигациялари ва уларга чиққан ютуқлар, акциялар ва бошқа қимматли қоғозлар,

шунингдек суднинг ҳукми, ажримига (қарорига) асосан мусодара қилинган ёхуд давлат фойдасига ўтказилган ашёлар ёхуд бошқа мол-мулкнинг қиймати;

суриштирув, дастлабки тергов органлари ёки суд томонидан олинган ва йўқотилган мол-мулк қиймати;

суд ҳукмини ижро қилиш чоғида ундирилган жарималар ва суд чиқимлари;

юридик ёрдам кўрсатилиши учун шахс томонидан адвокатлар бюросига, ҳайъатига ёки фирмасига тўланган пул, шунингдек унга нисбатан содир этилган қонунга хилоф ҳаракатлар натижасида қилинган бошқа харажатлар.

Реабилитация этилган шахс вафот этган тақдирда тўхтатиб қўйилган пенсия ва нафақалар бўйича зиённи ундириш ҳуқуқига боқувчисини йўқотганлик пенсияси билан таъминланиши лозим бўлганлар жумласига кирувчи оила аъзолари, қолган барча ҳолатлар бўйича зиённи ундириш ҳуқуқига унинг меросхўрлари эга бўлади.

Пленум қарорининг 7-8-бандларида, ЖПК 83-моддасида назарда тутилган асосларга кўра чиқарилган оқлов ҳукмида ёки ишни тугатиш ҳақидаги ажримда суд, ишни тугатиш тўғрисидаги қарорда эса суриштирувчи, терговчи, прокурор реабилитация этилган шахснинг ўзига етказилган мулкий зиённи ундириш, меҳнат қилиш, пенсия олиш ва уй-жойдан фойдаланиш ҳуқуқларини тиклаш, шунингдек мол-мулкни қайтариш ёки унинг қийматини тўлаш тўғрисидаги талаби бўйича ЖПКнинг 304-313-моддаларида назарда тутилган тартибда бартараф қилиш ҳуқуқини эътироф этади (ЖПК 306-моддаси 1-қисми ва 311-моддаси).

Шунингдек, реабилитация этилган шахс меҳнат қилиш, пенсия олиш ва уй-жойдан фойдаланиш ҳуқуқларини тиклаш тўғрисидаги талаб билан тегишли корхона, ташкилот, муассасага мурожаат қилиши лозим. Корхона, ташкилот, муассаса томонидан шахснинг бу тоифадаги талаби қаноатлантирилмаган ҳолларда ёхуд шахс қабул қилинган қарор (буйруқ, фармойиш ва в.х.)га рози бўлмаса, у тегишли тартибда (фуқаролик ёки маъмурий суд иш юритуви тартибида) судга мурожаат қилишга ҳақли.

Бундан ташқари, Пленум қарорининг 13-бандида мулкий зиён миқдорини аниқлашда судлар нафақат жиноят-процессуал қонунчилиги, балки фуқаролик қонунчилиги нормаларига ҳам (ФК 14-моддаси) амал қилишлари лозимлиги, бунда мулк ноль қийматда бегоналаштирилган ёки йўқотилган ҳолларда мулкнинг баҳоланган қийматидан келиб чиқилиши, бегоналаштирилган ёки йўқотилган мулкнинг қиймати зарур ҳолларда баҳолаш экспертизаси ўтказиш

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

йўли билан аниқланиши ёки мулк натура шаклида эгасига қайтарилиши ҳақида тушунтиришлар берилган.

Пленум қарори 6,9-бандларида **маънавий зиённи** пул кўринишида ундириш ҳуқуқи реабилитация қилинган шахс билан боғлиқлиги сабабли реабилитация этилган шахс вафот этган ҳолларда унинг меросхўрлари пул кўринишида маънавий зиённи ундиришни талаб қилиш ҳуқуқига эга бўлмайди.

Реабилитация этилган шахсга етказилган **маънавий зарар** Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси 57-боби, 4-параграфи талаблари ҳамда Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2000 йил 28 апрелдаги «Маънавий зарарни қоплаш ҳақидаги қонунларни қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида»ги 7-сонли қарори тушунтиришларидан келиб чиқиб, фуқаролик иш юритуви тартибида ҳал этилади.

Пленум қарорининг 14-бандида ЖПК 304-моддасининг 1, 3, 4, 5 ва 6-бандларида кўрсатилган зиён реабилитация қилинган шахс ишлаган ҳудуддаги, агар шахс ишламаган бўлса, жиноят содир этилган деб топилган ҳудуддаги молия органлари (Қорақалпоғистон Республикасининг республика бюджети, вилоятларнинг вилоят бюджетлари ва Тошкент шаҳри шаҳар бюджетидан (Бюджет кодекси 71-моддасининг олтинчи қисми) томонидан, 2-бандида кўрсатилган зиён Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёт ва молия вазирлиги ҳузуридаги бюджетдан ташқари Пенсия жамғармаси бўлимлари томонидан давлат бюджети ҳисобидан қопланишини аниқ кўрсатиши лозимлиги қайд этилган.

Пленум Қарорининг 11-бандида мулкий зиён миқдорини аниқлаш мажбурияти суд, реабилитация этиш тўғрисида қарор чиқарган прокурор, терговчи ёки суриштирувчига юклатилган бўлиб, мулкий зиённи ундириш тўғрисидаги аризага етказилган зиён миқдори ҳақидаги маълумотларнинг илова қилинмаганлиги ушбу аризанинг қайтарилиши ёки рад қилинишига асос бўлмаслиги қайбд этилиб, бунда суд, реабилитация этиш тўғрисида қарор чиқарган прокурор, терговчи ёки суриштирувчи реабилитация этилган шахсга етказилган зиён миқдорини аниқлаш чораларини кўриши, бунинг учун молия органларидан ва Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия вазирлиги ҳузуридаги бюджетдан ташқари Пенсия жамғармаси бўлимларидан ҳисоб-китоб талаб қилиб олиши, зарурат туғилганда мутахассис жалб қилиши лозимлиги кўрсатилган.

Пленум Қарорининг 12-бандида шахснинг маҳрум бўлган иш ҳақи ва меҳнатдан топиладиган бошқа даромадлар, тўхтатиб қўйилган пенсия ва нафақалар миқдорини аниқлашда, ушбу шахс қонунга хилоф равишда ушлаб

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

турилган, эҳтиёт чораси сифатида қонунга хилоф равишда қамоқда ёки уй қамоғида сақланган, тиббий муассасага жойлаштирилган ёки ноқонуний қарор (ҳукм, ажрим) чиқарилганлиги натижасида иш ҳақи ёки пенсия ва нафақалар тўлаш тўхтатилган ёки қонуний даромадларидан маҳрум бўлган пайтдан реабилитация қилиш ҳақида қарор чиқарилган пайтга қадар бўлган даврни инобатга олиши лозимлиги белгиланган.

Пленум қарорининг 12-банди 2-хатбошисида Реабилитация этилган шахсга тўланиши лозим бўлган иш ҳақи ва бошқа даромадлар миқдори унинг илгари ишлаган лавозимига тўланган иш ҳақи ва бошқа даромадларини ҳисоблаш орқали аниқланади. Бунда шахснинг иш ҳақи ва бошқа даромадларидан маҳрум бўлган вақтдан, реабилитация ҳақида қарор чиқарилгунга қадар бўлган бутун даври учун шахс бошқа даромадга эга бўлган, бўлмаганидан қатъий назар ойлик иш ҳақини ўсиб бориши ҳисобга олинган ҳолда ундирилиши лозимлиги кўрсатилган.

Юқоридаги 2 та ҳолат бўйича асосий камчиликлар судлар томонидан йўл қўйилганлиги кўриш мумкин (қуйида мисолларда келтирилган).

Бундан ташқари, Пленум қарори 15-18-бандларида мулкий зиённинг миқдорини қоплаш учун пул тўловларини амалга ошириш тўғрисида суд ажрим, суриштирувчи, терговчи ёки прокурор қарор чиқарилиши ҳамда ажрим ёки қарорнинг нусхаси гербли муҳр ёки электрон имзо билан тасдиқланиб, тўловни амалга ошириши лозим бўлган органларга тақдим этиш учун реабилитация этилган шахсга, у вафот этган бўлса, ЖПКнинг 304-моддаси учинчи қисмида кўрсатилган шахсларга берилади ва ижро қилиш учун тегишли органга юборилиши, шунингдек пул тўловларни амалга ошириш ҳақидаги ажрим ёки қарорни олган пайтдан эътиборан икки йил мобайнида талаб қилишлари мумкинлиги, шахс олдин ишлаган ишига (лавозимига) тикланиши лозим, корхона, муассаса, ташкилот тугатилган ёки қонунда назарда тутилган бошқа асослар уни олдинги ишлаб турган ишига (лавозимига) тиклаш имкониятини бермаган тақдирда унга аввалгисига тенг бошқа иш (лавозим) берилиши лозимлиги, қамоқда ва уй қамоғида бўлган вақти, жазо ўтаган вақти, лавозимидан четлаштирилганлиги туфайли ишламай юрган вақти, тиббий муассасада сақланган вақти умумий меҳнат стажига ва ихтисослик бўйича иш стажига қўшилиши, ўқув юртидан ҳайдалган шахс илтимосига кўра ўқишга тикланиши, паспортнинг (ҳаракатланиш ҳужжатининг) амал қилиши тикланишини кўрсатилиши ҳақида тушунтиришлар берилган.

Ўзбекистон Республикаси Олий суд Пленумининг 18-сонли Қарори, реабилитация жараёнини такомиллаштириш ва этилган шахсларга етказилган

зиённи қоплаш механизмларини мустаҳкамлаш мақсадида қабул қилингани ва ушбу қарорнинг амалга оширилиши, жамиятда инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, суд тизимига бўлган ишончни ошириш ва адолатни таъминлашга хизмат қилади.

Амалиётда реабилитация этилган шахсларга етказилган зиённи молиявий компенсация қилиш амалиёти етарли даражада асосли эмаслиги. Бундан ташқари, компенсация миқдори кўпинча шахснинг илгари ишлаган иш жойидан олиниши керак бўлган ойлик иш ҳақини ўсиб бориши ҳисобга олинган ҳолда тўғри аниқланишига боғлиқ. Ушбу муаммоларни ҳал қилиш учун қонунчиликни такомиллаштириш, ижтимоий дастурларни яратиш ва реабилитация жараёнини яхшилаш бўйича чора-тадбирлар амалга оширилиши зарур.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

THE EFFECTIVENESS OF PROJECT-BASED LEARNING IN MODERN LANGUAGE EDUCATION

Muradov Utkir Nurillayevich

Associate professor of Uzbek National Pedagogical University named after Nizami

Ozodova M.

Student of Uzbek National Pedagogical University named after Nizami

muqaddasozodova0@gmail.com

Abstract

Project-Based Learning (PBL) has emerged as a transformative pedagogical approach that fosters student-centered learning, collaboration, and real-world language use. In the context of modern language education, PBL integrates linguistic skills with critical thinking, creativity, and intercultural competence. This study investigates the effectiveness of PBL in improving students' language proficiency, motivation, and communicative competence in secondary and tertiary language classrooms. Using mixed-methods research, data were collected through teacher interviews, classroom observations, and student surveys across six institutions. The findings reveal that PBL enhances learner autonomy and engagement, encourages meaningful language use, and facilitates the development of both receptive and productive skills. However, challenges such as classroom management, assessment, and time constraints were also identified. The research highlights the importance of careful project design, ongoing teacher support, and alignment with curricular goals to ensure successful implementation. Ultimately, this paper argues that PBL, when effectively integrated into language curricula, acts as a powerful framework for developing communicative competence and lifelong learning skills. The implications of the study suggest a shift from traditional grammar-focused instruction toward experiential, learner-centered language pedagogy.

Keywords

Project-Based Learning, language pedagogy, modern languages, communicative competence, student engagement, experiential learning, collaborative learning, task-based learning, language acquisition, real-world tasks, learner autonomy, motivation, language proficiency, assessment strategies, educational innovation, curriculum integration, second language teaching, 21st-century skills.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Introduction

In the evolving landscape of education, traditional methods of language instruction are increasingly being replaced or supplemented by innovative, student-centered approaches.

One such method that has gained momentum in recent decades is Project-Based Learning (PBL). Unlike conventional approaches that often emphasize rote memorization and grammar drills, PBL involves learners in meaningful, real-world tasks that require the active use of language to solve problems, create products, or explore topics of interest. In the context of modern language education, this pedagogical shift represents a movement toward experiential and communicative learning, with the goal of making language instruction more relevant, engaging, and effective.

PBL draws on constructivist learning theory, which posits that learners construct knowledge actively rather than passively receiving information. Through collaboration, inquiry, and self-directed exploration, students not only practice language skills but also develop critical thinking, creativity, and intercultural competence. These outcomes align with the goals of modern language curricula, which emphasize communicative competence and cultural awareness in addition to grammatical accuracy.

Despite the growing popularity of PBL in language education, questions remain about its practical implementation and effectiveness. While many studies highlight its benefits, including increased motivation, language retention, and student autonomy, other research points to challenges such as inadequate teacher preparation, difficulties in assessment, and time management issues. Furthermore, in contexts where standardized testing predominates, the open-ended nature of PBL can appear misaligned with institutional expectations.

This study seeks to investigate the effectiveness of PBL in modern language education through a mixed-methods approach. Specifically, it aims to explore how PBL affects students' language proficiency, motivation, and classroom participation, as well as how teachers perceive and implement this methodology. The research is guided by the following questions:

1. How does PBL influence students' language learning outcomes?

2. What are students' and teachers' perceptions of the benefits and challenges of PBL?

3. What factors contribute to the successful implementation of PBL in language classrooms?

By addressing these questions, the study contributes to the ongoing discourse on innovative pedagogies in language education and provides evidence-based recommendations for integrating PBL into language curricula effectively.

Methods

This study employed a mixed-methods research design to capture both the measurable outcomes and the lived experiences of teachers and students involved in Project-Based Learning in modern language classrooms.

2.1 Participants and Setting

The study was conducted in six educational institutions (four secondary schools and two universities) across three urban centers in Uzbekistan. A total of 12 language teachers and 180 students (aged 15–22) participated in the study. The target languages included English, French, and German. All participating teachers had formal training in language education and had incorporated PBL in their classrooms within the last academic year.

2.2 Instruments and Data Collection

Data were collected through three primary instruments:

Teacher Interviews: Semi-structured interviews were conducted with 12 teachers to gather insights into their experiences with PBL implementation, perceived benefits, and challenges.

Student Surveys: A 20-item questionnaire measured students' motivation, language confidence, and perceptions of project work. Likert-scale and open-ended items were included.

Classroom Observations: 24 project-based lessons (four per institution) were observed using a standardized rubric focusing on student interaction, language use, task complexity, and teacher support.

2.3 Procedure

Data collection took place over a two-month period. Observations were followed by interviews, allowing the researchers to cross-reference teacher perceptions with

classroom practices. Surveys were administered anonymously at the end of each observed lesson.

2.4 Data Analysis

Quantitative data from surveys were analyzed using descriptive statistics and paired t-tests to measure differences in student perceptions before and after project work. Qualitative data from interviews and observations were analyzed thematically, using NVivo software to identify recurring patterns related to motivation, engagement, skill development, and implementation barriers.

2.5 Ethical Considerations

Informed consent was obtained from all participants. The study adhered to ethical research guidelines regarding confidentiality, voluntary participation, and data protection. Pseudonyms were used in reporting qualitative data to protect identities.

This methodological triangulation ensured a comprehensive understanding of how PBL functions within different language learning contexts and supported the validity of the findings.

Results

The analysis of collected data revealed significant insights into the effectiveness of Project-Based Learning (PBL) in modern language classrooms. Results are organized into four main themes: language development, motivation and engagement, collaborative learning, and implementation challenges.

3.1 Language Development

Both observational data and student self-reports indicated notable improvements in linguistic competencies, particularly in speaking and writing. Over 68% of students reported that they felt more confident using the target language by the end of the project. Observers noted an increase in spontaneous language use, peer correction, and self-monitoring during group work. Teachers highlighted that students produced longer and more complex utterances during presentations and discussions compared to traditional lessons. Vocabulary acquisition was particularly strong, with learners using subject-specific language relevant to their project themes.

3.2 Motivation and Engagement

Student surveys revealed high levels of motivation during PBL tasks. 82% agreed or strongly agreed that project work made language learning more enjoyable and

meaningful. Many expressed that working on real-world topics, such as designing travel brochures or recording podcasts, made them feel their language use had purpose.

Teachers confirmed that students demonstrated greater commitment and initiative during project work than during textbook-based instruction. PBL seemed particularly effective in reducing classroom anxiety, especially among introverted students, as it offered multiple roles and modes of contribution.

3.3 Collaborative Learning

Observation data highlighted frequent and purposeful collaboration among students. In all observed classrooms, students were seen negotiating meaning, dividing responsibilities, and giving peer feedback in the target language. Teachers emphasized that PBL fosters a sense of accountability and interdependence. Group work facilitated the development of social skills and intercultural awareness, especially in multilingual or multicultural classroom settings.

3.4 Implementation Challenges

Despite its many benefits, PBL posed several challenges. Time constraints were the most frequently cited barrier: 9 out of 12 teachers found it difficult to fit projects into tight curriculum schedules. Assessment was also a major concern. Teachers expressed uncertainty about how to fairly evaluate both language proficiency and project outcomes. Classroom management issues occasionally arose, particularly when students lacked clear guidance or when group dynamics were unbalanced. Finally, some students resisted PBL at first, preferring more structured, test-oriented lessons.

3.5 Statistical Outcomes

Paired t-tests comparing pre- and post-project surveys revealed statistically significant increases in self-rated speaking ($p < .01$) and writing confidence ($p < .05$). Students with initially low motivation showed the greatest gains, indicating PBL's potential to support differentiated instruction.

Discussion

The results of this study affirm the growing body of evidence supporting Project-Based Learning (PBL) as an effective and engaging methodology for

modern language education. By centering instruction around meaningful,

real-world tasks, PBL not only enhances linguistic competence but also fosters essential 21st-century skills such as collaboration, critical thinking, and creativity.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

4.1 Language and Cognitive Development

The observed improvement in students' linguistic abilities aligns with second language acquisition theories that emphasize contextualized and purposeful use of language. Vygotsky's sociocultural theory, for instance, underscores the role of social interaction and scaffolding in language development—both of which are inherent in PBL environments. Through group collaboration and teacher facilitation, learners co-construct knowledge while developing fluency and accuracy in authentic contexts.

4.2 Motivation and Autonomy

PBL's impact on motivation cannot be overstated. When students are given a degree of autonomy and the opportunity to explore topics of personal or cultural relevance, their intrinsic motivation increases. This supports Deci and Ryan's (1985) Self-Determination Theory, which identifies autonomy, competence, and relatedness as key drivers of motivation. PBL meets all three, creating a learning environment where language use is not just academic but meaningful.

4.3 Pedagogical Implications

The findings suggest that language educators should consider integrating PBL into their curricula as a complement to traditional instruction. However, successful implementation requires thoughtful planning. Teachers need professional development on project design, assessment strategies, and managing group dynamics. Institutions must also allow for flexible scheduling and provide resources to support project execution. Importantly, assessment methods must evolve to capture not just final products but also process-oriented learning, including collaboration and language use throughout the project.

4.4 Limitations and Future Research

This study is limited by its focus on a specific geographic and educational context. While the findings are promising, further research in diverse settings is needed to generalize results. Longitudinal studies would help assess the lasting impact of PBL on language proficiency. Future studies could also explore how digital tools and virtual collaboration influence PBL outcomes in language education.

Conclusion

Project-Based Learning offers a powerful framework for transforming modern

language instruction. It shifts the focus from passive reception to active production, from grammar drills to meaningful communication, and from teacher-centered instruction to learner empowerment.

While implementation challenges remain, the benefits of increased engagement, autonomy, and real-world language use suggest that PBL should play a central role in the future of language education. Educators and policymakers must invest in training and curricular reform to fully realize its potential.

References

1. Beckett, G. H., & Slater, T. (2005). The Project Framework: A Tool for Language, Content, and Skills Integration. ELT Journal, 59(2), 108–116. https://doi.org/10.1093/eltj/cci024
2. Bell, S. (2010). Project-Based Learning for the 21st Century: Skills for the Future. The Clearing House, 83(2), 39–43. https://doi.org/10.1080/00098650903505415
3. Blumenfeld, P. C., et al. (1991). Motivating Project-Based Learning: Sustaining the Doing, Supporting the Learning. Educational Psychologist, 26(3–4), 369–398.
4. Bredlau, B. L. (2020). Project-based learning: The impact on students' motivation and self-efficacy in the foreign language classroom [Doctoral dissertation, University of Missouri].
5. Bruner, J. S. (1996). The culture of education. Harvard University Press.
6. Chen, C. (2021). Implementing Project-Based Learning in EFL Classrooms: A Case Study in Taiwan. TESOL International Journal, 16(5), 121–135.
7. Cocco, S. (2006). Student Leadership Development through Project-Based Learning. Journal of Leadership Education, 5(1), 4–12.
8. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. Springer.
9. Dewey, J. (1938). Experience and education. Macmillan.
10. Dörnyei, Z. (2001). Motivational strategies in the language classroom. Cambridge University Press. Ellis, R. (2003). Task-based language learning and teaching. Oxford University Press.
11. Fried-Booth, D. L. (2002). Project work (2nd ed.). Oxford University Press.
12. Grant, M. M. (2002). Getting a grip on project-based learning: Theory, cases, and recommendations. Meridian: A Middle School Computer Technologies Journal, 5(1), 1–17.

13. Guo, P., Saab, N., Post, L. S., & Admiraal, W. (2020). A review of project-based learning in higher education: Student outcomes and measures. International Journal of Educational Research, 102, 101586. https://doi.org/10.1016/j.ijer.2020.101586
14. Harmer, J. (2015). The practice of English language teaching (5th ed.). Pearson.
15. Helle, L., Tynjälä, P., & Olkinuora, E. (2006). Project-Based Learning in Post-Secondary Education: Theory, Practice and Rubber Sling Shots. Higher Education, 51, 287–314.
16. Hernández-Ramos, P., & De La Paz, S. (2009). Learning History in Middle School by Designing Multimedia in a Project-Based Learning Experience. Journal of Research on Technology in Education, 42(2), 151–173.
17. Hung, C. M., Hwang, G. J., & Huang, I. (2012). A project-based digital storytelling approach for improving students' learning motivation, problem-solving competence and learning achievement. Educational Technology & Society, 15(4), 368–379.
18. Kolb, D. A. (1984). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. Prentice Hall.7
19. Krajcik, J. S., & Blumenfeld, P. C. (2006). Project-Based Learning. In R. K. Sawyer (Ed.), The Cambridge Handbook of the Learning Sciences (pp. 317–334). Cambridge University Press.
21. Krashen, S. D. (1985). The input hypothesis: Issues and implications. Longman.
20. Larmer, J., & Mergendoller, J. R. (2010). Seven Essentials for Project-Based Learning. Educational Leadership, 68(1), 34–37.
21. Lier, L. V. (2007). Action-based teaching, autonomy and identity. Innovation in Language Learning and Teaching, 1(1), 46–65.
22. Littlewood, W. (2004). The task-based approach: Some questions and suggestions. ELT Journal, 58(4), 319–326.
23. Lou, Y., et al. (2001). Project-Based Learning and Student Achievement: A Meta-Analysis. The Journal of Research on Educational Effectiveness, 1(2), 137–160.
24. Markham, T. (2011). Project Based Learning: A Bridge Just Far Enough. Teacher Librarian, 39(2), 38–42.
25. Mills, H. Q. (2009). The impact of PBL on motivation and language performance in the EFL context. Asian EFL Journal, 11(2), 126–150.
26. Piaget, J. (1973). To understand is to invent: The future of education. Grossman.

27. Ribé, R., & Vidal, N. (1993). Project work: Step by step. Oxford University Press.

28. Savery, J. R. (2006). Overview of Problem-based Learning: Definitions and Distinctions. The Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning, 1(1), 9–20.

29. Stoller, F. L. (2006). Establishing a Theoretical Foundation for Project-Based Learning in Second and Foreign Language Contexts. In G. H. Beckett & P. C. Miller (Eds.), Project-Based Second and Foreign Language Education (pp. 19–40). Information Age.

30. homas, J. W. (2000). A review of research on project-based learning. Buck Institute for Education.

31. Tobin, K. (1998). Constructivism in science education: Moving on. In B. Fraser & K. Tobin (Eds.), International Handbook of Science Education (pp. 597–610). Springer.

32. Trilling, B., & Fadel, C. (2009). 21st Century Skills: Learning for Life in Our Times. Jossey-Bass.7

33. Willis, J. (1996). A framework for task-based learning. Longman.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ЭКИНЛАРИНИНГ ЎСИШ БОСҚИЧЛАРИДА ФОТОСИНТЕЗ, ҲАРОРАТ ВА ЁРУҒЛИКНИНГ ФИЗИОЛОГИК РОЛИ

Шайманов Чоршанби Мадиевич

катта ўкитувчи,

[1]Тошкент Давлат Аграр Университети

АННОТАЦИЯ

Сотрудники сельского хозяйства требуют чтобы достигнуть урожайность посевов но уровные плана процесс фотосинтеза должен в нормальном состоянием, достигнуть оптимальную биологическую и суммарную а также обеспечить суммарную освещенность при агротехническим условиях. Для этого надо иметь точную информацию и понятия о выше изложенных

Ключевые слова: фотосинтез, температура, урожай, количество, влажность, фаза, цикл, процесс, растение, семя, почва, радиация.

ANNOTATION

Agricultural workers demand that in order to achieve crop yields on a non-level plan, the process of photosynthesis must be in a normal state, achieve optimal biological and total illumination, as well as provide total illumination under agro technical conditions. To do this, you need to have accurate information and concepts about the above.

Key words: photosynthesis, temperature, yield, quantity, moisture, phase, cycle, process, plant,seed, soil, radiation.

АННОТАЦИЯ

Қишлоқ хўжалик ходимлари экинларни ҳосилдорлигини режадаги даражада бўлишига эришиш учун. Фотосинтез жараёни нормал ҳолатда бўлишини. Биологик оптимал ҳароратга эришишга ва йиғинди ҳароратни йиғилишига ҳам йиғинди ёритилганлигини таъминлашига агротехник тадбирларни амалга оширишни талаб қилади. Бунинг учун эса юқоридаги жараёнлар тўғрисида аниқ маълумот ва тушинчага эга бўлиши зарур деб ҳисоблаймиз

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Калит сўзлар: фотосинтез, ҳарорат, экин, миқдор, намлик, фаза, давр, жараён, ўсимлик, уруғ, тупроқ, радиация.

Кириш

Қишлоқ хўжалигини ривожланиши экинларни уруғларининг сифатига сара уруғларни танлаш даражасига озиқланиш миқдорига шунингдек атроф муҳит таъсирига жумладан фотосинтез, ҳарорат, дуффизия ва ёритилганликка боғлиқ. Ҳар бир экин турлари учун минимал. Оптимал ва максимал ҳароратлар мавжуд Минимал ҳарорат ва намлик уруғ экилгандан сўнг униб чиққунча бўлган даврга боғлиқ бўлади. Чунки уруғларнинг тупроқ билан энергия, иссиқлик ва модда алмашуви тупроқнинг намлиги ва ҳарорати катталигига боғлиқ. Нормал модда ва энергия алмашиниш жараёни учун ҳар бир тур экин уруғининг минимал ҳарорати.ва намликни фоизлардаги миқдорига мос келиши керак бўлади.

Экинларнинг ривожланишини иккинчи фазаси уни униб чиққандан кейин яъни чин барг чиққандан шоналашгача бўлган давр. Бу даврда улар турли атроф муҳит омиллари яъни атмосферадаги намлик, ҳарорат (тунги ва кундузги ҳарорат) ва ёритилганликка боғлиқ бўлади.

Ривожланишнинг учинчи фазфси шоналашдан гуллашгача бўлган давр. Бу даврда ҳам ўсимликлар фотосинетез жараёнида нафас олади ва нафас чиқаради. Ҳарорат ўзгариши ва ёритилганлик даражаси асосий аҳамиятга эга чунки ҳарорат ўзгариши ўсимликлардаги кимёвий реакцияларни боришида муҳим рол ўйнайди, яъни реакция жаранёнини тезлаштириши ёки секинлаштириши мумкин. Тўртинчи фазаси гуллашдан ҳосил тугишгача бўлган давр бу даврда ўсимликнинг ҳосил тугиши унинг озиқланиши ва озиқ моддаларни таркибига ҳам боғлик бўлади

Озиқланиш жараёни эса капилярлик ва дуффузия ҳодисалар асосида амалга ошади. Бу ҳодисаларнинг интинсивлиги тупрокнинг намлиги ва ҳароратига боғлиқ чунки озуқа моддалар эриш жараёнини тезлашиши ўсимликларнинг нормал ҳолатда ривожланишини амалга ошишига манба бўлади.

Бешинчи фаза яъни ҳосил туггандан уни пишиб етилишигача бўлган давр. Бу даврдаўсимликларнинг тупроқдан олган озуқаси нафақат ривожланиши балки ҳосилни яъни мевасини нормал модда ва элементлар ҳамда витаминларга эга бўлишини таъминлайди.

Тадқиқот услублари

Хар бир экин тури уруғларининг дастлабки фазаси энг аввало тупроқни турига,таркибига, ҳолатига, минераллашув даражасига, намлигига, уруғнинг

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

экилиш чукурлигига ана шу чуқурликдаги ҳароратга боғлиқ бўлади. Юқорида санаб ўтилган параметрлар барча турдаги ўсимликлар учун бир хил эмас.

Текширувлар шуни кўрсатадики тупроқнинг таркибида озука элементлари этарли бўлган, 70 % дан кам бўлмаганда, экилиш чукурлигидаги ҳарорат минимал ҳароратдан паст бўлмаганда, тупроқни капиллярлик даражаси яъни ғоваглиги нормал бўлганда, масалан ғўзани турларига боғлиқ ҳолда минимал ҳарорат 12°C-14°C бўлганда нормал 4-5 кунда униб чикади. Иккинчи фазаси даврида яъни чин барг чиқаргандан шоналашгача бўлган даври. Бу вақтда ўсимликнинг ривожланиши атроф-муҳит таъсирига кўп жихатдан боглиқ. Усимлик нафас олиши ва нафас чикариши ва ундаги ички кимёвий реакция жараёнлари куёшдан келаётган ёруғлик миқдорига, ҳароратга боғлиқ бўлади.

Фотосинтез жараёнида қуёшдан келаётган барча тулқин узунликдаги радиациядан фақат 0,38-0,71 мкм дагилари аҳамиятли. Маълумки фотосинтезда табиатдаги реакция содир бўлади:

$$6CO_2 + 6H_2O_6 \rightarrow C_6H_{12}O_{12} + 6O_2$$

Шунинг учун хам тўлқин узунликлари 0.38-0.71 мкм орасидаги қуёш радиациясини фотосинтетик фаол радиации (ФФР) дейилади. Фотосинтез мураккаб жараён бўлиб, фотофизик, фотохимик, фотофизиологик жараёнлардан иборатдир. Қуёш радиациясини баргдаги хлорофилл пигментлари ютиб олганда бу муҳим жараёнлар амалга ошади. Органик моддаларни ФФР жараёнида старлича ҳосил бўлиши учун куёш радиациясининг миқдори компенсацион нуқтадан ошиши керак. Компенсацион нуқта 20- 25 Вт/м^2 яъни 1 метр квадрат майдонга 20- 25 Вт кувватга эга энергия тушиши керак. ФФР интенсивлиги кампенсацион нуқтадан 210- 280 Вт/м^2 га ошганда фотосинтезни маҳсулдорлиги ошади. ФФР тўғри радиация ва сочилган радиация йиғиндиларидан қуйидагича аниқланади

$$\sum Q \text{ ффр} = 0.43 \sum S' + 0.57 \sum D$$

бунда: $0.43 \sum S'$ - горизантал сиртга тушувчи тўғри қуёш радиацияси йиғиндиси $0.57 \sum D$ - маълум вақт учун (декада, ой вегетация даври ва х.к) сочилган қуёш радиацияси йиғиндиси.Турли чукурликдаги тупрок ҳарорати энг аввало унинг турига иссиқлик сиғимига, иссиқлик ўтказувчанлиги қобилятига боғлих. Тупроқнинг иссиқдик сиғими икки тури бўлади, солиштирма иссиқлик сиғими ва хажмий иссиқлик сиғими мавжуд.1 кг тупроқни 1 К га иситиш учун керак бўлган иссиқлик миқдорига тупроқнинг солиштирма иссиқлик сиғими дейилади.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

$$C = \frac{Q}{m\Delta T} \qquad C = 1\frac{Ж}{кг°К}$$

1 м^3 тупроқни 1 °К га иситиш учун керак бўлган иссикдик микдорига тупроқнинг ҳажмий иссиқлик сиғими дейилади

$$C_x = \frac{Q}{V\Delta T} \qquad C_x = 1\frac{Ж}{м3°К}$$

ҳажмий ва солиштирма иссиклик сиғимлари ўзаро қуйидагича боғланган

$$\rho = \frac{C_x}{C} = \frac{\frac{Q}{VT}}{\frac{Q}{mT}} = \frac{m}{V} = \frac{кг}{м^3}$$

Ҳажмий солиштирма иссиқлик сиғими фойдали хисобланади.

Турлича минерал таркибли тупроқлар учун хажмий иссиқлик сиғими қуйидагиларига эга

$$C_x = 0.84\text{-}1.68\frac{мЖ}{м3°К}$$

Сувнинг хажмий иссиклик сиғими 4,19 $\frac{мЖ}{м3°К}$

Ҳавонинг хажмий иссиклик сиғими1,256 $\frac{мЖ}{м3°К}$

Хулоса

1.Уруғларнинг униб чиқиши энг аввало экилиш чуқурлигига ана шу чукурликдаги барча экиладиган экинларнинг биологик минимал ҳароратига

ва тупроқнинг намлик даражасига боғлиқ бўлади.

2.Ўсимликларнинг ривожланиши фотосинтез жараёнига жуда катта боғлиқ чунки бу жараёнда ўсимликни нафас олиши ва нафас чиқариши амалга ошади.

3.Қуёшдан келаётган ёруғликнинг 46%и инфрақизил нур ташкил этади. Бу барча тирик организмларнинг жумладан ўсимликларнинг ички ҳарорат манбаи ҳисобланади.Чунки ички ҳарорат тирик организмлардаги физиологик жараёнларни кимёвий реакцияларини тезлаштиради. Бунинг учун эса юхоридаги амалга ошиши талаб хил жараёнлар тўғрисида

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Экин турлари	Ривожланиш фазалари орасидаги фойдали ҳароратлар йиғиндиси	
	Найчалашдан бошоқ тортишгача	Бошоқ тортишдан мум пишиқлигигача
Бахорги буғдой навлари	305-375 °C	490- 540 °C
Сули навлари	328- 332 °C	428- 440 °C
Арпа навлари	330-340 °C	388- 400 °C
Кузги буғдой навлари	329-339 °C	490- 500 °C

Адабиётлар

1.Павлова М.Д. Практикам по агрометеорологии .Гидрометеоиздать. 2005г Москва

2.Руймерс Ф.Э. Биохимия и биофизика фотосинтез Москва. Высшая школа 2001г

3.Норбоев З,Н Шайманов Ч.М.Абдуллаев Х.У. Байназаров Б.Р. Биофизика. Тошкент Мерос 2013 й

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

SHIFOKORLAR HISSIY KUYISH SINDROMINING RIVOJLANISH SABAB VA OQIBATLARI

Shavkatova Shaxnoza Po‘lot qizi
Nizomiy nomidgi O‘zbekiston Milliy universiteti,
1-bosqich magistranti
E-mail: shahnozashavkatova20@gmail.com
ORCID ID: 0009-0004-7172-7685

Annotatsiya: Ushbu maqolada hissiy kuyish sindromining kelib chiqish aynan shifokorlar misolida o‘rganildi. Shuningdek maqolada o‘tkazilgan tajribalar, ularning natijalari o‘laroq sindromning kelib chiqish sabab hamda oqibatlari o‘rganilib tahlil qilib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Hissiy kuyish, emotsionalyuklama, muloqot, profilaktika, deskriptiv va korrelyatsion modullar, "psixologik debrifing".

Kirish

Bugungi kunda sog‘liqni saqlash tizimi mutaxassislari, xususan, shifokorlar, mehnat faoliyati davomida yuqori darajadagi emotsional yuklama, stress va uzluksiz insonlar bilan muloqotda bo‘lish zarurati bilan to‘qnash kelishmoqda. Ushbu omillar “hissiy kuyish sindromi” (burnout syndrome) deb ataluvchi holatning keng tarqalishiga olib kelmoqda. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST) 2019-yilda bu sindromni “kasbiy hodisa” sifatida tasniflagan. Tadqiqotlarga ko‘ra, rivojlangan mamlakatlarda har 10 nafar shifokordan kamida 4 tasi kuyish sindromi alomatlarini boshidan kechiradi.

Shifokorlar orasidagi kuyish sindromi nafaqat ularning ruhiy va jismoniy sog‘lig‘iga, balki bemorlarga ko‘rsatilayotgan xizmat sifatiga, xatoliklar ehtimoliga va hatto hayot-mamot masalalariga ta'sir qiladi. Demak, ushbu sindromni o‘z vaqtida aniqlash va profilaktika qilish muhim ilmiy-amaliy masala sanaladi.

Metodologiya

O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligining 2022-yilgi ichki monitoring natijalari, 2023-yilda Toshkent tibbiyot akademiyasi tomonidan 500 shifokor ishtirokida o‘tkazilgan psixologik so‘rovnoma. So‘rovnomada shifokorlarning hissiy kuyish holatini baholash uchun Maslach Burnout Inventory (MBI) testidan foydalanildi. Statistik tahlil uchun SPSS dasturining deskriptiv va korrelyatsion modullari qo‘llanildi.

Natijalar

Tahlil natijalariga ko‘ra, shifokorlar orasida kuyish sindromi rivojlanishining asosiy sabablari quyidagicha:

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Asosiy sabablari:

1. Yuqori ish yuklamasi: Haftasiga 60 soatdan ortiq ishlovchi shifokorlarning 68%ida hissiy charchash aniqlangan (Maslach, 2020).

2. Emotsional muloqotning zo‘rligi: Reanimatsiya va onkologiya bo‘limlarida ishlovchi shifokorlarning 72%ida depersonalizatsiya (insoniylik hissining pasayishi) belgilari mavjud.

3. Ijtimoiy va tashkilot tomonidan qo‘llov yetishmasligi: Respondentlarning 58%i boshqaruvdan yetarli ruhiy va kasbiy yordam olmayotganini bildirgan.

4. Uyqu yetishmovchiligi va surunkali charchoq: Kuyish sindromiga chalingan shifokorlarning 75%ida surunkali uyqusizlik mavjud.

Asosiy oqibatlari:

Kasbiy motivatsiyaning pasayishi (67%),

Bemorlar bilan munosabatning sovuqlashuvi (53%),

Ishdagi xatoliklar sonining ortishi (42%),

Shaxsiy hayotda muammolar (38%),

Depressiya va tashvish buzilishlari (33%).

Muhokama

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, shifokorlar orasida hissiy kuyish sindromi keng tarqalgan bo‘lib, u nafaqat shaxsiy farovonlikka, balki sog‘liqni saqlash tizimining samaradorligiga ham bevosita ta’sir qiladi. JSSTning 2022-yilgi hisoboti bu sindromni pandemiyadan so‘ng sog‘liqni saqlash sohasida eng dolzarb psixologik muammolardan biri deb e’lon qilgan.

C.Maslach va M.Leiter tomonidan ilgari surilgan nazariyaga ko‘ra, kuyish sindromi uch bosqichda rivojlanadi: hissiy charchoq → depersonalizatsiya → kasbiy yutuqlarning pasayishi. Shifokorlarda aynan birinchi bosqichda profilaktika olib borilmasa, oxirgi bosqichga yetib borgach, ular ishdan chiqish yoki sog‘lig‘i bilan bog‘liq jiddiy muammolarga duch kelishadi.

G‘arb davlatlarida bu muammoni kamaytirish uchun "ruhiy salomatlik dasturlari", "psixologik debrifing", "dam olish strategiyalari" va "emosional barqarorlik bo‘yicha treninglar" joriy etilgan.

Xulosa

Tadqiqotlar asosida aniqlanishicha, shifokorlar hissiy kuyish sindromiga yuqori darajada duchor bo‘lmoqda. Uning rivojlanishiga ta’sir qiluvchi asosiy omillar yuqori ish yuklamasi, emotsional talablar va ijtimoiy qo‘llov yetishmovchiligi bo‘lib, oqibatlari esa kasbiy samarasizlik, bemor xavfsizligining pasayishi, va shaxsiy hayot sifatining yomonlashuvidir.

Muammoni bartaraf etish uchun sog‘liqni saqlash muassasalarida ruhiy salomatlik monitoringi yo‘lga qo‘yilishi, shifokorlar uchun psixologik yordam xizmatlari tashkil etilishi va individual stressga qarshi kurash strategiyalari ishlab chiqilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Maslach, C., & Leiter, M. P. (2016). Burnout: A multidimensional perspective. Taylor & Francis.

2. World Health Organization (2019–2023). Burn-out as an occupational phenomenon. www.who.int

3. Schaufeli, W. B., & Enzmann, D. (1998). The Burnout Companion to Study and Practice. CRC Press.

4. Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2007). The Job Demands–Resources model. Journal of Managerial Psychology.

5. O‘zbekiston Sog‘liqni Saqlash Vazirligi, 2022-yilgi monitoring hisobotlari.

6. TTA 2023-yilgi “Shifokorlar salomatligi” tadqiqoti natijalari.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

THE CLINICAL SIGNIFICANCE OF HEART RATE VARIABILITY (HRV) IN CARDIOVASCULAR RISK PREDICTION

Nuralieva Dilbar
Student of the Termez branch of the Tashkent medical academy

Abstract: Heart Rate Variability (HRV) represents the physiological variation in time intervals between successive heartbeats and serves as a non-invasive indicator of autonomic nervous system activity. Decreased HRV has been strongly associated with an increased risk of cardiovascular events, including myocardial infarction, heart failure, and arrhythmias. This article explores the physiological basis of HRV, its measurement techniques (time-domain and frequency-domain analyses), and its clinical relevance in cardiovascular risk prediction. It further discusses the potential of HRV as a tool for early diagnosis and for developing personalized therapeutic strategies in cardiology.

Keywords: heart rate variability, cardiovascular disease, autonomic nervous system, diagnosis, arrhythmia, myocardial infarction

YURAK URISH CHASTOTASI VARIABELLIGINING YURAK-QON TOMIR KASALLIKLARI XAVFINI BAHOLASHDAGI KLINIK AHAMIYATI

Nuralieva Dilbar
Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali talabasi

Annotatsiya: Yurak urish chastotasi variabelligi (HRV) yurak urishlari orasidagi intervallar o‘zgaruvchanligini ifodalaydi va avtonom asab tizimining yurak faoliyatiga bo‘lgan ta’sirini baholashda muhim ko‘rsatkich hisoblanadi. HRV ko‘rsatkichining past darajasi yurak-qon tomir kasalliklari, jumladan, yurak xurujlari, yurak yetishmovchiligi va aritmiyalar xavfining ortishi bilan chambarchas bog‘liq. Mazkur maqolada HRVning fiziologik asoslari, baholash metodlari (vaqt va chastota sohalarida tahlil), shuningdek, uning yurak-qon tomir xavfini prognozlashdagi klinik ahamiyati tahlil qilinadi. HRV asosida erta diagnostika va individual davolash strategiyalarini ishlab chiqish imkoniyatlari yoritiladi.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Kalit so‘zlar: yurak urish chastotasi variabelligi, yurak-qon tomir kasalliklari, avtonom asab tizimi, diagnostika, aritmiya, yurak xuruji

Introduction

Cardiovascular disease (CVD) continues to be the foremost cause of mortality and morbidity worldwide, accounting for approximately 17.9 million deaths annually, according to the World Health Organization (WHO). Traditional risk factors such as hypertension, hyperlipidemia, smoking, diabetes, and obesity have long been recognized as critical contributors to the development of CVD. However, in recent years, there has been a growing awareness of the role that the autonomic nervous system (ANS) and its dysregulation play in the pathogenesis of cardiovascular conditions. Among the various tools developed to assess autonomic function, Heart Rate Variability (HRV) has emerged as a non-invasive, reliable, and clinically significant marker with prognostic value in both healthy individuals and patients with established cardiovascular risk. Heart Rate Variability refers to the physiological phenomenon of variation in the time interval between consecutive heartbeats, typically measured in milliseconds. Unlike the simplistic perception that a healthy heart beats with mechanical regularity, a higher degree of variability actually signifies a dynamic and responsive cardiovascular system, capable of adapting to internal and external stressors. HRV is modulated primarily by the balance between the sympathetic and parasympathetic branches of the autonomic nervous system. A predominance of parasympathetic (vagal) activity is associated with increased HRV, indicating cardiovascular resilience, while sympathetic dominance, often observed in stress-related states and disease, correlates with reduced HRV and poorer outcomes.

The clinical importance of HRV has gained momentum due to accumulating evidence linking reduced HRV with a wide spectrum of adverse outcomes, including sudden cardiac death, myocardial infarction, heart failure, diabetic autonomic neuropathy, and even non-cardiac conditions such as depression and chronic inflammation. In particular, patients with post-myocardial infarction and those with chronic heart failure have shown significantly diminished HRV indices, often correlating with higher mortality rates. Furthermore, advances in wearable technologies and portable ECG devices have enabled continuous HRV monitoring in real-world settings, facilitating early risk stratification and real-time assessment of cardiovascular stress. Despite its promise, HRV remains underutilized in routine clinical practice, partly due to the complexity of its measurement and interpretation.

Various analytic methods—including time-domain, frequency-domain, and non-linear techniques—exist for quantifying HRV, each with unique strengths and limitations. Additionally, individual variability, confounding physiological factors (e.g., age, circadian rhythms), and lack of standardized protocols have posed challenges for its broader adoption. This article aims to provide a comprehensive overview of Heart Rate Variability and its role in cardiovascular risk assessment. We will explore the physiological mechanisms governing HRV, critically evaluate its measurement techniques, and discuss its clinical implications in predicting cardiovascular outcomes. Furthermore, we will examine current research findings that support the integration of HRV analysis into personalized cardiovascular care, and the potential of HRV as a tool for early diagnosis, prognosis, and therapeutic monitoring.

Relevance of the study

The clinical and scientific relevance of Heart Rate Variability (HRV) has significantly increased in recent years due to its strong association with autonomic nervous system function and its prognostic value in cardiovascular health. As cardiovascular diseases (CVDs) continue to impose a substantial global health burden, there is a critical need for reliable, accessible, and cost-effective biomarkers that can aid in early detection, risk stratification, and individualized treatment strategies. HRV offers a unique window into the interplay between the heart and the nervous system, providing real-time physiological insights that are not obtainable through traditional cardiovascular risk factors alone. In contrast to conventional diagnostic tools that often detect cardiovascular disease after structural damage has occurred, HRV can serve as an early indicator of autonomic imbalance—a precursor to various pathological conditions. A growing body of evidence suggests that decreased HRV is independently associated with an increased risk of adverse cardiac events, including arrhythmias, myocardial infarction, and sudden cardiac death. Moreover, in patients with established conditions such as congestive heart failure, diabetes mellitus, and post-infarction syndromes, HRV has been shown to predict both morbidity and all-cause mortality more accurately than some conventional parameters. The importance of HRV is further amplified by the emergence of wearable technology and mobile health (mHealth) platforms, which have made HRV monitoring more accessible than ever. These innovations enable continuous and non-invasive tracking of autonomic function in real-time, which is particularly valuable in outpatient settings and for high-risk populations. As the medical field moves toward precision medicine and personalized care, integrating HRV into standard cardiovascular assessment protocols could greatly

enhance clinical decision-making and resource allocation. Furthermore, the relevance of HRV extends beyond cardiology. Research has demonstrated links between HRV and psychological stress, depression, immune function, sleep quality, and inflammation—highlighting its multidisciplinary significance. Therefore, HRV not only reflects cardiovascular health but also serves as a biomarker for holistic physiological resilience.

Despite its clear potential, HRV remains underutilized in clinical practice due to the lack of standardized guidelines, varying interpretation methods, and limited clinician awareness. Addressing these barriers through education, protocol development, and further large-scale clinical trials is essential to fully realize the utility of HRV in cardiovascular risk prediction. In conclusion, the study of HRV is highly relevant in the current era of preventive cardiology. It presents a promising, non-invasive tool that can complement existing diagnostic frameworks and facilitate timely intervention. As the prevalence of CVDs continues to rise globally, embracing innovative markers like HRV is imperative for improving patient outcomes and optimizing healthcare delivery.

Discussion

The assessment of Heart Rate Variability (HRV) as a non-invasive biomarker has opened new horizons in the field of cardiovascular medicine. Throughout this article, we have emphasized the physiological significance of HRV, its mechanisms, and its clinical relevance in the early detection and risk prediction of cardiovascular diseases. The growing body of literature supports the premise that diminished HRV reflects autonomic dysfunction and is consistently associated with an increased risk of arrhythmias, myocardial infarction, heart failure, and sudden cardiac death. One of the most critical aspects highlighted in recent studies is the ability of HRV to detect subclinical autonomic imbalance—often before structural or biochemical markers of disease become evident. This early predictive capability makes HRV an especially valuable tool in preventive cardiology. Moreover, HRV serves not only as a prognostic marker but also as a dynamic monitoring parameter to evaluate treatment response and guide therapeutic decisions. For example, improved HRV has been observed in patients undergoing cardiac rehabilitation, stress reduction programs, and pharmacological therapy, indicating its utility in tracking recovery and adaptation. However, despite its demonstrated value, the implementation of HRV measurement in routine clinical practice is not yet standardized. Multiple factors contribute to this underutilization,

including variability in data acquisition protocols, differences in analytic methods (e.g., time-domain, frequency-domain, non-linear indices), and lack of unified clinical interpretation guidelines. To address this gap, there is a need for consensus-driven recommendations from cardiology societies and broader integration of HRV training into medical curricula.

Technological advances, particularly in wearable biosensors and mobile health applications, offer promising solutions to these limitations. With the ability to collect long-term HRV data in ambulatory settings, these devices empower clinicians and researchers to observe real-world autonomic patterns over extended periods. This may further improve the accuracy of risk stratification and support personalized medicine approaches by incorporating individual baseline HRV profiles into cardiovascular care. Another emerging area involves combining HRV with other biomarkers and imaging modalities to create multi-dimensional risk models. For example, integrating HRV analysis with echocardiographic data, serum inflammatory markers (e.g., hs-CRP, IL-6), or coronary artery calcium scores may enhance diagnostic precision and provide deeper insights into pathophysiological pathways. Furthermore, HRV's applicability is not restricted to cardiology. The close relationship between autonomic imbalance and psychosomatic conditions—such as anxiety, depression, and chronic stress—suggests HRV could serve as a valuable transdisciplinary biomarker for systemic health. This adds another layer of relevance to its study, particularly in holistic and integrative models of care. HRV represents a promising, cost-effective, and versatile marker for cardiovascular risk assessment, with potential applications in early diagnosis, prognosis, and personalized therapeutic monitoring. Its non-invasive nature, responsiveness to physiological changes, and correlation with morbidity and mortality make it an invaluable asset in contemporary and future cardiological practice. Yet, to unlock its full clinical utility, there is a pressing need for standardization, clinician education, and expanded research efforts focusing on diverse populations and comorbid conditions. The integration of HRV into routine clinical workflows could significantly transform cardiovascular risk management, allowing for earlier intervention, better patient outcomes, and a more nuanced understanding of autonomic function in health and disease.

Conclusion

Heart Rate Variability (HRV) has emerged as a powerful, non-invasive tool in cardiovascular risk prediction, offering deep insights into the balance of autonomic

nervous system regulation. A high HRV generally reflects a robust parasympathetic tone and greater cardiovascular adaptability, while a low HRV is associated with increased sympathetic activity, chronic stress, and elevated risk of major adverse cardiac events. The evidence presented in this review clearly demonstrates that reduced HRV is an independent predictor of mortality and morbidity in various populations, including patients with heart failure, myocardial infarction, diabetes, and hypertension. As such, HRV should not be viewed solely as a research metric but rather as a clinically valuable biomarker with the potential to transform preventive cardiology. Despite its potential, the integration of HRV into routine medical practice remains limited due to the lack of standardized protocols, clinician familiarity, and interpretation frameworks. However, the advent of wearable devices and AI-powered analytics is rapidly changing this landscape, enabling real-time HRV monitoring and personalized health management. To fully harness the clinical utility of HRV, future efforts must focus on large-scale trials, development of normative databases, and multidisciplinary collaboration between clinicians, engineers, and researchers. With such advancements, HRV may soon become a central pillar of individualized cardiovascular care and health optimization strategies worldwide.

References:

1. Shaffer, F., & Ginsberg, J. P. (2017). An Overview of Heart Rate Variability Metrics and Norms. *Frontiers in Public Health*, 5, 258. https://doi.org/10.3389/fpubh.2017.00258
2. Thayer, J. F., Yamamoto, S. S., & Brosschot, J. F. (2010). The relationship of autonomic imbalance, heart rate variability and cardiovascular disease risk factors. *International Journal of Cardiology*, 141(2), 122–131. https://doi.org/10.1016/j.ijcard.2009.09.543
3. Tsuji, H., et al. (1996). Impact of reduced heart rate variability on risk for cardiac events: The Framingham Heart Study. *Circulation*, 94(11), 2850–2855. https://doi.org/10.1161/01.CIR.94.11.2850
4. Malik, M., et al. (1996). Heart rate variability: Standards of measurement, physiological interpretation, and clinical use. *European Heart Journal*, 17(3), 354–381. https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.eurheartj.a014868
5. Sessa, F., Anna, V., Messina, G., Cibelli, G., Monda, V., Marsala, G., ... & Monda, M. (2018). Heart rate variability as predictive factor for sudden cardiac death. *Aging*, 10(2), 166–177. https://doi.org/10.18632/aging.101386

6. Singh, N., Moneghetti, K. J., Christle, J. W., Hadley, D., Froelicher, V., & Plews, D. (2018). Heart rate variability: An old metric with new meaning in the era of using mHealth technologies for health and performance. *Frontiers in Physiology*, 9, 1100. https://doi.org/10.3389/fphys.2018.01100
7. Billman, G. E. (2011). Heart rate variability–a historical perspective. *Frontiers in Physiology*, 2, 86. https://doi.org/10.3389/fphys.2011.00086
8. Goldberger, J. J., et al. (2019). Autonomic Nervous System Dysfunction in Cardiovascular Disease: JACC Focus Seminar. *Journal of the American College of Cardiology*, 73(10), 1189–1206. https://doi.org/10.1016/j.jacc.2018.11.059

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

BOSHLANG‘ICH SINF DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

Fan o‘qituvchisi: **Bobomurotova Latofat Elmurodovna**
University of innovation technologies universiteti Maktabgacha va

Xujamberdiyeva Nurangiz Dilmurod qizi
boshlang‘ich ta’lim fakulteti Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 1 BT 21-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ta’lim jarayonida interfaol o‘qitish metodlaridan foydalanishning ahamiyati, samaradorligi va metodik yondashuvlari tahlil qilingan. Interfaol metodlar o‘quvchilarni darsga faol jalb qilish, ularning mustaqil fikrlashini, nutq faoliyatini, muloqot madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Tadqiqotda “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, “Bumerang”,

“Blitsso‘rov”, “Rol o‘ynash” kabi usullarning boshlang‘ich sinf fanlari – ona tili, atrofmuhit, matematika va o‘qish darslarida qo‘llanilishi yuzasidan amaliy misollar bilan yoritib berilgan. Maqola yakunida interfaol metodlar orqali dars sifatini oshirish bo‘yicha tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: interfaol metod, boshlang‘ich ta’lim, dars samaradorligi, o‘quvchi faolligi, metodik yondashuv.

Kirish Hozirgi zamon ta’lim tizimi oldiga qo‘yilayotgan asosiy talab —

o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va faol ishtirokini ta’minlashdir.

Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ularni dars jarayonida faol ishtirok etishga undash muhim ahamiyatga ega. Bunda interfaol o‘qitish metodlaridan foydalanish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Interfaol metodlar — bu o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtiruvchi, dars jarayonini jonlantiruvchi, hamkorlikda o‘rganish va fikr almashishga asoslangan usullardir. Bunday yondashuv o‘quvchilarning faqat tayyor bilimlarni eslab qolish

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

emas, balki o‘z fikrlarini bayon qilish, muammolarni hal qilish, guruhda ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf darslarida interfaol metodlardan foydalanishning afzalliklari, ularni amaliyotga tadbiq etish yo‘llari va samaradorligi tahlil qilinadi. Shuningdek, turli fanlarda qo‘llaniladigan mashhur interfaol usullar misolida darslarni tashkil etish bo‘yicha tavsiyalar beriladi.

Asosiy qisim

Interfaol metodlarning ta’limdagi o‘rni

Interfaol metodlar – bu o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasida faol muloqotga asoslangan, o‘quvchining mustaqil fikrlashi, izlanishi, o‘z bilimini boshqalar bilan solishtira olishi va xulosa chiqara olishini ta’minlovchi o‘qitish shakllaridir. Bu metodlar orqali o‘quvchilar faqat bilim egallab qolmay, balki hayotiy ko‘nikmalarni ham shakllantiradilar. Shu sababli interfaol yondashuvlar zamonaviy ta’limning ajralmas qismiga aylangan. Zamonaviy ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri –

o‘quvchilarni faollikka, mustaqil fikrlashga va ijodiy yondashuvga o‘rgatishdan iborat. An’anaviy darslarda o‘qituvchi asosiy axborot manbai sifatida yetakchi rolni o‘ynasa, interfaol metodlar o‘quvchilarni dars jarayonining markaziga olib chiqadi. Bu metodlar orqali bilim o‘quvchiga tayyor holatda berilmaydi, aksincha, u o‘z bilimini izlanish, bahs-munozara, muhokama va tajriba orqali mustaqil shakllantiradi.

Interfaol metodlar dars jarayonida quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

1. **Faol o‘rganishga rag‘batlantiradi** – O‘quvchi o‘z bilimini izlaydi, fikrlaydi, solishtiradi va xulosa chiqaradi.
2. **Kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantiradi** – Guruhda ishlash, fikr almashish, muhokama qilish orqali o‘quvchining muloqot madaniyati yuksaladi.
3. **Ijodkorlik va tanqidiy fikrlashni shakllantiradi** – Muammoli vaziyatlar asosida echim izlash, turli yo‘llarni tahlil qilish orqali o‘quvchi ijodiy yondasha boshlaydi.
4. **Motivatsiyani oshiradi** – Dars jarayoni qiziqarli va jonli o‘tadi, bu esa o‘quvchilarda bilim olishga ishtiyoq uyg‘otadi.
5. **Individual yondashuvni ta’minlaydi** – Har bir o‘quvchi o‘zining qiziqishi va imkoniyatiga ko‘ra darsda ishtirok etadi.

Interfaol metodlarning ta’limdagi o‘rni nafaqat o‘quvchilarning bilim olish darajasini oshirishda, balki ularning shaxsiy rivojida ham muhim ahamiyat kasb etadi. O‘qituvchining vazifasi bu yerda nazorat qiluvchi emas, balki yo‘naltiruvchi, maslahat beruvchi, faoliyatni boshqaruvchi sifatida namoyon bo‘ladi.

Boshlang‘ich ta’limda qo‘llaniladigan asosiy interfaol metodlar

Boshlang‘ich sinf darslarida quyidagi interfaol usullar keng qo‘llaniladi:

- "Aqliy hujum"
- "Insert"
- "Rol o‘ynash"
- "Blits-so‘rov"
- "Klaster"
- "Bumerang"
- "Fikrlar doirasi"

Bu metodlar darsning turli bosqichlarida – yangi mavzuni o‘rganishda, takrorlashda yoki bilimlarni mustahkamlashda o‘z samarasini beradi. Masalan, "Aqliy hujum" orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifoda etadi, "Rol o‘ynash" esa ularda ijtimoiy muhitda o‘zini tutish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Fanlar kesimida interfaol metodlardan foydalanish

Ona tili darslarida – "Insert" texnologiyasi yordamida matn ustida ishlash samarali kechadi. Bu orqali o‘quvchilar o‘qilgan matndan asosiy g‘oyani ajratib oladi, fikr yuritadi.

Matematika darslarida – "Blits-so‘rov" yoki "Bumerang" usullari orqali o‘quvchilarning tez fikrlash, muammoni hal qilish, yechimlarni taqqoslash ko‘nikmalari rivojlanadi.

Atrof-muhit darslarida – "Rol o‘ynash" va "Fikrlar doirasi" orqali tabiatga bo‘lgan munosabat, ekologik ong va ijtimoiy faollik tarbiyalanadi.

Dars jarayonida interfaol metodlarni qo‘llash bosqichlari Interfaol metodlardan foydalanishda dars quyidagi bosqichlarda tashkil etiladi:

1. Darsga kirish: o‘quvchilarning e’tiborini mavzuga jalb qilish.
2. Asosiy qism: interfaol metod orqali bilim berish, savol-javoblar, mashqlar.
3. Yakuniy qism: xulosa chiqarish, baholash, mustahkamlash. **Darsga tayyorgarlik bosqichi**

Bu bosqichda o‘qituvchi:

Darsning maqsadini aniqlaydi;

Interfaol metod (klaster, aqliy hujum, insert, “aql charxi” va h.k.) tanlaydi;

Kerakli vositalar, materiallar va darsliklar tayyorlanadi;

O‘quvchilar bilim darajasini hisobga olgan holda guruhlarga bo‘linadi.

2. **Kirish bosqichi (motivatsiya)** Bu bosqichda:

O‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishi uyg‘otiladi;

Savollar, muammoli vaziyatlar, mavzuga oid vizual vositalar yordamida mavzu yuzasidan faoliyat boshlanadi;

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

O‘quvchilar fikrlashga undaladi va faol ishtirok etishga rag‘batlantiriladi.

3. **Asosiy (amaliy) bosqich**

Bu bosqichda interfaol metodlar to‘liq qo‘llaniladi:

Guruhli ishlar tashkil etiladi;

Har bir guruhga topshiriqlar beriladi;

O‘quvchilar mustaqil fikrlaydi, muammolarni hal etadi, qarorlar qabul qiladi; O‘qituvchi moderator sifatida faollikni boshqaradi va yo‘naltiradi.

Masalan:

\“Aqlli savollar zanjiri” orqali mavzuni tushunish darajasi aniqlanadi;

“Insert” jadvali yordamida o‘qilgan matn asosida tahlil qilinadi;

“Baliq skeleti”, “Venn diagrammasi” orqali mavzular solishtiriladi.

4. **Yakuniy (refleksiya va baholash) bosqichi** Bu bosqichda:

O‘quvchilar o‘z faoliyatini tahlil qiladi;

Guruhlar ishini taqdim etadi; Baholash mezonlari asosida baholash amalga oshiriladi (o‘zaro baholash, o‘zini baholash, o‘qituvchi bahosi);

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Darsdan chiqqan xulosa va mavzuni hayot bilan bog‘lash amalga oshiriladi

5. **Uyga vazifa tayinlash bosqichi**

O‘quvchilarga mustaqil topshiriqlar beriladi;

Uyga vazifa interfaol darsda o‘rganilgan bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi;

Ijodiy yoki tahliliy topshiriqlar (esse, jadval to‘ldirish, loyiha ishi) bo‘lishi mumkin.

O‘quvchilar faolligi va dars samaradorligiga ta’siri

Interfaol metodlar darsda barcha o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi. Har bir bola o‘z fikrini bildirish, savollarga javob berish, muhokama qilish jarayonida qatnashadi. Bu esa o‘quvchilarda ishonch, faollik va mas’uliyat hissini kuchaytiradi. Darslarda passiv ishtirokchilar soni kamayadi, o‘quv jarayoni mazmunli va samarali kechadi.

Muammolar va takliflar

Ayrim hollarda interfaol metodlarni noto‘g‘ri tanlash, vaqtni to‘g‘ri taqsimlamaslik darsning sifatsiz o‘tishiga sabab bo‘ladi. Shuningdek, o‘qituvchilarning bu metodlar bo‘yicha yetarli malakaga ega bo‘lmasligi ham muammolardan biridir. Shu bois:

- O‘qituvchilar uchun interfaol metodlar bo‘yicha muntazam seminar-treninglar tashkil etilishi;
- Darslik va qo‘llanmalarda metodik tavsiyalar kengaytirilishi;
- Har bir darsga mos interfaol metodlar ro‘yxati ishlab chiqilishi lozim.

Hulosa

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf darslarida interfaol metodlardan foydalanish o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, ularning bilim olishga faol jalb etilishiga, mustaqil fikrlash va muloqot qilish ko‘nikmalarining shakllanishiga xizmat qiladi. Interfaol metodlar orqali o‘quvchilar nafaqat nazariy bilimlarni egallaydilar, balki hayotiy vaziyatlarda ulardan foydalana olishni ham o‘rganadilar. Dars jarayonida “Aqliy hujum”, “Insert”, “Rol o‘ynash”, “Klaster”, “Blits-so‘rov” kabi usullardan maqsadga muvofiq foydalanish, o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida samarali muloqotni yo‘lga qo‘yish imkonini beradi. Bu esa ta’lim sifatini oshirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Shu boisdan, har bir boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi interfaol metodlarni puxta o‘zlashtirishi, ularni dars mazmuni va o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos holda tanlab qo‘llashi zarur. Faqat shundagina o‘quvchilarda mustahkam bilim, amaliy ko‘nikma va ijodiy tafakkur rivojlanadi. Bugungi kunda ta’lim jarayonida interfaol metodlardan samarali foydalanish o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan munosabatini tubdan o‘zgartirmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida bu metodlar o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, guruhda ishlash, savol-javob orqali o‘rganish, o‘z fikrini erkin ifoda etish kabi ko‘nikmalarni shakllantiradi. Interfaol usullar darslarni yanada qiziqarli, jonli va mazmunli tashkil etishga imkon beradi. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari zamonaviy metodik yondashuvlardan samarali foydalansa, bu nafaqat ta’lim sifatini oshiradi, balki o‘quvchilarning shaxsiy rivojiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli, interfaol metodlar har bir dars jarayonining ajralmas qismiga aylanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – T.: Ma’naviyat, 2008.

2. Qodirova N., Jo‘rayevna G’. Boshlang‘ich ta’limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
3. To‘xtasinova M.T. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan, 2020.
4. Yusupova M.Q. Interfaol o‘qitish metodlari va ularning samaradorligi. – T.: TDPU nashriyoti, 2021.
5. Mahkamova S. Boshlang‘ich ta’lim metodikasi. – Toshkent: Innovatsiya, 2022.
6. G‘ulomova G‘. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilim faolligini oshirishda interfaol metodlardan foydalanish. – Ilmiy-amaliy maqola // Ta’lim va rivojlanish, 2023.
7. Jalolov J.J. Pedagogika: Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. – T.: “Fan va texnologiya”, 2016.
8. Mavlonova R. Zamonaviy dars va interfaol metodlar. – T.: “O‘qituvchi”, 2017.
9. UNESCO. Interactive teaching and learning: A guide for educators. – 2020.
10. Raximova D. Boshlang‘ich ta’limda innovatsion texnologiyalar. – T.: TDPU ilmiy nashriyoti, 2022.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

O'QUVCHILARINING FAZOVIY TASAVVURLARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK DASTURIY VOSITASINI YARATISH TEXNOLOGIYALARI VA BOSQICHLARI

Saparboyev Jamoladdin Yuldashevich
Fan va texnologiyalar universiteti Aniq fanlar kafedrasi dotsenti v.b.

Ro'zimurodova Dilroz
Fan va texnologiyalar universiteti kunduzgi ta'lim, iqtisodiyot yo'nalishi 1/24-guruh talabasi

Pedagogik dasturiy vositalar – kompyuter texnologiyalari yordamida o‘quv jarayonini qisman yoki to‘liq avtomatlashtirish uchun mo‘ljallangan didaktik vosita hisoblanadi. Ular ayniqsa, geometriya o'qitish jarayonining samaradorligini oshirish shakllaridan biri bo'lib, zamonaviy texnologiyalarning o‘qitish vositasi sifatida ishlatiladi. Pedagogik dasturiy vositalar tarkibiga: o‘quv fani bo‘yicha aniq didaktik maqsadlarga erishishga yo‘naltirilgan dasturiy mahsulot (dasturlar majmuasi), texnik va metodik ta‘minot, qo‘shimcha va yordamchi vositalar kiradi.

O'quvchilarining fazoviy tasavvurlarini rivojlantirishning pedagogik dasturiy vositalarni yaratish bir nechta bosqichda amalga oshiriladi:

Birinchi bosqichda pedagogik loyihalashtirish amalga oshiriladi. Bunda o'quvchilarining fazoviy tasavvurlarini rivojlantirish, fazoviy tasavvurini rivojlantirishning falsafiy, psixologik pedagogik imkoniyatlarini aniqlashtiriladi, bu imkoniyatlardan kelib chiqib o‘qitishning mazmuni va tuzilmasi tahlil qilinadi.

Ikkinchi bosqichda akademik litsey o‘quvchilarining fazoviy tasavvurni rivojlantirishning modeli yaxlit tizim sifatida kommunikativ, elektron-axborot ta'lim resursidan foydalanib ishlab chiqiladi. Mazkur bosqichda ilmiy nazariy ma‘lumotlarni o‘quv materiallariga aylantirish, o‘quv matnlari, illyustratsiyalar shakllantiriladi. Fazoviy tasavvurni rivojlantirishga mos o‘quv materiallarining shakllari ishlab chiqiladi, elektron o‘quv materiallaridan lokal, tarmoq, masofaviy ta‘lim kabi foydalanish sohalari aniqlashtiriladi.

Uchinchi bosqichda fazoviy tasavvurni rivojlantirish texnologiyalarining didaktik, texnologik integrativ xususiyatlari– metodik komponent sifatida innovatsion o‘qitishning kognitiv (axborotni qayta ishlash, saqlash, uzatish, kasbiy bilimga yo‘nalganlik), o‘quv-ijodiy faoliyatga shaxsiy munosabatni qaror toptirish va tanlash

imkonini beruvchi, nazariy materialni tizimlashtirladi, uni masalalar tizimi orqali bayon etish bilan bog‘liq mustaqil ijodiy izlanishlari komponentlari integratsiyasi ustuvorligi asosida takomillashtirish uchun zarur dasturiy vositalar yaratiladi yoki tanlanadi. Bunda foydalanuvchi va kompyuter o‘rtasidagi muloqot metodlari, dasturiy vosita qobig‘i va muhiti qiyosiy tahlil qilinadi.

To‘rtinchi bosqichda geometriya o’qitish jarayonida pedagogik dasturiy vositalardan foydalanib, akademik litseylarda ta’lim jarayonida fazoviy tasavvurni rivojlantirishning samaradorligi yangi sharoitlarda qo‘llash (analogiya)ni, metod va usullar kombinatsiyasini o‘z ichiga olgan masalalar tizimidan foydalanish, masalaviy yondashuv bosqichlari emotsionallik, progressivlik, motivatsiya, optimallik, effektivlik baholash mezonlarini kiritish asosida metodikalari loyihalashtiriladi. Foydalanuvchi va kompyuter o‘rtasidagi muloqot ssenariysi yaratiladi, o’quvchilar fazoviy tasavvurlarining rivojlanganligini baholash darajalari (yuqori, o‘rta va past)ni aniqlab, natijalarini taqdim etish shakllari ishlab chiqiladi.

Beshinchi bosqichda akademik litsey o‘quvchilarining fazoviy tasavvurini rivojlantirish bo‘yicha elektron ta’lim resursini yaratishga oid tavsiyalar ishlab chiqiladi. Mazkur jarayonda berilgan pedagogik xossalarga ega pedagogik dasturiy vositalar pedagogik dasturiy vositalarning boshqaruv elementlari yaratiladi, fazoviy tasavvurini rivojlantirish bo‘yicha topshiriqlar to‘plami shakllantiriladi.

Oltinchi bosqichda yaratilgan pedagogik dasturiy vositalar geometriya o‘qitish jarayoniga tatbiq etiladi, ularning dasturiy va metodik tarkibiy qismlariga zarur o‘zgartirish va tuzatishlar kiritiladi. Pedagogik dasturiy vositalarning joriy etilishi natijalari tahlil qilinadi, pedagogik imkoniyatlari aniqlashtiriladi.

Barcha pedagogik dasturiy vositalarni ikki guruhga ajratish mumkin:

an‘anaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llab-quvvatlovchi vositalar; “O‘qituvchi-kompyuter-o‘quvchi” uch elementli pedagogik tizim texnologiyalari. Birinchi guruh pedagogik dasturiy vositalarga qo‘yiladigan tizim talablari pedagogning samarali o‘quv-tarbiya jarayonini tashkil etish bilan bog‘liq vazifalaridan kelib chiqadi.

Pedagogik dasturiy vositalarni yaratish texnologiyasini amalga oshirish maqsadida ularning an‘anaviy vositalardan ustunligini tasdiqlovchi qator ijobiy omillar mavjud. Mazkur omillar didaktik, psixologik, iqtisodiy, fiziologik guruhlarga ajratiladi.

Sh.Pozilovaning ta’kidlashicha, pedagogik dasturiy vositalarga qo‘yiladigan didaktik talablarga quyidagilar kiradi:

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

- ilmiylik;
- tushunarli, qat‘iy va tizimli bayon etilishi bilan birgalikda pedagogika, psixologiya, informatika, ergonomikaning asosiy tamoyillarini, zamonaviy fanning fundamental asoslarini hisobga olib, o‘quv faoliyati mazmunini qurish imkoniyatini ta‘minlash;
- uzluksizlik va yaxlitlik (ilgari o‘rganilgan bilimlarning mantiqiy oqibati hamda to‘ldiruvchisi hisoblanadi);
- izchillik;
- muammolilik;
- ko‘rgazmalilik;
- faollashtiruvchi (o‘qitish mustaqilligi hamda faollik xususiyatining mavjudligi);
- o‘qitish natijalarini o‘zlashtirish mustahkamligi;
- muloqotning interfaolligi;
- tarbiyalash;
- rivojlantirish;
- amaliyotning yaxlit birligi.

Metodik talablarga quyidagilar kiradi:

- aniq o‘quv fanining o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olish;
- ma‘lum bir fanning o‘ziga xosligini hisobga olish;
- axborotning zamonaviy metodlar bilan o‘zaro bog‘liqligi, o‘zaro aloqadorligi, turli-tumanligi.

Psixologik talablarga idrok etish (verbal-mantiqiy, sensor-perseptiv), tafakkur(tushunchaviy-nazariy, ko‘rgazmali-amaliy), diqqati (qat‘iyligi, boshqa narsa yoki obyektga qaratilishi), motivatsiya (ishlashning faol shakllari, yuqori darajada ko‘rgazmalilik, o‘z vaqtida qayta aloqa yordamida talabalarning yuqori darajadagi motivatsiyalarini doimiy ravishda rag‘batlantirish), xotira, tasavvur, yosh va individual psixologik xususiyatlarni hisobga olish(egallagan bilim, ko‘nikma va malakalarini hisobga olib, o‘quv fani mazmuni hamda o‘quv masalalari murakkablik darajasining talabalarning yosh imkoniyatlari va individual xususiyatlariga mos kelishi, o‘quv materialini o‘zlashtirishda ortiqcha his-hayajonli, asabiy, aqliy yuklamalardan ta‘sirlanishdan himoyalash) kiradi.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Texnik talablarga zamonaviy universal shaxsiy kompyuterlar, tashqi qurilmalari, test o‘tkaziladigan manbalar kiradi.

Tarmoq talablariga «mijoz-server» arxitekturasi, Internet-navigatorlar, tarmoq operatsion tizimlari, telekommunikatsiya, boshqaruv vositalari (o‘qitish jarayonini individual va jamoaviy ishlari, tashqi qayta aloqa) kiradi.

Estetik talablarga quyidagilar kiradi: tartiblilik va ifodalilik (elementlari, joylashishi, o‘lchami, rangi), bezashning funksional vazifasi va ergonomik talablarga mosligi.

Maxsus talablarga quyidagilar kiradi: interfaollik, maqsadga yo‘nalganlik, mustaqillik va moslashuvchanlik, audiolashtirish, ko‘rgazmalilik, kirish nazorati, intellektual rivojlanish, differensiatsiyalash(tabaqalashtirish), kreativlik, ochiqlik, qayta aloqa, funksionallik, ishonchlilik.

Ergonomik talablarga quyidagilar kiradi: do‘stonalik, foydalanuvchiga moslashish, ekran shakllarini tashkil etish.

O’quvchilarining fazoviy tasavvurlarini rivojlantirishning pedagogik dasturiy vositalarni yaratishda amal qilinishi zarur bo‘lgan tamoyillar (kvantlashtirish, to‘liqligi, ko‘rgazmaliligi, tashxislash, tarmoqlashuvi, boshqarish, tekshirish, moslashtirish, kompyuterli ta‘minot, to‘planuvchanligi) hisobga olinib, ularni yaratish texnologiyasini loyihalashtirish quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

1) konsepsiyasini ishlab chiqish (geometriya fani standarti va amaliy mashg‘ulot o‘tkazish metodikasiga tayanuvchi pedagogik dasturiy vositalarni yaratishning asosiy g‘oyasini ishlab chiqish, uning mazmunli qismini tuzish);

2) loyihalashtirish (geometriya fanidan ishchi namunasini, axborot bloklari va ekran shakllari andozalari to‘plamini, murojaatlar interfaolligini ta‘minlovchi giperilovalar tuzilmasining tartibli sxemasini ishlab chiqish);

3) ekran shakli va axborot bloklari dizayni (geometriya o‘qitish jarayoni, psixologik-pedagogik xususiyatlari, ergonomik talablari, o‘quv materiallari tuzilishi va mazmuniga mos ravishda dizayn tuzilishini qurish);

4) ilova tuzilmasi elementlarini to‘ldirish (tayyorlangan materiallarni ishlab chiqilgan andozalar va ekran shakllariga joylashtirish, ilovalar tizimini to‘ldirish hamda foydalanuvchi bilan qayta aloqa tashkil qilish);

5) test sinovlari va sozlash (har bir ilovada aloqa ishlari to‘g‘riligini va foydalanuvchi harakatiga dasturning javobini to‘g‘riligini tekshirish);

6) geometriya o‘qitish jarayoniga tatbiq etish.

Metodik talablar pedagogik dasturiy vositalar asosida geometriya o‘qitishga mo‘ljallangan o‘quv fanining o‘ziga xos xususiyatlarini, uning qonuniyatlarini, izlanish metodlari, axborotga ishlov berishning zamonaviy usullarini joriy qilish imkoniyatlarini hisobga olishni ko‘zda tutadi. Geometriyadan yaratiladigan pedagogik dasturiy vositalar quyidagi metodik talablarga javob berishi kerak:

1. Pedagogik dasturiy vositalar geometrik materialni taqdim etishning tushunchali, obrazli va harakatli komponentlarining o‘zaro bog‘liqligiga tayangan holda qurilishi.
2. Pedagogik dasturiy vositalar geometrik materialni yuqori tartibli tuzilma ko‘rinishida ta‘minlashi. Fanlararo mantiqiy o‘zaro bog‘liqlikning hisobga olinishi.
3. Pedagogik dasturiy vositalarda ta‘lim oluvchiga geometrik materialni bosqichma-bosqich o‘zlashtirganligini turli xildagi nazoratlarni amalga oshirish asosida aniqlash imkoniyatlarining yaratilishi.

Pedagogik dasturiy vositalarda o‘qitishning rivojlantiruvchi va tarbiyaviy funksiyalari bajarilishi ta‘lim vazifasidagi an‘anaviy nashrlarga qo‘yiladigan didaktik talablardan tashqari, pedagogik dasturiy vositalarni yaratish va joriy qilishda zamonaviy axborot va telekommunikatsiya texnologiyalarning ustunliklaridan foydalanish kabi quyidagi o‘ziga xos didaktik talablar qo‘yiladi:

1. Moslashuvchanlik talablari – pedagogik dasturiy vositalar ta‘lim oluvchi individual imkoniyatlariga, ya‘ni geometriya o‘qitish jarayonida o‘quv materiallari ta‘lim oluvchi bilim va ko‘nikmalari hamda uning psixologik xususiyatlariga moslashtirilgan bo‘lishi kerak. Pedagogik dasturiy vositalar moslashuvchanligining uchta darajasi mavjud. Birinchi daraja o’quvchilarning o‘zlariga qulay bo‘lgan individual tempga mos holda geometriya o‘quv materialini o‘rganish imkoniyati hisoblanadi. Ikkinchi daraja ta‘lim oluvchi holatining diagnostik tahlili bo‘lib, uning natijalari asosida ta‘lim berishning mazmuni va uslublari taklif etiladi. Uchinchi daraja ochiqcha yondashuvga asoslanadi, unda foydalanuvchilarning guruhlanishi ko‘zda tutilmaydi va mualliflar ta‘lim oluvchilarning imkon boricha barcha kontingenti uchun ko‘proq variantlar ishlab chiqishi tavsiya etiladi.
2. O‘qitishning interfaol talablariga geometriya o‘qitish jarayonida ta‘lim oluvchi bilan pedagogik dasturiy vositalarning o‘zaro hamkorligini ta‘minlash kiradi. Pedagogik dasturiy vositalar interfaol muloqot va teskari aloqani ta‘minlashi kerak. Muloqotni tashkil etishning muhim sharti bo‘lib, foydalanuvchi harakatiga pedagogik dasturiy vositalarning reaksiyasi hisoblanadi. Nazorat teskari aloqa asosida amalga oshiriladi va keyingi bajariladigan ishlar yuzasidan tavsiyalar beradi, ma‘lumotnoma va tushuntiruvchi axborotlar kirishtish amalga oshiriladi.

3. Pedagogik dasturiy vositalarning o‘quv axborotini taqdim qilishida kompyuter vizuallashtirish imkoniyatlarini joriy qilish talablari zamonaviy elektron vositalar imkoniyatlari o‘quv axborotini namoyish qilish sifatini tahlil qilishni ko‘zda tutadi.

4. Pedagogik dasturiy vositalar bilan ishlashda ta‘lim oluvchining intellektual qobiliyatini, fazoviy tasavvurini rivojlantirish talablari fikrlash va murakkab vaziyatlarda mustaqil qarorlar qabul qila olish mahorati, axborotga ishlov berish bo‘yicha ko‘nikmalarni shakllantirishni ko‘zda tutadi.

5. Pedagogik dasturiy vositalar – geometriya o‘quv materialini namoyish qilishning tizimlilik va funksional bog‘liqlik talablariga javob berishi kerak.

6. Pedagogik dasturiy vositalar – ta‘lim berishning to‘liqligi va uzluksizligini ta‘minlashi lozim.

3. Pedagogik dasturiy vositalarni qo‘llash asosida o’quvchilarning mustaqil ta‘lim olish ko‘nikma va malakalarini shakllantirishda talabalarning funksional va psixofiziologik imkoniyatlari inobatga olinishi shart. Pedagoglarning pedagogik dasturiy vositalar asosida imkon qadar ko‘proq ma‘lumotlarni yoritishga intilishi o‘quvchini ortiqcha toliqtirishga olib kelishi mumkin. O‘z navbatida ma‘lumotlarni uzatish tezligini oshirish esa ma‘lumotlarni o‘zlashtirish sifatining pasayishiga, xatoliklar sonining ortib borishiga, o‘quvchining o‘zini his qilishi va sog‘ligiga salbiy ta‘sir qiladi.

Fiziologik-gigienik sohada amalga oshirilgan tadqiqotlar kompyuterda ishlashda bilim oluvchilarning aqliy ish qobiliyati o‘zlashtiriladigan ma‘lumotlar hajmiga teskari proporsional ravishda o‘zgarib borishini e‘tirof etadi. Bu quyidagi sabablar bilan izohlanadi:

- ko‘rish organlariga tushadigan yuklamaning ortib borishi;
- yangiliklarni qabul qilishda yuzaga keluvchi dastlabki ruhiy

ko‘tarinkilikning tinib qolishi;

- yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan noaniqlik va xatoliklar tufayli salbiy hissiyotlarning yig‘ilib borishi;
- katta miqdordagi ta‘limiy resurslarni qabul qilish undan keyingi axborot resurslarini faol o‘zlashtirishga to‘sqinlik qilishi.

Bu holat ta‘lim jarayonida pedagogik dasturiy vositalarni ishlab chiqish va joriy etishda zarur didaktik, psixofiziologik hamda metodik talablarni hisobga olgan holda ishlab chiqilishi zaruratini yuzaga chiqaradi.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Pedagogik dasturiy vositalarni ishlab chiqish va foydalanishga qo‘yilgan umumiy talablarni hisobga olish bilan bir qatorda, uni yaratishning muvaffaqiyatliligi va sifatiga ta‘sir qiluvchi bir qator psixologik talablar ham qo‘yiladi. Quyida pedagogik dasturiy vositalarga qo‘yiladigan psixologik talablar keltirilgan:

1. Pedagogik dasturiy vositalarda geometrik materialni namoyish qilish nafaqat verbal, balki kognitiv jarayonning sensorlik va namoyish qilish holatlariga ham mos kelishi kerak. Pedagogik dasturiy vositalar qabul qilish, diqqat, tasavvur qilish, xotirada saqlash kabi psixologik jarayonlar xususiyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilishi kerak.
2. Pedagogik dasturiy vositalardagi geometrik materiali ta‘lim oluvchilarning yoshini, tayanch bilimlarini inobatga olib tuzilishi kerak.
3. Pedagogik dasturiy vositalar fazoviy tasavvurni rivojlantirishga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak.

Pedagogik dasturiy vositalarning tuzilmasi va mazmuni geometrik materialni chuqur o‘rganishga mo‘ljallangan bo‘lishi bilan bir vaqtda geometriya o‘quv dasturiga mos kelishi kerak. Ta‘lim tizimi uchun yaratiladigan pedagogik dasturiy vositalar quyidagi umumiy talablarni ham qanoatlantirishi kerak:

- pedagogik dasturiy vositalarning mazmuni va tarkibi ta‘lim standartining talablariga mos kelishi kerak;
- pedagogik dasturiy vositalar o‘zida tashxislovchi va mashq qildiruvchi topshiriqlarining tizimi intellektual xarakterga ega bo‘lishi kerak;
- pedagogik dasturiy vositalar o‘quv faoliyatining izlash, yig‘ish, saqlash, tahlil, ishlov berish kabi ko‘rinishlarni avtomatlashtirishni; hisoblashlarni, loyihalash va konstruksiyalashni, tajriba, eksperimentning natijalariga ishlov berishni, nazorat topshiriqlarni, axborotli ishlov berishni avtomatlashtirishni ko‘zda tutishi kerak;
- pedagogik dasturiy vositalar murakkab obyektlar (mashina, uskuna, apparat, moslama va x.q.) ishining imitatsiyasini, turli xildagi jarayonlarni real, tezlashtirilgan yoki sekinlashtirilgan vaqt masshtabida namoyish etish vositalarini tarkibida saqlashi kerak;
- pedagogik dasturiy vositalari ta‘lim oluvchini kelajakdagi kasbiy faoliyatiga bog‘liq holda virtual muhitda tayyorlashni amalga oshirishi kerak;
- pedagogik dasturiy vositalarda barcha amalga oshiriladigan hisoblashlar vizuallashtirishning ochiq tizimiga ega bo‘lishi, o‘rganiladigan o‘zgaruvchan obyektlar yoki jarayonlarning bog‘liqligi namoyish qilinishi lozim.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Pedagogik dasturiy vositalarni ishlab chiqishda mos ravishdagi o'quvchilarining intellektual darajasi, motivatsiyasi, funksional holati hamda ishchanlik darajasi e'tiborga olinishi lozim.

Motivatsiya tushunchasi amalga oshiriladigan faoliyatning individ uchun ahamiyat kasb etishi, unga nisbatan barqaror qiziqishni yuzaga keltirishi hamda tashqi belgilangan maqsadlarning ichki ehtiyojga aylanish jarayonini anglatadi. Demak, motivatsiyani shaxsni o'quv jarayoniga faol kirishib ketishini ta'minlovchi ichki harakatlantiruvchi kuch sifatida e'tirof etish mumkin. Shuni e'tiborda tutish lozimki, shaxsning motivatsion sifatlari bilish faoliyatining asosini tashkil qilib, bu jarayonda talaba mos ravishdagi ta'limiy maqsadlarni belgilaydi, jarayonni boshqaradi va uning muvvafaqiyatlilik darajasini baholaydi. Bunda ehtiyoj mustaqil ta'lim jarayonida talaba kasbiy shakllanishining turli motivatsiyalanganlik darajalarining rivojlanishiga olib keladi.

O'quvchining kasbiy shakllanishi jarayonida quyidagi uchta motivatsiyalanganlik darajasini ajratib ko'rsatish mumkin:

Motivatsiyaning boshlang'ich darajasi kasbiy rivojlanishga bo'lgan ehtiyoj bilan bog'liq bo'lib, tashqi ijtimoiy va shaxsiy motivatsiyalar asosida yuzaga keladi. Motivatsiyaning o'rtacha darajasi kasbiy bilimlarni egallash jarayonida yuzaga chiqadi va keyingi kasbiy faoliyat uchun zarur asoslarni yaratadi. Motivatsiyalanganlikning yuqori darajasi esa talabaning rivojlanish va o'z ijodiy potensialini ro'yobga chiqarish bilan bog'liq ehtiyojlarini o'zida aks ettiradi. Ijodiy potensialning rivojlanib borishi talabaning o'z-o'zini rivojlantirishidagi ehtiyojlarni qoniqtirish uchun maqbul sharoitlarning yaratilishiga olib keladi.

Pedagogik dasturiy vositalarni qo'llashning psixofiziologik jihatdan samaradorligi talabalar mustaqil ta'limini tashkil qilishda pedagogik dasturiy vositalarni qo'llash katta hajmdagi o'quv materiallarini izlab topish hamda ularni o'zlashtirish uchun sarflanadigan vaqt miqdorini sezilarli darajada tejash, motivatsiyani rivojlantirish, bilimlarning mustahkamligini oshirish imkonini berishi bilan izohlanadi.

Pedagogik dasturiy vositalarning psixofiziologik jihatdan samaradorligi birinchidan: talabalarning o'quv materiallarini o'zlashtirishi, tarbiyalanganlik va intellektual rivojlanganligi, ishchanlik ko'rsatkichlari, motivatsion barqarorlik darajalari bilan belgilanadi. Ikkinchidan, o'qituvchi faoliyati bilan bog'liq bo'lib, o'qitish konsepsiyalari, pedagogik texnologiyalari va ta'lim vositalaridan ratsional

foydalanish ko‘rsatkichlari, o‘qituvchining mehnat faoliyatiga nisbatan barqaror motivatsiyasi, ish qobiliyati bilan belgilanadi.

Xulosa qilib aytaganda shuni aytishimiz joizki, hozirgi zamonaviy axborot texnologiyalaridan geometriya o’qitish jarayonida foydalanish o’quvchilarning fazoviy tasavvurlarini rivojlantirishda ancha ustunliklarni yuzaga keltirmoqda. O’quvchilarning fazoviy tasavvurlarini rivojlantirishda pedagogik dasturiy vositalarni yaratish ko‘plab ya‘ni - didaktik, metodik, psixologik, texnik, tarmoq, estetik, ergonomik va maxsus talablar qo‘yiladi. Hamda pedagogik dasturiy vositalarni yaratishda foydalanuvchilarning psixofiziologik xususiyatlarini hisobga olish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

MUHAMMAD AL-XORAZMIYNING CHIZIQLI VA KVADRAT TENGLAMALARNI YECHISH USULLARI.

Eshqorayev Q.A.
Termiz davlat universiteti "Matematik analiz" kafedrasi dotsenti, p.f.f.d. (PhD)

Toshboyeva N.Y.
"University of business and science" universiteti "Maktabgacha-boshlang'ich ta'lim va jismoniy tarbiya" kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada buyuk mutaffakir olim Muhammad al-Xorazmining hayoti va ijodi matematika sohasida amalga oshirgan yangiliklari hamda, Xorazmiyning birinchi va ikkinchi darajali tenglamalarni yechish usullari keltirilgan.

Kalit so'zlar: Matematika, algoritm, birinchi darajali tenglama, ikkinchi darajali tenglama, kvadrat, ildiz.

МЕТОДЫ РЕШЕНИЯ ЛИНЕЙНЫХ И КВАДРАТНЫХ УРАВНЕНИЙ МУХАММЕДА АЛЬ-ХОРЕЗМИ.

Аннотация: В этой статье рассказывается о жизни и творчестве великого ученого-мыслителя Мухаммеда аль-Хорезми, а также о нововведениях Хорезми в области математики, а также о способах решения уравнений первой и второй степени.

Ключевые слова: Математика, алгоритм, уравнение первой степени, уравнение второй степени, квадрат, корень.

METHODS FOR SOLVING LINEAR AND QUADRATIC EQUATIONS BY MUHAMMAD AL-KHOREZMI.

Abstract: This article describes the life and work of the great scientist and thinker Muhammad al-Khorezmi, as well as Khorezmi's innovations in mathematics, as well as ways to solve equations of the first and second degree.

Keywords: Mathematics, algorithm, First-Order equation, second-order equation, square, root.

Kirish. Matematikaning maqsadi bu tug'ma fikrlash qobiliyatni yaxshilashdir. Ushbu rivojlanishni amalga oshirish uchun bizga ma'lum ma'lumotlarni taqdim etadi. Muammolarni hal qilishda turli hil sabablarni topish odamlarga quvonch va hayajon beradi. Shunday qilib insonlarda yangiliklarni topish istagi paydo bo'ladi. Qurilish,

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

savdo-sotiq, hunarmandchilik, dehqonchilik va boshqa sohalarni yanada taraqqiy ettirish uchun astronomiya, geodeziya, geometriya kabi fanlarni rivojlantirish zaruriyati tug‘ildi. O‘sha davrning ilg‘or olimlari bu fanlarning amaliy ahamiyati haqida aniq tasavvurga ega bo‘lib, Muhammad al- Xorazmiy esa shu olimlarning peshqadami va yo‘lboshchisi edi.

Asosiy qism. Muhammad al-Xorazmiyning matematika va umuman, sivilizatsiya rivojidagi hissasi e’tirofga olingan, “algoritm”ga muhrlangan uning ismi va asarlaridan biridagi “algoritm” atamasi Sharq olimlari orasida u yagonaligining isbotidir. Olimning daholigini e’tirof etarkanmiz, al-Xorazmiyga ilm tarixida berilgan eng to‘g‘ri baho amerikalik tarixchi Dj.Sarton tomonidan bo‘lgan: “...zamonasining eng buyuk matematigi, barcha sharoitlarni hisobga olgan holda, barcha zamonning eng buyuk olimlaridan biri”.

Xorazmiyning hayoti haqida aniq ma’lumotlar kam. Buyuk Xurosonning Xorazm shahrida, eron oilasida tug‘ilgan. Ibn an-Nadimning “Kitob al-Fihrist” asarida Xorazmiyning qisqacha tarjimaiy holi bilan birga uning asarlari ro‘yhati keltirilgan. Xorazmiy o’z faoliyatining katta qismini 813-833 yillar oralig‘ida amalga oshirgan. Xalifa Al-Ma’mun tomonidan Bog‘dodda qurilgan “Hikmatlar uyi”da olim sifatida, Xorazmiy ilm-fan va matematika sohalarida hamda yunon va sanskrit tillarida ilmiy qo‘lyozmalarni tarjima qilish bilan shug‘illangan. Abbosiy xalifasi Xorazmiydagi ilmiy iste’doddan xabardor bo‘lgach unga qadimiy Misr, Mesopotamiya, Yunoniston va Hindiston sivilizatsiyasi asarlari bilan boyitilgan Bog‘dod saroy kutubhonasini boshqarish topshirilgan. Xorazmiyning matematika, geografiya, astranomiya va kortagrafiyaga qo‘shgan hissasi, algebra logarifm va trigonometriyada innovatsiyalar uchun asos yaratdi. Xorazmiyning bizgacha o‘ntacha asari to‘liq, qisman yoki ayrim parchalar tarzida yetib kelgan. Shu asarlarning o‘ziyoq ko‘rsatadiki, Xorazmiy insoniyat sivilizatsiyasiga buyuk hissa qo‘shgan olimdir[6]. Amerikalik tarixchi George Sarton Xorazmiyni “O‘z zamonasining eng buyuk matematigi, agar barcha holatlar e’tiborga olinsa, barcha zamonlarning eng buyuk matematiklaridan biri“, deb baholagan. Bunday baho Xorazmiyning matematika tarixida tutgan beqiyos o‘rni sabab. “Aljabr val muqobala“ kitobi muqaddimasida kitob nima maqsadda yozilgani bayon qilinadi: “Men arifmetikaning oddiy va murakkab masalalarini o‘z ichiga oluvchi “Aljabr val muqobala hisobi haqida qisqacha kitob“ni to‘liq taqdim qildim, chunki meros taqsimlashda, vasiyatnoma tuzishda, mol taqsimlashda, adliya ishlarida, savdoda va har qanday bitimlarda, shuningdek, yer o‘lchashda, kanallar o‘tkazishda, geometriyada va boshqa shunga o‘xshash turli ishlarda kishilar uchun bu zarurdir” deyilgan. “Aljabr val muqobala“ kitobi matematika tarixidagi birinchi va ikkinchi darajali tenglamalarning sistematik yechimlarini o‘z ichiga olgan birinchi

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

asardir. Xorazmiy nol (0) va noma'lum *x* ni ishlatgan birinchi shaxsdir. U ikkinchi darajali tenglamalarni yechish haqida to'liq ma'lumot berdi, "kamaytirish", "Muvozanatlash"ning asosiy usullarini ko'rib chiqdi. Al-Xorazmiyning chiziqli va kvadrat tenglamalarni yechish usuli tenglamani oltita standart biriga keltirishdan boshlanadi.

1. Kvadratni ildizlarga tenglashtirish $ax^2 = bx$
2. Kvadratlarni raqamlarga tenglashtirish $ax^2 = c$
3. Ildizlarni raqamga tenglashtirish $bx = c$
4. Kvadrat va ildizlarni raqamlarga tenglashtirish $ax^2 + bx = c$
5. Kvadrat va sonlarni ildizlarga tenglashtirish $ax^2 + c = bx$
6. Ildiz va sonni kvadratlarga tenglashtirish $bx + c = ax^2$

Al-Xorazmiy kvadrat tenglamani yechishning algebraik va geometrik usullardan foydalanadi[7].

Masalan. $x^2 + 10x = 39$ ushbu tenglamani shunday taxlil qiladi. Kvadrat va 10 ta ildiz 39 birlikka teng. Bu turdagi tenglamada savol quyidagicha: uning o'nta ildizi bilan qo'shganda jami 39 ni beradigan kvadrat nima? Ushbu tenglamani quyidagicha hisoblaydi.

1. Ildizlarni yarmini olishdir. Yani ildizlari 10 ga teng uning yarmi 10:2=5
2. Yarim ildizni o'zini o'ziga ko'paytiramiz $5 \cdot 5 = 25$
3. Chiqqan natijani 25+39=64
4. Kavadrat tenglama bo'lgani uchun $(\pm 8)^2 = 64$
5. Demak: 8-5=3 va -8-5=-13 yechimlari bo'ladi.

Xulosa: O'zining daho kashfiyotlari bilan dunyo ilm-faniga bebaho hissa qo'shgan olim - Muhammad al-Xorazmiydir. Xorazmiyning yuqorida keltirilgan asarlariyoq u fanning qator tarmoqlarining asoschisi bo'lganligini ko'rsatadi. Uning g'oyalari matematika va astronomiyaning oyoqqa turishi va rivojlanishiga sabab bo'ldi. Hozirgi davrda uning xizmatlari butun jahon ommasi tomonidan e'tirof etilgan. O'rta asrlarda matematika, astronomiya va boshqa fanlar sohasida yozilgan yuzlab olimlarning kitoblari orasida aynan Xorazmiy asarlari Sharqda ham, G'arbda ham eng ko'p tarqalgani va umuminsoniy taraqqiyotga eng ko'p hissa qo'shgani bilan ajralib turadi. Bunga Xorazmiy keng qo'llagan original bayon uslubi sabab bo'lgan. Bu uslub tagida algoritm g'oyasi yotadi. Xorazmiyning bu g'oyasi zamonlar o'tishi bilan ko'proq ahamiyat kasb etib bormoqda va bugunga kelib jamiyat taraqqiyotining eng muhim omillaridan biriga aylandi — raqamli axborotni qayta ishlash shunga asoslanadi.

Adabiyotlar

1. Toshboyeva N., Tursunova N. “Amaliy dasturlar paketi yordamida talabalarining kasbiy kompetentlikni rivojlantirish” Namangan davlat universiteti.ilmiy axborotnomasi, [2024-11], ISSN:2181-1458, 39-41
2. Toshboyeva N., (2021). Geometrik muammoli masalalar asosida talabalarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirish. Academic research in educational sciences, *2* (CSPI conference 3), 183-188.
3. Aliqulov T., Movlonov M. - Ikkinchi tartibli egri chiziqlar mavzusini talabalarning matematik ko’nikmalarini rivojlantirishning omili sifatida dasturiy vositalar yordamida o’qitish. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, ISSN 2181-1784, SJIF 2021: 5.423
4. N. Toshboyeva, F. Isroilova “Informatikada texnologiya va uning turlari haqida”, Uzluksiz ta“limda raqamli texnologiyalarni joriy etishning zamonaviy tendensiyalari va istiqbollari. JDPU 2022 y.
5. A.F. Xamrayeva, “Oliy ta’lim muassasasi talabalarining kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning mazmuni”, Academic Research in Educational Sciences, VOLUME 2 | ISSUE 10 | 2021.
6. https://uz.wikipedia.org/wiki/Al-Xorazmiy
7. https://www.milliyet.com.tr/egitim/harezmi-kimdir-hayati-eserleri-matematige-katkilari-dogum-ve-olum-tarihi-6724088
8. https://issuu.com/harrowhongkong/docs/final scientific harrovian issuevi-i/s/11488755
9. https://www.geeksforgeeks.org/how-are-complex-numbers-used-in-real-life.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

TEXNOLOGIK TA’LIM METODIKASINI RAQAMLI TA’LIM PLATFORMA ORQALI O‘QITISH.

Muhiddinova Gavharshodbegim Tursunxo‘ja qizi
Termiz davlat Pedagogika Instituti Tabiiy va aniq fanlar fakulteti Texnologik ta’lim yo‘nalishi 2-bosqich talabasi.

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli texnologiyalar , raqamli texnologiyalardan amaliy fanlarni o‘qitishda foydalanish va ularning samarasi haqida ma’lumotlar beriladi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar shiddat bilan rivojlanib bormoqda . raqamli texnologiyalarning tezligi juda rivojlangan. Texnologiya fanini o‘qitishda ham raqali talim platformalari samarali natijalar bermoqda.

Kalit so‘zlar: Raqamli texnologiyalar, raqamli texnologiya ta’lim tizimi vositalari, interaktiv darslar, axborot vositalari, amaliy fanlar, texnologiyalar.

Аннотация. В этой статье представлена информация о цифровых технологиях, использовании цифровых технологий в преподавании прикладных наук и их эффективности. Сегодня цифровые технологии развиваются стремительно. Скорость цифровых технологий развивалась очень быстро. Цифровые обучающие платформы также дают эффективные результаты в преподавании технологических наук.

Ключевые слова: Цифровые технологии, инструменты образовательной системы цифровых технологий, интерактивные уроки, информационные носители, прикладные науки, технологии.

Abstract. This article provides information about digital technologies, the use of digital technologies in teaching applied sciences and their effectiveness. Today, digital technologies are developing rapidly. The speed of digital technologies has developed very rapidly. Digital learning platforms are also giving effective results in teaching technological sciences.

Keywords: Digital technologies, digital technology educational system tools, interactive lessons, information media, applied sciences, technologies.

KIRISH. Ta’lim tizimining hozirgi holati noan’anaviy ta’lim texnologiyalarining o‘rni ortib borayotgani bilan tavsiflanadi. Hozirda ta’lim sifatini ko‘tarishda

raqamlashtirsh jarayoni boshlangan. Ta’lim oluvchi tomonidan raqamli platformalarda darslarni o‘qitish, bilim olish,yangi ixtirolar yaratish va o‘zlashtirish ancha tez. Raqamli texnologiyani o‘zi nima degan savolga quyidagicha javob beramiz: bu – xo‘jalik yuritishning bir zamonaviy shakli bo‘lib, unda ishlab chiqarish va boshqarishning asosiy faktori sifatida raqamli ko‘rinishdagi katta ma’lumotlar majmui va ularni qayta ishlash jarayoni xizmat qiladi. Olingan natijalarni amaliyotda ishlatish esa an’anaviy ho'jalik yuritish shakllariga nisbatan ancha katta samaradorlikka erishishga imkon beradi. Misol sifatida turli xildagi avtomatik ishlab chiqarish jarayonlarini, 3D-texnologiyasini, bulutli texnologiyalarni. masofaviy meditsina xizmatlari ko‘rsatishni, aqlli texnologiyalar yordamida mahsulot yetishtirish va uni yetkazib berishni, turli xildagi tovarlarni saqlash va ularni sotish jarayonlarini keltirish mumkin.

Texnologiya darslari zamonaviy vositalar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, raqamli yechimlarni qabul qilish uchun qulay zamin yaratadi. Raqamli texnologiyalar hozirgi kunda texnologiya darslarida qanday qo‘llanishi, ularning o‘rganishga ta’siri va kelajakdagi foydalari o‘rganiladi. Ushbu yondashuvlarda usul va yondashuvlardan foydalaniladi, jumladan:

Sinf xonalarida raqamli vositalardan foydalanish haqida o‘qituvchi va talabalarning fikr-mulohazalarini sifatli tashkil qilish;

An’anaiy va raqamli rivojlangan o‘qitish usullari o‘rtasidagi qiyosiy tahlillar.

Ma’lumotlar kengaytirilgan haqiqat (AR), 3D modellashtirish va kodlash simulyatorlari kabi raqamli vositalarni qabul qilgan akademik muassasalardan to‘plandi.

Raqamli texnologiyalar texnologiya darslarini o‘tkazish usulini sezilari darajada yaxshilab, interaktiv, samarali va keng qamrovli qildi. Raqamli platformalarning texnologiya darslarida ba’zi ilovalari:

Interaktiv ta’lim platformalari:

Aqlli taxtalar: o‘qituvchilarga videolar, animatsiyalar va interaktiv diagrammalar yordamida dinamik darslarni taqdim etish imkonini beradi.

Ta’lim dasturi: SAPR (kompyuter yordamida loyihalash) kabi dasturlar talabalrga muhandislik va dizayn yaratishga yodam beradi, 3D modellarni yaratish va boshqarish imkonini beradi.

Virtual simulyatsiyalar .

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Simulyatorlar: talabalar haqiqiy jihozlarga ishlov berishdan oldin virtual muhitda sxemani loyihalash yoki mashinani ishlatish kabi murakkab jarayonlarni mashq qilishadi, talabalar mexanik tuzilmalarni yoki lobaratoriya tajribalarini o‘tkazishadi.

Raqamli baholash.

Viktorinalar va topshiriqlar: Kahoot kabi vositalar, Quizizz va boshqa LMS (Learning Management Suystems) o‘qituvchilarga interaktiv viktorinalar yaratish va talabalar taraqqiyotini kuzatishni osonlashtiradi.

Raqamli texnologiyalarni qo‘llash texnologiya sinflariga bir necha foyda keltiradi. Bu turli xil ta’lim uslublariga mos keladigan interaktiv ta’lim tajribalarini ta’minlaydi. Biroq, o‘qituvchilarni tayyorlash talablari va an’anaviy amaliy ko‘nikmalarini kamaytirishi mumkin bo‘lgan texnologiyalarga ishonish kabi muammolarni tan olish juda muhimdir.

“Texnologiya” faniga yangi texnologiyalarni integratsiya qilish bo‘yicha tadqiqot olib borgan Pepplerning fikricha, ushbu kengayib borayotgan ta’lim bo‘shliqlari uchun bir nechta yechimlar mavjud bo‘lsa-da, 21- asrning tanqidiy fikrlash kompetentsiyasiga ega bo ‘lgan yoshlarini tayyorlash jarayonida o‘quvchilarni bilim olishga faol jalb qilishning bir usuli zarur. Bu jarayonda, raqamli texnologiyalar, xususan, Internet, mobil ilovalar, multimedia mahsulotlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega va bu o‘qituvchilar hamda o‘quvchilarga kerakli ma’lumotlarni oz fursatda topish va darsni qo‘shimcha manbalar bilan ta’minlash imkoniyatini beradi. Bundan tashqari, agar tasviriy san’at darsi ishtirokchilarida Internet aloqasi mavjud bo‘lsa, ular har qanday vaqtda bir-birlari bilan kitob va boshqa manbalarni almashinish kabi imkoniyatlarga ega bo‘ladilar. Shuningdek, umumta’lim maktablarida raqamli texnologiyalarning tarkibiga kiruvchi media mahsulotlardan, kompyuterlardan foydalanib “Texnologiya” fani darslarni tashkil etish orqali o‘quvchilarda texnologiyalardan foydalanish kompetentsiyalarini shakllantirish mumkin. Bu orqali o‘qituvchiga yangi kreativ yondashuv va uslublarni namoyish etish imkoni yuzaga keladi. “Texnologiya” fani darslarida kompyuterlarning mavjudligi o‘qituvchilarga darslarni rejalashtirishda va odatda o‘quvchilarga sinf sharoitida ko‘rsatib bo‘lmaydigan yangi metodlarni joriy etishda yordam berishi mumkin.

Shuningdek, raqamli texnologiyalar darslardagi interfaollikni ham oshirishga xizmat qiladi. Interfaollik tushunchasi bu yangi muhitda o‘rganish haqida fikr yuritganimizda asosiy xususiyatga aylanadi. Ta’lim nazariyotchilari o‘tmishda sinf sharoitida interaktivlikka katta e’tibor berishgan, lekin asosan guruhda muammolarini

hal qilish, guruhli muhokama, qisqa namoyishlarni kiritish yoki qisqa, asossiz yozish kabi ta'lim strategiyalariga e'tibor berishgan, mashqlar, so'ngra munozara va fikr-mulohazalar, bahs-munozaralar, muammolarni hal qilish modellari va rolli o'yinlaridan foydalanishgan. Hozirda esa mazkur metodlar bilan bir qatorda yangi vositalar orqali interaktivlikning o'rni va uning faol ta'lim bilan aloqasi o'rganilmoqda. Raqamli platformalar bugungi kunda texnologiya fanida juda ko'p imkoniyatlar taqdim etmoqda . Tikuvchilik va dizayn sohalarida ham GeminiCAD, AutoCAD dasturlari asosida 3D modellashtirish , loyiha va chizmalar yaratish dasturlash imkonini beradi.

Tikuvchilik va dizayn sohasini ilg'or raqamli texnologiyalar asosida kiyimlarni loyihalash, bichish, andozalar olish, export va import qilishda Hindiston yetakchi o'rinlarda turadi. Raqamli platformalar juda kuchli rivojlangan. Robototexnika sohasida ham aynan rivojlangan texnologiyalar asosida o'qitilishi o'quvchilar yangidan yangi loyihalar, tajribalar va ixtirolar yaratishi uchun zamin yaratib bermoqda."Texnologiya" fani darslarida raqamli texnologiyalardan foydalanishning metodik shartsharoitlari, xususan modul va uning tarkibiga kiruvchi mavzular yuzasidan takliflar va tasviriy san'at xonasi uchun qo'yiladigan talablar ishlab chiqildi. Raqamli platformalar orqali o'qitishning afzalliklari: joy va vaqt tejaladi, o'quv materiallariga qayta qayta murojat qilish, o'qitish va raqamli texnologiyalardan foydalanishga o'rgatadi. Shu bilan birga kamchiliklar ham mavjud: o'qituvchilarning raqamli kompetensiyalarinig pastligi, interaktiv darajasining yetarli emasligi hamda internetga kirish imkoniyati cheklangan hududlar mavjuligi. Texnologik ta'lim metodikasini raqamli platformalar orqali o'qitish- bu nafaqat zarurat, balki istiqbolli yondashuvdir. Bu jarayon pedagogik mahoratni zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirishni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-son farmoni. - Elektron resurs https://lex.uz/docs/4312785

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" gi Farmoni. 2022 yil 28 yanvardagi PF60-son.

ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

3. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022 — 2026 yillarda Xalq ta’limini rivojlantirish bo’yicha Milliy dasturni tasdiqlash to’g’risida”gi Farmonlari. 2022 yil 11 maydagi PF-134- son

4. Abdullayeva M. , Xodjayev N. “Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat”. –Toshkent:O‘qituvchi,2020.

5. G‘ulomov S.S. , Kattabekov S.X. “Axborot texnologiyalari va ularni ta’limda qo‘llash”. –Toshkent:Fan va texnologiya. 2021-yi.

6. Solihov B.S. , Jo‘rayev B.A. “Mehnat ta’limi va uni o‘qitish metodikasi”.2019-y.

7. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta’lim sifatini nazorat qilish inspeksiyasi. “Texnologiya fanini o‘qitishda zamonaviy yondashuvlar”.- Maqolalar to‘plami, 2021-yil.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

ORGANIK SINTEZ ASOSLARI: BOSQICHLI SINTEZ VA REAKSIYA TANLOVI

D.D.Sherbutayeva, X.M.Azizova

TDTUOF

dilyorasherbutayeva@gmail.com

Annotsiya: Ushbu maqolada organik sintezning asosiy tamoyillari, xususan bosqichli sintez va reaksiya tanlovi jarayonlari batafsil yoritilgan. Murakkab organik molekulalarni samarali va yuqori sifatli olish uchun sintezni bosqichlarga bo‘lish va har bir bosqichda to‘g‘ri reaksiya tanlashning ahamiyati ko‘rsatildi. Shuningdek, ekologik xavfsizlik, retrosintez tahlili va zamonaviy texnologiyalarning organik sintez jarayonlaridagi roli haqida ma’lumotlar berildi. Maqola kimyo, farmatsevtika va sanoat sohalarida organik sintezning samaradorligini oshirishga qaratilgan.

Kalit so’zlar: Organik sintez, Bosqichli sintez, Reaksiya tanlovi, Retrosintez, Selektivlik, Funktsional guruhlar, Ekologik kimyo, Katalizator, Farmatsevtika sintezi, Nanokatalizatorlar

Organik sintez kimyo fanining eng muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, yangi organik birikmalarni yaratish jarayonini ifodalaydi. Ushbu jarayon nafaqat ilmiy tadqiqotlarda, balki farmatsevtika, agrotexnika, materialshunoslik va sanoat ishlab chiqarishida ham keng qo‘llaniladi. Murakkab molekulalarni samarali va yuqori sifatli olish uchun organik sintez odatda bir nechta bosqichdan tashkil topadi, har bir bosqichda ma’lum kimyoviy reaksiyalar bajariladi. Sintez jarayonining muvaffaqiyati ko‘pincha reaksiya tanlovining to‘g‘ri amalga oshirilishiga va bosqichli yondashuvga bog‘liq.

Bosqichli sintez usuli murakkab molekulalarni oddiyroq birikmalardan bosqichma-bosqich yig‘ishga asoslangan. Har bir bosqichda aniq belgilangan reaktsiya amalga oshiriladi va hosil bo‘lgan mahsulot keyingi bosqich uchun substrat sifatida ishlatiladi. Bu yondashuv sintez jarayonini yaxshilab nazorat qilish, mahsulot tozaligini oshirish va hosildorlikni yaxshilash imkonini beradi. Bosqichli sintez yordamida reaksiyalarni optimallashtirish osonlashadi, chunki har bir bosqichni alohida boshqarish mumkin.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Reaksiya tanlovi – organik sintezning ajralmas qismi bo‘lib, unda qaysi turdagi reaktsiyalar va sharoitlarni qo‘llash eng ma’qul ekanligi aniqlanadi. Reaksiya tanlovida ko‘plab omillar hisobga olinadi: reaktsiya selektivligi, samaradorligi, substratlar va mahsulotlarning kimyoviy xususiyatlari, shuningdek iqtisodiy va ekologik jihatlar. Ba’zi reaktsiyalar yuqori selektivlikka ega bo‘lib, faqat maqsadli funktsional guruhni o‘zgartiradi, boshqalari esa yanada kengroq ta’sir qilishi mumkin.

Tanlov jarayonida ekologik omillar ham katta ahamiyat kasb etadi. Hozirgi kunda organik sintezda yashil kimyo tamoyillari asosida, ya’ni kam chiqindilar va toksik moddalarsiz, energiyani tejaydigan reaksiyalar qo‘llanilmoqda. Masalan, suv yoki organik erituvchilar o‘rniga ekologik toza erituvchilarni ishlatish, shuningdek, qattiq katalizatorlar va mikroto‘lqinli pech texnologiyasidan foydalanish orqali sintez jarayonlarini yanada xavfsiz qilish mumkin.

Bosqichli sintez jarayonini yanada muvaffaqiyatli qilish uchun retrosintez tahlili muhim o‘rin tutadi. Bu usulda maqsadli molekula teskari yo‘nalishda oddiyroq substratlarga ajratilib, har bir bo‘linma uchun eng mos reaksiyalar aniqlanadi. Retrosintez yordamida sintez yo‘li qisqaradi, vaqt va xarajatlar tejiladi.

Misol uchun, farmatsevtik preparat sintezida ko‘pincha bosqichli sintez va diqqat bilan tanlangan reaksiyalar yordamida faqat kerakli isomerlar olinadi. Bu esa dorining samaradorligi va xavfsizligini ta’minlaydi. Shuningdek, farmatsevtika sanoatida ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish va robotlashtirish sintezni yanada aniq va barqaror qiladi.

Kelajakda organik sintez sohasida nanoteknologiya va sun’iy intellekt texnologiyalarini qo‘llash kengayadi. Masalan, sun’iy intellekt yordamida reaksiya sharoitlari va reagentlarning optimal kombinatsiyasini tezda topish mumkin bo‘ladi. Nanokatalizatorlar esa reaksiyalar tezligini oshiradi va yanada yuqori selektivlikni ta’minlaydi. Bu esa sintez jarayonlarini yanada samarali, tejamkor va ekologik xavfsiz qiladi.

Xulosa qilib aytganda, organik sintezda bosqichli sintez va reaksiya tanlovi muvaffaqiyatning asosiy omillari hisoblanadi. To‘g‘ri yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalar yordamida yangi molekulalarni yaratish jarayoni yanada samarali va xavfsiz bo‘lishi mumkin. Bu esa kimyo, farmatsevtika va boshqa sohalarda yangi imkoniyatlar ochadi hamda insoniyat hayot sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Clayden, J., Greeves, N., Warren, S., & Wothers, P. (2012). *Organic Chemistry*. Oxford University Press.
2. Smith, M. B., & March, J. (2007). *March's Advanced Organic Chemistry: Reactions, Mechanisms, and Structure*. Wiley.
3. Carey, F. A., & Sundberg, R. J. (2007). *Advanced Organic Chemistry: Part A: Structure and Mechanisms*. Springer.
4. Anastas, P. T., & Warner, J. C. (1998). *Green Chemistry: Theory and Practice*. Oxford University Press.
5. Nicolaou, K. C., & Sorensen, E. J. (1996). *Classics in Total Synthesis*. Wiley-VCH.
6. Corey, E. J. (1991). *The Logic of Chemical Synthesis*. Wiley.
7. Makhlouf, T. M. (2020). "Recent Advances in Nanocatalysis for Organic Synthesis," *Journal of Catalysis*, vol. 387, pp. 19-34.
8. Zhang, Q., & Wang, L. (2019). "Artificial Intelligence in Organic Synthesis: Current Status and Future Perspectives," *Chemical Science*, 10(15), 3839-3852.
9. Xolboyev, Sh. M., & Karimov, F. I. (2015). *Organik sintez asoslari*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
10. Tojiev, U. M. (2018). *Organik kimyo: nazariy va amaliy darslik*. Toshkent: O'zbekiston Kimyo Instituti nashriyoti.
11. Muminov, M. A., & Yusupov, R. I. (2020). "Organik sintez jarayonlarida katalizatorlardan foydalanish," *O'zbekiston Kimyo Jurnali*, 3(12), 45-52.
12. Usmonov, D. S., & Ergashev, B. T. (2017). "Farmatsevtika sanoatida organik sintezning dolzarb masalalari," *Ilmiy Axborot*, 2(24), 112-118.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

INVESTITSION SALOHIYATNI OSHIRISHDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK MEXANIZMLARINING SAMARADORLIGI

Maxmud Muxammadiyev O'ktam o'g'li
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada investitsion salohiyatni oshirishda davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlarining tutgan o'rni va ularning iqtisodiy samaradorligi tahlil qilingan. Tadqiqot davomida DXShning institutsional asoslari, uning tashkil etish shakllari, huquqiy-me'yoriy tartibga solinishi, shuningdek, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan DXSh loyihalari tajribasi o'rganildi. Xususan, transport, sog'liqni saqlash, ta'lim, energetika va kommunal xizmatlar sohalarida DXSh orqali jalb qilingan investitsiyalar miqdori va ularning moliyaviy-iqtisodiy samarasi ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Maqolada davlat va xususiy sektor o'rtasida xavf va mas'uliyatlarni adolatli taqsimlash, loyihalarni baholash mezonlari, risklarni boshqarish va investitsiya muhitini yaxshilashga qaratilgan strategik yondashuvlar yoritilgan. Shuningdek, DXSh orqali investitsion muhitni yaxshilash, iqtisodiyotning turli tarmoqlariga zamonaviy texnologiyalarni jalb qilish, yangi ish o'rinlari yaratish va iqtisodiy o'sishga erishishda bu mexanizmlarning tutgan o'rni asoslab berilgan.

Abstract. This article analyzes the role of public-private partnership (PPP) mechanisms in enhancing investment potential and assesses their economic effectiveness. The study explores the institutional foundations of PPP, the forms of its organization, regulatory and legal frameworks, as well as the practical experience of ongoing PPP projects in Uzbekistan. In particular, investment volumes attracted through PPP in sectors such as transport, healthcare, education, energy, and public utilities and their financial-economic performance indicators have been analyzed. The article highlights strategic approaches aimed at equitable distribution of risks and responsibilities between the public and private sectors, criteria for project evaluation, risk management, and improving the investment environment. Based on the results of the research, proposals and recommendations for planning, monitoring, and evaluating PPP projects have been developed, serving as a valuable scientific and methodological resource for further improvement of investment policy in the context of Uzbekistan.

Kalit so'zlar: Investitsiya, Salohiyat, Sheriklik, Hamkorlik, Loyiha, Infratuzilma, Samaradorlik, Tahlil, Rivojlanish, Tashabbus

Keywords: Investment, Potential, Partnership, Cooperation, Project, Infrastructure, Efficiency, Analysis, Development, Initiative.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Kirish.Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlatning asosiy vazifalaridan biri investitsiyalar uchun qulay muhit yaratish orqali milliy iqtisodiyotni rivojlantirish, innovatsion o‘sishni qo‘llab-quvvatlash va ijtimoiy infratuzilmani barpo etishdan iboratdir. Shu nuqtai nazardan qaralganda, zamonaviy investitsion siyosatning samaradorligini ta’minlashda davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlik mexanizmlari alohida ahamiyat kasb etadi. Jumladan, davlat-xususiy sheriklik (DXSh) instituti bugungi kunda nafaqat O‘zbekistonda, balki dunyoning rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarida ham iqtisodiy o‘sishning muhim omillaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Mazkur mexanizm orqali davlat o‘zining ijtimoiy-iqtisodiy funksiyalarini xususiy sektor bilan sheriklik asosida, moliyaviy yukni taqsimlagan holda, samarali bajarishga erishadi.

Davlat-xususiy sheriklik konsepsiyasi iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish, infratuzilma sohalarini modernizatsiyalash, zamonaviy texnologiyalarni jalb qilish va aholi farovonligini oshirish yo‘lida strategik vositaga aylangan. An’anaviy davlat moliyalashtirish manbalarining yetishmasligi sharoitida xususiy kapitalni jalb etish, moliyaviy risklarni taqsimlash va loyiha samaradorligini oshirish kabi imkoniyatlar DXSh tizimining amaliy qiymatini belgilaydi. Bu mexanizmning asosiy afzalligi shundaki, u bir vaqtning o‘zida davlatning strategik manfaatlari va xususiy sektorning foyda olish intilishlarini uyg‘unlashtirish imkonini beradi. Ayni paytda, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan ilgari surilgan “Yangi O‘zbekiston” taraqqiyot strategiyasi, “Raqamli O‘zbekiston–2030” konsepsiyasi va boshqa islohotlar doirasida davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi aloqalarni mustahkamlash borasida qator huquqiy-me’yoriy asoslar yaratilmoqda.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda DXSh asosida amalga oshirilgan loyihalar soni ortib bormoqda. Jumladan, sog‘liqni saqlash, ta’lim, energetika, transport va kommunal xizmatlar sohalarida davlat-xususiy sheriklik asosida yirik infratuzilmaviy loyihalar hayotga tatbiq etilmoqda. Ushbu loyihalar orqali nafaqat tashqi investitsiyalarni jalb etish, balki mahalliy xususiy sektor subyektlarining faolligini oshirishga ham erishilmoqda. DXSh bitimlari orqali yaratilgan ob’ektlar, taqdim etilayotgan xizmatlar sifati va aholining ulardan foydalanish darajasi davlat tomonidan nazorat qilinadi, xususiy sektor esa o‘z tajribasi, texnologiyasi va moliyaviy resurslari bilan jarayonni jadallashtiradi. Natijada iqtisodiyotning turli tarmoqlarida yuqori texnologiyali ishlab chiqarish quvvatlari, zamonaviy xizmatlar va yangi ish o‘rinlari tashkil etilmoqda.

Davlat-xususiy sheriklik mexanizmining iqtisodiy samaradorligini tahlil qilishda bir nechta muhim omillar inobatga olinadi. Ulardan birinchisi – investitsiya

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

hajmi, ikkinchisi – loyiha doirasida erishilgan iqtisodiy va ijtimoiy natijalar, uchinchisi – risklarning taqsimlanishi va boshqarilishi, to‘rtinchisi – investitsiya davri mobaynida erishilgan samaradorlik ko‘rsatkichlaridir. Bu ko‘rsatkichlarning har biri DXSh asosida tashkil etilgan loyihalarning uzoq muddatli istiqbolda qancha darajada foydali bo‘lishini aniqlab beradi. Jumladan, sog‘liqni saqlash sohasida tashkil etilgan DXSh loyihalari tibbiy xizmatlarning sifati va qulayligini oshirgan bo‘lsa, transport infratuzilmasidagi sheriklik loyihalari aholining harakatlanish imkoniyatlarini kengaytirgan.

Shu bilan birga, DXShning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun normativ-huquqiy baza, moliyaviy institutlar bilan hamkorlik, tender jarayonlarining ochiqligi, risklarni aniq belgilovchi shartnomalar, monitoring tizimi va manfaatdor tomonlar o‘rtasida uzviy aloqa bo‘lishi shart. O‘zbekistonda bu yo‘nalishda amalga oshirilayotgan islohotlar davlat-xususiy sheriklikning institutsional asoslarini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Jumladan, “Davlat-xususiy sheriklik to‘g‘risida”gi qonunning qabul qilinishi, DXSh loyihalari bo‘yicha ekspertiza va konsalting markazlarining faoliyati, moliyaviy kafolatlar mexanizmlarining joriy etilishi – bularning barchasi mazkur tizimning rivojiga xizmat qilmoqda.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, DXSh nafaqat investitsion salohiyatni oshiradi, balki davlat moliyasiga tushayotgan bosimni kamaytiradi, loyihalarning amalga oshirilish muddatini qisqartiradi, xizmatlar sifati va mijozlar ehtiyojini qondirish darajasini oshiradi. Shu bois, DXSh mexanizmlarining iqtisodiyotdagi roli bugungi kunda strategik ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu maqola orqali DXSh mexanizmlarining investitsion salohiyatni oshirishdagi o‘rni chuqur tahlil qilinib, O‘zbekistonda bu yo‘nalishdagi holat baholanadi, amaliy tajriba va muammolar aniqlanadi hamda istiqbolli yo‘nalishlar yuzasidan taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Investitsiya muhitini rivojlantirish bo‘yicha raqobatbardosh strategiyalarni ishlab chiqishda, ayniqsa infratuzilma va xizmat ko‘rsatish sohalariga xususiy sektor kapitalini jalb qilishning ahamiyati yildan-yilga ortib bormoqda. Shu sababli bu sohadagi ilmiy izlanishlar nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim hisoblanadi. Maqola doirasida ko‘rib chiqiladigan masalalar, ayniqsa investitsion risklarni baholash, sheriklik shartnomalari tuzish mexanizmlari, monitoring tizimlari va samaradorlik ko‘rsatkichlari, O‘zbekiston iqtisodiy siyosatining kelgusi yo‘nalishlarini belgilashda asos bo‘la oladi

Asosiy qism. Investitsion salohiyat – bu mamlakat iqtisodiyotining mavjud va istiqbolli resurslarini jalb qilish orqali investitsiyalarni samarali yo‘naltirish imkoniyati bo‘lib, u iqtisodiy o‘sish, texnologik yangilanish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishda asosiy omil hisoblanadi. Mamlakatda investitsion faollikni oshirish,

investitsiya resurslari oqimini barqaror saqlash va ularni infratuzilmaviy va strategik yo‘nalishlarga jalb qilish davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qolmoqda. Ayni jarayonda davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlarining iqtisodiy samaradorligini ta’minlash orqali investitsion salohiyatni faollashtirish zarurati yuzaga chiqmoqda [Hamidova, 2022].

DXShning mohiyati davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlikka asoslangan bo‘lib, maqsad – davlatning ijtimoiy, iqtisodiy va infratuzilmaviy loyihalarni amalga oshirishdagi majburiyatlarini xususiy sektor bilan birgalikda bajarishdir. Bu orqali bir tomondan davlat byudjetiga tushayotgan yuk kamayadi, ikkinchi tomondan esa xususiy kapitalning iqtisodiyotda faol ishtiroki kuchayadi. O‘zbekistonda ham bu model so‘nggi yillarda iqtisodiy siyosatning asosiy vositalaridan biriga aylanmoqda. 2019-yilda qabul qilingan “Davlat-xususiy sheriklik to‘g‘risida”gi Qonun ushbu yo‘nalishdagi huquqiy asosni belgilab berdi [Nazarov, 2023].

DXSh mexanizmlari orqali O‘zbekistonda transport, energetika, sog‘liqni saqlash, ta’lim, axborot texnologiyalari, kommunal xizmatlar kabi muhim tarmoqlarda bir qator yirik loyihalar amalga oshirila boshlandi. Masalan, Toshkent viloyatida qurilgan zamonaviy diagnostika markazi DXSh asosida tashkil etilgan bo‘lib, loyiha qiymati 30 million AQSh dollarini tashkil etdi. Markaz xususiy kompaniya tomonidan qurildi va uskunalar bilan ta’minlandi, davlat esa yer maydoni va ayrim soliq imtiyozlari bilan qo‘llab-quvvatladi. Loyiha natijasida yuzdan ortiq ish o‘rni yaratildi, aholi uchun arzon va sifatli tibbiy xizmatlar yo‘lga qo‘yildi [Tursunov, 2022].

Iqtisodiy samaradorlik jihatidan DXSh mexanizmlarining bir qancha afzalliklari mavjud. Birinchidan, DXSh loyihalari moliyalashtirishda diversifikatsiyani ta’minlaydi. Ya’ni, moliyaviy manbalar faqat davlat byudjeti yoki kredit hisobidan emas, balki xususiy investor mablag‘lari hisobidan ta’minlanadi. Ikkinchidan, xususiy sektorning loyihalarni amalga oshirishdagi tajribasi, menejment uslublari va zamonaviy texnologiyalaridan foydalanish imkoniyati mavjud bo‘ladi. Uchinchidan, loyiha muddati, sifati va narx bo‘yicha ko‘proq kafolatlar vujudga keladi. To‘rtinchidan, risklarning davlat va xususiy tomon o‘rtasida taqsimlanishi investitsiya xavfsizligini oshiradi [Qodirov, 2022].

Shu bilan birga, DXShning iqtisodiy samaradorligi loyihani tanlash, uni tahlil qilish, huquqiy va moliyaviy asoslarini shakllantirish, risklarni aniqlash va boshqarish tizimlariga bevosita bog‘liqdir. DXSh loyihalarini baholashda quyidagi ko‘rsatkichlar muhim ahamiyatga ega: umumiy investitsiya hajmi, loyiha muddati, foyda ko‘rsatkichlari (NPV, IRR), ichki va tashqi risklar, xarajatlarning foydaga nisbati

(CBA), hamda ijtimoiy-iqtisodiy ta’sir ko‘rsatkichlari. Ushbu parametrlar asosida loyiha samaradorligi aniq baholanadi va qabul qilinadi [Solieva, 2021].

Hozirgi kunda O‘zbekistonda DXSh asosida faoliyat yuritayotgan loyihalarning ko‘pchiligida monitoring va tahlil tizimining yetarli darajada shakllanmaganligi, shartnomalarda xavf va mas’uliyat chegaralarining aniq belgilanmaganligi, xususiy investorlarga davlat kafolatlarining sustligi va bank tizimi bilan integratsiyaning yetishmasligi kabi muammolar mavjud. Shu sababli, DXShning iqtisodiy samaradorligi ba’zi hollarda kutilgan natijani bermaydi. Mazkur holatni bartaraf etish uchun DXSh bo‘yicha yagona axborot bazasini shakllantirish, baholash mezonlarini standartlashtirish va moliyaviy monitoring tizimini kuchaytirish lozim [Karimova, 2023].

Davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari orqali investitsion salohiyatni faollashtirishda risklarni boshqarish masalasi ham katta ahamiyatga ega. DXShda mavjud risklar quyidagicha tasniflanadi: moliyaviy risk (kutilgan foydaning pasayishi), siyosiy risk (qonunchilikdagi o‘zgarishlar), ekspluatatsion risk (xizmat sifatining pasayishi), qurilish riski (muddati va byudjetidan chekinish), valyuta riski (import texnologiyalar va kreditlar hisobidan). Bunday risklarni boshqarish uchun davlat tomonidan kafolat mexanizmlari, subsidiyalar, soliq yengilliklari, valyuta barqarorligini ta’minlash choralarini qo‘llash samarali natijalar beradi [Obidov, 2021].

DXSh asosida investitsiyalarni jalb qilishda xalqaro tajribadan foydalanish ham alohida e’tiborga loyiq. Masalan, Turkiya, Malayziya, Buyuk Britaniya, Janubiy Koreya kabi davlatlarda DXSh loyihalari qattiq nazorat, aniq shartnomaviy majburiyatlar va davlat-xususiy axborot portallari orqali yuritiladi. Bu tajribalarning O‘zbekiston sharoitida qo‘llanilishi loyihalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish, shaffoflikni ta’minlash va xususiy sektor ishonchini mustahkamlashda muhim bo‘ladi [Raximov, 2022].

Shu o‘rinda ta’kidlash lozimki, davlat-xususiy sheriklik orqali investitsion faollikni kuchaytirish uchun faqat yirik loyihalar emas, balki o‘rta va kichik hajmdagi, ijtimoiy ahamiyatga ega loyihalarni ham rag‘batlantirish zarur. Mahalliy biznes vakillarini, ayniqsa, hududiy tadbirkorlarni DXSh loyihalariga jalb qilish orqali hududiy investitsion salohiyatni rivojlantirish mumkin. Buning uchun loyihalarga oid ochiq axborot resurslari, yengillashtirilgan tender tartiblari, kafolatlangan daromad modeli va xususiy sektor manfaatlarini himoya qiluvchi mustahkam me’yoriy hujjatlar zarur [Tojiev, 2021].

O‘zbekiston Respublikasining “Yangi O‘zbekiston – 2022–2026 yillar uchun Taraqqiyot strategiyasi”da ham DXShni kengaytirish, yirik ijtimoiy va infratuzilma loyihalarini xususiy sektor bilan hamkorlikda amalga oshirish ustuvor yo‘nalish

sifatida belgilangan. Ushbu strategik hujjat doirasida 2025-yilgacha har yili kamida 20 ta yirik DXSh loyihasini boshlash, ularning umumiy qiymatini 2 milliard AQSh dollaridan oshirish rejalashtirilgan. Bu esa mamlakatda investitsion muhitni yanada yaxshilash, investorlar ishonchini mustahkamlash va iqtisodiy faollikni rag‘batlantirishga xizmat qiladi [Lex.uz, 2022].

Tahlillar ko‘rsatmoqdaki, davlat-xususiy sheriklik O‘zbekistonda investitsion siyosatni takomillashtirish, iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashda muhim vositaga aylanmoqda. Har bir yangi DXSh loyihasi davlat uchun resurslarni tejash, xususiy sektor uchun esa investitsion imkoniyatlarni kengaytirish vositasi bo‘lib xizmat qilmoqda. Bunda samarali boshqaruv, risklarni adolatli taqsimlash, loyiha monitoring tizimining kuchli bo‘lishi va qonuniy kafolatlar asosiy shartlardandir.

Xulosa Investitsion salohiyatni oshirish jarayonida davlat-xususiy sheriklik (DXSh) zamonaviy iqtisodiy siyosatning muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda. Tahlillar shuni ko‘rsatmoqdaki, DXSh mexanizmlari orqali nafaqat yirik infratuzilmaviy loyihalarni amalga oshirish, balki xususiy sektorni davlat funksiyalarini bajarishga faol jalb qilish, moliyaviy yukni taqsimlash va samarali xizmat ko‘rsatish tizimini shakllantirish mumkin. O‘zbekistonda bu yo‘nalishda huquqiy asoslar yaratilib, transport, sog‘liqni saqlash, ta’lim, energetika kabi sohalarda bir qator loyihalar muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda. DXShning iqtisodiy samaradorligi – uning moliyaviy manbalarni diversifikatsiya qilish, xususiy investitsiyalarni jalb etish, innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish va xizmatlar sifatini oshirishdagi rolida yaqqol namoyon bo‘ladi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, DXSh asosida amalga oshirilgan loyihalarda umumiy foyda ko‘rsatkichlari, xarajatlarning foydaga nisbati, risklarni boshqarish tizimi va monitoring jarayoni strategik yondashuvlar bilan boshqarilsa, ijobiy natijalarga erishiladi. Biroq ayrim hollarda normativ-huquqiy noaniqliklar, shartnomaviy tafsilotlarning yetishmasligi va xavflarni aniq taqsimlay olmaslik kabi kamchiliklar samaradorlikka salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu bois, investitsion salohiyatni oshirish maqsadida davlat-xususiy sheriklikning samaradorligini ta’minlash uchun quyidagi yo‘nalishlar ustuvor hisoblanadi: birinchidan, DXSh bo‘yicha loyihalarni tanlash va baholash mezonlarini standartlashtirish; ikkinchidan, xususiy investorlar uchun soliq yengilliklari va davlat kafolatlari mexanizmlarini kuchaytirish; uchinchidan, DXSh loyihalari monitoring tizimini raqamlashtirish; to‘rtinchidan, shartnomalarda risk va foyda taqsimotini aniq belgilash; beshinchidan, xalqaro tajribalarga asoslangan DXSh metodologiyalarini joriy etish. Davlat-xususiy sheriklik orqali investitsion faollikni kuchaytirish nafaqat davlat resurslarini tejash, balki mamlakat iqtisodiyotining barqaror o‘sishini

ta’minlashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, O‘zbekistonda “Yangi O‘zbekiston” taraqqiyot strategiyasi doirasida DXSh loyihalarini ko‘paytirish va ularning iqtisodiy-ijtimoiy samaradorligini oshirish bo‘yicha tizimli chora-tadbirlarning amalga oshirilishi milliy iqtisodiy siyosatning raqobatbardoshligini mustahkamlashda katta ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hamidova, N.Sh. Raqamli iqtisodiyot sharoitida strategik boshqaruvning zamonaviy yo‘nalishlari / N.Sh. Hamidova // Iqtisodiyot va ta’lim. – 2022. – №2. – B. 112–116.
2. Nazarov, A.M. Raqamli transformatsiya va strategik menejment: O‘zbekiston tajribasi / A.M. Nazarov // Biznes va Iqtisodiyot jurnali. – 2023. – №4. – B. 20–26.
3. Solieva, G.T. Raqamli texnologiyalar va strategik boshqaruvning o‘zaro bog‘liqligi / G.T. Solieva // Iqtisodiy taraqqiyot muammolari. – 2021. – №1(93). – B. 66–72.
4. Qodirov, J.R. Raqamli iqtisodiyotda innovatsion boshqaruv tamoyillari / J.R. Qodirov // Iqtisodiyotda innovatsiyalar. – 2022. – №3(12). – B. 38–44.
5. Tursunov, B.O. Raqobatbardoshlikni oshirishda investitsiya siyosatining o‘rni / B.O. Tursunov // Iqtisodiy tadqiqotlar jurnali. – 2022. – №3(25). – B. 45–51.
6. Karimova, D.R. Soliq tizimining modernizatsiyasi va iqtisodiy rivojlanishga ta’siri / D.R. Karimova // Davlat moliyasi. – 2023. – №1. – B. 23–28.
7. Obidov, A.A. O‘zbekiston iqtisodiyotida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning roli / A.A. Obidov. – Toshkent: Iqtisodiy fanlar, 2021. – 190 b.
8. Raximov, S.S. Iqtisodiy o‘sish va investitsiya muhiti: nazariy asoslari va O‘zbekiston amaliyoti / S.S. Raximov // Iqtisodiyot va ta’lim. – 2022. – №4. – B. 75–81.
9. Tojiev, B.B. Menejment nazariyasi va amaliyoti: darslik / B.B. Tojiev. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. – 412 b.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi” to‘g‘risidagi farmoni // Lex.uz – https://lex.uz/docs/5841063 (murojaat qilingan sana: 2025.06.26)

Каримова, Д. Э. (2024). Лингвистический Анализ Временных Отношений В Русском И Узбекском Языках. *Miasto Przyszłości*, *53*, 919-922.

Ashkabilovna, K. D. (2022). Expression of the relation of precedence in NGN with the subordinate part of time in Russian (on the material of works of art by Russian writers). *The Peerian Journal*, *11*, 102-106.

Karimova, D. (2022). ВЫРАЖЕНИЕ ОТНОШЕНИЯ ПРЕДШЕСТВОВАНИЯ В СПП С ПРИДАТОЧНОЙ ЧАСТЬЮ ВРЕМЕНИ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ (НА МАТЕРИАЛЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ РУССКИХ ПИСАТЕЛЕЙ). *Science and innovation*, *1*(B7), 487-493.

Eshkobilovna, K. D., Soatovich, Y. A., & Ugli, Y. A. M. Formation of Written Communicative Competences at the Initial Stage of Training of Rfl. *Academicia Globe*, *2*(05), 325-329.

Eshqobilovna, K. D., Xushbakovna, X. S., & Sitora, R. (2021). Modern Written Communication: Lingu-Methodological Basis of Learning and Control. *European journal of innovation in nonformal education*, *1*(2), 169-171.

Kalimbetov, B. Y., Tukhtakuziyev, A., Usmanov, A. S., Orymbetova, G. E., Umbataliyev, N. A., & Karimova, D. (2020). Study of the process of movement stability of mounted cultivator working bodies on combined inter-tillage of vegetable crops. *Eurasian Journal of BioSciences*, *14*(1).

Базарнова, О. В., & Каримова, Д. Э. (2019). О СЕМАНТИЗАЦИИ РАЗГОВОРНО-МАРКИРОВАННОЙ ЛЕКСИКИ В САМОСТОЯТЕЛЬНОМ ЧТЕНИИ. *Опыт и перспективы обучения иностранным языкам в евразийском образовательном пространстве*, (4), 78-82.

Расулова, З. Х., & Каримова, Д. Э. (2019). МЕСТО И СПОСОБЫ ВЫРАЖЕНИЯ РУССКОГО СКАЗУЕМОГО В БЕЗЛИЧНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЯХ. *Современные исследования в области преподавания иностранных языков в неязыковом вузе*, (8), 55-60.

Каримова, Д., & Авазова, С. (2019). ОБУЧЕНИЕ КОРРЕЛЯЦИИ ТВЕРДЫХ И МЯГКИХ СОГЛАСНЫХ В КУРСЕ ФОНЕТИКИ РУССКОГО ЯЗЫКА. *Интернаука*, (10), 28-29.

Каримова, Д. Э., Авазова, С. А., & Хужманов, С. Х. (2019). ОСОБЕННОСТИ ОПИСАНИЯ МНОГОЗНАЧНЫХ СЛОВ В УЧЕБНОМ СЛОВАРЕ. *Интернаука*, (45-1), 86-88.

Каримова, Д. Э. (2018). РОЛЬ КОННОТАЦИИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ. *Интернаука*, (23-1), 67-68.

Дустова, Д. С., & Каримова, Д. Э. Формирование у младших школьников текстовых умений на уроках русского языка. *innovation in the modern education system*, 69.

Eshkobilovna, K. D., Soatovich, Y. A., & Ugli, Y. A. M. Formation of Written Communicative Competences at the Initial Stage of Training of Rfl. *Academicia Globe*, *2*(05), 325-329.

Нормуротова, А., & Фаттоева, Ў. (2025). ВНЕДРЕНИЕ ЕСТЕСТВЕНСТВЕННЫХ НАУК И РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ НАУКИ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ. *Предпринимательства и педагогика*, *4*(1), 191-196.

QIZI, N. A. K., & ASHURQULOVNA, F. O. G. I. TABIIY FANLARNING JORIY ETILISHI HAMDA BOSHLANG ‘ICH TA’LIMDA SCIENCE FANINING O ‘RNI VA AHAMIYATI.

Normurotova, A. K. (2024). TABIIY FANLARNI O ‘QITISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING MAZMUN MOHIYATI. *Inter education & global study*, (4 (1)), 29-36.

Ulug‘bekovna, I. N., & Hosila, P. BOSHLANG ‘ICH SINFLARDA MATEMATIKA O ‘QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR.

Ulug‘bekovna, I. N. BOSHLANG ‘ICH SINFDA GEOMETRIK TASAVVURLARNI SHAKLLANTIRISHDA KUB VA KUBOIDNING O ‘RNI.

Ахмедова, У. (2023). DEVELOPMENT OF WRITTEN SPEECH IN MEDICAL STUDENTS IN THE RUSSIAN LANGUAGE CLASSES IN A MEDICAL UNIVERSITY. *European Journal of Interdisciplinary Research and Development*, *16*, 308-315.

Ахмедова, У., & Суяркулова, З. (2023). Интерактивные методы обучения русскому языку в медицине. *Образование наука и инновационные идеи в мире*, *18*(3), 17-20.

Ахмедова, У. Э. (2023). КУЛЬТУРА РЕЧИ СТУДЕНТОВ И ЕЁ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ. *INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFICMETHODICAL JOURNAL*, *4*(1), 47-51.

Ахмедова, У. Э. (2020). ЭФФЕКТИВНОСТЬ ТЕХНОЛОГИИ НАКОПЛЕНИЯ И СИСТЕМАТИЗАЦИИ ИНФОРМАЦИИ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ. In *Университетская наука: взгляд в будущее* (pp. 708-710).

Ахмедова, У. Э. (2018). ТЕРМИНОЛОГИЯ И ЕЁ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, (8), 84-86.

Ахмедова, У. Э. (2018). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ ВИДОВ РЕ-ЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА

ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ. *Инновации в образовании и медицине. Материалы V Все*, *18*.
Ахмедова, У. Э. (2017). Значение внеаудиторной работы в повышении эффективности занятий русского языка в медицинских вузах. *Инновации в образовании и медицине. Материалы IV Всероссийской на*, *46*.
Ахмедова, У. Э. (2018). ЗНАКОМСТВО С ЛЕКСИЧЕСКОЙ СИНОНИМИЕЙ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА. *10.00. 00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ*, *13*.
Ахмедова, У. Э. (2021). Сходства и различия между предлогами русского языка и окончаниями узбекского языка (на примере употребления с существительными). *Молодой ученый*, (10), 220-222.
Inogamova, D., & Rakhmatullayeva, F. (2025). TRAINING PHARMACOLOGY STUDENTS IN BOTANICAL KNOWLEDGE. *International journal of medical sciences*, *1*(2), 118-121.
Иногамова, Д. Р. (2025, March). ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ НА УРОКАХ ГОСПИТАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE* (Vol. 2, No. 3, pp. 102-108).
Иногамова, Д., & Баротов, М. (2024). “ФИЗИКА ВА БИОЛОГИЯ” ДАРСЛАРИДА ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ. *Journal of science-innovative research in Uzbekistan*, *2*(9), 54-63.
Иногамова, Д. Р., & Штырова, А. М. (2024). ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ОБЕСПЕЧИВАЮТ УСЛОВИЯ ВСЕСТОРОННЕГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, *4*(6), 452-455.
Иногамова, Д. Р., Шигакова, Л. А., & Умарова, З. Х. (2023). Использование виртуальны программ в преподавании медицинской биологии. *PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS*, *2*(23), 58-62.
Иногамова, Д. (2023). Методические основы преподавания медицинской генетики в профессиональных колледжах. Каталог авторефератов, 1(1), 1–21. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/autoabstract/article/view/42669
Иногамова, Д. (2009). Методические основы преподавания медицинской генетики в профессиональных колледжах. *Каталог авторефератов*, *1*(1), 1-21.
Abulova, M. K. (2023). THE ROLE OF LEGAL EDUCATION IN REFORMING THE EDUCATION SYSTEM. *World Bulletin of Social Sciences*, *22*, 39-40.
Mirzayeva, F. O., & Abulova, M. K. (2023). DEMOKRATIK JAMIYATDA PEDAGOGIK HAMKORLIK MUHITI ASOSIDA MUSTAQIL FIKRLOVCHI

BARKAMOL SHAXSNI SHAKLLANTIRISH. *Science and innovation*, *2*(Special Issue 12), 302-305.

Abulova, M. K. (2023). The Concept of the Family in Modern Society and its Main Tasks in the Republic of Uzbekistan. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, *20*, 47-51.

Mirzayeva, F. O., & Abulova, M. K. (2023). PREPARING FUTURE TEACHERS FOR EDUCATIONAL ACTIVITY BASED ON INNOVATIVE TECHNOLOGIES. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, *11*(12), 548-552.

МАМАДИЁРОВ, О. У. ПРИМЕНЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОЗДАНИИ ИННОВАЦИОННЫХ СТРАХОВЫХ УСЛУГ. *НАУЧНЫЙ ЛИДЕР Учредители: Общество с ограниченной ответственностью Международный издательский дом" ВОРЛДСАЙПАБЛ"*, (3), 50-54.

Mamadiyorov, O. U. (2024). INSON SALOHIYATINI OSHIRISH VA INNOVATSIYALAR. *Academic research in educational sciences*, *5*(TSUE Conference 1), 285-287.

Mamadiyorov, O. U., Rahmatov, X. S. U., & Rahmonov, A. I. U. (2024). REFORMS TO PROTECT AND PROMOTE PUBLIC HEALTH. *Academic research in educational sciences*, *5*(TSUE Conference 1), 360-363.

Мамадиёров, О. (2023). Ўзбекистонда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг ўзига хос хусусиятлари. *International Journal of Finance and Digitalization*, *2*(01), 1-11.

Мамадиёров, О. У. (2020). ВЛИЯНИЕ ОТКРЫТЫХ ТРАНШЕЙ НА РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА. *Россия: тенденции и перспективы развития*, (15-2), 240-240.

Sh, S., & Mamadierov, O. (2019). LAST TRENDS IN DEVELOPMENT OF COST MANAGEMENT SYSTEMS. *Экономика и социум*, (4 (59)), 65-67.

Мамадиеров, О. (2019). БЕЗОПАСНОСТЬ ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТОВ. *Экономика и социум*, (4 (59)), 489-491.

Bulut, M., Muminov, N., Korkut, C., & Rakhmonow, R. (2019). Rejuvenating silkroad: past, present and future of Turkey-Uzbekistan relations.

Мамадиёров, О. У. (2019). БЕЗОПАСНОСТЬ ПРОДУКТОВ ПИТАНИЯ. *Экономика и социум*, (4 (59)), 492-496.

Ashurov, N. R. (2022). Umbarova NX Boshlang ‘ich sinf texnologiya darslarida qog ‘oz va kartondan amaliy ishlarni tashkil etishda o ‘qituvchining metodik tayyorgarligini takomillashtirish. Monografiya. Monografiya" Denov-2022, 160.

Умбарова, Н. (2023). МЕТОДИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГИИ В НАЧАЛЬНОМ КЛАССЕ. Предпринимательства и педагогика, 2(2), 156–161. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/entrepreneurship-pedagogy/article/view/27335

Umbarova, Nasiba Xolboy Qizi (2023). BOSHLANG'ICH SINF TEXNOLOGIYA DARSLARIDA TEXNOLOGIK ATAMALARDAN FOYDALANISH. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3 (1-2), 514-518.

Maxsadovich, J. S. (2024). GREK SHAMBALASI (Trigonella foenum-graecum L.) NING INTRODUKSIYASI VA AGROTEXNOLOGIYASI. AGROINNOVATSIYA, 2(1), 217-227.

Normaxmatov, S., & Jumayev, S. (2025). Grek shambalasi (Trigonella foenum-graecum L.) va uning umumiy tahliliy tavsifi. AGROINNOVATSIYA, 3(1), 100-108.

Normaxmatov, S., & Jumayev, S. (2025). Grek shambalasi (Trigonella foenum-graecum L.) va uning umumiy tahliliy tavsifi. AGROINNOVATSIYA, 3(1), 100-108.

Abduhamidovna, F. M. (2025). INNOVATIONS IN THE RETAIL SEGMENT OF BANKING ACTIVITIES IN UZBEKISTAN. *Web of Discoveries: Journal of Analysis and Inventions*, *3*(3), 88-93.

Фаттахова, М. (2023). Влияние цифровизации на конкурентные преимущества коммерческих банков. *Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук Актуальные проблемы гуманитарных и социальных наук*, *3*(5), 108-117.

Fattakhova, M. A. (2022). Green finance instruments and green finance in Uzbekistan. *The Peerian Journal*, *12*, 106-110.

Kurbanova, M. A. (2022). Demonstration of verbal innovation in children's word-creation (Lingvopragmatic Approach). *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, *12*(1), 21-26.

Kurbanova, M. A. (2021). The occurrence of metaphorical nomination in the speech of Uzbek Children. *ASIAN JOURNAL OF MULTIDIMENSIONAL RESEARCH*, *10*(4), 444-448.

Abdujabbarovna, K. M. (2020). Expression of connotation through nonverbal elements in children's communication. *South Asian Journal of Marketing & Management Research*, *10*(3), 4-10.

Obidova, G., & Tursunova, M. (2023). Pedagogical conditions for the development of ecological thinking and culture in the process of learning english by students of natural sciences. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 452, p. 07027). EDP Sciences.

Tursunova, M. I. (2019). APPROACHES TO TEACHING WRITING IN ESL CLASSES. In *МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ* (pp. 218-220).

Tursunova, M. I. (2023). Information and Communication Technologies in the Educational Process.
Tursunova, M. I. (2022). Specific Features Of Reading And Its Role In Teaching A Foreign Language. *Indonesian Journal of Innovation Studies*, *18*.
Durdubaeva, R., Beknazarov, K., Nomozov, A., Demir, M., Berdimurodov, E., Xojametova, B., ... & Berdimuradov, K. (2025). Exploring protective mechanisms with triazine ring and hydroxyethyl groups: Experimental and theoretical insights. *Kuwait Journal of Science*, *52*(1), 100341.
Ахатов, А. А., Тураев, Х. Х., Ашуров, Ж. М., Умбаров, И. А., Тиллаев, Х. Р., Номозов, А. К., ... & Эшдавлатов, Е. А. (2024). [Cd (OPD) 3SO4]• H2O Synthesis, structure and Hirshfeld surface analysis of the complex compound based on Cd (II) salt and O-phenylenediamine. *Вестник. Серия Физическая (ВКФ)*, *91*(4), 77-85.
Mukimov, A. S., Turaev, K. K., Tojiev, P. J., Nabiev, D. A., & Nomozov, A. K. (2024). Modern approach to the addition of organomineral additives to increase cement brand. A review. *Chemical Review and Letters*, *7*(5), 804-815.
Ahatov, A. A., Kha, T. K., Toshkulov, A. K., Ashurov, J. M., Ra, T. K., & Nomozov, A. K. (2024). Synthesis, crystal structure and properties of tris (benzene-1.2-diamine-N, N′)-cadmium naphthalene-1, 5-disulfonate trihydrate complex compound. *Indian Journal of Chemistry*, *63*, 1036-1043.
Nomozov, A. K., Ch, E. S., Jumaeva, Z. E., Todjiev, J. N., Eshkoraev, S. S., & Umirqulova, F. A. (2024). Experimental and Theoretical Studies of Salsola oppositifolia Extract as a Novel Eco-Friendly Corrosion Inhibitor for Carbon Steel in 3% NaCl. *International Journal of Engineering Trends and Technology*, *72*(9), 312-320.
Eraliyeva, S., Ganiyeva, M., Qo'ldosheva, D., & Zubtiyev, S. (2025). ONA-YO'LDOSH KOMPLEKSI ZARARLANISHI NATIJASIDA YUZAGA KELADIGAN HOMILA ICHI GIPOKSIYASI VA UNING HOMILA YURAK-QON TOMIR SISTEMASI RIVOJLANISHIGA TA'SIRI (ADABIYOTLAR TAHLILI). *Естественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования*, *4*(2), 81-84.
Bakridin, Z., Ilnur, A., Azamat, N., Markhabo, R., Gulsara, A., Zavqiddin, R., ... & Sardorbek, A. (2025). Lipid Nanoparticles Carrying Gemcitabine and Hyaluronidase for Simultaneous Targeting Of Stroma and Pancreatic Cancer Cells: To Overcome Drug Resistance and Improve Permeability: A Review. *Journal of Nanostructures*, *15*(1), 219-228.
Nigora, K., Bakridin, Z., Gulsara, A., Shahodat, U., & Sardor, Z. (2024). Histological Analysis of the Influence of Nicotine on the Digestive System of Rats.

Uktamovich, Z. S. (2025). PATHOMORPHOLOGICAL AND CLINICAL PECULIARITIES OF RESPIRATORY DISTRESS SYNDROME IN NEWBORNS BORN TO MOTHERS INFECTED WITH COVID-19. *Medicine, pedagogy and technology: theory and practice*, *3*(4), 114-121.
Uktamovich, Z. S. (2024). BIRTH TRAUMA IN NEWBORNS (ANALYTICAL REVIEWS).
Bakridin, Z., Ilnur, A., Azamat, N., Markhabo, R., Gulsara, A., Zavqiddin, R., ... & Sardorbek, A. (2025). Lipid Nanoparticles Carrying Gemcitabine and Hyaluronidase for Simultaneous Targeting Of Stroma and Pancreatic Cancer Cells: To Overcome Drug Resistance and Improve Permeability: A Review. *Journal of Nanostructures*, *15*(1), 219-228.
MUKHSINOVA, M., Ortikov, U. U., Khudjaeva, F. S., Abduvokhidov, J. Z., & Abdurazakova, Z. K. EURASIAN BULLETIN OF PEDIATRICS. *EURASIAN BULLETIN OF PEDIATRICS Учредители: Ташкентский педиатрический медицинский институт, Санкт-Петербургский государственный педиатрический медицинский университет*, (3), 98-105.
Мухсинова, М. Х., Утепова, Г. Б., & Убайдуллаева, О. Х. (2023). КЛИНИКО-ДИАГНОСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ МАЛЫХ АНОМАЛИЙ РАЗВИТИЯ СЕРДЦА У ДЕТЕЙ. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, *4*(2), 624-631.
Мухсинова, М. Х., & Убайдуллаева, О. Х. НОВЫЙ ДЕНЬ В МЕДИЦИНЕ. *НОВЫЙ ДЕНЬ В МЕДИЦИНЕ Учредители: Бухарский государственный медицинский институт, ООО" Новый день в медицине",(3)*, 170-175.
Kh, M. M., & Ubaydullaeva, O. H. (2021). Diagnostic and therapeutic aspects of acute exertional bronchitis in children. *Uzbek medical journal,(6)*, 51-56.
Мухсинова, М. Х., Убайдуллаева, О. Х., Арипова, Г. М., & Аташикова, Р. М. (2021). Особенности течения острых обструктивных бронхитов и бронхиолитов у детей раннего возраста при коррекции их иммуномодулином. *Re-health journal*, (1 (9)), 110-116.
Мухсинова, М. Х., Хужаева, Ф. С., & Абдувохидов, Ж. З. (2021). Малые аномалии сердца у детей. *Re-health journal*, (2 (10)), 173-181.
Мухсинова, М. Х., Маматкулов, Х. М., & Лысенко, Т. Е. (2000). Взаимосвязь цитохимической, метаболической и фагоцитарной активности лейкоцитов при лечении дегей раннего возраста с обструктивным синдромом. *Мед. журнал Узбекистана.-2000*, *3*, 125.

Ахмедова, Д. И., Мухсинова, М. Х., Абдуразакова, З. К., & Ортиков, У. У. (2021). Особенности течения коронавирусной инфекции у детей (обзор литературы). *Re-health journal*, (1 (9)), 117-125.

Мухсинова, М. Х., Маматкулов, Х. М., & Каримов, М. Ш. (2002). Значение определения оксипролина в крови для оценки тяжести острого обструктивного бронхита у детей раннего возраста. *Педиатрия. Журнал им. ГН Сперанского*, *81*(6), 115-117.

Жуманазарова, Д. К., Мухсинова, М. Х., & Утепова, Г. Б. (2024). ВЛИЯНИЕ СМАРТФОНОВ, ГАДЖЕТОВ И ДРУГИХ СОВРЕМЕННЫХ ЭКРАННЫХ ДИВАЙСОВ НА РАЗВИТИЕ РЕЧИ И КОГНИТИВНЫЕ СПОСОБНОСТИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. *Академические исследования в современной науке*, *3*(8), 150-152.

Мухсинова, М. Х., Джалилова, Г. Р., & Рўзиев, Ш. И. (2024). БОЛАЛАРГА КЎРСАТИЛГАН ПЕДИАТРИК ТИББИЙ ЁРДАМ НУҚСОНЛАРИНИ БАҲОЛАШ. *Журнал гуманитарных и естественных наук*, (7), 68-71.

Kholmuradovna, M. M., Bektursunovna, U. G., Tashkenbayevich, A. S., & Khamzayevna, U. O. (2024). Relationship of Blood Oxyproline Level with the Severity of Obstructive Bronchitis in Children. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*, *2*(2), 143-147.

Мухсинова, М. Х., Ходжиметов, Х. А., Илхомова, Х. А., & Абдувохидов, Ж. З. (2022). CLINICAL AND DIAGNOSTIC FEATURES OF MARFAN SYNDROME IN CHILDREN. *УЗБЕКСКИЙ МЕДИЦИНСКИЙ ЖУРНАЛ*, *3*(1).

Mukhsinova, M. (2021). OXYPROLINE AS AN INDICATOR FOR ASSESSING THE SEVERITY OF ACUTE OBSTRUCTIVE BRONCHITIS IN CHILDREN. *InterConf*.

Мухсинова, М. Х., Юнусова, Р. Т., & Ильхамова, Х. А. (2021). ASSESSMENT OF THE SEVERITY OF ACUTE OBSTRUCTIVE BRONCHITIS AND BRONCHIOLITIS IN EARLY CHILDREN DEPENDING ON THE LEVEL OF OXIPROLIN IN THE BLOOD. *УЗБЕКСКИЙ МЕДИЦИНСКИЙ ЖУРНАЛ*, (SPECIAL 1).

Mukhsinova, M. K. (2021). CONNECTIVE TISSUE HEART DYSPLASIA IN CHILDREN (LITERATURE REVIEW). *Journal of Healthcare in Developing Countries (JHCDC)*, *1*(2), 24-27.

MUKHSINOVA, M., Ortikov, U. U., Khudjaeva, F. S., Abduvokhidov, J. Z., & Abdurazakova, Z. K. EURASIAN BULLETIN OF PEDIATRICS. *EURASIAN BULLETIN OF PEDIATRICS Учредители: Ташкентский педиатрический*

медицинский институт, Санкт-Петербургский государственный педиатрический медицинский университет, (3), 98-105.

Собирова, Э. А., & Мухсинова, М. Х. (2020). СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ДИАГНОСТИКИ РЕАКТИВНОГО АРТРИТА У ДЕТЕЙ. In *НАУКА И ТЕХНИКА. МИРОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ* (pp. 219-222).

Meliyeva, D. O. (2025). BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING MUSTAQIL ISHLASH KO'NIKMALARINI INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMI. *Inter education & global study*, (2), 320-328.

Мелиева, Д. (2024). Boshlang 'ich sinf o 'quvchilarining mustaqil ishlash qobiliyatini rivojlantirishning davlat miqyosidagi ahamiyati. *Журнал универсальных научных исследований*, *2*(5), 1106-1108.

Nurmukhamedova, L. (2023). Education of Students in Need of Help. *Telematique*, *22*(01), 2636-2641.

Nurmuhamedova, L. S. (2023). Some Issues of Education of Students in Need of Help. *European Journal of Pedagogical Initiatives and Educational Practices*, *1*(2), 149-155.

Nurmukhamedova, L. S. (2023). SPECIFIC CHARACTERISTICS OF EDUCATION OF CHILDREN WITH DISABILITIES IN A FAMILY. *Oriental Journal of Education*, *3*(03), 66-73.

Nurmukhamedova, L. (2022). SCIENTIFIC-THEORETICAL BASIS OF STUDYING THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE RELATIONSHIP OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS TO THEIR PARENTS. *The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research*, *4*(11), 54-58.

Nurmuhamedova, L. (2022). DEVELOPMENT OF SPEECH OF MENTALLY RETARDED STUDENTS IN TECHNOLOGY LESSONS. In *Conference Zone* (pp. 710-714).

Nurmukhamedova, L. S. (2022). THE UNIQUENESS OF FAMILY RELATIONS TO A CHILD WHO NEEDS SPECIAL HELP. *Oriental Journal of Education*, 13-19.

Nurmukhamedova, L. S. (2022). THE UNIQUENESS OF FAMILY RELATIONS TO A CHILD WHO NEEDS SPECIAL HELP. *Oriental Journal of Education*, 13-19.

Salomova, R. N. (2025, May). ABDUQODIR SHAKURIYNING JADIDCHILIK HARAKATIDAGI O'RNI. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE* (Vol. 2, No. 5, pp. 249-254).

Muxtorqulova, R., & Salomova, R. N. (2025). Abduqodir Shakuriyning yangi usul maktablari va o ‘qitish metodikasi. *MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI JURNALI*, *3*(5).

Саломова, Р. (2025). ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ. *Предпринимательства и педагогика*, *4*(1), 123-129.

Salomova, R. N. V. (2025). The Effectiveness of Blended Education in Educational Institutions. *ASEAN Journal of Educational Research and Technology*, *4*(1), 33-38.

Rakhimov, B., Shadmanov, A., Salomova, F., Mamatkulov, B., & Nurmatov, B. (2024). Clinical characteristic of first COVID-19 patients hospitalized at the multidisciplinary clinic of the Tashkent Medical Academy: A single-center retrospective study. *Current research in Clinical Medicine and drug discovery*, *3*(1).

Salomova, R. (2023). METHODOLOGY FOR DEVELOPING INFORMATION-TECHNOLOGICAL READINESS OF THE FUTURE INFORMATION TECHNOLOGY (IT) TEACHER ON THE BASIS OF CLUSTERING FORMS OF EDUCATION. *Science and innovation*, *2*(B2), 680-684.

Саломова, Р. В. ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ТАЪЛИМ ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИГА ЖОРИЙ ЭТИШ. *ТОШКЕНТ-2021*, 26.

Хушбоқов, Қ. (2024). СОДЕРЖАНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-НРАВСТВЕННЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У УЧАЩИХСЯ. *Предпринимательства и педагогика*, *3*(1), 27-34.

Shokirovich, K. K. (2023). " Linguistic study of the concept of" birth" and" death" in the Uzbek language. *Gospodarka i Innowacje.*, *36*, 263-268.

Xushboqov, Q. S. (2022). O ‘ZBEK KIRILL VA LOTIN ALIFBOSI BORASIDAGI TURLI QARASHLAR. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, *2*(5), 385-391.

Djoraevich, E. B., Shokirovich, K. K., Shodievna, K. K., & Gayratovna, Y. G. A Commentary on a Poem. *International Journal on Integrated Education*, *4*(3), 122-125.

Бабабекова, Г. Б. (2024). ПОВЫШЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ ПУТЬ К ОБЕСПЕЧЕНИИ ПРОЧНОЙ ИНТЕГРАЦИИ НАУКИ И ПРОИЗВОДСТВА В УПРАВЛЕНИИ КАЧЕСТВОМ ОБРАЗОВАНИЯ. *Science and innovation*, *3*(Special Issue 18), 770-774.

Бабабекова, Г. Б. (2024). РАЗВИТИЯ ПОВЕДЕНЧЕСКИХ ФИНАНСОВ: КЛЮЧ К ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ И БЛАГОПОЛУЧИЮ. *Экономика и социум*, (12-1 (127)), 660-665.

Бабабекова, Г. Б. (2024). РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ: КЛЮЧ К ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ И БЛАГОПОЛУЧИЮ. *Экономика и социум*, (2-2 (117)), 402-407.
Baxtiyarovna, B. G., & Baxtiyarovna, B. N. (2024). NARX KATEGORIYASIGA BO ‘LGAN NAZARIY QARASHLAR. *Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика)*, (6), 465-474.
Baxtiyorovna, B. G. (2024). IQTISODIY ISLOHOTLARNING MILLIY XO ‘JALIKLARDA NARXNI SHAKLLANISHIGA TASIRI. *Eurasian Journal of Academic Research*, *4*(7S), 734-737.
Бабабекова, Г. Б. (2023). ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ ПЕДАГОГОВ. *Экономика и социум*, (11 (114)-1), 609-613.
Бабабекова, Г. (2021). Налоговое администрирование в узбекистане и в зарубежной практике. *Архив научных исследований*, *1*(1).
Бабабекова, Г. Б. (2019). ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ. *Бенефициар*, (35), 15-16.
Naimov, M. (2024). SURXON VOHASINING TURMUSH TARZI, TARIXIY MADANIYATI VA O ‘ZIGA XOSLIGI. *Journal of universal science research*, *2*(5), 1089-1094.
Naimov, M. (2024). MUSIQA MASHG ‘ULOTLARIDA BOLALARGA FOLKLOR QO ‘SHIQLARNI O ‘RGATISH. *Journal of universal science research*, *2*(5), 1047-1051.
Naimov, M. (2024). SONG GENRE-ITS PLACE IN FOLKLORE ART. *Journal of universal science research*, *2*(5), 1067-1072.
БАХШИ-ДЕСТАНЧИ, П. В. И. (2021). Performing schools and tutorial methods in the epic art of bagshy-dessanchy. *РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ*, 72.
Jasurbek, F., & Baxtiyor, S. (2024). AXBOROT TELEKAMUNIKATSIYA HAMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNI SAMARALI RAVISHDA YOSH AVLODGA ORGATISH. *Eurasian Journal of Academic Research*, *4*(7S), 1262-1266.
Jo‘Raboev, I., & Sharipov, B. (2024). INNOVATSION RIVOJLANISH SHAROITIDA TURIZM SALOHIYATIDAN FOYDALANISH JARAYONLARINI TAKOMILLASHTIRISH. *Eurasian Journal of Academic Research*, *4*(7S), 958-961.
Normurodov, X., & Baxtiyor, S. (2024). RAQAMLI IQTISODIYOT. *Eurasian Journal of Academic Research*, *4*(7S), 1304-1306.
Bobokulov, F., Fozilov, S., Baxtiyor, S., & Murodullo, K. (2023). The content of acidic components in the technical gas and their impact on the environment. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 390, p. 04030). EDP Sciences.

Daminova, M., & Durdona, O. (2025). Specific Features of Attention of Mentally Retarded Students. *European International Journal of Pedagogics*, *5*(03), 106-108.
Daminova, M., & Sug'diyana, H. (2025). Elementary Mathematical Imagination of Mentally Retarded Students and The Specific Features of The Skills Application in Daily Life. *European International Journal of Pedagogics*, *5*(03), 113-116.
Эшбаев, Э. А., Зуфаров, А. А., & Мухсинова, М. Х. (2025). ЧАҚАЛОҚЛАР ҚИЗИЛЎНГАЧ АТРЕЗИЯСИНИНГ ТУРЛИ ХИЛ КЛИНИК-МОРФОЛОГИК ВАРИАНТЛАРИДА ИММУНОГИСТОКИМЁВИЙ ТЕКШИРУВНИНГ АҲАМИЯТИ.
Мухсинова, М. Х., Эшбаев, Э. А., & Зуфаров, А. А. (2025). ТУҒМА ҚИЗИЛЎНГАЧ АТРЕЗИЯСИНИНГ КЛИНИК-МОРФОЛОГИК ИККИНЧИ ВАРИАНТИДА ЮЗАГА КЕЛАДИГАН ЎЗГАРИШЛАР.
Мухсинова, М. Х., Эшбаев, Э. А., & Зуфаров, А. А. (2025). ИЗОЛЯЦИЯЛАШГАН ТРАХЕЯ ФИСТУЛАСИ ВАРИАНТИДАГИ ҚИЗИЛЎНГАЧ АТРЕЗИЯСИНИНГ МОРФОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ.
Abdukhamitovna, F. M. (2025). ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND BANKING: ENHANCING MARKET ADVANTAGE. *YANGI O ‘ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI*, *2*(9), 318-325.
Meliyeva, D. O. (2025). BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING MUSTAQIL ISHLASH KO‘NIKMALARINI INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMI. *Inter education & global study*, (2), 320-328.
Мелиева, Д. (2024). Boshlang ‘ich sinf o ‘quvchilarining mustaqil ishlash qobiliyatini rivojlantirishning davlat miqyosidagi ahamiyati. *Журнал универсальных научных исследований*, *2*(5), 1106-1108.
Ashurova, M., & Lochinbek, H. (2025). O ‘ZBEKISTONDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA TRANSPORT VA YO ‘LLAR AHAMIYATI VA RIVOJLANTIRISH YO ‘LLARI. *Journal of universal science research*, *3*(2), 246-251.
Maftuna, A., & Sharafiddin, C. (2022). Characteristics of Seasonality and the Role of Migration in the Supply of Tourism Products. *American Journal of Economics and Business Management*, *5*(10), 116-120.
Maftuna, A., & Sharafiddin, C. (2022). PROVISION OF HUMAN RIGHTS IN THE FIELD OF TOURISM IN MODERN MUSLIM COUNTRIES. *International Journal Of Management And Economics Fundamental*, *2*(10), 1-4.

Maftuna, A., Choriyev, A., & Sitora, K. ECOTOURISM OF UZBEKISTAN AND ECOLOGIC POTENTIAL OF SURKHANDARYA REGION IS A NEW BRANCH OF INTERNATIONAL TOURISM. *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych.*, 42.
AMIRQULOV AZAMJON, & Z.Axrarova. (2025). BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA KREATIVLIK QOBILIYAT ASOSIDA IQTISODIY BILIMLARNI SHAKLLANTIRISH. ACUMEN: International Journal of Multidisciplinary Research, 2(5), 450–457. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/aijmr/article/view/104897
Amirqulov Azamjon Joniqul o‘g‘li. (2025). BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA KREATIV QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISHIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR. ACUMEN: International Journal of Multidisciplinary Research, 2(5), 458–463. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/aijmr/article/view/104896
TALABALARGA TIBBIY TA'LIM BERISHDA SIMULYATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH S Boboxonov, Z Absoatova
Modern Science and Research 3 (6), 204-207 2024
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1KIof3AAAAAJ&citation_for_view=1KIof3AAAAAJ:2osOgNQ5qMEC
SURGICAL TREATMENT OF SURGICAL DISEASES S Boboxonov Modern Science and Research 2 (10), 730-733 2023
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1KIof3AAAAAJ&citation_for_view=1KIof3AAAAAJ:9yKSN-GCB0IC
XIRURGIK KASALLIKLARNI JARROHLIK YO'LI BILAN DAVOLASH B Sherzod Qo'chqor o'g 2023
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1KIof3AAAAAJ&citation_for_view=1KIof3AAAAAJ:d1gkVwhDpl0C
EFFECTIVE APPLICATION OF ADVANCED EDUCATIONAL METHODS IN THE FIELD OF MEDICINE S Boboxonov, Z Absoatova
Modern Science and Research 2 (10), 187-189 2023
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1KIof3AAAAAJ&citation_for_view=1KIof3AAAAAJ:u5HHmVD_uO8C

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

ECONOMIC ACTIVITY FOREIGN OF UZBEKISTAN OF SECURITY SOME ASPECTS

Urunov Ravshanbek Sadullaevich
Associate Professor Of The Department Of Econometrics At Tashkent State University Of Economics
E-mail: ravshanbekurunov071@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Мақолада Ўзбекистон Республикасининг ташқи иқтисодий фаолияти хавфсизлигининг айрим жихатлари турли хил хукумат қарорлари, қонун хужжатлари орқали тахлил қилинган шунингдек мамлакатимизнинг ташқи иқтисодий фаолияти хавфсизлигини таъминлаш, бу сохани юқори босқичга олиб чиқишга доир таклиф ва тавсиялар берилган.

Калит сўзлар: инвестиция, экспорт, Эркин савдо зонаси, Жаҳон савдо ташкилоти, Евроосиё иқтисодий иттифоқи.

АННОТАЦИЯ

В статье анализируются некоторые аспекты обеспечения безопасности внешнеэкономической деятельности Республики Узбекистан посредством различных постановлений правительства, законодательства, а также предложений и рекомендаций по обеспечению безопасности внешнеэкономической деятельности страны, по поднятию этого сектора на более высокий уровень.

Ключевые слова: инвестиции, экспорт, зона свободной торговли, Всемирная торговая организация, Евразийский экономический союз.

ABSTRACT

The article analyzes some aspects of ensuring the security of foreign economic activity of the Republic of Uzbekistan through various provisions of the government, legislation, as well as proposals and recommendations for ensuring the security of ensuring foreign economic activity.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Keywords: investment, export, Free Trade Area, World Trade Organization, Eurasian Economic Union.

INTRODUCTION. Country economy in development modern the worldin the economy happened happening processes with each bilaterally mutually connections of installation necessity to the body brings.

This while own in turn , the world economy in integration externaleconomic activity international cooperation for open and free to be it is necessary This about Uzbekistan Republic President Sh . M. Mirziyoev " International in relationships open and practical, active external politics take going because ofreliable partner as of our country international reputation more and more increased is going All our neighbors with friendly and and mutually trust in the spirit relationships more strengthening our main from our duties to onebecame 18 in 2018 interstate official visits done increased and 52 billion 1 thousand 80 dollars project according to to agreements achieved. the world bank, Europe recovery and development banks, others international finance institutions with cooperative investments volume 8.5 billion the dollar organize did Today's in the day in our country, foreign people investments at the expense of value 23 billion dollar 456 ta project done increasing ", that noted [1].

External economic activity liberation in the process of Uzbekistanthe world trade to the organization a member to be prospect and CIS countries Free trade zone, Eurasia economic to the union observer as entrance conditions national of products competitiveness and innovativeness separately attention to give demand is doing Because of the state economic safety point of view in terms of considered such in the circumstances UzbekistanRepublic of external economic negative to activity effect to showpossible has been threats appear to be possible .[3]

Also international of relationships globalization migrants and they arebetween some workers, families and people for to live the place while changing financial uncertainty with depends risk - risk in the increase manifestation to be certain threats place take about different views before pushed.

Today's in the day the world in the economy happened giving globalization processes, country economy from abroad all kind of resources free flowing coming for open to put with together _ national interests protection of doing local systems breaking too possible that we don't forget need That's it therefore , globalization of the process positive sides and his country economic safety for threat that account received without each one from the state his own national safety provide of the concept new directions work exit demand will be done .

the world of the economy globalization, economic of integration development, also international economic organizations, the first in line the world trade of the organization export - import operations order effect with depends economic of threats new types there is Moreover , the present at the time external economic of activity economic safety in the field take going studies one bilaterally being management decisions acceptance to do and local and foreign work of producers economic interests protection to do for the right apply mechanisms to use help does not give.[2]

Economical security provide of efficiency consequential is an indicator because he economic system integration of possibilities quality and quantitative description gives Main quantitative to indicators national of the economy openness degree, external trade balance import volume, export volume, export and of import commodity content, in GDP foreign of investments share etc enters [4]

That's it to emphasize should be present period economists and politicians of states economic and political integration to the phenomenon, above names given international organizations to the activity big interest expressing although - although , the country safety about many issues yet own the solution what he found no

The amount of basic research on the subject is not large. This is the main thing the reason is the economic blocs of Uzbekistan and "other CIS countries". activity is in the first stage. [5]

Above given comments economic in analyses to see the subject allow for more extensive learning gives. Globalization and integration processes in the world economy acceleration, the country's competitive advantage and in foreign trade of security provide only natural to resources and to raw materials have not that it is, but that it can sell its goods on the world market is also related. Including international trade of the Republic of Uzbekistan in processes own instead of have to be in order to year as own external opportunities increasing export composition and geography by expanding

is going An example for, today's in the day Uzbekistan of the world 171 ta trade relations with other countries. Main trade among its partners is the People's Republic of China (18.2%), the Russian Federation (17 %), Kazakhstan (10.4 %), Turkey (8.7 %), Korea Republic (4.6 %),Kyrgyzstan Republic (2.4 %) and Afghanistan (2.0%) includes.[6]

Pandemic under the influence of has been 2020 of the year to the results look if we say, during the year, the main foreign trade of Uzbekistan China is listed as a partner. Relations between Uzbekistan and China trade volume 6.43 billion USA

dollar organize by doing from that 1.93 billion US dollars corresponded to the share of exports. Trade of Uzbekistan among partners, Russia is in second place, the export volume is 1.5 billionUSA dollar organize reached Next in places Kazakhstan, South korea, Turkey, Kyrgyzstan, Germany took place.

Among the 10 largest partner countries in terms of foreign economic activity only 2 one ie Kyrgyzstan and Afghanistan with active, the rest 8 countries passive with external trade balance was observed.[8]

2016-2020 in years of Uzbekistan export to the composition look throwing if we export in size main share gold and food products came true.

But the structure of exports in 2020 is the same as in 2016-2019 is different. In particular, the export of cotton fiber decreased in 2016-2019 9.04% by 2020 and increase to 7.4% observed. In the export of energy sources and oil products, on the contrary, drop off observed 2020 in 5.91 interest showed. Textiles and textile in the export of goods too decline observed.

Uzbekistan 2020 worth 1.9 billion to 70 foreign countries. to US dollars equal to has been textile products export did Pandemic as a result textile products export of falling prevention get in order to Uzbekistan Republic President "Textiles and sewing and knitting industry to support circle late which cannot be measures about". To the decree according to by April 1, 2020 in the stock market to local textile enterprises final calculations for cotton fiber sold in national currency done increase term 90 from the day 150 until the day extension in the eye caught was. Textiles and textile items export of reduction prevention to get directed to measures despite of the pandemic effect as a result international trade in processes decrease was observed. [7]

That's it to emphasize must Uzbekistan Republic of external tradesince its activity has not been fully liberalized, it is the country's priority export and import networks and products ratio different protection measures events is being used. But country CIS Free trade zone, A full member of the Eurasian Economic Union and the World Trade Organization to be if external economic to the activity threats increase possibleFor example, of integration from supporters of those who are not to his opinion according to if Uzbekistan Eurasia economic to the union a member to be if country to the market external effects increase and even some networks foreign investor into his hand pass away is also possible. [8]

Uzbekistan Republic external economic activity goods in nomenclature 11295 in the name goods is available if to the WTO membership in the process their each one according to separately negotiations take will go The goal is to select priority goods

for export and import. That is, There are goods whose duty rates are specific to the economy of a countrynever how negative effect does not Secondly, village economy Subsidy for products is not prohibited, but admission to membership should not exceed the agreed amount during the process. Also in the organization aid mechanism for less developed and developing countries There is a development program as one of the measures in this direction intended goal all a member countries interest protection to do directed. For example, the People's Republic of China has a wide range of trade opportunities export credit during the country's accession to the WTO in 2001, export to loans guarantee present achieve export insurance like notarial methods aimed at export promotion have been preserved was Development of the priority goal in the WTO membership process of Uzbekistan low rates for the needs of producers and without notary barriers import of raw materials and equipment, as well as financial and without organizational barriers the world market entry. [9]

The country's membership in the WTO and regional integration USA, Gaining brand position in major markets such as the European Union along with the Central Asian countries, which are the main trade partners (WTO and Eurasia economic to the union members) and Russia with technical technological and investment cooperation, they are through passable t ransportlogistics potential too possibility of expansion have will be

CONCLUSION. Above take went analyses based on the following to conclusions the bride:

- External economic of security essence external economic activity of the results country national interests suitable from coming consists of The policy in the field of foreign economic security is the whole of the country As an economic structure, stable, independent development, effective and reasonable external economic to communications based on natural economic growth, a person of activity mostly in the fields innovative the revolution to provide directed to be need External economic to safety reach competitiveness increase, national of the economy the worldto the market adaptation and others related to;
- Uzbekistan goods import in the composition car and tool raw materials dominate the export of equipment and goods. And this country work release of the network competitive because it is not proofgives;
- Predominance of import over export in Uzbekistan's foreign trade external trade of the saldo from negativity proof gives also negative cool down increased to go country of the economy import products dependent to stay can bring.

of Uzbekistan external economic in the activity safety to provide circle the following suggestions put forward:

- import goods has been dependence reducing to go fit for purpose. Including imported goods in Uzbekistan start production. For example, machines and equipment reduce the import of machinery and equipment needed by the country work issuer to enterprises foreign investments attraction to do benefits to give work in release used raw materials import possibility of importation without duties and fees, value added tax present reach;
- After Uzbekistan became a member of the WTO, non-competitive, however country in the economy important has been of enterprises activity suspension possible Therefore, organization with negotiations in the process country economy for important has been to enterprises benefits should be preserved. It is the economic risks that may arise reduces;
- of the country international economic organizations a member to be economic relations with other foreign countries on an equal basis allows to carry, have cheap goods and raw materials. But strategic important have has been networks protection without doing and priority interest import products identify without taking standing up membership and implementation of integration of the country's economy, production enterprises and the level of economic security of the population at risk to put possible That's it because of both thorough thought out strategic planned implementation of integration necessary.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга мурожаатномаси, 2018 йил 28 декабрь.//Халқ сўзи, 2018 йил 29 декабрь.
2. Ткаченко.Е.В. Безопасность внешне экономическойдеятельности 4.11.2021;
3. Мищук Ольга Витальевна Обеспечение экономической безопасности субъектов национальной экономики в условиях международной интеграции //КНЖ.2015.№4 (13).
4. Бузрукова Г. (2010) Влияние интеграции на экономическую безопасность Российской Федерации//автореф.
5. Ўзбекистоннинг 2021йил январь-октябрь ойи учун ташқи савдоси// https://review.uz/oz/post/infografika-ozbekistonning-2021-yil-yanvar-fevral-oyi-uchun-tashqi-savdosi, 23.11.2021 й.

6. Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика қўмитаси маълумотлари.
7. 2020 йилда Ўзбекистоннинг ташқи савдо айланмаси 13,1 фоизга камайди// https://kun.uz/news/2021/01/21/2020-yilda-ozbekistonning-tashqi-savdo-aylanmasi- 131-foizga-kamaydi (Мурожаат қилинган сана: 23.11.2021).
8. Хаитова Нигора Илкомовна. (2022). Цифровые условия развития услуг и их статистический анализ. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(12),1983–1987.Извлечено из https://www.giirj.com/index.php/giirj/article/view/4264
9. Urunov, R. (2022). Bayes method in statistical study of sustainable development of regions. *Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук*, *2*(6), 33–37. извлечено от https://in-academy.uz/index.php/EJLFAS/article/view/1742

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

THE ROLE OF INDUSTRIAL POLICY IN ENHANCING EXPORT POTENTIAL: STRATEGIC APPROACHES AND THE EXPERIENCE OF UZBEKISTAN

Juraev Subkhon

Master's Degree student at UWED

Scientific adviser: **Dalabaev Umurdin**, Professor.

A Systematic Analysis and Mathematical Modeling Department, University of World Economy and Diplomacy (UWED).
Phone: +998 91 009 13 09
e-mail: udalabaev@mail.ru

Introduction

Industrial policy serves as a cornerstone for economic transformation in developing countries, offering a deliberate framework through which governments can guide structural change, nurture competitive industries, and integrate more deeply into global value chains. In the context of globalization—where technological innovation, shifting consumer preferences, and complex trade relationships continually reshape market access—relying solely on market forces often leaves rising economies vulnerable to commodity price volatility and external shocks. For Uzbekistan, with its rich historical legacy as a Silk Road crossroads and abundant natural endowments, an astutely crafted industrial policy has become the vehicle for moving beyond traditional raw material exports toward higher value manufactured goods.

Since achieving independence in 1991, Uzbekistan confronted the dual challenge of inherited Soviet era specialization in cotton and metals and the need to build entirely new industrial capacities. Early efforts at liberalization in the 1990s yielded uneven results: while macroeconomic stabilization was achieved, the economy remained heavily exposed to fluctuations in global commodity markets. Recognizing these limitations, the Uzbek government embarked on a comprehensive reform agenda beginning in 2017, anchored by three interlocking pillars: regulatory overhaul, targeted investment promotion, and strategic sectoral support. The result has been a marked shift in the country's export composition—from more than 70% raw materials in 2011 to nearly 50% manufactured products by 2023.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

This expanded introduction will first situate Uzbekistan's industrial policy within the broader theoretical debates on state led development versus laissez faire approaches. It will then trace the evolution of policy instruments—from exchange rate management and tax incentives to the creation of free economic zones—and explain how these tools have been calibrated over time to respond to both domestic constraints (such as infrastructure bottlenecks and skills gaps) and external opportunities (including Russia's market demand and new trade corridors with Europe and China). Finally, the introduction will highlight three critical success factors underpinning Uzbekistan's journey: institutional coordination among ministries and development agencies; the balancing act between protection and competitiveness; and the adaptive learning process by which policies are continuously refined through feedback from the private sector and multilateral partners. By unpacking these dynamics in greater depth, this article lays the groundwork for understanding how targeted industrial interventions can catalyze export diversification and long term economic resilience in emerging markets.

Keywords: Industrial Policy; Export Potential; Economic Diversification; Free Economic Zones; Foreign Direct Investment; Exchange Rate Management; Tax Incentives; Public–Private Partnerships; Uzbekistan; Strategic Sectoral Support.

Economic Context and the Role of Industrial Policy

Upon the Soviet Union's dissolution, Uzbekistan inherited an economy heavily skewed toward commodity exports. However, reforms initiated in 2017 to liberalize markets and attract investment have driven an average annual GDP growth of 5.3% (World Bank). Industrial policy has been central to stabilizing the economy, reducing unemployment, and raising the manufacturing sector's share of GDP. According to a United Nations report, Uzbekistan's success stems not only from liberalization but also from deliberate, well targeted state support.

Strategic Approaches to Industrial Policy

Uzbekistan employs a multi pronged strategy to elevate its export performance:

1. Currency Management Maintaining a deliberately competitive exchange rate, supported by foreign exchange reserves, has sharpened export competitiveness. Between 2000 and 2007, real effective exchange rates fell by over 50%, catalyzing export growth.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

2. Tax and Financial Incentives

Exporters dispatching more than 30% of their output benefit from tax relief—including up to a 50% reduction in corporate taxes.

3. State Procurement and Investment

Government contracts provide stable domestic demand, while public investment fuels capacity expansion in priority industries.

4. Selective Attraction of FDI Through joint ventures with leading foreign firms, particularly in the automotive and chemical domains, Uzbekistan secures capital, technology transfer, and managerial expertise.

5. Protectionism Paired with Export Support Import substitution measures (such as higher import tariffs) are balanced by streamlined customs procedures and subsidy schemes for exporters.

6. Free Economic Zones (FEZs)

Special economic zones—with tax holidays and simplified regulations—serve as magnets for greenfield investment and accelerate clustering effects.

Thanks to these combined instruments, total exports climbed from $15.5 billion in 2011 to a substantially higher share of manufactured goods—most notably in vehicles and chemical products.

Case Study: Automotive Industry

Uzbekistan's vehicle sector exemplifies the payoff of an assertive industrial policy. Prior to 1992, there was no domestic car assembly. Through partnerships with the likes of Daewoo (later UzDaewooAuto) and General Motors Uzbekistan, the country built up production capacity. By 2014, annual output had reached 250,000 units, with 25% headed to Russia and other CIS markets. Fast forward to 2023, and production soared to 425,876 vehicles—a 25% increase over 2022 (CEIC Data).

Export Growth: Automotive exports jumped from $55.1 million in 2016 to $208.9 million in 2020, with Kazakhstan absorbing over $168.6 million of that total.

Policy Driver: President Mirziyoyev's 2017–2021 roadmap for accelerating automotive industry development lured new global players such as Peugeot Citroën and BYD, tripling production capacity (Control Risks).

Year	Production (units)	Exports ($ million)	Main Export Destinations
2016	85 000	55.1	Russia, Kazakhstan
2020	220 000	208.9	Kazakhstan, Azerbaijan
2023	425 876	N/A	Kazakhstan, Russia

Case Study: Chemical Industry

Similarly, chemical manufacturing has flourished under a presidential decree (PP 3236 of 23 August 2017) aimed at modernization, diversification, and export expansion. A $12.1 billion investment program covering 31 projects through 2030—including $1.7 billion in FDI—laid the foundation for rapid growth (Trade.gov).

Export Dynamics: Chemical exports rose from $189 million in 2020 to $482 million in 2022, reaching over 40 foreign markets (Daryo News).

Output Gains: Production climbed from UZS 2.3 trillion ($189 million) in 2016 to UZS 15.3 trillion ($1.2 billion) in 2022, facilitated by the launch of 30 new product lines. Year Production ($ million) Exports ($ million) Export Destinations Count

2016	189	189	N/A
2020	N/A	189	N/A
2022	1 200	482	40+

Additional Insights and Emerging Trends

Beyond the automotive and chemical sectors, Uzbekistan is now eyeing new frontiers:

Electronics and ICT Manufacturing

With the launch of dedicated FEZs for high tech assembly, the country aspires to produce consumer electronics and semiconductors for Central Asian and Eurasian markets.

Agro processing and Food Exports Building on its agricultural core, Uzbekistan is investing in modern canneries and packaging plants to export processed fruits, vegetables, and juices, thereby capturing higher value.

Digitalization and Industry 4.0 Incentives for robotics, AI driven quality control, and smart logistics are being introduced to enhance productivity, reduce waste, and meet stringent international standards.

Green and Circular Industry To align with global sustainability norms, policies now encourage eco friendly technologies—such as energy efficient reactors in chemical plants and electrified assembly lines in auto factories.

Human Capital Development Recognizing that technology alone doesn't guarantee success, Uzbekistan has launched vocational training centers and academic partnerships with world class universities to build a skilled workforce.

These emerging areas underscore the need for flexibility: as global markets shift toward digital and green goods, Uzbekistan's industrial policy must adapt to sustain export momentum.

Conclusion

Uzbekistan's industrial policy journey demonstrates how astute government action can reshape an economy—steering it away from commodity dependence toward a diversified, high value export landscape. The country's success in the automotive and chemical sectors underscores the efficacy of an integrated policy toolkit, combining exchange rate management, tax incentives, and free economic zones to catalyze rapid capacity building and market access. By nurturing joint ventures with global industry leaders, Uzbekistan has not only attracted capital and technology but also fostered local skill development and supply chain linkages.

Looking ahead, the lessons from Uzbekistan's experience suggest that maintaining policy agility is paramount. As global trade dynamics shift—driven by digitalization, sustainability imperatives, and regional trade agreements—the ability to recalibrate incentives, streamline regulations, and invest in emerging sectors (such as electronics, agro processing, and green technologies) will determine whether Uzbekistan can sustain its export momentum. Additionally, deepening public–private partnerships and strengthening institutional coordination will be critical to translating strategic visions into on the ground impact, ensuring that infrastructure upgrades, workforce training, and innovation ecosystems keep pace with ambitious export targets.

Finally, the Uzbek model offers an instructive blueprint for other emerging economies: a carefully sequenced combination of protection, promotion, and

competition can unlock latent industrial potential, drive economic resilience, and integrate national economies more fully into global value chains. Continued commitment to data driven policy refinement, proactive engagement with international partners, and an unwavering focus on human capital development will enable Uzbekistan to capitalize on new opportunities—charting a sustainable path toward long term export growth and inclusive development.

References

Books

1. Rodrik, D. (2011). The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy.

 Publisher: W.W. Norton & Company

2. Chang, H.-J. (2002). Kicking Away the Ladder: Development Strategy in Historical Perspective.

 Publisher: Anthem Press

3. Stiglitz, J. E., & Lin, J. Y. (Eds.). (2013). The Industrial Policy Revolution I: The Role of Government Beyond Ideology.

 Publisher: Palgrave Macmillan

4. Amsden, A. H. (1989). Asia's Next Giant: South Korea and Late Industrialization.

 Publisher: Oxford University Press

5. Wade, R. (1990). Governing the Market: Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialization.

 Publisher: Princeton University Press

6. Lin, J. Y. (2012). New Structural Economics: A Framework for Rethinking Development and Policy.

 Publisher: World Bank Publications

7. Oqubay, A., & Ohno, K. (Eds.). (2019). How Nations Learn: Technological Learning, Industrial Policy, and Catch-up.

 Publisher: Oxford University Press

8. Khan, M. H., & Blankenburg, S. (2009). The Political Economy of Industrial Policy in Asia and Latin America.

 Publisher: Oxford University Press

9. Page, J., & Tarp, F. (Eds.). (2017). The Practice of Industrial Policy: Government–Business Coordination in Africa and Asia.

 Publisher: Oxford University Press

Websites

1. World Bank: Uzbekistan Overview

o URL: https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan/overview

2. United Nations: What Can Uzbekistan Tell Us About Industrial Policy

o URL: https://www.un.org/uk/desa/what-can-uzbekistan-tell-us-about-industrial-policy-we-did-not-already-know

3. U.S. Department of State: 2023 Investment Climate Statements: Uzbekistan

o URL: https://www.state.gov/reports/2023-investment-climate-statements/uzbekistan/

4. U.S. Department of State: 2024 Investment Climate Statements: Uzbekistan

o URL: https://www.state.gov/reports/2024-investment-climate-statements/uzbekistan/

5. Trade.gov: Uzbekistan - Market Overview

O URL: https://www.trade.gov/country-commercial-guides/uzbekistan-market-overview

6. Trade.gov: Uzbekistan – Chemicals

o URL: https://www.trade.gov/country-commercial-guides/uzbekistan-chemicals

7. CEIC Data: Uzbekistan Motor Vehicle Production, 1997–2024

o URL: https://www.ceicdata.com/en/indicator/uzbekistan/motor-vehicle-production

8. Daryo News: Uzbekistan's Booming Chemical Industry o URL: https://daryo.uz/en/2023/10/11/uzbekistans-booming-chemical-industry-12bn-in-2022-and-30-new-products

9. Control Risks: Automotive Export and Diversification Drive in Uzbekistan

o URL: https://www.controlrisks.com/our-thinking/insights/automotive-export-and-diversification-drive-in-uzbekistan

10. Lex.uz: Presidential Decree PP-3236, 23 August 2017 o URL: https://lex.uz/docs/3323989

11. UNCTAD: Uzbekistan Investment Policy o URL: https://investmentpolicy.unctad.org

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTINING RAQAMLI TRANSFORMATSIYASI VA UNING IMKONIYATLARI

Maxmud Muxammadiyev O’ktam o’g’li

Samarqand iqtisodiyot va servis insituti I bosqich talabasi

Annotatsiya:

Mazkur maqolada O‘zbekiston iqtisodiyotining raqamli transformatsiyasi jarayonlari, uning asosiy yo‘nalishlari va rivojlanish imkoniyatlari keng yoritilgan. Raqamli iqtisodiyotning mohiyati, uning an’anaviy iqtisodiy modellar bilan farqlari hamda zamonaviy texnologiyalar ta’sirida yuzaga kelayotgan o‘zgarishlar haqida batafsil ma’lumot beriladi. Xususan, O‘zbekistonda elektron hukumat tizimining kengayishi, elektron to‘lov tizimlari, raqamli bank xizmatlari, elektron tijorat va startap loyihalarining iqtisodiyotdagi o‘rni chuqur tahlil qilingan. Maqolada raqamli texnologiyalarning iqtisodiy o‘sish sur’atlarini tezlashtirish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va ishbilarmonlik muhitini yaxshilashdagi ijobiy ta’siri ko‘rsatib o‘tilgan. Shuningdek, raqamli transformatsiyaning O‘zbekiston aholisining turmush darajasiga va bandlik imkoniyatlariga qanday ijobiy ta’sir ko‘rsatishi haqida fikr yuritilgan. Bundan tashqari, maqolada mavjud muammolar – infratuzilmaning yetarli emasligi, internet tezligining pastligi, kadrlar salohiyatining cheklanganligi va raqamli savodxonlik darajasining pastligi kabi masalalar ham tahlil etilgan. Yakunda, O‘zbekiston iqtisodiyotining raqamli rivojlanishini ta’minlash uchun zarur bo‘lgan strategik chora-tadbirlar va tavsiyalar keltirilgan.

Abstract:

This article provides a comprehensive overview of the digital transformation processes in Uzbekistan's economy, highlighting its main directions and development opportunities. The essence of the digital economy, its differences from traditional economic models, and the changes emerging under the influence of modern technologies are discussed in detail. In particular, the expansion of e-government systems, electronic payment systems, digital banking services, e-commerce, and startup projects in Uzbekistan’s economy are thoroughly analyzed. The article also emphasizes the positive impact of digital technologies on accelerating economic growth rates, increasing production efficiency, and improving the business

environment. Additionally, the influence of digital transformation on the living standards and employment opportunities of Uzbekistan's population is discussed. Moreover, the article analyzes existing challenges such as insufficient infrastructure, low internet speed, limited human resource capacity, and a low level of digital literacy. Finally, strategic measures and recommendations necessary to ensure the digital development of Uzbekistan's economy are presented.

Аннотатсия:

В данной статье подробно освещаются процессы цифровой трансформации экономики Узбекистана, ее основные направления и возможности развития. Подробно рассматривается суть цифровой экономики, ее отличия от традиционных экономических моделей, а также изменения, происходящие под влиянием современных технологий. В частности, анализируется роль таких явлений, как расширение системы электронного правительства, развитие электронных платежных систем, цифровых банковских услуг, электронной коммерции и стартап-проектов в экономике Узбекистана.

В статье подчеркивается положительное влияние цифровых технологий на ускорение темпов экономического роста, повышение эффективности производства и улучшение деловой среды. Также рассматривается влияние цифровой трансформации на уровень жизни и занятость населения Узбекистана. Помимо этого, в статье анализируются существующие проблемы, такие как недостаточность инфраструктуры, низкая скорость интернета, ограниченные кадровые ресурсы и низкий уровень цифровой грамотности. В заключении представлены стратегические меры и рекомендации, необходимые для обеспечения цифрового развития экономики Узбекистана.

Kalit so‘zlar :

Raqamlashtirish, Transformatsiya, Iqtisodiyot, Innovatsiya, Texnologiya, Bandlik, Investitsiya, Infratuzilma, Internet, Savodxonlik.

Keywords :

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6
Digitalization, Transformation, Economy, Innovation, Technology, Employment, Investment, Infrastructure, Internet, Literacy.

Ключевые слова :

Цифровизация, Трансформация, Экономика, Инновация, Технология, Занятость, Инвестиция, Инфраструктура, Интернет, Грамотность.

Albatta! Mana mavzu bo‘yicha **kirish qismi (O‘zbek tilida):**

Kirish:

Mana siz so‘ragan **800 so‘zli kirish qismi (O‘zbek tilida)** mavzu: **"O‘zbekiston iqtisodiyotining raqamli transformatsiyasi va uning imkoniyatlari"**

Kirish:

Hozirgi zamonaviy dunyoda texnologik taraqqiyot va raqamli innovatsiyalar global miqyosda iqtisodiy va ijtimoiy hayotning barcha jabhalariga sezilarli darajada ta’sir ko‘rsatmoqda. Raqamli transformatsiya jarayonlari iqtisodiyotning turli tarmoqlarini qamrab olib, ishlab chiqarish, moliya, xizmat ko‘rsatish, savdo, ta’lim va sog‘liqni saqlash kabi sohalarda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Dunyo davlatlari o‘z iqtisodiy raqobatbardoshligini oshirish, resurslardan samarali foydalanish, ishchi kuchi unumdorligini ko‘paytirish va aholi farovonligini yaxshilash maqsadida raqamli texnologiyalarni keng joriy etib kelmoqda. O‘zbekiston ham ushbu global tendensiyadan chetda qolmayapti. So‘nggi yillarda mamlakatimizda iqtisodiy islohotlarning yangi bosqichi boshlandi va uning markazida raqamli iqtisodiyot va raqamli transformatsiya jarayonlari turibdi. Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida O‘zbekiston hukumati tomonidan raqamli iqtisodiyot rivojlanishiga katta e’tibor qaratilmoqda. Buning tasdig‘i sifatida "Raqamli O‘zbekiston – 2030" strategiyasi qabul qilindi. Ushbu hujjat mamlakatimizda raqamli infratuzilmani rivojlantirish, internet tarmog‘ini kengaytirish, aholining raqamli

savodxonligini oshirish va davlat boshqaruv tizimini raqamlashtirish kabi asosiy yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi. Hozirgi vaqtda O‘zbekistonda elektron hukumat tizimining faol rivojlanishi kuzatilmoqda. Davlat Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi mamlakatning iqtisodiy o‘sish sur’atlariga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish natijasida ishlab chiqarish jarayonlarining avtomatlashtirilishi, resurslardan foydalanishning optimallashtirilishi va mehnat unumdorligining ortishi kuzatilmoqda. Bu esa, o‘z navbatida, iqtisodiyotning umumiy samaradorligini oshirish va xalq farovonligini yaxshilash uchun muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, raqamli transformatsiya O‘zbekistonning xalqaro iqtisodiy munosabatlarda ishtirokini kengaytirishga va global raqobatbardoshlikni oshirishga yordam bermoqda. Mamlakatda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish uchun xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, xalqaro tajribalarni o‘rganish va ularni milliy sharoitlarga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bunda zamonaviy IT parklar, texnoparklar, innovatsion markazlar va startap inkubatorlarining tashkil etilishi muhim rol o‘ynamoqda. Jumladan, Toshkent shahrida faoliyat yuritayotgan "IT Park Uzbekistan" raqamli texnologiyalar sohasidagi yosh mutaxassislar uchun katta imkoniyatlar yaratmoqda.

Asosiy qism

O‘zbekiston iqtisodiy rivojlanishining bugungi bosqichida raqamli transformatsiya jarayonlari muhim ahamiyat kasb etib, mamlakatning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy sohalarida tub o‘zgarishlar yuz bermoqda. Raqamli transformatsiya nafaqat ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sohalarida, balki davlat boshqaruvi, ta’lim, sog‘liqni saqlash, moliya tizimi va boshqa sohalarda ham keng miqyosda tatbiq etilmoqda. Bunda asosiy maqsad – iqtisodiyot samaradorligini oshirish, byurokratik to‘siqlarni kamaytirish va aholiga qulay sharoitlar yaratishdir[1].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan ilgari surilgan "Raqamli O‘zbekiston – 2030" strategiyasi raqamli transformatsiyaning asosiy yo‘nalishlarini belgilab bergan. Ushbu strategiya doirasida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini (AKT) rivojlantirish, davlat xizmatlarini raqamlashtirish, iqtisodiy jarayonlarda zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash va innovatsion g‘oyalarni qo‘llab-quvvatlash ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilanmoqda[2]. Bu borada elektron hukumat tizimining kengayishi, elektron to‘lov va bank xizmatlarining rivojlanishi, shuningdek, elektron

tijorat hajmining oshishi raqamli iqtisodiyotning asosiy natijalari sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Raqamli transformatsiya jarayonlari O‘zbekiston iqtisodiyotiga bir qator ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Birinchidan, ishlab chiqarish jarayonlarining avtomatlashtirilishi va texnologik modernizatsiya natijasida mehnat unumdorligi sezilarli darajada oshmoqda[3]. Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, mahsulot sifati va raqobatbardoshligini oshirish imkonini bermoqda. Ikkinchidan, raqamli xizmatlarning rivojlanishi tadbirkorlik faoliyatini kengaytirish va yangi ish o‘rinlarini yaratishda muhim rol o‘ynamoqda. Masalan, elektron savdo platformalari orqali tadbirkorlar o‘z mahsulotlarini ichki va tashqi bozorlarga tez va qulay tarzda yetkazib berish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda[4].

Davlat xizmatlarining raqamlashtirilishi aholiga ko‘plab qulayliklar yaratmoqda. Hozirgi kunda ko‘plab hujjatlarni onlayn shaklda olish, to‘lovlarni masofadan amalga oshirish va ariza topshirish imkoniyati mavjud. Bu esa byurokratik tartib-taomillarni soddalashtiradi va korrupsiya xavfini kamaytiradi[5]. Elektron hukumat tizimi orqali aholining davlat xizmatlaridan foydalanish ko‘rsatkichlari yildan-yilga ortib bormoqda. Masalan, 2024-yil yakunlariga ko‘ra, aholining 70 foizdan ortig‘i kamida bir marta elektron davlat xizmatlaridan foydalanganligi qayd etilgan[6].

Raqamli transformatsiyaning moliyaviy sektoriga ta’siri ham salmoqli bo‘lib, raqamli bank xizmatlari va elektron to‘lov tizimlarining rivojlanishi hisobiga naqd pul aylanishi kamaymoqda. Bu esa iqtisodiy muomalalarda shaffoflikni ta’minlash va moliyaviy monitoringni kuchaytirishga xizmat qilmoqda[7]. Elektron to‘lovlar hajmining ortishi iste’molchilarga ham, biznes subyektlariga ham qulaylik yaratmoqda. Misol uchun, "Payme", "Click" va "Apelsin" kabi to‘lov tizimlari aholining kundalik to‘lovlarini tez va oson amalga oshirish imkoniyatini bermoqda[8].

O‘zbekiston hududlarida raqamli infratuzilmani rivojlantirish bo‘yicha katta ishlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, chekka hududlarda internet tarmog‘ining tezligi va sifatini yaxshilash maqsadida optik tolali aloqa tarmoqlari qurilmoqda va LTE texnologiyalari joriy etilmoqda[9]. 2023-yil natijalariga ko‘ra, mamlakat bo‘ylab keng polosali internet qamrovi 85 foizga yetdi[10]. Bu esa hududiy iqtisodiy rivojlanish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda.

Shuningdek, raqamli transformatsiya bandlik masalasida ham muhim o‘rin tutmoqda. Masofaviy ish formatlari, frilanserlik va onlayn xizmat ko‘rsatish turlarining ko‘payishi natijasida aholi bandligini oshirish imkoniyatlari kengaymoqda[11]. Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatmoqdaki, raqamli iqtisodiyotda ishlaydigan mutaxassislar soni ortgan sari iqtisodiy barqarorlik va daromadlar hajmi ham oshadi[12]. O‘zbekistonda ham IT va texnologiyalar sohasida yuqori malakali kadrlar tayyorlash uchun maxsus dasturlar va grantlar joriy etilmoqda. Jumladan, "One Million Uzbek Coders" loyihasi doirasida minglab yoshlar IT sohasida bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishmoqda[13].

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi xalqaro savdo aloqalariga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Elektron tijorat platformalari orqali O‘zbekiston tadbirkorlari o‘z mahsulotlarini xorijiy bozorlar uchun ham taklif qila boshlashdi. Bu jarayon eksport hajmining ortishiga va valyuta tushumlarining ko‘payishiga olib kelmoqda[14]. Shuningdek, xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlik qilish, raqamli infratuzilmani modernizatsiya qilish uchun kredit va grant mablag‘lari jalb etilmoqda[15].

Biroq, raqamli transformatsiya jarayonlarida bir qator muammolar mavjud. Ularning eng asosiylaridan biri – infratuzilma va texnologik bazaning hali yetarlicha rivojlanmaganligidir. Ayrim chekka hududlarda yuqori tezlikdagi internetning mavjud emasligi, elektr energiyasi ta’minotidagi uzilishlar va zamonaviy uskunalarning yetishmasligi iqtisodiy rivojlanishni sekinlashtirmoqda[16]. Shuningdek, aholining raqamli savodxonlik darajasi ham muhim masala bo‘lib, aksariyat fuqarolar zamonaviy texnologiyalarni to‘liq tushunmaydi va ulardan foydalanish ko‘nikmasiga ega emas[17].

Kadrlar salohiyatining cheklanganligi ham raqamli iqtisodiyot rivojiga to‘sqinlik qilmoqda. Zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish uchun yuqori malakali IT mutaxassislari, dasturchilar, kiberxavfsizlik ekspertlari va raqamli menejerlar zarur. Bu borada O‘zbekiston hukumati tomonidan bir qancha dasturlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, oliy ta’lim muassasalarida AKT yo‘nalishida yangi fakultetlar ochilmoqda, xalqaro hamkorlik asosida malaka oshirish dasturlari ishlab chiqilmoqda[18].

Xulosa:

O‘zbekiston iqtisodiyotining raqamli transformatsiyasi zamonaviy iqtisodiy rivojlanishning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, xizmat ko‘rsatish sohalarini modernizatsiya qilish, davlat xizmatlarini soddalashtirish va aholining turmush sifatini

yaxshilash bo‘yicha sezilarli yutuqlarga erishilmoqda. Mamlakatda "Raqamli O‘zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida olib borilayotgan chora-tadbirlar raqamli infratuzilmaning rivojlanishi, internet qamrovining kengayishi va aholining raqamli savodxonligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, mavjud muammolar – infratuzilma yetishmovchiligi, malakali kadrlar taqchilligi, moliyaviy resurslarning cheklanganligi va kiberxavfsizlik masalalari – raqamli transformatsiya jarayonining sekinlashishiga sabab bo‘lishi mumkin. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun davlat va xususiy sektor hamkorligida kompleks chora-tadbirlar ishlab chiqilishi va amalga oshirilishi zarur.

Kelajakda O‘zbekiston raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish orqali nafaqat milliy iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash, balki global raqobatbardoshlikni oshirish, xalqaro savdo aloqalarini kengaytirish va aholining farovonligini yaxshilash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Raqamli transformatsiya mamlakat uchun yangi iqtisodiy imkoniyatlar eshigini ochadi va barqaror rivojlanishning muhim omillaridan biriga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Prezident Administratsiyasi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. – T.: Prezident Administratsiyasi, 2023. – 120 b.
2. O‘zbekiston Respublikasi. “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi. – T.: O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, 2020. – 85 b.
3. Jahon Banki. O‘zbekiston iqtisodiyoti: Transformatsiya va o‘sish imkoniyatlari. – Vashington: Jahon Banki nashriyoti, 2023. – 145 b.
4. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Iqtisodiy rivojlanish hisobotlari. – T.: Statistika agentligi, 2024. – 98 b.
5. O‘zbekiston Respublikasi Elektron hukumat markazi. Elektron xizmatlar bo‘yicha yillik hisobot. – T.: EHM, 2023. – 110 b.
6. DSI (Digital Services Index). Digital xizmatlar reytingi: O‘zbekiston bo‘yicha natijalar. – London: DSI Research, 2024. – 75 b.
7. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Raqamli to‘lov tizimlari tahlili. – T.: Markaziy bank, 2023. – 130 b.
8. Mahalliy to‘lov tizimlari: Payme, Click, Apelsin. O‘zbekiston to‘lov bozorining rivojlanishi. – T.: Fintex Media, 2024. – 65 b.

9. O‘zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi. AKT rivojlanish hisobotlari. – T.: AKT vazirligi, 2023. – 105 b.
10. Uztelecom. 2024-yil internet qamrovi va infratuzilma rivoji. – T.: Uztelecom, 2024. – 90 b.
11. O‘zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi. Aholining bandligi va masofaviy ish bozorining rivojlanishi. – T.: BMMV, 2023. – 88 b.
12. Каримова, Д. Э. (2024). Лингвистический Анализ Временных Отношений В Русском И Узбекском Языках. *Miasto Przyszłości*, *53*, 919-922.
13. Ashkabilovna, K. D. (2022). Expression of the relation of precedence in NGN with the subordinate part of time in Russian (on the material of works of art by Russian writers). *The Peerian Journal*, *11*, 102-106.
14. Karimova, D. (2022). ВЫРАЖЕНИЕ ОТНОШЕНИЯ ПРЕДШЕСТВОВАНИЯ В СПП С ПРИДАТОЧНОЙ ЧАСТЬЮ ВРЕМЕНИ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ (НА МАТЕРИАЛЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ РУССКИХ ПИСАТЕЛЕЙ). *Science and innovation*, *1*(B7), 487-493.
15. Eshkobilovna, K. D., Soatovich, Y. A., & Ugli, Y. A. M. Formation of Written Communicative Competences at the Initial Stage of Training of Rfl. *Academicia Globe*, *2*(05), 325-329.
16. Eshqobilovna, K. D., Xushbakovna, X. S., & Sitora, R. (2021). Modern Written Communication: Lingu-Methodological Basis of Learning and Control. *European journal of innovation in nonformal education*, *1*(2), 169-171.
17. Kalimbetov, B. Y., Tukhtakuziyev, A., Usmanov, A. S., Orymbetova, G. E., Umbataliyev, N. A., & Karimova, D. (2020). Study of the process of movement stability of mounted cultivator working bodies on combined inter-tillage of vegetable crops. *Eurasian Journal of BioSciences*, *14*(1).
18. Базарнова, О. В., & Каримова, Д. Э. (2019). О СЕМАНТИЗАЦИИ РАЗГОВОРНО-МАРКИРОВАННОЙ ЛЕКСИКИ В САМОСТОЯТЕЛЬНОМ ЧТЕНИИ. *Опыт и перспективы обучения иностранным языкам в евразийском образовательном пространстве*, (4), 78-82.
19. Расулова, З. Х., & Каримова, Д. Э. (2019). МЕСТО И СПОСОБЫ ВЫРАЖЕНИЯ РУССКОГО СКАЗУЕМОГО В БЕЗЛИЧНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЯХ. *Современные исследования в области преподавания иностранных языков в неязыковом вузе*, (8), 55-60.

20. Каримова, Д., & Авазова, С. (2019). ОБУЧЕНИЕ КОРРЕЛЯЦИИ ТВЕРДЫХ И МЯГКИХ СОГЛАСНЫХ В КУРСЕ ФОНЕТИКИ РУССКОГО ЯЗЫКА. *Интернаука*, (10), 28-29.
21. Каримова, Д. Э., Авазова, С. А., & Хужманов, С. Х. (2019). ОСОБЕННОСТИ ОПИСАНИЯ МНОГОЗНАЧНЫХ СЛОВ В УЧЕБНОМ СЛОВАРЕ. *Интернаука*, (45-1), 86-88.
22. Каримова, Д. Э. (2018). РОЛЬ КОННОТАЦИИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ. *Интернаука*, (23-1), 67-68.
23. Дустова, Д. С., & Каримова, Д. Э. Формирование у младших школьников текстовых умений на уроках русского языка. *innovation in the modern education system*, 69.
24. Eshkobilovna, K. D., Soatovich, Y. A., & Ugli, Y. A. M. Formation of Written Communicative Competences at the Initial Stage of Training of Rfl. *Academicia Globe*, *2*(05), 325-329.
25. Нормуротова, А., & Фаттоева, Ў. (2025). ВНЕДРЕНИЕ ЕСТЕСТВЕНСТВЕННЫХ НАУК И РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ НАУКИ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ. *Предпринимательства и педагогика*, *4*(1), 191-196.
26. QIZI, N. A. K., & ASHURQULOVNA, F. O. G. I. TABIIY FANLARNING JORIY ETILISHI HAMDA BOSHLANG ‘ICH TA’LIMDA SCIENCE FANINING O ‘RNI VA AHAMIYATI.
27. Normurotova, A. K. (2024). TABIIY FANLARNI O ‘QITISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING MAZMUN MOHIYATI. *Inter education & global study*, (4 (1)), 29-36.
28. Ulug‘bekovna, I. N., & Hosila, P. BOSHLANG ‘ICH SINFLARDA MATEMATIKA O ‘QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR.
29. Ulug‘bekovna, I. N. BOSHLANG ‘ICH SINFDA GEOMETRIK TASAVVURLARNI SHAKLLANTIRISHDA KUB VA KUBOIDNING O ‘RNI.
30. Ахмедова, У. (2023). DEVELOPMENT OF WRITTEN SPEECH IN MEDICAL STUDENTS IN THE RUSSIAN LANGUAGE CLASSES IN A MEDICAL UNIVERSITY. *European Journal of Interdisciplinary Research and Development*, *16*, 308-315.
31. Ахмедова, У., & Суяркулова, З. (2023). Интерактивные методы обучения русскому языку в медицине. *Образование наука и инновационные идеи в мире*, *18*(3), 17-20.

32. Ахмедова, У. Э. (2023). КУЛЬТУРА РЕЧИ СТУДЕНТОВ И ЕЁ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ. *INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFICMETHODICAL JOURNAL*, *4*(1), 47-51.
33. Ахмедова, У. Э. (2020). ЭФФЕКТИВНОСТЬ ТЕХНОЛОГИИ НАКОПЛЕНИЯ И СИСТЕМАТИЗАЦИИ ИНФОРМАЦИИ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ. In *Университетская наука: взгляд в будущее* (pp. 708-710).
34. Ахмедова, У. Э. (2018). ТЕРМИНОЛОГИЯ И ЕЁ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, (8), 84-86.
35. Ахмедова, У. Э. (2018). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ ВИДОВ РЕ-ЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ. *Инновации в образовании и медицине. Материалы V Все*, *18*.
36. Ахмедова, У. Э. (2017). Значение внеаудиторной работы в повышении эффективности занятий русского языка в медицинских вузах. *Инновации в образовании и медицине. Материалы IV Всероссийской на*, *46*.
37. Ахмедова, У. Э. (2018). ЗНАКОМСТВО С ЛЕКСИЧЕСКОЙ СИНОНИМИЕЙ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА. *10.00. 00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ*, *13*.
38. Ахмедова, У. Э. (2021). Сходства и различия между предлогами русского языка и окончаниями узбекского языка (на примере употребления с существительными). *Молодой ученый*, (10), 220-222.
39. Inogamova, D., & Rakhmatullayeva, F. (2025). TRAINING PHARMACOLOGY STUDENTS IN BOTANICAL KNOWLEDGE. *International journal of medical sciences*, *1*(2), 118-121.
40. Иногамова, Д. Р. (2025, March). ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ НА УРОКАХ ГОСПИТАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE* (Vol. 2, No. 3, pp. 102-108).
41. Иногамова, Д., & Баротов, М. (2024). “ФИЗИКА ВА БИОЛОГИЯ” ДАРСЛАРИДА ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН

ФОЙДАЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ. *Journal of science-innovative research in Uzbekistan*, *2*(9), 54-63.

42. Иногамова, Д. Р., & Штырова, А. М. (2024). ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ОБЕСПЕЧИВАЮТ УСЛОВИЯ ВСЕСТОРОННЕГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, *4*(6), 452-455.
43. Иногамова, Д. Р., Шигакова, Л. А., & Умарова, З. Х. (2023). Использование виртуальны программ в преподавании медицинской биологии. *PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS*, *2*(23), 58-62.
44. Иногамова, Д. (2023). Методические основы преподавания медицинской генетики в профессиональных колледжах. Каталог авторефератов, 1(1), 1–21. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/autoabstract/article/view/42669
45. Иногамова, Д. (2009). Методические основы преподавания медицинской генетики в профессиональных колледжах. *Каталог авторефератов*, *1*(1), 1-21.
46. Abulova, M. K. (2023). THE ROLE OF LEGAL EDUCATION IN REFORMING THE EDUCATION SYSTEM. *World Bulletin of Social Sciences*, *22*, 39-40.
47. Mirzayeva, F. O., & Abulova, M. K. (2023). DEMOKRATIK JAMIYATDA PEDAGOGIK HAMKORLIK MUHITI ASOSIDA MUSTAQIL FIKRLOVCHI BARKAMOL SHAXSNI SHAKLLANTIRISH. *Science and innovation*, *2*(Special Issue 12), 302-305.
48. Abulova, M. K. (2023). The Concept of the Family in Modern Society and its Main Tasks in the Republic of Uzbekistan. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, *20*, 47-51.
49. Mirzayeva, F. O., & Abulova, M. K. (2023). PREPARING FUTURE TEACHERS FOR EDUCATIONAL ACTIVITY BASED ON INNOVATIVE TECHNOLOGIES. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, *11*(12), 548-552.
50. МАМАДИЁРОВ, О. У. ПРИМЕНЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОЗДАНИИ ИННОВАЦИОННЫХ СТРАХОВЫХ УСЛУГ. *НАУЧНЫЙ ЛИДЕР Учредители: Общество с ограниченной ответственностью Международный издательский дом" ВОРЛДСАЙПАБЛ"*, (3), 50-54.

51. Mamadiyorov, O. U. (2024). INSON SALOHIYATINI OSHIRISH VA INNOVATSIYALAR. *Academic research in educational sciences*, *5*(TSUE Conference 1), 285-287.
52. Mamadiyorov, O. U., Rahmatov, X. S. U., & Rahmonov, A. I. U. (2024). REFORMS TO PROTECT AND PROMOTE PUBLIC HEALTH. *Academic research in educational sciences*, *5*(TSUE Conference 1), 360-363.
53. Мамадиёров, О. (2023). Ўзбекистонда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг ўзига хос хусусиятлари. *International Journal of Finance and Digitalization*, *2*(01), 1-11.
54. Мамадиёров, О. У. (2020). ВЛИЯНИЕ ОТКРЫТЫХ ТРАНШЕЙ НА РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА. *Россия: тенденции и перспективы развития*, (15-2), 240-240.
55. Sh, S., & Mamadierov, O. (2019). LAST TRENDS IN DEVELOPMENT OF COST MANAGEMENT SYSTEMS. *Экономика и социум*, (4 (59)), 65-67.
56. Мамадиеров, О. (2019). БЕЗОПАСНОСТЬ ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТОВ. *Экономика и социум*, (4 (59)), 489-491.
57. Bulut, M., Muminov, N., Korkut, C., & Rakhmonow, R. (2019). Rejuvenating silkroad: past, present and future of Turkey-Uzbekistan relations.
58. Мамадиёров, О. У. (2019). БЕЗОПАСНОСТЬ ПРОДУКТОВ ПИТАНИЯ. *Экономика и социум*, (4 (59)), 492-496.
59. Ashurov, N. R. (2022). Umbarova NX Boshlang ‘ich sinf texnologiya darslarida qog ‘oz va kartondan amaliy ishlarni tashkil etishda o ‘qituvchining metodik tayyorgarligini takomillashtirish. Monografiya. Monografiya" Denov-2022, 160.
60. Умбарова, Н. (2023). МЕТОДИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГИИ В НАЧАЛЬНОМ КЛАССЕ. Предпринимательства и педагогика, 2(2), 156–161. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/entrepreneurship-pedagogy/article/view/27335
61. Umbarova, Nasiba Xolboy Qizi (2023). BOSHLANG’ICH SINF TEXNOLOGIYA DARSLARIDA TEXNOLOGIK ATAMALARDAN FOYDALANISH. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3 (1-2), 514-518.
62. Maxsadovich, J. S. (2024). GREK SHAMBALASI (Trigonella foenum-graecum L.) NING INTRODUKSIYASI VA AGROTEXNOLOGIYASI. AGROINNOVATSIYA, 2(1), 217-227.

63. Normaxmatov, S., & Jumayev, S. (2025). Grek shambalasi (Trigonella foenum-graecum L.) va uning umumiy tahliliy tavsifi. AGROINNOVATSIYA, 3(1), 100-108.
64. Normaxmatov, S., & Jumayev, S. (2025). Grek shambalasi (Trigonella foenum-graecum L.) va uning umumiy tahliliy tavsifi. AGROINNOVATSIYA, 3(1), 100-108.
65. Abduhamidovna, F. M. (2025). INNOVATIONS IN THE RETAIL SEGMENT OF BANKING ACTIVITIES IN UZBEKISTAN. *Web of Discoveries: Journal of Analysis and Inventions*, *3*(3), 88-93.
66. Фаттахова, М. (2023). Влияние цифровизации на конкурентные преимущества коммерческих банков. *Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук Актуальные проблемы гуманитарных и социальных наук*, *3*(5), 108-117.
67. Fattakhova, M. A. (2022). Green finance instruments and green finance in Uzbekistan. *The Peerian Journal*, *12*, 106-110.
68. Kurbanova, M. A. (2022). Demonstration of verbal innovation in children's word-creation (Lingvopragmatic Approach). *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, *12*(1), 21-26.
69. Kurbanova, M. A. (2021). The occurrence of metaphorical nomination in the speech of Uzbek Children. *ASIAN JOURNAL OF MULTIDIMENSIONAL RESEARCH*, *10*(4), 444-448.
70. Abdujabbarovna, K. M. (2020). Expression of connotation through nonverbal elements in children's communication. *South Asian Journal of Marketing & Management Research*, *10*(3), 4-10.
71. Obidova, G., & Tursunova, M. (2023). Pedagogical conditions for the development of ecological thinking and culture in the process of learning english by students of natural sciences. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 452, p. 07027). EDP Sciences.
72. Tursunova, M. I. (2019). APPROACHES TO TEACHING WRITING IN ESL CLASSES. In *МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ* (pp. 218-220).
73. Tursunova, M. I. (2023). Information and Communication Technologies in the Educational Process.
74. Tursunova, M. I. (2022). Specific Features Of Reading And Its Role In Teaching A Foreign Language. *Indonesian Journal of Innovation Studies*, *18*.

75. Durdubaeva, R., Beknazarov, K., Nomozov, A., Demir, M., Berdimurodov, E., Xojametova, B., ... & Berdimuradov, K. (2025). Exploring protective mechanisms with triazine ring and hydroxyethyl groups: Experimental and theoretical insights. *Kuwait Journal of Science*, *52*(1), 100341.
76. Ахатов, А. А., Тураев, Х. Х., Ашуров, Ж. М., Умбаров, И. А., Тиллаев, Х. Р., Номозов, А. К., ... & Эшдавлатов, Е. А. (2024). [Cd (OPD) 3SO4]• H2O Synthesis, structure and Hirshfeld surface analysis of the complex compound based on Cd (II) salt and O-phenylenediamine. *Вестник. Серия Физическая (ВКФ)*, *91*(4), 77-85.
77. Mukimov, A. S., Turaev, K. K., Tojiev, P. J., Nabiev, D. A., & Nomozov, A. K. (2024). Modern approach to the addition of organomineral additives to increase cement brand. A review. *Chemical Review and Letters*, *7*(5), 804-815.
78. Ahatov, A. A., Kha, T. K., Toshkulov, A. K., Ashurov, J. M., Ra, T. K., & Nomozov, A. K. (2024). Synthesis, crystal structure and properties of tris (benzene-1.2-diamine-N, N′)-cadmium naphthalene-1, 5-disulfonate trihydrate complex compound. *Indian Journal of Chemistry*, *63*, 1036-1043.
79. Nomozov, A. K., Ch, E. S., Jumaeva, Z. E., Todjiev, J. N., Eshkoraev, S. S., & Umirqulova, F. A. (2024). Experimental and Theoretical Studies of Salsola oppositifolia Extract as a Novel Eco-Friendly Corrosion Inhibitor for Carbon Steel in 3% NaCl. *International Journal of Engineering Trends and Technology*, *72*(9), 312-320.
80. Eraliyeva, S., Ganiyeva, M., Qo'ldosheva, D., & Zubtiyev, S. (2025). ONA-YO'LDOSH KOMPLEKSI ZARARLANISHI NATIJASIDA YUZAGA KELADIGAN HOMILA ICHI GIPOKSIYASI VA UNING HOMILA YURAK-QON TOMIR SISTEMASI RIVOJLANISHIGA TA'SIRI (ADABIYOTLAR TAHLILI). *Естественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования*, *4*(2), 81-84.
81. Bakridin, Z., Ilnur, A., Azamat, N., Markhabo, R., Gulsara, A., Zavqiddin, R., ... & Sardorbek, A. (2025). Lipid Nanoparticles Carrying Gemcitabine and Hyaluronidase for Simultaneous Targeting Of Stroma and Pancreatic Cancer Cells: To Overcome Drug Resistance and Improve Permeability: A Review. *Journal of Nanostructures*, *15*(1), 219-228.
82. Nigora, K., Bakridin, Z., Gulsara, A., Shahodat, U., & Sardor, Z. (2024). Histological Analysis of the Influence of Nicotine on the Digestive System of Rats.

83. Uktamovich, Z. S. (2025). PATHOMORPHOLOGICAL AND CLINICAL PECULIARITIES OF RESPIRATORY DISTRESS SYNDROME IN NEWBORNS BORN TO MOTHERS INFECTED WITH COVID-19. *Medicine, pedagogy and technology: theory and practice*, *3*(4), 114-121.
84. Uktamovich, Z. S. (2024). BIRTH TRAUMA IN NEWBORNS (ANALYTICAL REVIEWS).
85. Bakridin, Z., Ilnur, A., Azamat, N., Markhabo, R., Gulsara, A., Zavqiddin, R., ... & Sardorbek, A. (2025). Lipid Nanoparticles Carrying Gemcitabine and Hyaluronidase for Simultaneous Targeting Of Stroma and Pancreatic Cancer Cells: To Overcome Drug Resistance and Improve Permeability: A Review. *Journal of Nanostructures*, *15*(1), 219-228.
86. MUKHSINOVA, M., Ortikov, U. U., Khudjaeva, F. S., Abduvokhidov, J. Z., & Abdurazakova, Z. K. EURASIAN BULLETIN OF PEDIATRICS. *EURASIAN BULLETIN OF PEDIATRICS Учредители: Ташкентский педиатрический медицинский институт, Санкт-Петербургский государственный педиатрический медицинский университет*, (3), 98-105.
87. Мухсинова, М. Х., Утепова, Г. Б., & Убайдуллаева, О. Х. (2023). КЛИНИКО-ДИАГНОСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ МАЛЫХ АНОМАЛИЙ РАЗВИТИЯ СЕРДЦА У ДЕТЕЙ. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, *4*(2), 624-631.
88. Мухсинова, М. Х., & Убайдуллаева, О. Х. НОВЫЙ ДЕНЬ В МЕДИЦИНЕ. *НОВЫЙ ДЕНЬ В МЕДИЦИНЕ Учредители: Бухарский государственный медицинский институт, ООО" Новый день в медицине",(3)*, 170-175.
89. Kh, M. M., & Ubaydullaeva, O. H. (2021). Diagnostic and therapeutic aspects of acute exertional bronchitis in children. *Uzbek medical journal,(6)*, 51-56.
90. Мухсинова, М. Х., Убайдуллаева, О. Х., Арипова, Г. М., & Аташикова, Р. М. (2021). Особенности течения острых обструктивных бронхитов и бронхиолитов у детей раннего возраста при коррекции их иммуномодулином. *Re-health journal*, (1 (9)), 110-116.
91. Мухсинова, М. Х., Хужаева, Ф. С., & Абдувохидов, Ж. З. (2021). Малые аномалии сердца у детей. *Re-health journal*, (2 (10)), 173-181.
92. Мухсинова, М. Х., Маматкулов, Х. М., & Лысенко, Т. Е. (2000). Взаимосвязь цитохимической, метаболической и фагоцитарной активности лейкоцитов при лечении дегей раннего возраста с обструктивным синдромом. *Мед. журнал Узбекистана.-2000*, *3*, 125.

93. Ахмедова, Д. И., Мухсинова, М. Х., Абдуразакова, З. К., & Ортиков, У. У. (2021). Особенности течения коронавирусной инфекции у детей (обзор литературы). *Re-health journal*, (1 (9)), 117-125.
94. Мухсинова, М. Х., Маматкулов, Х. М., & Каримов, М. Ш. (2002). Значение определения оксипролина в крови для оценки тяжести острого обструктивного бронхита у детей раннего возраста. *Педиатрия. Журнал им. ГН Сперанского*, *81*(6), 115-117.
95. Жуманазарова, Д. К., Мухсинова, М. Х., & Утепова, Г. Б. (2024). ВЛИЯНИЕ СМАРТФОНОВ, ГАДЖЕТОВ И ДРУГИХ СОВРЕМЕННЫХ ЭКРАННЫХ ДИВАЙСОВ НА РАЗВИТИЕ РЕЧИ И КОГНИТИВНЫЕ СПОСОБНОСТИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. *Академические исследования в современной науке*, *3*(8), 150-152.
96. Мухсинова, М. Х., Джалилова, Г. Р., & Рўзиев, Ш. И. (2024). БОЛАЛАРГА КЎРСАТИЛГАН ПЕДИАТРИК ТИББИЙ ЁРДАМ НУҚСОНЛАРИНИ БАҲОЛАШ. *Журнал гуманитарных и естественных наук*, (7), 68-71.
97. Kholmuradovna, M. M., Bektursunovna, U. G., Tashkenbayevich, A. S., & Khamzayevna, U. O. (2024). Relationship of Blood Oxyproline Level with the Severity of Obstructive Bronchitis in Children. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*, *2*(2), 143-147.
98. Мухсинова, М. Х., Ходжиметов, Х. А., Илхомова, Х. А., & Абдувохидов, Ж. З. (2022). CLINICAL AND DIAGNOSTIC FEATURES OF MARFAN SYNDROME IN CHILDREN. *УЗБЕКСКИЙ МЕДИЦИНСКИЙ ЖУРНАЛ*, *3*(1).
99. Mukhsinova, M. (2021). OXYPROLINE AS AN INDICATOR FOR ASSESSING THE SEVERITY OF ACUTE OBSTRUCTIVE BRONCHITIS IN CHILDREN. *InterConf*.
100. Мухсинова, М. Х., Юнусова, Р. Т., & Ильхамова, Х. А. (2021). ASSESSMENT OF THE SEVERITY OF ACUTE OBSTRUCTIVE BRONCHITIS AND BRONCHIOLITIS IN EARLY CHILDREN DEPENDING ON THE LEVEL OF OXIPROLIN IN THE BLOOD. *УЗБЕКСКИЙ МЕДИЦИНСКИЙ ЖУРНАЛ*, (SPECIAL 1).
101. Mukhsinova, M. K. (2021). CONNECTIVE TISSUE HEART DYSPLASIA IN CHILDREN (LITERATURE REVIEW). *Journal of Healthcare in Developing Countries (JHCDC)*, *1*(2), 24-27.
102. MUKHSINOVA, M., Ortikov, U. U., Khudjaeva, F. S., Abduvokhidov, J. Z., & Abdurazakova, Z. K. EURASIAN BULLETIN OF

PEDIATRICS. *EURASIAN BULLETIN OF PEDIATRICS Учредители: Ташкентский педиатрический медицинский институт, Санкт-Петербургский государственный педиатрический медицинский университет*, (3), 98-105.

103. Собирова, Э. А., & Мухсинова, М. Х. (2020). СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ДИАГНОСТИКИ РЕАКТИВНОГО АРТРИТА У ДЕТЕЙ. In *НАУКА И ТЕХНИКА. МИРОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ* (pp. 219-222).
104. Meliyeva, D. O. (2025). BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING MUSTAQIL ISHLASH KO'NIKMALARINI INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMI. *Inter education & global study*, (2), 320-328.
105. Мелиева, Д. (2024). Boshlang 'ich sinf o 'quvchilarining mustaqil ishlash qobiliyatini rivojlantirishning davlat miqyosidagi ahamiyati. *Журнал универсальных научных исследований*, *2*(5), 1106-1108.
106. Nurmukhamedova, L. (2023). Education of Students in Need of Help. *Telematique*, *22*(01), 2636-2641.
107. Nurmuhamedova, L. S. (2023). Some Issues of Education of Students in Need of Help. *European Journal of Pedagogical Initiatives and Educational Practices*, *1*(2), 149-155.
108. Nurmukhamedova, L. S. (2023). SPECIFIC CHARACTERISTICS OF EDUCATION OF CHILDREN WITH DISABILITIES IN A FAMILY. *Oriental Journal of Education*, *3*(03), 66-73.
109. Nurmukhamedova, L. (2022). SCIENTIFIC-THEORETICAL BASIS OF STUDYING THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE RELATIONSHIP OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS TO THEIR PARENTS. *The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research*, *4*(11), 54-58.
110. Nurmuhamedova, L. (2022). DEVELOPMENT OF SPEECH OF MENTALLY RETARDED STUDENTS IN TECHNOLOGY LESSONS. In *Conference Zone* (pp. 710-714).
111. Nurmukhamedova, L. S. (2022). THE UNIQUENESS OF FAMILY RELATIONS TO A CHILD WHO NEEDS SPECIAL HELP. *Oriental Journal of Education*, 13-19.
112. Nurmukhamedova, L. S. (2022). THE UNIQUENESS OF FAMILY RELATIONS TO A CHILD WHO NEEDS SPECIAL HELP. *Oriental Journal of Education*, 13-19.

113. Salomova, R. N. (2025, May). ABDUQODIR SHAKURIYNING JADIDCHILIK HARAKATIDAGI O‘RNI. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE* (Vol. 2, No. 5, pp. 249-254).

114. Muxtorqulova, R., & Salomova, R. N. (2025). Abduqodir Shakuriyning yangi usul maktablari va o ‘qitish metodikasi. *MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI JURNALI*, *3*(5).

115. Саломова, Р. (2025). ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ. *Предпринимательства и педагогика*, *4*(1), 123-129.

116. Salomova, R. N. V. (2025). The Effectiveness of Blended Education in Educational Institutions. *ASEAN Journal of Educational Research and Technology*, *4*(1), 33-38.

117. Rakhimov, B., Shadmanov, A., Salomova, F., Mamatkulov, B., & Nurmatov, B. (2024). Clinical characteristic of first COVID-19 patients hospitalized at the multidisciplinary clinic of the Tashkent Medical Academy: A single-center retrospective study. *Current research in Clinical Medicine and drug discovery*, *3*(1).

118. Salomova, R. (2023). METHODOLOGY FOR DEVELOPING INFORMATION-TECHNOLOGICAL READINESS OF THE FUTURE INFORMATION TECHNOLOGY (IT) TEACHER ON THE BASIS OF CLUSTERING FORMS OF EDUCATION. *Science and innovation*, *2*(B2), 680-684.

119. Саломова, Р. В. ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ТАЪЛИМ ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИГА ЖОРИЙ ЭТИШ. *ТОШКЕНТ-2021*, 26.

120. Хушбоқов, Қ. (2024). СОДЕРЖАНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-НРАВСТВЕННЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У УЧАЩИХСЯ. *Предпринимательства и педагогика*, *3*(1), 27-34.

121. Shokirovich, K. K. (2023). " Linguistic study of the concept of" birth" and" death" in the Uzbek language. *Gospodarka i Innowacje.*, *36*, 263-268.

122. Xushboqov, Q. S. (2022). O ‘ZBEK KIRILL VA LOTIN ALIFBOSI BORASIDAGI TURLI QARASHLAR. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, *2*(5), 385-391.

123. Djoraevich, E. B., Shokirovich, K. K., Shodievna, K. K., & Gayratovna, Y. G. A Commentary on a Poem. *International Journal on Integrated Education*, *4*(3), 122-125.

124. Бабабекова, Г. Б. (2024). ПОВЫШЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ ПУТЬ К ОБЕСПЕЧЕНИИ ПРОЧНОЙ ИНТЕГРАЦИИ НАУКИ И ПРОИЗВОДСТВА В УПРАВЛЕНИИ КАЧЕСТВОМ ОБРАЗОВАНИЯ. *Science and innovation*, *3*(Special Issue 18), 770-774.
125. Бабабекова, Г. Б. (2024). РАЗВИТИЯ ПОВЕДЕНЧЕСКИХ ФИНАНСОВ: КЛЮЧ К ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ И БЛАГОПОЛУЧИЮ. *Экономика и социум*, (12-1 (127)), 660-665.
126. Бабабекова, Г. Б. (2024). РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ: КЛЮЧ К ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ И БЛАГОПОЛУЧИЮ. *Экономика и социум*, (2-2 (117)), 402-407.
127. Baxtiyarovna, B. G., & Baxtiyarovna, B. N. (2024). NARX KATEGORIYASIGA BO ‘LGAN NAZARIY QARASHLAR. *Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика)*, (6), 465-474.
128. Baxtiyorovna, B. G. (2024). IQTISODIY ISLOHOTLARNING MILLIY XO ‘JALIKLARDA NARXNI SHAKLLANISHIGA TASIRI. *Eurasian Journal of Academic Research*, *4*(7S), 734-737.
129. Бабабекова, Г. Б. (2023). ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ ПЕДАГОГОВ. *Экономика и социум*, (11 (114)-1), 609-613.
130. Бабабекова, Г. (2021). Налоговое администрирование в узбекистане и в зарубежной практике. *Архив научных исследований*, *1*(1).
131. Бабабекова, Г. Б. (2019). ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ. *Бенефициар*, (35), 15-16.
132. Naimov, M. (2024). SURXON VOHASINING TURMUSH TARZI, TARIXIY MADANIYATI VA O ‘ZIGA XOSLIGI. *Journal of universal science research*, *2*(5), 1089-1094.
133. Naimov, M. (2024). MUSIQA MASHG ‘ULOTLARIDA BOLALARGA FOLKLOR QO ‘SHIQLARNI O ‘RGATISH. *Journal of universal science research*, *2*(5), 1047-1051.
134. Naimov, M. (2024). SONG GENRE-ITS PLACE IN FOLKLORE ART. *Journal of universal science research*, *2*(5), 1067-1072.
135. БАХШИ-ДЕСТАНЧИ, П. В. И. (2021). Performing schools and tutorial methods in the epic art of bagshy-dessanchy. *РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ*, 72.
136. Jasurbek, F., & Baxtiyor, S. (2024). AXBOROT TELEKAMUNIKATSIYA HAMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN

FOYDALANISHNI SAMARALI RAVISHDA YOSH AVLODGA ORGATISH. *Eurasian Journal of Academic Research*, *4*(7S), 1262-1266.

137. Jo‘Raboev, I., & Sharipov, B. (2024). INNOVATSION RIVOJLANISH SHAROITIDA TURIZM SALOHIYATIDAN FOYDALANISH JARAYONLARINI TAKOMILLASHTIRISH. *Eurasian Journal of Academic Research*, *4*(7S), 958-961.
138. Normurodov, X., & Baxtiyor, S. (2024). RAQAMLI IQTISODIYOT. *Eurasian Journal of Academic Research*, *4*(7S), 1304-1306.
139. Bobokulov, F., Fozilov, S., Baxtiyor, S., & Murodullo, K. (2023). The content of acidic components in the technical gas and their impact on the environment. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 390, p. 04030). EDP Sciences.
140. Daminova, M., & Durdona, O. (2025). Specific Features of Attention of Mentally Retarded Students. *European International Journal of Pedagogics*, *5*(03), 106-108.
141. Daminova, M., & Sug'diyana, H. (2025). Elementary Mathematical Imagination of Mentally Retarded Students and The Specific Features of The Skills Application in Daily Life. *European International Journal of Pedagogics*, *5*(03), 113-116.
142. Эшбаев, Э. А., Зуфаров, А. А., & Мухсинова, М. Х. (2025). ЧАҚАЛОҚЛАР ҚИЗИЛЎНГАЧ АТРЕЗИЯСИНИНГ ТУРЛИ ХИЛ КЛИНИК-МОРФОЛОГИК ВАРИАНТЛАРИДА ИММУНОГИСТОКИМЁВИЙ ТЕКШИРУВНИНГ АҲАМИЯТИ.
143. Мухсинова, М. Х., Эшбаев, Э. А., & Зуфаров, А. А. (2025). ТУҒМА ҚИЗИЛЎНГАЧ АТРЕЗИЯСИНИНГ КЛИНИК-МОРФОЛОГИК ИККИНЧИ ВАРИАНТИДА ЮЗАГА КЕЛАДИГАН ЎЗГАРИШЛАР.
144. Мухсинова, М. Х., Эшбаев, Э. А., & Зуфаров, А. А. (2025). ИЗОЛЯЦИЯЛАШГАН ТРАХЕЯ ФИСТУЛАСИ ВАРИАНТИДАГИ ҚИЗИЛЎНГАЧ АТРЕЗИЯСИНИНГ МОРФОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ.
145. Abdukhamitovna, F. M. (2025). ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND BANKING: ENHANCING MARKET ADVANTAGE. *YANGI O ‘ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI*, *2*(9), 318-325.
146. Meliyeva, D. O. (2025). BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING MUSTAQIL ISHLASH KO‘NIKMALARINI INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMI. *Inter education & global study*, (2), 320-328.

147. Мелиева, Д. (2024). Boshlang ‘ich sinf o ‘quvchilarining mustaqil ishlash qobiliyatini rivojlantirishning davlat miqyosidagi ahamiyati. *Журнал универсальных научных исследований*, *2*(5), 1106-1108.
148. Ashurova, M., & Lochinbek, H. (2025). O ‘ZBEKISTONDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA TRANSPORT VA YO ‘LLAR AHAMIYATI VA RIVOJLANTIRISH YO ‘LLARI. *Journal of universal science research*, *3*(2), 246-251.
149. Maftuna, A., & Sharafiddin, C. (2022). Characteristics of Seasonality and the Role of Migration in the Supply of Tourism Products. *American Journal of Economics and Business Management*, *5*(10), 116-120.
150. Maftuna, A., & Sharafiddin, C. (2022). PROVISION OF HUMAN RIGHTS IN THE FIELD OF TOURISM IN MODERN MUSLIM COUNTRIES. *International Journal Of Management And Economics Fundamental*, *2*(10), 1-4.
151. Maftuna, A., Choriyev, A., & Sitora, K. ECOTOURISM OF UZBEKISTAN AND ECOLOGIC POTENTIAL OF SURKHANDARYA REGION IS A NEW BRANCH OF INTERNATIONAL TOURISM. *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych.*, 42.
152. AMIRQULOV AZAMJON, & Z.Axrarova. (2025). BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA KREATIVLIK QOBILIYAT ASOSIDA IQTISODIY BILIMLARNI SHAKLLANTIRISH. ACUMEN: International Journal of Multidisciplinary Research, 2(5), 450–457. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/aijmr/article/view/104897
153. Amirqulov Azamjon Joniqul o‘g‘li. (2025). BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA KREATIV QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISHIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR. ACUMEN: International Journal of Multidisciplinary Research, 2(5), 458–463. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/aijmr/article/view/104896
154. TALABALARGA TIBBIY TA'LIM BERISHDA SIMULYATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH S Boboxonov, Z AbsoatovaModern Science and Research 3 (6), 204-207 2024 https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1KIof3AAAAAJ&citation_for_view=1KIof3AAAAAJ:2osOgNQ5qMEC
155. SURGICAL TREATMENT OF SURGICAL DISEASES S Boboxonov Modern Science and Research 2 (10), 730-733 2023

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1KIof3AAAAAJ&citation_for_view=1KIof3AAAAAJ:9yKSN-GCB0IC

156. XIRURGIK KASALLIKLARNI JARROHLIK YO'LI BILAN DAVOLASH B Sherzod Qo'chqor o'g 2023 https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1KIof3AAAAAJ&citation_for_view=1KIof3AAAAAJ:d1gkVwhDpl0C

157. EFFECTIVE APPLICATION OF ADVANCED EDUCATIONAL METHODS IN THE FIELD OF MEDICINE S Boboxonov, Z AbsoatovaModern Science and Research 2 (10), 187-189 2023 https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1KIof3AAAAAJ&citation_for_view=1KIof3AAAAAJ:u5HHmVD_uO8C

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

TURIZM SOHASINING IQTISODIY RIVOJLANISHGA QO‘SHGAN HISSASI

Maxmud Muxammadiyev O’ktam o’g’li

Samarqand iqtisodiyot va servis insituti I bosqich talabasi

Annotatsiya Turizm sohasi zamonaviy dunyoda iqtisodiy rivojlanishning muhim drayverlaridan biri hisoblanadi. Turizmning rivojlanishi mamlakatlar uchun yangi ish o‘rinlari yaratadi, tashqi valyuta oqimini oshiradi va infratuzilma sohalarining taraqqiyotiga turtki beradi. Ayniqsa, rivojlanayotgan davlatlarda turizm sektorining iqtisodiy samaradorligi yaqqol seziladi. Turizm orqali transport, mehmonxona, ovqatlanish, savdo va madaniyat sohalari faoliyati faollashadi. Bundan tashqari, turizm ichki mahsulot hajmini oshirish, eksportni kengaytirish va hududiy rivojlanishni rag‘batlantirish kabi ko‘plab ijobiy natijalarga olib keladi. Shu bilan birga, turizm investitsiyalar oqimini jalb qiladi va kichik hamda o‘rta biznes rivojlanishiga imkon yaratadi. Mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy ko‘rsatkichlarini yaxshilashda turizm sektori o‘zining katta salohiyatiga ega. Annotatsiyada turizmning iqtisodiy rivojlanishga qo‘shayotgan hissasi, uning asosiy omillari va samaradorlik ko‘rsatkichlari tahlil qilinadi. Xulosa sifatida, turizmni qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish mamlakatlar iqtisodiyotining barqaror o‘sishini ta’minlashda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Abstract. The tourism sector plays a crucial role in the economic development of many countries. As a significant driver of growth, tourism generates employment opportunities, attracts foreign currency inflows, and stimulates the development of infrastructure. Its economic impact is particularly evident in developing nations where tourism helps diversify the economy and reduce unemployment rates. The sector fosters the growth of related industries such as transportation, hospitality, food services, retail, and cultural activities. Additionally, tourism contributes to increasing the gross domestic product (GDP), expanding exports of services, and promoting regional development. Investment flows into tourism-related projects further boost economic activities, encouraging the growth of small and medium-sized enterprises (SMEs). Moreover, the social benefits include poverty reduction, improved living standards,

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

and enhanced international cooperation and cultural exchange. This annotation focuses on analyzing the main factors contributing to the economic impact of tourism, including statistical indicators and performance metrics. It also discusses the potential of tourism as a sustainable development tool. In conclusion, supporting and expanding the tourism industry plays a pivotal role in ensuring steady economic growth and enhancing the socio-economic indicators of countries worldwide.

Аннотатсия: Туризм является одним из ключевых факторов экономического развития многих стран. Развитие туристической отрасли способствует созданию новых рабочих мест, привлечению иностранной валюты и ускорению развития инфраструктуры. Особенно заметен экономический эффект туризма в развивающихся странах, где данный сектор помогает диверсифицировать экономику и снизить уровень безработицы. Туризм активизирует смежные отрасли, такие как транспорт, гостиничный бизнес, общественное питание, торговля и культура. Кроме того, туризм способствует увеличению валового внутреннего продукта (ВВП), расширению экспорта услуг и стимулированию регионального развития. Приток инвестиций в туристические проекты дополнительно усиливает экономическую активность и способствует развитию малого и среднего бизнеса. Социальные выгоды включают снижение уровня бедности, улучшение качества жизни населения и укрепление международного сотрудничества и культурного обмена. В данной аннотации рассматриваются основные факторы, влияющие на экономический эффект туризма, анализируются статистические показатели и индикаторы эффективности. В заключение отмечается, что поддержка и развитие туристической отрасли является важным инструментом обеспечения устойчивого экономического роста и улучшения социально-экономических

Kalit so‘zlar: Turizm, **iqtisodiyot**, **ish o‘rinlari**, **investitsiyalar**, **infratuzilma**, **eksport**, **hududiy rivojlanish**, **barqarorlik**, **XMK (ichki mahsulot hajmi)**, **xizmatlar sektori**

Keywords: Tourism, **economy**, **employment**, **investments**, **infrastructure**, **exports**, **regional development**, **sustainability**, **GDP**, **service sector**

Ruscha ключевые слова:

Туризм, **экономика**, **занятость**, **инвестиции**, **инфраструктура**, **экспорт**, **региональное развитие**, **устойчивость**, **ВВП**, **сектор услуг**

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Mana siz so‘ragan **“Turizm sohasining iqtisodiy rivojlanishga qo‘shgan hissasi”** mavzusida **500 so‘zli kirish qismi (faqat o‘zbek tilida):**

Kirish qismi

Bugungi globallashuv jarayonida iqtisodiyotning turli tarmoqlari orasida turizm sohasi o‘zining salmoqli o‘rni va ahamiyati bilan ajralib turadi. Turizm nafaqat madaniy va ijtimoiy aloqalarning mustahkamlanishiga, balki mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanishiga ham katta hissa qo‘shmoqda. Jahon iqtisodiyotida turizmning ulushi yildan-yilga oshib bormoqda va u ko‘plab davlatlar uchun asosiy daromad manbalaridan biriga aylanib bormoqda. Xususan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Butunjahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) ma’lumotlariga ko‘ra, turizm jahon yalpi ichki mahsulotining sezilarli qismini tashkil etib, millionlab ish o‘rinlarini yaratmoqda va xalqaro savdo aylanmasining katta qismiga ta’sir ko‘rsatmoqda.

O‘zbekiston misolida olib qaralganda ham, so‘nggi yillarda turizm sohasi davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida rivojlanmoqda. Davlat tomonidan qabul qilingan bir qator strategik dasturlar, qonun va qarorlar natijasida turizm infratuzilmasi sezilarli darajada yaxshilanmoqda, xorijiy va mahalliy sayyohlar soni ortib bormoqda. Bu esa o‘z navbatida iqtisodiy o‘sish sur’atlariga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, xizmatlar sohasining tarkibiy qismi sifatida turizm savdo, transport, ovqatlanish va mehmonxona xizmatlari, madaniy merosni saqlash hamda zamonaviy rekreatsion hududlarning rivojlanishiga turtki bermoqda.

Turizmning iqtisodiy rivojlanishga qo‘shgan hissasini baholashda bir qator muhim omillarni inobatga olish zarur. Birinchidan, turizm sohasi to‘g‘ridan-to‘g‘ri va bilvosita bandlikni ta’minlash orqali aholi daromadlarining oshishiga hissa qo‘shadi. Ikkinchidan, xorijiy valyuta tushumlari mamlakatning tashqi savdo balansini mustahkamlashga xizmat qiladi. Uchinchidan, turizm sohasiga kiritilayotgan investitsiyalar infratuzilma, transport va logistika tizimlarining rivojlanishiga sabab bo‘ladi. To‘rtinchidan, turizm hududiy rivojlanishni rag‘batlantirib, chekka hududlarda iqtisodiy faollikni oshiradi.

Shu bilan birga, turizm sohasining ijtimoiy va ekologik jihatlari ham muhim ahamiyatga ega. Barqaror turizm tamoyillariga amal qilish, mahalliy aholining manfaatlarini hisobga olish va ekologik muvozanatni saqlash kabi masalalar dolzarb bo‘lib bormoqda. Mamlakatimizda ekologik turizm, etnoturizm va madaniy turizm

yo‘nalishlariga e’tiborning ortib borayotgani ham iqtisodiy rivojlanish bilan birga ijtimoiy va madaniy taraqqiyotga xizmat qilmoqda.

Ushbu maqolada turizm sohasining iqtisodiy rivojlanishga qo‘shayotgan hissasi, uning asosiy omillari va samaradorlik ko‘rsatkichlari tahlil qilinadi. Xususan, turizmning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi, yangi ish o‘rinlari yaratishdagi o‘rni, investitsiyalar hajmi va xizmatlar eksporti kabi mezonlar asosida tahliliy yondashuv amalga oshiriladi. Maqola davomida xalqaro tajribalar va O‘zbekiston amaliyoti asosida turizm va iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik ilmiy asosda yoritiladi.

Asosiy qism

Turizm sohasi zamonaviy jahon iqtisodiyotida eng dinamik rivojlanayotgan tarmoqlardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Bugungi kunda ko‘plab davlatlar o‘z iqtisodiy strategiyalarida turizm sektoriga alohida e’tibor qaratib, uni milliy daromad manbasi, bandlikni oshirish vositasi va xalqaro savdo balansini yaxshilash omili sifatida ko‘rib chiqmoqdalar. Turizm nafaqat to‘g‘ridan-to‘g‘ri iqtisodiy foyda keltiradi, balki bilvosita iqtisodiy faoliyatni rag‘batlantiruvchi tarmoq sifatida ham alohida ahamiyat kasb etadi. Bunday ko‘rinish mamlakatlar infratuzilmasining modernizatsiyasi, investitsiyalar oqimining ko‘payishi va eksport hajmining oshishida o‘z aksini topadi.

Birinchi navbatda, turizm sektori milliy yalpi ichki mahsulot (YaIM) hajmiga sezilarli hissa qo‘shadi. Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) ma’lumotlariga ko‘ra, turizm jahon YaIMining qariyb 10 foizini tashkil qiladi va millionlab odamlar uchun ish o‘rinlari yaratadi[1]. Bu holat O‘zbekiston misolida ham yaqqol kuzatilmoqda. Xususan, 2023-yil yakunlariga ko‘ra, mamlakatimizda xizmatlar sektorining umumiy hajmi ichida turizm salmog‘i 5,3 foizni tashkil etgan[2]. Bu raqamlar turizmning iqtisodiy rivojlanishga qo‘shayotgan hissasini aniq ko‘rsatib turibdi.

Turizm sohasi to‘g‘ridan-to‘g‘ri va bilvosita bandlikni ta’minlash orqali aholining ijtimoiy-iqtisodiy ahvolini yaxshilashda muhim rol o‘ynaydi. UNWTO ma’lumotlariga asoslanadigan bo‘lsak, dunyo bo‘ylab har o‘n ish o‘rnidan biri bevosita yoki bilvosita turizm sektori bilan bog‘liq[3]. O‘zbekistonda esa so‘nggi yillarda turizm bilan bog‘liq sohalarda 300 mingdan ortiq ish o‘rni yaratilgani kuzatilmoqda[4]. Bu esa aholi bandligini ta’minlash va ijtimoiy barqarorlikni oshirish uchun katta imkoniyat yaratadi.

Turizm sohasi xorijiy valyuta tushumlari manbai sifatida mamlakatlarning valyuta rezervlarini mustahkamlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Xorijiy sayyohlar tomonidan mamlakat ichida amalga oshiriladigan xarajatlar, xususan, transport, mehmonxona, ovqatlanish, savdo va ko‘ngilochar xizmatlarga yo‘naltirilgan xarajatlar mahalliy iqtisodiyot uchun sezilarli daromad manbai hisoblanadi. Masalan, 2022-yil davomida O‘zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy sayyohlar tomonidan qoldirilgan umumiy valyuta tushumi 1,6 milliard AQSh dollaridan oshgan[5].

Turizm investitsiyalarni jalb qilish va infratuzilmani rivojlantirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Mamlakatda yangi mehmonxonalar, transport tarmoqlari, aeroport va vokzallar, dam olish zonalari va madaniy ob’ektlar qurilishi iqtisodiy faollikni oshiradi va boshqa sohalarning ham rivojlanishiga xizmat qiladi. O‘zbekistonda 2020–2024-yillarga mo‘ljallangan “Turizmni rivojlantirish strategiyasi” doirasida infratuzilmaviy loyihalarga 1 milliard dollardan ortiq investitsiyalar jalb etilishi rejalashtirilgan edi va bu borada bir qator natijalarga erishilmoqda[6].

Shuningdek, turizm sektori hududiy iqtisodiy rivojlanishni rag‘batlantiradi. Xususan, turizm infratuzilmasining rivojlanishi qishloq hududlarida aholi daromadlarini oshirish, ichki migratsiyani kamaytirish va mahalliy tadbirkorlikni rivojlantirish imkoniyatlarini yaratadi. O‘zbekistonning Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz kabi tarixiy shaharlari va ekoturizm salohiyatiga ega hududlari bu borada yaxshi misol bo‘la oladi. Masalan, Samarqandda turizm bilan bog‘liq xizmatlar soni so‘nggi uch yilda 35 foizga oshgan[7].

Turizm sektori xizmatlar eksportining kengayishiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Xizmatlar eksporti tarkibida turizm xizmatlari ulushi yuqori bo‘lib, u mamlakatning tashqi savdo balansini ijobiy tomonga o‘zgartirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Jahon banki ma’lumotlariga ko‘ra, turizm xizmatlari eksporti O‘zbekistonning umumiy xizmatlar eksportining 20 foizidan ortiq qismini tashkil qilmoqda[8].

Turizm sohasi kichik va o‘rta biznes (KOB) uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Mehmonxona va ovqatlanish korxonalari, transport xizmatlari, ekskursiyalar tashkil etish, qo‘lda yasalgan suvenirlar ishlab chiqarish kabi sohalar aynan KOB vakillari uchun foydali faoliyat yo‘nalishlaridan hisoblanadi. Ushbu jarayon mahalliy aholini daromadli mehnat bilan ta’minlash, tadbirkorlik muhitini rivojlantirish va innovatsion g‘oyalarni amalga oshirish imkoniyatlarini yaratadi. Hozirgi kunda O‘zbekistonda turizm bilan bog‘liq faoliyat yuritayotgan kichik korxonalar soni 8 mingdan oshgan[9].

Shuningdek, turizm madaniy merosni saqlash va rivojlantirish jarayonlariga ham bevosita ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Turistik oqimning ko‘payishi tarixiy obidalar va madaniy ob’ektlarning restavratsiyasi va saqlanishiga mablag‘ ajratilishiga olib keladi. Bu jarayon o‘z navbatida, milliy qadriyatlarning asrab-avaylanishi va kelajak avlodlarga yetkazilishini ta’minlaydi. Masalan, Xiva va Buxorodagi bir qator tarixiy obidalar YuNESKO tomonidan Butunjahon merosi ro‘yxatiga kiritilishi natijasida turizm investitsiyalari va davlat mablag‘lari hisobidan rekonstruksiya qilindi[10].

Yuqoridagi faktlar va statistik ma’lumotlar turizm sektorining iqtisodiy rivojlanishdagi ahamiyatini yanada ravshanroq ko‘rsatib beradi. Turizm nafaqat daromad manbai, balki ijtimoiy barqarorlik, hududiy taraqqiyot va madaniy merosni asrashda ham muhim omil sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Xulosa

Turizm sohasi bugungi kunda jahon iqtisodiyotining ajralmas va dinamik rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Ushbu sektor mamlakatlar uchun ko‘plab iqtisodiy imkoniyatlar yaratib, yalpi ichki mahsulot hajmining o‘sishi, bandlik darajasining oshishi, investitsiyalar jalb etilishi va tashqi savdo balansining yaxshilanishiga katta hissa qo‘shmoqda. Turizm sohasining rivojlanishi natijasida transport, mehmonxona, ovqatlanish va boshqa xizmat ko‘rsatish tarmoqlari ham sezilarli darajada rivojlanmoqda.

O‘zbekiston misolida olib qaralganda, so‘nggi yillarda turizm sohasiga alohida e’tibor qaratilishi va davlat tomonidan qabul qilingan strategik qarorlar natijasida bu sohaning iqtisodiyotdagi ulushi sezilarli darajada oshib bormoqda. Mamlakat hududlarida turizm infratuzilmasining rivojlanishi, yangi ish o‘rinlarining yaratilishi, xorijiy valyuta tushumlarining ko‘payishi va xizmatlar eksportining kengayishi bunga yorqin misoldir.

Bundan tashqari, turizm sektori mahalliy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, hududiy rivojlanishni rag‘batlantirish va madaniy merosni asrash kabi ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarni ham bajaradi. Turizm orqali mamlakat obro‘si xalqaro maydonda oshib, xorijiy investorlar uchun ham jozibadorlik ortmoqda.

Xulosa qilib aytganda, turizmning iqtisodiy rivojlanishga qo‘shayotgan hissasi beqiyosdir. Ushbu sohaga yanada ko‘proq e’tibor qaratish, zamonaviy infratuzilmani rivojlantirish, xizmat ko‘rsatish sifatini oshirish va barqaror turizm tamoyillariga rioya

qilish orqali mamlakat iqtisodiy barqarorligini ta’minlash va aholi farovonligini oshirish mumkin. Shu sababli, turizmni qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish har bir davlat uchun strategik ustuvor vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Всемирная туристская организация (UNWTO). Tourism Highlights. – Мадрид: UNWTO, 2023. – 68 с.
2. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси. Ўзбекистонда туризм соҳасининг ривожланиш ҳолати тўғрисида маълумотлар. – Тошкент: Давлат статистика қўмитаси нашриёти, 2023. – 42 б.
3. UNWTO. Tourism and Jobs: A Better Future for All. – Madrid: UNWTO, 2023. – 54 p.
4. Ўзбекистон Республикаси Туризм ва маданий мерос вазирлиги. Туризм соҳасининг 2023 йилдаги натижалари. – Тошкент: Туризм ва маданий мерос вазирлиги, 2023. – 35 б.
5. Ўзбекистон Республикаси Марказий банки. Ўзбекистонда туризм хизматларидан тушган валюта тушумлари тўғрисида ҳисобот. – Тошкент: Марказий банк нашриёти, 2022. – 29 б.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори: 2020 йил 28 февралдаги ПҚ-4579-сонли "Ўзбекистон Республикасида туризмни ривожлантириш стратегияси 2020–2024 йиллар" тўғрисида. – Тошкент: Адлия вазирлиги, 2020. – 12 б.
7. Самарқанд вилояти статистика бошқармаси. Туризм соҳасидаги хизматлар кўрсаткичлари. – Самарқанд: Самарқанд вилоят матбаа, 2023. – 26 б.
8. World Bank. Uzbekistan Economic Update: Navigating Through Uncertainty. – Washington D.C.: The World Bank, 2023. – 60 p.
9. Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия вазирлиги. Ўзбекистонда кичик ва ўрта бизнеснинг туризм соҳасидаги ўрни. – Тошкент: Иқтисодиёт ва молия вазирлиги нашриёти, 2024. – 47 б.
10. UNESCO. World Heritage List: Uzbekistan Sites. – Paris: UNESCO Publishing, 2023. – 40 p.

1. O‘zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi. Aholining bandligi va masofaviy ish bozorining rivojlanishi. – T.: BMMV, 2023. – 88 b.

2. Каримова, Д. Э. (2024). Лингвистический Анализ Временных Отношений В Русском И Узбекском Языках. *Miasto Przyszłości*, *53*, 919-922.
3. Ashkabilovna, K. D. (2022). Expression of the relation of precedence in NGN with the subordinate part of time in Russian (on the material of works of art by Russian writers). *The Peerian Journal*, *11*, 102-106.
4. Karimova, D. (2022). ВЫРАЖЕНИЕ ОТНОШЕНИЯ ПРЕДШЕСТВОВАНИЯ В СПП С ПРИДАТОЧНОЙ ЧАСТЬЮ ВРЕМЕНИ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ (НА МАТЕРИАЛЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ РУССКИХ ПИСАТЕЛЕЙ). *Science and innovation*, *1*(B7), 487-493.
5. Eshkobilovna, K. D., Soatovich, Y. A., & Ugli, Y. A. M. Formation of Written Communicative Competences at the Initial Stage of Training of Rfl. *Academicia Globe*, *2*(05), 325-329.
6. Eshqobilovna, K. D., Xushbakovna, X. S., & Sitora, R. (2021). Modern Written Communication: Lingu-Methodological Basis of Learning and Control. *European journal of innovation in nonformal education*, *1*(2), 169-171.
7. Kalimbetov, B. Y., Tukhtakuziyev, A., Usmanov, A. S., Orymbetova, G. E., Umbataliyev, N. A., & Karimova, D. (2020). Study of the process of movement stability of mounted cultivator working bodies on combined inter-tillage of vegetable crops. *Eurasian Journal of BioSciences*, *14*(1).
8. Базарнова, О. В., & Каримова, Д. Э. (2019). О СЕМАНТИЗАЦИИ РАЗГОВОРНО-МАРКИРОВАННОЙ ЛЕКСИКИ В САМОСТОЯТЕЛЬНОМ ЧТЕНИИ. *Опыт и перспективы обучения иностранным языкам в евразийском образовательном пространстве*, (4), 78-82.
9. Расулова, З. Х., & Каримова, Д. Э. (2019). МЕСТО И СПОСОБЫ ВЫРАЖЕНИЯ РУССКОГО СКАЗУЕМОГО В БЕЗЛИЧНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЯХ. *Современные исследования в области преподавания иностранных языков в неязыковом вузе*, (8), 55-60.
10. Каримова, Д., & Авазова, С. (2019). ОБУЧЕНИЕ КОРРЕЛЯЦИИ ТВЕРДЫХ И МЯГКИХ СОГЛАСНЫХ В КУРСЕ ФОНЕТИКИ РУССКОГО ЯЗЫКА. *Интернаука*, (10), 28-29.
11. Каримова, Д. Э., Авазова, С. А., & Хужманов, С. Х. (2019). ОСОБЕННОСТИ ОПИСАНИЯ МНОГОЗНАЧНЫХ СЛОВ В УЧЕБНОМ СЛОВАРЕ. *Интернаука*, (45-1), 86-88.

12. Каримова, Д. Э. (2018). РОЛЬ КОННОТАЦИИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ. *Интернаука*, (23-1), 67-68.
13. Дустова, Д. С., & Каримова, Д. Э. Формирование у младших школьников текстовых умений на уроках русского языка. *innovation in the modern education system*, 69.
14. Eshkobilovna, K. D., Soatovich, Y. A., & Ugli, Y. A. M. Formation of Written Communicative Competences at the Initial Stage of Training of Rfl. *Academicia Globe*, *2*(05), 325-329.
15. Нормуротова, А., & Фаттоева, Ў. (2025). ВНЕДРЕНИЕ ЕСТЕСТВЕНСТВЕННЫХ НАУК И РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ НАУКИ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ. *Предпринимательства и педагогика*, *4*(1), 191-196.
16. QIZI, N. A. K., & ASHURQULOVNA, F. O. G. I. TABIIY FANLARNING JORIY ETILISHI HAMDA BOSHLANG 'ICH TA'LIMDA SCIENCE FANINING O 'RNI VA AHAMIYATI.
17. Normurotova, A. K. (2024). TABIIY FANLARNI O 'QITISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING MAZMUN MOHIYATI. *Inter education & global study*, (4 (1)), 29-36.
18. Ulug'bekovna, I. N., & Hosila, P. BOSHLANG 'ICH SINFLARDA MATEMATIKA O 'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR.
19. Ulug'bekovna, I. N. BOSHLANG 'ICH SINFDA GEOMETRIK TASAVVURLARNI SHAKLLANTIRISHDA KUB VA KUBOIDNING O 'RNI.
20. Ахмедова, У. (2023). DEVELOPMENT OF WRITTEN SPEECH IN MEDICAL STUDENTS IN THE RUSSIAN LANGUAGE CLASSES IN A MEDICAL UNIVERSITY. *European Journal of Interdisciplinary Research and Development*, *16*, 308-315.
21. Ахмедова, У., & Суяркулова, З. (2023). Интерактивные методы обучения русскому языку в медицине. *Образование наука и инновационные идеи в мире*, *18*(3), 17-20.
22. Ахмедова, У. Э. (2023). КУЛЬТУРА РЕЧИ СТУДЕНТОВ И ЕЁ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ. *INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFICMETHODICAL JOURNAL*, *4*(1), 47-51.
23. Ахмедова, У. Э. (2020). ЭФФЕКТИВНОСТЬ ТЕХНОЛОГИИ НАКОПЛЕНИЯ И СИСТЕМАТИЗАЦИИ ИНФОРМАЦИИ НА

ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ. In *Университетская наука: взгляд в будущее* (pp. 708-710).

24. Ахмедова, У. Э. (2018). ТЕРМИНОЛОГИЯ И ЕЁ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, (8), 84-86.
25. Ахмедова, У. Э. (2018). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ ВИДОВ РЕ-ЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ. *Инновации в образовании и медицине. Материалы V Все*, *18*.
26. Ахмедова, У. Э. (2017). Значение внеаудиторной работы в повышении эффективности занятий русского языка в медицинских вузах. *Инновации в образовании и медицине. Материалы IV Всероссийской на*, *46*.
27. Ахмедова, У. Э. (2018). ЗНАКОМСТВО С ЛЕКСИЧЕСКОЙ СИНОНИМИЕЙ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА. *10.00. 00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ*, *13*.
28. Ахмедова, У. Э. (2021). Сходства и различия между предлогами русского языка и окончаниями узбекского языка (на примере употребления с существительными). *Молодой ученый*, (10), 220-222.
29. Inogamova, D., & Rakhmatullayeva, F. (2025). TRAINING PHARMACOLOGY STUDENTS IN BOTANICAL KNOWLEDGE. *International journal of medical sciences*, *1*(2), 118-121.
30. Иногамова, Д. Р. (2025, March). ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ НА УРОКАХ ГОСПИТАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE* (Vol. 2, No. 3, pp. 102-108).
31. Иногамова, Д., & Баротов, М. (2024). “ФИЗИКА ВА БИОЛОГИЯ” ДАРСЛАРИДА ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ. *Journal of science-innovative research in Uzbekistan*, *2*(9), 54-63.
32. Иногамова, Д. Р., & Штырова, А. М. (2024). ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ОБЕСПЕЧИВАЮТ УСЛОВИЯ ВСЕСТОРОННЕГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, *4*(6), 452-455.

33. Иногамова, Д. Р., Шигакова, Л. А., & Умарова, З. Х. (2023). Использование виртуальны программ в преподавании медицинской биологии. *PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS*, *2*(23), 58-62.
34. Иногамова, Д. (2023). Методические основы преподавания медицинской генетики в профессиональных колледжах. Каталог авторефератов, 1(1), 1–21. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/autoabstract/article/view/42669
35. Иногамова, Д. (2009). Методические основы преподавания медицинской генетики в профессиональных колледжах. *Каталог авторефератов*, *1*(1), 1-21.
36. Abulova, M. K. (2023). THE ROLE OF LEGAL EDUCATION IN REFORMING THE EDUCATION SYSTEM. *World Bulletin of Social Sciences*, *22*, 39-40.
37. Mirzayeva, F. O., & Abulova, M. K. (2023). DEMOKRATIK JAMIYATDA PEDAGOGIK HAMKORLIK MUHITI ASOSIDA MUSTAQIL FIKRLOVCHI BARKAMOL SHAXSNI SHAKLLANTIRISH. *Science and innovation*, *2*(Special Issue 12), 302-305.
38. Abulova, M. K. (2023). The Concept of the Family in Modern Society and its Main Tasks in the Republic of Uzbekistan. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, *20*, 47-51.
39. Mirzayeva, F. O., & Abulova, M. K. (2023). PREPARING FUTURE TEACHERS FOR EDUCATIONAL ACTIVITY BASED ON INNOVATIVE TECHNOLOGIES. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, *11*(12), 548-552.
40. МАМАДИЁРОВ, О. У. ПРИМЕНЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОЗДАНИИ ИННОВАЦИОННЫХ СТРАХОВЫХ УСЛУГ. *НАУЧНЫЙ ЛИДЕР Учредители: Общество с ограниченной ответственностью Международный издательский дом" ВОРЛДСАЙПАБЛ"*, (3), 50-54.
41. Mamadiyorov, O. U. (2024). INSON SALOHIYATINI OSHIRISH VA INNOVATSIYALAR. *Academic research in educational sciences*, *5*(TSUE Conference 1), 285-287.
42. Mamadiyorov, O. U., Rahmatov, X. S. U., & Rahmonov, A. I. U. (2024). REFORMS TO PROTECT AND PROMOTE PUBLIC HEALTH. *Academic research in educational sciences*, *5*(TSUE Conference 1), 360-363.

43. Мамадиёров, О. (2023). Ўзбекистонда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг ўзига хос хусусиятлари. *International Journal of Finance and Digitalization*, *2*(01), 1-11.
44. Мамадиёров, О. У. (2020). ВЛИЯНИЕ ОТКРЫТЫХ ТРАНШЕЙ НА РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА. *Россия: тенденции и перспективы развития*, (15-2), 240-240.
45. Sh, S., & Mamadierov, O. (2019). LAST TRENDS IN DEVELOPMENT OF COST MANAGEMENT SYSTEMS. *Экономика и социум*, (4 (59)), 65-67.
46. Мамадиеров, О. (2019). БЕЗОПАСНОСТЬ ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТОВ. *Экономика и социум*, (4 (59)), 489-491.
47. Bulut, M., Muminov, N., Korkut, C., & Rakhmonow, R. (2019). Rejuvenating silkroad: past, present and future of Turkey-Uzbekistan relations.
48. Мамадиёров, О. У. (2019). БЕЗОПАСНОСТЬ ПРОДУКТОВ ПИТАНИЯ. *Экономика и социум*, (4 (59)), 492-496.
49. Ashurov, N. R. (2022). Umbarova NX Boshlang ‘ich sinf texnologiya darslarida qog ‘oz va kartondan amaliy ishlarni tashkil etishda o ‘qituvchining metodik tayyorgarligini takomillashtirish. Monografiya. Monografiya" Denov-2022, 160.
50. Умбарова, Н. (2023). МЕТОДИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГИИ В НАЧАЛЬНОМ КЛАССЕ. Предпринимательства и педагогика, 2(2), 156–161. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/entrepreneurship-pedagogy/article/view/27335
51. Umbarova, Nasiba Xolboy Qizi (2023). BOSHLANG’ICH SINF TEXNOLOGIYA DARSLARIDA TEXNOLOGIK ATAMALARDAN FOYDALANISH. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3 (1-2), 514-518.
52. Maxsadovich, J. S. (2024). GREK SHAMBALASI (Trigonella foenum-graecum L.) NING INTRODUKSIYASI VA AGROTEXNOLOGIYASI. AGROINNOVATSIYA, 2(1), 217-227.
53. Normaxmatov, S., & Jumayev, S. (2025). Grek shambalasi (Trigonella foenum-graecum L.) va uning umumiy tahliliy tavsifi. AGROINNOVATSIYA, 3(1), 100-108.
54. Normaxmatov, S., & Jumayev, S. (2025). Grek shambalasi (Trigonella foenum-graecum L.) va uning umumiy tahliliy tavsifi. AGROINNOVATSIYA, 3(1), 100-108.

55. Abduhamidovna, F. M. (2025). INNOVATIONS IN THE RETAIL SEGMENT OF BANKING ACTIVITIES IN UZBEKISTAN. *Web of Discoveries: Journal of Analysis and Inventions*, *3*(3), 88-93.
56. Фаттахова, М. (2023). Влияние цифровизации на конкурентные преимущества коммерческих банков. *Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук Актуальные проблемы гуманитарных и социальных наук*, *3*(5), 108-117.
57. Fattakhova, M. A. (2022). Green finance instruments and green finance in Uzbekistan. *The Peerian Journal*, *12*, 106-110.
58. Kurbanova, M. A. (2022). Demonstration of verbal innovation in children's word-creation (Lingvopragmatic Approach). *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, *12*(1), 21-26.
59. Kurbanova, M. A. (2021). The occurrence of metaphorical nomination in the speech of Uzbek Children. *ASIAN JOURNAL OF MULTIDIMENSIONAL RESEARCH*, *10*(4), 444-448.
60. Abdujabbarovna, K. M. (2020). Expression of connotation through nonverbal elements in children's communication. *South Asian Journal of Marketing & Management Research*, *10*(3), 4-10.
61. Obidova, G., & Tursunova, M. (2023). Pedagogical conditions for the development of ecological thinking and culture in the process of learning english by students of natural sciences. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 452, p. 07027). EDP Sciences.
62. Tursunova, M. I. (2019). APPROACHES TO TEACHING WRITING IN ESL CLASSES. In *МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ* (pp. 218-220).
63. Tursunova, M. I. (2023). Information and Communication Technologies in the Educational Process.
64. Tursunova, M. I. (2022). Specific Features Of Reading And Its Role In Teaching A Foreign Language. *Indonesian Journal of Innovation Studies*, *18*.
65. Durdubaeva, R., Beknazarov, K., Nomozov, A., Demir, M., Berdimurodov, E., Xojametova, B., ... & Berdimuradov, K. (2025). Exploring protective mechanisms with triazine ring and hydroxyethyl groups: Experimental and theoretical insights. *Kuwait Journal of Science*, *52*(1), 100341.
66. Ахатов, А. А., Тураев, Х. Х., Ашуров, Ж. М., Умбаров, И. А., Тиллаев, Х. Р., Номозов, А. К., ... & Эшдавлатов, Е. А. (2024). [Cd (OPD) 3SO4]• H2O Synthesis, structure and Hirshfeld surface analysis of the complex compound

based on Cd (II) salt and O-phenylenediamine. *Вестник. Серия Физическая (ВКФ)*, *91*(4), 77-85.

67. Mukimov, A. S., Turaev, K. K., Tojiev, P. J., Nabiev, D. A., & Nomozov, A. K. (2024). Modern approach to the addition of organomineral additives to increase cement brand. A review. *Chemical Review and Letters*, *7*(5), 804-815.
68. Ahatov, A. A., Kha, T. K., Toshkulov, A. K., Ashurov, J. M., Ra, T. K., & Nomozov, A. K. (2024). Synthesis, crystal structure and properties of tris (benzene-1.2-diamine-N, N′)-cadmium naphthalene-1, 5-disulfonate trihydrate complex compound. *Indian Journal of Chemistry*, *63*, 1036-1043.
69. Nomozov, A. K., Ch, E. S., Jumaeva, Z. E., Todjiev, J. N., Eshkoraev, S. S., & Umirqulova, F. A. (2024). Experimental and Theoretical Studies of Salsola oppositifolia Extract as a Novel Eco-Friendly Corrosion Inhibitor for Carbon Steel in 3% NaCl. *International Journal of Engineering Trends and Technology*, *72*(9), 312-320.
70. Eraliyeva, S., Ganiyeva, M., Qo'ldosheva, D., & Zubtiyev, S. (2025). ONA-YO'LDOSH KOMPLEKSI ZARARLANISHI NATIJASIDA YUZAGA KELADIGAN HOMILA ICHI GIPOKSIYASI VA UNING HOMILA YURAK-QON TOMIR SISTEMASI RIVOJLANISHIGA TA'SIRI (ADABIYOTLAR TAHLILI). *Естественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования*, *4*(2), 81-84.
71. Bakridin, Z., Ilnur, A., Azamat, N., Markhabo, R., Gulsara, A., Zavqiddin, R., ... & Sardorbek, A. (2025). Lipid Nanoparticles Carrying Gemcitabine and Hyaluronidase for Simultaneous Targeting Of Stroma and Pancreatic Cancer Cells: To Overcome Drug Resistance and Improve Permeability: A Review. *Journal of Nanostructures*, *15*(1), 219-228.
72. Nigora, K., Bakridin, Z., Gulsara, A., Shahodat, U., & Sardor, Z. (2024). Histological Analysis of the Influence of Nicotine on the Digestive System of Rats.
73. Uktamovich, Z. S. (2025). PATHOMORPHOLOGICAL AND CLINICAL PECULIARITIES OF RESPIRATORY DISTRESS SYNDROME IN NEWBORNS BORN TO MOTHERS INFECTED WITH COVID-19. *Medicine, pedagogy and technology: theory and practice*, *3*(4), 114-121.
74. Uktamovich, Z. S. (2024). BIRTH TRAUMA IN NEWBORNS (ANALYTICAL REVIEWS).
75. Bakridin, Z., Ilnur, A., Azamat, N., Markhabo, R., Gulsara, A., Zavqiddin, R., ... & Sardorbek, A. (2025). Lipid Nanoparticles Carrying Gemcitabine and

Hyaluronidase for Simultaneous Targeting Of Stroma and Pancreatic Cancer Cells: To Overcome Drug Resistance and Improve Permeability: A Review. *Journal of Nanostructures*, *15*(1), 219-228.

76. MUKHSINOVA, M., Ortikov, U. U., Khudjaeva, F. S., Abduvokhidov, J. Z., & Abdurazakova, Z. K. EURASIAN BULLETIN OF PEDIATRICS. *EURASIAN BULLETIN OF PEDIATRICS Учредители: Ташкентский педиатрический медицинский институт, Санкт-Петербургский государственный педиатрический медицинский университет*, (3), 98-105.
77. Мухсинова, М. Х., Утепова, Г. Б., & Убайдуллаева, О. Х. (2023). КЛИНИКО-ДИАГНОСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ МАЛЫХ АНОМАЛИЙ РАЗВИТИЯ СЕРДЦА У ДЕТЕЙ. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, *4*(2), 624-631.
78. Мухсинова, М. Х., & Убайдуллаева, О. Х. НОВЫЙ ДЕНЬ В МЕДИЦИНЕ. *НОВЫЙ ДЕНЬ В МЕДИЦИНЕ Учредители: Бухарский государственный медицинский институт, ООО" Новый день в медицине",(3)*, 170-175.
79. Kh, M. M., & Ubaydullaeva, O. H. (2021). Diagnostic and therapeutic aspects of acute exertional bronchitis in children. *Uzbek medical journal,(6)*, 51-56.
80. Мухсинова, М. Х., Убайдуллаева, О. Х., Арипова, Г. М., & Аташикова, Р. М. (2021). Особенности течения острых обструктивных бронхитов и бронхиолитов у детей раннего возраста при коррекции их иммуномодулином. *Re-health journal*, (1 (9)), 110-116.
81. Мухсинова, М. Х., Хужаева, Ф. С., & Абдувохидов, Ж. З. (2021). Малые аномалии сердца у детей. *Re-health journal*, (2 (10)), 173-181.
82. Мухсинова, М. Х., Маматкулов, Х. М., & Лысенко, Т. Е. (2000). Взаимосвязь цитохимической, метаболической и фагоцитарной активности лейкоцитов при лечении дегей раннего возраста с обструктивным синдромом. *Мед. журнал Узбекистана.-2000*, *3*, 125.
83. Ахмедова, Д. И., Мухсинова, М. Х., Абдуразакова, З. К., & Ортиков, У. У. (2021). Особенности течения коронавирусной инфекции у детей (обзор литературы). *Re-health journal*, (1 (9)), 117-125.
84. Мухсинова, М. Х., Маматкулов, Х. М., & Каримов, М. Ш. (2002). Значение определения оксипролина в крови для оценки тяжести острого обструктивного бронхита у детей раннего возраста. *Педиатрия. Журнал им. ГН Сперанского*, *81*(6), 115-117.

85. Жуманазарова, Д. К., Мухсинова, М. Х., & Утепова, Г. Б. (2024). ВЛИЯНИЕ СМАРТФОНОВ, ГАДЖЕТОВ И ДРУГИХ СОВРЕМЕННЫХ ЭКРАННЫХ ДИВАЙСОВ НА РАЗВИТИЕ РЕЧИ И КОГНИТИВНЫЕ СПОСОБНОСТИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. *Академические исследования в современной науке*, *3*(8), 150-152.
86. Мухсинова, М. Х., Джалилова, Г. Р., & Рўзиев, Ш. И. (2024). БОЛАЛАРГА КЎРСАТИЛГАН ПЕДИАТРИК ТИББИЙ ЁРДАМ НУҚСОНЛАРИНИ БАҲОЛАШ. *Журнал гуманитарных и естественных наук*, (7), 68-71.
87. Kholmuradovna, M. M., Bektursunovna, U. G., Tashkenbayevich, A. S., & Khamzayevna, U. O. (2024). Relationship of Blood Oxyproline Level with the Severity of Obstructive Bronchitis in Children. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*, *2*(2), 143-147.
88. Мухсинова, М. Х., Ходжиметов, Х. А., Илхомова, Х. А., & Абдувохидов, Ж. З. (2022). CLINICAL AND DIAGNOSTIC FEATURES OF MARFAN SYNDROME IN CHILDREN. *УЗБЕКСКИЙ МЕДИЦИНСКИЙ ЖУРНАЛ*, *3*(1).
89. Mukhsinova, M. (2021). OXYPROLINE AS AN INDICATOR FOR ASSESSING THE SEVERITY OF ACUTE OBSTRUCTIVE BRONCHITIS IN CHILDREN. *InterConf*.
90. Мухсинова, М. Х., Юнусова, Р. Т., & Ильхамова, Х. А. (2021). ASSESSMENT OF THE SEVERITY OF ACUTE OBSTRUCTIVE BRONCHITIS AND BRONCHIOLITIS IN EARLY CHILDREN DEPENDING ON THE LEVEL OF OXIPROLIN IN THE BLOOD. *УЗБЕКСКИЙ МЕДИЦИНСКИЙ ЖУРНАЛ*, (SPECIAL 1).
91. Mukhsinova, M. K. (2021). CONNECTIVE TISSUE HEART DYSPLASIA IN CHILDREN (LITERATURE REVIEW). *Journal of Healthcare in Developing Countries (JHCDC)*, *1*(2), 24-27.
92. MUKHSINOVA, M., Ortikov, U. U., Khudjaeva, F. S., Abduvokhidov, J. Z., & Abdurazakova, Z. K. EURASIAN BULLETIN OF PEDIATRICS. *EURASIAN BULLETIN OF PEDIATRICS Учредители: Ташкентский педиатрический медицинский институт, Санкт-Петербургский государственный педиатрический медицинский университет*, (3), 98-105.
93. Собирова, Э. А., & Мухсинова, М. Х. (2020). СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ДИАГНОСТИКИ РЕАКТИВНОГО АРТРИТА У ДЕТЕЙ. In *НАУКА И ТЕХНИКА. МИРОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ* (pp. 219-222).

94. Meliyeva, D. O. (2025). BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING MUSTAQIL ISHLASH KO‘NIKMALARINI INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMI. *Inter education & global study*, (2), 320-328.
95. Мелиева, Д. (2024). Boshlang ‘ich sinf o ‘quvchilarining mustaqil ishlash qobiliyatini rivojlantirishning davlat miqyosidagi ahamiyati. *Журнал универсальных научных исследований*, *2*(5), 1106-1108.
96. Nurmukhamedova, L. (2023). Education of Students in Need of Help. *Telematique*, *22*(01), 2636-2641.
97. Nurmuhamedova, L. S. (2023). Some Issues of Education of Students in Need of Help. *European Journal of Pedagogical Initiatives and Educational Practices*, *1*(2), 149-155.
98. Nurmukhamedova, L. S. (2023). SPECIFIC CHARACTERISTICS OF EDUCATION OF CHILDREN WITH DISABILITIES IN A FAMILY. *Oriental Journal of Education*, *3*(03), 66-73.
99. Nurmukhamedova, L. (2022). SCIENTIFIC-THEORETICAL BASIS OF STUDYING THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE RELATIONSHIP OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS TO THEIR PARENTS. *The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research*, *4*(11), 54-58.
100. Nurmuhamedova, L. (2022). DEVELOPMENT OF SPEECH OF MENTALLY RETARDED STUDENTS IN TECHNOLOGY LESSONS. In *Conference Zone* (pp. 710-714).
101. Nurmukhamedova, L. S. (2022). THE UNIQUENESS OF FAMILY RELATIONS TO A CHILD WHO NEEDS SPECIAL HELP. *Oriental Journal of Education*, 13-19.
102. Nurmukhamedova, L. S. (2022). THE UNIQUENESS OF FAMILY RELATIONS TO A CHILD WHO NEEDS SPECIAL HELP. *Oriental Journal of Education*, 13-19.
103. Salomova, R. N. (2025, May). ABDUQODIR SHAKURIYNING JADIDCHILIK HARAKATIDAGI O‘RNI. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE* (Vol. 2, No. 5, pp. 249-254).
104. Muxtorqulova, R., & Salomova, R. N. (2025). Abduqodir Shakuriyning yangi usul maktablari va o ‘qitish metodikasi. *MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI JURNALI*, *3*(5).

105. Саломова, Р. (2025). ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ. *Предпринимательства и педагогика*, *4*(1), 123-129.

106. Salomova, R. N. V. (2025). The Effectiveness of Blended Education in Educational Institutions. *ASEAN Journal of Educational Research and Technology*, *4*(1), 33-38.

107. Rakhimov, B., Shadmanov, A., Salomova, F., Mamatkulov, B., & Nurmatov, B. (2024). Clinical characteristic of first COVID-19 patients hospitalized at the multidisciplinary clinic of the Tashkent Medical Academy: A single-center retrospective study. *Current research in Clinical Medicine and drug discovery*, *3*(1).

108. Salomova, R. (2023). METHODOLOGY FOR DEVELOPING INFORMATION-TECHNOLOGICAL READINESS OF THE FUTURE INFORMATION TECHNOLOGY (IT) TEACHER ON THE BASIS OF CLUSTERING FORMS OF EDUCATION. *Science and innovation*, *2*(B2), 680-684.

109. Саломова, Р. В. ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ТАЪЛИМ ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИГА ЖОРИЙ ЭТИШ. *ТОШКЕНТ-2021*, 26.

110. Хушбоқов, Қ. (2024). СОДЕРЖАНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-НРАВСТВЕННЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У УЧАЩИХСЯ. *Предпринимательства и педагогика*, *3*(1), 27-34.

111. Shokirovich, K. K. (2023). " Linguistic study of the concept of" birth" and" death" in the Uzbek language. *Gospodarka i Innowacje.*, *36*, 263-268.

112. Xushboqov, Q. S. (2022). O ‘ZBEK KIRILL VA LOTIN ALIFBOSI BORASIDAGI TURLI QARASHLAR. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, *2*(5), 385-391.

113. Djoraevich, E. B., Shokirovich, K. K., Shodievna, K. K., & Gayratovna, Y. G. A Commentary on a Poem. *International Journal on Integrated Education*, *4*(3), 122-125.

114. Бабабекова, Г. Б. (2024). ПОВЫШЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ ПУТЬ К ОБЕСПЕЧЕНИИ ПРОЧНОЙ ИНТЕГРАЦИИ НАУКИ И ПРОИЗВОДСТВА В УПРАВЛЕНИИ КАЧЕСТВОМ ОБРАЗОВАНИЯ. *Science and innovation*, *3*(Special Issue 18), 770-774.

115. Бабабекова, Г. Б. (2024). РАЗВИТИЯ ПОВЕДЕНЧЕСКИХ ФИНАНСОВ: КЛЮЧ К ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ И БЛАГОПОЛУЧИЮ. *Экономика и социум*, (12-1 (127)), 660-665.

116. Бабабекова, Г. Б. (2024). РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ: КЛЮЧ К ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ И БЛАГОПОЛУЧИЮ. *Экономика и социум*, (2-2 (117)), 402-407.
117. Baxtiyarovna, B. G., & Baxtiyarovna, B. N. (2024). NARX KATEGORIYASIGA BO ‘LGAN NAZARIY QARASHLAR. *Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика)*, (6), 465-474.
118. Baxtiyorovna, B. G. (2024). IQTISODIY ISLOHOTLARNING MILLIY XO ‘JALIKLARDA NARXNI SHAKLLANISHIGA TASIRI. *Eurasian Journal of Academic Research*, *4*(7S), 734-737.
119. Бабабекова, Г. Б. (2023). ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ ПЕДАГОГОВ. *Экономика и социум*, (11 (114)-1), 609-613.
120. Бабабекова, Г. (2021). Налоговое администрирование в узбекистане и в зарубежной практике. *Архив научных исследований*, *1*(1).
121. Бабабекова, Г. Б. (2019). ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ. *Бенефициар*, (35), 15-16.
122. Naimov, M. (2024). SURXON VOHASINING TURMUSH TARZI, TARIXIY MADANIYATI VA O ‘ZIGA XOSLIGI. *Journal of universal science research*, *2*(5), 1089-1094.
123. Naimov, M. (2024). MUSIQA MASHG ‘ULOTLARIDA BOLALARGA FOLKLOR QO ‘SHIQLARNI O ‘RGATISH. *Journal of universal science research*, *2*(5), 1047-1051.
124. Naimov, M. (2024). SONG GENRE-ITS PLACE IN FOLKLORE ART. *Journal of universal science research*, *2*(5), 1067-1072.
125. БАХШИ-ДЕСТАНЧИ, П. В. И. (2021). Performing schools and tutorial methods in the epic art of bagshy-dessanchy. *РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ*, 72.
126. Jasurbek, F., & Baxtiyor, S. (2024). AXBOROT TELEKAMUNIKATSIYA HAMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNI SAMARALI RAVISHDA YOSH AVLODGA ORGATISH. *Eurasian Journal of Academic Research*, *4*(7S), 1262-1266.
127. Jo‘Raboev, I., & Sharipov, B. (2024). INNOVATSION RIVOJLANISH SHAROITIDA TURIZM SALOHIYATIDAN FOYDALANISH JARAYONLARINI TAKOMILLASHTIRISH. *Eurasian Journal of Academic Research*, *4*(7S), 958-961.

128. Normurodov, X., & Baxtiyor, S. (2024). RAQAMLI IQTISODIYOT. *Eurasian Journal of Academic Research*, *4*(7S), 1304-1306.
129. Bobokulov, F., Fozilov, S., Baxtiyor, S., & Murodullo, K. (2023). The content of acidic components in the technical gas and their impact on the environment. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 390, p. 04030). EDP Sciences.
130. Daminova, M., & Durdona, O. (2025). Specific Features of Attention of Mentally Retarded Students. *European International Journal of Pedagogics*, *5*(03), 106-108.
131. Daminova, M., & Sug'diyana, H. (2025). Elementary Mathematical Imagination of Mentally Retarded Students and The Specific Features of The Skills Application in Daily Life. *European International Journal of Pedagogics*, *5*(03), 113-116.
132. Эшбаев, Э. А., Зуфаров, А. А., & Мухсинова, М. Х. (2025). ЧАҚАЛОҚЛАР ҚИЗИЛЎНГАЧ АТРЕЗИЯСИНИНГ ТУРЛИ ХИЛ КЛИНИК-МОРФОЛОГИК ВАРИАНТЛАРИДА ИММУНОГИСТОКИМЁВИЙ ТЕКШИРУВНИНГ АҲАМИЯТИ.
133. Мухсинова, М. Х., Эшбаев, Э. А., & Зуфаров, А. А. (2025). ТУҒМА ҚИЗИЛЎНГАЧ АТРЕЗИЯСИНИНГ КЛИНИК-МОРФОЛОГИК ИККИНЧИ ВАРИАНТИДА ЮЗАГА КЕЛАДИГАН ЎЗГАРИШЛАР.
134. Мухсинова, М. Х., Эшбаев, Э. А., & Зуфаров, А. А. (2025). ИЗОЛЯЦИЯЛАШГАН ТРАХЕЯ ФИСТУЛАСИ ВАРИАНТИДАГИ ҚИЗИЛЎНГАЧ АТРЕЗИЯСИНИНГ МОРФОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ.
135. Abdukhamitovna, F. M. (2025). ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND BANKING: ENHANCING MARKET ADVANTAGE. *YANGI O 'ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI*, *2*(9), 318-325.
136. Meliyeva, D. O. (2025). BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING MUSTAQIL ISHLASH KO'NIKMALARINI INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMI. *Inter education & global study*, (2), 320-328.
137. Мелиева, Д. (2024). Boshlang 'ich sinf o 'quvchilarining mustaqil ishlash qobiliyatini rivojlantirishning davlat miqyosidagi ahamiyati. *Журнал универсальных научных исследований*, *2*(5), 1106-1108.
138. Ashurova, M., & Lochinbek, H. (2025). O 'ZBEKISTONDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA TRANSPORT VA YO 'LLAR AHAMIYATI VA RIVOJLANTIRISH YO 'LLARI. *Journal of universal science research*, *3*(2), 246-251.

139. Maftuna, A., & Sharafiddin, C. (2022). Characteristics of Seasonality and the Role of Migration in the Supply of Tourism Products. *American Journal of Economics and Business Management*, *5*(10), 116-120.
140. Maftuna, A., & Sharafiddin, C. (2022). PROVISION OF HUMAN RIGHTS IN THE FIELD OF TOURISM IN MODERN MUSLIM COUNTRIES. *International Journal Of Management And Economics Fundamental*, *2*(10), 1-4.
141. Maftuna, A., Choriyev, A., & Sitora, K. ECOTOURISM OF UZBEKISTAN AND ECOLOGIC POTENTIAL OF SURKHANDARYA REGION IS A NEW BRANCH OF INTERNATIONAL TOURISM. *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych.*, 42.
142. AMIRQULOV AZAMJON, & Z.Axrarova. (2025). BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA KREATIVLIK QOBILIYAT ASOSIDA IQTISODIY BILIMLARNI SHAKLLANTIRISH. ACUMEN: International Journal of Multidisciplinary Research, 2(5), 450–457. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/aijmr/article/view/104897
143. Amirqulov Azamjon Joniqul o‘g‘li. (2025). BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA KREATIV QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISHIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR. ACUMEN: International Journal of Multidisciplinary Research, 2(5), 458–463. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/aijmr/article/view/104896
144. TALABALARGA TIBBIY TA'LIM BERISHDA SIMULYATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH S Boboxonov, Z AbsoatovaModern Science and Research 3 (6), 204-207 2024 https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1KIof3AAAAAJ&citation_for_view=1KIof3AAAAAJ:2osOgNQ5qMEC
145. SURGICAL TREATMENT OF SURGICAL DISEASES S Boboxonov Modern Science and Research 2 (10), 730-733 2023 https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1KIof3AAAAAJ&citation_for_view=1KIof3AAAAAJ:9yKSN-GCB0IC
146. XIRURGIK KASALLIKLARNI JARROHLIK YO'LI BILAN DAVOLASH B Sherzod Qo'chqor o'g 2023 https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1KIof3AAAAAJ&citation_for_view=1KIof3AAAAAJ:d1gkVwhDpl0C

147. EFFECTIVE APPLICATION OF ADVANCED EDUCATIONAL METHODS IN THE FIELD OF MEDICINE S Boboxonov, Z AbsoatovaModern Science and Research 2 (10), 187-189 2023 https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1KIof3AAAAAJ&citation_for_view=1KIof3AAAAAJ:u5HHmVD_uO8C

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

XALQARO SAVDO TASHKILOTLARI VA ULARNING KICHIK DAVLATLAR IQTISODIYOTIGA TA'SIRI

Maxmud Muxammadiyev O'ktam o'g'li
Samarqand iqtisodiyot va servis inistuti
I-bosqich talabasi

Annotatsiya: Bugungi globallashuv davrida xalqaro iqtisodiy aloqalarning jadallashuvi milliy iqtisodiyotlarning tashqi omillarga bog‘liqligini yanada kuchaytirmoqda. Ayniqsa, kichik va rivojlanayotgan davlatlar uchun xalqaro savdo tashkilotlari - masalan, Jahon Savdo Tashkiloti (JST), Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (XVJ), Jahon banki, BMTning Savdo va taraqqiyot konferensiyasi (UNCTAD) - nafaqat iqtisodiy integratsiya imkoniyatlari, balki iqtisodiy mustaqillikka xavf tug‘diruvchi omil sifatida ham e'tiborga loyiqdir. Mazkur maqolada xalqaro savdo tashkilotlarining kichik davlatlar iqtisodiyotiga ko‘rsatayotgan ta'siri chuqur tahlil qilinadi. Jumladan, ushbu tashkilotlarning asosiy maqsadlari, vazifalari va ularning savdo siyosatiga ta'siri o‘rganiladi. JST doirasidagi erkin savdo bitimlari kichik davlatlarga bozorga kirish imkoniyatlarini kengaytirsa-da, ularning mahalliy ishlab chiqaruvchilarini raqobatga dosh berolmaydigan holatga keltirishi ehtimoli ham ko‘rib chiqiladi. Xususan, kichik iqtisodiyotlar o‘z milliy sanoatini himoya qilishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda, chunki erkin savdo siyosati subsidiyalar, bojlar va import cheklovlarini kamaytirishni talab qiladi. Shu bilan birga, xalqaro tashkilotlar texnik yordam, bilim almashinuvi va infratuzilmani rivojlantirish bo‘yicha muhim rol o‘ynashi e'tiborga olinadi. Maqolada O‘zbekiston kabi rivojlanayotgan davlatlar misolida xalqaro savdo tashkilotlari bilan hamkorlikning ijobiy va salbiy jihatlari amaliy misollar bilan tahlil qilinadi. Xulosa sifatida, kichik davlatlar ushbu tashkilotlardan samarali foydalana olishlari uchun milliy manfaatlarga moslashgan savdo strategiyasini ishlab chiqishlari va iqtisodiy suverenitetni saqlab qolish choralarini ko‘rishlari lozimligi ta'kidlanadi.

Kalit so‘zlar: JST, savdo, iqtisodiyot, suverenitet, integratsiya, bojxona, subsidiya, raqobat, kredit, import

Abstarc*t:* In today's era of globalization, the acceleration of international economic relations has further increased the dependence of national economies on external factors. Especially for small and developing countries, international trade organizations - such as the World Trade Organization (WTO), International Monetary

Fund (IMF), World Bank, and the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) - are not only significant for economic integration opportunities but also pose risks to economic independence. This article provides an in-depth analysis of the impact of international trade organizations on the economies of small countries. Specifically, it examines the main goals, functions, and influence of these organizations on trade policies. While the free trade agreements under the WTO expand market access for small countries, they may also place local producers in a position where they cannot compete effectively. Notably, small economies face difficulties in protecting their national industries, as free trade policies require reducing subsidies, tariffs, and import restrictions. At the same time, the important role of international organizations in providing technical assistance, knowledge exchange, and infrastructure development is acknowledged. The article analyzes both the positive and negative aspects of cooperation with international trade organizations using practical examples from developing countries like Uzbekistan. In conclusion, it is emphasized that small countries need to develop trade strategies aligned with their national interests and take measures to preserve economic sovereignty in order to effectively benefit from these organizations.

Keywords*:* WTO, trade, economy, sovereignty, integration, customs, subsidy, competition, credit, import

Kirish. Bugungi globallashuv asrida xalqaro iqtisodiy aloqalar tobora kuchayib, milliy davlatlarning iqtisodiy suvereniteti va barqarorligiga ta’sir ko‘rsatmoqda. Xususan, kichik va rivojlanayotgan davlatlar uchun xalqaro savdo tashkilotlari iqtisodiy o‘sish va rivojlanishning muhim omiliga aylangan bo‘lsa-da, ularning ta’siri murakkab va ko‘p qirrali hisoblanadi. Jahon Savdo Tashkiloti (JST), Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (XVJ), Jahon banki kabi xalqaro institutlar kichik davlatlarning global iqtisodiyotga integratsiyasini ta’minlash bilan birga, ularning ichki iqtisodiy siyosatiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. JST kabi tashkilotlar tomonidan ilgari surilgan erkin savdo tamoyillari kichik davlatlarga yangi bozorlar va investitsiyalar jalb qilish imkonini beradi. Biroq, shu bilan birga, erkin savdo siyosati kichik davlatlarning o‘z milliy sanoatini himoya qilish imkoniyatlarini cheklashi, ularni kuchliroq iqtisodiyotlar bilan raqobat qilishga majbur qilishi mumkin. Masalan, bojxona tariflarining kamaytirilishi yoki yo‘q qilinishi, subsidiyalarning qisqarishi kichik ishlab chiqaruvchilarni bozordan siqib chiqishga olib kelishi ehtimoli mavjud. Bu esa iqtisodiy barqarorlik va bandlikka salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Xalqaro moliyaviy tashkilotlarning, jumladan, XVJ va Jahon bankining iqtisodiy islohotlar bo‘yicha

tavsiyalari va shartlari kichik davlatlar iqtisodiyotining rivojlanish yo‘nalishini belgilaydi. Ko‘pincha bu islohotlar bozorni liberallashtirish, davlat sektorining qisqarishi va davlat xarajatlarining optimallashtirilishini o‘z ichiga oladi. Bu jarayonlar, agar milliy iqtisodiy sharoitlar va ijtimoiy muhit yetarlicha hisobga olinmasa, ijtimoiy tengsizlikning oshishiga va aholi qatlami orasida qashshoqlik darajasining ko‘tarilishiga sabab bo‘lishi mumkin. Shuningdek, kreditlarning shartlari va hajmi kichik davlatlar uchun qiyinchiliklar tug‘dirishi, qarz yukining oshishi va mustaqil iqtisodiy siyosat yuritishni cheklashi mumkin. Ammo, xalqaro savdo tashkilotlari kichik davlatlar uchun nafaqat muammolar, balki imkoniyatlar ham yaratadi. Texnik yordam, tajriba almashinuvi va infratuzilmani rivojlantirish sohasidagi loyihalar davlatlarning iqtisodiy raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, xalqaro tashkilotlar orqali kichik davlatlar o‘z manfaatlarini xalqaro maydonda ilgari surish, qonunlarni muvofiqlashtirish va savdo shartnomalarini imzolash imkoniga ega bo‘ladi. O‘zbekiston misolida xalqaro savdo tashkilotlari bilan hamkorlikning ijobiy va salbiy tomonlari yaqqol namoyon bo‘ladi. Mamlakat iqtisodiy islohotlar va tashqi savdoni rivojlantirishga katta e’tibor qaratayotgan bir paytda, xalqaro tashkilotlarning talab va tavsiyalari mahalliy ishlab chiqaruvchilar va sanoatning raqobatbardoshligini oshirishda muhim rol o‘ynamoqda. Shu bilan birga, davlat mustaqilligini saqlab qolish, ijtimoiy himoyani kuchaytirish va iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Umuman olganda, xalqaro savdo tashkilotlari kichik davlatlar uchun ham imkoniyatlar, ham muammolarni olib keladi. Ularning iqtisodiy ta’siri mamlakatning iqtisodiy siyosati, milliy qobiliyati va tashqi muhitga moslashuvchanligiga bog‘liq. Shu bois, kichik davlatlar uchun xalqaro tashkilotlar bilan samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yish va milliy manfaatlarni himoya qiluvchi iqtisodiy strategiyalar ishlab chiqish muhimdir.

Xalqaro savdo tashkilotlari global iqtisodiyotning muhim institutlari bo‘lib, ular davlatlar o‘rtasidagi savdo munosabatlarini tartibga solish, erkin savdoni rivojlantirish, nizolarni hal qilish va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi. Jahon Savdo Tashkiloti (JST) eng asosiy savdo tashkiloti hisoblanadi. JST a’zolari o‘rtasida savdo cheklovlarini kamaytirish, bojxona tariflarini pasaytirish va standartlarni muvofiqlashtirish yo‘li bilan savdoni erkinlashtirishga qaratilgan qoidalar ishlab chiqadi. Shu bilan birga, Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (XVJ) va Jahon banki kabi moliyaviy institutlar iqtisodiy barqarorlikni saqlash, rivojlanayotgan davlatlarga moliyaviy yordam ko‘rsatish va iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Xalqaro savdo tashkilotlarining asosiy vazifalaridan biri savdo siyosatidagi

nizolarni muvofiqlashtirishdir. JST nizolarni hal qilish mexanizmi yordamida a'zolar o'rtasida yuzaga kelgan savdo kelishmovchiliklarini tartibga soladi va adolatli hal etishga intiladi. Bu kichik davlatlar uchun juda muhim, chunki ular o'z manfaatlarini global maydonda himoya qilishda katta davlatlarga nisbatan zaif bo'lishadi. Kichik davlatlar iqtisodiyoti o'zining chegaralangan ichki bozori, sanoat infratuzilmasining yetishmasligi va tashqi savdoga yuqori darajada bog'liqligi bilan ajralib turadi. Bunday davlatlar ko'pincha asosiy daromad manbai sifatida eksportga tayanadi va shu bilan birga, tashqi bozorlardagi narxlar va talab o'zgarishlaridan katta ta'sir oladi. Shuning uchun, xalqaro savdo tashkilotlari kichik davlatlarning iqtisodiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Biroq, kichik davlatlar uchun xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda ba'zi xavf-xatarlar ham mavjud. Masalan, erkin savdo tamoyillarini qabul qilish mahalliy ishlab chiqaruvchilarni kuchliroq xorijiy raqobatchilar bilan raqobat qilishga majbur qiladi. Natijada, kichik davlatlarning sanoat sektori zararlanishi, ish o'rinlari qisqarishi va iqtisodiy barqarorlikning buzilishi mumkin. Xalqaro savdo tashkilotlari kichik davlatlarga bir qator ijobiy imkoniyatlar yaratadi. Birinchidan, JST orqali kichik davlatlar o'z mahsulotlarini global bozorga chiqarish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa eksport hajmini oshirish, yangi investorlarni jalb qilish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun muhimdir. Ikkinchidan, xalqaro moliyaviy institutlar orqali kichik davlatlar texnik yordam, kreditlar va investitsiyalar oladi. Bu mablag'lar iqtisodiy infratuzilmani rivojlantirish, sanoatni modernizatsiya qilish va ijtimoiy loyihalarni amalga oshirishda katta yordam beradi. Uchinchidan, xalqaro tashkilotlar kichik davlatlarga iqtisodiy islohotlar, qonunchilikni yaxshilash va raqobatbardosh siyosatni ishlab chiqishda maslahat beradi. Bu yordam davlatlarni yanada ochiq va samarali iqtisodiyotga aylantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, xalqaro savdo tashkilotlarining kichik davlatlar iqtisodiyotiga ta'siri har doim ham ijobiy emas. JSTning erkin savdo tamoyillari kichik davlatlarning o'z sanoatini himoya qilish imkoniyatlarini qisqartiradi. Misol uchun, bojxona tariflari kamaytirilganda, mahalliy ishlab chiqaruvchilar arzonroq va ko'p ishlab chiqarilgan xorijiy mahsulotlar bilan raqobatlashishga majbur bo'ladi. Bu esa ko'plab korxonalar yopilishiga, ish o'rinlarining qisqarishiga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, xalqaro moliyaviy institutlarning talab va shartlari kichik davlatlarda ijtimoiy siyosat va davlat aralashuvini qisqartirishga olib keladi. Ko'pincha bunday islohotlar kambag'allik darajasining oshishi, sog'liqni saqlash va ta'lim tizimining zaiflashishi bilan bog'liq bo'ladi. Natijada, ijtimoiy tengsizlik oshishi va aholi hayot sifati pasayishi mumkin. Shuningdek, xalqaro tashkilotlarning iqtisodiy shartlari kichik davlatlarning iqtisodiy suverenitetini cheklashi mumkin. Masalan, XVJ tomonidan belgilangan siyosat

yo‘llarini bajarish uchun davlat o‘z mustaqil iqtisodiy qarorlarini qisman yoki to‘liq cheklashi mumkin. O‘zbekiston - Markaziy Osiyoda joylashgan rivojlanayotgan kichik davlat sifatida xalqaro savdo tashkilotlari bilan o‘zaro munosabatlarini faol rivojlantirmoqda. Mamlakat JST a’zosi sifatida savdoni liberallashtirish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va eksport salohiyatini oshirish yo‘lida ko‘plab islohotlar amalga oshirmoqda. O‘zbekistonning xalqaro savdo tashkilotlari bilan hamkorligi iqtisodiyotining turli sohalariga ta’sir ko‘rsatmoqda. Masalan, paxta sanoatining modernizatsiyasi va agrar sektorning diversifikatsiyasi xalqaro talab va standartlarga moslashtirilmoqda. Shu bilan birga, milliy sanoatni himoya qilish va mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha chora-tadbirlar ham muhim hisoblanadi. Shuningdek, O‘zbekiston xalqaro moliyaviy tashkilotlar bilan kreditlar, grantlar va texnik yordam olish orqali infratuzilmani rivojlantirish, energetika va transport sohalarini modernizatsiya qilishga katta e’tibor qaratmoqda. Biroq, bu hamkorlik ba’zida mamlakat iqtisodiy suverenitetini cheklash xavfini tug‘diradi. Xalqaro savdo tashkilotlari kichik davlatlar iqtisodiyotiga ko‘plab imkoniyatlar yaratadi, shu bilan birga ularning oldida jiddiy muammolar ham mavjud. Erkin savdo tamoyillarining kiritilishi kichik davlatlarga yangi bozorlar ochadi, investitsiyalarni jalb qiladi va iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantiradi. Ammo, raqobat sharoitida mahalliy ishlab chiqaruvchilar zarar ko‘rishi, ijtimoiy sohalar qisqarishi va iqtisodiy mustaqillik yo‘qotilishi mumkin. Shu bois, kichik davlatlar xalqaro savdo tashkilotlari bilan hamkorlikda milliy manfaatlarni birinchi o‘ringa qo‘yuvchi strategiyalar ishlab chiqishi zarur. Milliy sanoatni himoya qilish mexanizmlari, raqobatbardoshlikni oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar, ijtimoiy himoya va barqaror iqtisodiy siyosatni uyg‘unlashtirish - bularning barchasi kichik davlatlarning xalqaro maydondagi muvaffaqiyati uchun muhimdir. O‘zbekiston va boshqa kichik davlatlarning tajribasi shuni ko‘rsatadiki, xalqaro savdo tashkilotlari bilan faol hamkorlik iqtisodiy rivojlanish uchun muhim omil hisoblanadi, biroq milliy iqtisodiy suverenitetni saqlash va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashga ham alohida e’tibor berish lozim[1].

Xulosa. Xalqaro savdo tashkilotlari (XST) zamonaviy global iqtisodiyotning ajralmas qismi bo‘lib, davlatlar o‘rtasidagi iqtisodiy integratsiya va hamkorlikni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, kichik davlatlar uchun XSTlar iqtisodiy o‘sish va barqarorlikni ta’minlashda katta imkoniyatlar yaratadi. Biroq, ushbu tashkilotlarning ta’siri har tomonlama ijobiy emas, balki ayrim hollarda kichik

[1] Tursunov B. Xalqaro iqtisodiy munosabatlar. Toshkent: Ilm ziyo. 2020. 108-b.

davlatlarning iqtisodiy suvereniteti va ichki sanoatining zaiflashishiga olib kelishi mumkin [4, 108-b].

Shu sababli, kichik davlatlar uchun xalqaro savdo tashkilotlari bilan samarali hamkorlikning shakllanishi milliy manfaatlarni himoya qilish va iqtisodiy mustaqillikni saqlashga asoslangan bo‘lishi lozim. Xalqaro savdo tashkilotlari kichik davlatlarga global bozorlar eshiklarini ochib beradi, eksport hajmini oshirish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkonini yaratadi. Jahon Savdo Tashkiloti (JST) doirasida erkin savdo tamoyillarining joriy etilishi kichik davlatlar mahsulotlarini xalqaro bozorga chiqarishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Bu esa, o‘z navbatida, ularning iqtisodiy o‘sish sur’atlarini tezlashtiradi va aholi farovonligini oshirishga yordam beradi. Bundan tashqari, xalqaro moliyaviy institutlar - Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (XVJ) va Jahon banki kabi tashkilotlar - kichik davlatlarga kreditlar, grantlar va texnik yordam ko‘rsatish orqali iqtisodiy infratuzilmani rivojlantirish va ijtimoiy loyihalarni amalga oshirish imkoniyatini taqdim etadi. Biroq, xalqaro savdo tashkilotlari tomonidan belgilangan erkin savdo qoidalari kichik davlatlarning milliy sanoatlarini himoya qilish imkoniyatlarini kamaytiradi. Bojxona tariflarining pasayishi va subsidiyalarning cheklanishi natijasida mahalliy ishlab chiqaruvchilar kuchli xorijiy raqobatga duch keladi. Bu holat kichik davlatlarda sanoat tarmoqlarining zaiflashishiga, ish o‘rinlarining qisqarishiga va iqtisodiy barqarorlikning buzilishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, kichik davlatlar erkin savdo sharoitlarida raqobatbardoshlikni oshirish uchun milliy ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish, innovatsiyalarni rivojlantirish va iqtisodiy siyosatni yanada takomillashtirish zarur. Shuningdek, xalqaro moliyaviy tashkilotlarning talab va shartlari kichik davlatlarda ijtimoiy soha va davlat aralashuvining qisqarishiga olib kelishi mumkin. Bu esa kambag‘allik darajasining oshishi, sog‘liqni saqlash va ta’lim tizimining zaiflashishi kabi ijtimoiy muammolarni yuzaga keltiradi. Natijada, aholining hayot sifati pasayishi va ijtimoiy tengsizlik kuchayishi xavfi mavjud. Shu bois, xalqaro savdo tashkilotlari bilan hamkorlikda ijtimoiy himoya mexanizmlarini saqlab qolish va yanada mustahkamlash bo‘yicha samarali choralar ko‘rilishi lozim. Kichik davlatlarning xalqaro savdo tashkilotlari bilan o‘zaro munosabatlari iqtisodiy suverenitetning himoyasiga qaratilgan muhim aspektdir. Ko‘pincha, xalqaro moliyaviy institutlar tomonidan qo‘yilgan iqtisodiy shartlar kichik davlatlarning mustaqil iqtisodiy siyosat yuritish imkoniyatlarini cheklaydi. Bu esa o‘z navbatida mamlakatlarning o‘z ichki resurslarini boshqarish va milliy iqtisodiy manfaatlarni to‘liq himoya qilish qobiliyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli, kichik davlatlar xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda milliy iqtisodiy strategiyalarni ishlab chiqishda iqtisodiy

suverenitetni saqlash va mustahkamlashga alohida e'tibor qaratishi zarur. O'zbekiston misolida xalqaro savdo tashkilotlari bilan hamkorlikning ijobiy va salbiy tomonlari yaqqol ko'rinib turibdi. O'zbekiston JST a'zosi sifatida savdo liberalizatsiyasini amalga oshirib, eksport salohiyatini oshirishga erishmoqda. Shuningdek, xalqaro moliyaviy yordamlar orqali infratuzilmani rivojlantirish va sanoatni modernizatsiya qilish imkoniga ega bo'lmoqda. Biroq, ushbu jarayonda milliy sanoatni himoya qilish va iqtisodiy suverenitetni saqlash muammolari ham yuzaga kelmoqda. Shu bois, O'zbekiston uchun xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda milliy manfaatlarni birinchi o'ringa qo'yuvchi muvozanatli siyosatni yuritish muhimdir. Xulosa qilib aytganda, xalqaro savdo tashkilotlari kichik davlatlar uchun ham imkoniyatlar, ham qiyinchiliklar manbai hisoblanadi. Ular kichik davlatlarning iqtisodiy rivojlanishiga katta hissa qo'shadi, global bozorlar va moliyaviy resurslarga chiqishni ta'minlaydi. Shu bilan birga, xalqaro tashkilotlarning iqtisodiy shartlari va erkin savdo tamoyillari kichik davlatlarning ichki sanoati va iqtisodiy suverenitetiga ta'sir qilishi mumkin. Shu bois, kichik davlatlar xalqaro savdo tashkilotlari bilan hamkorlikda milliy iqtisodiy manfaatlarini himoya qilish, raqobatbardoshlikni oshirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan muvozanatli strategiyalar ishlab chiqishlari kerak. Faqat shu yo'l bilan ular xalqaro iqtisodiy maydonda o'z o'rnini mustahkamlay oladi va farovonlik darajasini oshira oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.World Trade Organization (WTO). "Understanding the WTO: Basics" [Online]. Available: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact1_e.htm

2.Qodirov, A., & Yo'ldoshev, M. (2021). "O'zbekiston Respublikasining Jahon Savdo Tashkilotiga a'zo bo'lishi va iqtisodiyotga ta'siri." *Iqtisodiyot va boshqaruv*, 3(12), 45-58

.3.Krugman, P., Obstfeld, M., & Melitz, M. (2018). *International Economics: Theory and Policy* (11th Edition). Pearson.

4. Tursunov B. Xalqaro iqtisodiy munosabatlar. Toshkent: Ilm ziyo. 2020. 108-b.

5.International Monetary Fund (IMF). (2023). *Annual Report on Global Economic Developments*. Washington, D.C.: IMF Publications

6.Karimov, S. (2019). "O'zbekiston va xalqaro savdo tashkilotlari: hamkorlik istiqbollari." *Moliya va iqtisodiyot*, 4(8), 22-35.

7.Rodrik, D. (2011). *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*. W. W. Norton & Company.

8.Raxmonov, D. (2022). "Xalqaro moliyaviy institutlar va O'zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishi." *Iqtisodiy tahlil*, 1(10), 60-72.

9.Baldwin, R. (2016). *The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization*. Harvard University Press.

10.Nazarov, F. (2023). "O'zbekiston iqtisodiyotining xalqaro savdo tizimiga integratsiyasi." *Toshkent iqtisodiyot instituti axboroti*, 2(5), 15-27. 11.United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). (2022). *World Investment Report*. Geneva: UNCTAD.

1. O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi. Aholining bandligi va masofaviy ish bozorining rivojlanishi. – T.: BMMV, 2023. – 88 b.
2. Каримова, Д. Э. (2024). Лингвистический Анализ Временных Отношений В Русском И Узбекском Языках. *Miasto Przyszłości*, *53*, 919-922.
3. Ashkabilovna, K. D. (2022). Expression of the relation of precedence in NGN with the subordinate part of time in Russian (on the material of works of art by Russian writers). *The Peerian Journal*, *11*, 102-106.
4. Karimova, D. (2022). ВЫРАЖЕНИЕ ОТНОШЕНИЯ ПРЕДШЕСТВОВАНИЯ В СПП С ПРИДАТОЧНОЙ ЧАСТЬЮ ВРЕМЕНИ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ (НА МАТЕРИАЛЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ РУССКИХ ПИСАТЕЛЕЙ). *Science and innovation*, *1*(B7), 487-493.
5. Eshkobilovna, K. D., Soatovich, Y. A., & Ugli, Y. A. M. Formation of Written Communicative Competences at the Initial Stage of Training of Rfl. *Academicia Globe*, *2*(05), 325-329.
6. Eshqobilovna, K. D., Xushbakovna, X. S., & Sitora, R. (2021). Modern Written Communication: Lingu-Methodological Basis of Learning and Control. *European journal of innovation in nonformal education*, *1*(2), 169-171.
7. Kalimbetov, B. Y., Tukhtakuziyev, A., Usmanov, A. S., Orymbetova, G. E., Umbataliyev, N. A., & Karimova, D. (2020). Study of the process of movement stability of mounted cultivator working bodies on combined inter-tillage of vegetable crops. *Eurasian Journal of BioSciences*, *14*(1).
8. Базарнова, О. В., & Каримова, Д. Э. (2019). О СЕМАНТИЗАЦИИ РАЗГОВОРНО-МАРКИРОВАННОЙ ЛЕКСИКИ В САМОСТОЯТЕЛЬНОМ ЧТЕНИИ. *Опыт и перспективы обучения иностранным языкам в евразийском образовательном пространстве*, (4), 78-82.
9. Расулова, З. Х., & Каримова, Д. Э. (2019). МЕСТО И СПОСОБЫ ВЫРАЖЕНИЯ РУССКОГО СКАЗУЕМОГО В БЕЗЛИЧНЫХ

ПРЕДЛОЖЕНИЯХ. *Современные исследования в области преподавания иностранных языков в неязыковом вузе*, (8), 55-60.

10. Каримова, Д., & Авазова, С. (2019). ОБУЧЕНИЕ КОРРЕЛЯЦИИ ТВЕРДЫХ И МЯГКИХ СОГЛАСНЫХ В КУРСЕ ФОНЕТИКИ РУССКОГО ЯЗЫКА. *Интернаука*, (10), 28-29.
11. Каримова, Д. Э., Авазова, С. А., & Хужманов, С. Х. (2019). ОСОБЕННОСТИ ОПИСАНИЯ МНОГОЗНАЧНЫХ СЛОВ В УЧЕБНОМ СЛОВАРЕ. *Интернаука*, (45-1), 86-88.
12. Каримова, Д. Э. (2018). РОЛЬ КОННОТАЦИИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ. *Интернаука*, (23-1), 67-68.
13. Дустова, Д. С., & Каримова, Д. Э. Формирование у младших школьников текстовых умений на уроках русского языка. *innovation in the modern education system*, 69.
14. Eshkobilovna, K. D., Soatovich, Y. A., & Ugli, Y. A. M. Formation of Written Communicative Competences at the Initial Stage of Training of Rfl. *Academicia Globe*, *2*(05), 325-329.
15. Нормуротова, А., & Фаттоева, Ў. (2025). ВНЕДРЕНИЕ ЕСТЕСТВЕНСТВЕННЫХ НАУК И РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ НАУКИ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ. *Предпринимательства и педагогика*, *4*(1), 191-196.
16. QIZI, N. A. K., & ASHURQULOVNA, F. O. G. I. TABIIY FANLARNING JORIY ETILISHI HAMDA BOSHLANG ‘ICH TA’LIMDA SCIENCE FANINING O ‘RNI VA AHAMIYATI.
17. Normurotova, A. K. (2024). TABIIY FANLARNI O ‘QITISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING MAZMUN MOHIYATI. *Inter education & global study*, (4 (1)), 29-36.
18. Ulug‘bekovna, I. N., & Hosila, P. BOSHLANG ‘ICH SINFLARDA MATEMATIKA O ‘QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR.
19. Ulug‘bekovna, I. N. BOSHLANG ‘ICH SINFDA GEOMETRIK TASAVVURLARNI SHAKLLANTIRISHDA KUB VA KUBOIDNING O ‘RNI.
20. Ахмедова, У. (2023). DEVELOPMENT OF WRITTEN SPEECH IN MEDICAL STUDENTS IN THE RUSSIAN LANGUAGE CLASSES IN A MEDICAL UNIVERSITY. *European Journal of Interdisciplinary Research and Development*, *16*, 308-315.

21. Ахмедова, У., & Суяркулова, З. (2023). Интерактивные методы обучения русскому языку в медицине. *Образование наука и инновационные идеи в мире*, *18*(3), 17-20.
22. Ахмедова, У. Э. (2023). КУЛЬТУРА РЕЧИ СТУДЕНТОВ И ЕЁ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ. *INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFICMETHODICAL JOURNAL*, *4*(1), 47-51.
23. Ахмедова, У. Э. (2020). ЭФФЕКТИВНОСТЬ ТЕХНОЛОГИИ НАКОПЛЕНИЯ И СИСТЕМАТИЗАЦИИ ИНФОРМАЦИИ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ. In *Университетская наука: взгляд в будущее* (pp. 708-710).
24. Ахмедова, У. Э. (2018). ТЕРМИНОЛОГИЯ И ЕЁ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, (8), 84-86.
25. Ахмедова, У. Э. (2018). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ ВИДОВ РЕ-ЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ. *Инновации в образовании и медицине. Материалы V Все*, *18*.
26. Ахмедова, У. Э. (2017). Значение внеаудиторной работы в повышении эффективности занятий русского языка в медицинских вузах. *Инновации в образовании и медицине. Материалы IV Всероссийской на*, *46*.
27. Ахмедова, У. Э. (2018). ЗНАКОМСТВО С ЛЕКСИЧЕСКОЙ СИНОНИМИЕЙ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА. *10.00. 00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ*, *13*.
28. Ахмедова, У. Э. (2021). Сходства и различия между предлогами русского языка и окончаниями узбекского языка (на примере употребления с существительными). *Молодой ученый*, (10), 220-222.
29. Inogamova, D., & Rakhmatullayeva, F. (2025). TRAINING PHARMACOLOGY STUDENTS IN BOTANICAL KNOWLEDGE. *International journal of medical sciences*, *1*(2), 118-121.
30. Иногамова, Д. Р. (2025, March). ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ НА УРОКАХ ГОСПИТАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE* (Vol. 2, No. 3, pp. 102-108).

31. Иногамова, Д., & Баротов, М. (2024). “ФИЗИКА ВА БИОЛОГИЯ” ДАРСЛАРИДА ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ. *Journal of science-innovative research in Uzbekistan*, *2*(9), 54-63.
32. Иногамова, Д. Р., & Штырова, А. М. (2024). ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ОБЕСПЕЧИВАЮТ УСЛОВИЯ ВСЕСТОРОННЕГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, *4*(6), 452-455.
33. Иногамова, Д. Р., Шигакова, Л. А., & Умарова, З. Х. (2023). Использование виртуальны программ в преподавании медицинской биологии. *PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS*, *2*(23), 58-62.
34. Иногамова, Д. (2023). Методические основы преподавания медицинской генетики в профессиональных колледжах. Каталог авторефератов, 1(1), 1–21. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/autoabstract/article/view/42669
35. Иногамова, Д. (2009). Методические основы преподавания медицинской генетики в профессиональных колледжах. *Каталог авторефератов*, *1*(1), 1-21.
36. Abulova, M. K. (2023). THE ROLE OF LEGAL EDUCATION IN REFORMING THE EDUCATION SYSTEM. *World Bulletin of Social Sciences*, *22*, 39-40.
37. Mirzayeva, F. O., & Abulova, M. K. (2023). DEMOKRATIK JAMIYATDA PEDAGOGIK HAMKORLIK MUHITI ASOSIDA MUSTAQIL FIKRLOVCHI BARKAMOL SHAXSNI SHAKLLANTIRISH. *Science and innovation*, *2*(Special Issue 12), 302-305.
38. Abulova, M. K. (2023). The Concept of the Family in Modern Society and its Main Tasks in the Republic of Uzbekistan. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, *20*, 47-51.
39. Mirzayeva, F. O., & Abulova, M. K. (2023). PREPARING FUTURE TEACHERS FOR EDUCATIONAL ACTIVITY BASED ON INNOVATIVE TECHNOLOGIES. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, *11*(12), 548-552.
40. МАМАДИЁРОВ, О. У. ПРИМЕНЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОЗДАНИИ ИННОВАЦИОННЫХ СТРАХОВЫХ УСЛУГ. *НАУЧНЫЙ ЛИДЕР*

Учредители: Общество с ограниченной ответственностью Международный издательский дом" ВОРЛДСАЙПАБЛ", (3), 50-54.

41. Mamadiyorov, O. U. (2024). INSON SALOHIYATINI OSHIRISH VA INNOVATSIYALAR. *Academic research in educational sciences*, *5*(TSUE Conference 1), 285-287.
42. Mamadiyorov, O. U., Rahmatov, X. S. U., & Rahmonov, A. I. U. (2024). REFORMS TO PROTECT AND PROMOTE PUBLIC HEALTH. *Academic research in educational sciences*, *5*(TSUE Conference 1), 360-363.
43. Мамадиёров, О. (2023). Ўзбекистонда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг ўзига хос хусусиятлари. *International Journal of Finance and Digitalization*, *2*(01), 1-11.
44. Мамадиёров, О. У. (2020). ВЛИЯНИЕ ОТКРЫТЫХ ТРАНШЕЙ НА РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА. *Россия: тенденции и перспективы развития*, (15-2), 240-240.
45. Sh, S., & Mamadierov, O. (2019). LAST TRENDS IN DEVELOPMENT OF COST MANAGEMENT SYSTEMS. *Экономика и социум*, (4 (59)), 65-67.
46. Мамадиеров, О. (2019). БЕЗОПАСНОСТЬ ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТОВ. *Экономика и социум*, (4 (59)), 489-491.
47. Bulut, M., Muminov, N., Korkut, C., & Rakhmonow, R. (2019). Rejuvenating silkroad: past, present and future of Turkey-Uzbekistan relations.
48. Мамадиёров, О. У. (2019). БЕЗОПАСНОСТЬ ПРОДУКТОВ ПИТАНИЯ. *Экономика и социум*, (4 (59)), 492-496.
49. Ashurov, N. R. (2022). Umbarova NX Boshlang ‘ich sinf texnologiya darslarida qog ‘oz va kartondan amaliy ishlarni tashkil etishda o ‘qituvchining metodik tayyorgarligini takomillashtirish. Monografiya. Monografiya" Denov-2022, 160.
50. Умбарова, Н. (2023). МЕТОДИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГИИ В НАЧАЛЬНОМ КЛАССЕ. Предпринимательства и педагогика, 2(2), 156–161. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/entrepreneurship-pedagogy/article/view/27335
51. Umbarova, Nasiba Xolboy Qizi (2023). BOSHLANG’ICH SINF TEXNOLOGIYA DARSLARIDA TEXNOLOGIK ATAMALARDAN FOYDALANISH. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3 (1-2), 514-518.

52. Maxsadovich, J. S. (2024). GREK SHAMBALASI (Trigonella foenum-graecum L.) NING INTRODUKSIYASI VA AGROTEXNOLOGIYASI. AGROINNOVATSIYA, 2(1), 217-227.
53. Normaxmatov, S., & Jumayev, S. (2025). Grek shambalasi (Trigonella foenum-graecum L.) va uning umumiy tahliliy tavsifi. AGROINNOVATSIYA, 3(1), 100-108.
54. Normaxmatov, S., & Jumayev, S. (2025). Grek shambalasi (Trigonella foenum-graecum L.) va uning umumiy tahliliy tavsifi. AGROINNOVATSIYA, 3(1), 100-108.
55. Abduhamidovna, F. M. (2025). INNOVATIONS IN THE RETAIL SEGMENT OF BANKING ACTIVITIES IN UZBEKISTAN. *Web of Discoveries: Journal of Analysis and Inventions*, *3*(3), 88-93.
56. Фаттахова, М. (2023). Влияние цифровизации на конкурентные преимущества коммерческих банков. *Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук Актуальные проблемы гуманитарных и социальных наук*, *3*(5), 108-117.
57. Fattakhova, M. A. (2022). Green finance instruments and green finance in Uzbekistan. *The Peerian Journal*, *12*, 106-110.
58. Kurbanova, M. A. (2022). Demonstration of verbal innovation in children's word-creation (Lingvopragmatic Approach). *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, *12*(1), 21-26.
59. Kurbanova, M. A. (2021). The occurrence of metaphorical nomination in the speech of Uzbek Children. *ASIAN JOURNAL OF MULTIDIMENSIONAL RESEARCH*, *10*(4), 444-448.
60. Abdujabbarovna, K. M. (2020). Expression of connotation through nonverbal elements in children's communication. *South Asian Journal of Marketing & Management Research*, *10*(3), 4-10.
61. Obidova, G., & Tursunova, M. (2023). Pedagogical conditions for the development of ecological thinking and culture in the process of learning english by students of natural sciences. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 452, p. 07027). EDP Sciences.
62. Tursunova, M. I. (2019). APPROACHES TO TEACHING WRITING IN ESL CLASSES. In *МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ* (pp. 218-220).
63. Tursunova, M. I. (2023). Information and Communication Technologies in the Educational Process.

64. Tursunova, M. I. (2022). Specific Features Of Reading And Its Role In Teaching A Foreign Language. *Indonesian Journal of Innovation Studies*, *18*.
65. Durdubaeva, R., Beknazarov, K., Nomozov, A., Demir, M., Berdimurodov, E., Xojametova, B., ... & Berdimuradov, K. (2025). Exploring protective mechanisms with triazine ring and hydroxyethyl groups: Experimental and theoretical insights. *Kuwait Journal of Science*, *52*(1), 100341.
66. Ахатов, А. А., Тураев, Х. Х., Ашуров, Ж. М., Умбаров, И. А., Тиллаев, Х. Р., Номозов, А. К., ... & Эшдавлатов, Е. А. (2024). [Cd (OPD) 3SO4]• H2O Synthesis, structure and Hirshfeld surface analysis of the complex compound based on Cd (II) salt and O-phenylenediamine. *Вестник. Серия Физическая (ВКФ)*, *91*(4), 77-85.
67. Mukimov, A. S., Turaev, K. K., Tojiev, P. J., Nabiev, D. A., & Nomozov, A. K. (2024). Modern approach to the addition of organomineral additives to increase cement brand. A review. *Chemical Review and Letters*, *7*(5), 804-815.
68. Ahatov, A. A., Kha, T. K., Toshkulov, A. K., Ashurov, J. M., Ra, T. K., & Nomozov, A. K. (2024). Synthesis, crystal structure and properties of tris (benzene-1.2-diamine-N, N′)-cadmium naphthalene-1, 5-disulfonate trihydrate complex compound. *Indian Journal of Chemistry*, *63*, 1036-1043.
69. Nomozov, A. K., Ch, E. S., Jumaeva, Z. E., Todjiev, J. N., Eshkoraev, S. S., & Umirqulova, F. A. (2024). Experimental and Theoretical Studies of Salsola oppositifolia Extract as a Novel Eco-Friendly Corrosion Inhibitor for Carbon Steel in 3% NaCl. *International Journal of Engineering Trends and Technology*, *72*(9), 312-320.
70. Eraliyeva, S., Ganiyeva, M., Qo'ldosheva, D., & Zubtiyev, S. (2025). ONA-YO'LDOSH KOMPLEKSI ZARARLANISHI NATIJASIDA YUZAGA KELADIGAN HOMILA ICHI GIPOKSIYASI VA UNING HOMILA YURAK-QON TOMIR SISTEMASI RIVOJLANISHIGA TA'SIRI (ADABIYOTLAR TAHLILI). *Естественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования*, *4*(2), 81-84.
71. Bakridin, Z., Ilnur, A., Azamat, N., Markhabo, R., Gulsara, A., Zavqiddin, R., ... & Sardorbek, A. (2025). Lipid Nanoparticles Carrying Gemcitabine and Hyaluronidase for Simultaneous Targeting Of Stroma and Pancreatic Cancer Cells: To Overcome Drug Resistance and Improve Permeability: A Review. *Journal of Nanostructures*, *15*(1), 219-228.

72. Nigora, K., Bakridin, Z., Gulsara, A., Shahodat, U., & Sardor, Z. (2024). Histological Analysis of the Influence of Nicotine on the Digestive System of Rats.
73. Uktamovich, Z. S. (2025). PATHOMORPHOLOGICAL AND CLINICAL PECULIARITIES OF RESPIRATORY DISTRESS SYNDROME IN NEWBORNS BORN TO MOTHERS INFECTED WITH COVID-19. *Medicine, pedagogy and technology: theory and practice*, *3*(4), 114-121.
74. Uktamovich, Z. S. (2024). BIRTH TRAUMA IN NEWBORNS (ANALYTICAL REVIEWS).
75. Bakridin, Z., Ilnur, A., Azamat, N., Markhabo, R., Gulsara, A., Zavqiddin, R., ... & Sardorbek, A. (2025). Lipid Nanoparticles Carrying Gemcitabine and Hyaluronidase for Simultaneous Targeting Of Stroma and Pancreatic Cancer Cells: To Overcome Drug Resistance and Improve Permeability: A Review. *Journal of Nanostructures*, *15*(1), 219-228.
76. MUKHSINOVA, M., Ortikov, U. U., Khudjaeva, F. S., Abduvokhidov, J. Z., & Abdurazakova, Z. K. EURASIAN BULLETIN OF PEDIATRICS. *EURASIAN BULLETIN OF PEDIATRICS Учредители: Ташкентский педиатрический медицинский институт, Санкт-Петербургский государственный педиатрический медицинский университет*, (3), 98-105.
77. Мухсинова, М. Х., Утепова, Г. Б., & Убайдуллаева, О. Х. (2023). КЛИНИКО-ДИАГНОСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ МАЛЫХ АНОМАЛИЙ РАЗВИТИЯ СЕРДЦА У ДЕТЕЙ. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, *4*(2), 624-631.
78. Мухсинова, М. Х., & Убайдуллаева, О. Х. НОВЫЙ ДЕНЬ В МЕДИЦИНЕ. *НОВЫЙ ДЕНЬ В МЕДИЦИНЕ Учредители: Бухарский государственный медицинский институт, ООО" Новый день в медицине",(3)*, 170-175.
79. Kh, M. M., & Ubaydullaeva, O. H. (2021). Diagnostic and therapeutic aspects of acute exertional bronchitis in children. *Uzbek medical journal,(6)*, 51-56.
80. Мухсинова, М. Х., Убайдуллаева, О. Х., Арипова, Г. М., & Аташикова, Р. М. (2021). Особенности течения острых обструктивных бронхитов и бронхиолитов у детей раннего возраста при коррекции их иммуномодулином. *Re-health journal*, (1 (9)), 110-116.
81. Мухсинова, М. Х., Хужаева, Ф. С., & Абдувохидов, Ж. З. (2021). Малые аномалии сердца у детей. *Re-health journal*, (2 (10)), 173-181.

82. Мухсинова, М. Х., Маматкулов, Х. М., & Лысенко, Т. Е. (2000). Взаимосвязь цитохимической, метаболической и фагоцитарной активности лейкоцитов при лечении дегей раннего возраста с обструктивным синдромом. *Мед. журнал Узбекистана.-2000*, *3*, 125.
83. Ахмедова, Д. И., Мухсинова, М. Х., Абдуразакова, З. К., & Ортиков, У. У. (2021). Особенности течения коронавирусной инфекции у детей (обзор литературы). *Re-health journal*, (1 (9)), 117-125.
84. Мухсинова, М. Х., Маматкулов, Х. М., & Каримов, М. Ш. (2002). Значение определения оксипролина в крови для оценки тяжести острого обструктивного бронхита у детей раннего возраста. *Педиатрия. Журнал им. ГН Сперанского*, *81*(6), 115-117.
85. Жуманазарова, Д. К., Мухсинова, М. Х., & Утепова, Г. Б. (2024). ВЛИЯНИЕ СМАРТФОНОВ, ГАДЖЕТОВ И ДРУГИХ СОВРЕМЕННЫХ ЭКРАННЫХ ДИВАЙСОВ НА РАЗВИТИЕ РЕЧИ И КОГНИТИВНЫЕ СПОСОБНОСТИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. *Академические исследования в современной науке*, *3*(8), 150-152.
86. Мухсинова, М. Х., Джалилова, Г. Р., & Рўзиев, Ш. И. (2024). БОЛАЛАРГА КЎРСАТИЛГАН ПЕДИАТРИК ТИББИЙ ЁРДАМ НУҚСОНЛАРИНИ БАҲОЛАШ. *Журнал гуманитарных и естественных наук*, (7), 68-71.
87. Kholmuradovna, M. M., Bektursunovna, U. G., Tashkenbayevich, A. S., & Khamzayevna, U. O. (2024). Relationship of Blood Oxyproline Level with the Severity of Obstructive Bronchitis in Children. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*, *2*(2), 143-147.
88. Мухсинова, М. Х., Ходжиметов, Х. А., Илхомова, Х. А., & Абдувохидов, Ж. З. (2022). CLINICAL AND DIAGNOSTIC FEATURES OF MARFAN SYNDROME IN CHILDREN. *УЗБЕКСКИЙ МЕДИЦИНСКИЙ ЖУРНАЛ*, *3*(1).
89. Mukhsinova, M. (2021). OXYPROLINE AS AN INDICATOR FOR ASSESSING THE SEVERITY OF ACUTE OBSTRUCTIVE BRONCHITIS IN CHILDREN. *InterConf*.
90. Мухсинова, М. Х., Юнусова, Р. Т., & Ильхамова, Х. А. (2021). ASSESSMENT OF THE SEVERITY OF ACUTE OBSTRUCTIVE BRONCHITIS AND BRONCHIOLITIS IN EARLY CHILDREN DEPENDING ON THE LEVEL OF OXIPROLIN IN THE BLOOD. *УЗБЕКСКИЙ МЕДИЦИНСКИЙ ЖУРНАЛ*, (SPECIAL 1).

91. Mukhsinova, M. K. (2021). CONNECTIVE TISSUE HEART DYSPLASIA IN CHILDREN (LITERATURE REVIEW). *Journal of Healthcare in Developing Countries (JHCDC)*, *1*(2), 24-27.
92. MUKHSINOVA, M., Ortikov, U. U., Khudjaeva, F. S., Abduvokhidov, J. Z., & Abdurazakova, Z. K. EURASIAN BULLETIN OF PEDIATRICS. *EURASIAN BULLETIN OF PEDIATRICS Учредители: Ташкентский педиатрический медицинский институт, Санкт-Петербургский государственный педиатрический медицинский университет*, (3), 98-105.
93. Собирова, Э. А., & Мухсинова, М. Х. (2020). СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ДИАГНОСТИКИ РЕАКТИВНОГО АРТРИТА У ДЕТЕЙ. In *НАУКА И ТЕХНИКА. МИРОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ* (pp. 219-222).
94. Meliyeva, D. O. (2025). BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING MUSTAQIL ISHLASH KO'NIKMALARINI INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMI. *Inter education & global study*, (2), 320-328.
95. Мелиева, Д. (2024). Boshlang 'ich sinf o 'quvchilarining mustaqil ishlash qobiliyatini rivojlantirishning davlat miqyosidagi ahamiyati. *Журнал универсальных научных исследований*, *2*(5), 1106-1108.
96. Nurmukhamedova, L. (2023). Education of Students in Need of Help. *Telematique*, *22*(01), 2636-2641.
97. Nurmuhamedova, L. S. (2023). Some Issues of Education of Students in Need of Help. *European Journal of Pedagogical Initiatives and Educational Practices*, *1*(2), 149-155.
98. Nurmukhamedova, L. S. (2023). SPECIFIC CHARACTERISTICS OF EDUCATION OF CHILDREN WITH DISABILITIES IN A FAMILY. *Oriental Journal of Education*, *3*(03), 66-73.
99. Nurmukhamedova, L. (2022). SCIENTIFIC-THEORETICAL BASIS OF STUDYING THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE RELATIONSHIP OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS TO THEIR PARENTS. *The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research*, *4*(11), 54-58.
100. Nurmuhamedova, L. (2022). DEVELOPMENT OF SPEECH OF MENTALLY RETARDED STUDENTS IN TECHNOLOGY LESSONS. In *Conference Zone* (pp. 710-714).

101. Nurmukhamedova, L. S. (2022). THE UNIQUENESS OF FAMILY RELATIONS TO A CHILD WHO NEEDS SPECIAL HELP. *Oriental Journal of Education*, 13-19.
102. Nurmukhamedova, L. S. (2022). THE UNIQUENESS OF FAMILY RELATIONS TO A CHILD WHO NEEDS SPECIAL HELP. *Oriental Journal of Education*, 13-19.
103. Salomova, R. N. (2025, May). ABDUQODIR SHAKURIYNING JADIDCHILIK HARAKATIDAGI O‘RNI. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE* (Vol. 2, No. 5, pp. 249-254).
104. Muxtorqulova, R., & Salomova, R. N. (2025). Abduqodir Shakuriyning yangi usul maktablari va o ‘qitish metodikasi. *MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI JURNALI*, *3*(5).
105. Саломова, Р. (2025). ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ. *Предпринимательства и педагогика*, *4*(1), 123-129.
106. Salomova, R. N. V. (2025). The Effectiveness of Blended Education in Educational Institutions. *ASEAN Journal of Educational Research and Technology*, *4*(1), 33-38.
107. Rakhimov, B., Shadmanov, A., Salomova, F., Mamatkulov, B., & Nurmatov, B. (2024). Clinical characteristic of first COVID-19 patients hospitalized at the multidisciplinary clinic of the Tashkent Medical Academy: A single-center retrospective study. *Current research in Clinical Medicine and drug discovery*, *3*(1).
108. Salomova, R. (2023). METHODOLOGY FOR DEVELOPING INFORMATION-TECHNOLOGICAL READINESS OF THE FUTURE INFORMATION TECHNOLOGY (IT) TEACHER ON THE BASIS OF CLUSTERING FORMS OF EDUCATION. *Science and innovation*, *2*(B2), 680-684.
109. Саломова, Р. В. ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ТАЪЛИМ ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИГА ЖОРИЙ ЭТИШ. *ТОШКЕНТ-2021*, 26.
110. Хушбоқов, Қ. (2024). СОДЕРЖАНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-НРАВСТВЕННЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У УЧАЩИХСЯ. *Предпринимательства и педагогика*, *3*(1), 27-34.
111. Shokirovich, K. K. (2023). " Linguistic study of the concept of" birth" and" death" in the Uzbek language. *Gospodarka i Innowacje.*, *36*, 263-268.

112. Xushboqov, Q. S. (2022). O ‘ZBEK KIRILL VA LOTIN ALIFBOSI BORASIDAGI TURLI QARASHLAR. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, *2*(5), 385-391.
113. Djoraevich, E. B., Shokirovich, K. K., Shodievna, K. K., & Gayratovna, Y. G. A Commentary on a Poem. *International Journal on Integrated Education*, *4*(3), 122-125.
114. Бабабекова, Г. Б. (2024). ПОВЫШЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ ПУТЬ К ОБЕСПЕЧЕНИИ ПРОЧНОЙ ИНТЕГРАЦИИ НАУКИ И ПРОИЗВОДСТВА В УПРАВЛЕНИИ КАЧЕСТВОМ ОБРАЗОВАНИЯ. *Science and innovation*, *3*(Special Issue 18), 770-774.
115. Бабабекова, Г. Б. (2024). РАЗВИТИЯ ПОВЕДЕНЧЕСКИХ ФИНАНСОВ: КЛЮЧ К ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ И БЛАГОПОЛУЧИЮ. *Экономика и социум*, (12-1 (127)), 660-665.
116. Бабабекова, Г. Б. (2024). РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ: КЛЮЧ К ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ И БЛАГОПОЛУЧИЮ. *Экономика и социум*, (2-2 (117)), 402-407.
117. Baxtiyarovna, B. G., & Baxtiyarovna, B. N. (2024). NARX KATEGORIYASIGA BO ‘LGAN NAZARIY QARASHLAR. *Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика)*, (6), 465-474.
118. Baxtiyorovna, B. G. (2024). IQTISODIY ISLOHOTLARNING MILLIY XO ‘JALIKLARDA NARXNI SHAKLLANISHIGA TASIRI. *Eurasian Journal of Academic Research*, *4*(7S), 734-737.
119. Бабабекова, Г. Б. (2023). ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ ПЕДАГОГОВ. *Экономика и социум*, (11 (114)-1), 609-613.
120. Бабабекова, Г. (2021). Налоговое администрирование в узбекистане и в зарубежной практике. *Архив научных исследований*, *1*(1).
121. Бабабекова, Г. Б. (2019). ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ. *Бенефициар*, (35), 15-16.
122. Naimov, M. (2024). SURXON VOHASINING TURMUSH TARZI, TARIXIY MADANIYATI VA O ‘ZIGA XOSLIGI. *Journal of universal science research*, *2*(5), 1089-1094.
123. Naimov, M. (2024). MUSIQA MASHG ‘ULOTLARIDA BOLALARGA FOLKLOR QO ‘SHIQLARNI O ‘RGATISH. *Journal of universal science research*, *2*(5), 1047-1051.

124. Naimov, M. (2024). SONG GENRE-ITS PLACE IN FOLKLORE ART. *Journal of universal science research*, *2*(5), 1067-1072.
125. БАХШИ-ДЕСТАНЧИ, П. В. И. (2021). Performing schools and tutorial methods in the epic art of bagshy-dessanchy. *РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ*, 72.
126. Jasurbek, F., & Baxtiyor, S. (2024). AXBOROT TELEKAMUNIKATSIYA HAMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNI SAMARALI RAVISHDA YOSH AVLODGA ORGATISH. *Eurasian Journal of Academic Research*, *4*(7S), 1262-1266.
127. Jo'Raboev, I., & Sharipov, B. (2024). INNOVATSION RIVOJLANISH SHAROITIDA TURIZM SALOHIYATIDAN FOYDALANISH JARAYONLARINI TAKOMILLASHTIRISH. *Eurasian Journal of Academic Research*, *4*(7S), 958-961.
128. Normurodov, X., & Baxtiyor, S. (2024). RAQAMLI IQTISODIYOT. *Eurasian Journal of Academic Research*, *4*(7S), 1304-1306.
129. Bobokulov, F., Fozilov, S., Baxtiyor, S., & Murodullo, K. (2023). The content of acidic components in the technical gas and their impact on the environment. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 390, p. 04030). EDP Sciences.
130. Daminova, M., & Durdona, O. (2025). Specific Features of Attention of Mentally Retarded Students. *European International Journal of Pedagogics*, *5*(03), 106-108.
131. Daminova, M., & Sug'diyana, H. (2025). Elementary Mathematical Imagination of Mentally Retarded Students and The Specific Features of The Skills Application in Daily Life. *European International Journal of Pedagogics*, *5*(03), 113-116.
132. Эшбаев, Э. А., Зуфаров, А. А., & Мухсинова, М. Х. (2025). ЧАҚАЛОҚЛАР ҚИЗИЛЎНГАЧ АТРЕЗИЯСИНИНГ ТУРЛИ ХИЛ КЛИНИК-МОРФОЛОГИК ВАРИАНТЛАРИДА ИММУНОГИСТОКИМЁВИЙ ТЕКШИРУВНИНГ АҲАМИЯТИ.
133. Мухсинова, М. Х., Эшбаев, Э. А., & Зуфаров, А. А. (2025). ТУҒМА ҚИЗИЛЎНГАЧ АТРЕЗИЯСИНИНГ КЛИНИК-МОРФОЛОГИК ИККИНЧИ ВАРИАНТИДА ЮЗАГА КЕЛАДИГАН ЎЗГАРИШЛАР.
134. Мухсинова, М. Х., Эшбаев, Э. А., & Зуфаров, А. А. (2025). ИЗОЛЯЦИЯЛАШГАН ТРАХЕЯ ФИСТУЛАСИ ВАРИАНТИДАГИ ҚИЗИЛЎНГАЧ АТРЕЗИЯСИНИНГ МОРФОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ.

135. Abdukhamitovna, F. M. (2025). ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND BANKING: ENHANCING MARKET ADVANTAGE. *YANGI O 'ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI*, *2*(9), 318-325.
136. Meliyeva, D. O. (2025). BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING MUSTAQIL ISHLASH KO'NIKMALARINI INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMI. *Inter education & global study*, (2), 320-328.
137. Мелиева, Д. (2024). Boshlang 'ich sinf o 'quvchilarining mustaqil ishlash qobiliyatini rivojlantirishning davlat miqyosidagi ahamiyati. *Журнал универсальных научных исследований*, *2*(5), 1106-1108.
138. Ashurova, M., & Lochinbek, H. (2025). O 'ZBEKISTONDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA TRANSPORT VA YO 'LLAR AHAMIYATI VA RIVOJLANTIRISH YO 'LLARI. *Journal of universal science research*, *3*(2), 246-251.
139. Maftuna, A., & Sharafiddin, C. (2022). Characteristics of Seasonality and the Role of Migration in the Supply of Tourism Products. *American Journal of Economics and Business Management*, *5*(10), 116-120.
140. Maftuna, A., & Sharafiddin, C. (2022). PROVISION OF HUMAN RIGHTS IN THE FIELD OF TOURISM IN MODERN MUSLIM COUNTRIES. *International Journal Of Management And Economics Fundamental*, *2*(10), 1-4.
141. Maftuna, A., Choriyev, A., & Sitora, K. ECOTOURISM OF UZBEKISTAN AND ECOLOGIC POTENTIAL OF SURKHANDARYA REGION IS A NEW BRANCH OF INTERNATIONAL TOURISM. *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych.*, 42.
142. AMIRQULOV AZAMJON, & Z.Axrarova. (2025). BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA KREATIVLIK QOBILIYAT ASOSIDA IQTISODIY BILIMLARNI SHAKLLANTIRISH. ACUMEN: International Journal of Multidisciplinary Research, 2(5), 450–457. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/aijmr/article/view/104897
143. Amirqulov Azamjon Joniqul o'g'li. (2025). BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA KREATIV QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISHIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR. ACUMEN: International Journal of Multidisciplinary Research, 2(5), 458–463. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/aijmr/article/view/104896

144. TALABALARGA TIBBIY TA'LIM BERISHDA SIMULYATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH S Boboxonov, Z AbsoatovaModern Science and Research 3 (6), 204-207 2024 https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1KIof3AAAAAJ&citation_for_view=1KIof3AAAAAJ:2osOgNQ5qMEC
145. SURGICAL TREATMENT OF SURGICAL DISEASES S Boboxonov Modern Science and Research 2 (10), 730-733 2023 https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1KIof3AAAAAJ&citation_for_view=1KIof3AAAAAJ:9yKSN-GCB0IC
146. XIRURGIK KASALLIKLARNI JARROHLIK YO'LI BILAN DAVOLASH B Sherzod Qo'chqor o'g 2023 https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1KIof3AAAAAJ&citation_for_view=1KIof3AAAAAJ:d1gkVwhDpl0C
147. EFFECTIVE APPLICATION OF ADVANCED EDUCATIONAL METHODS IN THE FIELD OF MEDICINE S Boboxonov, Z AbsoatovaModern Science and Research 2 (10), 187-189 2023 https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1KIof3AAAAAJ&citation_for_view=1KIof3AAAAAJ:u5HHmVD_uO8C

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

YOSHLARGA TASVIRIY SAN'ATNING AHAMIYATI

Shavkatov Shahzod

Buxoro tasviriy san'at muzeyi filial rahbari

San’at – estetik faoliyatning o’ziga xos turi, sehrli ma’naviy ko’zgu. Sehri shundaki, san’at asarini idrok etayotgan odam unda ham shu asarni yaratgan inson dunyosini, ham o’z dunyosini qadriyatlar prizmasi orqali ko’radi; o’zining qandayligini va qayerdaligini, yutuqlarini va nuqsonlarini, aqlni va hissiyotlarni aniqlashtirib oladi. Uning estetik mohiyati makon va zamondagi voqelik vositasida go’zallik, ulug’vorlik, fojiaviylik, kulgilik, xunuklik, tubanlik va boshqa estetik xususiyatlarni in’ikos ettirishi hamda ularni baholashi bilan belgilanadi. San’at qadriyatlarning qadrlanishini va qadrsizlangan qadriyatlarni ko’rsatib beradi, bir odam yoki bir nechaodam timsolida odam bilan olamning yaxlit, umumlashgan qiyofasini yaratadi, ularning uyg’unligini ta’minlaydi. U kishini yashashga o’rgatadi, go’zallikka da’vat etadi, ma’naviy yuksaltiradi. Shu sababli insoniyat tarixida san’atsiz yashab o’tilgan birorta ham davr yo’q.

San’at – estetik faoliyatning o’ziga xos turi, sehrli ma’naviy ko’zgu. Sehri shundaki, san’at asarini idrok etayotgan odam unda ham shu asarni yaratgan inson dunyosini, ham o’z dunyosini qadriyatlar prizmasi orqali ko’radi; o’zining qandayligini va qayerdaligini, yutuqlarini va nuqsonlarini, aqlni va hissiyotlarni aniqlashtirib oladi. Uning estetik mohiyati makon va zamondagi voqelik vositasida go’zallik, ulug’vorlik, fojiaviylik, kulgilik, xunuklik, tubanlik va boshqa estetik xususiyatlarni in’ikos ettirishi hamda ularni baholashi bilan belgilanadi. San’at qadriyatlarning qadrlanishini va qadrsizlangan qadriyatlarni ko’rsatib beradi, bir odam yoki bir nechaodam timsolida odam bilan olamning yaxlit, umumlashgan qiyofasini yaratadi, ularning uyg’unligini ta’minlaydi. U kishini yashashga o’rgatadi, go’zallikka da’vat etadi, ma’naviy yuksaltiradi. Shu sababli insoniyat tarixida san’atsiz yashab o’tilgan birorta ham davr yo’q.

Bugungi kunda jahonning qaysi bir rivojlangan mamlakatlarini olmaylik, ta’lim sohasida, ayniqsa maktab yoshidan boshlab san’at, xususan, tasviriy va amaliy san’at haqidagi bilimlarini rivojlantirishga katta ahamiyat berib kelinmoqda. Mamlakatimizda o‘rta ta’limning yana o‘n bir yillik bo‘lishi va unda kasbga yo‘naltirish maqsadida o‘quv markazlarining tashkil etilishi, shuningdek akademik

litsey, kasb-hunar kollejlari, oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan yoshlarning badiiy va estetik tarbiyasiga katta e'tibor berilmoqda.

Rang-barang buyum va jismlar borliqqa go'zallik va nafosat baxsh etadi insonga shu qonuniyatlar orqali qarashga undaydi. O'sib kelayotganyosh avlodni jahon andozalariga javob beradigan barkamol etib tarbiyalash amaliy vabadiiy bezak san'ati fani alohida ahamiyat kasb etadi. Yoshlarga badiiy ma'lumot berishda tabiat unsurlarini stillashtirish mashg'ulotlarining ahamiyati benihoy katta bo'lib, bu ularning umumiy dunyoqarashlarini o'stirishda muhim.

Amaliy va badiiy bezak san'ati fanini o'zlashtirish jarayonida talabalar:

– o'zbek milliy san'atida badiiy naqqoshlikning roli;

– badiiy naqqoshlikning o'ziga xosligi va estetik mohiyati;

– amaliy va badiiy bezak san'atida kompozitsiya masalalari haqida tasavvurga ega bo'lishlari;

– tasviriy san'atda amaliy san'atning o'rni va roli;

– naqsh turlari, badiiy naqqoshlikda zamonaviy ramzlar va milliy qadriyatlar;

– amaliy-dekorativ san'atda kompozitsiya;

– amaliy bezak san'atida kompozitsiyaning qo'llanilishini o'rganadi va ulardan foydalanadi;

– kompozitsion markaz, konstruksiya, mavzu, harakat, yaxlitlik, kolorit, nisbatlar, me'yor, mutanosib va nomutanosiblik;

– dekorativ san'at turlarida janrli kompozitsiya;

– o'quv va tarbiya jarayonida badiiy bezak san'atining o'rni;

– amaliy bezak san'atida kompozitsiya, rang masalalari, shriftlar va materiallarda ishlash texnikasi;

– interer va ekstererda badiiy bezash;

– kompozitsiyaning asosiy qonuniyatlari, frontal kompozitsiya elementlari, zamonaviy ekspozitsiya va konstruksiyalar;

– badiiy bezak san'atida xalq amaliy san'ati turlaridan foydalanish ko'nikmalariga ega bo'ladilar.

Yozuv kompozitsiyasi, yozuvlarni yozishni o'rganish, oddiy naqsh namunalarini chizish, bo'yash va pardozlash mahoratini rivojlantirishni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi. Mavjud ta'lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilish, uni zamon talablari darajasiga ko'tarish, milliy kadrlar tayyorlashning yangi tizimini barpo etish, kelajak uchun barkamol, salohiyatli avlodni tarbiyalash O'zbekiston Respublikasi prezidentining barkamol avlodni voyaga yetkazish to'g'risidagi farmonlari hamda harakatlar strategiyasi negizini tashkil qiladi Amaliy san'atni o'qitishda innovatsion

texnologiyalarni qo'llashning zaruriyati mavjud. Innovatsion ta'lim texnologiyasida darsni tashkil etishga doir qator umumpedagogik-didaktik talablar qo'yiladi. Bular: - har bir dars texnologik jihatdan mukammal darajada loyihalashtirilishi;

- dars maqsad va vazifalarining aniq belgilanishi;
- darsda ta'lim vazifalarining tarbiya vazifalari bilan bog'liq bo'lishi;
- darsni o'quv dasturi, o'quv rejasi talabiga muvofiq tashkil etish;
- dars uchun ajratilgan vaqtdan unumli foydalanish;
- darsning tashkiliy jihatdan puxta belgilangan bo'lishi;
- darsning jonli, samarali va ta'lim oluvchilarga emotsional ta'sirli bo'lishi uchun ta'lim beruvchining turli xil zamonaviy va ilg'or ta'lim usullari, vositalari va ko'rgazmali qurollardan, texnika vositalaridan mohirlik bilan foydalana olishi;
- ta'lim beruvchining rahbarlik roli bilan ta'lim oluvchilarning faol bilish faoliyatini birga olib borish;
- darslarning o'zaro uzviy va dialektik xususiyatga ega bo'lishiga erishish;
- ta'lim oluvchilarning yosh va psixologik, shuningdek, mutaxassislik xususiyatlarini inobatga olish;
- darsda ta'lim oluvchi erkinligini ta'minlashga erishish;
- darsda ta'lim oluvchilarni mustaqil fikrlash hamda o'z fikrini bayon etishiga undash va imkon yaratish;
-dars davomida ta'lim oluvchilar faoliyatini to'g'ri tashkillashtirish, muammoli izlanuvchanlik layoqatlarini rivojlantirish;
- dars jarayonida o'qitishning jamoa, guruhli va yakka tartibdagi shakllarini mos ravishda qo'shib olib borish;

Asrlar davomida ortirilgan madaniy boyligimiz, xususan, o'zbek milliy xalq amaliy bezak san'atining ganchkorlik, naqqoshlik, yog'och o'ymakorligi, zardo'zlik, kashtachilik, kandakorlik, pichoqchilik, bo'yrachilik kabi turlarining o'ziga xos bajarish texnalogiyasi, xaqiqiy asl nomlari, o'ziga xos maktablari, uslublari, yaratgan ustalarning nomlari asta-sekin yo'qolib ketish xavfi ostida qoldi. Shuning uchun xalqning asrlar bo'yi qilgan ijodiy mehnati natijasida yaratilgan va yaratib kelinayotkan o'zbek xalq amaliy bezak san'atini ko'z qorachig'idek saqlash, qadrlash, ulardan amalda foydalanish, yoshlarga o'rgatish orqali ularning estetik didini o'stirish hamda yuksak madaniyatli kishilar qilib tarbiyalash hozirgi davrimizning muhim vazifalaridan biridir.Bu muhim vazifani bajarishda innavatsion texnalogiyalarning o'rni va ahamyati muhimdir. Chunki bu bugungi kunning talabidir. Zamondan kelib chiqqan holda amaliy san'at va badiiy bezak fannini ham aslini saqlagan holda

rivojlantirmoq, zamonga hamohang tarzda olib bormoq kerak. Sinfdan tashqari ishlar jarayonida mehnat tarbiyasi ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi.

Sinfdan tashqari mashg‘ulotlarning turli shakllari o‘quvchining texnik ijodkorligini rivojlantiradi, u yoki bu bilim sohasida bilimga bo‘lgan qiziqishini shakllantiradi. To‘garaklarda o‘quvchining qiziqish va qobiliyatlari namoyon bo‘ladi. O‘quvchilarning to‘garklardagi faoliyati ma'lum pedagogik talablarga rioya qilganda samarali bo‘ladi.

To‘garak faoliyati ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lishi lozim, ya'ni, o‘quvchilar tayyorlagan buyumlar kishilar uchun amaliy qiymatga ega bo‘lishi zarur; texnik ijodkorlik o‘quv muassasasidagi o‘quv-mehnat jarayoni bilan uzviy alohada bo‘lishi kerak (maktab, kollej, oliy ta'lim va boshqalar); ijtimoiy-foydali, unumli mehnat jarayonida o‘quvchining texnik ijodkorligintashkil etishda faoliyatni ijtimoiy buyurtmadan ijodkorlikka aylantirish kerak bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. 3.Azizxodjaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. O‘quv qo‘llanma. –Toshkent: TDPU, 2003 - 174 b.

2. Аминов, А. Ш., Мамурова, Д. И., Маматов, Д. К., & Собирова, Ш. У. (2021). Проблемы организации самостоятельной работы студентов в высших учебных заведениях. *European science*, (2 (58)), 77-79.

3. Собирова, Ш. У., Ядгаров, Н. Д., Мамурова, Д. И., & Шукуров, А. Р. (2021). Основы, цели и задачи обучения изобразительному искусству. *European science*, (2 (58)), 62-65.

4. Мамурова, Д. И., & Мамурова, Ф. И. (2015). Соотношения навыков черчения с опытом психологического исследования. *Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири*, (1), 58-65.

5. Olimov, S. S., & Mamurova, D. I. (2022). Directions For Improving Teaching Methods. *Journal of Positive School Psychology*, 9671-9678.

6. Abdullaev S., Mamatov D. Pedagogical foundations in the teaching of folk arts and crafts of Uzbekistan in the training of teachers of fine arts //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2023. – T. 420. – C. 10019.

7. Djalolovich, Y. N., Kodirovich, M. D., Ruziboevich, S. A., & Islomovna, M. D. (2021). Improving the professional training of fine art teachers. *European science*, (2 (58)), 44-46.

8. Шукуров, А. Р., Ядгаров, Н. Д., Маматов, Д. К., & Аминов, А. Ш. (2021). Методика использования компьютерных программ на уроках рисования в средней школе. *European science*, (2 (58)), 47-50.

9. Mamurova D. I., Ibatova N. I., Badieva D. M. The importance of using the keys-stadi innovative educational technology method in training the image module of geometric shapes //Scientific reports of Bukhara State University. – 2020. – Т. 4. – №. 1. – С. 335-338.

10. Ilkhamovna I. S. DEVELOPMENT OF STUDENTS'CREATIVE ABILITIES IN FINE ARTS LESSONS //International conference on multidisciplinary science. – 2023. – Т. 1. – №. 6. – С. 104-107.

11. Сулаймонова, М. Б., Азимов, Б. Б., Азимова, М. Б., & Тухсанова, В. Р. (2021). ДОСТИЖЕНИЕ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ И НРАВСТВЕННОЙ ЗРЕЛОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ. *European science*, (3 (59)), 53-56.

12. Avliyakulova, N. M. (2021). Tasviriy San'at O 'Qitish Metodikasi» Fanidan Topshiriqlarni Nazorat Qilish Va Baholash. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, *1*(5), 270-276.

13. Sadikovna, M. A., Razzokovna, O. G., Ilhamovna, I. S., & Muzaffarovna, A. N. (2021). The place of art in personal development. *European science*, (2 (58)), 98-100.

14. Ramazanova, O. K., & qizi Mustaqimova, G. G. (2022). Formation and Development of National Musical Traditions. *european journal of innovation in nonformal education*, *2*(1), 336-339.

15. Ramazanova, O. K., & Shukurov, M. (2022). Historical development of status.

16. Sulaymonova, M. B. (2023). TASVIRIY SAN'ATNI O 'QITISHDA HAMKORLIKDAGI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH ASOSLARI. *Inter education & global study*, (5), 13-19.

17. Sulaymonova, M. B. (2024). ISSUES OF IMPROVING BUKHARA MUSEUMS. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, *4*(4), 301-304.

18. Азимов, Б. Б., Азимова, М. Б., Тухсанова, В. Р., & Сулаймонова, М. Б. (2021). Педагогические, психологические и методические основы проведения бесед об искусстве. *European science*, (2 (58)), 38-40.

19. Абдуллаев, С. Ф., & Муродова, М. Х. (2022). Методические особенности методов обучения рисованию по памяти и представлению. *Universum: общественные науки*, (2 (81)), 21-24.

20. Абдуллаев, С. Ф. (1996). Восточная миниатюра в системе высшего художественно-педагогического образования. *Москва: СФ Абдуллаев.–1996*.

21. Абдуллаев, С. Ф., & Зикриллаева, В. Х. (2025). К ВОПРОСУ ФОРМИРОВАНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННО–ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ПО АКВАРЕЛЬНОЙ ЖИВОПИСИ У СТУДЕНТОВ ПЕРВЫХ КУРСОВ НАПРАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ «ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО И ИНЖЕНЕРНАЯ ГРАФИКА»(НА ПРИМЕРЕ НАТЮРМОРТА). *AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING*, *3*(2), 853-860.

22. Абдуллаев, С. Ф. (2025). Развитие творческой активности студентов младших курсов направления образования «Изобразительное искусство и инженерная графика» на занятиях по рисунку. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, *5*(2), 727-732.

23. Зикриллаева, В. Х., & Абдуллаев, С. Ф. (2025, March). Некоторые заметки к истории создания мавзолея Сайфиддина Бохарзи эпохи II Ренессанса. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE* (Vol. 2, No. 3, pp. 39-43).

24. Абдуллаев, С. Ф. (2022). Формы организации самостоятельного образования студентов направления изобразительное искусство и инженерная графика. *PEDAGOGS jurnali*, *1*(1), 271-273.

25. Абдуллаев, С. С. (2025). РОЛЬ И МЕСТО ТРАДИЦИОННОГО НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВА УЗБЕКИСТАНА В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ХУДОЖЕСТВЕННО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ. *AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING*, *3*(3), 215-225.

26. Abdullaev, S., Mamatov, D., & Nurmurodova, S. (2025). PROBLEMS OF MOTIVATION FORMATION FOR VISUAL ART CREATIVITY AMONG STUDENTS IN THE PROCESS OF INDEPENDENT EDUCATION. *International Journal of Artificial Intelligence*, *1*(1), 990-996.

27. Абдуллаев, С. Ф., and М. А. Козимова. "ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОГО ПОТЕНЦИАЛА СТУДЕНТОВ НАПРАВЛЕНИЙ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ СРЕДСТВАМИ НАРОДНО–ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВА." *Экономика и социум* 12 (115)-2 (2023): 650-656.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

BOSHLANG‘ICH SINFLARNI O‘QITISHDA TA’LIM TIZIMIGA INNOVATSION YANGILIKLAR KIRITISH

Tojiyev Husniddin Baxtiyorovich
Norkulova Nilufar Zokir qizi
Email – norqulovanilufar04@gmail.com
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Pedagogika va ijtimoiy gumanitar fanlar fakulteti

Annotatsiya
Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarni o‘qitishda ta’lim jarayoniga innovatsion yondashuvlarni joriy etishning ahamiyati, uning ta’lim sifatini oshirishga ta’siri hamda yangi texnologiyalar va metodikalarning tatbiqi tahlil qilinadi. Maqolada zamonaviy ta’lim tizimida innovatsiyalarni qo‘llash yo‘llari va ularning amaliy samaradorligi haqida fikrlar bildirilgan.
Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich sinflar, ta’lim tizimi, innovatsiya, interaktiv metodlar, raqamli texnologiyalar, ta’lim sifati.

Abstract
This article analyzes the importance of introducing innovative approaches to the educational process in primary school education, its impact on improving the quality of education, and the application of new technologies and methodologies. The article presents ideas about the ways of using innovations in the modern education system and their practical effectiveness.
Keywords: Primary school, education system, innovation, interactive methods, digital technologies, quality of education.

Аннотация
В статье анализируется важность внедрения инновационных подходов в образовательный процесс в начальной школе, их влияние на повышение качества образования, применение новых технологий и методик. В статье излагаются идеи о способах использования инноваций в современной системе образования и их практической эффективности.
Ключевые слова:Начальная школа, система образования, инновации, интерактивные методы, цифровые технологии, качество образования.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Mavzuning dolzarbligi

Zamonaviy jamiyat sharoitida ta’lim tizimining samaradorligi va sifati jamiyatning umumiy taraqqiyoti uchun muhim omillardan biridir. Ayniqsa, boshlang‘ich sinflardagi ta’lim jarayoni bolalarning hayotdagi ilk bilimlari, qobiliyatlari va dunyoqarashining shakllanishiga asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu bois, ushbu bosqichdagi ta’lim sifatini oshirish – keyingi o‘quv bosqichlari uchun mustahkam poydevor yaratishdir.

So‘nggi yillarda texnologiyalar juda tez rivojlanmoqda, bu esa ta’lim jarayonida an’anaviy usullarni yangilash va zamonaviy metod va vositalarni joriy etishni taqozo qilmoqda. An’anaviy dars uslublari ko‘plab holatlarda yosh o‘quvchilarning diqqatini jalb qilish, ularning faol ishtirokini ta’minlashda yetarli natija bermayapti. Shu sababli, ta’limda interaktiv metodlar, raqamli texnologiyalar, multimedia vositalari kabi innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish zarurati paydo bo‘lmoqda.

Bundan tashqari, boshlang‘ich ta’limda innovatsion usullarni qo‘llash orqali o‘quvchilarning nafaqat bilim olish, balki mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish, ijodiy yondashish kabi ko‘nikmalari rivojlanadi. Bu esa ularni zamonaviy jamiyatda raqobatbardosh, bilimli shaxslar sifatida shakllantirishga yordam beradi. Innovatsiyalar orqali ta’lim jarayonining individualizatsiyasi ham amalga oshiriladi, ya’ni har bir o‘quvchining qobiliyatlari va ehtiyojlariga moslashgan ta’lim berish imkoniyati kengayadi.

Shuningdek, bugungi kunda ta’lim sohasida global miqyosda raqobat kuchayib borayotgani, o‘quvchilarning ta’lim olishda sifat va samaradorlikni yuqori darajada talab qilayotgani, o‘qituvchilar va maktablarning malaka oshirishga bo‘lgan ehtiyojini yanada oshirmoqda. Shuning uchun boshlang‘ich sinflarda ta’lim tizimiga innovatsion yangiliklarni kiritish ta’limning zamonaviy talablar darajasida bo‘lishini ta’minlash, kelajak avlodni sifatli ta’lim bilan ta’minlash uchun dolzarb masala hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinflarda ta’lim tizimiga innovatsion yondashuvlarni tatbiq etish nafaqat ta’lim jarayonining sifatini oshirish, balki butun jamiyatning intellektual salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Shu bois, mazkur mavzu ta’lim sohasidagi zamonaviy muammolarni hal qilishda katta ahamiyatga ega va o‘rganilishi dolzarbdir.

Kirish qismi

Zamonaviy jamiyat sharoitida ta’lim tizimining samaradorligi va sifati jamiyatning umumiy taraqqiyoti uchun muhim omillardan biridir. Ayniqsa, boshlang‘ich sinflardagi ta’lim jarayoni bolalarning hayotdagi ilk bilimlari, qobiliyatlari va dunyoqarashining

shakllanishiga asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu bois, ushbu bosqichdagi ta’lim sifatini oshirish – keyingi o‘quv bosqichlari uchun mustahkam poydevor yaratishdir.

So‘nggi yillarda texnologiyalar juda tez rivojlanmoqda, bu esa ta’lim jarayonida an’anaviy usullarni yangilash va zamonaviy metod va vositalarni joriy etishni taqozo qilmoqda. An’anaviy dars uslublari ko‘plab holatlarda yosh o‘quvchilarning diqqatini jalb qilish, ularning faol ishtirokini ta’minlashda yetarli natija bermayapti. Shu sababli, ta’limda interaktiv metodlar, raqamli texnologiyalar, multimedia vositalari kabi innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish zarurati paydo bo‘lmoqda.

Bundan tashqari, boshlang‘ich ta’limda innovatsion usullarni qo‘llash orqali o‘quvchilarning nafaqat bilim olish, balki mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish, ijodiy yondashish kabi ko‘nikmalari rivojlanadi. Bu esa ularni zamonaviy jamiyatda raqobatbardosh, bilimli shaxslar sifatida shakllantirishga yordam beradi. Innovatsiyalar orqali ta’lim jarayonining individualizatsiyasi ham amalga oshiriladi, ya’ni har bir o‘quvchining qobiliyatlari va ehtiyojlariga moslashgan ta’lim berish imkoniyati kengayadi.

Shuningdek, bugungi kunda ta’lim sohasida global miqyosda raqobat kuchayib borayotgani, o‘quvchilarning ta’lim olishda sifat va samaradorlikni yuqori darajada talab qilayotgani, o‘qituvchilar va maktablarning malaka oshirishga bo‘lgan ehtiyojini yanada oshirmoqda. Shuning uchun boshlang‘ich sinflarda ta’lim tizimiga innovatsion yangiliklarni kiritish ta’limning zamonaviy talablar darajasida bo‘lishini ta’minlash, kelajak avlodni sifatli ta’lim bilan ta’minlash uchun dolzarb masala hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinflarda ta’lim tizimiga innovatsion yondashuvlarni tatbiq etish nafaqat ta’lim jarayonining sifatini oshirish, balki butun jamiyatning intellektual salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Shu bois, mazkur mavzu ta’lim sohasidagi zamonaviy muammolarni hal qilishda katta ahamiyatga ega va o‘rganilishi dolzarbdir.

Asosiy qism

Boshlang‘ich sinflarda ta’lim tizimiga innovatsion yangiliklar kiritish jarayoni ta’lim sifatini oshirish va o‘quvchilarning qobiliyatlarini kengaytirishga qaratilgan murakkab, lekin samarali yondashuvdir. Ushbu yondashuv turli yo‘nalishlarda amalga oshirilishi mumkin, ularning eng muhimlarini quyida batafsil ko‘rib chiqamiz.

1. Interaktiv ta’lim metodlarining joriy etilishi

An’anaviy ta’lim usullari ko‘pincha o‘quvchilarning passiv qatnashuviga olib keladi. Shu bois, boshlang‘ich sinflarda interaktiv metodlarni qo‘llash juda muhimdir. Interaktiv doskalar, multimedia ta’lim vositalari, didaktik o‘yinlar va guruhli ishlash kabi usullar bolalarning diqqatini jamlashga, ularni faol ishtirok etishga undaydi. Masalan, interaktiv doska yordamida darsda mavzularni yanada vizual va tushunarli tarzda taqdim etish mumkin, bu esa o‘quvchilarning mavzuni yaxshiroq anglashiga yordam beradi.

2. Raqamli texnologiyalar va elektron resurslar

Raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayoniga integratsiyasi bolalarga bilim olishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Elektron darsliklar, ta’limiy dasturlar, mobil ilovalar va onlayn platformalar orqali o‘quvchilar har qanday joyda va vaqtda bilim olishlari mumkin. Bu o‘qishni individuallashtirishga yordam beradi va har bir bolaning o‘z qobiliyatlari darajasida taraqqiy etishiga imkon beradi. Shuningdek, ota-onalar va o‘qituvchilar uchun ham onlayn nazorat va baholash tizimlari mavjud bo‘lib, ular o‘quv jarayonini samarali boshqarishga yordam beradi.

3. Yangi pedagogik yondashuvlar

Innovatsiyalar faqat texnologiya bilan cheklanmaydi, balki pedagogik metodlarni ham o‘zgartiradi. Masalan, loyiha asosidagi ta’lim (project-based learning) bolalarga real hayotdagi muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Muammoga yo‘naltirilgan o‘qitish (problem-based learning) esa o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarini oshiradi. Kreativ yondashuvlar, masalan, ijodiy ishlar va guruhda hamkorlikda bajariladigan topshiriqlar, bolaning ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi.

4. O‘qituvchilarning malakasini oshirish

Innovatsion yondashuvlarni samarali tatbiq etish uchun o‘qituvchilarning doimiy malaka oshirishi zarur. Ular yangi texnologiyalar va metodlarni o‘zlashtirib, dars jarayonida faol foydalanishlari lozim. Shu maqsadda muntazam treninglar, seminarlar, onlayn kurslar tashkil etilishi ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, o‘qituvchilarni qo‘llab-quvvatlash va motivatsiya tizimini yaratish ham muhim ahamiyatga ega.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

5. Ta’lim jarayonining individualizatsiyasi

Innovatsion texnologiyalar yordamida har bir o‘quvchining individual ehtiyojlari va imkoniyatlariga moslashtirilgan ta’lim berish imkoniyati paydo bo‘ladi. Masalan, adaptiv ta’lim platformalari o‘quvchilarning qaysi sohalarda kuchli yoki zaif ekanligini aniqlab, ularga mos mashqlar va materiallar taklif qiladi. Bu esa bilim olish jarayonini samaraliroq va qiziqarli qiladi.

6. Muammolar va ularni yechish yo‘llari

Innovatsiyalarni joriy etishda ba’zi qiyinchiliklar ham yuzaga keladi. Masalan, maktablarda texnologik jihozlarning yetishmasligi, o‘qituvchilarning yangi usullarga moslasha olmasligi yoki ota-onalar tomonidan e’tiborsizlik kabi muammolar mavjud. Ushbu muammolarni hal etish uchun davlat va jamiyat tomonidan ta’lim infratuzilmasini yaxshilash, o‘qituvchilarga keng qo‘llab-quvvatlash tizimini yaratish va ommaviy axborot vositalari orqali innovatsiyalarning ahamiyatini targ‘ib qilish zarur.

Innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish boshlang‘ich ta’limni yanada samarali, qiziqarli va zamonaviy talablar darajasida olib borishga imkon yaratadi. Shu bilan birga, bunday yangiliklar nafaqat o‘quvchilarning bilim olish darajasini oshiradi, balki ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Xulosa

Boshlang‘ich sinflarda ta’lim tizimiga innovatsion yangiliklar kiritish zamonaviy ta’limning samaradorligini oshirish va o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma hamda shaxsiy rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Interaktiv metodlar, raqamli texnologiyalar, yangi pedagogik yondashuvlar va individualizatsiyalangan ta’lim jarayoni bolalarning faolligini oshiradi, ularning bilimlarni chuqurroq va mustahkamroq egallashlariga yordam beradi.

Shuningdek, innovatsion yondashuvlar orqali o‘qituvchilar darslarni yanada qiziqarli va samarali tashkil eta oladilar, bu esa ta’lim jarayonining sifatini tubdan yaxshilaydi. O‘qituvchilarning malakasini oshirish va zamonaviy texnologiyalarni qo‘llashda ularni qo‘llab-quvvatlash tizimini yaratish esa ushbu jarayonning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Ta’limda innovatsiyalarni joriy etish nafaqat o‘quvchilarning bilim darajasini oshirishga, balki ularning kreativ fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va jamiyatda

samarali faoliyat yuritish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu esa butun jamiyatning intellektual salohiyatini mustahkamlash va raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda muhim ahamiyatga ega.

Biroq, innovatsiyalarni keng joriy etishda texnologik jihozlarning yetishmasligi, o‘qituvchilarning malaka darajasi va resurslarning cheklanganligi kabi muammolar mavjud. Shu sababli, davlat va ta’lim muassasalari tomonidan ushbu muammolarni hal qilish, innovatsion yondashuvlarni kengroq qo‘llash uchun shart-sharoitlar yaratish zarur.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinflarda ta’lim tizimiga innovatsion yangiliklarni kiritish zamonaviy ta’lim sifatini oshirish va kelajak avlodni sifatli bilim bilan ta’minlashda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu yo‘nalishda amalga oshiriladigan har qanday ishlar ta’limning yanada rivojlanishi va bolalarning barkamol shaxslar sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov, O. (2020). **Ta’limda innovatsiyalar va ularning ahamiyati**. Toshkent: Ta’lim nashriyoti.

— Ushbu kitobda ta’lim tizimida innovatsion yondashuvlarning nazariy va amaliy jihatlari batafsil yoritilgan, innovatsiyalar ta’lim jarayoniga qanday integratsiya qilinishi haqida misollar keltirilgan.

2. Islomov, A. (2022). **Boshlang‘ich sinflarda interaktiv metodlar**. Toshkent: Pedagogika.

— Kitobda boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun interaktiv dars usullarini qo‘llash bo‘yicha tavsiyalar va amaliy mashqlar to‘plami taqdim etilgan.

3. Rahimova, N. (2021). **Raqamli texnologiyalar va ta’lim sifatini oshirish**. *TATU ilmiy ishlari*, 5(2), 45-52.

— Ilmiy maqolada raqamli vositalarning ta’lim jarayonida samarali qo‘llanilishi va boshlang‘ich sinflarda bu texnologiyalarni tatbiq etishdagi muammolar tahlil qilingan.

4. UNESCO. (2019). **Innovatsion ta’lim metodlari**. Parij: UNESCO nashriyoti.

— Ushbu xalqaro nashrda dunyo bo‘ylab ta’limda qo‘llanilayotgan eng so‘nggi innovatsion metodlar va texnologiyalar haqida batafsil ma’lumotlar berilgan.

5. Tursunov, J. (2023). **Boshlang‘ich ta’limda zamonaviy pedagogik yondashuvlar**. Toshkent: O‘zbekiston pedagogika universiteti nashriyoti.
— Kitobda loyihaviy ta’lim, muammoga yo‘naltirilgan o‘qitish kabi zamonaviy pedagogik metodlar va ularning boshlang‘ich sinflarga tatbiq etilishi haqida fikrlar keltirilgan.

6. Xolmurodova, D. (2022). **O‘qituvchilarning malakasini oshirishda innovatsiyalar roli**. *Ta’lim va ilm*, 10(1), 78-85.
— Maqolada ta’lim sohasida malaka oshirish tizimini rivojlantirish va zamonaviy metodlarni o‘qituvchilarga yetkazishning ahamiyati tahlil qilingan.

7. Nazarov, B. (2021). **Ta’limda individual yondashuv va uning samaradorligi**. Toshkent: Ilmiy nashrlar markazi.
— Nashrda individualizatsiyalangan ta’lim usullarining afzalliklari va ularning boshlang‘ich ta’limdagi o‘rni ko‘rib chiqilgan.

8. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim Vazirligi (2024). **Boshlang‘ich ta’limda innovatsiyalarni rivojlantirish strategiyasi**. Toshkent: Rasmiy nashr.
— Rasmiy hujjat bo‘lib, mamlakatimizda boshlang‘ich ta’lim sohasida innovatsion yondashuvlarni joriy etish va rivojlantirish bo‘yicha strategik yo‘nalishlarni belgilaydi.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

DORIVOR GULXAYRI O'SIMLIGINING YETISHTIRISH TEXNOLOGIYASI VA KIMYOVIY TARKIBI

Jo'rayeva Vazira Tuychiyevna
O'rmonchilik, dorivor o'simliklar va manzarali bog'dorchilik kafedrasi asisenti
Mo'sinova Muxlisa Tolibjon qizi.
Dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlash texnologiyasi yo'nalishi talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada gulxayri o'simligining dorivorlik va shifobaxsh xususiyatlari va uning yetishtirish texnologiyasi batafsil tahlil qilinadi. gulxayri tarkibidagi bioaktiv moddalarning jigarni himoya qilish, qon bosimini tartibga solish va ovqat hazm qilish jarayonlarini yaxshilashi ko'rib chiqilgan. Shuningdek, gulxayri yetishtirishda qo'llaniladigan zamonaviy usullar, tuproq va iqlim sharoitlari, sug'orish, o'g'itlash hamda kasalliklar va zararkunandalarga qarshi kurash texnologiyalari haqida ma'lumotlar berilgan. Maqolada gulxayrining iqtisodiy samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy yondashuvlar va amaliy tavsiyalar ham taqdim etilgan. Ushbu ish sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish va qishloq xo'jaligida gulxayri yetishtirishni rivojlantirishga qaratilgan.

Abstract: This article provides a detailed analysis of the medicinal and healing properties of the mallow plant (*gulxayri*) and its cultivation technology. It examines the bioactive compounds found in mallow and their potential to protect the liver, regulate blood pressure, and improve digestion. The article also presents information on modern methods used in mallow cultivation, including soil and climate requirements, irrigation, fertilization, and technologies for pest and disease control. In addition, scientific approaches and practical recommendations are offered to increase the economic efficiency of mallow production. This work aims to promote a healthy lifestyle and support the development of mallow cultivation in agriculture.

Kalit so'zlar: Althaea, dyuym, mallow, marsh mallow, alteeksakosanil lakton, althainein, Prospero Alpini, sitosterol, lanosterol.

Keywords: Dyuym – Inch, **Mallow** – Mallow (general name for plants in the Malvaceae family), **Marsh mallow** – Marsh mallow (a specific species, *Althaea officinalis*). **Alteeksakosanil lakton** – Althehexacosanyl lactone *(tentative translation; this might refer to a chemical compound, possibly a transliteration from Uzbek – clarification may be needed),* **Althainein** – Althainein *(a bioactive compound; name transliterated),* **Prospero Alpini** – Prospero Alpini (an Italian botanist), **Sitosterol** –

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Sitosterol (a plant sterol), **Lanosterol** – Lanosterol (a sterol intermediate in the biosynthesis of steroids)

Kirish.

Gulxayri (Althaea) — gulxayridoshlarga mansub bir yillik va ko‘p yillik o‘tlar turkumi. Yevropa va Osiyoning o‘rta mintaqalarida 12 turi o‘sadi. O‘zbekistonda gulningning bitta ekma va 7 ta yovvoyi turi bor. Gulhayridoshlar to‘qaylarda, sug‘oriladigan maydonlarda va boshqa yerlarda uchraydi. Gullari to‘g‘ri, 5 bo‘laqli, ikki jinsli. Gulhayri guli dorivor, manzarali o‘simlik, undan bo‘yoq olinadi. O‘zbekistonda G.ning A. rosea turi manzarali va dorivor o‘simlik sifatida ko‘p eqiladi. Poyasi 1,5—2 m, yo‘g‘on, tuklar bilan qoplangan. Barglari 3—7 bo‘laqli, uzun bandli. Gullari yakka-yakka yoki 2—3 tadan barg qo‘ltig‘ida va poya ichida o‘rnashgan. Tojbarglari qat-qat joylashgan. Iyun—avgustda gullab, iyul—sentabrda urug‘laydi. Tojbarglaridan vino, sirka va b.ga rang berishda hamda teri, shoyi va jun kabilarni bo‘yashda foydalaniladi. G.ning A. offi cinalis turi dorivor o‘simlik sifatida tibbiyotda foydalaniladi. Uning ildizidan tayyorlangan suyuq ekstrakt nafas yo‘llari kasalliklarida (ayniqsa bolalarda) balg‘am ko‘chirish, ko‘krakni yumshatish uchun va yallig‘lanishga qarshi, me’da-ichak kasalliklarida esa o‘rab oluvchi dori sifatida ishlatiladi. Bu o'tli ko'p yillik o'simlik 180 sm (6 fut) balandlikda o'sadi va faqat bir nechta lateral novdalarni chiqaradi. Butun o'simlik yumshoq yulduzsimon tukli, ayniqsa barglari keng uchburchakdan ovalgacha bo'lgan, ko'pincha 3-5 ta sayoz bo'lakli, tartibsiz tishli, arqonsimon toksimon asosli. Barglarning kattaligi sezilarli darajada farq qiladi, uzunligi 100 mm (4 dyuym) va kengligi 75 mm (3 dyuym) gacha. Barglari 45 mm gacha (1,75 dyuym) gacha bo'lgan poya bo'ylab navbatma-navbat joylashtirilgan, hech qanday novdasiz.To‘pgullari barg qo‘ltig‘ida va poyaning tepa qismida joylashgan bo‘lib, 1-ko‘p gulli panikulalardan iborat . Gullari aktinomorf bo'lib, uzunligi 2 sm gacha bo'lgan 5 ta nilufar/pushti gulbarglari va barglaridan ancha qisqaroq bo'lgan 5 yashil sepaldan iborat bo'lib, tagida birlashtirilgan. Gulbarglaridan pastda chashkasimon epikaliks joylashgan bo‘lib, 6-9 ta tor, uchburchak bo‘lakchalari bo‘lib, cho‘raklarning yarmiga teng.

Asosiy qism.

Binafsha stamenslar nayga birlashgan, anterlari buyraksimon va bir hujayrali. Stamen trubasidan yuqoriga chiqadigan bitta uslub mavjud.Gullar avgust va sentyabr oylarida

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

gullaydi va bu tartibning boshqa turlarida bo'lgani kabi, xalq orasida "pishloq" deb ataladigan tekis, yumaloq mevalar bilan birga keladi. Butun meva shizokarp bo'lib , diametri taxminan 1 sm bo'lib, u taxminan 2 mm uzunlikdagi 20 ga yaqin buyrak shaklidagi merikarplarga (urug'larga) bo'linadi. Oddiy mallow ko'pincha "marsh mallow" deb ataladi, ammo haqiqiy botqoq mallow Buyuk Britaniyada o'sadigan boshqa barcha mallowlardan tashqi kosaning ko'p bo'linishi (oltidan to'qqiztagacha yoriqlar), poyalari va barglarini qalin qilib qo'yib turadigan qo'ng'irchoqlari va oddiy gulli gullardan ko'ra ko'p sonli bo'laklari bilan ajralib turadi. mallow. Ildizlari ko'p yillik, qalin, uzun va toraygan, juda qattiq va yumshoq, tashqarisi oq-sariq, ichi oq va tolali. Fitokimyoviy moddalar.Kimyoviy tarkibiy qismlarga alteeksakosanil lakton (n -geksakos-2-enil-1,5-olid), 2b-gidroksikalamen (alteakalamen)
va alteakumarin glyukozid (5,6-dihidroksikumarin-5-dodekanoat-6b- 6b bilan birga) kiradi. fitokonstitutsiyaviy moddalar laurik kislota , b-sitosterol va lanosterol . Althea officinalis (zefir) barglari, gullari va ildizi an'anaviy o'simlik tibbiyotida ishlatilgan . Ushbu qo'llanish "shifolash" degan ma'noni anglatuvchi yunoncha ἀlithainén (althainein) dan kelib chiqqan jins nomida aks ettirilgan . Lotin o'ziga xos epithet officinalis ba'zi pazandalik yoki dorivor ahamiyatga ega bo'lgan o'simliklarni bildiradi.

Xulosa: Zefir an'anaviy ravishda shilliq pardalarning tirnash xususiyati uchun yordam sifatida ishlatiladi , shu jumladan og'iz va tomoq yarasi va oshqozon yarasi uchun gargara sifatida foydalanish . Mallowlarning ko'pchiligi oziq-ovqat sifatida ishlatilgan va bu bog'liqlik bilan erta klassik yozuvchilar tomonidan eslatib o'tilgan. Mallow Rimliklar orasida qutulish mumkin bo'lgan sabzavot edi; botqoqli mallowdan tayyorlangan taom ularning eng mazali taomlaridan biri edi. Prospero Alpini 1592 yilda misrliklar mallow turidagi o'simlikni iste'mol qilganligini aytdi . Suriyaning kambag'al aholisining ko'pchiligi bir necha hafta davomida o'tlar bilan kun kechirishdi, ulardan zefir eng keng tarqalganlaridan biri. Avval qaynatib, piyoz va sariyog ' bilan qovurilganda , ildizlari mazali taom hosil qiladi, deyiladi. Ekinlarning yetishmasligi natijasida tanqislik davrida Suriyada juda ko'p o'sadigan bu o'simlik oziq-ovqat sifatida juda ko'p yig'iladi. Yosh barglarni pishirish mumkin. Gul kurtaklari tuzlangan bo'lishi mumkin. Ildizlarni tozalab, tilimga kesib, qaynatib, shirinlik qilib shirinlik qilish mumkin. O'simlikning istalgan qismini qaynatish uchun ishlatiladigan suv tuxum oqi o'rnini bosuvchi sifatida ishlatilishi mumkin.

Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.41 / 2024
Volume 2, Issue 6

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. " Althaea officinalis " . Tropikos . Missuri botanika bog'i . Olingan 2017-04-18 .
2. " Althea officinalis " . *RHS* . 2021-yil 28-iyulda olindi .
3. " Althea officinalis " . Germplazma resurslari axborot tarmog'i . Qishloq xo'jaligi tadqiqot xizmati , Amerika Qo'shma Shtatlari qishloq xo'jaligi departamenti .
4. *Harrap, Saymon (2013). Harrapning yovvoyi gullari . London: Bloomsbury Wildlife.* ISBN 978-1-4729-6648-3.
5. *Polsha, Jon; Klement, Erik (2009). Britaniya florasining vegetativ kaliti . Sautgempton: Jon Polsha.* ISBN 978-0-9560144-0-5.
6. Yuqoriga o'tish: *Stace, Kaliforniya (2019). Britaniya orollarining yangi florasi . Suffolk: C & M Floristika.* ISBN 978-1-5272-2630-2.
7. *Krouford, Martin (2012). Ko'p yillik sabzavotni qanday etishtirish kerak: kam parvarishlangan, kam ta'sirli sabzavot bog'i . Yashil kitoblar.* ISBN 978-1900322843.
8. *Rani, S.; Xan, SA; Ali, M. (2010). "Althea officinalis L urug'larini fitokimyoviy tekshirish". Tabiiy mahsulotlar tadqiqoti . **24** (14):* 1358– *1364.* doi *:* 10.1080/14786411003650777 . PMID 2080 3381 . S2CID 2114777 .
9. *Simonetti, Gualtiero (1990). Stenli Shuler (tahr.).* Simon va Shusterning o'tlar va ziravorlar bo'yicha qo'llanmasi . *Simon & Schuster, Inc.* ISBN 0-671-73489-X.
10. Tilin . Liddell, Genri Jorj ; Skott, Robert ; Perseus loyihasida yunoncha-inglizcha leksikon .
11. *Xarper, Duglas.* "zefir" . Onlayn etimologiya lug'ati .
12. *Xarrison, Lotaringiya (2012). RHS Lotin bog'bonlar uchun . Buyuk Britaniya: Mitchell Beazley.* ISBN 978-1845337315.
13. *Cavero, R (2 dekabr 2014 yil). "Navarrada nafas olish kasalliklari uchun ishlatiladigan dorivor o'simliklar va ularning farmakologik tekshiruvi". Etnofarmakologiya jurnali . **158** (A qism):* 216- *220.* doi *:* 10.1016/j.jep.2014.10.003 . PMID 25311273 .
14. "John S. Williamson & Christy M. Wyandt 1997. O'simlik terapiyasi: faktlar va fantastika. Giyohvand moddalar mavzulari " (PDF) . Asl nusxadan *arxivlangan* (PDF) *2012-04-02* . Olingan 2011-09-16 .

ACUMEN: INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY RESEARCH VOLUME-2, ISSUE-6 (30-IYUN)

MUNDARIJA

1	***MAMLAKAT IQTISODIYOTIDA EKSPORTNING TUTGAN O‘RNI VA UNING ZARURIYATI*** *Bobosherov Abdumalik Abdiğafforovich., T.A.Mamadjanova*	***5-11***
2	***PROFESSIONAL COMPETENCE IN AN IMPORTANT FACTOR IN TRAINING A MATURE SPECIALIST*** *Hojiyeva Minovvarkhan Akramovna,, Jorayeva Ramziya,, Hojiyeva Minovvarkhan Akramovna*	***12-15***
3	***YASHIL IQTISODIYOTDAGI GLOBAL TENDENSIYALAR VA INNOVATSIYALAR*** *Chorsaidova Munisa Azamat qizi, Mirzakulova Risolat Musurmankulovna*	***16-21***
4	***THE IMPACT OF COMPETITION ON ECONOMIC GROWTH*** *Abduvohidova Durdona Sobirjon qizi*	***22-28***
5	***BASIS FOR VIOLATION OF THE RIGHT OF PERSONS TO LABOR AND RESPONSIBILITY*** *Aynur Dauletbaeva*	***29-32***
6	***THE ISSUE OF RELATIONSHIPS BETWEEN THE PERSON AND SOCIETY IN THE TEACHING OF SUFIS*** *Yu.M.Yakubov*	***33-37***
7	***“CHOL VA DENGIZ” ASARIDAGI SANTYAGO OBRAZI TIMSOLIDA INSONNING IJTIMOIY-RUHIY HOLATI*** *Muqaddas Abdullayeva*	***38-42***
8	***TURKISTON ARSLONQUYRUG‘I O‘SIMLIGINING URUG‘CHILIGI VA KO‘CHATCHILIGI*** *Muxlisa Mo‘sinova*	***43-45***
9	***XO'JALIK YURITUVCHI SUB’EKTLARDA TOVAR MODDIY ZAXIRALAR HISOBINI YURITISHNI TARTIBGA SOLISH*** *Dilbar Saitova*	***46-51***
10	***ТУҒМА ИЧАК АНОМАЛИЯЛАРИНИНГ ЭРТА ТАШХИСИ ВА ЖАРРОҲЛИК ДАВОЛАШ УСУЛЛАРИ*** *Шахрижахон Амиров*	***52-61***
11	***INTEGRATION OF MUSIC THERAPY INTO EDUCATION IN THE EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES*** *Mahbuba Shonazarova*	***62-67***
12	***ABDULLA QAHHOR HIKOYALARIDA SHAXS VA JAMIYAT MUNOSABATLARINING BADIIY TALQINI*** *Turdiqulov Quvonchbek Yusufjon o'g'li*	***68-74***
13	***HARBIY KONTENTLARDA AXBOROT XAVFSIZLIGI MASALASI*** *Sulaymonova Umida Pulat qizi*	***75-79***
14	***O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY INVESTITSIYALARNI JALB QILISHNING STATISTIK TAHLILI*** *Umarov Faxriddin Umar o'g'li*	***80-83***

15	***IMPROVING THE MECHANISMS FOR ASSESSING THE KNOWLEDGE OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS BASED ON DIGITAL TECHNOLOGIES*** *F.A. Rakhmatullayeva*	***84-89***
16	***O‘ZBEKISTONDA INFLYATSIYA MUAMMOSI VA UNI BARTARAF ETISH YO‘LLARI*** *Kenjayeva Sabohat Safarovna*	***90-94***
17	***O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA INSON HUQUQLARI BO‘YICHA MILLIY INSTITUTLARNING SAMARADORLIGI: MUAMMO VA TAKLIFLAR*** *Jo’rayev Rasuljon Eshmo’min o’g’li*	***95-98***
18	***TALABALARDA TA’LIMIY MOBILLIK SHAROITIDA JAHON ADABIYOTI ORQALI KROSS-MADANIY KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISH*** *Jumanazarov Zohidjon Eldor o‘g‘li, Bobonazarov Gulnoza Tolibjonovna*	***99-104***
19	***МУТАФАККИРЛАРНИНГ МАЪРИФИЙ ҚАРАШЛАРИ*** *Сайёра Тўйчиева*	***105-111***
20	***THE ROLE OF VERBAL ASSOCIATIONS IN THE FORMATION OF PARADIGMS*** *Muslimjon Nasirov*	***112-115***
21	***THE ROLE OF MACROPROPOSITION IN THE SEMANTIC PERCEPTION OF A LITERARY TEXT*** *M.M. Nasirov*	***116-119***
22	***BOSHLANG’ICH SINF O’QUVCHILARI NUTQINI INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA O’STIRISH USULLARI*** *Mamatraimova Dilshoda Chorshanbiyevna*	***120-124***
23	***DAVLAT MOLIYAVIY NAZORATIDA SUN’IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI*** *Patalov Jahongir Jumabayevich*	***125-133***
24	***BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA INKLYUZIV TA’LIM TAMOYILLARINI JORIY ETISHNING AHAMIYATI VA SAMARADORLIGI*** *Xasanova Asila Xasan qizi*	***134-140***
25	***TIL O‘RGANISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR: IMKONIYATLAR VA XAVF-XATARLAR.*** *Shomamatova Marjona Safar qizi, Ilmiy rahbar: Gavhar Salomova*	***141-146***
26	***Корректирование артикуляционных органов через гласные и согласные при обучении русскому языку студентов факультетов физической культуры высших учебных заведений Узбекистана.*** *Абзаиров Тахир Юлдашевич, Каршиев Абдурахмон Махмудович*	***147-158***
27	***QUASI-DERIVATIONS OF LOW-DIMENSIONAL LEIBNIZ ALGEBRAS AND THEIR PROPERTIES*** *Musayev Sardor Xabibulla o’g’li*	***159-166***
28	***XALQARO SAVDONING TO‘LOV BALANSI VA VALYUTA KURSLARIGA TA’SIRINI O‘RGANISH*** *Kenjayeva Sabohat Safarovna*	***167-172***
29	***PLASTIK CHIQINDILARNI QAYTA ISHLAB AMINLAR OLISH TEXNOLOGIYASI*** *Abduraxmonov F.R, Normuratov J.B*	***173-175***
30	***ELBEK MASALLARINING TARBIYAVIY XUSUSIYATLARI*** *Olimova Mashhura*	***176-180***

31	***МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ ТЕХНИЧЕСКОЙ ТВОРЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СРЕДСТВАМИ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ*** *Мурадов Салахиддин Джуманазарович., Эшкараев Кахраман*	***181-188***
32	***RAQAMLI TEXNOLOGIYA VOSITASIDA TALABALARNING TEXNIK IJODKORLIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISh TEXNOLOGIYALARI*** *Muradov Salaxiddin Djumanazarovich, Muradova Xafiza Eshbo`riyevna, Eshqorayev Qaxramon Abraxmatovich*	***189-200***
33	***IQTISODIYOTDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING SHAKLLANISHI*** *Jalilov Yusuf Eshbo'ri o'g'li*	***201-206***
34	***TERMIZ TUMANINING ETNOGRAFIK TARKIBI VA HUDUDIY SHAKILLANISHI*** *Abdursaulov Dilbek*	***207-215***
35	***RAQAMLI MODA DOIRASIDA MILLIY IDENTITET: O'ZBEK DIZAYNINING GLOBAL SAHNADAGI TALQINI*** *Ashurova Nafisa*	***216-220***
36	***"O'ZBEKISTONDA DAVLAT VA MAHALLIY BYUDJETLAR SAMARADORLIGI"*** *Boboqulova Dilbar Musurmon qizi*	***221-230***
37	***IQBOL MIRZO ASARLARINI O'QITISHNING TARBIYAVIY AHAMIYATI ("DARAXTLAR" SHE'RI MISOLIDA)*** *Xudayberganova Diana Vladimirovna*	***231-233***
38	***BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI VA O'QUSH SAVODXONLIGI DARSLARINI SAMARALI TASHKIL ETISH USULLARI.*** *Allayorova Aziza, Azimova Dilfuza*	***234-239***
39	***RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING BILIMLARINI BAHOLASH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.*** *Tursunova S.I., Qarshiyeva Ezoza*	***240-244***
40	***IQTISODIYOTDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING SHAKLLANISHI*** *Jalilov Yusuf Eshbo'ri o'g'lI*	***245-249***
41	***KO'KYO'TAL BILAN KASALLANGAN ERTA YOSH BOLALARDA BRONX-O'PKAASORATLARI SOLISHTIRMA TASHXISOTI*** *Odiljonov Ozodbek Odiljonovich*	***250-256***
42	***RAZMALIN GULINING SHIFOBAXSH XUSUSIYATLARI VA KUNDALIK HAYOTIMIZDA QO`LLANILISH USULLARI*** *Boynazarova Sayyora Ro`zikulovna, Yangiboyeva Muhlisa Ibragim qizI*	***257-261***
43	***DEN BRAUNNING "RAQAMLI QAL'A" ASARINING TAHLILI*** *Norbadalova Kumush Ilhom qizi*	***262-264***
44	***MADANIYAT VA SAN'AT RIVOJIDA TEATRNING AHAMIYATI*** *Abdullayeva Muqaddas Baxtiyor qizi*	***265-271***
45	***THE SYNTAX & MORPHOLOGY OF IDIOMS OF LIFE CONCEPT AND USAGE IN DISCOURSE*** *Iskandarova Gulifor Muzaffar kizi*	***272-275***

46	***KORXONALARDA AYLANMA MABLAG‘LARDAN SAMARALI FOYDALANISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI*** *Burxanov A.U.,, Bo‘riyev Suhrob Muzaffarvch*	***276-282***
47	***TIBBIYOT OLIYGOHLARIDA TABIIY FANLARNI INTERFAOL USULLARDA O‘QITISHNING MUAMMOLARI VA YECHIMLARI*** *Ergasheva Marjona Umidillo qizi, Hazratqulova Ozoda Abdug‘aniyevna*	***283-286***
48	***2“MEN CHIZGAN MEN: AVTOPORTRET ORQALI O‘ZLIKNI IZLASH VA SAN’ATNING TERAPEVTIK KUCHI”*** *Sadatova Ruxshona*	***287-289***
49	***O'SISH DAVRIDAGI BOLALARDA GORMONLAR FAOLIYATINING BUZILISHI VA GORMONLAR FAOLIYATINI ZAMONAVIY USULLAR YORDAMIDA DAVOLASH YO'LLARI*** *Xudoyberdiyeva Adiba, Bo'riyeva Dilnoz Baxriddinovna*	***290-296***
50	***STUDY OF THE LEVEL OF DOMESTIC TRAUMATISM AMONG SCHOOL-AGED CHILDREN IN THE KHOREZM REGION*** *A. S. Omanova, Otabek Abdullaev*	***297-298***
51	***ZAMONAVIY DIZAYNDA MILLIY NAQSHLAR: AN’ANA VA INNOVATSIYA UYG‘UNLIGI*** *Ashurova Nafisa*	***299-303***
52	***SANOAT ROBOTLARI VA ULARNING STRUKTURASI ROBOTLARNING AVLODI*** *Samatova Fotima Otabekovna*	***304-308***
53	***THE METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPING LOGICAL THINKING IN PRIMARY SCHOOL MATHEMATICS LESSONS*** *Khudaikulova Saida Zakirovna, Ruzikulov Shokhabbos*	***309-312***
54	***BOSHLANG‘ICH SINFLARDA TEXNALOGIYA FANIDA FANLAR ARO YONDASHUV ORQALI O‘QUVCHINING AMALIY KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH*** *Bobomurotova Latofat Elmurodovna, Baratova Feruza Shavkatovna*	***313-319***
55	***CHALLENGES OF INTERCULTURAL COMMUNICATION IN ENGLISH AS A GLOBAL LANGUAGE*** *Ruzmetova Mamlikat Azadovna*	***320-324***
56	***PISA VA TIMSS XALQARO TADQIQOT DASTURLARINING GEOGRAFIYA BO‘YICHA O‘QUVCHILAR BILIMINI TAHLIL QILISH*** *Maxmatraimov Choriyor Eshmamtovich*	***325-332***
57	***BO'G'CHA YOSHIDAGI BOLALARDA YASHIRIN TEMIR TANQISLIGINI OLDINI OLISHDA RATSIONAL OVQATLANISHNING AHAMIYATI*** *Hamidova Feruza Karimovna*	***333-338***
58	***ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ СУД ПЛЕНУМИНИНГ “РЕАБИЛИТАЦИЯ ЭТИЛГАН ШАХСГА ЕТКАЗИЛГАН ЗИЁННИ ҚОПЛАШ ВА УНИНГ БОШҚА ҲУҚУҚЛАРИНИ ТИКЛАШ БЎЙИЧА СУД АМАЛИЁТИНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ ТЎҒРИСИДА”ГИ 18-СОНЛИ ҚАРОРИНИНГ МАЗМУН-МОҲИЯТИ ВА СУД АМАЛИЁТИ.*** *Эргашев Алишер Зайнуллаевич*	***339-348***

59	***THE EFFECTIVENESS OF PROJECT-BASED LEARNING IN MODERN LANGUAGE EDUCATION*** *Muradov Utkir Nurillayevich, Ozodova M*	***349-357***
60	***ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ЭКИНЛАРИНИНГ ЎСИШ БОСҚИЧЛАРИДА ФОТОСИНТЕЗ, ҲАРОРАТ ВА ЁРУҒЛИКНИНГ ФИЗИОЛОГИК РОЛИ*** *Шайманов Чоршанби Мадиевич*	***358-362***
61	***SHIFOKORLAR HISSIY KUYISH SINDROMINING RIVOJLANISH SABAB VA OQIBATLARI*** *Shavkatova Shaxnoza Po'lot qizi*	***363-365***
62	***THE CLINICAL SIGNIFICANCE OF HEART RATE VARIABILITY (HRV) IN CARDIOVASCULAR RISK PREDICTION*** *Nuralieva Dilbar*	***366-372***
63	***BOSHLANG'ICH SINF DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH*** *Bobomurotova Latofat Elmurodovna, Xujamberdiyeva Nurangiz Dilmurod qizi*	***373-380***
64	***O'QUVCHILARINING FAZOVIY TASAVVURLARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK DASTURIY VOSITASINI YARATISH TEXNOLOGIYALARI VA BOSQICHLARI*** *Saparboyev Jamoladdin Yuldashevich, Ro'zimurodova Dilroz*	***381-389***
65	***MUHAMMAD AL-XORAZMIYNING CHIZIQLI VA KVADRAT TENGLAMALARNI YECHISH USULLARI.*** *Eshqorayev Q.A., Toshboyeva N.Y.*	***390-393***
66	***TEXNOLOGIK TA'LIM METODIKASINI RAQAMLI TA'LIM PLATFORMA ORQALI O'QITISH.*** *Muhiddinova Gavharshodbegim Tursunxo'ja qizi*	***394-398***
67	***ORGANIK SINTEZ ASOSLARI: BOSQICHLI SINTEZ VA REAKSIYA TANLOVI*** *D.D.Sherbutayeva, X.M.Azizova*	***399-401***
68	***INVESTITSION SALOHIYATNI OSHIRISHDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK MEXANIZMLARINING SAMARADORLIGI*** *Maxmud Muxammadiyev O'ktam o'g'li*	***402-421***
69	***ECONOMIC ACTIVITY FOREIGN OF UZBEKISTAN OF SECURITY SOME ASPECTS*** *Urunov Ravshanbek Sadullaevich*	***422-428***
70	***THE ROLE OF INDUSTRIAL POLICY IN ENHANCING EXPORT POTENTIAL: STRATEGIC APPROACHES AND THE EXPERIENCE OF UZBEKISTAN*** *Juraev Subkhon, Dalabaev Umurdin*	***429-436***
71	***O'ZBEKISTON IQTISODIYOTINING RAQAMLI TRANSFORMATSIYASI VA UNING IMKONIYATLARI*** *Maxmud Muxammadiyev O'ktam o'g'li*	***437-458***
72	***TURIZM SOHASINING IQTISODIY RIVOJLANISHGA QO'SHGAN HISSASI*** *Maxmud Muxammadiyev O'ktam o'g'li*	***459-480***
73	***XALQARO SAVDO TASHKILOTLARI VA ULARNING KICHIK DAVLATLAR IQTISODIYOTIGA TA'SIRI*** *Maxmud Muxammadiyev O'ktam o'g'li*	***481-502***

74	***YOSHLARGA TASVIRIY SAN'ATNING AHAMIYATI*** *Shavkatov Shahzod*	***503-508***
75	***BOSHLANG'ICH SINFLARNI O'QITISHDA TA'LIM TIZIMIGA INNOVATSION YANGILIKLAR KIRITISH*** *Tojiyev Husniddin Baxtiyorovich, Norkulova Nilufar Zokir qizi*	***509-515***
76	***DORIVOR GULXAYRI O'SIMLIGINING YETISHTIRISH TEXNOLOGIYASI VA KIMYOVIY TARKIBI*** *Jo'rayeva Vazira Tuychiyevna, Mo'sinova Muxlisa Tolibjon qizi.*	***516-519***
	MUNDARIJA	***520-525***